Dostoievski

Opere în 11 volume

Editura pentru

Dostoievski

Volumul 5

Traducere de
Ştefana Velisar Teodoreanu
şi
Isabella Dumbravă

Aparatul critic de
Ion Ianoşi

Bucureşti - 1969
Literatură Universală

Coperta de V. Socoliuc

După ediția
Ф. М. ДОСТОЕВСКИЙ
Собрание сочинений
Том пятый
Гослитиздат
Москва 1957

CRIMĂ ŞI PEDEAPSĂ

Roman în şase părţi cu epilog

— Traducere revăzută —

PARTEA ÎNTÎI

I

Într-una din zilele dogorîtoare de la începutul lunii iulie, un tînăr ieşi pe înserate din cămăruţa în care sta cu chirie la nişte locatari din ulicioara S. Şi, ajuns în stradă, se îndreptă încet şi oarecum nehotărît spre podul K.

Pe scară avusese norocul să se strecoare fără a se întîlni ca gazda. Cămăruţa lui se afla la mansarda unei clădiri înalte, cu patru etaje, şi semăna mai degrabă cu un dulap decît cu o odaie. Iar gazda care-i închiriase această chilie, cu masa şi curăţenia, locuia cu cîteva trepte mai jos, într-un apartament separat. De cîte ori ieşea din odaie, tînărul era nevoit să treacă prin faţa bucătăriei, a cărei uşă era mai întotdeauna larg deschisă spre scară, şi, de fiecare dată, avea o senzaţie bolnăvicioasă de teamă, de care îi era ruşine şi care îl făcea să se încrunte. Era dator vîndut gazdei şi se temea să dea ochii cu ea.

Nu că ar fi fost laş sau sfios din fire, dimpotrivă, dar de la o vreme se afla într-o stare de încordare şi iritare nervoasă vecină cu ipohondria. Se închisese în el însuşi şi se izolase într-atîta de toată lumea, încît ajunsese să se teamă nu numai de întîlnirea cu gazda, dar de orice relaţii cu oamenii. Îl copleşea sărăcia, deşi în ultima vreme nici aceasta nu-l mai apăsa. Nu-şi mai vedea de loc de ocupaţiile zilnice, mai mult chiar : nici nu voia să mai ştie de ele. De fapt, nu se temea cîtuşi de puţin de gazdă, orice planuri ar fi clocit împotriva

lui. Dar decît să se oprească pe scară, să asculte tot soiul de nerozii despre acele nimicuri ale vieții de toate zilele, de care nu se sinchisea, și să audă cererile insistente de a achita chiria, amenințările, văicărelile ei, iar el să se scuze, să mintă, căutînd să scape — nu, mai bine să se strecoare ca o pisică pe scară și s-o șteargă neobservat.

De altminteri, de astă dată, după ce ajunse în stradă, el singur se miră de teama lui de a-și întîlni creditoarea.

„Cînd te gîndești ce faptă pun eu la cale, și să-mi fie frică de asemenea fleacuri ! se gîndi el, zîmbind ciudat. Hm... da... Totul, totul e în mîinile omului și el lasă totul să-i scape numai și numai din pricina lașității... asta este o axiomă... Sînt curios să știu : de ce anume se tem mai tare oamenii ? Să facă un pas nou, să rostească un cuvînt nou, nemairostit, de asta se tem ei mai tare !... Dar văd că am început să trăncănesc... Și de aceea nu fac nimic, pentru că trăncănesc ! S-ar putea însă să fie tocmai pe dos : trăncănesc fiindcă nu fac nimic. Am ajuns un palavragiu în luna asta din urmă, de cînd tot zac zile întregi în ungherul meu și mă gîndesc la... fantasmagorii ! Ia să vedem pentru ce am pornit-o la drum ? Sînt eu în stare să fac *asta* ? Să fie *asta* ceva serios ? Nu, nu este de loc serios. E numai un joc al închipuirii, cu care caut să mă amăgesc : o nălucire ! Da, s-ar putea să nu fie decît o nălucire !"

Afară era o căldură copleșitoare, zăpușeală, lumea se înghesuia pe trotuare, pretutindeni se zăreau grămezi de var, de cărămizi, schele, praf, și peste tot domnea acea putoare specifică din timpul verii, binecunoscută oricărui locuitor al Petersburgului, căruia nu-i dă mîna vara să-și închirieze o vilă la țară ; acestea toate impresionară neplăcut nervii și așa destul de zdruncinați ai tînărului. Duhoarea nesuferită a crîșmelor, foarte numeroase în acea parte a orașului, și bețivii, pe care-i întîlnea la tot pasul, deși era zi de lucru, întăreau coloritul trist și respingător al priveliștii. O clipă, trăsăturile fine ale tînărului oglindiră un sentiment de adînc dezgust. Era deosebit de frumos : înalt, cu trup subțire și mlădios, avea ochi negri, splendizi, și părul blond-închis. El făcu doi, trei pași, apoi căzu într-o adîncă visare, sau mai bine zis, într-un fel de toropeală ; mergea înainte fără să vadă nimic în jurul lui și, de altfel, nici nu voia să vadă. Din cînd în cînd numai mormăia cîte ceva, căci, după cum recunoscuse el singur mai înainte, luase obiceiul să monologheze. Totodată era conștient de faptul

că gîndurile i se încurcau uneori şi că era grozav de slăbit: de două zile nu mîncase aproape nimic.

Era atît de prost îmbrăcat, încît altul în locul lui, fie chiar un om deprins cu haine mizere, desigur că s-ar fi ruşinat să iasă în stradă, ziua, cu astfel de zdrenţe. De altfel, cartierul era atît de sărăcăcios, încît ar fi fost greu să se mire cineva de orice fel de straie. Vecinătatea pieţei Sennaia, numeroasele localuri dubioase şi populaţia, alcătuită aproape numai din lucrători, mici meseriaşi, îngrămădită în străzile şi ulicioarele acestui cartier din centrul Petersburgului, scoteau uneori la iveală, împestriţînd decorul, figuri atît de stranii, încît nu te mai putea mira să întîlneşti una cît de ciudată. Iar în sufletul tînărului nostru se adunase atîta amar de dispreţ, atîta ură, încît, în pofida sensibilităţii sale exagerate, caracteristică la acea vîrstă, nu se ruşina cîtuşi de puţin de zdrenţele pe care le purta. Altceva ar fi fost dacă s-ar fi întîlnit cu prietenii sau cu colegii de altădată, pe care, în genere, îi ocolea... Cu toate acestea, cînd un beţiv — care, cine ştie din ce pricină şi încotro, era dus în clipa aceea pe stradă într-o haraba cu un cal uriaş de povară — îi strigă : „Hei, tu, pălărier neamţ !", răcnind cît îl ţinea gura şi arătîndu-l cu degetul, tînărul se opri locului şi duse mîna la pălărie cu un gest febril. Era un ţilindru cumpărat de la Ţimmerman, dar ponosit, decolorat, numai găuri şi pete, fără boruri şi strîmbat caraghios într-o parte. Şi îl cuprinse nu ruşinea, ci un sentiment cu totul diferit, aproape de spaimă.

„Eram sigur, îngăimă el, zăpăcit, eram sigur ! Nici nu se putea ceva mai rău ! O prostie ca asta, un fleac fără însemnătate poate strica toate socotelile ! Da, pălăria asta prea bate la ochi... E ridicolă şi tocmai de aceea bate la ochi... La zdrenţele mele s-ar potrivi o şapcă, şi chiar una pleoştită şi veche, în orice caz nu bazaconia asta. Nimeni nu poartă astfel de pălării ; asta atrage atenţia de la o poştă şi cine o vede o dată n-o mai uită... da, o ţine minte, i se întipăreşte în cap, şi asta poate fi un indiciu care să te trădeze. Într-o asemenea împrejurare trebuie să fii cît mai şters, să treci cît mai neobservat... Amănuntele sînt foarte importante, da, da, amănuntele !... Ele te dau totdeauna de gol şi strică totul..."

Nu avea mult de mers ; ştia pînă şi cîţi paşi avea de făcut din poarta casei lui pînă acolo : exact şapte sute treizeci. Într-o

zi numărase pașii, pe vremea cînd visa numai despre acest lucru. Pe atunci, el însuși nu credea că ar putea înfăptui acest vis, ci doar se lăsa aţîţat de îndrăzneala lui monstruoasă și atrăgătoare totodată. De atunci trecuse o lună, începuse să vadă lucrurile altfel ; și cu toate monologurile biciuitoare despre șovăiala și neputința lui, se obișnuise, totuși, fără voie, să privească visul „monstruos" ca pe ceva cu putință de împlinit, deși tot se îndoia că ar fi în stare să-l înfăptuiască. De fapt, se ducea acum să facă o *repetiție* a acțiunii sale, și emoția creștea în el cu fiecare pas.

Tremurînd nervos, cu inima pierită, se apropie de o casă enormă, care cu o latură dădea spre canal, iar cu cealaltă spre strada X. Era o casă de raport, alcătuită din apartamente mici, locuite de tot soiul de meseriași — croitori, tîmplari, bucătărese, niște nemți, domnișoare fără ocupație precisă, mici funcționari etc. Oamenii care intrau și ieșeau mișunau sub cele două bolți și în cele două curți interioare ale imobilului. Casa avea trei sau patru portari. Tînărul fu încîntat de faptul că nu se întîlnise cu nici unul și izbuti să se strecoare neobservat pe poartă și pe scara din dreapta — o scară îngustă și întunecoasă, „de serviciu" ; dar toate acestea le știa mai dinainte, le studiase demult, și ambianța îi convenea : în bezna care domnea pe scară nu erau de temut nici privirile cele mai iscoditoare. „Dacă de pe acum mi-e frică, ce-ar fi dacă aș veni *într-adevăr* aici pentru ceea ce vreau să fac ?"... se întrebă el fără voie, urcînd la etajul trei. Acolo, drumul îi fu tăiat de niște hamali, foști soldați, care scoteau mobilele dintr-o locuință. Știa că apartamentul era ocupat de un funcționar neamț, familist. „Așadar, neamțul se mută, și la etajul trei, pe scara și pe palierul acesta nu va mai rămîne cîtva timp alt locatar decît bătrîna. E bine de știut... pentru orice întîmplare..." se gîndi el din nou și sună la ușa bătrînei. Soneria țîrîi atît de slab, de parcă ar fi fost de tinichea, nu de aramă. Aproape toate soneriile din apartamentele unor astfel de case sună la fel. Dar, de cînd nu mai fusese pe acolo, tînărul nostru îi uitase sunetul, și acum clinchetul acesta ciudat îi aminti parcă ceva, îl făcu să-și închipuie clar... și tresări ; nervii îi erau foarte slăbiți. Peste puțin, ușa se întredeschise și, prin crăpătura îngustă, locatara scrută cu vădită neîncredere pe noul venit ; numai ochii îi străluceau în întuneric. Văzînd lume multă pe scară, femeia prinse

inimă și deschise ușa. Tînărul trecu pragul unui antreţel întunecos, despărţit în două de un paravan care ascundea o bucătărioară minusculă. Tăcută, bătrîna se înfipse în faţa lui şi-l privea cercetător. Era de vreo şaizeci de ani, mărunţică, uscăţivă, cu un nas ascuţit şi nişte ochişori ageri, plini de răutate. Era cu capul gol, iar părul bălan, presărat ici-colo cu fire cărunte, era uns din belşug cu ulei. Gîtul, lung şi subţire, ca o labă de găină şi-l înfăşurase într-o cîrpă de flanelă, iar pe umeri, cu toată zăpuşeala, i se bălăngănea o scurteică de blană, ponosită şi decolorată. Bătrînica tuşea şi icnea într-una. Pesemne că tînărul îi aruncase o privire ciudată, căci aceeaşi neîncredere de mai înainte i se citi o clipă în ochi.

—Sînt Raskolnikov, student. Am fost la dumneavoastră acum o lună, se grăbi el să îngîne, înclinîndu-se uşor, fiindcă îşi amintise că trebuia să fie cît mai amabil.

— Ştiu, maică, ştiu, îmi amintesc foarte bine că ai mai fost pe aici, zise bătrîna răspicat, fără să-şi dezlipească privirea cercetătoare de pe obrazul lui.

— Da... Şi am venit pentru o treabă de acelaşi fel... urmă Raskolnikov, surprins şi tulburat de neîncrederea bătrînei.

„Poate că aşa e de felul ei, dar nu mi-am dat seama rîndul trecut", se gîndi el cu un sentiment neplăcut.

Bătrîna tăcea, stînd parcă în cumpănă, apoi se dădu mai la o parte şi-i arătă uşa care da înspre odaie, făcîndu-i loc să treacă.

— Intră, maică.

Odaia în care pătrunse tînărul avea tapet galben, perdeluţe de muselină, muşcate la ferestre şi, în clipa aceea, era luminată din plin de razele soarelui asfinţit. „Şi *atunci*, soarele o să lumineze tot aşa !"... îi trecu involuntar prin minte, în timp ce-şi rotea grăbit privirile prin odaie, ca să studieze şi să memoreze, pe cît era cu putinţă, aşezarea lucrurilor. Camera nu avea însă nimic deosebit. Mobila de lemn galben, foarte veche, era alcătuită dintr-un divan cu spătar uriaş, bombat, o masă ovală în faţa divanului, o toaletă cu oglinjoară între cele două ferestre, cîteva scaune înşirate de-a lungul pereţilor şi două-trei poze ieftine, în rame galbene, reprezentînd nişte domnişoare nemţoaice cu porumbei în mîini. Asta era tot. În colţ, în faţa unei icoane mici, ardea o candelă. Era foarte curat : şi mobila şi podelele erau lustruite, totul strălucea. „Munca Lizavetei", se gîndi tînărul. În toată locuinţa nu ar fi putut

găsi un fir de praf. „Numai la văduvele bătrîne şi răutăcioase se vede asemenea curăţenie", urmă el în gînd şi se uită cu coada ochiului, cu curiozitate, la perdeluţa de stambă care ascundea uşa spre cea de-a doua odăiţă. În această odăiţă, în care el nu pătrunsese niciodată, se aflau patul bătrînei şi scrinul. Apartamentul nu avea decît aceste două încăperi.

— Ce doreşti ? întrebă cu asprime bătrîna, intrînd în odaie şi proptindu-se, ca şi mai înainte, în faţa lui, ca să-l poată privi drept în ochi.

— Am adus un amanet, iată-l !

Raskolnikov scoase din buzunar un ceas bătrînesc, plat, de argint. Pe capacul din spate era gravat globul terestru. Lanţul era de oţel.

— Păi şi sorocul celuilalt a trecut. Sînt trei zile de cînd a trecut luna.

— Am să vă plătesc dobîndă pe încă o lună ; vă rog să mai aşteptaţi.

— Dacă vreau — aştept, dacă nu — vînd chiar azi amanetul, cum mi-o plăcea !

— Cît îmi daţi pe ceas, Aleona Ivanovna ?

— Numai fleacuri aduci, maică, fleacuri, mai-mai că nu am ce da pe ele. Rîndul trecut ţi-am dat pe inel două bumăşti, şi cu o rublă şi jumătate poţi cumpăra unul nou de la giuvaergiu.

— Daţi-mi patru ruble pe ceas, am să-l răscumpăr, este o amintire de la tatăl meu. În curînd trebuie să capăt nişte bani.

— O rublă şi jumătate cu dobînda înainte, dacă vrei.

— O rublă şi jumătate ! exclamă tînărul.

— Cum doreşti...

Şi bătrîna îi întinse ceasul. Tînărul îl luă, furios, gata să plece ; dar se răzgîndi : îşi aduse aminte că nu avea unde se duce şi că nu venise numai pentru bani.

— Daţi-mi banii ! făcu el grosolan.

Bătrîna vîrî mîna în buzunar să scoată cheile şi trecu în odaia de alături, după perdea. Rămas singur în mijlocul încăperii, Raskolnikov, foarte atent, trase cu urechea, urmărind-o în gînd. O auzea pe bătrînă descuind scrinul. „Probabil sertarul de sus, cumpăni el. Cheile, aşadar le poartă totdeauna în buzunarul drept... O singură legătură, pe un inel de oţel... Este una de trei ori mai mare decît celelalte, şi e dinţată ; asta nu poate fi de la scrin... Trebuie să mai fie o cutie sau o lădiţă...

Da, da, asta-i interesant de ştiut. Toate lăditele au asemenea chef... De altfel, ce ticăloşie..."

Bătrîna se înapoie.

— Ţine, maică : dacă socotim dobînda zece copeici de rublă pe lună, pentru o rublă şi jumătate, pe o lună înainte, face cincisprezece copeici. Pentru cele două ruble de rîndul trecut, socotind la fel, trebuie să capăt douăzeci de copeici. Asta face cu totul treizeci şi cinci de copeici, aşa că mai ai de primit pentru ceas o rublă şi cincisprezece copeici. Na, ţine-le !

— Cum ? Am ajuns la o rublă şi cincisprezece copeici ?

— Taman atîta.

Raskolnikov, fără să mai discute, luă banii. Se uita ţintă la bătrînă şi nu se grăbea să plece, ca şi cum ar fi vrut să mai spună sau să mai facă ceva, nici el nu ştia ce anume...

— Zilele acestea s-ar putea să vă mai aduc ceva. Aleona Ivanovna... ceva bun... de argint... o tabacheră... trebuie numai s-o iau de la un prieten... şi tăcu, încurcat.

— Om mai vorbi cînd ăi aduce-o, maică.

— Rămîneţi cu bine... Dumneavoastră tot singurică sînteţi acasă... surioara lipseşte ? întrebă el cît mai nepăsător, ieşind în antreţel.

— Ce treabă ai cu ea ?

— Nimic deosebit. Am întrebat şi eu aşa, într-o doară. Şi dumneavoastră, gata... Rămîneţi cu bine, Aleona Ivanovna !

Tînărul părăsi locuinţa, foarte tulburat. Şi această tulburare sporea cu fiecare clipă. Pe scară se opri de cîteva ori, ca şi cum l-ar fi mirat ceva pe neaşteptate. În sfîrşit, ajuns în stradă, exclamă :

„O, Doamne ! Ce dezgustător !... Se poate ca eu... Nu, nu, este o prostie, o absurditate ! adăugă el cu hotărîre. Cum a putut să-mi treacă prin minte o idee atît de monstruoasă ? De ce infamie sînt capabil ! Esenţialul este că e o infamie, o ticăloşie, e mîrşav, mîrşav !... Şi eu, o lună întreagă..."

Dar nici cuvintele, nici exclamaţiile nu-i puteau exprima emoţia. Senzaţia aceea de nemărginit dezgust, care-l apăsase şi-l tulburase încă de la venire, ajunsese la paroxism, era de-o intensitate atît de violentă, încît nu mai ştia ce să facă, să scape de acest chin. Mergea pe trotuar, clătinîndu-se ca un om beat, fără să vadă trecătorii, lovindu-se de ei, şi nu se dezmetici decît în altă stradă. Se uită primprejur şi văzu că se află în dreptul unei cîrciumi, un fel de hrubă, a cărei scară începea

de-a dreptul din stradă. În clipa aceea, doi beţivi ieşiră pe uşă şi, sprijinindu-se unul pe celălalt şi înjurîndu-se unul pe altul, începură să urce scara. Fără să stea pe gînduri, Raskolnikov coborî în beci. Niciodată nu intrase într-o cîrciumă, dar acum i se învîrtea capul şi-l mai chinuia şi o sete arzătoare. Avea poftă de o bere rece, cu atît mai mult cu cît trecea neaşteptata lui slăbiciune pe seama foamei. Se aşeză într-un colţ întunecos şi murdar, la o masă slinoasă, ceru o sticlă cu bere şi sorbi cu nesaţ primul pahar. Numaidecît îşi simţi inima mai uşoară şi mintea mai limpede. „Fleacuri ! se gîndi el plin de încredere. N-avea nici un rost să mă simt ruşinat ! E o slăbiciune fizică, nimic mai mult ! Un singur pahar de bere, o bucată de pesmet şi mintea se luminează, gîndurile se limpezesc, intenţiile se precizează ! Ptiu, cît de neînsemnate sînt toate !"... Dar în pofida acestui scuipat plin de dispreţ, se înviorase, eliberat parcă dintr-o dată de o povară îngrozitoare, şi privea prietenos pe cei ce se aflau în cîrciumă. Şi totuşi, chiar în clipa aceea, simţea nelămurit că pornirea aceasta de a interpreta lucrurile în bine era şi ea ceva bolnăvicios.

În cîrciumă rămăsese lume puţină. În afară de cei doi beţivi cu care se întîlnise pe scară, un grup întreg — vreo cinci bărbaţi şi o femeie, unul din ei cu o armonică — părăsi localul. După plecarea lor se făcu linişte, şi localul deveni mai spaţios. Nu se mai afla în sală decît un cetăţean cam afumat, tîrgoveţ, după înfăţişare, care şedea în faţa unei sticle de bere, şi tovarăşul lui, un individ gras, de statură uriaşă, cu barbă căruntă şi cojoc lung. Acesta se întrecuse cu băutura şi aţipise pe bancă ; în răstimpuri, ca prin somn, îşi desfăcea braţele, pocnea din degete, îşi sălta partea de sus a trupului, fără să se ridice de pe laviţă, şi tot îngîna un cîntecel nerod, cercînd — cu tot dinadinsul — să-şi amintească urmarea...

Of, un an, bătut pe muche,
Soaţa mi-am iubit...
Of, un an...

sau, trezit din buimăceală, îngăima :

M-am tot dus pe o străduţă
Şi-am găsit fosta-mi drăguţă...

Nimeni însă nu-i împărtăşea veselia ; pînă şi tovarăşul lui îl asculta tăcut, privind toate aceste explozii de voioşie cu

dușmănie și neîncredere. În afară de acești doi, mai era un mușteriu, un fost slujbaș, după înfățișare. Ședea la o altă masă, cu sticla în față, sorbind rar băutura și privind în jur. Omul acesta părea și el frămîntat de ceva.

II

Raskolnikov nu era obișnuit cu lumea și, după cum am mai spus, fugea de oameni, mai ales în ultima vreme. Acum, însă, se simțea atras de ei. În sufletul lui se petrecea ceva nou parcă, și totodată se trezea în el nevoia de a fi printre oameni. Ultima lună, plină de tristețe, de încordare și de apăsătoare neliniște îl obosise atît de mult, încît dorea să răsufle măcar o clipă într-alt mediu, oricare ar fi fost, și de aceea, cu toată murdăria ce-l înconjura, rămase cu plăcere în cîrciumă.

Cîrciumarul nu sta în sală, dar intra mereu în local, coborînd dintr-altă încăpere pe scara interioară, așa că i se vedeau mai întîi cizmele elegante unse cu dohot, cu căptușeală roșie răsfrîntă peste carîmb. Purta o podiovcă și o jiletcă de atlaz negru, neînchipuit de soioasă ; cravată nu avea, iar obrazul lui părea uns cu ulei, ca un lacăt de fier. La tejghea stătea un băiețandru de vreo paisprezece ani ; altul, mai mic, servea mușteriii. Pe tejghea se zăreau niște castraveți tăiați mărunt, felii mici de pește și pesmeți de pîine neagră ; toate acestea răspîndeau un miros greu. Aerul era înăbușitor, aproape de nesuferit ; duhnea atît de puternic a băutură, încît te puteai îmbăta numai de duhoare după cinci minute petrecute acolo.

Se întîmplă uneori în viață să întîlnești oameni cu desăvîrșire necunoscuți care te interesează nitam-nisam de la prima vedere, mai înainte chiar de a fi schimbat o vorbă cu ei. Această impresie o făcu asupra lui Raskolnikov acel mușteriu care ședea singur la masă și părea un fost slujbaș. Mai tîrziu, amintindu-și de această primă impresie, o luă chiar drept o presimțire. Se uita mereu la el, poate din pricină că și omul îl privea stăruitor și părea dornic să intre în vorbă. Pe toți ceilalți din local, cu cîrciumar cu tot, slujbașul acesta îi privea cu nepăsare, ba chiar plictisit și cam de sus, ca pe niște oameni inferiori ca situație și cultură, cu care nu ai ce vorbi. Omul acesta era trecut de cincizeci de ani, de statură mijlocie, îndesat, cu părul cărunt

şi o chelie mare ; avea obrazul buged şi gălbejit, aproape verzui, de beţivan inveterat, cu pleoapele umflate de sub care străluceau nişte ochişori roşii, mici ca două crăpături, dar plini de vioiciune ; ceea ce te izbea în înfăţişarea lui era că în acei ochi inteligenţi, cu privirea plină de bun simţ, se aprindeau uneori licăriri de exaltare vecină cu nebunia. Era îmbrăcat într-un frac negru, vechi, jerpelit, şi fără nasturi ; unul singur se mai ţinea, cu care îşi încheiase haina, voind, pesemne, să păstreze buna-cuviinţă. Jiletca de nanchin lăsa să se vadă un plastron mototolit, murdar, pătat de băutură. Ca toţi slujbaşii, nu purta barbă, însă obrajii lui nu mai fuseseră bărbieriţi de multe zile, aşa încît acum erau năpădiţi de ţepi deşi, cenuşii. Pînă şi mişcările lui păstrau ceva din gravitatea funcţionărească. Părea însă tulburat : îşi ciufulea părul şi, uneori, parcă pradă unei nemărginite tristeţi, îşi sprijinea pe masa udă şi năclăită coatele rupte şi-şi lăsa capul în palme. În sfîrşit, omul se uită ţintă la Raskolnikov şi-i spuse cu glas tare, răspicat :

— Pot să-mi permit, stimate domn, să intru în vorbă cu domnia voastră ? Căci sub haina modestă, ochiul meu încercat recunoaşte în persoana dumneavoastră un om cult şi neobişnuit cu băutura. Eu am preţuit întotdeauna cultura îmbinată cu sentimentele înalte, de altminteri sînt consilier titular. Mă numesc Marmeladov, consilier titular. Îmi îngăduiţi întrebarea : aţi fost funcţionar ?

— Nu, eu studiez... răspunse tînărul, oarecum surprins de tonul ciudat, pompos al interlocutorului său şi de faptul că îi vorbea aşa, de-a dreptul.

Şi cu toate că numai cu cîteva clipe în urmă simţise în treacăt dorinţa de a se apropia de oameni, oricine ar fi ei, la primul cuvînt ce-i fu adresat se trezi în el vechea senzaţie neplăcută de enervare şi dezgust pe care o simţea de cîte ori un străin intra sau numai încerca să intre în vorbă cu el.

— Aşadar, sînteţi student, sau aţi fost student ! exclamă funcţionarul. Eram sigur ! Experienţa, stimate domn, vechea mea experienţă ! Şi, mulţumit de sine, îşi atinse fruntea cu degetul. Aţi fost student sau v-aţi ocupat în general de chestiuni ştiinţifice ! Permiteţi...

El se sculă, clătinîndu-se pe picioare, îşi luă sticluţa şi paharul şi se aşeză pieziş la măsuţa lui Raskolnikov. Era afumat, dar vorbea destul de vioi şi chiar emfatic, numai din cînd în cînd se încurca niţeluş sau lungea frazele. Se repezise spre

Raskolnikov cu atîta aviditate de parcă nici el, de o lună întreagă, nu mai vorbise cu nimeni.

— Stimate domn, începu Marmeladov aproape solemn, sărăcia nu este un viciu, acesta este un adevăr. Mai ştiu, şi asta nu este mai puţin adevărat, că nici beţia nu este o virtute. Dar mizeria, stimate domn, mizeria este un viciu. În sărăcie mai păstrăm încă noblețea sentimentelor înnăscute. În mizerie, însă, nu le mai păstrează nimeni şi niciodată. În mizerie, omul nici nu este măcar alungat din societatea umană cu bățul, ci măturat cu tîrnul, ca să fie şi mai umilitor. Şi pe bună dreptate, fiindcă în mizerie, chiar eu, cel dintîi, sînt gata orişicînd să mă insult pe mine însumi. De aici — cîrciuma ! Stimatul meu domn, acum o lună de zile domnul Lebeziatnikov a bătut-o pe soţia mea şi soţia mea nu-i de teapa mea ! Pricepeţi ? Şi apoi, permiteţi-mi să vă întreb, aşa, din pură curiozitate : aţi avut vreodată ocazia să vă petreceţi noaptea pe Neva, în şlepurile cu fîn ?

— Nu, n-am avut acest prilej, răspunse Raskolnikov. Ce sînt aceste şlepuri ?

— Ei bine, eu vin de acolo, de cinci nopţi acolo dorm...

Omul îşi umplu paharul, îl dădu pe gît şi căzu pe gînduri. De hainele lui şi în păr se prinseseră, într-adevăr, ici-colo fire de iarbă uscată. După cît se vedea, de cinci zile nu se dezbrăcase şi nu se spălase. Îi erau murdare mai ales mîinile, roşii, unsuroase, cu unghiile îndoliate.

Toată sala asculta vorbele lui, deşi nu cu prea multă atenţie. Băieţii începură să chicotească în dosul tejghelei. Cîrciumarul coborî din odaia de sus, pesemne înadins ca să asculte ce va spune „măscăriciul", şi se aşeză deoparte, căscînd alene, cu ifos. Marmeladov părea binecunoscut prin partea locului. De altminteri, şi felul lui de a vorbi, pompos, îl căpătase desigur în urma numeroaselor discuţii cu diverşi necunoscuţi pe care-i întîlnea prin cîrciumi. La unii beţivi acest obicei ajunge o necesitate, mai ales la beţivii care acasă la ei sînt ţinuţi din scurt, cu asprime. Şi tocmai de aceea, în societatea tovarăşilor de chef ei parcă încearcă mereu să se justifice şi, dacă se poate, să trezească chiar stimă.

— Măscăriciule ! zise tare cîrciumarul. De ce nu munceşti, de ce nu te duci la slujbă, dacă eşti funcţionar ?

— De ce nu mă duc la slujbă, stimatul meu domn ? răspunse Marmeladov, adresîndu-se numai lui Raskolnikov, ca

și cum acesta i-ar fi pus întrebarea. Pentru ce nu mă duc la slujbă ? Credeți oare că nu mă doare inima că mă tîrăsc fără rost ca un vierme în țărînă ? Oare n-am suferit eu cînd, acum o lună, domnul Lebeziatnikov a snopit-o în bătaie pe soția mea, iar eu zăceam beat — n-am suferit eu oare ? Permiteți, tinere, vi s-a întîmplat vreodată... hm... de pildă, să cereți un împrumut fără nici o speranță ?

— Mi s-a întîmplat... adică, cum fără nici o speranță ?

— Cu desăvîrșire fără speranță, știind dinainte că nu vă veți alege cu nimic. De pildă, știți cît se poate de bine că cutare cetățean, leal și folositor societății, pentru nimic în lume n-o să vă dea bani, căci, permiteți-mi să vă întreb, de ce vi i-ar da ? Știe prea bine că nu-i va mai vedea niciodată. Din milă ? Dar domnul Lebeziatnikov, care e la curent cu ideile noi, ne-a explicat deunăzi că, în vremea noastră, mila este interzisă chiar de știință și că se și obișnuiește acest lucru în Anglia, unde se aplică economia politică. Și atunci, dați-mi voie să vă întreb, pentru ce mi-ar da bani ? Și, uite, cu toate că știi dinainte că n-are să-ți dea nimic, totuși te duci și...

— La ce bun să te mai duci ? îl întrerupse Raskolnikov.

— Păi, dacă nu ai la cine, dacă nu ai unde te duce ? Căci orice om trebuie să aibă măcar un loc pe lume unde să se poată duce ! Fiindcă vine o clipă cînd îți trebuie neapărat o ieșire... Cînd propria mea fiică s-a dus pentru cea dintîi oară cu condicuța, atunci m-am tot dus și eu... (știți, fie-mea are condicuță...) adăugă el, în paranteză, aruncînd o privire cam neliniștită tînărului. Nu-i nimic, stimate domn, nu-i nimic ! se grăbi să declare numaidecît, cu o liniște prefăcută, în timp ce băieții de la tejghea pufneau de rîs și însuși cîrciumarul surîdea. Nu-i nimic ! Nu mă rușinez cînd văd că lumea dă din cap, fiindcă lucrul e cunoscut de toți, și tot ce este ascuns se dă în vileag ; iar toate acestea nu mai trezesc în sufletul meu dispreț, ci smerenie. Fie și așa ! „Iată omul !“ [1] Permiteți, tinere : ați putea dumneavoastră... Dar nu, trebuie să exprim în cuvinte mai tari, mai plastice, nu — *ați putea*, ci — *ați îndrăzni*, uitați-vă acum la mine, să afirmați că nu sînt un porc ?

Tînărul nu răspunse.

— Bine, urmă grav oratorul, căutînd să ia un aer cît mai demn cu putință și așteptînd să se stingă în odaie chicoteala stîrnită de vorbele lui. Fie, sînt un porc, dar ea e o cucoană !

Eu sînt un animal, dar Katerina Ivanovna, soţia mea, este o persoană cultă şi fiică de ofiţer de stat-major. Fie, eu sînt un ticălos, dar dînsa are un suflet mare, plin de sentimente nobile, este o persoană cu educaţie. Şi cu toate acestea... o, dacă i-ar fi milă de mine ! Bunul meu domn, bunul meu domn, trebuie doar ca omul să aibă măcar un singur locşor unde să găsească milă ! Katerina Ivanovna, însă, cu toate că e o doamnă plină de mărinimie, este nedreaptă... Şi, cu toate că îmi dau seama singur că atunci cînd mă trage de păr o face din bunătatea inimii dumisale (căci, repet fără să mă ruşinez, nevastămea mă trage de păr, tinere, stărui Marmeladov cu un aer şi mai demn, auzind aceleaşi chicoteli), dar, Doamne, ce s-ar întîmpla dacă măcar o dată s-ar îndura... Dar, nu ! Nu ! Toate acestea sînt vorbe zadarnice şi nu face să mai vorbim ! Ce să mai vorbim !... Căci nu o singură dată am avut ce mi-am dorit şi nu o dată i-a fost milă de mine, dar... aşa sînt eu, sînt o brută.

— Ba bine că nu ! spuse cîrciumarul, căscînd.

Marmeladov izbi hotărît cu pumnul în masă.

— Aşa sînt eu ! Ştiţi dumneavoastră, domnul meu, că eu i-am băut pînă şi ciorapii ? Nu pantofii, căci asta poate ar părea mai firesc, dar ciorapii ! I-am băut ciorapii ! I-am băut şi şăluţul din lînă de angora, şăluţul care i-a fost dăruit de mult, şăluţul care era numai al ei şi nu al meu ! Locuim într-o magherniţă friguroasă, şi în iarna asta ea a răcit şi a început să scuipe sînge. Avem trei copilaşi. Katerina Ivanovna munceşte din zori pînă în seară — freacă, spală, curăţă copilaşii, fiindcă din tinereţe a fost învăţată cu curăţenia ; şi are pieptul slab, e predispusă la oftică, şi eu simt toate acestea. Credeţi poate că nu le simt ? Şi cu cît beau mai mult, cu atît simt mai tare. Tocmai de aceea beau, fiindcă băutura mă face să simt şi să compătimesc... Beau, ca să sufăr mai tare ! Şi, cuprins parcă de deznădejde, omul îşi plecă fruntea pe masă. Tinere ! urmă el, ridicîndu-şi din nou capul. Pe chipul dumitale citesc o oarecare durere. Am citit-o de cum ai intrat şi de aceea ţi-am vorbit numaidecît. Căci, spunîndu-ţi povestea vieţii mele, n-am făcut-o ca să mă condamn la stîlpul infamiei în faţa acestor derbedei ce vor să se distreze şi care, de altminteri, cunosc povestea mea, ci fiindcă eu caut un om sensibil şi cult. Află deci că soţia mea a fost crescută într-un pension aristocratic şi că la terminarea şcolii a dansat cu şalul în faţa guvernatorului şi a altor personalităţi oficiale, fapt pentru care a fost distinsă

cu medalia de aur şi o diplomă de onoare. Medalia... medalia am vîndut-o... demult... Hm !... Cît despre diploma de onoare, o mai are şi astăzi şi o păstrează în sipet ; chiar acum cîteva zile a arătat-o gazdei noastre. Ele două se ceartă mereu, dar i-a arătat-o, bucuroasă să se poată lăuda şi ea în faţa cuiva şi să vorbească despre zilele fericite de altădată. Eu n-o condamn, nu, căci e singurul lucru care i-a mai rămas — amintirea, pe cînd din toate celelalte s-a ales praful şi pulberea. Da, da, este o doamnă ce se aprinde uşor, mîndră şi neînduplecată. Spală pe jos, mănîncă pîine neagră, dar nu admite să se poarte cineva necuviincios cu dînsa. Tocmai de aceea n-a vrut să înghită grosolănia domnului Lebeziatnikov, şi cînd el a snopit-o în bătaie, a căzut la pat, dar nu din pricina bătăii, ci din pricina jignirii. Am luat-o văduvă cu trei copii, unul mai mic decît celălalt. Se măritase întîia oară, din dragoste, cu un ofiţer de infanterie, şi fugise cu el din casa părintească. Îl iubea nespus de mult, dar el a început să joace cărţi, a fost dat în judecată şi din asta i s-a tras şi moartea. Către sfîrşitul vieţii o bătea ; dar nici dînsa nu se lăsa mai prejos, ştiu sigur, şi chiar am documente ; totuşi, şi azi îl mai pomeneşte cu lacrimi în ochi, mă mustră din pricina lui şi mi-l dă ca pildă, iar eu mă bucur, mă bucur nespus, că măcar în închipuire crede că a fost fericită odată... După moartea lui ea a rămas cu trei copii mici, într-un judeţ îndepărtat şi sălbatic, unde mă aflam şi eu pe vremea aceea : trăia într-o mizerie atît de neagră, că eu, care am văzut multe în viaţă, nu-s în stare s-o descriu. Familia o renegase. Şi apoi, era mîndră, prea mîndră... Atunci, bunul meu domn, eu, care eram văduv, ca şi dînsa, şi aveam de la prima soţie o fată de paisprezece ani, am cerut-o în căsătorie, căci n-am putut să trec nepăsător pe lîngă atîta suferinţă. Vă puteţi închipui cît de mare i-a fost nenorocirea, dacă dînsa, instruită, bine crescută, dintr-o familie nobilă, a primit să mă ia de bărbat ! Şi m-a luat ! Plîngînd, blestemînd şi frîngîndu-şi mîinile — dar m-a luat ! Căci n-avea unde să se ducă. Înţelegeţi, stimate domn, ce înseamnă asta, să nu mai ai unde te duce ? Nu. Încă nu puteţi înţelege ce înseamnă asta... Un an întreg mi-am făcut datoria cu sfinţenie şi nu m-am atins de... (el arătă cu degetul litra de vin) căci am şi eu simţire. Dar nici aşa nu i-am putut fi pe plac ; apoi mi-am pierdut postul, şi nu din vina mea, ci fiindcă s-au modificat statele, şi atunci am început iar !... E un an şi jumătate de cînd, după multe pere-

grînări şi nenoroace, am ajuns, în sfîrşit, în această capitală măreaţă, împodobită cu nenumărate monumente. Şi aici am găsit un post... L-am găsit şi l-am pierdut. Înţelegeţi ? De data asta l-am pierdut din vina mea, fiindcă m-a biruit năravul... Azi stăm într-un ungher pe care-l închiriem de la Amalia Feodorovna Lipevehsel, dar din ce trăim şi ce plătim — nu ştiu. Acolo, în afară de noi, mai stă şi altă lume... O Sodomă respingătoare... hm... da... Între timp a crescut şi fie-mea din prima căsătorie ; cît a îndurat dînsa, fie-mea, din pricina mamei sale vitrege, am să trec sub tăcere. Căci, deşi Katerina Ivanovna e însăşi personificarea mărinimiei, este o fiinţă irascibilă, se aprinde din te miri ce şi apoi dă-i cu gura... Da ! Ei, ce să mai vorbim despre toate astea ! După cum vă puteţi lesne închipui, Sonia n-a învăţat mai nimic. Am încercat — sînt patru ani de atunci — să-i dau lecţii de geografie şi istorie universală ; dar fiindcă nici eu nu eram prea tare în aceste materii şi-mi lipseau şi manualele potrivite, iar cărţile pe care le-am avut... hm... ei, bine, acele cărţi nu le mai avem astăzi ; aşa că s-a isprăvit şi cu învăţătura ei. Ne-am oprit la Cirus, regele Persiei. Mai tîrziu, cînd s-a făcut mai mare, a citit cîteva romane, iar acum, de curînd, graţie domnului Lebeziatnikov, a mai citit o carte : *Fiziologia* lui Lewes [2] — o cunoaşteţi ? A citit-o cu mult interes, ba ne-a împărtăşit şi nouă frînturi din această lectură. Asta e toată cultura ei. Şi acum, bunul meu domn, să vă pun o întrebare, cum s-ar zice, particulară : mult poate să cîştige o fată săracă şi cinstită muncind cinstit ?... Chiar muncind din zori pînă în noapte, domnul meu, dacă este cinstită şi nu are cine ştie ce talente, nu poate cîştiga nici cincisprezece copeici pe zi ! Şi pe deasupra consilierul de stat Klopstok, Ivan Ivanovici — poate-l cunoaşteţi ? — nu numai că nu i-a achitat nici pînă astăzi cusutul celor şase cămăşi de olandă, dar a insultat-o, a alungat-o, bătînd din picior, şi i-a aruncat un cuvînt necuviincios, fiindcă — zicea dînsul — gulerul n-a fost croit pe măsură şi e strîmb. Iar acasă copilaşii sînt flămînzi... Katerina Ivanovna umblă prin odaie, frîngîndu-şi mîinile, şi pe obraz îi apar pete roşii, cum se întîmplă la boala dumneaei, şi o ocărăşte : „Leneşo, stai aici la căldurică, mănînci şi bei !"... Da ce mîncare, ce băutură, cînd uneori cîte trei zile la şir nici copilaşii nu văd o coajă de pîine uscată ? ! Zăceam atunci... ei da, ce mai ! Zăceam beat mort, şi am auzit-o pe Sonia mea întrebînd (e tăcută din fire, nu răspunde nicio-

dată și are un glăscior blajin... e bălăioară, cu obrăjorul slăbuț, palid) : „Ce să fac, Katerina Ivanovna, cum să mă hotărăsc pentru treaba aceea ?“ Căci Daria Franțevna, o femeie stricată, binecunoscută de poliție, i-a pus gînd rău ; de vreo trei ori i-a tot trimis vorbă prin gazda noastră. „Ei și ? i-a răspuns Katerina Ivanovna în bătaie de joc. Mare comoară, n-am ce zice ! Ce s-o păzești atît ? !“ Dar n-o învinuiți, n-o învinuiți, stimate domn ! Ea nu judeca atunci, era nervoasă, bolnavă, vedea copiii plîngînd de foame... a spus-o ca s-o jignească pe Sonia și nicidecum ca s-o îndemne la rău... Așa e firea Katerinei Ivanovna ; dacă, de pildă, copiii plîng, fie chiar de foame, ea îi ia la bătaie... Pe la orele șase, am văzut-o pe Sonia cum s-a sculat, și-a pus băsmăluța, pelerina și a plecat de acasă, iar la nouă s-a întors înapoi. A venit, s-a apropiat de Katerina Ivanovna și, fără o vorbă, a pus pe masă în fața ei treizeci de ruble. Măcar gura să fi deschis, măcar să se fi uitat la dînsa — nimic ; a luat broboada noastră verde, de stofă subțire (avem noi o broboadă de familie), și-a tras-o peste cap, peste ochi, și s-a culcat în pat, cu fața la perete, numai umerașii și trupușorul îi tresăreau ușor... Iar eu, ca și mai înainte, zăceam beat mort... Și am văzut atunci, tinere, am văzut-o pe Katerina Ivanovna apropiindu-se de patul Sonecikăi, tăcută, și rămînînd toată seara în genunchi la picioarele ei, și sărutîndu-i picioarele, și nevoind cu nici un preț să se scoale, și le-am mai văzut pînă la urmă adormind amîndouă... îmbrățișate... da... iar eu... eu zăceam beat mort...

Marmeladov amuți, de parcă i s-ar fi pus un nod în gît. Apoi își umplu grăbit paharul, îl bău pe nerăsuflate și plescăi din limbă de plăcere.

— De atunci, stimate domn, urmă el după această tăcere, în urma unei împrejurări neplăcute și din pricina denunțului unor persoane răuvoitoare, la care a contribuit și Daria Franțevna, pentru că, pretindea ea, nu i s-a arătat respectul cuvenit, fiică-mea, Sofia Semionovna, a fost silită să-și scoată condicuță și n-a mai putut să rămînă cu noi. Gazda noastră, Amalia Feodorovna, n-a vrut să admită să mai stea cu noi (deși tot ea fusese de partea Dariei Franțevna altădată), și nici domnul Lebeziatnikov... hm... Tocmai din pricina Soniei s-a întîmplat și povestea aceea dintre el și Katerina Ivanovna. Pe vremuri, chiar domnul Lebeziatnikov i-a tot ațînut calea Sonecikăi, acum, însă, s-a pus deodată la ambiție ; zicea : „Cum

adică, eu, un om cult, să stau în aceeaşi casă cu una ca ea ?" Katerina Ivanovna n-a tăcut, i-a luat apărarea Soniei... şi atunci... Acum Sonecika vine pe la noi numai seara, de o ajută la treabă pe Katerina Ivanovna şi-i dă cele de trebuinţă pentru trai, pe cît poate... Locuieşte la croitorul Kapernaumov, a subînchiriat la el o odăiţă ; Kapernaumov e şchiop şi gîngav, are o familie foarte numeroasă, şi toţi copiii lui sînt gîngavi ca el... Pînă şi nevastă-sa e bîlbîită... Stau înghesuiţi într-o singură încăpere, iar Sonia îşi are acolo colţul ei, despărţit printr-un perete de scînduri... Hm... Sînt săraci lipiţi şi gîngavi... da... A doua zi dimineaţa m-am sculat, mi-am pus zdrenţele, am întins mîinile către cer şi m-am dus la excelenţa-sa Ivan Afanasievici. Îl cunoaşteţi pe excelenţa-sa Ivan Afanasievici ? Nu ?... Ei, atunci nu ştiţi ce înseamnă pîinea lui Dumnezeu. Ceară, curată ceară în faţa Domnului nostru ; se topeşte ca ceara !... După ce a binevoit să mă asculte, i-au venit lacrimi în ochi. „Fie, Marmeladov, mi-a zis, cu toate că mi-ai înşelat încrederea... te iau încă o dată pe răspunderea mea personală, chiar aşa a spus, nu uita asta, şi acum — du-te !" Am sărutat praful de pe picioarele lui, în gînd, fireşte, căci în realitate n-ar fi îngăduit aşa ceva, el fiind un demnitar cult şi cu idei moderne : m-am înapoiat acasă şi cînd am anunţat că din nou am un post şi voi primi leafă... Doamne, ce-a mai fost atunci !...

Marmeladov tăcu foarte tulburat. În clipa aceea, un grup de cheflii, beţi turtă, intrau în local ; în prag răsună o flaşnetă, tocmită de ei, şi un glas de copil de şapte ani îngînînd răguşit *Sătucul*. Cîrciuma se umplu de larmă. Cîrciumarul şi băieţii se grăbiră să servească mușteriii. Fără să-i pese, Marmeladov îşi urmă povestirea. Alcoolul i se urcase la cap şi, cu cît se afuma mai tare, cu atît era mai vorbăreţ. Amintirea succesului avut de curînd la serviciu îl însufleţea şi-i lumina obrazul. Raskolnikov îl asculta cu atenţie.

— Asta a fost acum cinci săptămîni, stimate domn... da. Katerina Ivanovna şi Sonecika — cum au aflat, Doamne ! — parcă ne-am văzut în împărăţia cerului ! Altădată zăceam ca un animal şi nu auzeam decît vorbe grele ! Acum, însă, umblau pe vîrfuri, căutau să astîmpere copiii, cică : „Semion Zaharîci a ostenit la slujbă, se odihneşte, ssst !" Cînd plecam la servici, îmi dădeau cafea cu caimac. Auzi dumneata, au făcut rost de caimac adevărat ! Şi de unde au luat cele unsprezece

ruble şi cincizeci de copeici ca să mă echipeze ca lumea — nu ştiu ! Mi-au luat cizme, plastroane de percal — de-o frumuseţe ! — uniformă, şi astea toate în cea mai bună rînduială, pentru unsprezece ruble şi cincizeci de copeici. În prima zi, cînd m-am înapoiat de la servici, Katerina Ivanovna a pregătit două feluri de mîncare : supă şi carne sărată cu sos de hrean, lucru nemaipomenit ! Rochii nu are... n-are de nici unele, şi totuşi s-a gătit de parcă avea de gînd să se ducă în vizită ; şi nu cine ştie ce lucru mare, dar se pricepe să facă orice din nimic : se piaptănă, îşi pune un guleraş curat, manşete, şi parcă-i alta, întinereşte, se face mai frumoasă. Sonecika, porumbiţa tatii, ne ajuta numai cu banii ; zicea că, pînă una-alta, nu se cade să vină pe la noi mai des, doar poate pe înserate, ca să nu o vadă nimeni. Auzi dumneata ? ! Într-o zi, cînd am venit la prînz să mă odihnesc, m-am culcat şi — ce credeţi ? Pe Katerina Ivanovna n-a mai răbdat-o inima, abia trecuse o săptămînă de cînd se certase rău de tot cu gazda noastră, cu Amalia Feodorovna, şi acum o poftise la o cafea. Două ceasuri au tot stat şi au tot şuşotit amîndouă. Acu, zicea Katerina Ivanovna, Semion Zaharîci e la servici şi are leafă, ba s-a prezentat şi excelenţei-sale, iar excelenţa-sa a ieşit să-l întîmpine, a poruncit ca toată lumea să aştepte, şi pe Semion Zaharîci l-a condus de mînă, înaintea celorlalţi, în cabinetul lui. Auzi, auzi dumneata ? „Eu, fireşte, nu ţi-am uitat meritele, Semion Zaharîci, a spus excelenţa-sa ; cu toate că te-ai ţinut de patima aceea uşuratică, fiindcă îmi promiţi să te laşi de ea şi pentru că, pe deasupra, în lipsa dumitale, treburile au mers prost (auzi, auzi dumneata !) am încredere, a zis, în cuvîntul dumitale de onoare." Toate acestea Katerina Ivanovna le-a născocit, drept să vă spun, dar nu din uşurinţă sau ca să se laude, nu ! Credea tot ce spunea, se alina cu născocirile ei, zău aşa ! Şi eu n-o condamn, nu, n-o condamn !... Iar acum şase zile, cînd i-am adus prima mea leafă, douăzeci şi trei de ruble şi patruzeci de copeici (leafa mea întreagă) mi-a zis : „puişorule". „Puişorul meu" ! — aşa a zis. Şi asta între patru ochi, mă înţelegeţi ? Ce frumuseţe a găsit, ce soţ sînt eu ? Şi totuşi, m-a ciupit de obraz şi mi-a zis „puişorul meu" !

Marmeladov se opri, voi să zîmbească, dar bărbia începu deodată să-i tremure. Se stăpîni. Cîrciuma, aspectul lui de om decăzut, cele cinci nopţi petrecute pe şlepurile cu fîn, litra de votcă şi, totodată, dragostea lui bolnăvicioasă pentru ne-

vastă, pentru familie, îl năuceau pe Raskolnikov. Îl asculta cu încordare, dar și cu durere. Îi era ciudă că se rătăcise în localul acela.

— Stimate domn, stimate domn !... exclamă Marmeladov, după ce își mai stăpîni tulburarea. Toate acestea poate că au să vă pară vrednice de rîs, așa cum le par și altora ; poate că vă plictisesc numai, povestindu-vă amănuntele stupide și nenorocite ale vieții mele de familie, dar pentru mine n-au nimic de rîs ! Căci eu le simt pe toate... Toată ziulica aceea ruptă din rai, toată seara aceea am visat lucruri minunate : cum am să le orînduiesc toate, cum am să-i îmbrac pe copilași și am să asigur liniștea nevesti-mi, cum am să-mi smulg copila din brațele desfrîului și am s-o readuc în sînul familiei... Și multe, multe altele... Visurile astea nu pot fi condamnate, domnule ! Ei, și după toate astea (Marmeladov tresări deodată, ridică fruntea și se uită țintă la Raskolnikov), exact a doua zi după ce am făurit aceste visuri (adică acum cinci zile și cinci nopți), pe înserate, am șterpelit prin vicleșug și înșelăciune, ca un tîlhar de drumul mare, cheia de la sipetul Katerinei Ivanovna, am luat de acolo tot ce a mai rămas din leafă (cît anume nu-mi amintesc), și acum, priviți-mă : asta-i tot ! Sînt cinci zile și cinci nopți de cînd am fugit de acasă și sînt căutat ; s-a isprăvit cu slujba, uniforma a rămas la cîrciuma de la Podul Eghipetski, în locul ei am căpătat zdrențele astea... și totul s-a sfîrșit !

Marmeladov se izbi cu pumnul în frunte, scrîșni din dinți, strînse pleoapele și se sprijini greu cu cotul de masă. Dar, peste o clipă, chipul i se schimbă pe neașteptate, el se uită la Raskolnikov cu un fel de șiretenie și neobrăzare forțată, rîse și adăugă :

— Azi am fost la Sonia, m-am dus să-i cer bani de votcă, să-mi treacă mahmureala ! He-he-he !

— Și ți-a dat ? strigă unul din noii veniți, de la masa vecină, izbucnind într-un rîs zgomotos.

— Litra asta am cumpărat-o pe banii ei, zise Marmeladov, adresîndu-se numai lui Raskolnikov. Mi-a dat cu mîna ei treizeci de copeici, tot ce mai avea în casă, am văzut-o cu ochii mei... Nu mi-a spus nimic, m-a privit în tăcere, nimic mai mult... Nu pe pămînt, colo sus... sînt asemenea ochi care plîng și jelesc pe oamenii păcătoși, îi plîng fără să-i dojenească, fără să-i dojenească ! Și cînd nu ești dojenit te doare, te doare mai rău... Treizeci de copeici ! Da. Și doar avea nevoie de ele, nu-i

așa ? Ce crezi dumneata, dragă domnule ? Acum ea trebuie să fie curățică. Și curățenia asta deosebită costă bani, pricepi dumneata ? Pricepi ? Trebuie să-și cumpere și ea dresuri, altfel nu se poate ; are nevoie de fuste scrobite, de pantofiori mai acătării, să-și poată arăta picioruşul cînd trece peste o băltoacă. Pricepi, pricepi oare dumneata, domnule, ce înseamnă această curățenie ? Ei, și eu, tatăl ei, i-am stors treizeci de copeici ca să-mi treacă mahmureala ! Și îi beau ! Ba i-am și băut !... Spune acum, spune, cui să-i fie milă de unul ca mine ? Hai ? Dumitale ți-e milă de mine ? Da, sau ba ? Spune, îți este milă ? He-he-he !

Făcu o mișcare să-și mai umple paharul, dar nu mai avea cu ce. Sticla era goală.

— De ce i-ar fi milă de tine ? strigă cîrciumarul, răsărind alături.

Răsunară rîsete și chiar înjurături. Rîdeau și înjurau și cei care ascultaseră și cei care nu ascultaseră, văzînd numai cum arată fostul funcționar.

— Să-i fie milă ! Pentru ce să-i fie milă ? strigă deodată Marmeladov, sculîndu-se în picioare, cu brațul întins înainte, cuprins de exaltare, ca și cum abia ar fi așteptat aceste cuvinte. De ce să-i fie milă de mine, zici tu ? Ai dreptate, nu merit milă ! Ar trebui să fiu răstignit, răstignit pe cruce și nu dăruit cu milă ! Dară tu, judecătorule, răstignește-l pe păcătos, dar, răstignindu-l, dă-i mila ta ! Atunci eu singur am să vin la tine ca să fiu răstignit, căci mie nu mi-e sete de veselie, ci de lacrimi și durere mi-e sete ! Tu, negustorule, crezi poate că m-am veselit cu litra ta de votcă ? Durere, durere am căutat în fundul cănii, durere și lacrimi, și le-am găsit și le-am sorbit cu nesaț ! Iar milă are să aibă de noi acela carele pre toți îi dăruiește cu mila lui și carele pre toți și pre toate le înțelege, el singurul judecător. Va veni ziua de apoi și el mă va întreba : „Unde este copila care s-a jertfit pentru mama ei vitregă, ofticoasă și rea, și pentru niște copilași străini ? Unde este copila care nu s-a îngrozit de netrebnicia tatălui ei pămîntesc, un beţiv fără căpătîi, și a fost milostivă cu el ?!" Și va mai spune : „Vino în împărăția mea. Te-am iertat o dată... Te-am iertat o dată... Și-ți iert și acum păcatele tale multe, pentru că mult ai iubit...". Și o va ierta pe Sonia mea, o va ierta, știu bine... Am simțit-o în inima mea cînd am fost dăunăzi la ea !... Și are să-i judece pre toți și are să-i ierte și pre cei buni și pre cei răi, și pre cei înțelepți, și pre cei smeriți... Iar cînd va fi isprăvit cu toți cei-

lalți, va grăi către noi : „Veniți și voi, va spune, veniți voi, beților, veniți voi cei slabi de înger, veniți voi păcătoșilor !“ Și noi vom ieși și ne vom opri în fața lui fără frică. Și va spune el : „Sînteți niște porci ! Aveți chip de animale și apucături aidoma lor, dar veniți și voi în împărăția mea !“ Atunci vor grăi cei preaînțelepți, vor grăi cei deștepți : „Doamne, pentru ce-i primești și pe aceștia ?“ Și va răspunde el : „Îi primesc, v-o spun vouă, preaînțelepților, îi primesc, v-o spun vouă celor cu minte multă, fiindcă nici unul din ei nu s-a crezut vrednic să fie primit...“ Și va întinde către noi brațele, și ne vom arunca în brațele lui și vom plînge... și vom înțelege totul ! Atunci abia vom înțelege totul !... Și toți vor înțelege... și Katerina Ivanovna... va înțelege și dînsa... Doamne, vie împărăția ta !

Marmeladov se lăsă pe bancă, istovit, frînt, fără să se uite la nimeni ; uitase și unde se află și rămase cufundat în gînduri. Vorbele lui făcură oarecare impresie ; o clipă domni tăcerea, apoi răsunară aceleași rîsete și sudălmi de mai înainte :

— Ce mai deștept !

— Bate cîmpii !

— Zi-i funcționar și pace !

Ș.a.m.d., ș.a.m.d.

— Să mergem, domnule, îi zise deodată Marmeladov lui Raskolnikov, ridicînd capul. Du-mă acasă... Casa lui Kosel, în curte. Trebuie să mă duc... la Katerina Ivanovna.

Raskolnikov ar fi vrut să plece mai demult și se gîndise și el să-l însoțească pe Marmeladov. Picioarele acestuia se împleticeau mai rău decît limba și el se sprijini greu de brațul tînărului. Nu aveau de făcut mai mult de două-trei sute de pași. Dar, pe măsură ce se apropia de casă, rușinea și teama puneau tot mai mult stăpînire pe sufletul beților.

— Eu nu mă tem de Katerina Ivanovna... îngîna el, nelinițtit. Nu mă tem că are să mă tragă de păr. Ce e trasul de păr ? Un fleac ! Ți-o spun eu !... Ar fi chiar mai bine să mă înhațe de păr ; nu de asta mi-e frică... mă sperie... mi-e frică de... ochii ei... da... și de petele roșii care îi ies în obraji mă tem... și de respirația ei... Ai auzit vreodată cum respiră un bolnav de boala ei... cînd e tulburat ? Și mai mă tem de plînsul copiilor... Dacă Sonia nu le-a dus de mîncare, atunci... nu știu ! Nu știu !... Dar de bătaie nu mă tem... Să știi, domnule, că pe mine nu mă doare cînd mă bate, nu, nu... mă bucură...

Nici nu m-aş putea lipsi de bătaie... E mai bine. Să mă bată, să-şi aline durerea... e mai bine aşa... Iată casa. Casa lui Kosel, un lăcătuş, un neamţ bogat... Du-mă acolo !

Pătrunseră în curte şi urcară la catul al treilea. Era aproape unsprezece seara şi cu toate că, în acel anotimp, la Petersburg nopţile sînt albe, cu cît urcau, cu atît scara era mai întunecoasă, iar sus de tot domnea bezna.

Uşa mică şi afumată din capătul scării era deschisă. Un muc de lumînare lumina o cămăruţă sărăcăcioasă, lungă de zece paşi ; o vedeai toată de pe palier. Înăuntru era dezordine ; zdrenţe de ale copiilor trîntite peste tot, un cearşaf rupt atîrnat în ungherul din fund, unde, pesemne, se afla patul. În odaie erau două scaune şi un divan jerpelit, îmbrăcat în muşama, iar în faţa divanului o masă veche de bucătărie, din lemn de brad, nevopsită şi neacoperită. Pe marginea mesei — un sfeşnic de metal cu un muc de lumînare de seu, gata să se stingă. Aşadar, familia Marmeladov nu avea un ungher, ci o odaie, însă această odaie era de trecere. Uşa spre celelalte încăperi, sau cuşti, în care era împărţit apartamentul Amaliei Lipevehsel era întredeschisă. De acolo se auzea gălăgie şi strigăte. Cineva rîdea cu hohote. Se vede că jucau cărţi şi beau ceai. Uneori răzbăteau expresii tari.

Raskolnikov o recunoscu numaidecît pe Katerina Ivanovna. Era o femeie firavă, destul de înaltă şi mlădioasă, dar grozav de slăbită ; avea părul blond-închis, încă foarte frumos, şi obrajii învăpăiaţi de două pete roşii. Umbla de colo pînă colo prin odaia aceea strîmtă, cu mîinile strînse la piept, cu buzele arse şi răsuflarea scurtă şi grea. Ochii îi străluceau ca de friguri, dar privirea era aspră şi fixă ; la lumina ultimelor pîlpîiri ale mucului de lumînare, chipul acesta ftizic şi frămîntat făcea o impresie dureroasă. Raskolnikov socoti că ea nu are mai mult de treizeci de ani şi că nu se potriveşte de loc cu Marmeladov... Femeia nu auzi, nu băgă în seamă sosirea lor : părea că umblă în neştire, fără să vadă şi fără să audă. Aerul din odaie era înăbuşitor, dar ea nu deschidea fereastra ; de pe scară venea un miros nesuferit, dar uşa dinspre scară rămînea deschisă ; din încăperile din fund, prin uşa crăpată, pătrundeau valuri de fum : femeia tuşea, dar nu închidea uşa. Cea mai mică dintre fetiţe, de vreo şase ani, adormise chircită pe jos, cu capul înfundat în divan. Un băieţel, cu un an mai mare, tremura şi plîngea într-un colţ ; pesemne abia fusese bătut. O fetiţă mai mărişoară, de vreo nouă ani, năltuţă şi subţire ca

un chibrit, într-o cămăşuţă zdrenţăroasă, iar pe umerii goi cu o pelerinuţă veche de postav, cusută cu vreo doi ani în urmă, probabil, căci nu-i mai acoperea genunchii, se afla în acelaşi colţ, lîngă frăţiorul ei, şi-l ţinea de după gît cu braţu-i lung, uscat ca un băţ. Se vede că încerca să-l potolească, îi şoptea ceva, îl alinta să nu mai plîngă şi, în acelaşi timp, cu ochii ei mari şi negri, care păreau enormi pe obrăjorul slab şi speriat, o urmărea cu teamă pe maică-sa. Fără să intre, Marmeladov îngenunche în prag şi-l împinse înainte pe Raskolnikov. Femeia, văzînd un om necunoscut, se opri o clipă distrată în faţa lui, trezindu-se parcă şi cercînd să înţeleagă : ce caută el acolo ? Apoi îşi închipui, pesemne, că se ducea la locatarii din fund, odaia lor fiind una de trecere, şi, fără să-i mai pese de prezenţa lui, se îndreptă spre uşa de la scară ca s-o închidă şi, deodată, zărind în prag pe bărbatul ei îngenuncheat, scoase un ţipăt.

— A ! strigă ea ca scoasă din minţi. Te-ai întors ! Ocnaşule ! Călăule !... Unde sînt banii ? Arată, ce ai în buzunare ? ! Şi hainele sînt schimbate ! Unde-ţi sînt hainele ? Unde sînt banii ? Vorbeşte !...

Se repezi să-l caute prin buzunare. Marmeladov, supus şi ascultător, îşi desfăcu braţele ca să uşureze percheziţia. Nu mai avea nici o leţcaie.

— Unde sînt banii ? răcni femeia. O, Doamne, i-ai băut pe toţi ! Mai erau douăsprezece ruble în sipet !...

Şi, deodată, cuprinsă de furie, îl apucă de păr şi-l trase în odaie. Ca să-i cruţe efortul, Marmeladov se tîra, smerit, în genunchi după ea.

— Asta îmi face plăcere ! Nu mă doare, mă bu-cu-ră, stima-te domn ! striga el, în timp ce ea îl trăgea de păr, scuturîndu-l, ba îl şi izbi cu capul de podea.

Copilul care dormea pe jos se trezi şi începu să plîngă. Băieţelul nu se mai putu stăpîni în colţul lui, tresări, ţipă şi se repezi, îngrozit, la soră-sa, aproape zvîrcolindu-se de spaimă. Fetiţa mai mare tremura ca varga.

— A băut ! A băut tot, tot ! ţipa biata femeie, deznădăjduită. Şi hainele-s schimbate. Sînt flămînzi, lihniţi ! (Şi, frîngîndu-şi mîinile, arătă spre copii.) O, viaţă blestemată ! Şi dumitale, nu ţi-e ruşine obrazului, se năpusti ea deodată asupra lui Raskolnikov. Vii de la cîrciumă ! Ai băut cu el, nu-i aşa ? Ai băut cu el ! Afară !

Tînărul se grăbi să plece, fără să scoată o vorbă. De altfel, uşa din fund se dădu de perete şi în prag se iviră cîteva

mutre curioase, batjocoritoare şi rînjite, cu ţigări şi lulele în gură, şi tichii pe cap. Unii erau în halate descheiate, alţii atît de sumar îmbrăcaţi, că aproape sfidau buna-cuviinţă, cîţiva ţineau în mînă cărţile de joc. Ce-i distra şi-i făcea să rîdă pe toţi era că Marmeladov, în timp ce-l trăgea nevastă-sa de păr, zbiera că asta îi face plăcere. Cîţiva intrară chiar în odaie ; în sfîrşit, răsună o voce ascuţită şi ameninţătoare : însăşi Amalia Lipevehsel încerca să răzbească prin mulţime, ca să restabilească ordinea, aşa cum ştia dînsa ! Adică pentru a suta oară s-o sperie pe biata femeie, poruncindu-i, printre înjurături, să părăsească chiar a doua zi casa. Înainte de a pleca, Raskolnikov vîrî mîna în buzunar, scoase cîteva monede de aramă, care-i rămăseseră din rubla schimbată la cîrciumă, şi le puse, fără să fie văzut, pe prichiciul ferestrei. Ceva mai tîrziu, pe scară, îi păru rău şi voi să se întoarcă.

„Ce prostie, gîndi el, ei o au pe Sonia, iar de bani am şi eu nevoie." Dar după o clipă de gîndire înţelese că nu era cu putinţă să ia banii înapoi şi că în nici un caz n-ar face-o : dădu din mînă a lehamite şi porni spre casă. „Sonia are nevoie de dresuri, se gîndea el mergînd pe stradă şi zîmbind cu venin, curăţenia asta costă bani... Hm ! Şi cînd te gîndeşti că Sonecika s-ar putea să fi rămas şi ea cu mîna goală azi, fiindcă e vorba de noroc, ca la vînătoare... ca la minele de aur... şi atunci, fără banii mei, ar bate cu toţii din buze mîine... Bravo, Sonia ! Ce izvor nesecat au descoperit totuşi. Şi se folosesc de el ! Se folosesc ! S-au obişnuit. Au plîns la început, şi apoi s-au obişnuit. Ticălosul de om se obişnuieşte cu toate !"

Căzu pe gînduri.

„Dar dacă greşesc ? ! exclamă el deodată, fără să vrea. Dacă, în realitate, omul nu este *ticălos* — omul în genere, seminţia umană — atunci toate celelalte nu sînt decît prejudecăţi, temeri scornite de mintea noastră, şi atunci nu mai este nici o stavilă, toate sînt aşa cum trebuie să fie !"...

III

A doua zi se trezi tîrziu, neodihnit după un somn agitat. Nu se simţea în largul lui, era nervos, înăcrit şi-şi privi cu ură odăiţa. Era un fel de colivie minusculă, lungă de vreo şase paşi, căreia tapetul galben, scorojit şi plin de praf îi dădea un

aspect mizer ; şi apoi era atît de scundă, încît un om ceva mai înalt nu s-ar fi simţit la îndemînă, s-ar fi temut mereu că se loveşte cu capul de tavan. Mobila se potrivea cu încăperea : trei scaune vechi şi hîrbuite, în colţ, o masă vopsită, pe care zăceau cîteva cărţi şi caiete acoperite de un strat gros de praf, ceea ce vădea limpede că nu se mai atinsese de ele de multă vreme nici o mînă. În sfîrşit, mai era şi o sofa mare, greoaie, care ocupa aproape un perete întreg şi jumătate din lăţimea camerei ; pe vremuri, sofaua fusese îmbrăcată în stambă, acum, însă, era numai zdrenţe şi servea drept pat. Raskolnikov dormea, adeseori îmbrăcat aşa cum era, şi fără cearşaf, învelit cu paltonul lui vechi şi jerpelit de student, iar la cap cu o pernuţă mică, sub care punea ce-i mai rămăsese din rufe, curate sau murdare, numai să ridice un pic căpătîiul. În faţa sofalei se afla o măsuţă.

Ar fi fost greu să decadă mai mult şi să ajungă mai lăsător decît era, dar în starea lui sufletească, Raskolnikov se complăcea în această incurie. Se retrăsese ca o broască ţestoasă în carapacea ei şi pînă şi mutra slujnicei, care trebuia să-l servească şi intra uneori în odaie, îl înfuria şi-l făcea să se crispeze dureros. Aşa se întîmplă cu unii monomani, obsedaţi de ideea lor fixă. De două săptămîni gazda încetase de a-i mai trimite prînzul şi el tot nu se învrednicise să se ducă la dînsa să-i ceară socoteală, deşi rămînea zile întregi nemîncat. Nastasia, bucătăreasa şi unica slujnică din casă, era încîntată de această stare de spirit a chiriaşului : nu mai grijea şi nu mai deretica în odaie decît o dată pe săptămînă, cînd, din întîmplare, punea mîna pe mătură. Tot ea îl trezi în dimineaţa aceea.

— Hei, scoală, ce tot dormi ?! îi strigă la ureche. E nouă trecute. Ţi-am adus ceai, vrei ? Cred că eşti lihnit de foame !

Chiriaşul deschise ochii, tresări şi o recunoscu.

— Ceaiul e de la gazdă ? întrebă el, ridicîndu-se încet ca un bolnav.

— De la gazdă ? ! Nici pomeneală !

Femeia aşeză în faţa lui propriul ei ceainic, crăpat, cu un rest spălăcit de ceai şi două bucăţele gălbui de zahăr.

— Nastasia, te rog, ia asta... zise el, căutîndu-se prin buzunare (dormise îmbrăcat). Şi, scoţînd un pumn de monede de aramă : Du-te de-mi cumpără o franzelă şi ia de la mezelărie nişte salam mai ieftin.

— Acușica îți aduc franzela : dar, ia zi, în loc de salam, n-ai mînca mai bine oleacă de ciorbă ? Ciorbă bună, rămasă de ieri. Ți-am păstrat de la prînz, dar te-ai întors tîrziu. E foarte bună ciorba.

După ce-i aduse ciorba și Raskolnikov se așeză să mănînce, Nastasia își făcu loc lîngă el pe sofa și începu să-i turuie gura. Era de la țară și foarte vorbăreață.

— Praskovia Pavlovna vrea să facă jalbă la poliție împotrivă-ți, zise femeia.

Raskolnikov se strîmbă.

— La poliție ? De ce ?

— Că nu-i plătești chiria și nici nu te muți. De asta.

— La naiba, asta mai lipsea, bombăni el, scrîșnind din dinți. Nu... nu mă încîntă de fel... acum... E o proastă... adăugă el tare. Am să trec chiar azi pe la dînsa să stăm de vorbă.

— Nu-i mai proastă ca mine ; da tu, dacă ești așa deștept, de ce zaci colea ca un sac cu tărîțe, de nu iese nici o socoteală din ce faci ? Altădată ziceai că te duci să dai lecții la copii, da acu de ce nu mai faci nimic ?

— Fac eu... răspunse Raskolnikov cu asprime și fără nici un chef de vorbă.

— Ce faci ?

— Muncesc.

— Ce muncești ?

— Gîndesc, rosti el serios, după o scurtă tăcere.

Nastasia se porni pe rîs. Era dintre acele femei care rîd ușor și, cînd se pornea, rîdea încet, legănîndu-se și săltîndu-și trupul pînă se sătura și ea de atîta rîs.

— Și cîștigi mult cu gînditul ? izbuti ea, în sfîrșit, să întrebe.

— Nu pot da lecții la copii dacă nu am cizme. Și apoi, puțin îmi pasă !

— Ba să-ți pese, că din asta trăiești !

— Lecțiile nu sînt plătite. Ce să fac cu cîteva copeici ? urmă el fără chef, vorbind mai mult cu el însuși.

— Și tu ai vrea să faci avere, așa, dintr-o dată ?

Raskolnikov îi aruncă o privire stranie, rămase o clipă tăcut, apoi spuse hotărît :

— Da, vreau să fac avere dintr-o dată.

— Ia-o mai domol, că mă sperii, prea ești fioros. Să mă duc după franzelă, sau nu ?

— Cum vrei.

— Na, că uitasem ! Aseară, cînd nu erai acasă, ţi-a venit o scrisoare.

— O scrisoare ! Mie ! De la cine ?

— Nu ştiu de la cine o fi. I-am dat poştaşului trei copeici. Mi le dai înapoi ?

— Păi dă-mi scrisoarea, dă-mi-o, pentru numele lui Dumnezeu ! strigă Raskolnikov, tulburat. O, Doamne !

Scrisoarea îi fu adusă pe dată. Firește, era de la mama lui, din gubernia R. Cînd o luă în mînă, tînărul păli. Trecuse atîta amar de vreme de cînd nu mai primise nici o scrisoare ; dar acum mai era ceva care făcu deodată să i se strîngă inima.

— Nastasia, pentru Dumnezeu, pleacă ; ţine trei copeici şi du-te, du-te mai degrabă, pentru Dumnezeu !

Plicul îi tremura în mînă ; nu-i venea să-l rupă în faţa femeii, voia să rămînă *singur* cu scrisoarea lui. După plecarea Nastasiei, duse plicul la buze şi-l sărută ; apoi cercetă lung scrisul de pe adresă, scrisul acela cunoscut şi drag, mărunt şi niţel oblic, al mamei lui, care, cîndva, îl învăţase să citească şi să scrie. Întîrzia să rupă plicul ; parcă se temea de ceva. În sfîrşit, desfăcu scrisoarea ; era mare, groasă, grea ; două coli mari fuseseră acoperite cu un scris mărunt-mărunt :

„Dragul meu Rodea, scria mama, au trecut mai bine de două luni de cînd n-am mai stat de vorbă prin scris, ceea ce m-a făcut să sufăr şi chiar să nu dorm în unele nopţi, tot gîndindu-mă la tine. Dar sînt sigură că n-ai să-mi iei în nume de rău această tăcere nedorită. Tu ştii cît te iubesc ; noi, eu şi cu Dunia, nu te avem decît pe tine, tu eşti totul pentru noi, speranţa şi credinţa noastră în viitor. Ce a fost pe mine cînd am aflat că de cîteva luni ai fost nevoit să părăseşti facultatea fiindcă n-ai mai avut din ce să te întreţii, că n-ai mai avut nici meditaţii, nici alte mijloace de cîştig ! Cu ce te puteam ajuta din cele o sută douăzeci de ruble pensie pe an ? Cele cincisprezece ruble, pe care ţi le-am trimis acum patru luni, le-am împrumutat, după cum ştii şi tu, de la un negustor din oraşul nostru, Vasili Ivanovici Vahruşin, garantînd tot cu pensia mea. Vahruşin este un om tare bun şi a fost prieten cu tatăl tău. Dar de vreme ce i-am dat o cesiune asupra pensiei mele trebuia să aştept pînă la achitarea datoriei, ceea ce s-a întîmplat abia acum, aşa încît, în răstimpul acesta, nu ţi-am

putut trimite nimic. Astăzi, însă, slavă Domnului, cred că voi putea să-ți mai trimit ceva, de altminteri cred că acum ne putem lăuda că ne-a surîs și nouă norocul, fapt despre care mă grăbesc să-ți scriu. Mai întîi de toate, dragul meu Rodea, află că sora ta este de șase săptămîni cu mine și că de acum înainte nu ne vom mai despărți niciodată. Slavă Domnului, suferințele ei au luat sfîrșit! Dar să ți le spun pe toate pe rînd, ca să știi și tu cum s-au petrecut lucrurile și tot ce-am căutat să-ți ascundem pînă astăzi. Acum două luni, cînd mi-ai scris că ai auzit nu știu de la cine cum că Dunia are de îndurat multe grosolănii în familia Svidrigailov și mi-ai cerut lămuriri — ce răspuns aș fi putut să-ți dau? Dacă ți-aș fi scris atunci adevărul, tu erai în stare să lași totul baltă și să vii acasă, chiar de ar fi fost să vii pe jos, fiindcă eu îți cunosc firea și inima și știu că tu n-ai fi putut răbda ca sora ta să fie jignită. Eram disperată, dar ce puteam să fac? Nici eu n-am știut tot adevărul. Iar greutatea cea mai mare era faptul că Dunia, cînd a intrat anul trecut la copii în casa aceea, a luat un avans de o sută de ruble, cu condiția să i se scadă treptat din leafă în fiecare lună și, prin urmare, nu-și putea părăsi serviciul pînă la stingerea întregii datorii. Banii aceștia (acum îți pot spune tot, scumpul meu Rodea), Dunecika îi luase în primul rînd ca să-ți poată expedia cele șaizeci de ruble de care aveai atîta nevoie pe vremea aceea și pe care i-ai primit de la noi anul trecut. Atunci te-am mințit scriindu-ți că banii aceștia Dunecika i-ai fi economisit mai înainte, dar asta nu era adevărat, pe cînd acum îți spun cum a fost, fiindcă acum, din mila Domnului, toate s-au schimbat pe neașteptate în bine, și eu vreau să știi cît de mult te iubește Dunia și ce suflet de neprețuit are. Fapt este că, la început, domnul Svidrigailov se purta cu dînsa foarte grosolan, iar la masă era ironic și chiar necuviincios... Dar nu vreau să-ți mai dau toate aceste amănunte chinuitoare, ca să nu te mai necăjesc de pomană, acum, cînd totul a luat sfîrșit. Pe scurt, cu toată atitudinea binevoitoare și plină de noblețe a Marfei Petrovna, soția domnului Svidrigailov, și a tuturor celor din casă, Dunecikăi îi venea cît se poate de greu, mai ales atunci cînd domnul Svidrigailov, care luase la regiment obiceiul de a bea, era sub influența lui Bachus. Și ce crezi că s-a aflat mai tîrziu? Închipuiește-ți că acest smintit s-a îndrăgostit de Dunia de la prima vedere și a căutat să-și ascundă pasiunea, purtîndu-se cu dînsa grosolan și cu dispreț.

Poate că i-a fost și lui rușine, poate s-a îngrozit singur cînd s-a văzut, om în etate și cap de familie, nutrind astfel de sentimente ușuratice, și tocmai de aceea să fi fost, fără voia lui, furios pe Dunia. Se poate, pe de altă parte, că prin comportarea-i grosolană și batjocoritoare, să fi vrut să ascundă adevărul de ceilalți. Pînă la urmă, nu s-a mai putut stăpîni și a îndrăznit să-i facă Duniei pe față propuneri mîrșave; îi promitea marea cu sarea și chiar spunea că are să-și părăsească familia ca să se ducă să trăiască cu dînsa într-un alt sat, sau, poate, în străinătate. Îți dai seama cît a suferit dînsa! Nu putea să-și părăsească slujba, asta nu numai din pricina datoriei, ci și din milă pentru Marfa Petrovna, care ar fi putut intra la bănuială și astfel să se fi iscat discordie în familie. De altfel, și pentru Dunecika ar fi fost o mare rușine; poți fi sigur că lucrurile nu s-ar fi petrecut fără scandal. Au mai fost și alte multe cauze, așa încît Dunia nu spera să scape din acea casă îngrozitoare înainte de șase săptămîni. Tu o cunoști bine pe Dunia, știi cît de deșteaptă este și ce caracter dîrz are. Dunecika poate să îndure multe și să găsească în inima ei — pînă și în cazurile cele mai critice — destulă noblețe ca să nu-și piardă tăria sufletească. Mie nici nu mi-a scris totul, nevoind să mă necăjească, deși ne scriam mereu una alteia. Dezlegarea a venit pe neașteptate. Din întîmplare, Marfa Petrovna l-a surprins pe bărbatul ei implorînd-o pe Dunia în grădină și, înțelegînd toate de-a-ndoaselea, a aruncat vina numai asupra surorii tale, crezînd-o singura vinovată. Acolo, în grădină, a avut loc o scenă groaznică: Marfa Petrovna chiar a pălmuit-o pe Dunia, n-a vrut să asculte nimic din ce-i spunea, a țipat o oră întreagă și, pînă la urmă, a poruncit ca Dunia să plece de îndată la mine, la oraș, cu o căruță țărănească, în care au fost aruncate claie peste grămadă toate lucrușoarele ei, rufăria, rochițele, tot, așa cum se găseau neîmpachetate și nelegate. Se pornise o ploaie cu găleata și Dunia, înjosită și ocărîtă, a trebuit să meargă cu un mujic, cale de șaptesprezece verste, într-o căruță fără coviltir. Gîndește-te acum ce ți-aș fi putut scrie ca răspuns la scrisoarea pe care am primit-o de la tine acum două luni și despre ce era să-ți scriu? Eram la capătul puterilor; nu îndrăzneam să-ți spun adevărul, fiindcă te-ai fi simțit prea nenorocit, te-ai fi necăjit, te-ai fi revoltat și, apoi, ce puteai să faci? Poate doar să te nenorocești și tu, prin cine știe ce faptă necugetată... Pe deasupra, Dunecika mi-a interzis să-ți

scriu ceva. Nu puteam să-mi umplu scrisoarea cu tot felul de nimicuri, la întîmplare, cînd aveam atîta durere în suflet. O lună încheiată, tot orașul a bîrfit pe seama noastră și lumea a ajuns atît de departe, încît, din pricina privirilor dispreţuitoare și a șușotelilor (unii și-au permis chiar să vorbească cu glas tare în prezența noastră), nu ne mai puteam arăta cu Dunia nici măcar la biserică. Toată lumea ne-a întors spatele, nimeni nu ne mai dădea bună ziua, și am aflat chiar, din sursă sigură, că niște vînzătcri și niște funcționari se pregăteau să ne aducă o insultă josnică, ungînd cu dohot poarta casei, așa că și proprietarul a cerut să ne mutăm. Vina era a Marfei Petrovna, care a ponegrit-o și a învinuit-o pe Dunia în toate casele. Dînsa cunoaște pe toată lumea de aici din oraș și, în luna aceea, venea aproape în fiecare zi de la țară; de felul ei e cam limbută și-i place să vorbească despre viața ei de familie și, mai ales, să se plîngă de bărbatul ei față de toți acei care vor s-o asculte, ceea ce este foarte urît din partea ei; astfel, vestea s-a răspîndit în scurt timp nu numai în tot orașul, dar și în tot județul. Eu am căzut la pat, și Dunia, mititica, s-a dovedit mai tare ca mine! Trebuia s-o vezi cum a îndurat toate, cum mă mîngîia și mă încuraja... Este un înger! Dar, din mila Celui-de-Sus, suferințele noastre au luat sfîrșit repede: domnul Svidrigailov s-a dezmeticit, s-a căit și, probabil, făcîndu-i-se milă de Dunia, i-a dat Marfei Petrovna dovezi de netăgăduit asupra nevinovăției Dunecikăi, precum — scrisoarea pe care Dunia a fost silită să i-o scrie și să i-o trimită, încă înainte de a-i fi surprins Marfa Petrovna în grădină, și în care ea refuza orice explicație directă și întîlnire într-ascuns, pe care i le cerea dînsul. La plecarea Dunecikăi, această scrisoare a rămas în mîinile lui. În ea, Dunia îl dojenea cu asprime și profundă indignare tocmai pentru lipsa de noblețe a atitudinii sale față de Marfa Petrovna, îi punea în vedere că era tată de familie și om însurat, în sfîrșit, îi arăta cît de mîrșav era din partea lui să chinuiască și să nenorocească o fată și așa destul de necăjită și lipsită de apărare. Într-un cuvînt, dragul meu Rodea, scrisoarea aceasta vădește atîta frumusețe sufletească și este atît de înduioșătoare, încît am plîns ca un copil, citind-o, și nici acum nu o pot reciti fără lacrimi. Apoi, în apărarea Duniei au venit și mărturiile slugilor, care, așa cum se întîmplă de obicei, văzuseră și știuseră mult mai multe decît crezuse însuși domnul Svidrigailov. Marfa Petrovna a

rămas cu desăvîrşire înmărmurită şi, după cum a mărturisit mai tîrziu, a fost «din nou distrusă», în schimb s-a convins pe deplin de nevinovăţia Dunecikăi. A doua zi, fiind duminică, ea a venit de-a dreptul la catedrală şi, în genunchi, plîngînd amarnic, a rugat-o pe Sfînta Născătoare să-i dea putere să îndure această nouă încercare şi să-şi facă datoria pînă la capăt. Apoi, de la catedrală, fără să mai dea ochi cu cineva, a venit întins la noi, ne-a povestit totul şi, plină de căinţă, a îmbrăţişat-o pe Dunia, vărsînd lacrimi amare, şi a implorat-o s-o ierte. În aceeaşi dimineaţă, fără să zăbovească, a pornit prin oraş şi, plîngînd, a restabilit pretutindeni, pe la toate casele, cu cele mai măgulitoare expresii, nevinovăţia Dunecikăi, noblеţea sentimentelor şi a comportării sale. Mai mult decît atît, a arătat tuturora şi a citit ea însăşi, cu glas tare, scrisoarea Dunecikăi către domnul Svidrigailov, ba chiar a lăsat pe unii să copieze această scrisoare (ceea ce mi se pare de prisos). Astfel, dînsa s-a văzut silită să circule cîteva zile prin oraş, fiindcă unii, văzînd că alţii au avut precădere, s-au supărat. A trebuit să-şi facă un program şi se ştia dinainte ziua şi casa unde Marfa Petrovna avea să citească scrisoarea, iar la citire se adunau acolo şi cei care o mai auziseră de cîteva ori la ei acasă şi într-alte părţi, după cum urmase rîndul. După părerea mea, multe, multe s-au exagerat, dar aşa e Marfa Petrovna din firea ei. Cel puţin a izbutit să restabilească pe deplin onoarea Dunecikăi şi întreaga mîrşăvie a acestei întîmplări a căzut ca o pată de neşters pe bărbatul ei, singurul vinovat, aşa încît pînă la urmă mi-a fost şi milă de acest smintit, atît de aspru pedepsit. Dunia a fost numaidecît poftită să dea lecţii în unele case, dar ea a refuzat. În general, toată lumea a început deodată să-i arate o stimă deosebită. Şi toate acestea au contribuit în chip hotărîtor la acea întîmplare neaşteptată care, pot să spun, schimbă acum întreaga noastră soartă. Află deci, dragă Rodea, că Dunia a fost cerută în căsătorie şi că ea a şi acceptat această cerere, lucru pe care ţin să ţi-l aduc la cunoştinţă cît mai repede. A făcut aceasta fără a-ţi cere sfatul, dar tu, desigur, n-ai să te superi pe sora ta şi nici pe mine, deoarece îţi vei da seama că ne-a fost cu neputinţă să amînăm şi să aşteptăm pînă ce vom primi răspunsul tău. De altfel, tu nu ai fi putut cumpăni situaţia, nefiind aici. Iată cum s-au petrecut lucrurile. Piotr Petrovici Lujin este de pe acum consilier de curte şi se înrudeşte de departe cu Marfa Petrovna,

care a contribuit mult la această logodnă. La început, el şi-a exprimat, printr-însa, dorinţa de a ne cunoaşte, a fost primit cum se cuvine, a luat o cafea, iar a doua zi a trimis o scrisoare prin care îşi expunea foarte cuviincios cererea în căsătorie şi ne ruga să-i dăm răspunsul categoric şi prompt. Este un om de afaceri, foarte ocupat, şi se grăbeşte să plece la Petersburg, aşa încît fiecare clipă i se pare preţioasă. Bineînţeles, la început am rămas uimite, pentru că toate acestea s-au petrecut prea repede şi ne-au luat prin surprindere. Toată ziua am stat şi am chibzuit împreună. Domnul Lujin este un om serios, cu situaţie asigurată, ocupă două posturi şi are de pe acum ceva avere. Ce-i drept, e de patruzeci şi cinci de ani, dar e destul de bine ca înfăţişare şi poate încă să placă femeilor. În general, e foarte serios şi cumpătat, numai puţin cam posac şi parcă un pic îngîmfat. Dar s-ar putea să pară astfel doar la prima vedere. Şi te previn, dragă Rodea, cînd ai să-l vezi la Petersburg, fapt care se va petrece foarte curînd, să nu judeci pripit şi cu patimă, după cum ţi-e obiceiul, dacă la prima vedere n-o să-ţi placă ceva la el. Ţi-o spun pentru orice întîmplare, deşi sînt încredinţată că are să-ţi facă impresie bună. În afară de aceasta, ca să cunoşti un om trebuie să te apropii de el treptat şi cu băgare de seamă, ca să nu cazi în greşeală şi să-ţi formezi o idee preconceputâ, care numai cu greu poate fi ştearsă şi reparată ulterior. Cît despre Piotr Petrovici, el, după toate aparenţele, este un om cît se poate de onorabil. De la prima lui vizită ne-a declarat că e un om serios, dar că împărtăşeşte în multe privinţe ideile «generaţiei noastre noi», după cum s-a exprimat dînsul, şi este duşmanul tuturor prejudecăţilor. A mai spus multe, fiind un pic vanitos, pare-mi-se, şi plăcîndu-i să fie ascultat, ceea ce nu este un mare cusur. Eu, ce-i drept, nu prea am înţeles multe, dar Dunia m-a lămurit că, deşi nu este un om prea instruit, este deştept şi pare bun. Tu cunoşti firea surorii tale, Rodea. Este o fată curajoasă, deşteaptă, răbdătoare şi mărinimoasă, deşi are o inimă arzătoare, ceea ce ştiu de mult. Firească, nici din partea ei, nici din partea lui, nu poate fi vorba de dragoste, dar Dunia, în afară de faptul că este o fată deşteaptă, este în acelaşi timp o fiinţă de-o noblete îngerească, şi va socoti de datoria ei să facă fericirea bărbatului său, care, la rîndul lui, se va îngriji de fericirea soţiei, fapt de care, deocamdată, nu avem nici un motiv să ne îndoim, deşi recunosc că lucrurile s-au ticluit cam prea repede. Şi apoi, domnul

Lujin este un om practic și, desigur, va înțelege că fericirea căsniciei lui va fi cu atît mai trainică, cu cît Dunecika va fi mai fericită alături de el. Cît despre o oarecare instabilitate a caracterului, vechi deprinderi, sau chiar unele nepotriviri în păreri (lucru de care nu poți scăpa nici în cele mai fericite căsnicii), Dunecika mi-a spus singură că ea se încrede în forțele ei, că nu e nici un motiv de îngrijorare și că poate să îndure multe, cu condiția, firește, ca raporturile care se vor stabili între ei să fie cinstite și drepte. De pildă, mie, la început, mi-a părut cam aspru; dar asta s-ar putea să fie din pricină că e un om sincer și, desigur, așa și este. Astfel, la cea de a doua vizită, după ce a primit răspunsul afirmativ la cererea lui în căsătorie, s-a exprimat că și înainte de a o cunoaște pe Dunia își propusese să ia o fată cinstită, fără zestre, și neapărat una care a simțit pe pielea ei ce înseamnă greutățile materiale: fiindcă, a spus el, bărbatul nu trebuie să-i datoreze nimic soției, dar e foarte bine ca soția să vadă în bărbatul ei un binefăcător. Adaug că nu a folosit chiar aceste cuvinte, ci a vorbit mai drăguț, dar eu am uitat cum a spus și am reținut numai ideea; de altfel, n-a spus-o cu premeditare ci, probabil, l-a luat gura pe dinainte în toiul discuției, așa încît, mai pe urmă, a încercat chiar să-și îndrepte greșeala și să șteargă impresia. Mie însă mi s-a părut cam tăios și i-am spus mai tîrziu Duniei. Dar ea mi-a răspuns chiar cu ciudă că „vorbele nu-s totuna cu faptele", și desigur, are dreptate. Înainte de a lua hotărîrea, Dunecika n-a închis ochii de loc și, socotind că eu dorm, s-a sculat din pat și toată noaptea a umblat prin odaie; apoi a căzut în genunchi în fața icoanei și s-a rugat mult, cu înflăcărare, iar a doua zi, dimineața, mi-a spus că s-a hotărît.

Am mai pomenit că Piotr Petrovici pleacă la Petersburg. Are treburi importante și vrea să deschidă un birou de avocat. El se ocupă de multă vreme de diverse reclamații și chestiuni de judecată și acum cîteva zile a cîștigat un proces important. Acum trebuie să plece la Petersburg fiindcă are o chestiune importantă la senat. Așadar, dragă Rodea, el ar putea să-ți fie de mare folos, în toate privințele, și am stabilit cu Dunia că tu chiar de pe acum ai putea să-ți începi cariera și să-ți consideri soarta asigurată. O, dacă acest lucru s-ar realiza! Ar fi o fericire în care nu putem vedea altceva decît bunătatea Celui-de-Sus ce se revarsă asupra noastră. Dunia numai asta

visează. Noi am şi îndrăznit să-i facem o aluzie lui Piotr Petrovici. El a răspuns cu prudenţă şi a spus că, fireşte, cum el nu se poate lipsi de un secretar, este fără doar şi poate preferabil să plătească leafă unei rude şi nu unui străin, dacă această rudă se va dovedi capabilă să-şi îndeplinească serviciul (tu, şi să nu fii capabil !). Dar pe loc şi-a exprimat îndoiala, zicînd că studiile de facultate nu-ţi vor da răgaz să-ţi vezi de serviciu la biroul lui. N-am insistat mai mult, dar Dunia nu se gîndeşte decît la asta. De cîteva zile e parcă într-un fel de febră şi a şi făcut un plan după care ai putea mai tîrziu să devii tovarăşul şi chiar asociatul lui Piotr Petrovici în treburile lui avocăţeşti, cu atît mai mult, cu cît urmezi Facultatea de drept. Eu, Rodea, sînt cu totul de aceeaşi părere, şi-i împărtăşesc toate planurile şi speranţele, pentru că îmi dau seama că sînt cît se poate de realizabile. Şi cu toate că Piotr Petrovici s-a cam ferit să dea un răspuns hotărît (e şi explicabil, fiindcă nu te cunoaşte), Dunia e convinsă că va obţine toate acestea, folosindu-se de influenţa binefăcătoare pe care este sigură că o va avea asupra viitorului ei soţ. Fireşte, lui Piotr Petrovici nu i-am pomenit nici un cuvînt despre aceste speranţe de viitor şi, mai ales, despre faptul că poate vei ajunge cîndva asociatul lui. Este un om serios şi s-ar fi putut să primească cu răceală toate acestea, socotindu-le doar ca pe nişte visuri. Tot aşa nici eu, nici Dunia nu i-am suflat o vorbă cu privire la marea noastră speranţă, că ne va ajuta să te sprijinim cu bani, pînă cînd îţi vei isprăvi studiile; şi nu i-am vorbit, în primul rînd, pentru că asta se va face de la sine mai tîrziu, şi el, desigur, o va propune fără vorbe de prisos (parcă i-ar putea refuza Dunecikăi atîta lucru !), cu atît mai mult, cu cît ai putea ajunge mîna lui dreaptă la birou şi să primeşti acest ajutor nu ca o binefacere, ci ca un salariu binemeritat. Aşa vrea să aranjeze lucrurile Dunecika şi eu sînt în totul de aceeaşi părere. În al doilea rînd, nu i-am spus, fiindcă doream ca la apropiata voastră întîlnire să te pun pe picior de egalitate cu el. Cînd Dunia i-a vorbit cu admiraţie despre tine, el i-a răspuns că înainte de a judeca un om trebuie să-l cunoşti cît mai de aproape şi că-şi rezervă dreptul de a-şi forma o părere proprie, după ce te va cunoaşte. Ştii, nepreţuitul meu Rodea, mi se pare că sînt unele motive (care, de altfel, nu se referă la Piotr Petrovici, ci mai curînd la unele capricii de ale mele, de femeie bătrînă), care mă fac să cred că poate aş face

mai bine ca după căsătoria lor să nu stau cu dînșii și să locuiesc singură, ca pînă acum. Sînt convinsă că el este destul de nobil și de delicat ca să-mi propună să nu mă mai despart de fiică-mea, și dacă nu mi-a spus-o pînă acum, este, desigur, fiindcă asta se înțelege de la sine; dar eu am să refuz. Am văzut de multe ori în viață că soacrele nu prea sînt pe placul ginerilor, iar eu nu numai că nu vreau să fiu o povară pentru cineva, dar vreau să fiu absolut liberă, cît timp mai am o bucățică de pîine ce-mi aparține și copii ca tine și ca Dunecika. Dacă se va putea, mă voi instala în apropierea voastră, a ta și a ei, fiindcă, Rodea, ce a fost mai plăcut, am păstrat la sfîrșit: află deci, dragul meu, că s-ar putea ca foarte curînd să fim iarăși împreună și să ne îmbrățișăm tustrei după o despărțire de aproape trei ani! S-a stabilit categoric că Dunia și cu mine plecăm la Petersburg. Cînd anume — nu știu, dar, în orice caz, foarte curînd; s-ar putea chiar peste o săptămînă. Totul depinde de dispozițiile pe care le va da Piotr Petrovici, care, de îndată ce se va mai descurca la Petersburg, ne va da de știre. Din unele considerente, ar vrea să grăbească, pe cît posibil, căsătoria și chiar, dacă va fi cu putință, să facă nunta înainte de postul care vine, iar dacă nu va fi cu putință, fiindcă a rămas prea puțin timp, atunci îndată după Sfînta Maria... O, ce fericită voi fi să te strîng la pieptul meu! Pe Dunia bucuria revederii o emoționează nespus, și într-o zi a zis, în glumă, că dacă n-ar fi decît pentru atîta lucru și încă face să se mărite cu Piotr Petrovici. Este un înger! Ea nu adaugă nimic la scrisoarea mea și m-a rugat să-ți scriu că are atît de multe să-ți spună, încît n-ar izbuti să le facă să încapă în cîteva rînduri și n-ar face altceva decît să se necăjească; mi-a spus să te îmbrățișez tare, tare și să-ți transmit nenumărate sărutări din partea ei. Dar cu toate că s-ar putea ca noi să ne vedem curînd personal, zilele acestea am să-ți trimit ceva bani, cît am să pot mai mult. Acum, cînd lumea a aflat că Dunecika se mărită cu Piotr Petrovici, creditul meu a crescut pe neașteptate și știu sigur că Afanasi Ivanovici are să-mi dea, în contul pensiei, chiar și șaptezeci și cinci de ruble, așa încît poate că am să-ți trimit vreo douăzeci și cinci sau chiar treizeci de ruble. Ți-aș trimite mai mult, dar mi-e frică de cheltuielile noastre de călătorie; și cu toate că Piotr Petrovici a fost atît de drăguț, încît a luat asupra lui o parte din cheltuielile de călătorie în capitală, și anume, a propus chiar el să trimită pe socoteala lui

bagajele noastre și lada cea mare (nu știu cum, prin niște oameni cunoscuți), totuși, trebuie să ținem seama că la sosirea în Petersburg nu putem rămîne fără un ban, măcar în primele zile. De altfel, Dunecika și cu mine am făcut socoteala exactă și a ieșit că drumul n-are să ne coste prea mult; de la noi pînă la calea ferată nu sînt decît nouăzeci de verste și noi, pentru orice întîmplare, ne-am și învoit cu un surugiu pe care-l cunoaștem; iar de acolo o să călătorim destul de bine cu clasa a treia. Astfel, poate că n-am să-ți trimit douăzeci și cinci de ruble, ci, sigur, am să reușesc să-ți pun deoparte treizeci. Dar ajunge, am umplut două coli cu întreaga noastră poveste și nu mai am loc. Dar și cîte întîmplări s-au strîns! Acum, neprețuitul meu Rodea, te îmbrățișez pînă la revederea apropiată și te binecuvîntez cu binecuvîntarea mea de mamă. S-o iubești pe Dunia, pe sora ta, Rodea, s-o iubești cum te iubește și dînsa, și să știi că te iubește nespus, chiar mai mult decît pe ea însăși. Este un înger, Rodea, iar tu, tu ești totul pentru noi, toată nădejdea noastră, toată credința noastră în viitor. Numai să fii fericit și o să fim și noi fericite. Oare te mai închini lui Dumnezeu, Rodea, așa cum făceai altădată, și crezi în bunătatea fără de margini a creatorului și mîntuitorului nostru? Tare mă tem, în sufletul meu, să nu fi căzut și tu în mrejele necredinței, atît de răspîndită astăzi! Dacă este așa, eu nu mă rog pentru tine. Adu-ți aminte, dragul meu, cum, pe vremea cînd erai copil, cînd trăia tatăl tău, gîngureai rugile pe genunchii mei, și cît de fericiți eram cu toții pe vremea aceea. Acum, te las cu bine, sau mai bine: la revedere! Te îmbrățișez și te sărut tare, tare, de nenumărate ori.

A ta pînă la mormînt,

Pulheria Raskolnikova."

Aproape tot timpul cît a citit scrisoarea, de la primele rînduri, ochii lui Raskolnikov fură scăldați în lacrimi; dar cînd o sfîrși, un zîmbet amar și răutăcios îi schimonosi fața palidă și crispată. Își puse capul pe perna turtită și murdară și rămase mult timp pe gînduri. Inima îi bătea cu putere și gîndurile i se învălmășeau. În cele din urmă, simți că se înăbușă în odăița lui strîmtă, galbenă, care semăna mai curînd cu un dulap, sau

cu o ladă. Şi trupul şi sufletul aveau nevoie de spaţiu. Îşi luă pălăria şi ieşi în stradă, de data asta fără teama întîlnirilor de pe scară : uitase de ele. Se îndreptă spre Vasilievski Ostrov, trecînd pe bulevardul V. ; umbla repede, ca mînat de o treabă urgentă, dar înainta, după obiceiul lui, fără să vadă nimic, mormăind sau chiar vorbind singur, cu glas tare, ceea ce îi mira pe trecători. Mulţi îl crezură beat.

IV

Scrisoarea mamei lui îl istovise. Dar cu privire la punctul principal, capital, cum s-ar spune, nu şovăise nici o clipă. Chiar în timpul cît citise scrisoarea, luase hotărîrea şi hotărîrea era decisivă : „Cît voi fi eu în viaţă, căsătoria asta nu va avea loc. La dracu cu domnul Lujin !"

„Situaţia e clară, mormăi el, rînjind răutăcios şi sărbătorind dinainte izbînda hotărîrii lui. Nu, măicuţo, nu, Dunia, nu mă puteţi înşela !... Se mai şi scuză că nu mi-au cerut sfatul, că au luat hotărîrea fără mine ! Firește ! Credeţi că acum nu se mai poate desface ? O să vedem noi dacă se poate sau nu ! Auzi dumneata, ce argument invocă — Piotr Petrovici este atît de ocupat, atît de ocupat, că nu se poate însura altfel decît din goana cailor, ca să nu zic din goana trenului. Nu, Dunecika, ştiu şi-mi dau seama ce sînt acele *multe lucruri* pe care ai să mi le spui ; ştiu şi la ce te-ai gîndit o noapte întreagă, umblînd prin odaie, şi pentru ce te-ai rugat în faţa icoanei Maicii Domnului din Kazan, care se află în iatacul măicuţei. E greu să urci Golgota. Hm... Şi aşa, te-ai hotărît definitiv, Avdotia Romanovna, să te măriţi cu un om de afaceri, practic, un om cu ceva avere *(de pe acum are ceva avere, de... asta impune, e ceva serios !)*, care ocupă două posturi şi împărtăşeşte ideile generaţiei noastre noi (după cum scrie măicuţa), un om care «pare bun», după cum spune chiar Dunecika. Acest *pare* e un poem ! Şi Dunecika se mărită pe temeiul acestui *pare !*... Minunat ! Minunat !

...Aş dori să ştiu pentru ce mi-a scris măicuţa despre «noua noastră generaţie» ? Ca să caracterizeze pe acest domn, sau cu scopul de a mă îmbuna, de a pune o vorbă bună în favoarea domnului Lujin ? O, viclenelor ! Ar fi interesant, de asemenea,

de lămurit încă ceva : cît au fost de sincere una față de cealaltă în ziua și în noaptea care a precedat hotărîrea și în zilele care au urmat ? Oare și-au spus ele în *cuvinte* tot ce aveau pe suflet, ori, dîndu-și seama că au amîndouă aceleași gînduri și sentimente, s-au înțeles atît de bine tacit, că orice vorbă ar fi fost de prisos ? Probabil că, într-o măsură, așa a fost ; se vede din scrisoarea măicuței : el i-a părut cam tăios, *un pic*, și naiva mea măicuță s-a apucat să-și dezvăluie observațiile Duniei. Iar dînsa, cum era de așteptat, s-a supărat și i-a «răspuns chiar cu ciudă». Firește ! Cine nu s-ar înfuria (cînd totul este hotărît și de la sine înțeles) să trebuiască să mai răspundă și la asemenea întrebări naive. Și apoi, ce-mi tot scrie : «S-o iubești pe Dunia, Rodea, și să știi că ea te iubește nespus, chiar mai mult decît pe ea însăși»... Nu cumva o mustră în taină conștiința fiindcă s-a învoit să-și jertfească fiica în folosul băiatului ? «Tu ești credința noastră în viitor, tu ești totul pentru noi !» O, măicuțo !"...

Furia din sufletul lui sporea din clipă în clipă, și dacă ar fi dat ochi cu domnul Lujin, ar fi fost în stare poate chiar să-l ucidă !

„Hm, este adevărat, își urmă el gîndurile ce-i roiau în minte, este foarte adevărat că «pentru a cunoaște un om, trebuie să te apropii de el treptat și cu băgare de seamă» ; dar caracterul domnului Lujin nu-i greu de descifrat. Mai întîi de toate el este «un om serios» și «pare bun» ; auzi dumneata, a luat asupra lui transportul lăzii celei mari și a bagajelor ! Se mai poate cineva îndoi de bunătatea lui ? Iar ele amîndouă, *logodnica* și cu mama, vor tocmi un surugiu și vor călători cu căruța cu coviltir de rogojină (doar așa am călătorit și eu !). Ce are a face ?! Nu sînt decît nouăzeci de verste, «iar de acolo o să călătorim destul de bine cu clasa a treia», cam vreo mie de verste. Au dreptate : se întind atît cît le este plapuma. Dar dumneata, domnule Lujin, n-ai nimic de zis ? E doar logodnica dumitale... Și apoi, nu se putea să nu știi că mama ia cu împrumut, în contul pensiei sale, ca să aibă bani de drum, nu-i așa ? Firește, dumneata și Dunecika veți alcătui o întreprindere comercială, întemeiată pe avantaje reciproce și contribuție egală, deci cheltuielile se împart pe din două : frate-frate, dar brînza-i pe bani, după cum spune proverbul. Dar pînă și aici omul de afaceri a izbutit să le tragă niteluș pe sfoară : transportul bagajelor costă mai puțin decît călătoria, s-ar putea

chiar să fie gratuit. Dar atunci, nu văd ele ce se petrece sau se prefac că nu văd ? Căci sînt mulţumite, încîntate ! Şi cînd te gîndeşti că astea-s floare la ureche pe lîngă cele ce le aşteaptă în viitor ! Ce-i mai grav în toată povestea asta nu este nici zgîrcenia, nici meschinăria, ci *tonul*. Tonul care prevesteşte ce fel de raporturi se vor stabili între ei după căsătorie... Şi măicuţa care risipeşte banii în stînga şi în dreapta ! Cu ce are să vină la Petersburg ? Cu trei carboave în buzunar sau cu două «bumăşti», cum spune cealaltă... bătrîna... hm ! Din ce speră să trăiască mai tîrziu la Petersburg ? Doar îşi dă seama de pe acum, din cine ştie ce motive, că *nu va putea* sta cu Dunia după căsătoria ei, nici măcar la început. O fi *scăpat* vreo vorbă, pesemne, drăguţul de logodnic, din care s-a luminat măicuţa, deşi cu nici un preţ n-ar mărturisi acest lucru şi zice : «Am să refuz». Şi atunci, ce face, din ce speră să trăiască ? Din cele o sută douăzeci de ruble pensie, din care se va scădea încă datoria către Afanasi Ivanovici ? Acasă împletea băsmăluţe de iarnă, cosea mînecuţe, stricîndu-şi ochii bătrîni. Dar acest lucru nu adaugă mai mult de douăzeci de ruble pe an la cele o sută douăzeci, asta o ştiu bine. Prin urmare, se bizuie totuşi pe nobleţea sentimentelor domnului Lujin : «Are să-mi propună singur, are să mă roage». Aşteaptă ! Aşa se întîmplă totdeauna la aceste suflete admirabile, schilleriene : pînă în ultima clipă îl împăunează pe om, pînă la ultima clipă nădăjduiesc că vor avea din partea lui numai bine, şi cu toate că presimt contrariul, pentru nimic în lume nu şi-o mărturisesc ; se cutremură numai la simpla idee ; se apără cu mîinile şi cu picioarele de adevăr, pînă cînd omul, înzorzonat de ele, le dă personal cu tifla. Ar fi interesant de ştiut dacă domnul Lujin are decoraţii ? Sînt gata să pariez că are «Ordinul Anna» la butonieră şi că şi-l pune cînd ia masa la diverşi antreprenori şi negustori. Poate că şi-l va pune şi la propria dumnealui nuntă ! Dar, lua-l-ar naiba !...

...Ce să-i faci ? Aşa e măicuţa — Dumnezeu s-o ţie...

Dar Dunia ? Dunecika, scumpa mea, eu te cunosc prea bine ! Doar aveai nouăsprezece ani cînd ne-am văzut ultima oară şi ţi-am înţeles firea. Măicuţa scrie că «Dunecika poate să îndure multe». Asta o ştiam. Asta am ştiut-o încă acum doi ani şi jumătate şi în aceşti doi ani şi jumătate mereu m-am gîndit la asta, tocmai la faptul că «Dunecika poate să îndure multe».

Dacă l-a putut suporta pe domnul Svidrigailov cu tot ce a urmat, înseamnă că, într-adevăr, poate îndura multe, şi acum, dumneaei şi măicuţa şi-au închipuit că şi domnul Lujin poate fi suportat, domnul Lujin care-şi expune teoria cu privire la avantajul ce-l oferă soţiile luate din mizerie, pentru care bărbatul este un binefăcător, şi şi-o expune aproape la prima întîlnire. Să zicem că «l-a luat gura pe dinainte», deşi e om chibzuit (aşa că s-ar putea prea bine să nu-l fi «luat gura pe dinainte»; ci să se fi grăbit să-şi afirme punctul de vedere), dar Dunia, Dunia ? Ea doar vede limpede ce fel de om este Lujin şi ştie că va trebui să trăiască cu acest om. Dar şi eu ştiu că ea s-ar învoi mai curînd să se hrănească numai cu pîine neagră şi apă decît să-şi vîndă sufletul, că nu şi-ar da libertatea cugetului în schimbul unui pic de confort. N-ar face-o pentru un Schleswig-Holstein [3], darmite pentru domnul Lujin.! Nu, Dunia era altfel cînd am cunoscut-o eu, şi... şi cred că nu s-a schimbat nici acum !... Ce să vorbim ! E greu să înduri pe-alde Svidrigailovi ! E greu să colinzi guberniile şi să munceşti o viaţă întreagă pentru două sute de ruble pe an, şi totuşi, ştiu că sora mea ar prefera să ducă viaţa unui negru din colonii, sau a unui lituanian în slujba unui neamţ din Ostsee [4], decît să-şi pîngărească sufletul şi să-şi încarce conştiinţa, legîndu-şi viaţa de un om pe care nu-l respectă şi cu care nu are nimic comun. Să-şi lege viaţa pentru totdeauna, numai din interes ! De-ar fi domnul Lujin din aur curat, sau o nestemată de nepreţuit şi tot n-ar primi să-i fie ibovnică cu cununie ! De ce primeşte totuşi ? Unde-i hiba ? Care-i dezlegarea enigmei ? E limpede : pentru ea, pentru confortul ei, nici chiar ca să scape de moarte nu s-ar vinde, dar pentru altul, uite că se vinde ! Pentru o fiinţă dragă, adorată, s-ar vinde ! Iată unde-i hiba : pentru fratele ei, pentru mama ei e gata să se vîndă. Pentru ei ar vinde orişice ! O, dacă-i vorba de asta, ar fi în stare să-şi calce şi pe conştiinţă ! Libertate, linişte, chiar şi conştiinţă, tot, tot ar pune la bătaie ! Calcă-se în picioare viaţa mea, numai fiinţele dragi să fie fericite ! Mai mult decît atît, îşi va născoci o cazuistică proprie, luînd pildă de la iezuiţi, şi pentru cîtva timp va izbuti poate chiar să se liniştească, să se convingă că aşa trebuie să facă pentru realizarea acestui scop măreţ. Asta eşti tu, Dunia, şi totul e limpede ca lumina zilei. Rodion Romanovici Raskolnikov şi numai el e pe primul plan, asta este ! Doamne, ar putea să-l fericească, să-l ţină la uni-

versitate, să-l facă asociat la biroul de avocatură, să-i asigure întreaga existență! Și poate că, odată și odată, va ajunge un om bogat, cu vază, respectat, și poate chiar un om cu renume! Dar mama? Păi e vorba de Rodea, de neprețuitul ei Rodea, de primul ei născut! Cum să nu-i jertfească acestui prim născut pe fata ei, fie ea chiar Dunia! O, suflete duioase și nedrepte! Ce mai: dacă-i vorba de Rodea, ați fi în stare să acceptați pînă și soarta Sonecikăi! Sonecika, Sonecika Marmeladova, eterna Sonecika, a cărei soartă va dăinui cît lumea și pămîntul! Dar voi, ați cîntărit voi oare jertfa, ați cîntărit-o bine? Sigur? Nu vă întrece puterile? Și merită oare? Are rost? Știi tu, Dunecika mea, că traiul tău alături de domnul Lujin te pune pe aceeași treaptă cu Sonecika? «De dragoste nu poate fi vorba», scrie măicuța. Dar dacă în afară de dragoste nu poate fi vorba nici măcar de stimă, ci dimpotrivă, există de pe acum un sentiment de silă, de dispreț, de dezgust, unde ajungem? Ajungem la acea *«curățenie deosebită»*. Nu-i așa? Vă dați voi seama, pricepeți, înțelegeți voi ce înseamnă această «curățenie»? V-ați gîndit că această «curățenie» cerută de Lujin nu se deosebește cu nimic de «curățenia» ce se cere Sonecikăi, că poate este chiar mai groaznică, mai hidoasă, mai mîrșavă, căci tu, Dunecika, totuși, îți faci socoteala că vei avea un pic de confort în plus, pe cînd dincolo e vorba de salvarea vieții. Scump, scump se plătește această «curățenie», Dunecika! Dar dacă te vor trăda puterile, dacă vei ajunge să te căiești? Cîtă durere, cîtă suferință, cîte lacrimi vărsate în taină, căci tu, tu nu ești Marfa Petrovna! Și mama? Ce va fi cu mama? Și acum e neliniștită, se frămîntă, dar atunci cînd va vedea limpede cum stau lucrurile? Și eu?... Cum de-ați putut gîndi așa ceva despre mine? Nu vreau jertfa ta, Dunecika, nu o vreau, măicuțo! Și cît trăiesc eu, căsătoria asta nu se va face, nu se va face! Mă opun!"

Raskolnikov se trezi din gîndurile lui și se opri.

„Nu se va face? Dar ce ai să faci tu ca să împiedici acest lucru? Ai să-l interzici? Cu ce drept? Ce le poți promite, la rîndul tău, ca să ai acest drept? Să le închini toată viața, tot viitorul *după ce vei isprăvi facultatea și-ți vei găsi un loc?* Foarte frumos, ăsta-i *viitorul,* dar astăzi? E vorba că trebuie să faci ceva chiar acum, pricepi tu? Iar tu, ce faci? Le storci de parale. Ele îți procură bani, punîndu-și la poprire pensia de o sută de ruble pe an și leafa domnilor Svidrigailov! De Svi-

drigailovi, de Afanasi Ivanovici Vahruşin cu ce le vei apăra, viitor milionar, Zeus care dispui de soarta lor ? Peste zece ani ? În zece ani mama va orbi tot împletind basmale şi poate şi din pricina lacrimilor ; va cădea zdrobită de lipsurile ei fără de sfîrşit ; şi sora ? Gîndeşte-te, ce se poate întîmpla cu sora ta peste zece ani, sau în cursul acestor zece ani ? Ai ghicit ?"

Îşi sfîşia cu un fel de amară voluptate sufletul cu aceste întrebări, care, de altminteri, nu erau noi pentru el, ci vechi şi dureroase, căci şi le pusese de multe ori. De multă vreme îl frămîntau şi îi rupeau inima. Cîndva, cine ştie cînd, în sufletul lui se născuse durerea ce-l măcina azi, şi durerea crescuse, se adunase, iar în ultima vreme se copsese şi se concentrase, luînd forma unei probleme îngrozitoare, absurde, fantastice, care îi zdrobea inima şi mintea, cerînd neîncetat dezlegare. Scrisoarea mamei fusese ca o lovitură de trăsnet. Era limpede că nu mai putea să se frămînte, să sufere pasiv, cugetînd la insolubilitatea întrebărilor, ci trebuia să facă ceva, şi asta chiar îndată, pe loc. Trebuia să ia o hotărîre, orice s-ar întîmpla, oricum ar fi, sau...

„Sau să renunţ la viaţă ! strigă el deodată, cuprins de disperare. Să-mi primesc soarta aşa cum este ; să înăbuş o dată pentru totdeauna orice năzuinţă ; să renunţ cu desăvîrşire la orice drept de a înfăptui, de a trăi şi de a iubi !"

„Înţelegeţi oare, vă daţi seama, stimate domn, ce înseamnă să nu ai unde te duce ? îşi aminti el deodată întrebarea pe care i-o pusese cu o zi înainte Marmeladov. Căci orice om trebuie să aibă măcar un locşor unde să se poată duce..."

Deodată tresări : acelaşi gînd ca şi în ajun îi trecu ca un fulger prin minte. Dar nu tresări fiindcă îi revenise acest gînd. Ştiuse mai dinainte, *presimţise* că se va întoarce negreşit în mintea lui, şi-l aştepta. Căci gîndul acesta nu era de ieri. Cu o singură diferenţă : acum o lună, ba poate chiar ieri, fusese doar un vis, pe cînd acum... acum apăruse nu ca un vis, ci sub un aspect nou, înspăimîntător şi cu totul necunoscut... şi el deveni conştient de acest lucru... Simţi ca o izbitură de ciocan în creier şi i se întunecă în faţa ochilor.

Îşi roti grăbit privirile, căutînd ceva. Ar fi vrut să se aşeze şi căuta o bancă ; traversa parcul K. În faţa lui, la vreo sută de paşi, se zărea o bancă. Porni cît mai iute spre ea, dar în drum avu loc o întîmplare măruntă, care îi atrase cîteva clipe întreaga atenţie.

Uitîndu-se spre bancă, văzu în fața sa, cam la douăzeci de pași, o femeie care mergea ; la început, n-o luă în seamă, cum nu lua în seamă nici unul din lucrurile întîlnite în cale. I se întîmpla, de pildă, de nenumărate ori, să ajungă acasă fără să-și poată aminti drumul pe care a mers, căci, de obicei, umbla fără să vadă nimic. Dar femeia din fața lui avea ceva atît de ciudat, că sărea în ochi la prima vedere și, puțin cîte puțin, atenția lui se opri asupra ei, mai întîi fără voie, oarecum contrariindu-l, apoi tot mai stăruitor. Ar fi vrut să înțeleagă ce anume era ciudat în femeia aceea ? În primul rînd, părea să fie foarte tînără, și mergea pe arșița aceea cu capul gol, fără umbreluță și fără mănuși, bălăbănindu-și comic brațele. Purta o rochiță de mătase ușoară („mătăsică"), pusă de asemenea foarte ciudat, abia încheiată, iar la spate, în dreptul taliei, acolo de unde începea fusta, ruptă de-a binelea ; o fîșie întreagă se desprinsese și atîrna, fluturînd. Avea în jurul gîtului gol o băsmăluță, legată strîmb. Și pe deasupra, fata înainta cu pas nesigur, se poticnea, ba chiar se clătina. Această întîlnire trezi pînă la urmă întreaga lui atenție. O ajunse în dreptul băncii, unde ea se prăbuși cu capul pe spetează și închise ochii, părînd sfîrșită de oboseală. Cercetînd-o, Raskolnikov își dădu pe loc seama că era beată. Părea un lucru atît de ciudat și de monstruos, încît se întrebă chiar dacă nu-l înșela vederea. Avea în fața lui aproape un copil, o fetișcană de cel mult șaisprezece ani, poate chiar numai de cincisprezece, micuță, bălaie, drăgălașă, dar aprinsă la față și chiar un pic buhăită. Părea că fata nu-și mai dădea seama ce-i cu dînsa : sta picior peste picior, într-o atitudine nu tocmai cuviincioasă, și se vedea că aproape nu știa ce-i cu ea.

Raskolnikov nu se așeză, dar nici nu-i venea să plece ; rămase nedumerit în fața fetei. Parcul K. de obicei nu este prea frecventat, iar în ziua aceea, pe la orele două după-amiază, pe arșiță, era aproape pustiu. Totuși, la vreo cincisprezece pași, un domn se oprise la marginea aleii, vădit dornic de a se apropia de tînăra fată într-un anumit scop. O văzuse pesemne și dînsul, de departe, și o urmărise, dar prezența lui Raskolnikov îl stingherea. Arunca pe ascuns priviri furioase tînărului nostru și aștepta, nerăbdător, plecarea acestui coate-goale nepoftit. Asta se vedea limpede. Domnul, foarte elegant îmbrăcat, era un om de vreo treizeci de ani, îndesat și rotofei, cu obrajii roșii, buze rumene și mustăcioară. Pe Raskolnikov îl apucă furia ;

simți o dorință nestăvilită de a-l jigni pe acest filfizon gras. O părăsi pentru o clipă pe tînăra fată și se apropie de el.

— Hei, Svidrigailov ! Ce cauți aici ? strigă el, strîngînd pumnii, cu gura strîmbată de rînjet și spumegînd de furie.

— Ce înseamnă asta ? întrebă răstit domnul, încruntat și mirat în îngîmfarea lui.

— Cară-te, asta e !

— Cum îndrăznești, canalie ?!...

Și domnul ridică bastonul. Raskolnikov se năpusti cu pumnii asupra lui, fără să se gîndească că domnul acesta gras putea să doboare doi ca el. Dar, în aceeași clipă, cineva îl apucă cu putere de brațe, pe la spate, și între ei se așeză un sergent de stradă.

— Sfîrșiți, domnilor, nu vă luați la bătaie în grădina publică. Ce vrei dumneata ? Cine ești ? întrebă el cu asprime pe Raskolnikov, văzîndu-l cam zdrențăros.

Raskolnikov îl cercetă cu luare-aminte. Sergentul cu mustăți și favorite cărunte avea o mutră cumsecade de soldat și o privire inteligentă.

— Tocmai de dumneata aveam nevoie, strigă el, apucîndu-l de braț. Sînt Raskolnikov, fost student... Asta nu strică s-o știi și dumneata... îi aruncă el filfizonului, iar dumneata vino aici să-ți arăt ceva... Și îl trase de mînă pînă în dreptul băncii. Privește, e beată moartă, adineauri mergea pe alee ; cine știe cine este, dar nu pare să fie de meserie. Mai curînd o fi îmbătat-o cineva și și-o fi bătut joc de ea... pentru prima oară... pricepi ? Apoi a azvîrlit-o în stradă. Privește la rochia ei ruptă, privește cum e îmbrăcată : nu s-a îmbrăcat singură, ci a fost îmbrăcată și încă de niște mîini nepricepute, de bărbat. E limpede. Și acum, uită-te aici : la filfizonul, pe care era adineauri să-l iau la bătaie ; nu-l cunosc, îl văd acum întîia oară. Dar și el a văzut fata în drum, a văzut-o beată, în neștire, și acum are poftă să se apropie și să pună mîna pe ea, profitînd de starea ei, ca s-o ducă cine știe unde... Asta e sigur ; crede-mă, nu mă înșel. L-am văzut cum se uita la ea și cum a urmărit-o, dar l-am împiedicat, și acum abia așteaptă să plec. Ia te uită la el, s-a depărtat, s-a oprit și se face că-și răsucește o țigară... Cum am face să-l împiedicăm ? Cum am face s-o ducem acasă, gîndește-te !

Sergentul pricepu situația numaidecît. Domnul cel gras, firește, nu era greu de înțeles, dar rămînea fata. Sergentul se

aplecă s-o vadă mai bine și o compătimire sinceră i se citi pe față.

— Ce păcat ! zise el, dînd din cap. E un copil... Și-au bătut joc de ea, așa e. Ascultă, domnișoară, încercă s-o trezească pe fată, unde stai ?

Fata deschise ochii obosiți, cu privirea împăienjenită, se uită la ei fără să înțeleagă ce o întrebau și le făcu semn cu mîna s-o lase în pace.

— Ascultă, zise Raskolnikov, uite (se căută prin buzunare și scoase douăzeci de copeici pe care le găsi ca prin minune), ia banii, cheamă un birjar și spune-i s-o ducă acasă. Numai de-am putea afla unde stă !

— Domnișoară, ascultă domnișoară, încercă iar sergentul, după ce luă banii, am să strig un birjar și am să te duc acasă chiar eu. Unde să te duc ? Unde stai ?

— Lasă-mă !... Ce vă legați de mine ?... îngăimă copila, cu același gest de nerăbdare.

— Vai, vai, ce urît ! Vai, ce rușine ! Ce rușine, domnișoară ! Sergentul da din cap cu dojană, cu milă și cu revoltă. Ce bucluc, domnule ! se întoarse el spre Raskolnikov, cercetîndu-l din nou, în treacăt, din cap pînă în picioare. Pesemne că-i păru ciudat : un zdrențăros care aruncă banii !

— Unde ați găsit-o, departe ? întrebă el.

— Nu ți-am spus ; mergea în fața mea, clătinîndu-se, aici, prin parc. Cum a ajuns în dreptul băncii, a căzut.

— Vai, ce rușine, ce urîte lucruri se petrec pe lume acum, Doamne ! Atît de tinerică și beată ! Și-au bătut joc de ea, asta așa e ! Uite și rochița e ruptă... Ce desfrîu e astăzi peste tot !... O fi de familie bună, dar scăpătată... Sînt multe în ziua de azi. Pare gingașă, ca o domnișoară de neam bun... și bătrînul se aplecă din nou deasupra fetei.

Poate că și el avea fete „gingașe", care puteau fi luate drept niște „domnișoare de neam bun", cu aerele lor de fete de familie, binecrescute și cu toate fasoanele la modă.

— Totul este, se frămînta Raskolnikov, să n-o lăsăm să cadă în mîna ticălosului acela ! Altfel, are să-și bată joc și el de dînsa ! Se vede cale de trei poște ce vrea ! Ia te uită, ticălosul, nu mai pleacă !

Raskolnikov vorbea tare și-l arăta cu mîna. Filfizonul îl auzi, fu cît pe-aci să se înfurie iarăși, dar se răzgîndi și se mărgini

să-i arunce o privire dispreţuitoare. Apoi mai făcu agale zece paşi şi se opri.

— Nu-l lăsăm noi să pună mîna pe ea, răspunse sergentul, gînditor. Numai de-ar vrea ea să ne spună unde s-o ducem, altfel... Domnişoară, ascultă, domnişoară !

Şi omul se aplecă din nou spre ea.

Fata deschise deodată ochii, se uită cu luare-aminte, păru că înţelege situaţia, se sculă de pe bancă şi porni înapoi, în direcţia din care venise.

— Uf, nerușinaților, ce vă tot legaţi de mine ? mormăi dînsa, făcînd din nou acelaşi gest ca să fie lăsată în pace.

Porni repede, clătinîndu-se tot atît de tare. Filfizonul o urmărea fără s-o piardă din ochi, dar de pe o altă alee.

— Fiţi liniştit, n-am să-l las, zise hotărît mustăciosul şi plecă după cei doi. Ce desfrîu e acum pe lume ! repetă el, oftînd.

În clipa aceea Raskolnikov, ca înţepat de o viespe, îşi schimbă total gîndul.

— Ascultă ! strigă el în urma mustăciosului.

Sergentul se întoarse.

— Lasă ! Ce-ţi pasă ? Lasă ! Să-şi facă de cap ! şi-l arătă pe filfizon. Ce-ţi pasă dumitale ?

Fără să înţeleagă, sergentul îl privea cu gura căscată. Raskolnikov se porni pe rîs.

— O-oh ! oftă sergentul şi, întorcîndu-i spatele, se luă după filfizon şi fată, socotind pesemne că Raskolnikov era un nebun, sau poate şi mai rău.

„Mi-a luat douăzeci de copeici, îşi zise Raskolnikov, furios, după ce rămase singur. Are să-i ia şi celuilalt şi are s-o lase pe fată să se ducă cu dînsul, şi cu asta basta... Ce zor am avut să mă amestec, să vreau să ajut ? Eu să ajut pe cineva ! Am eu dreptul să ajut ? N-au decît să se mănînce de vii, ce-mi pasă mie ? Şi apoi, cum am îndrăznit să-i dau aceste douăzeci de copeici ? Erau oare ale mele ?"

Dar, cu toate aceste ciudate cuvinte, îşi simţea inima grea. Se aşează pe banca părăsită. I se destrămau gîndurile... În clipa aceea îi venea greu să se gîndească. Ar fi vrut să adoarmă, să uite tot, apoi să se trezească şi să înceapă o viaţă nouă...

„Biata copilă ! zise el, uitîndu-se la colţul băncii unde şezuse fata cu o clipă înainte. Are să se dezmeticească şi are să plîngă, apoi are să afle maică-sa... Are s-o ia la palme, are s-o bată rău, are s-o facă de ruşine, poate chiar are s-o alunge din casă...

Şi chiar dacă n-are s-o alunge, o Daria Franţevna oarecare are să adulmece prada numaidecît şi fetiţa mea are să înceapă să treacă din mînă în mînă... Apoi va veni spitalul (asta li se întîmplă mai ales celor care trebuie să se ascundă de mamele lor foarte cinstite şi-şi fac de cap în ascuns), mai tîrziu — iarăşi spitalul... vinul... cîrciumile... şi iarăşi spitalul... iar peste doi-trei ani va ajunge o epavă, aşa încît toată viaţa ei nu va număra mai mult de nouăsprezece, poate chiar numai optsprezece ani... Parcă n-am mai văzut fete ca dînsa ? Şi ele cum au ajuns ce au ajuns ? Tot aşa... Ptiu ! Ei, şi ? Fie ! Se zice că aşa trebuie, că un anumit procent pe an trebuie dat... diavolului, pesemne, ca să asigure sănătatea şi liniştea celorlalţi. Atît la sută ! Ce cuvinte curăţele, n-am ce zice, au născocit dumnealor ! Vocabular ştiinţific, foarte liniştitor. Au zis : atît la sută, şi gata, nu mai au de ce să se alarmeze. Să fi fost alt cuvînt, da, firește, atunci... atunci poate că ar fi mai neliniştitor... Poate Dunecika va fi cuprinsă şi ea în acest atît la sută !... Dacă nu al anului acestuia, atunci al celui viitor ?

Dar eu încotro am pornit ? se întrebă el deodată. Ciudat. Doar mă duceam undeva. Am citit scrisoarea şi am plecat... Aha, stai, mă duceam spre Vasilievski Ostrov, la Razumihin mă duceam... acum îmi amintesc. Dar pentru ce ? Şi cum de mi-a venit în cap să mă duc la Razumihin tocmai acum ? Ciudat lucru !"

Era în culmea mirării. Razumihin era unul din foştii lui colegi de facultate. De notat era că Raskolnikov, cît urmase la universitate, nu-şi făcuse prieteni printre colegi, îi ocolea pe toţi, nu se ducea nicăieri şi numai cu greu primea pe vreunul la el. De altfel, în scurt timp, toată lumea îi întorsese spatele. Nu lua niciodată parte la adunările studenţeşti, nici la discuţii, nici la petrecerile lor. Învăţa sîrguincios, fără să-şi precupeţească forţele, de aceea era stimat, dar nu-l iubea nimeni. Era foarte sărac, mîndru aproape pînă la trufie şi puţin comunicativ ; parcă ar fi ascuns o taină în sufletul lui. Unora dintre colegi li se părea că-i priveşte de sus, ca pe nişte copilandri, şi că-i socoteşte inferiori ca intelect, cultură, interese şi idei.

De Razumihin se apropiase totuşi, fără să ştie de ce, adică nu că ar fi legat prietenie, ci era cu el ceva mai comunicativ, mai deschis. Cu Razumihin nici nu puteai fi altfel. Era un băiat extraordinar de vesel, de expansiv şi bun pînă la naivitate. De altminteri, sub această naivitate se ascundea profunzimea

sufletească şi demnitatea. Cei mai buni dintre colegii lui îşi dădeau seama de acest lucru şi toţi îl iubeau. Nu era prost de fel, deşi uneori părea, într-adevăr, cam naiv. Înfăţişarea lui nu trecea neobservată : era lung, deşirat, cu părul negru şi mai totdeauna prost bărbierit. Uneori era cam scandalagiu şi avea renume de om foarte puternic. Într-o noapte, fiind într-un grup de cheflii, dintr-o singură lovitură doborîse pe un păzitor al ordinei publice, înalt de aproape doi metri. Putea să bea fără sfîrşit, dar putea să nu pună picătură în gură ; uneori îşi făcea de cap în chipul cel mai nepermis, dar putea să trăiască şi într-o sobrietate desăvîrşită. Ce mai era deosebit la el e că nici un fel de insuccese nu-l descurajau, şi condiţiile cele mai mizerabile ale vieţii nu izbuteau să-l deprime. Putea să locuiască chiar şi pe casă, să rabde foamea şi gerurile cele mai cumplite. Era foarte sărac şi se întreţinea absolut singur, prin munca lui. Cunoştea o mulţime de mijloace prin care putea totdeauna să-şi procure bani, bineînţeles, muncind. Într-o iarnă nu făcuse de fel foc în casă, susţinînd că era chiar foarte plăcut, fiindcă omul doarme mai bine cînd e frig. În ultima vreme trebuise şi el să părăsească facultatea, dar se grăbea din răsputeri să-şi îndrepte situaţia financiară ca, în scurt timp, să poată urma mai departe. Raskolnikov nu mai fusese pe la el de vreo patru luni, iar Razumihin nu-i cunoştea adresa. Cu vreo două luni în urmă, se întîlniseră pe stradă, dar Raskolnikov întorsese capul şi trecuse repede pe celălalt trotuar, ca să nu fie văzut. Iar Razumihin, deşi îl văzuse, trecuse înainte, nevoind să-şi stinghereasca *prietenul.*

V

„Într-adevăr, acum cîtva timp am vrut să-i cer lui Razumihin ceva de lucru, să-mi găsească nişte meditaţii sau poate altceva... îşi aminti Raskolnikov, dar cu ce m-ar putea ajuta acum ? Să zicem că mi-ar face rost de meditaţii, să zicem că ar împărţi cu mine ultima copeică, presupunînd că el are această copeică, aşa încît să-mi iau cizme şi să-mi repar hainele ca să mă pot duce la meditaţii... hm .. Şi mai departe ? Ce să fac cu nişte pitaci ? De asta am eu nevoie acum ? E chiar stupid că mă duc la Razumihin..."

Întrebarea — pentru ce o pornise la Razumihin — îl neli-

nistea mai mult decît și-o mărturisea ; alarmat, căuta să descopere un sens fatal acestui fapt în aparență atît de normal.

„Oare să fi sperat eu să mă salveze Razumihin din situația în care sînt ? Să-mi fi pus toată nădejdea în el ?" se întreba, nedumerit.

Se gîndea, își freca fruntea și (ciudat), pe neașteptate, după îndelungată cugetare, îi răsări în minte o idee cît se poate de stranie.

„Hm... la Razumihin, rosti el deodată liniștit, ca și cum ar fi luat o hotărîre nestrămutată, am să mă duc la Razumihin, asta fără doar și poate... dar nu acum... Am să mă duc la el... a doua zi după *aceea*, cînd se va fi sfîrșit cu *aceea* și cînd totul are să pornească pe un făgaș nou..."

Se dezmetici brusc.

„După *aceea !* exclamă el, sărind de pe bancă. Dar oare *asta* se va întîmpla ? Se va întîmpla într-adevăr ?"

Părăsi banca și porni înainte, mai mult alergînd ; ar fi vrut să se întoarcă înapoi, acasă, dar simți deodată că-i este silă să se ducă acolo ; fiindcă în ungherul acela, în „dulapul" acela îngrozitor, mai bine de o lună, clocise *asta ;* așa încît porni încotro văzu cu ochii.

Treptat, tremurul nervos se preschimbă în fiori puternici, de parcă l-ar fi scuturat frigurile ; cu toată arșița, lui Raskolnikov îi era frig. Aproape fără să-și dea seama, îmboldit de o nevoie lăuntrică, se străduia să cerceteze obiectele pe care le întîlnea în cale, ca și cum ar fi căutat cu tot dinadinsul să-și abată atenția de la gîndurile ce-l chinuiau, dar nu prea izbutea și cădea mereu în prada lor. Iar atunci cînd, tresărind, își ridica fruntea și se uita împrejur, uita imediat la ce se gîndise cu o clipă mai înainte și chiar pe unde trecuse. Astfel străbătu Vasilievski Ostrov, ajunse la Malaia Neva, trecu podul și coti spre Ostroave. Mai întîi verdeața și aerul proaspăt îi mîngîiară privirea ostenită, obișnuită numai cu praful orașului, cu varul și casele uriașe care te apasă și te înăbușă. Aici nu era nici arșiță, nici duhoare, nici cîrciumi. Dar nu trecu mult și aceste senzații noi, plăcute lăsară locul altora, bolnăvicioase și enervante. Uneori se oprea în fața cîte unei vile îmbrăcate în verdeață, privea în ogradă, vedea de departe, pe balcoane și terase, femei gătite și copii zbenguindu-se prin grădini. Îl atrăgeau mai ales florile ; le privea lung. Întîlnea calești luxoase, călăreți și amazoane ; îi petrecea cu priviri curioase și-i uita înainte

să-i piardă din văz. La un moment dat se opri să-şi numere banii ; mai avea aproape treizeci de copeici. „Douăzeci i-am dat sergentului, trei Nastasiei pentru scrisoare... prin urmare, lui Marmeladov i-am lăsat ieri patruzeci şi şapte sau chiar cincizeci de copeici, se gîndi el ; făcuse socoteala cu un scop anumit, dar uită numaidecît pentru ce scosese banii din buzunar. Îşi reaminti numai cînd ajunse în faţa unui local, un fel de birt, şi simţi că îi era foame. Intră în birt, bău un păhărel de votcă şi înghiţi cîteva îmbucături de plăcintă umplută nici el nu ştia cu ce. Isprăvi de mîncat pe drum. Nu mai băuse votcă de multă vreme şi, deşi nu luase decît un păhărel, aceasta îşi făcu numaidecît efectul asupra lui. Picioarele i se îngreuiară şi simţi că-l trage la somn. Porni spre casă, dar, ajungînd la Petrovski Ostrov se opri, frînt de oboseală, părăsi drumul, se strecură în tufişuri, căzu pe iarbă şi adormi pe loc.

Creierul bolnav făureşte adesea visuri extraordinar de precise şi de vii, care par grozav de reale. Uneori, imaginile ce se înfiripă sînt monstruoase, dar atmosfera din vis, împrejurările şi întregul proces al reprezentării sînt atît de veridice, pline de amănunte atît de subtile şi de neaşteptate, care corespund şi întregesc într-o îmbinare atît de artistică întreaga plăsmuire, încît, treaz fiind, acelaşi om nu le-ar putea închipui nici dacă ar fi un maestru de talia lui Puşkin sau Turgheniev. Aceste vise, vise bolnăvicioase, trăiesc de obicei multă vreme în conştiinţă şi impresionează puternic organismul şubrezit şi surescitat.

Raskolnikov avu un coşmar înfiorător. Se făcea că era copil şi se afla în orăşelul natal. Avea şapte ani, era zi de sărbătoare, în amurg, şi se plimba cu tatăl său afară din oraş. Ziua era cenuşie, aerul greu, înăbuşitor ; locurile erau întocmai ca acelea pe care le păstra în amintire ; dar în mintea lui amănuntele erau mai şterse decît în vis. Orăşelul, deschis din toate părţile, se vedea ca în palmă, nicăieri nu era nici măcar o răchită ; numai departe, la capătul pămîntului, orizontul părea tivit de dunga neagră a pădurii. La cîţiva paşi de ultima grădină se afla o cîrciumă mare, care îl impresiona totdeauna neplăcut, ba îi inspira chiar teamă cînd trecea prin faţa ei în plimbările lui cu tata. Acolo se înghesuia întotdeauna atîta lume care urla, rîdea tare, înjura, ori cînta atît de urît şi de răguşit ; se iscau şi bătăi ; prin împrejurimi mişunau mutre fioroase, bete... Cînd le vedea, băiatul se lipea de tatăl lui şi tremura ca varga. De

la cîrciumă se deschidea un drum de țară, totdeauna plin de colb, un colb nemaipomenit de negru. Drumul șerpuia mai departe și la vreo trei sute de pași cotea la dreapta, de-a lungul cimitirului orașului. În mijlocul cimitirului era o biserică de zid cu o turlă verde, unde se ducea de două ori pe an cu tatăl și mama lui la liturghie, cînd se făcea parastasul pentru bunica moartă de multă vreme și pe care el nu o văzuse niciodată. Cu acest prilej, aduceau de acasă un blid alb cu colivă, acoperit cu un șervet; coliva era dulce, cu orez și cu stafide înfipte în formă de cruce. Îi era dragă biserica și icoanele ei vechi, cele mai multe fără rame, și bătrînul preot, căruia îi tremura capul. Alături de lespedea care acoperea mormîntul bunicii se afla un mormînt mai mic, al frățiorului său mort la șase luni, pe care, de asemenea, nu-l cunoscuse și n-avea cum să-l țină minte, dar i se spusese că a avut un frățior și de fiecare dată cînd venea la cimitir își făcea cruce cu evlavie și respect, se închina și săruta crucea de pe mormînt. Acum se făcea că merge cu tatăl său pe drumul cimitirului și trece prin fața cîrciumii; el se agață de mîna tatii și se uită speriat la cîrciumă. O scenă ciudată îi atrage atenția: pare să fie o petrecere, fiindcă în fața cîrciumii se înghesuie tîrgovețe gătite, femei cu bărbații lor și tot soiul de haimanale. Toți sînt beți, toți cîntă tare, iar în fața porții stă o căruță, dar o căruță ciudată, mai bine zis un fel de camion, la care se înhamă cai mari de tras și se transportă mărfuri sau butoaie cu vin. De obicei îi plăcea grozav să privească acești cai uriași de tracțiune, cu coame lungi și cu picioare groase, care pășeau măsurat și liniștit și cărau adevărați munți de marfă, fără nici o sforțare, ca și cum le-ar fi fost mai ușor să tragă carul în urma lor, decît să meargă fără el. De data aceasta, însă, ciudat lucru, la căruța aceea mare era înhămată o mîrțoagă țărănească, roșcată, mică și prăpădită, dintre acelea care își dau sufletul pînă urnesc din loc un car cu lemne de foc sau cu fîn, mai ales dacă roțile se împotmolesc în noroi sau în făgașuri, și sînt crunt, crunt bătute cu biciul de mujici, uneori chiar peste bot și peste ochi; de cîte ori n-a văzut el acest lucru și i se făcea milă, atît de milă că era gata să izbucnească în lacrimi și atunci măicuța îl lua de la fereastră. Deodată, se iscă zarvă mare: din cîrciumă ies, chiuind și cîntînd, cu balalaicile în mînă, niște mujici zdraveni, beți morți, cu cămăși roșii și albastre și sumane aruncate pe umeri.

— Urcați, urcați cu toții ! strigă unul încă tînăr, cu grumazul gros și fața cărnoasă, roșie ca sfecla. Urcați cu toții, pe toți vă iau !

Din toate părțile se pornesc de îndată rîsete și strigăte.

— O mîrțoagă ca asta să ne ducă !

— Ai căpiat, Mikolka, de-ai înhămat iepușoara asta la așa namilă de car ?

— Roaiba are pe puțin douăzeci de ani, fraților !

— Urcați, vă duc pe toți ! strigă din nou Mikolka, sare în căruță, apucă hățurile și rămîne în picioare, în partea din față a carului. Matvei a plecat deunăzi cu murgul, strigă el din căruță, iar iapa asta, fraților, mi-a scos sufletul ; îmi vine s-o omor, stric mîncarea de pomană pe ea ! N-auziți ? Urcați-vă ! O pornesc la galop ! Are să meargă la galop !

Și mujicul ia biciul în mînă, fericit să plesnească iapa.

— Urcați-vă, ce mai stați ! rîde mulțimea. N-auziți : are să meargă la galop !

— N-o mai fi mers la galop de vreo zece ani !

— Are să meargă !

— Nu vă fie milă, fraților ! Luați bice, pregătiți-vă !

— Așa e ! Dați în ea !

Rîzînd și glumind, lumea se suie în căruța lui Mikolka. S-au suit vreo șase, dar ar putea să mai încapă și alții. Chefliii urcă alături de ei o muiere zdravănă și rumenă. E îmbrăcată în stambă roșie ca focul, are o *kicika* pe cap[5], cusută cu mărgele, și papuci în picioare : rontăie alune și chicotește ; mulțimea rîde și ea, că are și de ce : cum să ducă mîrțoaga aceea prăpădită atîta greutate, și încă la galop ? Doi flăcăi din căruță apucă numaidecît cîte un bici ca să-l ajute pe Mikolka. Răsună un „hi, hi !", mîrțoaga se opintește, trage din răsputeri, dar nu numai la galop, nici la pas abia de poate urni atîta greutate ; se opintește în loc, icnește, își îndoaie spinarea sub ploaia de lovituri a celor trei bice care cad peste ea ca grindina. Rîsul celor din căruță și al celor de pe lături se întețește ; Mikolka e furios ; plin de mînie, lovește în neștire în iepușoară, ca și cum ar fi crezut cu adevărat că ea poate să meargă la galop.

— Luați-mă și pe mine, fraților ! strigă un flăcău din mulțime, doritor să ia parte și el la petrecere.

— Urcă ! Urcați cu toții ! zbiară Mikolka. Are să ne ducă pe toți ! O omor în bătaie !

Şi loveşte, şi loveşte, şi, în furia lui, nu mai ştie cu ce să dea în cal.

— Tăticule, tăticule, ţipă Raskolnikov, tăticule, uită-te ce fac ! Tăticule, uite cum bat bietul căluţ !

— Haide, haide, să mergem ! spune tatăl. Ia, nişte beţivi, îşi fac de cap, prostii ! Hai să mergem, nu te mai uita !

El vrea să-l ia de acolo, dar copilul se smulge din mîinile lui, şi, ieşindu-şi din fire, se repede la cal. Bietului căluţ i-a venit ceasul din urmă. Răsuflă greu, se opreşte, se opinteşte iar, e gata să cadă.

— Omoriţi-l ! zbiară Mikolka. Dacă-i vorba pe aşa, îl bat pînă îl omor !

— Da tu nu eşti creştin, vîrcolacule ?! strigă un bătrîn din mulţime.

— Un' s-a mai văzut ca o mîrţoagă ca asta să ducă atîta greutate ? adaugă altul.

— Ai s-o dai gata ! strigă al treilea.

— Nu te băga ! E al meu ! Fac ce vreau. Urcaţi în căruţă ! Urcaţi cu toţii ! Vreau să meargă la galop !...

Deodată izbucneşte o explozie de rîsete care acoperă totul : iepuşoara n-a mai putut răbda atîtea lovituri şi, cu toată neputinţa ei, s-a apucat să azvîrle din picioare. Pînă şi bătrînul nu-şi mai poate stăpîni zîmbetul : auzi dumneata, o mîrţoagă prăpădită şi zvîrlă din picioare !

Doi flăcăi din mulţime înhaţă cîte un bici şi se apropie în fugă să lovească calul din părţi, fiecare de partea lui.

— Plesneşte-l peste bot, peste ochi, peste ochi ! strigă Mikolka.

— Cîntaţi, fraţilor ! urlă cineva în căruţă, şi toată lumea i se alătură.

Răsună un cîntec de chef, o dairea şi fluierăturile acompaniază refrenul. Muierusca din căruţă sparge alune în dinţi şi rîde.

...Copilul aleargă pe lîngă căluţ, se repede în faţa lui, vede cum este lovit peste ochi, chiar peste ochi ! Plînge. Inima i se rupe de durere, lacrimile îi curg şiroaie. Unul din bătăuşi îl atinge din greşeală peste faţă ; dar el nu simte nimic, îşi frînge mîinile, ţipă, se repede la bătrînul cel cărunt, cu barba albă, care dă din cap şi condamnă cele ce se petrec. O femeie îl ia de mînă şi încearcă să-l ducă de acolo ; dar el se smulge şi se

repede din nou la căluț. Mîrțoaga e gata să cadă, dar mai încearcă o dată cu disperare să zvîrle din picioare.

— Lua-te-ar naiba ! urlă, furios, Mikolka.

Aruncă biciul, se apleacă și scoate din fundul căruței o oiște lungă și groasă, o apucă de un capăt cu amîndouă mîinile și o ridică cu greu deasupra iepei.

— O dă gata ! strigă lumea.

— E calul meu ! zbiară Mikolka și lasă cu toată greutatea oiștea pe spinarea calului.

Răsună o lovitură grea.

— Dă-i, dă-i ! De ce te-ai oprit ? strigă cîteva glasuri din mulțime.

— O omoară !

Mikolka își face vînt pentru a doua oară și o nouă lovitură cade cu putere pe spinarea bietei mîrțoage. Crupa i se lasă în jos, dar iapa se saltă din nou, se opintește și se opintește, trage din răsputeri, se smucește cînd într-o parte, cînd într-alta, ca să urnească greutatea ; dar șase bice o lovesc năprasnic din toate părțile, oiștea se ridică și se lasă din nou, încă o dată, și încă o dată, cadențat, greu. Mikolka e în culmea furiei că nu poate să doboare iapa dintr-o lovitură.

— Are viață în ea ! strigă lumea.

— Acușica are să cadă, fraților, acușica se isprăvește ! răcnește un privitor din mulțime.

— Dă-i una cu toporul, ce mai stai ! Doboar-o dintr-o dată ! strigă altul.

— He-ei, mînca-te-ar puricii să te mănînce ! Feriți ! răcnește Mikolka. Azvîrlă oiștea, se apleacă din nou în căruță și scoate de acolo o rangă de fier. Feriți ! urlă el și cu toată puterea izbește în sărmanul căluț.

Lovitura spintecă aerul ; căluțul se clatină, crupa i se lasă în jos ; mai încearcă să se smucească o dată, dar ranga îi cade din nou, greu, pe spate, și el se prăbușește, ca și cînd i s-ar fi retezat toate cele patru picioare deodată.

— Doboară-l ! strigă Mikolka și sare în neștire din căruță.

Cîțiva flăcăi, roșii și beți ca și el, apucă ce se nimerește — bice, bețe, oiștea — și se reped la căluțul ce-și dă sufletul. Mikolka se oprește alături și lovește în neștire cu ranga în spinarea bietului animal. Căluțul întinde botul, suflă greu și moare.

— L-a doborît ! strigă mulțimea.

— Da de ce n-a vrut să meargă la galop ?

— E al meu ! răcnește Mikolka cu ranga în mînă, și ochii îi sînt injectați de ură.

S-a oprit parcă cu părere de rău că nu mai are în cine da.

— Omule, n-ai suflet de creștin ! strigă mai multe glasuri.

Bietul copil nu mai știe ce face. Țipînd, își croiește drum prin mulțime, se repede la căluț, îmbrățișează botul mort, însîngerat, și-l sărută, sărută ochii, buzele... Apoi sare și, nebun de mînie, se năpustește să-l lovească cu pumnișorii pe Mikolka. În clipa aceea, tatăl, care a tot încercat să-l prindă, pune, în sfîrșit, mîna pe el și-l scoate din mulțime.

— Hai, hai să plecăm ! îi spune tatăl. Să mergem acasă !

— Tăticule ! Pentru ce... pentru ce au... omorît... bietul căluț ? plînge el, dar răsuflarea i se taie și cuvintele izbucnesc din piept în frînturi de țipăt.

— Bețivii își fac de cap, nu e treaba noastră, să mergem ! spune tatăl.

Băiatul îl prinde cu brațele de gît, dar simte o povară grea care îi apasă pieptul. Ar vrea să răsufle, să strige și... se trezește.

Raskolnikov se trezi lac de sudoare, cu părul ud, gîfîind, și se ridică îngrozit în capul oaselor.

„Slavă Domnului, n-a fost decît un vis ! zise el, așezîndu-se sub copac și răsuflînd din adîncul pieptului. Dar ce-i asta ? Nu cumva am febră ? Ce vis oribil !"

Își simțea trupul zdrobit, iar sufletul întunecat și neliniștit. Își sprijini coatele pe genunchi și-și lăsă capul în palme.

„Doamne ! exclamă el. Se poate oare, se poate să iau toporul, să lovesc, să-i sparg țeasta... să alunec, călcînd în sîngele cald, lipicios, să rup lacătul, să fur, să mă ascund, tremurînd, plin de sînge... cu toporul ?... Doamne, se poate oare ? Tremura ca varga. Dar ce-i cu mine ?! urmă el, copleșit, cuprins iarăși de nespusă uimire. Știu doar că n-am să fiu în stare, atunci de ce mă canonesc atît ? Ieri încă, aseară, cînd m-am dus să fac... *repetiția* aceea, am înțeles clar că este peste puterile mele... De ce atunci mă chinui din nou acum ? De ce m-am îndoit pînă acum ? Doar încă aseară, în timp ce coboram scara, mi-am spus că este o ticăloșie, o mîrșăvie, că este josnic, josnic... Numai închipuindu-mi cum avea să fie în *realitate*, m-a cuprins scîrba și groaza...

Nu, n-am să pot, n-am să fiu în stare, e peste puterile mele ! Chiar dacă toate argumentele mele ar înlătura orice îndoială, chiar dacă toate concluziile la care am ajuns în timpul acestei

luni ar fi limpezi ca ziua, matematic exacte ! Doamne, chiar așa fiind, tot n-am să mă pot hotărî ! Nu pot s-o fac, este peste puterile mele !... Atunci de ce, de ce pînă... acum încă ?"...

Se sculă în picioare, privi mirat în juru-i, ca și cum ar fi fost surprins că se găsește acolo, și porni spre podul T. Era palid, ochii îi ardeau ca în friguri, își simțea trupul frînt, și totuși parcă răsufla mai ușor. Își dădea seama că azvîrlise de pe umeri povara înfiorătoare care-l apăsase atîta amar de vreme și-și simțea inima ușurată și împăcată. „Doamne ! se ruga el... Arată-mi calea și am să renunț la... visul acesta blestemat !"

În timp ce trecea podul, privi tăcut și liniștit Neva și asfințitul soarelui învăpăiat și strălucitor. Cu toată slăbiciunea, nu se simțea obosit, ca și cum buba care copsese în tot cursul lunii, în inima lui, s-ar fi spart. Era din nou liber, liber ! Se smulsese din vraja aceea rea, din farmecele acelea, scăpase de ideea halucinantă !

Mai tîrziu, cînd își aducea aminte de seara aceasta și de tot ce i se întîmplase în zilele acelea, clipă cu clipă, punct cu punct, trăsătură cu trăsătură, îl uimea pînă la superstiție o împrejurare care n-avea nimic prea deosebit în sine, dar la care se gîndise adesea mai tîrziu, și îi părea că avusese o înrîurire fatală asupra soartei lui. Și anume : nu izbutea să înțeleagă și să-și explice de ce, obosit și frînt cum era, în loc să se întoarcă de-a dreptul acasă, pe drumul cel mai scurt, cum ar fi fost logic să facă, o luase prin piața Sennaia, unde nu avea nici o treabă și nu-l atrăgea nimic. Nu era un ocol mare, dar era un ocol, și absolut inutil. Firește, de zeci de ori se înapoiase acasă fără să-și amintească străzile pe care mersese. Dar de ce, se întreba el într-una, de ce întîlnirea aceea atît de importantă, hotărîtoare pentru soarta lui și în același timp cu totul întîmplătoare, pe care a avut-o în piața Sennaia (unde nu avusese nici un motiv să meargă), se nimerise să fie tocmai atunci, în acel ceas, în acea clipă a vieții, cînd — date fiind starea de spirit și împrejurările în care se găsea— avea putința să înrîurească atît de hotărîtor și irevocabil întreaga lui soartă ? Ca și cum ar fi fost un lucru predestinat !

Era aproape ora nouă seara cînd trecu prin Sennaia. Negustorii din dugheni, tarabe, băcănii și prăvălioare trăgeau obloanele, cei cu tejghele sub cerul liber strîngeau marfa de pe mese și, laolaltă cu cumpărătorii, se împrăștiau pe la casele lor. În jurul birturilor de la parterele caselor precum și în curțile

murdare şi rău mirositoare, care dădeau în piaţă, şi mai cu seamă prin faţa cîrciumilor, mişunau tot soiul de meseriaşi şi de telali. Lui Raskolnikov, cînd ieşea în stradă fără un ţel anume, îi plăcea să treacă prin aceste locuri şi prin ulicioarele învecinate. Acolo nimeni nu se uita cu dispreţ la zdrenţele lui ; puteai fi îmbrăcat oricum, nimeni nu se scandaliza. În apropiere de ulicioara K., în colţ un tîrgoveţ şi nevastă-sa vindeau, pe două mese, diverse mărunţişuri : aţă, şireturi, basmale de stambă etc. Se pregăteau şi ei să plece acasă, dar mai întîrziaseră, stînd de vorbă cu o cunoştinţă de-a lor, o femeie. Aceasta era Lizaveta Ivanovna, sau — aşa cum îi zicea toată lumea — Lizaveta, sora mai mică a acelei bătrîne Aleona Ivanovna, văduvă de arhivar şi cămătăreasă, la care Raskolnikov fusese cu o zi mai înainte ca să-şi amaneteze ceasul şi să facă *repetiţia*... De multă vreme aflase despre Lizaveta tot ce era de aflat, şi dînsa, de asemenea, îl cunoştea într-o oarecare măsură. Era o femeie înaltă, stîngace, sfioasă şi supusă, de vreo treizeci şi cinci de ani, aproape tîmpită, robită cu desăvîrşire de soră-sa, şi care muncea zi şi noapte pentru dînsa, tremura de frica ei şi se lăsa chiar bătută de ea. Lizaveta sta gînditoare în faţa tîrgoveţului şi a nevestei lui, ţinînd în mînă o legătură de boarfe, şi asculta cu atenţie. Aceştia îi vorbeau cu însufleţire. Cînd Raskolnikov o zări pe Lizaveta, o senzaţie ciudată, asemănătoare cu o profundă mirare, puse stăpînire pe el, deşi această întîlnire nu avea în sine nimic neobişnuit.

— Dumneata, Lizaveta Ivanovna, ai putea să hotărăşti după cum ţi-i voia, spunea cu glas tare tîrgoveţul. Vino mîine, pe la ceasurile şapte. Au să vină şi dumnealor.

— Mîine ? repetă Lizaveta, tărăgănat şi visător, ca şi cum tot ar mai fi şovăit.

— Ia te uită cum te-a băgat în sperieţi Aleona Ivanovna ! îi tot da înainte nevasta tîrgoveţului, o muieruşcă iute foc. Mă uit la 'mneata : parcă ai fi o copiliţă. Ian te uită cum a pus stăpînire pe 'mneata, şi nici măcar nu-ţi este soră bună, ci numai vitregă !

— Să nu-i spui de astă dată nimic Aleonei Ivanovna, o întrerupse bărbatul. Eu aşa te sfătuiesc ! Să vii la noi fără să-i spui. E o afacere foarte bună asta. Mai tîrziu are să-şi dea seama şi surioara.

— Să viu ?

— Vino mîine pe la şapte seara ; are să vină şi din partea dumnealor şi o să vă învoiţi singuri cum îi mai bine.

— O să punem și samovarul, adăugă nevastă-sa.

— Bine, am să viu, spuse Lizaveta, încă șovăind, și se depărtă încet.

Raskolnikov trecuse înainte și nu auzise mai mult. Trecuse încet, neobservat, căutînd să nu-i scape o vorbă. Uimirea, care-l cuprinsese la început, cedase treptat locul groazei , un fior îi trecu prin spate și-l cutremură. Aflase, aflase pe neașteptate, pe negîndite, că a doua zi, la ora șapte seara, Lizaveta, sora bătrînei și unica ei tovarășă de locuință, va lipsi de acasă, și că, deci, bătrîna, exast la ora șapte, *va rămîne singură în casă.*

Pînă la locuința lui nu mai erau decît cîțiva pași. Intră în casă ca un condamnat la moarte. Nu se gîndea la nimic și nici nu era în stare să gîndească ; dar simți deodată, cu întreaga-i ființă, că nu mai avea voință, nici liber arbitru, că totul era definitiv hotărît.

Firește, chiar dacă ar fi așteptat ani de zile, cu planul gata făcut, o ocazie prielnică, tot n-ar fi putut, desigur, să dea peste o împrejurare mai favorabilă reușitei acestui plan, decît aceea ce i se prezenta acum. În orice caz, ar fi fost foarte greu să afle din ajun, atît de sigur, de exact și fără de risc, fără să pună întrebări primejdioase, fără să facă cercetări că, a doua zi, la cutare oră, bătrîna cutare, împotriva căreia plănuia atentatul, va rămîne acasă singură de tot.

VI

Mai tîrziu, Raskolnikov află, din întîmplare, pentru ce anume tîrgovețul și nevastă-sa o invitaseră pe Lizaveta în ziua aceea. Nu era nimic neobișnuit, afacerea fiind dintre cele mai simple. O familie venită din provincie scăpătase și-și vindea unele lucruri, haine etc., numai îmbrăcăminte de femeie. Și fiindcă nu era avantajos să le vîndă în piață, familia respectivă căuta o precupeață, iar Lizaveta se ocupa cu afaceri de acest fel : lua comisioane, ducea tratative și avea clientelă mare, fiindcă era foarte cinstită și spunea ultimul preț, nu se tocmea. Vorbea puțin, după cum am mai spus, și era o femeie supusă și sperioasă...

În ultima vreme, însă, Raskolnikov devenise superstițios, și această tendință stărui în el multă vreme. Iar mai apoi, cînd

se gîndea la toată chestiunea aceasta, era totdeauna înclinat să creadă că se întîmplase datorită unor influenţe şi coincidenţe ciudate şi misterioase. Încă în iarnă, Pokorev, un student pe care-l cunoştea, plecînd la Harkov, îi dăduse adresa bătrînei Aleona Ivanovna, în cazul că ar vrea să amaneteze ceva. Multă vreme Raskolnikov nu se dusese la adresa indicată fiindcă mai avea meditaţii şi izbutea să facă faţă cumva cheltuielilor. Numai cu o lună şi jumătate în urmă îşi adusese aminte de bătrînă ; avea două obiecte de amanetat : un ceas vechi, de argint, al tatălui său şi un ineluş de aur, cu trei pietricele roşii, pe care i-l dăduse ca amintire sora lui. Se gîndi să ducă ineluşul ; găsi bătrîna şi, de la prima vedere, fără să ştie încă nimic despre ea, simţi că se naşte în el o puternică aversiune ; luă de la dînsa două „bumăşti" şi, la înapoiere, intră într-un local de mîna a treia. Ceru un ceai, se aşeză la masă şi căzu pe gînduri. O idee ciudată îşi făcea loc în mintea lui şi-l frămînta în întregime.

Alături de el, la o măsuţă vecină, şedea un student, pe care nu-şi amintea să-l fi cunoscut, şi un tînăr ofiţer. Cei doi făcuseră o partidă de biliard şi acum se aşezaseră să bea ceai. Deodată, Raskolnikov îl auzi pe student vorbind ofiţerului despre o cămătăreasă, Aleona Ivanovna, văduvă de arhivar şi îi dădu adresa ei. Pînă şi acest fapt îi păru destul de ciudat ; tocmai venea de la femeia aceea şi deodată auzea vorbindu-se despre dînsa. O simplă coincidenţă, firește, totuşi, se întîmplă că el este obsedat de o impresie foarte stranie şi iată că cineva, parcă anume, ar vrea să-i bată în strună : studentul începe să vorbească despre această Aleona Ivanovna şi să dea prietenului său fel de fel de amănunte asupra ei.

— E mare lucru femeia asta ! spunea studentul. Poţi oricînd să-ţi faci rost de bani de la ea ; e putred de bogată, ar putea să dea şi cinci mii dintr-o dată, cu toate astea primeşte şi amanete de o rublă. Mulţi studenţi se duc la dînsa. Dar e şi scorpie...

Începu să povestească cît e de rea şi cu toane, că e de ajuns să întîrzii o zi şi obiectul amanetat e pierdut. Dă numai un sfert din preţul obiectului şi ia cinci, sau chiar şapte la sută pe lună... etc.... Studentului nu-i mai tăcea gura : povesti, între altele, că bătrîna are o soră, Lizaveta, pe care ea, aşa pirpirie şi pricăjită cum este, o ţine ca pe o sclavă, o bate din te miri ce, ca pe un copil mic, iar Lizaveta e înaltă de un stînjen.

— Şi Lizaveta asta este un tip ! spuse studentul, rîzînd tare.

Și convorbirea urmă numai despre Lizaveta. Studentul vorbea cu vădită plăcere și rîdea într-una, iar ofițerul îl asculta cu mult interes și-l rugă s-o trimită la el să-i cîrpească rufăria. Raskolnikov nu scăpă nici un cuvînt din ce vorbeau cei doi tineri și află multe lucruri : Lizaveta era sora mai mică, vitregă (de la altă mamă) a bătrînei ; trecuse de treizeci și cinci de ani. Muncea zi și noapte pentru sora ei, îi ținea loc și de bucătăreasă și de spălătoreasă și, în afară de aceasta, cosea pentru negustorii de haine gata, ba chiar se ducea să spele pe jos, și tot ce cîștiga îi dădea soră-si. Nu îndrăznea să ia o comandă sau să primească ceva de lucru fără învoirea bătrînei. Iar bătrîna își făcuse testamentul, fapt pe care Lizaveta îl știa, și prin acest testament nu-i lăsa nici o para chioară, ci numai mobila, scaune etc. ; toți banii îi lăsa unei mînăstiri din gubernia N., pentru veșnica ei pomenire. Lizaveta n-avea cinul de nevastă de arhivar, ca soră-sa. Înaltă ca o prăjină, prost alcătuită, cu picioare enorme, lungi și parcă răsucite, purta niște ghete scîlciate, de piele de capră, nu se găsise nimeni s-o ia de nevastă și rămăsese o simplă tîrgoveață, dar întotdeauna foarte curățică. Ceea ce îl mira și stîrnea mai ales ilaritatea studentului era că Lizaveta rămînea mereu însărcinată...

— Păi zici că e urîtă ! spuse ofițerul.

— E negricioasă, ca un soldat costumat în femeie, dar știi, nu-i de fel urîtă. Are o față și niște ochi plini de bunătate, și o privire blîndă. Dovadă — place multora. E liniștită, blîndă, sfioasă, supusă, poți să faci cu ea tot ce vrei. Și are un zîmbet frumos chiar.

— Mi se pare că-ți place și ție ? rîse ofițerul.

— Da, de ciudată ce e. Cît despre blestemata aceea de bătrînă, aș ucide-o și aș jefui-o și te încredințez că nu m-ar mustra conștiința nici atîtica, adăugă studentul cu înflăcărare.

Ofițerul se porni pe rîs, iar Raskolnikov tresări. Cît de ciudat se împleteau aceste vorbe cu gîndurile lui !

— Stai, dă-mi voie să-ți pun o întrebare serioasă, spuse studentul, tot mai întărîtat. Firește, am glumit adineauri, dar gîndește-te : pe de o parte avem o babă tîmpită, inutilă, o ființă de nimic, răutăcioasă și bolnavă, de care nimeni nu are nevoie și care, dimpotrivă, mai face și rău tuturora, care nu știe nici ea pentru ce trăiește și care azi, mîine are să moară de moarte naturală. Înțelegi ?... Ai înțeles ?

— Înțeleg, răspunse ofițerul, privindu-și țintă tovarășul tot mai înflăcărat.

— Ascultă acum : pe de altă parte, avem forțe tinere, pline de vlagă, care se prăpădesc de pomană, fără sprijin, și asta cu miile, peste tot locul ! Cîte fapte bune nu s-ar putea face, cîte lucruri nu s-ar putea înfăptui sau îndrepta cu banii pe care bătrîna i-a hărăzit mînăstirii ! Sute, poate chiar mii de existențe îndreptate pe calea cea bună ; zeci de familii salvate din ghearele mizeriei, din desfrîu, de la pieire, de la viciu, de la spitalele de boli venerice — și toate acestea cu banii bătrînei. S-o omori, să-i iei banii, ca mai tîrziu, cu ajutorul lor, să te consacri binelui omenirii și cauzei comune ; nu crezi tu că mii de binefaceri ar justifica o crimă, o singură crimă neînsemnată ? Mii de vieți salvate de mizerie și descompunere cu prețul unei singure vieți. O singură moarte și, în schimb, sute de vieți salvate — nu vezi, e aproape o chestiune de aritmetică ! Și, la urma urmelor, cît trage pe cîntarul vieții existența acestei babe ofticoase, proaste și răutăcioase ? Nici cît viața unui păduche, a unui gîndac, nici atîta măcar, căci bătrîna asta este dăunătoare pentru semenii ei. Strică viața altora : deunăzi, de pildă, de ciudă a mușcat-o de deget pe Lizaveta, cît pe aci s-o lase fără el.

— Firește, ea nu merită să trăiască, răspunse ofițerul, dar ce vrei, natura...

— Eh, frate, natura o poți corecta și îndrepta, altfel ne-am îneca în prejudecăți. Altfel n-ar fi existat nici un om mare. Zicem : „datorie, conștiință" — n-am nimic împotrivă ! Dar ce înțeles le dăm ? Stai, să-ți mai pun o întrebare. Ascultă !

— Nu, acum ascultă tu, vreau și eu să-ți pun o întrebare. Ascultă !

— Ei ?

— Tu vorbești, faci pe oratorul, dar ia spune : *tu însuți* ai putea s-o ucizi pe bătrînă sau nu ?

— Bineînțeles că nu ! Am vorbit din punctul de vedere al dreptății... Nu despre mine este vorba...

— După părerea mea, dacă tu însuți nu te poți hotărî la una ca asta, atunci toată vorbăria despre dreptate e de prisos ! Hai să mai facem o partidă.

Raskolnikov era grozav de tulburat. Firește, nu erau decît aceleași discuții și idei tinerești pe care le auzise adesea, sub altă formă și pe altă temă. Dar de ce, de ce tocmai acum se întîmpla să audă exprimate aceste idei, tocmai în clipa cînd și

În mintea lui se năşteau... *exact aceleaşi gînduri?* De ce tocmai acum, cînd abia ieşise din odaia bătrînei cu germenul acestui gînd se nimerise să audă vorbindu-se despre ea? Întotdeauna i-a părut stranie această coincidenţă! Şi, într-adevăr, parcă era scris ca discuţia aceasta banală, auzită în local, să aibă o înrîurire covîrşitoare asupra desfăşurării ulterioare a lucrurilor şi a întregii lui soarte...

. . . . . .

Întorcîndu-se acasă din piaţa Sennaia, Raskolnikov se trînti pe divan şi rămase nemişcat o oră întreagă. Între timp, afară se întunecase; nu avea lumînare şi chiar de-ar fi avut nu i-ar fi trecut prin minte s-o aprindă. Mai tîrziu îi fu cu neputinţă să-şi reamintească dacă în timpul acesta se gîndise la ceva sau nu. În sfîrşit, simţind din nou că-l apucă frisoanele, îşi dădu seama cu mulţumire că putea să se întindă pe divan. Peste puţin îl copleşi un somn greu, apăsător, ca de plumb.

Dormi neobişnuit de mult şi nu visă nimic. Nastasia, care intrase a doua zi pe la zece dimineaţa în odaia lui, abia îl trezi. Îi aduse ceai şi pîine. Un ceai spălăcit, ce mai rămăsese în ceainicul ei.

— Ian te uită la el cum mai doarme! strigă dînsa, revoltată. Doarme şi iar doarme!

Raskolnikov se ridică cu greu. Îl durea capul; se sculă în picioare, încercă să se mişte prin odaie, dar căzu din nou pe divan.

— Iar te culci? strigă Nastasia. Nu cumva eşti blonav?

Raskolnikov nu-i răspunse.

— Vrei ceai?

— Mai tîrziu, şopti el cu greu, închizînd ochii şi răsucindu-se cu faţa la perete. Nastasia rămase în picioare alături.

— Te pomeneşti că-i bolnav, zise femeia, dar îl lăsă şi plecă.

Pe la ceasurile două se întoarse în odaie şi îi aduse supă. Raskolnikov zăcea pe divan în aceeaşi poziţie. Nu se atinsese de ceai. Nastasia se înfurie şi începu să-l scuture cu răutate.

— Ce tot dormi? strigă dînsa, privindu-l cu silă.

Raskolnikov se ridică, se aşeză în capul oaselor, dar nu-i răspunse nimic şi rămase cu ochii pironiţi în podea.

— Eşti bolnav? întrebă Nastasia, dar nici de data aceasta nu primi nici un răspuns.

— Barem mai du-te oleacă şi te plimbă, zise ea după o scurtă tăcere, să mai iei aer. Ai să mănînci, au ba?

— Mai tîrziu... rosti el abia auzit. Du-te ! și-i făcu semn să plece.

Femeia mai stătu cîteva clipe, privindu-l cu milă, apoi ieși din odaie.

Peste cîteva minute Raskolnikov ridică ochii și privi lung ceaiul și supa. Apoi luă pîinea, o lingură și începu să mănînce.

Mîncă puțin, abia două-trei linguri, înghițite fără poftă, aproape mecanic. Capul nu-l mai durea atît de rău. După ce mîncă, se culcă din nou pe divan cu fața în jos, dar nu mai putu să adoarmă, ci zăcu nemișcat, cu obrazul înfundat în pernă. Visă într-una, și niște vise foarte stranii : se făcea că e în Africa, în Egipt, într-o oază. Caravana se odihnește, cămilele stau culcate, liniștite ; de jur împrejur se înalță palmierii roată, toată lumea prînzește. Iar el bea apă de-a dreptul din izvorul care curge și șopotește alături. Ce apă rece, minunată, albastră, proaspătă și răcoritoare curge pe pietricelele multicolore și pe nisipul curat, cu scînteieri de aur !... Deodată, auzi limpede bătaia unui ceas. Tresări, se dezmetici, ridică capul, se uită pe fereastră, căutînd să-și dea seama cît e ceasul și, trezit de-a binelea, sări în sus, ca și cînd cineva i-ar fi dat brînci. Se apropie în vîrful picioarelor de ușă, o întredeschise ușurel și trase cu urechea. Inima îi bătea cu putere. Pe scară era liniște, ca și cum toată casa ar fi dormit... Îi păru ciudat, absurd, cum de putuse să doarmă, cufundat într-un fel de amorțeală, din ajun și pînă în clipa aceea, cînd mai erau atîtea de făcut și nimic nu fusese pregătit... Poate că bătuse ora șase ?... O agitație extraordinară, febrilă puse stăpînire pe el, luînd locul amorțirii și toropelii somnului. De altfel, nu avea prea multe pregătiri de făcut. Căută din răsputeri să-și adune gîndurile, să nu uite nimic ; dar inima îi zvîcnea, îi zvîcnea atît de tare, încît răsufla cu greu. În primul rînd, trebuia să facă un laț și să-l coasă de pardesiu : asta n-avea să-i ia decît un minut. Vîrî mîna sub pernă, căută prin rufăria îndesată acolo și găsi o cămașă veche, ruptă, nespălată. Rupse din ea o fîșie lată de vreo cinci centimetri și lungă de vreo treizeci. O îndoi, scoase de pe el pardesiul larg, bun încă, făcut dintr-un material tare, de bumbac (singurul lui palton) și începu să coasă cele două capete ale fîșiei pe dinăuntru, sub brațul stîng. Mîinile îi tremurau, dar se stăpîni și-și duse treaba la bun sfîrșit, așa încît atunci cînd își puse pardesiul nu se vedea de loc cusătura. Acul și ața fuseseră pregătite mai demult și se aflau în sertarul mesei, într-o hîr-

tiuță. Cît despre laț, era o idee a lui, foarte iscusită : lațul acesta era făcut pentru topor. Doar nu putea să meargă pe stradă cu toporul în mînă, iar dacă l-ar fi ascuns sub pardesiu, ar fi trebuit să-l țină cu mîna și asta ar fi bătut la ochi. Cu ajutorul lațului însă, era de ajuns să introducă înăuntru tăișul și toporul va atîrna liniștit sub braț, tot drumul. Dacă bagă mîna în buzunar poate să țină toporișca să nu se clatine ; și cum pardesiul era foarte larg, un adevărat sac, nu s-ar observa că ține ceva prin buzunar. Acest laț îl născocise cu două săptămîni înainte.

După ce isprăvi pregătirile, vîrî degetele în crăpătura îngustă dintre divanul lui „turcesc" și podea, bîjbîi în colțul stîng și scoase *amanetul* de mult pregătit și ascuns acolo. De altfel, nu era vorba de un amanet adevărat, ci de o bucățică de lemn, bine geluită, de mărimea și grosimea unei tabachere de argint. O găsise întîmplător într-una din plimbările lui, într-o curte unde, într-o aripă a casei, se afla un atelier de tîmplărie. Mai tîrziu îi adăugase o bucățică subțire și netedă de tablă — o bucățică ruptă de la cine știe ce și pe care o găsise în aceeași zi pe stradă. Prinsese cele două plăcuțe una peste cealaltă, cruciș, cu un fir de ață, cea de fier fiind mai mică decît cea de lemn ; apoi le învelise elegant într-o bucată albă de hîrtie și legase pachetul cu un nod complicat. Asta ca să ocupe cîteva momente atenția bătrînei și să poată prinde clipa prielnică, în timp ce ea va încerca să dezlege pachetul. Adăugase plăcuța de metal pentru ca pachetul să cîntărească mai greu și bătrîna să nu-și dea seama de la început că „obiectul" era de lemn. Toate acestea le păstrase sub divan pentru momentul oportun. În clipa în care scoase amanetul, cineva strigă în curte :

— Ehe, a trecut de mult de șase !

— De mult ! Doamne !

Raskolnikov se repezi la ușă, trase cu urechea, își luă pălăria și începu să coboare, atent și ușor ca o pisică, cele treisprezece trepte ce-l despărțeau de gazda lui. Avea de făcut lucrul cel mai important : să fure toporul din bucătărie. Că trebuia s-o facă cu toporul, hotărîse de mult. Mai avea și un cuțit de grădinărie ; dar nu se putea bizui pe cuțit și mai ales pe puterile lui ; tocmai de aceea își fixase definitiv alegerea asupra toporului. Trebuie să vorbim în treacăt despre o particularitate ciudată pe care o aveau toate hotărîrile definitive pe care le lua : cu cît erau mai definitive, cu atît îi păreau mai absurde

şi mai monstruoase. Cu toată lupta lăuntrică, chinuitoare, în tot răstimpul acesta n-a putut niciodată, nici o clipă, să creadă că proiectele lui ar putea fi aduse la îndeplinire cu adevărat.

Şi chiar dacă s-ar fi întîmplat ca totul să fie ticluit şi hotărît pînă la ultimul punct şi n-ar mai fi existat nici un dubiu, probabil că totuşi ar fi renunţat, părîndu-i ceva absurd, monstruos şi imposibil. Dar mai rămăseseră o sumedenie de puncte nerezolvate, iar îndoielile persistau. În ceea ce priveşte însă toporul şi procurarea lui, nu se neliniştea cîtuşi de puţin, fiindcă era din cale afară de uşor de rezolvat. Nastasia lipsea într-una de acasă, mai ales seara ; dădea fuga ba la o vecină, ba la băcănie, iar uşa o lăsa deschisă. Gazda o certa mereu pentru asta. Aşadar, atunci cînd va sosi clipa hotărîtoare, nu avea decît să intre pe furiş în bucătărie şi să ia toporul, iar mai tîrziu, peste un ceas (cînd totul va fi sfîrşit), să intre din nou şi să-l pună la loc. Firește, se poate ca totul să nu meargă pe roate : de pildă, s-ar putea ca, venind peste o oră, să pună toporul la locul lui, să dea peste Nastasia care putea să se întoarcă între timp. Atunci trebuia să urce în odaia lui şi să aştepte pînă va pleca din nou. Dar dacă între timp ea are nevoie de topor, observă că lipseşte şi începe să facă gălăgie ? Ar putea să-l bănuiască, sau, cel puţin, ar avea motiv să-l bănuiască.

Dar toate acestea erau amănunte la care nu voia încă şi nici nu avea timp să se gîndească. Se gîndea la ceea ce era mai important, lăsînd amănuntele pentru clipa cînd *se va hotărî definitiv*. Dar asta părea absolut irealizabil. Cel puţin aşa credea. De pildă, nu-şi putea închipui că într-o bună zi va înceta de a gîndi, se va scula şi se va duce acolo... Pînă şi *repetiţia* din zilele trecute (adică vizita pe care o făcuse cu gîndul de a repera definitiv locul acţiunii) nu fusese o *repetiţie* serioasă, ci doar aşa : „hai să mă duc, să văd, ce să tot visez !", şi nici nu avusese puterea s-o ducă la capăt ; se lăsase păgubaş şi fugise, indignat de el însuşi. Cu toate acestea, din punct de vedere etic, socotea problema soluţionată : cazuistica lui se ascuţise ca o limbă de brici şi nu mai găsea în mintea lui obiecţiuni raţionale ; dar n-avea încredere nici în raţiunea lui şi căuta cu încăpăţînare, ca un rob neputincios, obiecţii din afară, bîjbîind ca şi cum cineva l-ar fi obligat şi împins s-o facă. Ziua din ajun, plină de elemente neprevăzute şi hotărîtoare, rezolvase dintr-o dată toată problema şi lucra asupra lui aproape mecanic : parcă l-ar fi împins de la spate o putere oarbă şi neînduplecată, de

neînvins. Ca şi cum din nebăgare de seamă i s-ar fi prins poalele hainei într-o curea de transmisie şi acum îl trăgea şi pe el sub roata maşinii.

La început — de altfel, era mult de atunci — îl preocupase o întrebare : de ce aproape toate crimele ies la iveală şi se descoperă atît de uşor, de ce urmele lăsate de mai toţi criminalii sînt atît de evidente ? Treptat, ajunsese la diverse concluzii interesante şi — după părerea lui — cauza principală nu consta atît în imposibilitatea de a tăinui crima, cît în însăşi persoana criminalului ; acesta, adică mai toţi criminalii, în momentul crimei suferă de un fel de paralizie a voinţei şi a raţiunii, şi de aceea se poartă cu o neglijenţă şi uşurinţă fenomenală, copilărească, şi asta tocmai în clipele cînd agerimea minţii şi prudenţa sînt indispensabile. După părerea lui, această eclipsă a raţiunii şi paralizie parţială a voinţei se datorau unei stări bolnăvicioase, morbide, care se dezvoltă treptat şi ajunge la paroxism cu puţin înainte de săvîrşirea crimei, persistă cu aceeaşi intensitate în momentul crimei şi cîtva timp încă, mai lung sau mai scurt, depinde — de la individ la individ — după crimă ; mai tîrziu, această stare morbidă trece, ca orice boală. În ceea ce priveşte întrebarea dacă boala este aceea care generează crima, sau crima în sine, prin natura ei specială, este întotdeauna însoţită de fenomene morbide — nu se simţea în stare s-o rezolve.

Ajuns la aceste concluzii, hotărîse că el personal, în această privinţă, nu se va lăsa pradă acestor fenomene bolnăvicioase, că va rămîne stăpîn pe raţiunea şi pe voinţa lui în tot timpul acţiunii, şi asta pentru simplul motiv că acţiunea lui „*nu* era o crimă"... Vom lăsa deoparte procesul datorită căruia ajunsese la această concluzie ; şi aşa am făcut destule digresiuni... Să adăugăm numai că greutăţile efective, pur materiale, în genere, jucau în mintea lui un rol secundar. „Este de ajuns să-ţi păstrezi prezenţa de spirit şi întreaga putere de voinţă, şi obstacolele vor fi învinse la timpul lor, pe măsură ce le voi studia mai în amănunt..." Dar acţiunea nu începea. El nu înceta de a se îndoi de hotărîrile lui definitive, şi cînd a bătut ceasul, totul s-a petrecut altfel decît a crezut, întîmplător, aproape pe neaşteptate.

Un fapt mărunt, cu totul neînsemnat, îl încurcă grozav încă înainte de a fi coborît scara. Ajuns în dreptul bucătăriei, a cărei uşă era ca de obicei dată de perete, trase cu ochiul cu grijă,

ca să studieze în prealabil situaţia : în primul rînd, să se convingă că, în lipsa Nastasiei, gazda nu intrase în bucătărie, iar dacă nu intrase, atunci să vadă dacă uşa ce da în odaia ei era bine închisă şi dînsa nu putea să-l vadă cînd va intra să ia toporul. Cît de mare îi fu însă mirarea cînd constată că de data aceasta Nastasia nu numai că era acasă, în bucătărie, dar făcea şi treabă : scotea rufele dintr-un coş şi le întindea pe frînghie ! Zărindu-l, femeia îşi întrerupse munca, se întoarse spre el şi-l urmări cu privirea cînd trecu prin faţa uşii. Raskolnikov se făcu că nu o vede şi trecu ca şi cum n-ar fi observat nimic. Dar se isprăvise : nu avea topor ! Şi acest fapt îl ului.

„De ce-oi fi crezut eu, se gîndea el, ajungînd în gang, că tocmai în clipa necesară ea va lipsi de acasă ? De ce, de unde mi-a intrat ideea asta în cap ?"... Era profund contrariat, se simţea chiar umilit într-un fel. De ciudă, îi venea să se batjocorească singur. O mînie sălbatică se aprinse în sufletul lui.

În gang se opri, îngîndurat. Îi era silă să iasă în stradă numai de ochii lumii, să se plimbe ; şi-i era şi mai silă să se înapoieze în odaia lui. „Ce ocazie unică am pierdut !" mormăi el, stînd fără nici un rost în gang în faţa cămăruţei întunecate a portarului, a cărei uşă era larg deschisă. Deodată, tresări. Sub laviţa din dreapta din odăiţa portarului, care se afla la doi paşi de el, strălucea ceva... Se uită de jur împrejur — nu se zărea nimeni. Pe vîrfuri, se apropie de odaie, coborî două trepte şi-l strigă încetişor pe portar. „Aşa şi este — nu-i acasă. De altfel, trebuie să fie undeva pe aproape, prin curte, pentru că a lăsat uşa deschisă." Se repezi la topor (ceea ce strălucise era într-adevăr un topor), îl trase de sub laviţa unde zăcea între două bucăţi de lemne, îl prinse pe loc în laţ, vîrî amîndouă mîinile în buzunare şi ieşi din odaie ; nimeni nu-l văzuse ! „Aici nu raţiunea, ci dracul a fost la mijloc !" se gîndi el, zîmbind ciudat. Întîmplarea îi dădu un curaj nemăsurat.

Porni la drum, mergînd încet, stăpînit, fără nici o grabă, ca să nu trezească vreo bănuială. Nu se prea uita la trecători, căuta chiar să nu-şi oprească ochii pe nici o faţă şi să treacă neobservat. Deodată, îşi aduse aminte de pălăria lui. „Doamne-Dumnezeule ! Acum două zile am avut bani şi nu mi-am luat o şapcă !" Un blestem îi scăpă printre dinţi.

Se uită întîmplător, cu coada ochiului, într-o prăvălioară şi văzu că pendula arăta şapte şi zece minute. Trebuia să se gră-

bească şi, cu toate astea, trebuia să facă un ocol : să se apropie de casă din partea cealaltă...

Altădată, cînd i se întîmpla să-şi închipuie cum aveau să fie toate acestea, se gîndea uneori că-i va fi grozav de frică. Acum însă nu se prea temea, ba chiar nu se temea de fel. În clipa aceasta îi veneau gînduri care nu aveau nici o legătură cu ceea ce făcea ; gînduri care nu stăruiau multă vreme. Astfel, trecînd prin faţa grădinii Iusupov, îi veni ideea construirii unor fîntîni arteziene şi-şi închipui cît de bine ar răcori ele aerul din toate pieţele. Treptat, ajunse la convingerea că Grădina de Vară ar trebui extinsă peste Cîmpul lui Marte şi chiar unită cu grădina Mihailovski, a palatului ; ar fi frumos şi extraordinar de folositor oraşului. Apoi îl preocupă deodată întrebarea de ce tocmai în oraşele mari, omul, nu din simplă necesitate, ci parcă anume, se aşeza în acele cartiere unde nu sînt nici grădini, nici fîntîni arteziene, şi unde domnesc murdăria, putoarea şi toate porcăriile din lume. Apoi îşi aminti deodată de plimbările pe care el însuşi avea obiceiul să le facă prin piaţa Sennaia şi se dezmetici pentru o clipă. „Ce aiureală ! se gîndi el. Nu, e mai bine să nu mă mai gîndesc la nimic !"

„Şi condamnaţii la moarte, cînd sînt duşi la locul de osîndă, poate că se agaţă cu gîndul de toate obiectele pe care le întîlnesc în cale", îi trecu deodată prin minte, ca un fulger ; alungă numaidecît acest gînd... Acum se apropia : iată casa; iată poarta. Undeva, cine ştie unde, ceasul bătu o singură dată. „Ce-i asta ? Să fie şapte şi jumătate ? Nu se poate, a luat-o înainte ceasul."

Spre norocul lui, în gang totul merse din nou de minune. Mai mult încă, parcă anume, cu o clipă înainte, un car uriaş cu fîn intrase pe poartă, ascunzîndu-l pe Raskolnikov în timp ce străbătea gangul şi, de îndată ce carul intră în curte, el se strecură pe scara din dreapta. De partea cealaltă a carului, cîteva glasuri ţipau şi se ciorovăiau, dar nu-l observă nimeni şi nu întîlni pe nimeni în calea lui. Multe ferestre care dădeau în curtea aceea uriaşă, pătrată, erau deschise, dar el nu-şi ridică ochii spre ele ; nu se simţea în stare s-o facă. Scara care ducea spre apartamentul bătrînei era aproape, în dreapta gangului. Apucă pe scară...

Răsuflă adînc, îşi apăsă cu mîna inima care zvîcnea cu putere, pipăi toporul, îl îndreptă şi începu să urce încet, trăgînd cu urechea la toate zgomotele. Dar şi scara era absolut pustie ;

toate uşile erau încuiate ; nu întîlni pe nimeni. La primul etaj, ce-i drept, uşa unui apartament gol era dată de perete ; acolo lucrau nişte zugravi, dar aceştia nu-i dădură nici o atenţie. Raskolnikov stătu locului, se gîndi şi sui mai departe. „Firește, ar fi fost mai bine dacă nu erau aici, dar... mai sînt două etaje."

Iată şi etajul trei, iată uşa, iată apartamentul de vizavi, cel neocupat. La etajul doi, locuinţa de sub apartamentul bătrînei părea de asemenea neocupată ; cartea de vizită bătută în cuişoare era scoasă, locatarul se mutase !... Raskolnikov se sufoca. Pentru o clipă îi trecu prin minte o idee : „N-ar fi mai bine să plec ?" Dar nu-i dădu importanţă şi începu să asculte ce se petrecea în apartamentul bătrînei : acolo domnea o tăcere mormîntală. Trase cu urechea spre scară, ascultă mult, atent... Se mai uită o dată de jur împrejur, îşi luă inima în dinţi, se îndreptă de spate, controlă dacă toporul se ţinea bine în lanţ. „N-oi fi prea... palid ? se întrebă el. N-oi fi prea emoţionat ? E bănuitoare... Să mai aştept... să se astîmpere inima !"

Dar inima nu se astîmpăra, dimpotrivă, parcă dinadins bătea tot mai tare, tot mai tare... Nu se mai putu stăpîni, întinse încet braţul spre clopoţel şi sună. Peste cîteva clipe mai sună o dată, ceva mai tare.

Nici un răspuns. N-avea rost să mai sune, de altfel, ar fi fost nepotrivit. Bătrîna, desigur, era acasă, dar era bănuitoare şi era singură. Îi cunoştea întrucîtva obiceiul... şi-şi lipi din nou urechea de uşă. Oare simţurile să i se fi ascuţit într-atît (ceea ce era greu de admis) sau se auzea în adevăr... dar desluşi deodată, de partea cealaltă a uşii, un foşnet uşor, ca şi cum cineva ar fi pus cu precauţie mîna pe clanţă şi o rochie s-ar fi atins de uşă. Cineva stătea cu mîna pe zăvor, căutînd să rămînă neobservat şi asculta, pîndindu-l dinăuntru, ca şi dînsul, de afară şi poate cu urechea lipită de uşă...

Dinadins, făcu o mişcare mai zgomotoasă, mormăi ceva ca să nu dea impresia că se ascunde ; apoi mai sună o dată, fără grabă, fără nerăbdare, ca un om aşezat. Mai tîrziu, cînd îşi aducea aminte de toate, această clipă îi rămăsese deosebit de limpede şi de viu întipărită în minte ; niciodată nu şi-a putut explica mai tîrziu de unde luase atîta viclenie, cu atît mai mult cu cît, din pricina emoţiei, mintea i se întuneca din cînd în cînd şi aproape nu-şi mai simţea trupul... O clipă mai tîrziu auzi trăgîndu-se zăvorul.

VII

Ca şi rîndul trecut, uşa se întredeschise puţin de tot şi doi ochişori ageri şi bănuitori îl fixară din întuneric. Atunci Raskolnikov se zăpăci şi făcu o greşeală mare.

De teamă să nu se sperie bătrîna, văzînd că sînt singuri şi gîndind că aspectul lui n-are să-i inspire încredere, puse mîna pe clanţă şi trase uşa spre el, ca nu cumva baba să i-o închidă în nas. Văzînd aceasta, bătrîna nu smuci uşa spre ea, dar nici nu luă mîna de pe clanţă, aşa încît Raskolnikov fu cît pe aci s-o tragă afară pe scară cu uşă cu tot. Iar cînd văzu că ea rămîne în prag, închizîndu-i trecerea, şi nu-l lasă să intre, porni înainte fără să ţină seamă de ea. Femeia, speriată, sări într-o parte, voi să spună ceva, dar nu izbuti şi doar îl privea cu ochii mari.

— Bună ziua, Aleona Ivanovna (începu el cu tonul cel mai firesc cu putinţă, dar glasul nu i se supunea, se frînse şi începu să-i tremure), v-am adus... un obiect... dar haideţi mai bine... la lumină...

Şi, lăsînd-o pe bătrînă acolo unde se afla, intră în odaie, fără să mai aştepte să-l poftească. Bătrîna se repezi pe urmele lui ; limba i se dezlegă.

— Doamne ! Ce vrei ?... Cine eşti ? Ce doreşti ?

— Vai de mine, Aleona Ivanovna... doar mă cunoaşteţi... sînt Raskolnikov... uitaţi-vă, v-am adus amanetul despre care v-am vorbit acum cîteva zile.

Şi îi întinse amanetul.

Bătrîna se uită la pachet, dar numaidecît ridică iar ochii şi-i pironi asupra musafirului nepoftit, cu o privire pătrunzătoare, ciudoasă şi bănuitoare. Un minut se scurse ; lui Raskolnikov i se păru chiar că citeşte în ochii ei un fel de ironie, ca şi cum femeia i-ar fi ghicit intenţiile. Simţi că-şi pierde cumpătul, că aproape se teme, şi chiar atît de tare, încît ar fi în stare — dacă-l mai priveşte aşa, fără să sufle o vorbă, încă vreo cîteva secunde — s-o ia la goană.

— Ce vă uitaţi la mine de parcă nu m-aţi cunoaşte ?! se răsti el furios. Dacă vreţi — luaţi amanetul, dacă nu — mă duc la altcineva. N-am vreme de pierdut !

Nici nu se gîndise să spună aceste vorbe, izbucniseră din gură de la sine, pe neaşteptate.

Bătrîna se dezmetici, iar tonul hotărît al musafirului pesemne îi dădu curaj.

— Păi şi dumneata, maică, ce te... ce-i asta ? întrebă ea, privind amanetul.

— O tabacheră de argint ; doar v-am spus rîndul trecut.

Femeia întinse mîna.

— De ce eşti aşa alb la faţă ? Şi-ţi tremură mîinile ! Ai fost cumva la baie ?

— Friguri, răspunsse Raskolnikov tăios. Păleşti, vrei — nu vrei... dacă nu ai ce mînca, adaugă el, abia rostind cuvintele.

Puterile îl părăseau iarăşi. Dar răspunsul părea verosimil ; bătrîna luă amanetul.

— Ce-i asta ? repetă dînsa, cercetîndu-l din nou cu atenţie şi cîntărind pachetelul în mînă.

— Un obiect... O tabacheră... de argint... uitaţi-vă la ea.

— Nu prea pare să fie de argint... Ian te uită ce-a mai înfăşurat-o !

Tot trudindu-se să dezlege sforicica, se îndreptă spre fereastră, la lumină (toate ferestrele erau închise, deşi era zăpuşeală) şi, întorcîndu-i spatele, cîteva clipe nu se mai ocupă de loc de el. Raskolnikov descheie pardesiul, desfăcu toporul din laţ, dar nu-l scoase de tot, îl ţinea cu mîna dreaptă sub haină. Mîinile îi erau grozav de slabe ; simţea cu fiecare clipă cum se înţepenesc şi se răcesc mai mult. Se temea că va scăpa toporul... deodată capul începu să i se învîrtească.

— Ce-ai înfăşurat aici ? exclamă, înciudată, bătrîna, făcînd o mişcare înspre el.

Nu mai era nici o clipă de pierdut. Scoase toporul, îl ridică cu amîndouă mîinile, abia dîndu-şi seama ce face, şi, aproape fără nici o sforţare, aproape mecanic, îl lăsă să cadă cu muchia pe creştetul bătrînei. Era la capătul puterilor. Dar de îndată ce lovi cu toporul, îi reveni şi puterea.

Bătrîna, după obiceiul ei, era cu capul gol. Părul bălan, uşor încărunţit şi rar, uns din belşug cu ulei, era strîns împletit într-o codiţă subţire, ca o coadă de şoricel, prinsă la ceafă cu o bucăţică de pieptene de baga. Lovitura nimerise drept în moalele capului, ceea ce se datora staturii sale mici. Femeia scoase un ţipăt slab, foarte slab, şi deodată se lăsă jos ; totuşi mai avu timp să ducă mîinile la cap. Într-una din ele mai ţinea încă „amanetul". Atunci Raskolnikov o lovi cu toată puterea, o dată, de două ori, tot cu muchia toporului, şi tot în creştetul capului. Sîngele ţîşni ca dintr-un pahar răsturnat şi trupul se prăbuşi pe spate. Raskolnikov făcu un pas înapoi, o lăsă să cadă şi se

aplecă numaidecît asupra el ; femeia murise. Ochii îi erau bulbucaţi, ca şi cum ar fi vrut să-i sară din cap, obrazul şi fruntea — încreţite şi schimonosite spasmodic.

Raskolnikov puse toporul jos, alături de moartă, şi vîrî numaidecît mîna în buzunarul ei, căutînd să nu se murdărească de sîngele care curgea încă; scotocea în buzunarul drept, cel din care femeia scosese cheile rîndul trecut. Era perfect lucid, nu mai simţea nici o ameţeală, capul nu i se mai învîrtea, numai mîinile îi mai tremurau încă. Mai tîrziu, îşi amintea că fusese cît se poate de atent şi de prudent, dîndu-şi osteneala să nu se murdărească de sînge... Scoase cheile numaidecît : ca şi data cealaltă erau prinse toate la un loc pe un ineluş de oţel. Alergă în dormitor. Era o odaie mică, cu un iconostas mare, cu icoane multe. Lîngă peretele opus se afla un pat, foarte curat, cu plapumă vătuită din peticele de mătase. În faţa celuilalt perete se afla scrinul. Ciudat : de îndată ce încercă să potrivească cheile la scrin, de îndată ce le auzi clinchetul, simţi un fior în spate. Fu din nou cuprins de dorinţa de a lăsa totul baltă şi de a pleca. Dar asta nu ţinu decît o clipă ; era prea tîrziu ca să mai dea înapoi. Zîmbi chiar, fiindcă-i trecuse aşa ceva prin cap, apoi îl fulgeră un gînd neliniştitor. I se năzări deodată că bătrîna poate tot mai trăia încă şi putea să-şi vină în fire. Lăsă cheile şi scrinul şi alergă înapoi, acolo unde zăcea cadavrul, apucă toporul, îl ridică, dar nu-l lăsă să cadă. Nu era nici o îndoială că bătrîna murise. Se aplecă şi, cercetînd-o de aproape, văzu limpede că craniul fusese sfărîmat şi osul din creştet uşor strîmbat într-o parte. Voi să-l pipăie cu degetul, dar îşi trase mîna înapoi ; şi aşa se vedea clar. Între timp, în jurul capului se făcuse o băltoacă de sînge. Raskolnikov observă deodată un şnuruleţ care atîrna de gîtul bătrînei ; trase de el, dar şnuruleţul era tare şi nu voia să se rupă ; era ud de sînge. Raskolnikov încercă să scoată din sîn obiectul prins de şnur, fără să-l mai rupă, dar ceva îl împiedică să iasă. Nerăbdător, ridică din nou toporul gata să taie şnurul pe loc, pe trup, dar nu îndrăzni şi cu greu, după două minute, murdărindu-şi mîinile şi toporul, izbuti să taie şnurul fără să se atingă de trupul neînsufleţit ; nu greşise — era o pungă. De şnur erau prinse două cruciuliţe, una de chiparos şi una de aramă, şi o iconiţă smălţuită ; alături se afla o pungă mică şi soioasă de antilopă, cu chenar şi inel de oţel. Punga era umflată ; Raskolnikov o vîrî în buzunar fără s-o

cerceteze, zvîrli cruciuliţele pe pieptul bătrînei şi, luînd de data aceasta toporul cu el, se repezi din nou în iatac.

Era grozav de grăbit, apucă cheile şi încercă din nou să deschidă scrinul. Dar nu izbutea ; cheile nu intrau în broască. Nu că i-ar fi tremurat mîinile, dar greşea într-una : de pildă, vedea bine că cheia nu se potriveşte şi totuşi o băga în broască. Deodată, îşi aduse aminte şi înţelese că cheia cea mare, cu limba zimţată, care se tot legăna printre cele mici, nici nu era de la scrin (aşa se gîndise şi rîndul trecut), ci negreşit de la vreo lădiţă şi că tocmai în lădiţa aceea poate că erau ascunse lucrurile de preţ. Lăsă scrinul şi se vîrî sub pat, ştiind că bătrînele au obiceiul să ţină astfel de lădiţe sub pat. În adevăr, găsi acolo o lădiţă destul de mare, ceva mai lungă de şaptezeci de centimetri, cu capacul bombat, îmbrăcată în safian roşu şi împodobită cu ţintişoare de oţel. Cheia zimţată se potrivea la broască şi o deschise numaidecît. Deasupra, învelită într-un cearşaf alb, se afla o haină de postav roşu, îmblănită cu iepure ; dedesubt — o rochie de mătase, apoi un şal, iar mai jos, pînă la fund, nu părea să fie decît tot soiul de boarfe. Mai întîi, Raskolnikov încercă să-şi şteargă mîinile de sînge pe postavul roşu al hainei. „Tot e roşu, şi pe roşu sîngele nu se cunoaşte, se gîndi el, apoi îşi veni în fire. Doamne, nu cumva îmi pierd minţile ?“ îşi zise îngrozit.

Răscoli un pic boarfele din ladă, de sub haina îmblănită alunecă un ceas de aur. Atunci se repezi să scotocească lucrurile. Într-adevăr, printre ele erau amestecate obiecte de aur — probabil amanetele, lucrurile nerăscumpărate — brăţări, lănţişoare, cercei, ace de cravată etc. Unele erau în cutioarele lor, altele numai învelite în ziar, dar înfăşurate cu grijă, în foi puse în două şi legate cu sforicele. Fără să întîrzie, îşi umplu buzunarele pantalonilor şi ale pardesiului, fără să mai aleagă, fără să desfacă pacheţelele şi cutioarele ; dar nu avu timp să adune multe...

Nişte paşi uşori răsunară în odaia în care zăcea bătrîna. Se opri şi rămase împietrit ca un mort. Dar pesemne i se năzărise numai că aude paşi, căci liniştea era perfectă. Apoi, foarte distinct, se auzi un ţipăt uşor, ca şi cînd cineva ar fi gemut încet, întretăiat, şi ar fi amuţit. Din nou se aşternu o tăcere de mormînt ; se scurse un minut, poate două. Raskolnikov şedea pe vine lîngă lădiţa deschisă şi aştepta cu răsuflarea tăiată ; deodată sări în sus, apucă toporul şi dădu buzna afară din iatac.

În mijlocul odăii se afla Lizaveta, cu o legătură mare în braţe — era albă ca varul ; n-avea putere nici să strige şi privea, încremenită, pe sora ei ucisă. Cînd îl văzu năvălind în odaie se înfioră, o cuprinse tremurul şi faţa i se schimonosi de groază ; ridică încet braţul în sus, deschise gura fără să scoată un sunet şi, încet de tot, se retrase de-a-ndăratelea într-un colţ al odăii, unde se ghemui fără să-şi ia ochii de la el, fără să poată striga, ca şi cum n-ar mai fi avut suflare. Raskolnikov se repezi asupra ei cu toporul ; buzele Lizavetei se strîmbară jalnic, ca ale unui copil mic cînd se sperie la vederea unui lucru care-l îngrozeşte şi se pregăteşte să ţipe. Nenorocita de Lizaveta era într-atît de naivă, bătută de soartă şi fusese întotdeauna atît de terorizată, încît nici nu-şi ridică braţul să-şi apere faţa, cum ar fi fost natural, căci toporul era acum chiar în dreptul obrazului ei. Îşi ridică numai uşor mîna stîngă, dar nu pînă în dreptul feţei, şi o întinse încet înainte, ca şi cum ar fi vrut să-l depărteze. Lovitura o nimeri drept în ţeastă şi tăişul despică fruntea aproape pînă în creştet. Femeia se prăbuşi. Raskolnikov, pierzîndu-şi capul, apucă legătura pe care o ţinuse ea în mînă, apoi o azvîrli cît colo şi fugi în antreu.

Groaza îl cuprindea din ce în ce mai mult, mai ales după acest al doilea omor, cu totul neprevăzut. Ar fi vrut să fugă cît mai repede. Şi dacă în clipa aceea ar fi fost în stare să-şi dea seama, să judece limpede şi să cumpănească toată greutatea situaţiei în care se afla, să vadă cît era de disperată, hidoasă şi absurdă, să înţeleagă totodată prin cîte greutăţi mai avea de trecut şi cîte fărădelegi va trebui poate să mai comită ca să scape de acolo şi să ajungă acasă, se prea poate că ar fi lăsat totul baltă şi s-ar fi dus imediat să se denunţe singur. Şi aceasta nu din teamă pentru el însuşi, ci de groază şi dezgust faţă de ceea ce făptuise. Mai ales senzaţia aceasta de dezgust se ridica şi creştea în sufletul lui cu fiecare clipă ce trecea. Pentru nimic în lume nu s-ar fi apropiat de lădiţă şi nici nu ar fi intrat în odaie.

Treptat însă îl cuprinse un fel de toropeală, o stare de visare puse stăpînire pe sufletul lui ; avea clipe de amnezie, sau, mai bine zis, uita ce era mai important şi se gîndea la fleacuri. De altfel, cînd îşi vîrî capul în bucătărie şi văzu pe bancă o găleată pe jumătate plină cu apă, înţelese că trebuia să se spele pe mîini şi să spele toporul. Mîinile îi erau lipicioase şi pline de sînge. Vîrî tăişul în apă, apucă o bucăţică de săpun, care se afla

pe prichiciul ferestrei, într-un ciob de farfurioară, şi începu să se spele chiar în găleată. După ce se curăţă bine, trase afară toporul, spălă fierul şi frecă îndelung — timp de vreo trei minute — coada toporului, pe care se închegase sîngele ; încercă chiar să-l cureţe cu săpun. Apoi şterse totul cu rufele, care se uscau pe frînghia întinsă de-a curmezişul bucătăriei, şi cercetă atent toporul la fereastră. Nu rămăsese nici o urmă, doar lemnul era încă ud. Prinse cu grijă toporul la locul lui, în laţul de sub braţ, apoi, pe cît se putea vedea la lumina slabă din bucătărie, îşi cercetă pardesiul, pantalonii şi cizmele. La prima vedere nu descoperi nimic suspect ; numai cîteva pete pe cizme. Muie o cîrpă în găleată şi-şi şterse cizmele. Îşi dădea seama că nu se vedea bine şi că s-ar putea să mai fi rămas pete care să bată la ochi şi pe care să nu le fi observat el. Rămase, nehotărît, în mijlocul încăperii. O idee chinuitoare, întunecată, ideea că poate înnebuneşte şi că în clipa aceasta nu mai este în stare să ia o hotărîre, să se apere, că poate trebuia să facă cu totul altceva decît ceea ce făcea acum, se ridică încet din străfundul sufletului său... „Doamne ! Trebuie să fug, să fug !“ şopti el şi se repezi în antreu. Dar aici îl pîndea ceva atît de înfiorător, o groază atît de cumplită, cum nu simţise niciodată în viaţă.

Rămase stană de piatră fără să-şi creadă ochilor : uşa, uşa de la intrare, uşa care dădea din antreu pe scară, acea uşă la care sunase cu puţin mai înainte şi prin care pătrunsese în locuinţă, era acum descuiată, ba chiar crăpată de-o palmă. Nici lacăt, nici zăvor — tot timpul, în tot acest răstimp ! Bătrîna poate nu încuiase din prudenţă. Dar, Doamne-Dumnezeule ! O văzuse doar ceva mai tîrziu pe Lizaveta ! Şi cum de a putut, cum de a putut să nu-şi dea seama că intrase pe uşă ! Că doar nu trecuse prin zid !

Se repezi la uşă şi puse zăvorul.

— Dar nu, iar nu fac ceea ce trebuie ! Trebuie să plec, să plec...

Ridică zăvorul, deschise uşa şi trase cu urechea la cele ce se petreceau pe scară.

Ascultă mult timp. Undeva departe, jos, în gang probabil, două glasuri răcneau, certîndu-se şi înjurîndu-se între ele... „Ce vor ?“... Aşteptă cu răbdare. Apoi larma se potoli, ca şi cum cineva ar fi înăbuşit-o dintr-o dată ; oamenii se depărtaseră. Voi să iasă, dar, în aceeaşi clipă, o uşă care da spre scară la etajul doi se dădu de perete cu zgomot şi cineva începu să co-

boare, fredonînd un cîntec. „Cîtă gălăgie fac cu toţii !" se gîndi el. Închise uşa şi mai aşteptă puţin. În sfîrşit, totul se potoli, nici o mişcare, nu mai era nimeni. Puse piciorul pe scară, dar din nou auzi paşi.

Zgomotul venea de departe, de la capătul de jos al scării. Mai tîrziu îşi aducea aminte cum bănuise, dintru început, fără să ştie de ce, că aceşti paşi se îndreptau neapărat *acolo*, spre etajul trei, la bătrînă. De unde îi venise această presimţire ? Să fi fost atît de deosebit şi de semnificativ sunetul acestor paşi ? Erau paşi grei, egali, omul nu se grăbea de fel. Iată-l că a trecut de etajul întîi, iată-l mai sus, paşii răsună tot mai tare şi mai tare ! Se aude şi respiraţia grea a celui care urcă. Iată-l la etajul doi... A început să urce la trei... Vine aici ! Raskolnikov simţi că înlemneşte, ca în unele coşmaruri, cînd ai impresia că eşti urmărit de aproape de cineva care vrea să te omoare, că acuşi te ajunge, şi totuşi rămîi ţintuit locului şi nu-ţi poţi mişca nici măcar un deget.

În sfîrşit, cînd omul era aproape de etajul trei, Raskolnikov tresări şi izbuti să se strecoare la iuţeală înapoi în locuinţă şi să tragă uşa. Puse mîna pe zăvor şi-l împinse binişor, fără zgomot. Îl ajuta instinctul. Apoi se pitulă lîngă uşă, abia ţinîndu-şi răsuflarea. Musafirul nepoftit ajunse la uşă. Amîndoi stăteau acum faţă în faţă, aşa cum stătuse el adineauri cu bătrîna, cînd îi despărţea numai uşa şi el trăgea cu urechea.

Musafirul răsuflă greu de cîteva ori. „Trebuie să fie gras şi mare", se gîndi Raskolnikov, strîngînd toporul în mînă. Avea impresia că doarme şi visează. Musafirul trase de clopoţel şi sună tare.

De îndată ce clopoţelul de tinichea ţîrîi răguşit, i se păru că mişcă cineva în odaie. Cîteva clipe ascultă foarte încordat. Necunoscutul trase din nou de clopoţel, aşteptă puţin şi, nerăbdător, începu să zgîlţîie din răsputeri clanţa. Raskolnikov privea, îngrozit, cum saltă zăvorul şi, înfricoşat de moarte, aştepta să-l vadă sărind. Şi, într-adevăr, asta s-ar fi putut întîmpla, atît de tare se zgîlţîia uşa. Se gîndi să ţină zăvorul cu mîna, dar *celălalt* ar fi putut să-şi dea seama. Capul parcă începuse din nou să i se învîrtească. „Am să cad !" îi fulgeră prin minte, dar necunoscutul începu să vorbească şi Raskolnikov se dezmetici.

— Ce faceţi acolo, dormiţi, ori v-a sugrumat cineva ? Afurisitelor ! răcni el înfundat, ca din butoi. Hei, Aleona Ivanovna,

vrăjitoare bătrînă ! Lizaveta Ivanovna, frumoasa mea zînă ! Deschideți ! Uf, afurisitelor, ce dracu, ați adormit ?

Furios, omul trase de vreo zece ori la rînd de clopoțel cu toată puterea. Pesemne că era un om autoritar, care se simțea acolo ca la el acasă.

În aceeași clipă, alți pași mărunți și grăbiți, răsunară pe scară. Mai venea cineva. Raskolnikov nici nu-i auzi la început.

— Să nu fie nimeni acasă ? strigă noul sosit cu un glas sonor și vesel, intrînd în vorbă cu primul vizitator care tot mai trăgea de clopoțel. Bună ziua, Koh !

„Judecînd după glas, trebuie să fie un om foarte tînăr", se gîndi deodată Raskolnikov.

— Dracu să știe ce-i cu ele, cît pe aci să sparg ușa, răspunse Koh. Dar dumneata de unde mă cunoști ?

— Asta-i bună ! Acum două zile la „Gambrinus" ți-am cîștigat la rînd trei partide de biliard.

— Aaa !...

— Va să zică, ele nu sînt acasă ? Ciudat. Ei, comedie ! Unde s-a putut duce babornița ? Am treabă cu ea.

— Păi și eu am treabă cu ea. frățioare !

— Ce-i de făcut atunci ? Să plecăm. Păcat ! Am crezut că o să fac rost de ceva bani ! exclamă tînărul.

— Firește că trebuie să plecăm, dar atunci de ce mi-a spus să vin ? Chiar ea, vrăjitoarea, mi-a fixat oră. Am făcut un ocol. Și apoi nu înțeleg, pe unde dracu hoinărește ! Tot anul șade acasă vrăjitoarea, clocește, zice că o dor picioarele, și acu — poftim ! A apucat-o dorul de ducă !

— Să întrebăm la portar ?

— Ce să întrebăm ?

— Unde s-a dus și cînd se întoarce.

— Hm... drace... să întrebăm... Da ea nu se duce niciodată nicăieri... Omul mai trase o dată de clanță. Drace, nimic de făcut, să mergem !

— Stai ! strigă deodată tînărul. Ia te uită ! Vezi cum se crapă ușa dacă tragi de clanță ?

— Ei, și ?

— Prin urmare, ușa nu este încuiată. Este închisă cu zăvorul, sau e pus cîrligul ! N-auzi cum sună zăvorul ?

— Ei și ?

— Păi cum de nu pricepi ? Asta înseamnă că una din ele este acasă. Dacă ar fi plecat amîndouă, ar fi încuiat ușa pe din-

afară cu cheia şi n-ar fi putut pune zăvorul pe dinăuntru. Pe cînd acum, n-auzi cum sună ? Ca să pui zăvorul pe dinăuntru trebuie să fii acasă, pricepi dumneata ? Prin urmare, ele stau acasă şi nu vor să deschidă !

— Bre omule, să ştii că ai dreptate, strigă Koh, plin de uimire. Păi atunci ce tot fac ele acolo ?!

Şi începu să zgîlţîie furios uşa.

— Stai ! strigă din nou tînărul. Nu mai trage ! Aici e ceva... Doar ai sunat, ai tras de uşă şi ele n-au deschis ; prin urmare — ori au leşinat, ori...

— Ce ?

— Uite ce : hai să-l chemăm pe portar ; să le trezească el.

— Bun !

Şi amîndoi o luară din loc.

— Stai ! Rămîi aici, iar eu am să dau fuga jos după portar.

— De ce să rămîn ?

— Cine ştie...

— M-da... poate...

— Eu mă pregătesc să fiu judecător de instrucţie ! Este clar, absolut clar, că aici s-a întîmplat ceva ! strigă cu înflăcărare tînărul şi porni în fugă jos pe scară.

Koh rămase locului, mai atinse iar, încetişor, clopoţelul, care sună o singură dată ; apoi, liniştit ca şi cum ar fi cîntărit ceva şi ar fi încercat să cerceteze nu ştiu ce, mişcă clanţa, ba trăgînd-o spre el, ba dîndu-i drumul ca să se încredinţeze că uşa nu era închisă decît cu zăvorul. Gîfîind, se aplecă şi încercă să se uite pe gaura cheii ; dar cheia era în broască, pe dinăuntru, şi prin urmare nu se vedea nimic.

Raskolnikov sta ţintuit şi strîngea toporul în mînă. I se părea că delirează. Ar fi fost gata chiar să se ia la bătaie cu cei care vor intra. În timpul cît cei doi băteau la uşă şi se înţelegeau între ei, îi venise de cîteva ori ideea să isprăvească totul dintr-o dată şi să le strige de după uşă. Uneori îi venea să-i înjure şi să-şi bată joc de ei pînă vor deschide uşa. „Numai de-ar veni mai repede", îi fulgeră prin minte.

— Ei, drăcie ! Asta... începu Koh şi se întrerupse.

Timpul trecea, se scurse un minut, încă unul şi nu venea nimeni. Koh începu să se agite.

— Ei, drăcia dracului ! urlă el deodată plin de nerăbdare şi, părăsindu-şi postul de pază, porni în jos grăbit, bocănind cu cizmele pe scară. Zgomotul paşilor se stinse.

„Doamne, ce-i de făcut ?!"

Raskolnikov trase zăvorul, deschise uşa ; nu se auzea nimic ; apoi, fără să mai stea pe gînduri, ieşi, închise uşa cît mai bine şi porni în jos.

Coborî trei trepte cînd, cu un etaj mai jos, se auzi un zgomot asurzitor : unde să se mai ascundă ?... Nu avea unde. Se întoarse în goana mare şi dădu din nou buzna în locuinţa bătrînei.

— Hei, diavole, drace ! Pune mîna pe el !

Jos cineva ţîşni dintr-un apartament şi nu alergă, ci parcă se dădu de-a dura pe scară, urlînd cît îl ţinea gura :

— Mitka ! Mitka ! Mitka ! Mitka ! Mitka ! Arză-te-ar focul !

Strigătul se sfîrşi într-o notă piţigăiată ; ultimele sunete se auziră din curte ; apoi se făcu linişte. Dar în aceeaşi clipă cîţiva oameni, care vorbeau tare şi repede, începură să urce cu zgomot scara. Erau trei sau patru. Raskolnikov auzea desluşit glasul sonor al tînărului. „Ei sînt !"

Disperat, văzînd că nu mai e scăpare, porni în întîmpinarea lor : fie ce-o fi ! Dacă-l vor opri, s-a dus pe copcă, dacă-l vor lăsa să treacă, tot e pierdut ; îşi vor aduce aminte că l-au întîlnit pe scară. Erau aproape ; îi mai despărţea numai un etaj şi deodată — se văzu salvat ! Cîteva trepte mai jos, la dreapta, se afla un apartament gol, deschis, acel apartament de la etajul întîi unde lucrau nişte zugravi, care tocmai atunci plecaseră, parcă anume. Probabil că ei fugiseră adineauri, făcînd atîta gălăgie. Podelele fuseseră abia vopsite. În mijlocul camerei se afla un butoiaş, un ciob cu vopsea şi pensule. Cît ai clipi, Raskolnikov se strecură prin uşa deschisă şi se lipi de perete. Era şi timpul : ceilalţi se aflau pe palier. Apoi cotiră în sus, trecură prin faţa lui, urcînd la etajul trei, tot discutînd cu glas tare. Raskolnikov aşteptă puţin, ieşi pe vîrfuri şi alergă jos.

Nici un om pe scară ! Nici un om în gang. Trecu în grabă gangul şi coti la stînga, pe stradă.

Ştia, ştia perfect de bine că, în clipa aceea, ceilalţi se aflau în locuinţă şi se mirau că au găsit uşa deschisă, deşi numai cu puţin înainte fusese încuiată : că se uitau la cele două cadavre şi că nu va trece mai mult de un minut şi-şi vor da seama şi vor înţelege perfect că numai cu cîteva clipe în urmă fusese acolo un ucigaş, care izbutise să se ascundă, să se strecoare pe lîngă ei, să fugă, vor înţelege poate că ucigaşul se pitise în apartamentul acela gol, în vreme ce ei urcau scara. Şi cu toate acestea, cu nici un preţ nu trebuia să grăbească pasul, deşi pînă

la prima cotitură mai rămîneau o sută de paşi. „Poate că ar fi mai bine să mă furişez în vreun gang, să aştept pe scara vreunei case necunoscute ? Nu, e bucluc ! Să arunc toporul ? Să iau un birjar ? Bucluc, bucluc !"

Iată, în sfîrşit, şi ulicioara ; intră în ea mai mult mort decît viu : era pe jumătate salvat şi înţelegea acest lucru : acolo mişuna lume multă, el se pierdea în mulţime ca un fir de nisip şi deci era greu să fie bănuit. Dar emoţiile îl istoviseră, abia de se mai ţinea pe picioare. Era numai broboane de sudoare, gîtul îi era ud leoarcă.

— E beat turtă ! strigă cineva cînd ajunse în dreptul canalului.

Acum nu-şi mai dădea seama ce se petrece cu el ; şi, cu cît trecea timpul, cu atît se simţea mai prost. Ştia numai că atunci cînd ajunsese la canal se speriase că acolo era lume mai puţină şi că putea fi observat mai uşor, că fusese gata să se înapoieze în ulicioară. Cu toate că abia îl mai ţineau picioarele, făcu un ocol şi ajunse acasă, venind cu totul din altă direcţie.

Nici cînd pătrunse în gangul casei lui nu-şi revenise ; cel puţin, abia după ce ajunse pe scară îşi aduse aminte de topor. Era o problemă importantă de rezolvat : trebuia să-l pună la loc şi asta fără să-l vadă nimeni. Firește, el nu mai era în stare să judece că poate ar fi fost mult mai bine să nu pună toporul la locul lui, ci să-l arunce, fie chiar mai tîrziu, în vreo curte străină.

Dar avu noroc. Uşa de la odăiţa portarului era închisă, dar nu încuiată, deci era probabil că portarul se întorsese acasă. Raskolnikov îşi pierduse însă pînă într-atîta capacitatea de a raţiona, că se duse de-a dreptul la uşă şi o deschise larg. Dacă portarul l-ar fi întrebat : „Ce doreşti ?", poate că i-ar fi întins pur şi simplu toporul. Dar portarul lipsea şi de data aceasta şi Raskolnikov avu timp să pună toporul la locul lui sub bancă ; ba chiar aşeză o bucată de lemn deasupra, aşa cum fusese cînd l-a luat. În drum spre odaia lui nu întîlni pe nimeni ; uşa gazdei era încuiată. Ajuns sus în odaia lui, se aruncă pe divan, îmbrăcat cum era. Nu adormi, dar căzu aproape în nesimţire. Dacă cineva ar fi intrat atunci, ar fi sărit în picioare şi ar fi ţipat. Frînturi de gînduri i se îmbulzeau în minte, dar nu putea să prindă, nu putea urmări nici unul, oricît se străduia...

I

Așa zăcu multă vreme. Uneori, se trezea și atunci își dădea seama că noaptea se lăsase de mult, dar nu-i trecea prin minte să se scoale. La un moment dat, observă că se luminează de ziuă. Zăcea pe divan culcat pe spate, năuc, fără să se poată descleșta din toropeala ce-l copleșise. Niște urlete înfiorătoare, deznădăjduite, venite din stradă, îi ajunseră la ureche, de altfel le auzea în fiecare noapte pe la ceasurile trei. Ele îl treziră și de data aceasta. „Aha ! Bețivii ies de prin cîrciumi, se gîndi el, e aproape trei... Și sări în sus, ca și cum cineva l-ar fi smuls de pe divan. Cum ! E aproape trei ?“ Se așeză în capul oaselor și, deodată, își aduse aminte de toate !

Mai întîi crezu că înnebunește. Simți că îngheață ; dar nu era numai frisonul accesului de friguri care-l apucase încă din somn, de data aceasta îl scuturau niște fiori de-i clănțăneau dinții și se zgîlțiiau toate în el. Deschise ușa și ascultă : toată casa dormea. Se uită, uimit, la el însuși, cercetă odaia fără să înțeleagă : cum de a putut aseară să lase ușa descuiată, fără să pună cîrligul, cum de a putut să se arunce pe divan nu numai îmbrăcat, dar chiar cu pălăria în cap ; pălăria căzuse pe jos și zăcea alături de pernă. „Dacă intra cineva, ce-ar fi crezut ? Că sînt beat, dar...“ Se repezi la fereastră. Era destulă lumină și el începu în grabă să-și inspecteze, din cap pînă în picioare, îmbrăcămintea, ca să vadă dacă nu cumva rămăsese vreo urmă. Dar nu, așa nu era bine : clănțănind din dinți se dezbrăcă și cercetă totul. Întoarse tot, pînă la ultimul fir de ață, pînă la ultima zdreanță și, neîncrezător, repetă inspecția de trei ori. Nu era nimic, părea să nu fi rămas nici o urmă ; numai jos, acolo unde manșeta pan-

talonului se rosese și se destrămase, firele care atîrnau purtau urme groase de sînge închegat. Raskolnikov apucă un briceag mare și reteză franjurile. Asta părea să fie tot. Deodată, își aminti că punga și obiectele pe care le scosese din lada bătrînei se mai aflau în buzunarele lui ! Nici măcar nu se gîndise să le scoată și să le ascundă ! Nu-și adusese aminte de ele nici în timpul cînd își cercetase hainele ! Cum era cu putință ? Se grăbi numaidecît să le scoată și le aruncă pe masă. După ce-și goli buzunarele, le întoarse pe dos, ca să se încredințeze că nu mai rămăsese nimic, apoi cără toată grămada într-un ungher. Acolo, jos, în colț, tapetul era rupt și desprins de perete ; el înghesui toate obiectele în gaura de sub hîrtie. „Au intrat, au dispărut din văz cu pungă cu tot !" se gîndi el ușurat, ridicîndu-se și privind prosteşte colțul cu gaura care se căscase și mai mult. Deodată însă tresări îngrozit. „Doamne ! șopti el, deznădăjduit. Ce fac eu ? Asta înseamnă să ascunzi ? Așa se ascunde un lucru ?"

Ce-i drept, nu se gîndise la obiecte ; crezuse că nu va găsi decît bani și de aceea nu pregătise dinainte o ascunzătoare. „Dar acum, de ce mă bucur acum ? se gîndea el. Așa se ascund lucrurile ? Se vede că-mi pierd mințile !" Istovit, se așeză pe divan și îndată îl zgîlțîi același frison. Automat, trase paltonul lui străvechi de student, călduros, dar aproape numai zdrențe, care se găsea alături, pe un scaun, și se acoperi. Apoi, pierzîndu-și cu desăvîrșire cunoștința, se cufundă într-un somn cu delir.

Dar nu trecură nici cinci minute și se trezi iar, disperat, și apucă din nou hainele. „Cum de am putut să adorm cînd nimic nu-i făcut ?! Firește, poftim : pînă acum nici n-am scos lațul de sub braț ! Am uitat, am uitat un lucru atît de important ! O dovadă atît de serioasă." Smulse lațul și începu să sfîșie pînza în fîșii mici, pe care le vîra sub pernă, printre rufe. „Fîșii de pînză ruptă în nici un caz nu pot trezi vreo bănuială ; așa cred, da, așa cred !" repeta el, stînd în mijlocul camerei și cercetînd din nou, cu o dureroasă sforțare de atenție, totul în jurul lui, pe podea, pretutindeni, ca să vadă dacă n-a mai uitat ceva. Convingerea că toate simțurile, pînă și memoria, pînă și simpla putință de a judeca îl trădează, îl chinuia nespus. „Oare a și început, oare a și început pedeapsa, de pe acum ? Firește, firește, așa e !" Într-adevăr, firele destrămate, pe care le tăiase de la pantaloni, zăceau pe podea în mijlocul odăii și putea să le

vadă primul venit ! „Unde mi-e capul ? Ce se petrece cu mine ?“ exclamă el din nou, pierdut.

Apoi îi veni în minte ideea ciudată că s-ar putea ca şi hainele lui să fie pătate de sînge, că s-ar putea să fie pete multe şi el să nu le vadă, fiindcă facultăţile lui mintale sînt slăbite, fărîmiţate... fiindcă i se întunecă mintea... şi deodată îşi aminti că văzuse sînge pe pungă. „Vai de mine ! Asta înseamnă că şi buzunarul trebuie să fie murdar de sînge pentru că am vîrît înăuntru punga încă udă !“ Întoarse îndată buzunarul pe dos : aşa şi era ! Căptuşeala era pătată de sînge ! „Aşadar, mintea nu m-a părăsit cu totul, aşadar mai funcţionează şi raţiunea şi memoria, dacă eu singur mi-am dat seama de toate astea !“ se gîndi el, victorios, fericit, răsuflînd adînc, din străfundul plămînilor. „Nu-i decît o slăbiciune de-o clipă, pricinuită de friguri, de delir“, îşi zise el şi smulse toată căptuşeala buzunarului stîng... În aceeaşi clipă o rază de soare îi lumină cizma stîngă : ciorapul care ieşea din căputa găurită părea pătat. Se descălţă : „Aşa şi este, urme de sînge ! Tot vîrful ciorapului e năclăit de sînge ; oi fi călcat din greşeală în băltoacă... Dar acum ce să fac cu ciorapul ? Unde să pun acest ciorap, franjurile tăiate de la pantaloni, buzunarul ?“

Le strînse în pumn şi rămase în mijlocul camerei. „În sobă ? Dar ei în primul rînd acolo vor căuta. Să le ard ? Dar cum ? Nici n-am chibrituri ! Nu, mai bine să mă duc să le arunc undeva. Da ! Mai bine să le arunc ! repetă el, aşezîndu-se pe divan. Să le arunc imediat, chiar în clipa asta, fără zăbavă !“... Dar, în loc să facă aşa, capul îi căzu pe pernă ; frisonul chinuitor îi îngheţă din nou trupul ; trase iarăşi mantaua şi se înveli. Mult timp, cîteva ore în şir, îl chinui în răstimpuri acelaşi gînd : „Acum, chiar acum, fără zăbavă, trebuie să mă duc şi să le arunc undeva pe toate, să nu le mai văd în faţa ochilor, cît mai repede, cît mai repede !“ Încerca să se ridice de pe divan, să se scoale în picioare, dar nu avea putere. O bătaie puternică în uşă îl trezi de-a binelea.

— Deschide odată, ce, ai murit ? Doarme şi doarme ! ţipa Nastasia, bătînd cu pumnul în uşă. Zile întregi doarme ca un cîine ! Adevărat cîine ! Deschide odată. E trecut de zece.

— Poate că nici nu este acasă ! rosti un glas de bărbat.

„Vai de mine ! E vocea portarului... Ce-o fi vrînd ?“

Raskolnikov sări în sus şi se aşeză în capul oaselor. Inima îi bătea atît de tare, că-l durea.

— Atunci cine a pus cîrligul ? răspunse Nastasia. Ia te uită la el, se încuie ! S-o fi temînd să nu-l fure cineva ? Deschide, omule, trezește-te !

„Ce-or fi vrînd ? Pentru ce a venit portarul ? Au aflat tot ! Să opun rezistență sau să deschid ? Ei, fie ce-o fi...

Se ridică, se aplecă înainte și scoase cîrligul.

Odaia era atît de mică, încît putea să scoată cîrligul fără să se miște din pat.

Nu greșise : în prag era portarul cu Nastasia.

Aceasta îi aruncă o privire ciudată. Iar el se uită sfidător și deznădăjduit la portarul care îi întindea în tăcere o foaie de hîrtie cenușie, îndoită și sigilată cu ceară.

— O citație de la secție, spuse el, dîndu-i hîrtia.

— Care secție ?

— Ești chemat la poliție, la secție, cum s-ar zice. Se știe ce fel de secție.

— La poliție ?... Pentru ce ?...

— De un' să știu ? Ești chemat — du-te.

Și portarul îl privi cercetător, apoi își roti privirile prin odaie și dădu să plece.

— Nu cumva te-ai îmbolnăvit de-a binelea ? întrebă Nastasia, care nu-și mai lua ochii de la el. Portarul întoarse și el capul o clipă. De ieri are fierbințeală, adăugă dînsa.

Raskolnikov nu răspunse : ținea hîrtia în mînă, fără s-o deschidă.

— Nu te mai scula din pat, urmă Nastasia, înduioșată, văzînd că-și lasă picioarele jos din pat. Dacă ești bolnav, poți să nu te duci, că n-o fi foc. Ce tot ții acolo în mînă ?

Raskolnikov se uită și el : în mîna dreaptă ținea franjurile tăiate de la pantalon, ciorapul și căptușeala ruptă a buzunarului. Dormise cu ele. Mai tîrziu, gîndindu-se la toate acestea, își aduse aminte că, în cursul accesului de friguri, cînd se trezea din delir, le strîngea tare în mînă și adormea din nou.

— Ian te uită la el : a strîns niște zdrențe și doarme cu ele, de parcă ar fi cine știe ce comoară...

Și Nastasia rîse așa cum îi era obiceiul, isteric, bolnăvicios. Raskolnikov vîrî în grabă zdrențele sub manta și-și aținti privirile iscoditoare asupra ei. Deși în clipa aceea nu-i era mintea limpede, simțea că nu așa se poartă lumea cu unul care trebuie să fie arestat. „Totuși... poliția ?"

— Ar trebui să bei un ceai. Vrei ? Îți aduc, că mi-a rămas...

— Nu... mă duc, mă duc chiar acum, mormăi el, sculîndu-se în picioare.

— Dar poţi să cobori scara ?

— Mă duc...

— Cum vrei.

Femeia ieşi după portar. Raskolnikov se repezi numaidecît la lumină să cerceteze ciorapul şi firele tăiate de la pantalon. „Pete există, dar nu se observă ; totul e murdar, şters, decolorat. Cine nu ştie dinainte, nu poate să vadă mare lucru. Prin urmare, nici Nastasia n-a putut să observe de la distanţă, slavă Domnului !" Apoi, cu mîini tremurînde, desfăcu citaţia şi începu să citească : o citi de cîteva ori şi, în sfîrşit, pricepu. Era o citaţie obişnuită, emisă de circumscripţia de poliţie, prin care era invitat să se prezinte în ziua aceea, la orele nouă şi jumătate, în biroul comisarului.

„Cînd s-a mai întîmplat una ca asta ? N-am nici un fel de treburi cu poliţia ! Şi de ce tocmai azi ? se gîndea el, chinuit de nedumerire. Doamne, de s-ar isprăvi mai repede ! Căzu în genunchi ca să se roage, şi-i veni să rîdă — nu de rugăciune, ci de el însuşi. Dacă-mi este scris să merg la pierzare, fie, îmi e totuna ! Să-mi pun ciorapul ! se gîndi el deodată. Are să se murdărească de praf şi au să dispară urmele. Îşi puse ciorapul, dar pe loc îl smulse din picior, dezgustat şi îngrozit. Apoi îşi zise că tot nu are altul, îl puse din nou şi rîse. Toate astea sînt relative, neconcludente, n-ar fi decît simple vorbe goale, nimic mai mult, îşi spuse el, cercînd să se agaţe de un gînd, dar tremurînd din tot trupul. Uite că l-am încălţat ! Am sfîrşit prin a mă încălţa cu el !" De altfel, deznădejdea îi curmă rîsul numaidecît. „Nu, nu mă simt în stare"... se gîndi el. Picioarele îi tremurau. „De frică, şopti el. Capul i se învîrtea şi-l durea din pricina febrei. Asta este un vicleşug ! Vor să mă atragă printr-un vicleşug şi apoi să mă doboare cu o lovitură, urmă el, ieşind pe scară. Cel mai rău este că aproape aiurez... sînt în stare să îndrug acolo cine ştie ce prostii..."

Pe scară îşi aminti că lăsase obiectele în gaura tapetului. „Şi tocmai acum, în lipsa mea, ar putea să facă o percheziţie", îşi zise, şi se opri. Dar atît de mare îi era deznădejdea, atît de cinic, dacă se poate spune astfel, ajunsese să admită că se duce la prăbuşire sigură, încît renunţă să se mai gîndească şi porni la drum.

„De s-ar isprăvi mai repede !"...

Afară domnea o arşiţă de nesuferit : nici un strop de ploaie nu căzuse în ultimele zile. Iarăşi praf, cărămizi şi var, din nou putoarea cîrciumilor şi a băcăniilor, aceiaşi beţivi, aceiaşi zarzavagii ambulanţi şi birjari moţăind în birjele lor. Lumina soarelui îl izbi dureros în ochi, capul începu să i se învîrtească, aşa cum se întîmplă bolnavilor de friguri, cînd ies în stradă pe o zi însorită.

Ajuns la colţul străzii *din ajun,* se uită cu o nelinişte chinuitoare spre casa *aceea...* şi pe loc întoarse ochii.

„Dacă mă întreabă, poate că am să mărturisesc", se gîndi el, apropiindu-se de poliţie.

Secţia era ca la un sfert de verstă. Abia se mutase acolo, într-o casă nouă, la etajul trei. În localul vechi fusese o singură dată, mai demult. Intrînd în gang, văzu în dreapta o scară pe care cobora un mujic cu un registru în mînă. „Un portar : aşadar, secţia e aici..." Şi începu să urce la întîmplare. N-avea chef să întrebe de drum.

„Am să intru, am să cad în genunchi şi am să spun tot..." se gîndi, ajungînd la etajul trei.

Scara era îngustă, foarte abruptă şi murdară. Bucătăriile celor trei etaje dădeau pe această scară şi stăteau cu uşile deschise aproape toată ziua. De aceea pe scară domnea o căldură înăbuşitoare. Urcau şi coborau portarii cu registrele sub braţ, curieri şi diverse persoane de ambele sexe, pe care-i aducea nevoia. Uşa secţiei era de asemenea larg deschisă. Raskolnikov pătrunse în sală, unde aşteptau în picioare cîţiva bărbaţi, şi se opri. Şi aici era o căldură înăbuşitoare, la care se adăuga mirosul greţos de vopsea proaspătă, încă neuscată, fiartă în ulei rînced, din odăile abia zugrăvite. Raskolnikov aşteptă puţin, apoi se hotărî să înainteze şi trecu în odaia vecină. Erau un şir de odăiţe mici, cu tavanul jos. O nerăbdare febrilă îl împingea înainte. Nimeni nu-l băga în seamă. În cea de a doua odăiţă şedeau conţopiştii care-şi vedeau de scripte ; nu erau îmbrăcaţi nici ei mult mai bine decît el şi aveau mutre destul de ciudate. Raskolnikov se apropie de unul.

— Ce vrei ?

Arătă citaţia trimisă de poliţie.

— Sînteţi student ? întrebă conţopistul, uitîndu-se la citaţie.

— Da, fost student.

Conţopistul îl cercetă din ochi, de altfel, fără pic de curiozi-

tate. Era un omuleț cu părul ciufulit, care părea preocupat numai de-ale lui.

„De la ăsta nu poți afla mare lucru, fiindcă lui totul îi este indiferent", se gîndi Raskolnikov.

— Duceți-vă dincolo, la secretar, zise contopistul, arătînd cu degetul spre cea din urmă odaie.

Raskolnikov intră în această cameră (a patra la rînd) strîmtă și plină de lume, o lume ceva mai bine îmbrăcată decît în celelalte odăi. Printre solicitatori se aflau două femei. Una, în doliu, îmbrăcată sărăcăcios, ședea la masă în fața secretarului și scria ceea ce îi dicta acesta. Cealaltă, foarte grasă, cu pete stacojii pe obraz, arătoasă și cam prea luxos îmbrăcată, cu o broșă cît o farfurioară de ceai prinsă în piept, sta deoparte, în așteptare. Raskolnikov întinse secretarului citația. Acesta o privi în treacăt și zise : „Așteptați". Apoi se ocupă mai departe de femeia în doliu.

Raskolnikov răsuflă ușurat. „Trebuie să fie altceva la mijloc !" Puțin cîte puțin, începu să prindă curaj : încerca pe cît cu putință să se îmbărbăteze și să se dezmeticească.

„Orice prostie, o imprudență cît de mică și pot să mă dau de gol ! Hm... păcat că aici nu-i aer, adăugă el în gînd. Ce zăpușeală!... Mi se învîrtește și mai rău capul... și mintea de asemenea."

Își simțea întreaga ființă răscolită și se temea să nu-și piardă stăpînirea de sine. Căuta să-și fixeze gîndurile asupra unui obiect oarecare, să se gîndească la orice altceva, dar nu izbutea. De altfel, îl interesa nespus de mult secretarul : ar fi vrut să ghicească, după fizionomia lui, ce gînduri ascunde. Era un om foarte tînăr, de vreo douăzeci și doi de ani, cu o față oacheșă și mobilă, cam trecută pentru vîrsta lui. Îmbrăcat după ultima modă, ferchezuit și pomădat, părul pieptănat cu cărare dusă pînă la ceafă, purta o mulțime de inele pe degetele albe, foarte îngrijite, și lănțișoare de aur la jiletcă. Schimbase chiar vreo două vorbe pe franțuzește cu un străin ce se afla în odaie și le pronunțase destul de corect.

— Dumneata de ce nu iei loc ? Luiza Ivanovna, zise el în treacăt cucoanei stacojii, gătită foc, care tot mai stătea în picioare, ca și cum n-ar fi îndrăznit să se așeze fără să fie poftită, deși scaunul era alături.

— *Ich danke* *, răspunse dînsa și, în foșnet de mătăsuri, se lăsă încet pe scaun.

* Mulțumesc (germ.).

Rochia ei azurie, garnisită cu dantelă albă, învălui scaunul ca un val de spume, ocupînd mai bine de jumătate din cameră. În aer se răspîndi un miros puternic de parfum. Dar cucoana zîmbea cu teamă şi îndrăzneală totodată, şi era vădit îngrijorată, părea că se sfieşte de faptul că ocupă atîta loc şi că miroase atît de tare a parfum.

Doamna în doliu isprăvi de scris şi se ridică. Deodată, intră în odaie un ofiţer : părea că sfidează pe toată lumea cu mersul şi felul lui de a-şi răsuci umerii la fiecare pas. Îşi aruncă pe masă chipiul cu cocardă şi se aşeză în fotoliu. Văzîndu-l, doamna gătită sări în sus şi îi făcu o reverenţă cu un deosebit respect ; ofiţerul, însă, nu-i dădu nici o atenţie, iar dînsa nu mai îndrăzni să se aşeze în prezenţa lui. Era ajutorul comisarului ; avea mustăţi lungi, roşcate, care stăteau ţepene, orizontal, sub nas, şi nişte trăsături foarte mărunte, banale, care nu exprimau nimic, decît poate o oarecare impertinenţă. El îi aruncă lui Raskolnikov, în treacăt, o privire cam indignată, fiindcă, cu toată modestia atitudinii, expresia feţei nu cadra cu îmbrăcămintea lui ponosită : fără să-şi dea seama, Raskolnikov îl privise prea lung şi prea fix, aşa încît ofiţerul se simţi jignit.

— Ce vrei ? strigă el, pesemne mirat că un coate-goale ca Raskolnikov îndrăzneşte să nu intre în pămînt în faţa privirii sale fulgerătoare.

— Am fost chemat... cu citaţie... îngînă Raskolnikov.

— Este în legătură cu reclamaţia pentru neplata banilor de către domnul *student,* se grăbi să spună secretarul, smulgîndu-se dintre hîrtiile sale. Poftim (şi-i aruncă un caiet, arătîndu-i un anumit pasaj), citeşte !

„Banii ? Ce fel de bani ? se gîndea Raskolnikov. Dar... atunci nu este vorba de... nu, cu siguranţă !" Tresări de bucurie. Îşi simţi inima uşoară, nespus de uşoară. Parcă i se luase toată greutatea de pe piept.

— La ce oră erai citat să te prezinţi, stimate domn ? strigă locotenentul, simţindu-se, fără nici un motiv, din ce în ce mai jignit. Ai fost citat pentru ora nouă şi jumătate şi acum e trecut de unsprezece !

— Citaţia mi-a fost predată abia acum un sfert de oră, răspunse Raskolnikov cu glas tare, peste umăr, înfuriindu-se şi el deodată, spre mirarea lui, şi chiar lăsîndu-se cu plăcere în voia acestei furii. Nu-i destul că am venit bolnav, în toiul unui acces de friguri !

— Te rog să nu ţipi !

— Nici nu mă gîndesc să ţip, vorbesc foarte liniştit, dumneata eşti acela care-ţi permiţi să ţipi la mine. Sînt student şi nu permit nimănui să se răstească la mine.

Auzind aceasta, ajutorul de comisar se aprinse atît de tare, că în prima clipă nu putu scoate un cuvînt, doar stropi de salivă îi ţîşneau din gură. Sări ars.

— Te poftesc să taci ! Te afli într-o instituţie publică. Să nu te obrăzniceşti, domnule !

— Şi dumneata te afli într-o instituţie publică ! exclamă Raskolnikov. Şi în afară de faptul că ţipi, mai şi fumezi, şi prin urmare arăţi că ne desconsideri pe toţi.

Spunînd acestea, Raskolnikov simţi o nespusă satisfacţie.

Secretarul îi privea, zîmbind. Ofiţerul cel iute din fire rămase cu gura căscată.

— Asta nu te priveşte pe dumneata ! răspunse el, în sfîrşit, nefiresc de tare. Poftim de răspunde la întrebarea ce ţi se pune. Arată-i despre ce este vorba. Alexandr Grigorievici. Se plînge lumea de dumneata ! Nu vrei să plăteşti ! Ia te uită ce grozav e dumnealui !

Dar Raskolnikov nici nu-l mai asculta şi, apucînd iute hîrtia, căuta să afle cît mai repede despre ce este vorba. Citi o dată, de două ori, şi nu înţelese nimic.

— Ce-i asta ? întrebă el pe secretar.

— Sînteţi pus sub urmărire pentru neplata unei datorii pentru care aţi dat o poliţă. Trebuie ori să achitaţi datoria, toate cheltuielile, penalităţile etc., ori să răspundeţi în scris, specificînd cînd veţi putea achita datoria şi totodată să vă luaţi obligaţia de a nu părăsi capitala pînă la achitarea ei, de a nu înstrăina şi de a nu tăinui averea ce o posedaţi. Creditorul este liber să vă scoată averea la mezat şi să procedeze conform legilor în vigoare.

— Dar eu... eu nu sînt dator nimănui !

— Asta nu ne priveşte. Noi am primit pentru urmărire o poliţă a cărei scadenţă a trecut de mult şi care a fost protestată conform legilor : poliţa este în valoare de o sută cincisprezece ruble şi a fost dată văduvei asesorului de colegiu Zarniţîna acum nouă luni ; de la văduva Zarniţîna acest înscris a trecut spre încasare la consilierul de curte Cebarov şi noi vă invităm să răspundeţi la această cerere.

— Dar Zarniţîna este gazda mea.

— Şi ce-i dacă vă este gazdă ?

Secretarul privea de sus, cu un zîmbet plin de compătimire şi, totodată, oarecum victorios, pe acest novice prins pentru prima oară în cleştele procedurii juridice. Părea că zice : „Ei, cum te mai simţi acum ?“ Dar ce-i păsa, ce-i păsa acum lui Raskolnikov de poliţă şi de urmărire pentru neplată ! Făcea oare să te neliniştești pentru atîta lucru, făcea oare să-i dai cea mai mică atenţie ? ! Sta, citea, asculta, răspundea, întreba chiar, dar toate acestea le făcea în chip mecanic. Triumful instinctului de conservare, senzaţia de a fi scăpat de un pericol iminent — iată ce-i umplea în clipa de faţă întreaga fiinţă : şi aceasta, fără presimţiri, fără analiză, fără încercări de a ghici ce se va întîmpla mai departe, fără îndoieli şi fără întrebări. Era clipa unei fericiri absolute, spontane, pur animalice. Dar tocmai atunci se petrecu în odaie ceva asemănător cu o furtună cu fulgere şi tunete. Ofiţerul, încă zguduit de lipsa de respect ce i se arătase, fierbînd probabil de indignare şi voind pesemne să-şi satisfacă amorul propriu atins, se năpusti cu tunete şi fulgere la nefericita „doamnă îmbrăcată luxos“, care-l privea din clipa intrării cu zîmbetul cel mai nătîng pe buze.

— Ia ascultă, dezmăţato ! zbieră el deodată cît îl ţinea gura (doamna îndoliată părăsise biroul). Ce s-a întîmplat la tine noaptea trecută ? Hai ? Dezmăţ, scandal, de a răsunat toată strada. Iar bătaie şi beţie ! Vrei să ajungi la răcoare ? Ţi-am spus, te-am prevenit de zeci de ori că dacă se mai întîmplă o dată, nu te mai iert ! Şi tot nu te astîmperi, destrăbălato !

Hîrtia scăpă din mîinile lui Raskolnikov : privea cu ochii căscaţi pe doamna cea luxoasă, luată în primire atît de puţin politicos : curînd însă se dumiri despre ce era vorba şi toată povestea începu chiar să-l distreze. Asculta cu plăcere, ba chiar îi venea să rîdă, să rîdă cu hohote... Toţi nervii îi vibrau.

— Ilia Petrovici ! începu grijuliu secretarul, dar se opri să aştepte clipa prielnică, fiindcă ştia din experienţă că ofiţerul, odată înfuriat, nu mai era chip să-l potolești decît doar cu forţa.

Cît priveşte pe doamna cea luxoasă, la început aceste fulgere şi trăsnete o făcură să tremure ; dar ciudat : cu cît injuriile se înteţeau, cu atît ea se făcea mai mieroasă, şi zîmbetul cu care îi zîmbea neîncetat fiorosului ofiţer era mai fermecător. Se învîrtea pe loc, făcea nesfîrşite reverenţe, aşteptînd cu nerăbdare să i se îngăduie, în sfîrşit, să spună şi ea un cuvînt ; pînă la urmă prinse momentul :

— La mine n-a fost nici un fel de gălăgie şi bătăi, domnule capiten, începu să turuie deodată, cu iuţeala boabelor de mazăre ce se răstoarnă din sac ; vorbea curgător ruseşte, dar cu un puternic accent german. Nici un scandal, nici unul, dumnealui a venit beat şi eu spus tot cum a fost, domnule capiten, eu nu sînt vinovat... eu am casă onorabil, domnule capiten, cu purtări onorabil, eu nu vrei niciodată, niciodată la mine şcandal. Dumnealui a venit beat de tot şi a cerut trei *butilca*, apoi a ridicat picior şi a început cînta pian cu picior şi asta nu-i frumos într-o casă onorabil şi el a spart *ganz piano* şi asta înseamnă lipsă de *Manieren* şi eu am zis la el acest lucru. Iar dumnealui a luat *butilca* şi a bătut pe toţi la spate cu *butilca*. Atunci eu am chemat repede portar şi cînd Karl a venit dumnealui a învineţit ochi la Karl, şi la Henriet a învineţit ochi, şi a dat de cinci ori la mine peste obraz. Asta e nedelicat într-o casă onorabil, domnule capiten, şi eu am ţipat : „ajutor !“ Dumnealui atunci a deschis fereastra care dai la canal şi a început guiţat ca un purcel : ruşine. Cum se poate guiţat la fereastră în stradă ca un purcel ? Pfui, pfui, pfui ! Karl a luat la el de la spate de frac şi a tras la el, asta adevărat, domnule capiten, Karl a rupt la dînsul *seinen Rock* *. Atunci dumnealui a ţipat că *man muss ihm* ** cincisprezece carboave amendă plătit. Eu, domnule capiten, singur am dat la el cinci carboave pentru *seinen Rock*. A fost un muşteriu neonorabil, domnule capiten, şi dumnealui tot felul de şcandal a făcut ! Dumnealui a zis că are să publice *eine grosse Satire* *** despre mine pentru că dumnealui putut scrie în toate gazetele.

— Un scriitor, prin urmare ?

— Da, domnule capiten, şi ce muşteriu neonorabil, domnule capiten, dacă într-o casă onorabil...

— Haide, haide ! Ajunge ! Ţi-am spus, ţi-am spus...

— Ilia Petrovici ! rosti din nou semnificativ secretarul.

Ofiţerul îi aruncă o privire iute ; secretarul îşi înclină uşor capul.

— ...Ascultă, stimată *Laviza* Ivanovna, ţi-o spun pentru cea din urmă oară, auzi dumneata ? urmă ofiţerul. Dacă în casa ta onorabilă va mai avea loc un singur scandal, am să te bag la *ţuhaus*, cum se spune în limbaj nobil. Ai auzit ? Auzi dumneata : un literat, un scriitor ia cinci ruble pentru pulpana ruptă într-o...

---

* Haina lui (germ.).

** În înţelesul de — trebuie. (Germ.)

*** O mare satiră. (Germ.)

„casă onorabilă" ! Auzi ce sînt în stare aceşti scriitori ? şi ofiţerul îi aruncă lui Raskolnikov o privire dispreţuitoare. Acum două zile, la tractir, s-a întîmplat aceeaşi poveste : un individ a mîncat, a băut şi n-a vrut să plătească. Cică „am să fac o satiră". Săptămîna trecută un altul pe vapor a insultat cu vorbe murdare familia unui onorabil consilier de stat, pe soţia şi pe fiica lui. Deunăzi unul a fost dat afară pe brînci dintr-o cofetărie. Iată ce fel de oameni sînt, aceşti literaţi, studenţi, scriitori, propovăduitori de tot soiul... ptiu ! Hai, cară-te ! Într-o zi am să trec chiar eu pe la tine... atunci să te fereşti ! Auzi ?

Cu o amabilitate febrilă, făcînd reverenţe în toate părţile, Luiza Ivanovna se retrase de-a-ndăratelea spre uşă : dar în prag dădu cu spatele peste un ofiţer prezentabil, cu faţa proaspătă, deschisă, şi cu nişte superbi favoriţi blonzi. Era Nikodim Fomici, comisarul de circumscripţie în persoană. Luiza Ivanovna se grăbi să facă o reverenţă pînă la pămînt şi, cu paşi mărunţi şi săltăreţi, o zbughi afară.

— Iar gălăgie, iar tunete şi trăsnete, vijelie, uragan ! vorbi amabil şi prietenos Nikodim Fomici către Ilia Petrovici. Iar te-ai enervat, iar te-ai aprins ! Am auzit încă de pe scară.

— Ce să mai vorbim ! răspunse Ilia Petrovici cu un aer de superioară plictiseală (nici măcar nu rosti „ce să mai vorbim", ci parcă un fel de „e-e-es-mai-orbim") şi se mută cu hîrtiile în mînă la o altă masă. Străbătînd odaia, îşi tot mişca teatral umerii : un pas, o mişcare, încă un pas, încă o mişcare. Iată acest domn literat, pardon, student, adică fost student, nu-şi plăteşte chiria, dă poliţe peste poliţe, nu vrea să se mute, primim într-una plîngeri împotriva dumnealui şi acest domn se scandalizează fiindcă mi-am aprins ţigara în prezenţa dumnealui ! Cînd pretinzi să fii respectat nu faci incorectitudini şi ia priviţi-l, vă rog, cum arată, cît este de vrednic de respect !

— Sărăcia nu-i un viciu, prietene, dar ce să mai vorbim ! Ne cunoaştem, eşti ca dinamita, te aprinzi dintr-o nimica. Iar dumneata, pesemne că te-ai simţit jignit de ceva şi nu te-ai mai putut stăpîni, urmă Nikodim Fomici vorbind amabil lui Raskolnikov. Să ştii însă că n-ai avut dreptate ; e un om cum rar se găsesc, dar dinamită, curat dinamită ! Se aprinde, sare în sus, arde — şi gata ! A trecut. Rămîne o inimă de aur şi atîta tot ! La regiment l-au poreclit : „locotenentul dinamită"...

— Şi ce regiment, ce regiment ! exclamă Ilia Petrovici, foarte

mulțumit că fusese atît de plăcut măgulit, dar tot mai făcînd pe supăratul.

Raskolnikov simți deodată dorința de a le spune tuturor ceva cît se poate de plăcut.

— Vai de mine, domnule căpitan, începu el deodată să-i vorbească lui Nikodim Fomici, cu exagerată familiaritate, gîndiți-vă puțin la situația mea... Sînt gata să-i cer scuze domnului locotenent dacă cumva nu i-am arătat destul respect... Sînt un biet student, sărman și bolnav, deprimat (chiar așa a spus „deprimat") de sărăcie. Fost student, fiindcă nu mă mai pot întreține, dar am să primesc bani... Am mamă și soră în gubernia X... Au să-mi trimită și... am să achit tot. Gazda mea este o femeie cumsecade, dar fiindcă mi-am pierdut meditațiile și de trei luni nu-i plătesc, s-a supărat pe mine, așa că nici prînzul nu mi-l mai trimite... Nu înțeleg ce-i cu polița asta! Mi se cere să achit această poliță? Pot eu să plătesc? Judecați și dumneavoastră!...

— Asta nu ne privește... încercă din nou să intervină secretarul.

— Dați-mi voie, dați-mi voie, sînt absolut de acord cu dumneavoastră, dar permiteți-mi să vă explic (reîncepu Raskolnikov nu către secretar, ci tot către Nikodim Fomici, străduindu-se din răsputeri să intre în vorbă și cu Ilia Petrovici, cu toate că acesta scotocea cu încăpățînare printre hîrtii și, disprețuitor, nu-i dădea nici o atenție), permiteți-mi la rîndul meu să vă explic că locuiesc la dînsa de aproape trei ani, de la venirea mea din provincie și că altădată... altădată... dar, în sfîrșit, de ce n-aș recunoaște deschis la rîndul meu că, la început, îi promisesem să mă însor cu fiica dumneaei; o promisiune verbală, absolut liberă... Era o fată... de altfel, îmi plăcea chiar... deși nu eram îndrăgostit de dînsa... într-un cuvînt: tinerețe, adică vreau să spun că gazda mea, pe vremea aceea, îmi acorda un credit nelimitat și că, într-o oarecare măsură, am dus o viață... am fost cam ușuratic...

— Nimeni nu vă cere să ne relatați astfel de intimități, stimate domn, și nici nu avem vreme de pierdut, îl întrerupse grosolan și triumfător Ilia Petrovici, dar Raskolnikov îl opri, înflăcărat, cu toate că simți deodată că-i vine foarte greu să mai vorbească.

— Dați-mi voie, dați-mi voie să vă explic la rîndul meu cît de cît... cum s-au petrecut lucrurile... cu toate că sînt de acord cu dumneavoastră că este de prisos să spun toate acestea: dar,

acum un an, această domnişoară a murit de tifos exantematic, iar eu am rămas chiriaş, aşa cum am fost. Şi cînd gazda mea s-a mutat în apartamentul pe care-l ocupă acum, dînsa mi-a spus... şi mi-a spus prietenește... că are încredere absolută în mine şi toate celelalte... dar că dacă n-am nimic împotrivă să-i dau această poliță, în valoare de o sută cincisprezece ruble, cît aprecia dînsa datoria mea. Permiteți : dînsa mi-a spus tocmai că dacă îi dau această hîrtie are să mă crediteze din nou cît poftesc şi niciodată, niciodată — sînt propriile ei cuvinte — nu se va folosi de acest act pînă ce nu voi plăti de bunăvoie... şi acum, cînd mi-am pierdut meditaţiile şi nu mai am ce mînca, cere să fiu pus sub urmărire pentru neplată ?... Ce pot spune ?

— Toate aceste amănunte sentimentale, domnule, nu ne privesc, i-o reteză obraznic Ilia Petrovici. Dumneata trebuie să ne dai o declaraţie şi să semnezi obligaţia, cît despre faptul că ai fost îndrăgostit şi toate celelalte peripeţii tragice, ele nu ne interesează cîtuşi de puţin.

— Haide, haide, eşti prea... crud, murmură Nikodim Fomici, luînd loc la masă şi începînd şi el să semneze hîrtii.

Părea ruşinat.

— Scrieţi, spuse secretarul lui Raskolnikov.

— Ce să scriu ? întrebă acesta tăios.

— Am să vă dictez.

Raskolnikov avu impresia că, după spovedania lui, secretarul parcă începuse să-i vorbească mai de sus şi mai dispreţuitor, dar, ciudat, simţi deodată că nu-i mai pasă de părerea nimănui şi că această schimbare se petrecuse într-o clipă. Dacă ar fi vrut să se gîndească cîtuşi de puţin, atunci, firește, s-ar fi mirat singur de faptul că putuse, cu o clipă înainte, să vorbească astfel unor străini, încercînd chiar să le impună să-i înţeleagă sentimentele. De unde se iviseră aceste sentimente ? Acum, chiar dacă odaia ar fi fost plină nu de ofiţeri de poliţie, ci de cei mai intimi prieteni ai lui, nu ar fi putut rosti un singur cuvînt omenos, atît de secată îi era inima. Senzaţia apăsătoare a unei izolări şi a unei înstrăinări chinuitoare, nesfîrşite, puse stăpînire pe sufletul lui, şi era pe deplin conştient de acest lucru. Nici josnicia confidenţelor lui sentimentale în faţa lui Ilia Petrovici, nici josnicia triumfului locotenentului nu stîrniseră în el această schimbare. O, ce-i păsa de propria lui ticăloşie, de toate aceste ambiţii, de toţi aceşti locotenenţi, nemţoaice, urmăriri pentru neplată, poliţie etc. etc. ? În acea clipă, dacă l-ar fi con-

damnat să fie ars de viu, nici atunci nu ar fi crîcnit măcar, ba chiar poate că nici nu ar fi ascultat cu atenţie sentinţa pînă la capăt. Se petrecea în el ceva cu totul nou, straniu, neaşteptat, ceva ce nu mai cunoscuse pînă atunci. Înţelegea, sau mai bine zis, avea senzaţia limpede, simţea cu toată fiinţa lui că, de acum înainte, orice mărturisire sentimentală ca cea de adineauri, ba chiar orice convorbire de la om la om nu-i mai erau îngăduite, şi nu numai cu aceşti funcţionari de poliţie, dar nici chiar cu cei apropiaţi lui, soră şi mamă, nu va mai putea vorbi deschis. Niciodată pînă atunci nu încercase o senzaţie atît de stranie şi de cumplită. Şi ceea ce era şi mai chinuitor, e că era mai curînd o senzaţie decît un gînd conştient, desluşit : o senzaţie vie, cea mai chinuitoare din cîte avusese pînă atunci.

Secretarul îi dictă o declaraţie obişnuită în astfel de cazuri : „nu pot achita, promit să achit pe data de... (cîndva), nu voi părăsi oraşul, nu voi vinde şi nu voi înstrăina averea mea" ş.a.m.d.

— Văd că abia poţi să scrii, îţi cade tocul din mînă, spuse secretarul, cercetîndu-l cu atenţie. Eşti bolnav ?

— Da... mi se învîrteşte capul... spuneţi mai departe !

— Asta-i tot : semnează.

Secretarul îi luă hîrtia şi trecu la alţi solicitatori.

Raskolnikov îi dădu tocul, dar în loc să se scoale şi să plece, îşi puse coatele pe masă şi-şi strînse capul în mîini. Parcă îi sfredelea cineva creierul cu burghiul. Deodată, îi veni o idee ciudată : să se ridice, să se apropie de Nikodim Fomici şi să-i spună tot ce s-a petrecut ieri, să-i spună tot, tot, cu toate amănuntele, şi apoi să meargă împreună la locuinţa lui şi să-i arate obiectele ascunse în colţ în gaura de sub tapet. Imboldul era atît de puternic, încît se ridică să-şi împlinească gîndul. „N-ar fi mai bine să mă mai socotesc o clipă ? îi trecu prin minte. Nu, mai bine să nu mă gîndesc, să isprăvesc o dată pentru totdeauna." Deodată însă se opri înmărmurit — Nikodim Fomici vorbea cu însufleţire cu Ilia Petrovici, şi următoarele cuvinte ajunseră la urechile lui :

— Nu se poate, au să-i elibereze pe amîndoi. În primul rînd, totul e neverosimil. Judecă şi dumneata : dacă ei ar fi făcut treaba asta, de ce au chemat portarul ? Să se denunţe singuri ? Din viclenie ? Nu, prea ar fi viclean ! Şi apoi, studentul Pestreakov a fost văzut, în clipa cînd intra în gang, de doi portari şi o tîrgoveaţă : era însoţit de trei prieteni, s-a despărţit de ei

la intrare și, de față cu prietenii lui, l-a întrebat pe portar unde locuiește bătrîna. Ar fi întrebat el unde locuiește bătrîna dacă ar fi venit cu intenția de a o ucide ? Cît despre Koh, el, înainte de a urca la bătrînă, a stat o jumătate de oră jos la argintar și a plecat de la el exact la ora opt fără un sfert. Acum judecă și dumneata...

— Dar, dați-mi voie, cum explicați atunci contradicția : ei spun că atunci cînd au bătut la ușă, ea fusese încuiată, iar peste trei minute, cînd au venit cu portarul, ușa era deschisă ?

— Aici e aici ! Ucigașul era înăuntru și pusese zăvorul : și ei ar fi pus mîna pe el dacă Koh n-ar fi făcut prostia să se ducă și el după portar. În vremea asta ucigașul a izbutit să coboare și să se furișeze pe lîngă ei. Koh își face cruce cu amîndouă mîinile : „Dacă aș fi rămas acolo, zice, ar fi sărit la mine și m-ar fi ucis cu toporul". Vrea să dea un acatist, după obiceiul rusesc, he-he !

— Și ucigașul n-a fost văzut de nimeni ?

— Cum să-l vadă ? Casa este o adevărată arcă a lui Noe, se amestecă în vorbă secretarul, care asculta discuția de la locul lui.

— E clar, este absolut clar ! repetă aprins Nikodim Fomici.

— Nu, nu este de loc clar, obiectă Ilia Petrovici.

Raskolnikov își luă pălăria și porni spre ușă, dar nu ajunse pînă la ea...

Cînd își reveni, văzu că șade pe un scaun, că este susținut la dreapta de un om, că în stînga lui se află altul, cu un pahar galben plin de apă gălbuie, și că Nikodim Fomici stă în fața lui și-l privește țintă : Raskolnikov se sculă.

— Ce ai, ești bolnav ? întrebă destul de tăios Nikodim Fomici.

— Pe cînd semna declarația, abia ținea tocul în mînă, observă secretarul, așezîndu-se la locul lui și reluîndu-și hîrtiile.

— De mult ești bolnav ? îi strigă Ilia Petrovici de la masa lui, răsfoind de asemenea niște acte.

Se apropiase și el, bineînțeles, de bolnav, în timpul leșinului, dar se depărtase de îndată ce acesta își revenise.

— De aseară... bîigui Raskolnikov drept răspuns.

— Ieri ai ieșit din casă ?

— Am ieșit.

— Bolnav ?

— Da.

— Pe la ce oră ?

— Pe la opt seara.

— Şi unde te-ai dus, dacă îmi dai voie să te întreb ?

— M-am plimbat.

— Scurt şi cuprinzător !

Raskolnikov, alb ca varul, răspundea răspicat, scurt şi nu-şi cobora ochii negri, aprinşi de febră, sub privirea lui Ilia Petrovici.

— Omul abia se ţine pe picioare, şi tu... începu Nikodim Fomici.

— Nu-i nimic ! făcu Ilia Petrovici cu o intonaţie deosebită.

Nikodim Fomici voi să mai adauge ceva, dar se uită la secretar, care de asemenea îl fixa atent, şi tăcu. Toţi tăcură deodată în odaie, ceea ce era destul de ciudat.

— Bine, încheie Ilia Petrovici, nu vă reţinem.

Raskolnikov ieşi. Auzi în urma lui discuţia însufleţită ce se încinsese între ei ; cel mai clar răsuna glasul întrebător al lui Nikodim Fomici... Abia în stradă se dezmetici de-a binelea.

„Percheziţie, percheziţie, au să facă percheziţie chiar acum ! repeta el, grăbind spre casă. Tîlharii ! Mă bănuiesc." Groaza de adineauri îl cuprinse din nou, zguduindu-l din cap pînă în picioare.

II

„Dar dacă au şi făcut percheziţia ? Dacă dau peste ei acasă ?"

Iată şi odaia. Nimic şi nimeni ; nimeni nu intrase în odaie în lipsa lui, nici măcar Nastasia nu se atinsese de nimic. Dar, Doamne-Dumnezeule, cum de a putut adineauri să lase toate lucrurile în gaura aceea ?

Se repezi în colţul odăii, vîrî mîna sub tapet, scoase lucrurile şi începu să-şi încarce cu ele buzunarele. Erau opt bucăţi : două cutiuţe mici cu cercei, sau altceva de felul ăsta, nu prea văzu bine ; apoi patru cutiuţe de marochin, ceva mai mari, un lanţ înfăşurat numai într-un ziar. Încă ceva, tot învelit în ziar, o decoraţie parcă...

Îşi umplu buzunarele pardesiului şi buzunarul drept al pantalonului, rămas întreg, căutînd să le aşeze aşa ca să se observe cît mai puţin. Luă şi punga. Apoi ieşi din odaie, de data asta lăsînd uşa deschisă de-a binelea.

Porni repede, cu pas hotărît şi, deşi se simţea frînt, era perfect lucid. Se temea că va fi pus sub observaţie, se temea că pînă într-o jumătate de oră, pînă într-un sfert de oră chiar, se va da ordin să fie urmărit şi deci trebuia neapărat — cît mai era timp — să şteargă urmele. Trebuia să facă tot ce avea de făcut, atît timp cît mai avea putere şi era în stare, cît de cît, să judece... Dar unde să meargă ?

Hotărîse dinainte : „Am să arunc totul în canal şi aşa am să şterg orice urmă, gata !" Hotărîse acest lucru noaptea trecută, în delir, în clipele cînd i se limpezea memoria, încercase mereu să se scoale şi să plece. „Mai repede, mai repede să arunc totul." Dar nu era aşa de uşor să arunci totul.

Rătăcea pe cheiul canalului Ekaterininski de mai bine de o jumătate de ceas şi se tot uita la treptele care duceau jos, la apă, peste tot unde dădea de ele. Dar nici gînd să-şi poată duce intenţia la bun sfîrşit : la capătul scărilor erau sau plute, pe care spălătoresele spălau rufe, sau bărci ; pretutindeni foiau oameni, şi apoi, de pretutindeni, din toate părţile cheiului putea fi văzut, observat. Oare nu ar fi părut suspect omul care ar fi coborît treptele anume ca să se oprească să arunce ceva în apă ? Şi dacă cutiile, în loc să cadă la fund, vor pluti pe apă ? Ceea ce se va întîmpla fără îndoială. Astfel, oricine ar putea să le vadă ! Şi fără de asta toată lumea se uită la el, îl cercetează, de parcă n-ar avea altă treabă de făcut. „De ce oare ? Sau poate mi se pare mie ?" se întrebă el.

În sfîrşit, se gîndi că poate e mai bine să se ducă la Neva. Acolo e lume puţină, va trece mai neobservat. În orice caz, e mai uşor pentru el şi — ceea ce-i mai important — e mai departe de cartierul lui. Deodată, se întrebă mirat cum de a putut să rătăcească o jumătate de ceas, covîrşit de durere şi de nelinişte, prin locurile acestea primejdioase, şi nu s-a gîndit mai înainte să se ducă la Neva ! Pierduse în chip absurd mai bine de jumătate de ceas numai pentru că aşa i se năzărise în somn, în delir. Era din ce în ce mai distrat şi mai uituc, şi-şi dădea seama de acest lucru. Hotărît, trebuie să se grăbească !

Porni spre Neva, pe bulevardul V. ; pe drum însă, îi veni altă idee : „De ce să mă duc la Neva ? Pentru ce să arunc lucrurile în apă ? N-ar fi mai bine să mă duc undeva, foarte departe, fie şi la Ostroave, şi acolo, într-un loc pustiu, în pădure, sub vreun tufiş, să le îngrop pe toate şi să însemn copacul ?" Şi

cu toate că simţea că nu este în stare să judece limpede în clipa aceea, ideea îi păru foarte bună.

Dar era sortit să nu ajungă nici la Ostroave, căci ceva îi schimbă planul. Părăsind bulevardul ca să ajungă în piaţă, zări deodată, pe stînga, intrarea unei curţi înconjurată de ziduri înalte, oarbe. La dreapta intrării în curte şi pînă în fundul ei, se întindea calcanul casei vecine cu trei etaje. La stînga, paralel cu acest perete, şi începînd de asemenea de la intrare, se înălţa un gard de uluci, care după douăzeci de paşi cotea brusc la stînga. Era un loc părăsit, îngrădit din toate părţile, unde zăceau grămadă fel de fel de materiale. În fundul curţii, de după gardul de uluci, se zărea colţul unei magazii de piatră, afumată şi scundă, pesemne aripa unui atelier oarecare, unul de trăsuri sau de lăcătuşerie, sau altceva de felul ăsta; pretutindeni, începînd de la intrare, pămîntul era înnegrit de praful de cărbune. „Aici ar fi bine să arunc lucrurile şi să plec!" se gîndi el deodată. Nevăzînd pe nimeni în curte, străbătu gangul şi zări chiar la intrare, lîngă gard, un jgheab (aşa cum se fac adesea în casele unde stau mulţi muncitori din fabrici, meseriaşi, birjari etc.); deasupra jgheabului, pe acelaşi gard de uluci, se putea citi obişnuita comică inscripţie, făcută cu cretă: *Murdăria oprită!* Aşadar, faptul că intrase în curte şi se apropiase de acel loc nu putea trezi nici o bănuială. „Să arunc aici totul grămadă şi să plec!" Rotindu-şi privirea în jur, vîrî mîna în buzunar, cînd, deodată, lîngă peretele exterior, între poartă şi jgheab, unde distanţa nu trecea de un arşin, observă o piatră mare, necioplită, cam de un pud şi jumătate, lipită de peretele de afară. Dincolo era strada, trotuarul, se auzeau paşii trecătorilor care mişunau totdeauna pe acolo în număr mare; ascuns de poartă, nimeni nu l-ar fi putut vedea, decît dacă ar fi intrat în curte din stradă, ceea ce se putea întîmpla uşor şi deci trebuia să se grăbească.

Se aplecă peste piatră, o apucă de vîrf cu amîndouă mîinile, îşi adună toate puterile şi o răsturnă. Dedesubt se vedea o adîncitură mică, în care aruncă pe dată tot ce avea prin buzunare. Puse şi punga deasupra şi totuşi adîncitura nu se umplu. Apoi apucă din nou piatra şi dintr-o smucitură o aşeză la loc; piatra reveni exact la locul ei, doar că, poate, părea ceva mai înaltă. Raskolnikov adună pămînt în jurul ei şi-l bătători cu piciorul. Nu se mai vedea nimic.

Ieşi, se îndreptă spre piaţă şi, ca şi adineauri, la poliţie, aceeaşi bucurie puternică, nestăvilită puse stăpînire o clipă pe sufletul lui. „Am şters toate urmele ! Cui, cui să-i treacă prin minte să vină aici să caute sub acest pietroi ? Poate că zace acolo de cînd s-a ridicat casa şi are să mai zacă încă pe atîta. Şi chiar dacă ar găsi : cine să mă bănuiască pe mine ? S-a isprăvit ! Nici o urmă !“ Se porni pe rîs. Da, mai tîrziu îşi aminti că rîsese nervos, chicotind lung, aproape neauzit, tot timpul cît străbătuse piaţa. Dar ajuns în bulevardul K., unde acum două zile o întîlnise pe fata aceea, rîsul i se curmă deodată. Alte gînduri i se îmbulzeau în minte. Îi era nesuferită ideea că trebuie să treacă prin faţa acelei bănci pe care şezuse şi se gîndise atunci, după plecarea fetei, şi îl înfiora gîndul că ar putea să dea ochii cu mustăciosul căruia îi dăduse atunci douăzeci de copeici. „Lua-l-ar naiba !“

Mergea, aruncînd priviri furioase şi distrate. Toate gîndurile i se învîrteau în jurul unui punct principal, a cărui importanţă şi-o mărturisea el însuşi : simţea că abia acum, pentru prima oară, în aceste două luni din urmă, rămînea faţă în faţă cu această chestiune.

„La dracu cu toate ! gîndi el, cuprins deodată de un acces de mînie oarbă. Începutul e făcut. N-am încotro ! La dracu şi cu viaţa asta nouă ! Cît de absurde sînt toate, Doamne !... Cît am mînţit, cît de ticălos m-am purtat astăzi ! Cît de dezgustător, cît de slugarnic i-am vorbit adineauri scîrbosului acela de Ilia Petrovici, cît m-am gudurat pe lîngă el ! De altfel, toate acestea sînt fleacuri ! Nu-mi pasă de nimeni, nu-mi pasă că m-am gudurat, că i-am vorbit slugarnic ! Nu despre asta este vorba ! Nu despre asta este vorba...“

Se opri deodată ; o întrebare nouă, cu totul neaşteptată şi extraordinar de simplă, îl zăpăci, îl uimi, îl amărî :

„Dacă într-adevăr am făcut totul conştient şi nu prosteşte, dacă am avut într-adevăr un ţel determinant, precis, cum se face că pînă în clipa asta nici nu m-am uitat măcar în pungă, ca să ştiu ce am dobîndit, pentru ce m-am chinuit, pentru ce am făcut o treabă atît de ticăloasă, atît de mîrşavă, atît de josnică ? Adineauri am vrut să arunc în apă punga cu toate celelalte obiecte, pe care nici nu le-am văzut măcar... Cum vine asta ?“

Da, aşa era. De altfel, ştiuse toate acestea de mai înainte şi întrebarea nu era nicidecum nouă ; chiar în noaptea trecută, cînd hotărîse să arunce totul în apă, hotărîrea fusese luată fără

şovăire şi fără obiecţii, ca şi cum aşa trebuia să fie, ca şi cum altfel nici nu se putea... Da, ştia şi-şi amintea de toate acestea ; aproape că luase această hotărîre încă de ieri, pe cînd sta aplecat deasupra lăzii şi scotea afară cutiuţele... Şi totuşi aşa era !...

„Asta e pentru că sînt foarte bolnav, se gîndi el, în sfîrşit, ursuz, m-am chinuit şi m-am frămîntat fără răgaz şi acum nu ştiu nici eu ce fac... Şi aseară, şi acum două zile, şi în tot răstimpul acesta din urmă m-am chinuit... Am să mă fac bine şi... n-am să mă mai chinuiesc... Dar dacă n-am să mă fac bine ? Doamne, cît m-am săturat de toate astea !"... Mergea înainte fără să se oprească. Ar fi vrut să găsească o distracţie, dar nu ştia ce să facă, încotro s-o caute. O senzaţie nouă, de neînvins, îl stăpînea tot mai tare : era un fel de dezgust fără margini, aproape fizic, faţă de tot ce vedea, faţă de tot ce-l înconjura, o senzaţie stăruitoare, violentă, plină de ură. Îl dezgustau toţi acei pe care îi întîlnea în cale, îl dezgustau chipurile lor, mersul lor, mişcările lor. Dacă cineva ar fi încercat să-i spună o vorbă, l-ar fi scuipat sau poate chiar l-ar fi muşcat...

Ajuns pe cheiul Malaia Neva, din Vasilievski Ostrov, se opri în apropiere de pod. „Stă aici, în casa asta, se gîndi el. Doamne, nu cumva am şi ajuns la Razumihin ? Aceeaşi poveste ca şi data trecută... Şi totuşi, e curios : am venit pentru că am vrut să vin, sau am mers şi am tot mers şi am ajuns aici din întîmplare ? Ce-mi pasă ? Doar am spus... acum două zile... că după *aceea*, a doua zi, am să mă duc la el, ei, iacătă, mă duc ! Ce, n-am voie să mă duc la el ?"...

Urcă la etajul patru, unde locuia Razumihin.

Razumihin era acasă, în cămăruţa lui, şi în clipa aceea învăţa sau scria ceva ; îi deschise chiar el. Nu se văzuseră de vreo patru luni. Razumihin, într-un halat ponosit, aproape numai zdrenţe, cu picioarele goale în papuci, era ciufulit, nebărbierit şi nespălat. Pe chipul lui se citea mirarea.

— Ce-i cu tine, strigă el, cercetîndu-şi prietenul din cap pînă în picioare ; apoi tăcu şi fluieră uşor. Aşa de rău îţi merge ? Măi frăţioare, ne-ai întrecut pe toţi, adăugă el, privindu-i zdrenţele. Şezi, ăi fi obosit ! Şi cînd Raskolnikov se lăsă pe divanul turcesc îmbrăcat cu muşama, care era şi mai prost decît cel pe care dormea el, Razumihin îşi dădu deodată seama că musafirul lui era bolnav. Eşti grav bolnav, ştii asta ?

Îi pipăi pulsul ; Raskolnikov îşi smulse mîna.

— Nu-i nevoie... zise el. Am venit... uite despre ce e vorba :

n-am nici o meditație... am vrut... dar nu... n-am nevoie de meditații...

— Ascultă, măi, tu aiurezi ! observă Razumihin, care-l cerceta atent.

— Nu, nu aiurez... Raskolnikov se ridică de pe divan. Urcînd la Razumihin nu se gîndise că va trebui să se întîlnească cu el față în față. Acum însă, într-o singură clipă, ghici din experiență că nu era cîtuși de puțin dispus să se întîlnească față în față cu nimeni, în toată lumea asta. De mînie, văzu negru înaintea ochilor. De îndată ce trecuse pragul, furia împotriva lui însuși aproape că îl sufocă...

— Rămîi cu bine ! zise el pe neașteptate, și porni spre ușă.

— Stai, stai, om sucit ce ești !

— Nu-i nevoie ! repetă Raskolnikov, smulgîndu-și din nou mîna.

— Dar atunci la ce dracu ai mai venit aici ? Ai căpiat ? E... aproape jignitor pentru mine. N-am să te las să pleci.

— Ascultă atunci : am venit la tine pentru că în afară de tine nu cunosc pe nimeni care m-ar putea ajuta... să încep... pentru că tu ești mai bun decît toți, adică mai deștept și poți să judeci... Acum însă văd că n-am nevoie de nimic, auzi, n-am nevoie de nimic, de nimic... de nici un fel de servicii și ajutorări... Eu... singur pot... Hai, ajunge ! Lăsați-mă în pace !

— Stai o clipă, omule, ce tot îndrugi ? Curat nebun ! După mine — fă cum știi. Vezi tu : nici eu n-am meditații, dar nici nu-mi pasă ! Și apoi, la Tolkucii este un librar, unul Heruvimov, care îmi ține loc de orice lecție particulară. Nu l-aș da nici pe cinci meditații în casele negustorilor. Heruvimov scoate niște ediții, niște broșurele științifice ieftine, care se vînd ca pîinea caldă ! Și ce titluri le mai găsește ! Tu spuneai întotdeauna că eu sînt un prost, dar zău că pe lume sînt și oameni mai proști decît mine ! Acum s-a vîrît în probleme sociale, curente ; nu pricepe o iotă, ei, și eu, bineînțeles, îl încurajez. Uite aici : două coli și mai bine de text german — după părerea mea este cel mai grosolan șarlatanism : într-un cuvînt, autorul analizează întrebarea dacă femeia este sau nu o ființă omenească... Și, bineînțeles, dovedește solemn că femeia este o ființă omenească. Heruvimov pregătește această broșură în vederea dezbaterii problemei feminine ; eu o traduc ; el are să lungească aceste două coli și jumătate în șase coli, o să născocim un titlu pompos,

care să ocupe mai bine de jumătate de pagină, și-i dăm drumul cu cincizeci de copeici bucata ; are să se vîndă pînă la una, te asigur. Pentru traducere sînt plătit cu șase carboave de coală, prin urmare, pentru întreaga lucrare am să iau vreo cincisprezece ruble ; și am luat șase ruble avans. După ce isprăvim cu asta, o să traducem ceva despre balene, apoi din partea a doua din *Confessions*[6] unde am notat niște intrigi plicticoase o să le traducem și pe ele ; nu știu cine i-a spus lui Heruvimov că Rousseau este un fel de Radișcev[7]. Eu, bineînțeles, nu-l contrazic, la naiba ! Vrei să traduci a doua coală din *Femeia este o ființă omenească, sau nu ?* Dacă vrei, ia textul, peniţe, hîrtie — astea-s pe spezele lui — ia trei ruble, de vreme ce eu pentru toată traducerea am luat șase ruble avans, adică pentru coala întîi și a doua, deci partea ta revine exact trei ruble. Cînd isprăvești traducerea, mai capeți trei ruble. Și, încă ceva, să nu-ți închipui cumva că-ți fac un serviciu. Dimpotrivă, cum ai intrat, mi-am și făcut socoteala că ai să-mi fii de folos. În primul rînd, stau prost cu ortografia și, în al doilea rînd, la germană sînt cam chinez, așa încît uneori mai mult născocesc decît traduc și mă mîngîi și eu cu gîndul că poate chiar astfel înfrumusețez lucrarea. Deși, cine știe, poate că mă înșel și iese mai prost... Ei zi, primești ?

Raskolnikov luă în tăcere articolul german, luă cele trei ruble și ieși fără să spună un cuvînt. Razumihin se uită mirat în urma lui. Dar ajuns în prima stradă din Vasilievski Ostrov, Raskolnikov se întoarse brusc, urcă din nou la Razumihin și, după ce puse colile germane și cele trei ruble pe masă, ieși iarăși fără să spună o vorbă.

— Ce dracu, ai înnebunit ?! urlă Razumihin, furios. Ce-mi faci figuri din astea ? Mă scoți din fire ! Pentru ce dracu ai mai venit atunci ?

— N-am nevoie... de traduceri... mormăi Raskolnikov, coborînd scara.

— Atunci ce naiba îți trebuie ? strigă de sus Razumihin.

Raskolnikov cobora înainte în tăcere.

— Hei, tu ? Spune cel puțin unde stai ?

Nu primi nici un răspuns.

— Ei, du-te la dracu !

Dar Raskolnikov ajunsese în stradă. Pe podul Nikolaevski se dezmetici deodată brusc din pricina unei întîmplări cît se poate de neplăcute pentru dînsul. Vizitiul unei caleşti îl plesni

tare cu biciul peste spate, pentru că era cît pe ce să-l calce caii, cu toate că vizitiul îi strigase de trei sau de patru ori să se ferească. Lovitura îl înfurie atît de rău, că sări înspre parapet (cine știe de ce mergea pe mijlocul podului, unde trec trăsurile și nu oamenii) și scrîșni mînios, de-i clănțăniră dinții din gură. Bineînțeles, în jurul lui răsunară rîsete.

— Așa-i trebuie !

— Vreun neisprăvit.

— Așa e : se prefac că-s beți și se vîră dinadins sub roți, iar omul trebuie să răspundă pentru ei.

— Din asta trăiesc, stimabile, din asta...

Dar pe cînd sta rezemat de parapet, uitîndu-se furios și pierdut pe urmele caleștii care se depărta și frecîndu-și spinarea, simți deodată că cineva îi vîră bani în mînă. Se uită : era o negustoreasă, o femeie în vîrstă cu bonetă cum poartă negustoresele și cu ghete de piele de capră, iar alături de ea o fată cu pălărioară în cap și umbreluță verde, probabil fie-sa. „Ia, maică, în numele lui Christos." Raskolnikov luă, și femeile trecură mai departe. Erau douăzeci de copeici. După aspect și după haine îl putuse foarte bine lua drept un cerșetor, drept un adevărat cerșetor de stradă, iar faptul că i se dăduseră douăzeci de copeici se datora pesemne loviturii de bici, care înduioșase pe cele două femei.

Raskolnikov strînse moneda în pumn, făcu vreo zece pași și se întoarse cu fața spre Neva, în direcția palatului. Cerul era senin, nu se zărea nici urmă de nor, iar apa părea albastră, lucru care se întîmplă atît de rar Nevei. Cupola catedralei, care de nicăieri nu se vede mai bine decît în locul acela, de pe pod, la douăzeci de pași de paraclis, strălucea puternic, și prin văzduhul străveziu puteai să deslușești limpede fiecare ornament. Durerea pricinuită de bici trecuse, și Raskolnikov o uitase de mult ; un singur gînd nelămurit și neliniștitor îl preocupa acum. Se opri și multă vreme privi cu luare-aminte în depărtare. Locul îi era deosebit de cunoscut. Pe vremea cînd mergea la facultate — mai ales la înapoierea acasă — i se întîmplase adesea, poate de o sută de ori, să se oprească tocmai în acest punct și să privească intens imensa panoramă cu adevărat superbă ; și aproape de fiecare dată încercase cu mirare aceeași impresie nelămurită : din priveliștea aceasta splendidă nu se răsfrîngea pentru el decît o inexplicabilă răceală ; somptuosul tablou îi părea neînsuflețit și pustiu... Această impresie sumbră și enig-

matică îl mirase de fiecare dată, dar, din lipsă de încredere în sine, amînase mereu să-i caute dezlegarea. Acum își aminti deodată de problemele și de nedumeririle lui de altădată și i se păru că nu întîmplător îșl adusese aminte de ele. Pînă și faptul că se oprise exact în același loc, ca și altădată, îi părea ciudat și absurd, ca și cum și-ar fi putut închipui că ar fi capabil să mai gîndească și să judece ca pe vremuri, să se intereseze de aceleași teme și tablouri care îl interesaseră... nu demult. Aproape că-i venea să rîdă și, în același timp, simțea că inima i se strînge dureros. I se părea că vede acest trecut, gîndurile și problemele, temele și impresiile de altădată, întreaga panoramă ce se desfășura în fața ochilor lui, pe el însuși și tot, tot... undeva departe la picioarele lui, într-un abis fără fund. Ai fi zis că-și luase zborul în tării și că toate se ștergeau din văzul lui... Făcu o mișcare involuntară cu mîna și simți deodată moneda pe care o strîngea în pumn. Desfăcu pumnul, privi atent bănuțul, ridică brațul și-l azvîrli în apă ; apoi se întoarse și porni spre casă. I se păru că în clipa aceea tăiase trecutul cu foarfeca, despărțind propria lui existență de toți și de toate. Ajunse acasă pe înserate ; umblase deci vreo șase ceasuri, dar pe unde fusese și pe ce drum se înapoiase — nu știa. Se dezbrăcă și, tremurînd ca un cal istovit de fugă, se culcă pe divan, trase mantaua și adormi pe loc...

Se întunecase de-a binelea cînd îl treziră niște țipete înfiorătoare. Doamne, ce țipete ! Strigăte atît de grozave, asemenea urlete, răcnete, scrîșniri, plînsete, lovituri și înjurături nu auzise și nu văzuse încă niciodată în viața lui. Nici nu și-ar fi putut închipui atîta brutalitate și sălbăticie. Cuprins de groază, se ridică în capul oaselor, cu răsuflarea tăiată, chinuit. Loviturile, strigătele și înjurăturile se întețeau mereu. Apoi, spre nespusa lui mirare, recunoscu glasul gazdei. Femeia urla, plîngea, se tînguia, vorbea foarte iute, cuvinte învălmășite îi țîșneau din gură, așa încît nu le puteai deslușl, implora — pesemne să nu mai fie bătută, căci tocmai dînsa era crunt bătută de cineva pe scară. Cel ce o bătea răcnea și el fioros, cu atîta mînie și răutate, că nu se înțelegea ce spunea, gîtuit de furie. Deodată, Raskolnikov începu să tremure ca varga — recunoscuse glasul : era al lui Ilia Petrovici. Ilia Petrovici venise acolo și o bătea pe gazda lui ! O izbea cu picioarele, o pocnea cu capul de trepte ! Auzea clar, își dădea seama după lovituri, după țipetele femeii ! Dar ce-i asta, nu cumva s-a întors lumea pe dos ? La toate eta-

jele, pe întreaga scară se strînsese lume multă, se auzeau glasuri, exclamații, unii urcau, alții coborau, alergau, trînteau ușile. „Dar pentru ce, pentru ce și cum se poate ?! repeta el, temîndu-se serios că-și pierde mințile. Dar nu, prea se aude deslușit !... Și dacă-i așa, atunci vor ajunge îndată și la el, vor ajunge pentru că... e pentru aceeași pricină... pentru cele ce s-au întîmplat ieri... Doamne !" Ar fi vrut să pună cîrligul la ușă, dar n-avea putere să miște brațul... și apoi, era inutil ! Groaza îi strîngea inima într-o încleștare de gheață, îl înțepenea, îl chinuia... Dar iată că gălăgia, care ținuse cel puțin zece minute, începu să se potolească. Gazda gemea și suspina. Ilia Petrovici tot mai amenința și înjura... În sfîrșit, iată că s-a potolit și el ; nu i se mai aude glasul. „Să fi plecat ? O, Doamne !" Iată că se duce și gazda, pleacă, suspinînd și plîngînd... ușa de la apartamentul ei se trîntește cu zgomot... Lumea de pe scară se împrăștie, oamenii discută, oftează, se strigă ; glasurile lor cînd se ridică pînă la țipăt, cînd coboară pînă la șoaptă. Trebuie să fi fost mulți : se adunaseră aproape toți chiriașii. „Dar, Doamne, să fie cu putință ? Și apoi, pentru ce, pentru ce a venit aici ?"

Istovit, Raskolnikov căzu pe divan, dar nu mai putu închide ochii ; zăcu, astfel , ca o jumătate de ceas, pradă unei suferințe și unei spaime fără margini și atît de cumplite cum nu simțise încă niciodată. Deodată, o lumină puternică îi umplu odaia : Nastasia intră aducînd o lumînare aprinsă și o farfurie cu supă. Îl privi cu atenție și, văzînd că nu doarme, puse sfeșnicul pe masă și începu să așeze alături cele aduse : pîine, sare, o farfurie, o lingură.

— N-ăi fi mîncat de ieri. Ai hoinărit toată ziua și doar te scutură frigurile.

— Nastasia... pentru ce au bătut-o pe gazdă ?

Femeia îl privi lung.

— Cine a bătut-o ?

— Adineauri... acum o jumătate de oră. Ilia Petrovici, ajutorul de comisar, pe scară... Pentru ce a bătut-o atît de rău ? Și... pentru ce a venit aici ?

Nastasia îl privi, tăcută și încruntată, multă vreme. Privirea ei îl tulbură, ba chiar îl sperie.

— De ce taci, Nastasia ? întrebă el, în sfîrșit, cu glas stins.

— Asta-i din pricina sîngelui, rosti încet femeia, ca și cum și-ar fi vorbit sieși.

— Sîngele ?... Ce sînge ?... mormăi el, pălind şi lipindu-se de perete.

Nastasia îl privea mai departe în tăcere.

— Nimeni n-a bătut-o pe stăpîna, spuse ea în cele din urmă cu glas sever şi hotărît.

El o privea abia răsuflînd.

— Dar am auzit eu... nu dormeam... eram aşezat pe pat, zise el cu şi mai multă sfială. Am ascultat mult timp... A fost aici ajutorul de comisar... Toată lumea s-a adunat pe scară, toţi chiriaşii, din toate apartamentele...

— Nimeni n-a fost pe aici. Ăsta-i sîngele care strigă în tine. Sîngele cînd nu-şi găseşte ieşire şi începe să se închege, atunci ţi se năzare fel de fel... Vrei să mănînci sau ba ?

Raskolnikov nu răspunse. Nastasia stătea, uitîndu-se fix la el şi nu pleca.

— Dă-mi să beau... Nastasiuşka.

Femeia coborî în bucătărie şi peste vreo două minute se înapoie, aducînd apă într-o cană albă de faianţă ; de aici încolo el nu mai ştiu nimic... Îşi amintea numai că sorbise o singură înghiţitură de apă rece şi că restul i se vărsase pe piept, apoi îşi pierduse cunoştinţa.

III

Cu toate acestea, nu se poate spune că a fost inconştient tot timpul cît a ţinut boala : erau un fel de friguri cu stări de delir şi stări de semiconştienţă. De multe lucruri îşi aminti mai tîrziu. Ba i se părea că în jurul lui se adună lume multă, că vor să-l scoată din odaie şi să-l ducă nu ştiu unde, că se ceartă şi se ocărăsc în privinţa lui. Apoi i se năzărea că e singur în odaie, că toată lumea a plecat, că oamenii se tem de el şi numai din cînd în cînd crapă uşa să-l privească de departe, că-l ameninţă, se sfătuiesc între ei, rîd şi-l întărîtă. Îşi aducea aminte că o văzuse de multe ori pe Nastasia stînd la căpătîiul lui ; şi încă pe un om, care îi părea foarte cunoscut, dar nu-şi putea da seama cu nici un preţ cine era, şi acest lucru îl chinuia pînă la lacrimi. Uneori, i se părea că zace de o lună încheiată ; alteori, că nu trecuse nici măcar o zi. Dar despre *lucrul acela* uitase cu desăvîrşire ; e drept că îşi amintea mereu că uitase ceva ce n-ar fi trebuit să uite, şi se chinuia, se frămînta, se căznea să-şi amin-

tească, gemea, îl apuca furia sau era covîrşit de o groază cumplită, de neîndurat. Atunci se ridica brusc în pat şi voia să fugă, dar era totdeauna cineva care-l oprea cu forţa, şi atunci îl cuprindea o slăbiciune şi îşi pierdea iarăşi cunoştinţa. În sfîrşit, îşi veni în fire.

Asta s-a întîmplat dimineaţa, pe la orele zece. La această oră, în zilele senine, soarele arunca un mănunchi larg de raze pe peretele din dreapta şi lumina colţul de lîngă uşă. La patul lui se afla Nastasia şi încă cineva, un om care-l cerceta cu curiozitate şi pe care el nu-l cunoştea. Era un flăcău cu caftan [8] şi bărbuţă, care aducea cu un muncitor de artel. Gazda îşi vîrîse capul prin uşa întredeschisă. Raskolnikov se ridică într-un cot.

— Cine e, Nastasia ? întrebă el, arătînd spre flăcău.

— Ian te uite, s-a trezit ! zise dînsa.

— S-a trezit, spuse şi flăcăul.

Dîndu-şi seama că şi-a venit în fire, gazda închise uşa şi dispăru. Fusese întotdeauna sfioasă şi nu-i plăceau discuţiile şi explicaţiile ; avea vreo patruzeci de ani, era grasă, aproape obeză, cu sprîncenele şi ochii negri, destul de plăcută la înfăţişare şi foarte blajină, aşa cum sînt de obicei oamenii graşi şi leneşi ; şi pe deasupra era ruşinoasă din cale-afară.

— Cine eşti... dumneata ? întrebă Raskolnikov, de astă dată de-a dreptul pe flăcău.

Dar în aceeaşi clipă uşa se dădu de perete şi, aplecîndu-se puţin din pricina înălţimii, intră Razumihin.

— Ce cabină de vapor ! strigă el, intrînd. Mă lovesc întotdeauna cu capul de pragul de sus. Şi asta se cheamă locuinţă ! Te-ai trezit, frăţioare ? Chiar acum mi-a spus Paşenka.

— S-a trezit, zise Nastasia.

— Chiar acum, întări flăcăul, zîmbind dulceag.

— Dar dumneata cine eşti ? întrebă deodată Razumihin. Eu, cu voia matale, sînt Vrazumihin ; nu Razumihin, cum mi se spune, ci Vrazumihin [9], student, nobil, iar dumnealui, prietenul meu. Acum spune, cine eşti dumneata ?

— Eu sînt de la cantelaria negustorului Şelopaev, şi am fost trimis anume aici.

— Poftim de ia loc pe scaun. Razumihin se aşează pe alt scaun, de partea cealaltă a măsuţei. Bine ai făcut, frăţioare, că te-ai trezit, urmă el către Raskolnikov. De trei zile n-ai pus nimic în gură. Numai nitel ceai, pe care ţi l-am dat cu linguriţa. De două ori l-am adus pe Zosimov. Îţi mai aminteşti de

Zosimov ? Te-a consultat cu atenţie şi a spus că nu-i nimic grav, da-i ceva care te-a atins la cap. O febră nervoasă, un fleac, zice, alimentaţia a fost proastă, ţi s-a dat prea puţină bere şi hrean, de aceea te-ai îmbolnăvit, dar că nu-i nimic, are să-ţi treacă. Halal băiat Zosimov ! A prins grozav meseria. Şi aşa, ca să nu-ţi pierzi timpul, spuse el, întorcîndu-se către flăcău, binevoieşte de spune ce treabă ai ? Să ştii, Rodea, că e al doilea trimis care vine din cantelaria lor. Numai că rîndul trecut a venit altul ; cu acela ne-am lămurit. Cine a fost cel care a venit înaintea dumitale ?

— Trebuie să fi fost acum două zile, aşa e. Alexei Semionovici o fi fost, tot de la noi, de la cantelarie.

— Dumnealui părea un om mai cu scaun la cap decît dumneata, ce zici ?

— Aşa e, dumnealui e mai serios.

— Lăudabil ; hai, dă-i drumul. Ce treabă ai ?

— Iată : Afanasi Ivanovici Vahruşin, despre care cred că aţi auzit vorbindu-se de multe ori, în urma rugăminţii măicuţei dumneavoastră, a trimis la cantelaria noastră nişte bani pe care trebuie să vi-i înmînăm, începu flăcăul, vorbind de-a dreptul lui Raskolnikov. Dacă v-aţi revenit în fire, trebuie să vă înmînăm treizeci şi cinci de ruble, deoarece Semion Semionovici a fost înştiinţat despre aceasta de Afansi Ivanovici, la rugămintea măicuţei dumneavoastră, după cum s-a mai făcut şi altă dată. Ştiaţi ?...

— Da... îmi amintesc... Vahruşin... zise Raskolnikov visător.

— Ai auzit ? Îl cunoaşte pe Vahruşin ! strigă Razumihin. Cum să nu-şi fi venit în fire ? De altfel, acum bag de seamă că şi dumneata eşti un om cu scaun la cap. Da. E plăcut să auzi vorbe înţelepte.

— Chiar despre dumnealui e vorba, despre Vahruşin, Afanasi Ivanovici, care, la rugămintea măicuţei dumneavoastră, v-a trimis şi altă dată, în acelaşi fel, banii, aşa că dumnealui n-a refuzat-o nici de data aceasta şi l-a încunoştiinţat zilele trecute pe Semion Semionovici cum că să vă dea treizeci şi cinci de ruble, în aşteptarea vremurilor mai bune.

— Aşa, „în aşteptarea vremurilor mai bune", ai potrivit-o foarte bine ; n-a fost rău nici ceea ce ai spus despre „măicuţa dumneavoastră". Şi acum, ce zici : şi-a revenit sau nu ?

— După mine aşa o fi. Numai chitanţă să-mi dea.

— Are să-ţi dea. Ce ai colo, registrul ?

— Da.

— Adă-l încoace. Haide, Rodea, scoală ! Am să te ajut ; ia tocul şi iscăleşte, căci banii, frăţioare, ne sînt acum mai dulci ca mierea.

— Nu trebuie, zise Raskolnikov, dînd deoparte tocul.

— Ce nu trebuie ?

— N-am să semnez.

— Ptiu, drace ! Dar cum vrei să iei banii ? Fără chitanţă ?

— N-am nevoie... de bani...

— N-ai nevoie de bani ! Ba să avem iertare, frăţioare, eu sînt martor ! Nu te nelinişti, e numai aşa, iar aiurează. De altfel, aşa ceva i se întîmplă şi cînd nu este bolnav... Eşti om cu judecată, o să-l ajutăm, adică, mai bine zis, o să-i ducem mîna şi are să semneze. Hai, ia tocul...

— Aş putea să vin altă dată...

— Nu, nu ; ce să te mai oboseşti ! Doar eşti om cu judecată... Haide, Rodea, de ce-l ţii pe musafirul nostru ?... Nu vezi, te aşteaptă !

Şi Razumihin voi cu dinadinsul să ducă mîna lui Raskolnikov, silindu-l să semneze.

— Lasă... am să semnez singur, rosti acesta, luînd tocul şi semnînd în registru.

Flăcăul puse banii pe masă şi plecă.

— Bravo ! Şi acum, frăţioare, ţi-e foame ?

— Da, răspunse Raskolnikov.

— Nastasia, ai supă ?

— A rămas de ieri, zise Nastasia, care stătuse tot timpul alături.

— Cu cartofi şi cu orez ?

— Cu cartofi şi cu orez.

— Eram sigur de asta ! Hai, adu supa şi adu şi un ceai.

— Bine, acuşica.

Raskolnikov privea toate acestea cu nespusă mirare, înfricoşat şi năucit. Hotărîse să tacă şi să aştepte, să vadă ce are să se mai întîmple. „Mi se pare că nu aiurez, se gîndea el, totul pare să fie real..."

Nastasia se înapoie peste două minute cu supa şi anunţă că acuşi soseşte şi ceaiul. La supă aduse două linguri, două farfurii şi tot tacîmul : solniţă, piper, muştar pentru carne etc. Atîta ordine nu mai văzuse de multă vreme. Faţa de masă era curată.

— Nastasiuşka, n-ar fi rău ca Praskovia Pavlovna să ne trimită vreo două sticluţe de bere. Le-am dovedi noi.

— Ian te uită la el, ce-i trebuie ! bodogăni Nastasia şi ieşi să-i împlinească porunca.

Încordat şi rătăcit, Raskolnikov se uita la tot ce se petrecea în jurul lui. În timpul ăsta, Razumihin se mută pe divan şi, cuprinzîndu-l stîngaci, ca un urs, cu mîna stîngă pe după gît, desi Raskolnikov ar fi putut să se ridice şi singur, apropie cu dreapta o lingură de supă de gura lui, după ce suflă de vreo două ori în ea ca să nu frigă. Dar supa era abia călduţă. Raskolnikov înghiţi lacom o lingură, apoi încă una şi încă una. Dar după ce-i dădu cîteva linguri, Razumihin se opri deodată şi declară că mai mult nu-i poate da pînă nu-l întreabă pe doctor.

Tocmai atunci sosi Nastasia, aducînd două sticle de bere.

— Vrei ceai ?

— Vreau.

— Adă ceai, Nastasia, repede, fiindcă, în ce priveşte ceaiul, cred că nu-i nevoie de aprobarea facultăţii. Iată şi berea !

Razumihin se mută pe scaun, trase supa în faţa lui, carnea şi începu să înfulece cu o poftă de parcă n-ar fi mîncat de trei zile.

— Eu, frate Rodea, mănînc la voi în fiecare zi, bolborosi cît îi îngăduia gura plină de carne, şi toate acestea datorită Paşenkăi, gazdei tale, dînsa trebăluieşte şi mă cinsteşte din toată inima. Eu, firește, nu zic nimic, dar nici nu protestez. Iată şi Nastasia cu ceaiul. Ia te uită ce femeie vrednică ! Nastenka, vrei bere ?

— Du-te încolo !

— Dar ceai ?

— Fie.

— Toarnă. Stai să-ţi torn eu ; şezi la masă.

Şi, făcînd pe gazda, umplu o cană cu ceai, apoi încă una ; îşi lăsă prînzul şi se mută din nou pe divan. Ca şi mai înainte îl cuprinse pe bolnav cu braţul pe după gît, îl săltă pe perne şi începu să-i dea ceai cu linguriţa, suflînd de zor în el, ca şi cum ar fi fost lucrul cel mai important, salvator chiar pentru întremarea acestuia. Raskolnikov se lăsă dădăcit fără să scoată o vorbă, cu toate că se simţea în stare să se ridice şi să rămînă în pat, fără ajutor străin, şi destul de stăpîn pe mîinile lui ca să ţină linguriţa sau ceaşca, şi poate chiar în stare să meargă. Dar un instinct ciudat, viclean, aproape animalic, îl sfătuia să-şi

tăinuiască deocamdată puterile, să rămînă la pîndă, să se prefacă chiar, la nevoie, că n-are capul încă limpede şi, între timp, să tragă cu urechea şi să afle ce se petrece. De altfel, nu-şi putu stăpîni multă vreme dezgustul; după ce înghiţi vreo zece linguriţe de ceai, întoarse capul, respinse capricios linguriţa şi recăzu pe pernă. Sub capul lui erau perne adevărate, de puf, cu feţe de pernă curate; băgase de seamă cu mirare acest lucru.

— Paşenka trebuie să ne trimită chiar astăzi dulceaţă de zmeură, să-i putem pregăti o băutură bolnavului, zise Razumihin, aşezîndu-se la locul lui şi începînd iar să mănînce supa şi să bea bere.

— De unde să ia zmeură? întrebă Nastasia, ţinînd în cele cinci degete răşchirate farfurioara cu ceai şi sorbindu-l „prin zahăr".

— Zmeura, draga mea, o va lua de la băcănie. Vezi tu, Rodea, cît timp ai fost bolnav, aici s-au întîmplat multe. După ce ai şters-o de la mine ca un hoţ, fără să-mi spui unde stai, m-am înfuriat atît de rău, încît m-am hotărît să te găsesc şi să te pedepsesc cum se cuvine. M-am pus să te caut chiar în aceeaşi zi. Am umblat, am umblat şi am tot întrebat. Uitasem unde stai acum; de altfel, nici n-am ştiut vreodată, dar mi-am adus aminte de locuinţa de altădată, ştiam că e lîngă Cinci Colţuri, în casa lui Harlamov. Ce-am mai căutat casa aceea a lui Harlamov! Pînă la urmă am aflat că nici nu era a lui Harlamov, ci a lui Buh. Auzi dumneata ce încurcătură în mintea mea! Eram furios. Aşa de furios, că a doua zi m-am dus — fie ce-o fi — la biroul de adrese şi închipuieşte-ţi: în mai puţin de două minute mi te-au găsit acolo. Eşti înscris în registru.

— Înscris în registru?

— Fireşte; pe generalul Kobelev, însă, nu l-am putut găsi cît am fost acolo. Ei, dar asta e o poveste lungă. Şi aşa, cum am dat buzna aici, ţi-am aflat toate treburile; ştiu tot, tot, frăţioare; să-ţi spună şi dînsa: l-am cunoscut şi pe Nikodim Fomici şi pe Ilia Petrovici mi l-au arătat, l-am cunoscut şi pe portar şi pe domnul Zametov, Alexandr Grigorievici, secretar la circumscripţie şi, în sfîrşit, ce-i mai straşnic... am cunoscut-o pe Paşenka însăşi; întreab-o pe Nastasia...

— Ai îmblînzit-o, spuse Nastasia, zîmbind cu subînţeles.

— De ce nu-ţi pui zahăr în ceai, Nastasia Nikiforovna?

— Tii, drace! strigă Nastasia, pufnind în rîs. Şi nici măcar

nu-s Nikiforovna, ci Petrovna, adăugă dînsa după ce-şi curmă rîsul.

— O să ţinem minte data viitoare. Şi aşa, frăţioare, ca să nu lungim vorba, am vrut mai întîi să-i scutur niţel ca să distrug toate prejudecăţile din partea locului ; dar Paşenka a învins. Eu, frăţioare, nici nu mă aşteptam să fie atît de... avenantă *, ce zici ? Ce crezi ?

Raskolnikov tăcuse şi nu-şi luase nici o clipă privirea nelinişţită de la el, tăcea şi acum, şi-l privea mai departe ţintă.

— Chiar foarte drăguţă, urmă Razumihin ; tăcerea lui Raskolnikov părea că nu-l tulbură de fel, dimpotrivă, ai fi zis că întărea spusele lui. E foarte bine în toate privinţele.

— Ce lighioană ! exclamă din nou Nastasia, căreia, pesemne, îi făcea o neasemuită plăcere să-l asculte.

— Ce e prost, frate, e că n-am ştiut de la început cum s-o iei. Cu dînsa trebuia să procedezi altfel. Se poate spune că are un caracter ciudat ! Dar despre caracter o să vorbim altă dată... însă cum ai izbutit, de pildă, să împingi lucrurile pînă acolo, încît să îndrăznească să nu-ţi mai trimită de mîncare ? Sau, cum a fost cu poliţa aceea ? Ai înnebunit de te-ai apucat să dai poliţe ? Sau, acel plan de căsătorie de pe vremea cînd trăia fie-sa, Natalia Egorovna... Ştiu tot ! De altfel, acesta este un punct delicat şi eu sînt un măgar că m-ating de el ; iartă-mă, te rog. Dar, *à propos* de prostie, nu găseşti, frăţioare, că Praskovia Pavlovna e mai puţin proastă decît s-ar putea crede la prima vedere ? Ce zici ?

— M-da, strecură printre dinţi Raskolnikov, privind într-o parte, înţelegînd că era mai bine să întreţină conversaţia.

— Nu-i aşa ? strigă Razumihin, fericit că i s-a răspuns. Dar nici prea deşteaptă nu este, hai ? Un caracter cu totul, cu totul neobişnuit ! Eu, să-ţi spun drept, frate, nu înţeleg... zău aşa... Are cel puţin patruzeci de ani. Susţine însă că ar avea treizeci şi şase şi are tot dreptul s-o facă. De altfel, îţi jur că o judec mai ales cerebral, metafizic, cum s-ar zice, trebuie să-ţi spun că s-au legat aici între noi nişte relaţii teribil de încurcate ! Nu pricep nimic ! Dar toate acestea sînt fleacuri, cît despre dînsa, văzînd că nu mai eşti student, că ţi-ai pierdut hainele şi meditaţiile, şi că o dată ce a murit fiica ei nu mai avea nici un rost să te ţină ca pe o rudă, s-a speriat ; şi cum tu, pe de altă parte, trăiai în colţul tău, fără să cauţi să păstrezi relaţiile

* De la cuvîntul francez *avenante* — plăcută, atrăgătoare.

de mai înainte, i-a venit ideea să te dea afară din casă. Intenţia o avusese de mult, dar nu voia să piardă poliţa aceea. Şi apoi, chiar tu ai asigurat-o că are s-o achite maică-ta...

— Asta a fost o ticăloşenie din partea mea... Mama numai că nu cerşeşte... am minţit numai pentru ca să mă ţină în casă... şi să-mi dea de mîncare, zise tare şi răspicat Raskolnikov.

— Da, bine ai făcut. Dar vezi tu, tocmai atunci apare domnul Cebarov, consilier de curte şi om de afaceri. Fără dînsul, Paşenka n-ar fi făcut nimic împotriva ta, prea-i sfioasă din fire ; dar omul de afaceri nu-i de fel sfios şi în primul rînd, fireşte, a pus întrebarea : există vreo speranţă ca poliţa să fie plătită ? Răspuns : există, fiindcă există o oarecare mămică, o mamă, care, din cele o sută douăzeci şi cinci de ruble pensie, mai bine ar muri ea de foame decît să-l lase în încurcătură pe Rodenka al ei, şi mai există şi o surioară, care pentru frăţiorul ei este gata să se vîndă ca roabă. Pe asta s-a bizuit omul nostru... Ce te frămînţi ? Eu, frăţioare, am aflat acum tot adevărul despre tine, nu degeaba ţi-ai deschis sufletul în faţa Paşenkăi pe vremea cînd vă socoteaţi rude, şi acum ţi-o spun frăţeşte... Aşa-i viaţa : omul cinstit şi cu sufletul sensibil vorbeşte deschis, iar omul de afaceri ascultă şi la timpul prielnic te înhaţă. Şi dînsa i-a cedat poliţa aceea, chipurile, contra plată, iar Cebarov a cerut formal achitarea ei, fără să se sfiască de fel. Cînd am prins de veste, am vrut mai întîi, pentru liniştea sufletului meu, să-l scutur niţel şi pe dînsul, dar tocmai atunci s-a stabilit armonia între mine şi Paşenka, şi am pus-o să înăbuşe acţiunea în faşă, garantîndu-i că ai să-i plăteşti tot. Am garantat pentru tine, auzi, frăţioare ? L-am chemat pe Cebarov, i-am vîrît zece carboave sub nas, i-am luat hîrtia şi acum am cinstea să ţi-o prezint. Acum eşti dator numai pe cuvînt ! Poftim, ia-o ; am şi anulat-o, aşa cum scrie la carte.

Razumihin puse pe masă poliţa. Raskolnikov o privi şi se întoarse la perete, fără a scoate un cuvînt. Razumihin păru nemulţumit.

— Văd, frate, zise el peste o clipă, că iar am nimerit prost. Am vrut să te distrez, să te înveselesc cu palavrele mele şi mi se pare că n-am reuşit decît să te amărăsc.

— Tu erai cel pe care nu-l puteam recunoaşte în timp ce deliram ? întrebă Raskolnikov, după un minut de tăcere, fără să întoarcă spre el capul.

— Eu, ba chiar te-au apucat furiile din pricina asta, mai ales atunci cînd l-am adus pe Zametov.

— Pe Zametov ?... Pe secretar ?... Pentru ce ?

Raskolnikov se întoarse brusc şi-şi pironi ochii asupra lui Razumihin.

— Ce ai ?... De ce te sperii ? Omul voia să te cunoască ; chiar el şi-a exprimat dorinţa, pentru că i-am vorbit mult despre tine... Altfel, de la cine aş fi aflat atîtea despre tine ? Bun băiat, măi frate, un om minunat... în felul lui, firește. Azi sîntem prieteni, ne vedem mai în fiece zi. Căci m-am mutat în cartierul ăsta. Nu ţi-am spus ? M-am mutat de curînd. Am fost de două ori împreună cu el la Laviza. Îţi mai aduci aminte de ea, de Laviza Ivanova ?

— Am bătut cîmpii în timp ce deliram ?

— S-ar fi putut altfel ? Nici nu mai ştiai pe ce lume eşti !

— Şi ce-am spus ?

— Asta-i acum ! Ce-ai vorbit ? Se ştie cîte bazaconii spun oamenii în delir... Şi acum, frate, ce să ne pierdem vremea de pomană, hai să ne vedem de treabă.

Razumihin se sculă şi puse mîna pe şapcă.

— Ce-am vorbit cînd deliram ?

— Ia te uită, o ţine una şi bună : ce-am vorbit, ce-am vorbit. Nu cumva ţi-e frică să nu fi trădat vreun secret ? Nu te teme, n-ai scăpat nici un cuvînt despre contesă. În schimb, ai tot vorbit despre un buldog, despre nişte cercei şi lănţişoare, despre ostrovul Krestovski, despre nu ştiu care portar, despre Nikodim Fomici, Ilia Petrovici, ajutorul de comisar. Apoi te-a preocupat grozav propriul tău ciorap, grozav te mai interesai de el ! Cereai într-una : daţi-mi ciorapul ! Zametov, el însuşi, a răscolit prin toate ungherele în căutarea ciorapului tău, ba chiar ţi-a dat porcăria aceea cu propriile lui mînuţe, împodobite cu inele şi spălate cu parfum. Abia atunci te-ai potolit şi o zi şi o noapte ai ţinut porcăria asta în mînă : nu mai puteam să ţi-o smulgem. Şi acum cred că mai zace undeva pe sub plapumă. Apoi ai cerut să-ţi dăm franjurile tăiate de la pantaloni, şi ce te-ai mai rugat, cu lacrimi în ochi ! Am încercat să te descoasem : ce-i cu franjurile acelea ? Dar n-am putut pricepe nimic... Şi acum, la treabă. Uite aici treizeci şi cinci de ruble : iau din ei zece şi peste vreo două ore am să-ţi prezint socoteala. Între timp, am să-l înştiinţez pe Zosimov, cu toate că şi aşa trebuie să vină, că-i trecut de unsprezece. Dumneata, Nastenka,

în lipsa mea, să vii cît mai des să vezi ce face, dacă vrea să bea sau poate are nevoie de altceva... Paşenkăi am să-i spun chiar eu îndată tot ce e de trebuinţă. La revedere !

— Auzi dumneata : îi zice Paşenka ! Al naibii ştrengar ! mormăi Nastasia în urma lui ; apoi deschise uşa, trase cu urechea, dar nu se mai putu stăpîni şi fugi jos.

Era prea curioasă să afle ce-i spune stăpînă-si ; se vedea limpede că Razumihin o fermecase de-a binelea şi pe ea.

De îndată ce uşa se trînti după Nastasia, bolnavul aruncă plapuma şi sări ca un nebun din pat. Aşteptase cu o nerăbdare febrilă să-i vadă plecînd pentru ca, în lipsa lor, să se apuce de treabă. Dar ce treabă ? Tocmai acum, ca un făcut, uitase despre ce era vorba. „Doamne, spune-mi un singur lucru : ei ştiu sau încă nu ştiu ? Dacă ştiu şi doar se prefac că nu ştiu, mă păsuiesc cît sînt în pat şi apoi, cînd m-oi întrema, vor intra la mine şi vor spune că ştiu de mult tot şi că doar s-au prefăcut că nu ştiu... Ce voiam să fac ? Am uitat, am uitat, parcă e un făcut ; am uitat, cu toate că abia acum cîteva clipe ştiam ce trebuie să fac..."

Sta în mijlocul încăperii şi, cuprins de o chinuitoare nedumerire, îşi rotea privirile în jur ; se apropie de uşă, o deschise, trase cu urechea ; nu, altceva trebuia să facă. Apoi, ca şi cum şi-ar fi adus aminte, se repezi în colţul unde tapetul era rupt, îl cercetă, vîrî mîna înăuntru, bîjbîi, dar nu, nu era asta ! Se apropie de sobă, o deschise, răscoli cenuşa ; firele tăiate de la pantaloni şi zdrenţele buzunarului rupt zăceau înăuntru, aşa cum le azvîrlise în ziua aceea, prin urmare nu le văzuse nimeni. Apoi îşi aminti de ciorapul despre care tocmai îi vorbise Razumihin. Iată-l pe divan, sub plapumă, dar îl frecase şi-l murdărise într-atîta, încît, firește, Zametov nu putuse să observe nimic.

„Zametov ?... Secţia !... Pentru ce mă cheamă la secţie ? Unde este citaţia ? Stai... am încurcat : nu mă cheamă acum, m-au chemat atunci ! Şi atunci mi-am cercetat ciorapul, iar acum... acum am fost bolnav. Dar pentru ce a venit Zametov ? Pentru ce l-a adus aici Razumihin ? mormăi el, neputincios, aşezîndu-se pe divan. Ce-i asta ? Tot mai stăruie delirul sau totul e aievea ? Pare să fie aievea... Stai, mi-am adus aminte : trebuie să fug ! Să fug cît mai repede, să fug neapărat ! Da... dar încotro ? Unde-mi sînt hainele ? N-am cizme ! Le-au luat ! Le-au ascuns ! Înţeleg ! Paltonul însă l-au uitat aici ! Iată şi

banii pe masă, slavă Domnului ! Iată și polița... Am să iau banii și am să plec, am să închiriez o altă cameră și așa au să-mi piardă urma !... Dar biroul de adrese ? Au să mă descopere. Razumihin are să mă găsească. Mai bine să fug de tot... departe... în America, și să nu-mi mai pese de ei ! Să iau polița.. are să-mi prindă bine acolo. Ce să mai iau ? Ei mă cred bolnav ! Ei nu știu că pot să merg, he-he-he !... Am ghicit după ochii lor că știu tot ! Numai să cobor scara ! Dar dacă acolo au pus polițiști de pază ? Ce-i asta, ceai ? Uite că a mai rămas și bere, aproape o jumătate de sticlă, și e rece !"

Apucă sticla în care mai rămăsese un pahar de bere și o bău cu nesaț, dintr-o singură sorbitură, ca și cum ar fi vrut să-și stingă jarul din piept. Dar nu trecu nici un minut și berea i se urcă la cap, apoi un fior plăcut îi străbătu spatele. Se culcă și trase plapuma. Gîndurile bolnave și dezlînate i se învălmășiră și mai tare, apoi îl cuprinse o toropeală ușoară, plăcută. Își îngropă cu desfătare capul în pernă, se înveli strîns cu plapuma moale de vată, care luase locul mantalei studențești rupte, de altădată, oftă și căzu într-un somn adînc, greu, binefăcător.

Se trezi auzind că cineva intrase în odaie. Deschise ochii și-l văzu pe Razumihin, care dăduse ușa de perete și rămăsese, nedumerit, în prag, neștiind dacă să intre sau să plece. Raskolnikov se ridică repede pe divan și-l privi fix, ca și cum ar fi încercat să-și aducă aminte ceva.

— A, nu dormi, uite că am sosit și eu ! Nastasia, adu legătura ! strigă Razumihin în jos, pe scară. Acuși am să-ți dau socoteala...

— Cît e ceasul ? întrebă Raskolnikov, uitîndu-se neliniștit în jurul său.

— Ai dormit pe cinste, frate ; s-a înserat, o fi șase. Ai dormit vreo șase ceasuri...

— Doamne ! Ce-i cu mine ?!...

— Și ce-i dacă ai dormit ? Să-ți fie de bine ! Unde te grăbești ? Să nu întîrzii la întîlnire ? Timpul e al nostru. Te aștept de trei ore, de două ori am urcat pînă aici, dar tu dormeai. Am fost de două ori la Zosimov : nu-i acasă, și pace. Nu-i nimic, are să vină ! Apoi mi-am văzut puțin de trebușoarele mele. Eu m-am mutat azi, m-am mutat cu totul, împreună cu unchiu-meu. Acum am și eu un unchi... Dar să lăsăm astea, la treabă !... Nastenka, adu legătura. Acuși o să vedem noi... Cum te simți, frate ?

— Sînt sănătos tun, nu mai sînt bolnav... Razumihin, eşti de mult aici ?

— Nu ţi-am spus ? Te aştept de trei ceasuri.

— Nu despre asta e vorba, cînd ai ajuns aici ?

— Cînd am ajuns aici ?

— De cînd tot vii pe aici ?

— Păi ţi-am spus adineauri, sau nu-ţi mai aminteşti ?

Raskolnikov căzu pe gînduri Ca prin vis îşi amintea discuţia de mai înainte. Singur nu-şi putea aduce aminte şi-l privi întrebător pe Razumihin.

— Hm, ai uitat ! zise acesta. Mi s-a părut mie că încă nu eşti în apele tale... Acu, după somn, te-ai mai refăcut... Zău, arăţi mult mai bine. Bravo ! Hai la treabă ! Acuşi ai să-ţi aduci aminte de toate. Priveşte mai bine aici, omule !

Razumihin desfăcu legătura, care deocamdată îl interesa cel mai mult.

— Vezi tu, frăţioare, tocmai asta mă frămînta mai tare. Pentru că trebuie să facem om din tine. Să o luăm dară de la început : de sus. Vezi şapca asta ? începu el, scoţînd din legătură o şapcă destul de drăguţă, dar în acelaşi timp foarte obişnuită şi ieftină. Hai s-o încercăm.

— Mai tîrziu, altă dată, zise Raskolnikov, dîndu-i enervat mîna deoparte.

— Ba, frate Rodea, tu să nu mi te opui, mai tîrziu are să fie prea tîrziu ; şi apoi n-am să închid ochii toată noaptea, fiindcă am cumpărat-o fără să-ţi iau măsura, pe ghicite. Perfect ! exclamă el, triumfător, încercîndu-i-o. Ca de comandă ! Pălăria, dragul meu, este lucrul cel mai important în îmbrăcămintea noastră, un fel de scrisoare de recomandaţie. Tolstiakov, un prieten de al meu, de fiece dată cînd intră într-un local public, este nevoit să-şi scoată „capacul" din cap, cu toate că ceilalţi poartă pălării şi şepci. Toată lumea crede că o face din slugărnicie, adevărul este însă că se ruşinează de cuibul de pasăre ce-l poartă pe cap ; e foarte ruşinos din fire ! Poftim, Nastenka, cele două pălării ; acest *palmerston* (Razumihin scoase dintr-un ungher ţilindrul diform al lui Raskolnikov, căruia cine ştie de ce îi spunea *palmerston)* şi acest giuvaer ! Preţuieşte-o, Rodea, cam cît crezi că am dat pe ea ? Nastusiuşka, dumneata ce spui ? se întoarse el spre femeie, văzînd că Raskolnikov nu-i răspunde.

— Ăi fi dat şi tu vreo douăzeci de copeici, răspunse Nastasia.

— Proasto, douăzeci de copeici ! strigă Razumihin, jignit.

Azi cu douăzeci de copeici nu te-aş putea cumpăra nici măcar pe tine ! Optzeci de copeici. Şi numai pentru că a fost purtată. Ce-i drept, m-am înţeles cu vînzătorul : dacă se rupe, la anu, îţi dă alta gratis, zău ! Şi acum, să trecem la Statele Unite ale Americii, cum le spuneam noi cînd eram în liceu. Te previn, mă mîndresc cu pantalonii (şi el desfăcu în faţa lui Raskolnikov o pereche de pantaloni gri de stofă subţire de vară), nici o pată, nici o rosătură şi cît se poate de buni, deşi cam purtaţi, la fel jiletca, la culoare, după cum cere moda. E chiar mai bine că au mai fost purtate : sînt mai moi, mai fine... Vezi tu, Rodea, ca să faci carieră în lume, este suficient, după părerea mea, să te ţii în pas cu sezonul ; dacă n-ai să ceri în ianuarie sparanghel, îţi păstrezi cîteva ruble în buzunar, acelaşi lucru şi în privinţa cumpărăturilor mele. Acum e sezonul de vară şi am făcut cumpărături de vară, fiindcă la toamnă şi aşa sezonul va cere un material mai călduros şi va trebui să-ţi arunci hainele... cu atît mai mult, cu cît, pînă atunci, se vor rupe de la sine. Hai, preţăluieşte ! Cît fac după părerea ta ? Două ruble şi douăzeci şi cinci de copeici ! Şi ţine minte, le-am luat cu aceeaşi condiţie : îi uzezi pe ăştia, la anul primeşti altă pereche pe de gratis ! La prăvălia lui Fedeaev nici nu se mai vinde altfel : plăteşti o dată şi-ţi ajunge pentru toată viaţa, pentru că a doua oară nu mai calci pe acolo. Hai acum să trecem la cizme — ce spui, cum sînt ? Se vede că-s purtate, dar două luni tot mai ţin, pentru că sînt lucrate în străinătate şi materialul este de asemenea străin : le-a vîndut săptămîna trecută, la hala de vechituri, secretarul legaţiei engleze ; nu le-a purtat decît şase zile, dar avea omul mare nevoie de bani. Preţul : o rublă şi cincizeci de copeici. E bine ?

— Poate că nu-s pe măsura lui ! se amestecă Nastasia.

— Nu sînt pe măsură ! Dar asta ce-i ? şi Razumihin scoase din buzunar cizma lui Raskolnikov, veche, găurită, scorojită, plină de noroi uscat. M-am dus pregătit. După hîzenia asta, vînzătorii au dedus adevărata măsură. Toată treaba s-a făcut cu inimă bună. Cît despre rufărie, ne-am înţeles cu gazda. În primul rînd, trei cămăşi de pînză, dar cu partea de sus la modă... Şi aşa : optzeci de copeici şapca, două ruble douăzeci şi cinci restul hainelor, asta face trei ruble şi cinci copeici ; o rublă şi jumătate cizmele, că-s tare bune, face patru ruble cincizeci şi cinci de copeici şi cinci ruble rufăria, ne-am înţeles *en-gros* aşadar : exact nouă ruble cincizeci şi cinci de copeici. Poftim

patruzeci și cinci de copeici, rest în pitaci de aramă, și așa, dragul meu Rodea, îmbrăcămintea a fost reconstituită pentru că, după părerea mea, paltonul nu numai că mai poate să te servească, dar are chiar un aspect deosebit de distins ; așa e cînd îți comanzi hainele la *Charmeur !* Cît despre ciorapi și toate celelalte, le las în seama ta ; mai avem douăzeci și cinci de ruble ; în privința Pașenkăi și a chiriei, să nu te neliniștești ; ți-am spus doar că ne bucurăm de un credit nelimitat. Și acum, frățioare, dă-mi voie să te primenesc, că s-ar putea ca boala să zacă acum tocmai în cămașă...

— Lasă ! Nu vreau ! îl respinse Raskolnikov, care ascultase în silă relatarea forțat glumeață cu privire la cumpărarea hainelor...

— Nu se poate, frățioare ! Pentru ce atunci mi-am rupt eu pingelele ? stărui Razumihin. Nastasiuška, nu te rușina, dă-mi o mînă de ajutor, uite așa !

Și, cu toată împotrivirea lui Raskolnikov, Razumihin îl primeni. Bolnavul căzu pe pernă și vreo două minute nu scoase o vorbă.

„Cînd au să mă lase în pace ?“ se gîndea el.

— Cu ce bani ai cumpărat toate acestea ? întrebă el, în sfîrșit, privind peretele.

— Bani ? Asta-i bună ! Păi, cu banii tăi. De dimineață a fost pe aici omul lui Vahrușin, ți-a trimis mama banii, ori ai uitat ?

— Acum îmi amintesc... rosti Raskolnikov, după o lungă și ursuză tăcere.

Razumihin se încruntă și-l privi îngrijorat.

Ușa se deschise și intră în odaie un bărbat înalt și trupeș, care îi păru cunoscut lui Raskolnikov.

— Zosimov ! În sfîrșit ! strigă Razumihin, fericit.

IV

Zosimov era un bărbat de douăzeci și șapte de ani, înalt și gras, cu obrazul buged și palid, bine ras, cu părul blond spălăcit, lins, cu ochelari și un inel mare de aur pe degetul plinuț. Purta un pardesiu larg, bine croit, pantaloni de vară de culoare deschisă ; în general, toate hainele lui erau largi, îngrijite și elegante ; rufăria — ireproșabilă. Lanțul de la ceas — masiv. Vor-

bea încet, moale şi, în acelaşi timp, cu un ton sigur, bine studiat; afectarea, de altfel, tăinuită cu grijă, se făcea simţită la fiece clipă. Toţi cei care-l cunoşteau găseau că era un om greu de mistuit, dar că-şi cunoştea meseria.

— Am fost de două ori la tine, frate... S-a trezit, vezi! strigă Razumihin.

— Văd, văd; şi cum ne simţim acum? întrebă Zosimov pe Raskolnikov, privindu-l ţintă şi aşezîndu-se pe divan la picioarele lui, unde se instală îndată cît se poate de comod.

— E prost dispus, urmă Razumihin. L-am primenit adineauri şi era cît pe-aci să plîngă.

— Nu-i de mirare; puteaţi să mai aşteptaţi cu rufăria, dacă nu avea poftă să se schimbe... Pulsul e bun. Capul tot mai doare încă, hai?

— Sînt sănătos, sînt sănătos tun! stărui cu încăpăţînare şi enervare Raskolnikov şi, zicînd aceste vorbe, se ridică în capul oaselor, fulgerîndu-l cu privirea, dar pe loc recăzu pe pernă şi se întoarse cu faţa la perete.

Zosimov îl observa atent.

— Foarte bine... merge strună, rosti el moale. A mîncat ceva?

Razumihin îi spuse ce şi cum, şi-l întrebă ce putea să-i mai dea de mîncare.

— Poţi să-i dai tot ce vrei... supă, ceai... În afară de ciuperci şi castraveţi, bineînţeles... şi nici carne să nu-i dai, şi nici... dar e de prisos să mai vorbim... şi-l privi cu înţeles pe Razumihin. Anulăm doctoria, anulăm toate celelalte; am să văd mîine ce mai e de făcut... N-ar fi rău nici azi... ei, da...

— Mîine seară am să-l scot la plimbare în parcul Iusupov! hotărî Razumihin. Apoi o să intrăm la „Palais de Cristal".

— Eu nu l-aş zgîlţîi de loc mîine, sau... poate, puţin... ei, dar asta o să vedem.

— Ce rău îmi pare. Tocmai astăzi îmi sărbătoresc mutarea şi stau la doi paşi de aici; m-ar bucura să vină şi el. Măcar să stea culcat pe divan în mijlocul nostru! Tu vii? îl întrebă Razumihin. Să nu uiţi, mi-ai promis.

— Poate ceva mai tîrziu. Ce ai organizat acolo?

— Mai nimic: ceai, votcă, hering. O să fie şi plăcintă; ne adunăm mai mulţi prieteni.

— Cine anume?

— Sînt mai toţi de prin partea locului şi aproape toţi cu-

noştinţe noi, în afară de bătrînul meu unchi, dar şi el e nou printre noi, fiindcă a sosit abia ieri la Petersburg cu nu ştiu ce trebuşoare de-ale lui ; ne vedem o dată la cinci ani.

— Cine e ?

— Eh, el şi-a făcut veacul prin provincie, ca diriginte de poştă... Acum are o pensioară, şaizeci şi cinci de ani, ce să mai vorbim... De altfel, mi-e tare drag. Are să vină Porfiri Petrovici, comisarul anchetator din oraşul nostru, un bun cunoscător al legilor. De altfel, tu-l cunoşti...

— Mi se pare că şi el îţi este rudă ?

— De departe ; ce te încrunţi ? Ştiu, v-aţi certat într-o zi. Eşti în stare să nu vii din pricina lui ?

— Nici nu-mi pasă de el...

— Cu atît mai bine. Au să mai fie nişte studenţi, un profesor, un funcţionar, un muzicant, un ofiţer, Zametov...

— Spune-mi, te rog, ce legătură poate fi între tine sau dînsul, Zosimov arătă cu capul spre Raskolnikov, şi un Zametov oarecare ?

— Of, ce ţi-e şi cu oamenii aceştia superiori ! Principii !... Eşti căptuşit tot numai de principii ; nici nu îndrăzneşti să faci un pas după cum ţi-e voia ; iar eu spun : omul să fie bun, ăsta-i principiul, de rest nu-mi pasă. Iar Zametov este un om minunat

— Da, ia mită.

— Şi dacă ia ? Nu mă interesează ! Ce-i dacă ia ? strigă deodată Razumihin, înfierbîntîndu-se. Parcă eu ţi l-am lăudat fiindcă ia mită ? Am spus numai că e bun în felul lui ! Iar dacă ar fi să judecăm lumea sub toate aspectele, cîţi oameni cumsecade ar mai rămîne în picioare ? Sînt convins că în acest caz lumea n-ar da pe mine, cu haine cu tot, mai mult de o ceapă degerată şi încă asta numai în cazul cînd i s-ar oferi şi persoana ta pe deasupra !...

— Prea puţin ; eu aş da pentru tine două cepe...

— Iar eu pentru tine n-aş da decît una ! Să mai faci spirite şi altă dată ! Zametov e un puşti, mai trebuie tras de urechi, şi tocmai de aceea e bine să-l atragem şi nu să-l respingem. Nu îndreptţi niciodată omul respingîndu-l, mai ales cînd e vorba de un băieţandru. Cu un puştan trebuie să te porţi de două ori mai cu băgare de seamă. Eh, voi, încuiaţilor cu idei progresiste, nu pricepeţi nimic ! Respectă, ca să fii respectat. Dacă vrei să ştii, apoi noi doi avem şi o preocupare comună.

— Aş fi curios să aflu care anume ?

— Tot în legătură cu zugravul, adică cu vopsitorul acela... îl scoatem noi din bucluc. De altfel, nici n-are să fie greu. Cazul lui este clar, clar de tot ! Noi doar o să-i grăbim eliberarea.

— Care vopsitor ?

— Cum, nu ţi-am spus nimic ? Nu ? Ba mi se pare că începusem să-ţi povestesc... e în legătură cu asasinarea bătrînei cămătărese, a văduvei arhivarului acela... acum a fost arestat un vopsitor...

— Despre acel asasinat am auzit înainte să-mi vorbeşti tu, şi cazul mă interesează... într-o anumită măsură... fiindcă... în sfîrşit, am citit în ziare ! Dar despre...

— Au ucis-o şi pe Lizaveta ! se amestecă deodată Nastasia, vorbind lui Raskolnikov.

Rămăsese toată vremea în odaie, rezemată de uşă, şi ascultase ce se vorbea.

— Pe Lizaveta ? repetă Raskolnikov, abia auzit.

— Pe Lizaveta, precupeaţa, n-o cunoşti ? Venea aici, jos. Ţi-a dres o cămaşă.

Raskolnikov se întoarse spre perete, alese pe tapetul galben cu floricele albe una mai stîngace, cu liniuţe cafenii şi începu s-o studieze atent : cîte petale are, cum sînt crestate, cîte liniuţe sînt ? Simţea că-i amorţesc mîinile şi picioarele, parcă nici nu mai erau ale lui, dar nu încerca să facă vreo mişcare, tot privind cu încăpăţînare floricica.

— Ce-i cu vopsitorul ? întrerupse Zosimov, cu vădită enervare, vorbăria Nastasiei.

Femeia oftă şi tăcu.

— Păi, l-au înscris şi pe el pe lista ucigaşilor ! urmă cu însufleţire Razumihin.

— Sînt dovezi ?

— Dovezi ! Pe dracu ! De altfel, îl suspectează pe temeiul unui indiciu, dar acest indiciu nu este o dovadă, şi asta trebuie demonstrat ! Aceeaşi poveste ca atunci cînd i-au luat şi i-au interogat mai întîi pe cei doi, cum le zice... da, Koh şi Pestreakov. Vai, ce anchetă stupidă ! Chiar dacă eşti cu totul străin de chestia asta, dar tot te revoltă ! S-ar putea ca şi Pestreakov să vină azi la mine... Dar, Rodea, cunoşti şi tu povestea, s-a întîmplat înainte de a te îmbolnăvi, chiar în ajunul zilei cînd ai leşinat la secţie, tocmai se vorbea despre asta...

Zosimov privi atent la Raskolnikov : acesta nu făcu nici o mișcare.

— Știi ceva, Razumihin ? Mă uit la tine și mă gîndesc : prea te amesteci tu în treburile altora ! spuse Zosimov.

— Ei, și o să-l scoatem totuși din bucluc ! strigă Razumihin, izbind cu pumnul în masă. Știi ce mă supără mai cu seamă ? Nu că se înșală, greșeala poate fi iertată ; greșeala poate duce la adevăr. Nu, mă revoltă faptul că oamenii aceștia se înșală și sînt atît de încrezuți, încît nu vor să admită că pot greși. Am toată stima pentru Porfiri, dar... Știi ce i-a zăpăcit în primul rînd ? Ușa era închisă, iar atunci cînd au adus portarul — au găsit-o deschisă ; prin urmare, Koh și Pestreakov au ucis ! Auzi logică !

— Nu te aprinde ; au fost reținuți, și atîta tot ; nu se putea altfel... Știi, l-am mai întîlnit pe acest Koh : cumpăra de la bătrînă amanetele nerăscumpărate, știai ?

— Un șnapan ! Cumpăra și polițe. Frumoasă meserie, lua-l-ar dracii, nu-mi pasă de el ! Știi de ce mă înfurii ? Mă revoltă rutina lor învechită, stupidă, anchilozată... și era momentul, în cazul acesta, s-o dea deoparte și să se deschidă un drum nou. Numai folosind datele psihologice se poate da de urma ucigașului. „Avem fapte !" spun ei. Dar faptele nu înseamnă totul ; felul de a le interpreta e cel puțin tot atît de important pentru a reuși să descoperi adevărul !

— Dar tu știi să le interpretezi ?

— Nu se poate să taci cînd simți, simți în adîncul tău, că ai putea să ajuți să se descopere... Ehe !... Cunoști toate amănuntele ?

— Aștept să aud ce e cu vopsitorul acela.

— Atunci ascultă : exact a treia zi după asasinat, dimineața, pe cînd ei tot se mai căzneau cu interogatoriul lui Koh și Pestreakov, cu toate că amîndoi au putut să dovedească pas cu pas tot ce au făcut (era limpede ca ziua), a ieșit la iveală un fapt cu totul neașteptat. Un oarecare țăran Dușkin, proprietarul cîrciumii din fața casei în care s-a petrecut crima, se prezintă la secție, aducînd o cutiuță cu niște cercei de aur, și spune o întreagă poveste : „Alaltăieri, zice, pe înserate, să fi trecut puțin de ora opt (de reținut ziua și ora ! Îți dai seama ?), lucrătorul zugrav Mikolai, care a mai fost pe la mine ziua, a venit în fuga mare și mi-a adus cutiuța cu cercei de aur și pietricele, și mi-a cerut să-i dau două ruble și să i le primesc amanet, iar la în-

trebarea mea : de unde ai luat-o ? a răspuns că a găsit cutiuța pe trotuar. Eu nu l-am descusut (așa spune Duşkin), i-am dat o bumașcă (o rublă adică), fiindcă m-am gîndit că dacă n-o amanetează la mine, o să se ducă la altul şi tot are să-i dea bani. așa că-i mai bine să fie în mîinile mele, că de : dacă pui bine, ai de unde lua mai tîrziu, iar dacă se află ceva sau se zvonește cine știe ce, o înfățișez eu un' se cuvine." Firește, minciuni gogonate, fiindcă eu îl cunosc pe acest Duşkin : e cămătar, tăinuitor de obiecte furate şi, de bună seamă, nu l-a jefuit pe Mikolai de un obiect de treizeci de ruble cu scopul de a-l „înfățișa". S-a speriat, asta e. Dar, la dracu, ascultă mai departe — iată ce-a mai spus acest Duşkin : „Pe mujicul ăsta, adicătelea pe Mikolai Dementiev, îl cunosc de cînd era copil, e de prin părțile noastre, din județul Zaraiski, că şi noi tot din gubernia Reazan sîntem. Mikolai nu are darul beției, dar bea şi el cînd are cu ce, şi știu că a lucrat în casa aceea ca zugrav împreună cu Mitrei, că şi Mitrei îi tot dintr-un sat cu dînsul. Cum a căpătat bumașca, a schimbat-o pe loc, a băut două păhărele unul după altul, a luat restul, şi dus a fost ; pe Mitrei nu l-am văzut atuncea cu dînsul. A doua zi, aflai că Aleona Ivanovna şi surioara dumneaei, Lizaveta Ivanovna, au fost ucise cu toporul : le cunoşteam şi atunci am intrat la bănuială cu privire la cercei, fiindcă ştiam că răposata dădea bani pe amanet. M-am dus în casa aceea şi i-am descusut pe ai casei, așa ca pentru mine, pe îndelete, iar cea dintîi întrebare mi-a fost dacă Mikolai mai era acolo ? Şi mi-a zis Mitrei că Mikolai s-a pus pe băutură, că a venit acasă în zori, beat turtă, a stat ca la vreo zece minute şi a plecat iar ; de atunci Mitrei nu l-a mai văzut şi isprăvea lucrarea singur. Lucrau amîndoi pe aceeaşi scară cu femeile ucise, la etajul unu. Auzind astea toate, n-am spus nimănui nimic (așa zicea Duşkin), dar am căutat să aflu despre crima aceea tot ce am putut, şi m-am înapoiat acasă. bănuindu-l şi mai tare. Azi-dimineață pe la orele opt (a treia zi, pricepi tu ?), numai ce văd că vine la mine Mikolai, bine afumat, dar nu beat cît să nu priceapă ce-i spun. Se așază pe laviță, stă şi tace. Afară de el, în cîrciumă nu era decît un om străin şi încă unul, pe care-l cunosc mai bine, şi-l lăsasem să doarmă pe laviță. Mai erau şi doi băieți de ai noştri. «L-ai văzut pe Mitrei ?» zic. «Nu, zice, nu l-am văzut». «Şi nici nu ai fost pe aici ?» «Nu, zice, n-am mai fost de două zile». «Şi unde ai

mâs noaptea asta ?» «Apoi, zice, la Peski, la cei din Colomna». «Da cerceii, zic, de unde i-ai luat ?» «I-am găsit pe trotuar». Şi a spus-o aşa, nu ştiu cum, de nu puteai să-l crezi, şi fără să mi se uite în faţă. «Da, zic, ai auzit ce s-a întîmplat în seara aceea şi în ceasul acela pe aceeaşi scară ?» «Nu, zice, n-am auzit nimic». Îi spun ce şi cum, iar el mă asculta cu ochii holbaţi, şi se făcuse alb ca varul la faţă, şi numai ce-l văd că pune mîna pe şapcă şi dă să plece. Am vrut să-l opresc pe loc : «Stai, Mikolai, zic, nu vrei să bei ceva ?» şi i-am făcut semn cu ochiul băiatului, să ţină uşa, iar eu am ieşit de după tejghea. Aş ! A ţîşnit pe lîngă mine, a zbughit-o în stradă şi fuga în ulicioară ; şi dus a fost. De atuncea nu m-am îndoit de fel că el e vinovatul, numai el..."

— Fireşte !... rosti Zosimov.

— Stai ! Ascultă pînă la sfîrşit. Bineînţeles, ai noştri au pornit în goană să-l caute pe Mikolai ; pe Duşkin l-au reţinut, au făcut o percheziţie, l-au reţinut şi pe Mitrei ; i-au luat la trei păzeşte şi pe cei din Colomna şi acum două zile iată că mi-l aduc şi pe Mikolai : puseseră mîna pe el în apropiere de bariera X., la han. Venise acolo, îşi scosese crucea de argint de la gît şi în schimbul ei ceruse un păhăruţ. I-au dat. Ceva mai tîrziu, o femeie s-a dus să mulgă vaca şi vede, prin crăpătură, că Mikolai al nostru a legat cureaua de o grindă din şura de alături, s-a suit pe un lemn şi dă să-şi pună ştreangul de gît ; femeia a început să urle ca o smintită şi s-a adunat lumea : „Aha, de ăştia-mi eşti !" „Duceţi-mă, zice, la cutare secţie de poliţie, vreau să spun tot." Şi mi l-au înfăţişat cu onorurile cuvenite la secţia respectivă, adică aici, în cartierul nostru. Încep să-l întrebe : „Cine eşti", „ce eşti", „cîţi ani ai", „douăzeci şi doi" etc. etc l-au pus întrebarea : „Cînd ai lucrat cu Mitrei, n-ai văzut cumva pe cineva pe scară în ziua de, la ora cutare ?" Şi el a răspuns : „Poate să fi trecut careva, dar nu l-am băgat în seamă" „Nu cumva ai auzit vreun zgomot sau altceva ?" „N-am auzit nimic deosebit". „Dar tu, Mikolai, ai ştiut în ziua aceea că văduva cutare şi sora ei au fost ucise şi jefuite în ziua cutare, la ora cutare ?" „Nici n-am ştiut, nici n-am auzit. Abia a treia zi am aflat de la Afanasi Pavlîci, la cîrciumă." „Da cerceii de unde i-ai luat ?" „I-am găsit pe trotuar." „Da a doua zi de ce n-ai venit la lucru cu Mitrei ?" „Fiindcă m-am pus pe băutură." „Unde ?" „Acolo şi acolo." „Da de la Duşkin de ce ai fugit ?" „M-am speriat tare." „De ce te-ai speriat ?" „Că mă bagă la

răcoare." „Păi de ce te-ai speriat dacă nu te simţi vinovat cu nimic ?"... Mă crezi sau nu mă crezi, Zosimov, dar întrebarea i-a fost pusă literalmente în aceşti termeni, ştiu precis, că mi-a fost redată exact ! Ce zici ? Ai ?

— Ce vrei, probele totuşi există.

— Eu nu-ţi vorbesc acum de probe, eu îţi spun despre felul cum a fost pusă întrebarea, despre felul în care îşi înţeleg ei rolul ! Ei, drace !... Şi mi l-au strîns, şi mi l-au strîns cu uşa pînă a recunoscut. „N-am găsit cerceii pe trotuar, i-am găsit în locuinţa pe care o vopseam împreună cu Mitrei." „Cum i-ai găsit ?" „Iac-aşa. Am vopsit toată ziua aceea cu Mitrei, pînă pe la opt, şi ne pregăteam să plecăm acasă. Mitrei a luat pensula şi mi-a dat una peste bot cu vopsea, şi pe urmă a luat-o la fugă, iară eu după el. Am fugit şi am tot ţipat ca un apucat, iar cînd am ajuns din scară în gang, am dat, din fugă, peste un portar şi nişte domni. Cîţi erau — nu ştiu. Portarul m-a suduit şi un alt portar de asemenea, apoi a ieşit şi muierea portarului şi ne-a suduit şi ea, şi ne-a mai ocărît şi un domn cu o cucoană, care taman atunci intrau în gang, fiindcă m-am pus cu Mitka de-a curmezişul drumului : eu l-am apucat de păr şi l-am trîntit pe jos şi îi căram la pumni, iar Mitka, de sub mine, m-a apucat şi el de păr şi-mi căra la pumni, dar nu cu răutate, ci din joacă, ne hîrjoneam şi noi aşa. Apoi Mitka a scăpat de sub mine şi a fugit în stradă, iar eu după el, dar nu l-am mai putut prinde, şi m-am înapoiat în locuinţă singur, fiindcă trebuia să-mi strîng lucrurile de acolo. Strîngeam şi-l tot aşteptam pe Mitrei, credeam că se întoarce. La uşa ce dă în săliţă, în colţ lîngă perete, calc peste o cutiuţă. O ridic şi văd că-i înfăşurată în hîrtie. Scot hîrtia şi văd nişte cîrligaşe mititele, scot cîrligaşele acelea şi ce să vezi : în cutiuţă erau nişte cercei..."

— După uşă ? Erau în dosul uşii ? În dosul uşii ? strigă deodată Raskolnikov, privind cu ochii îngroziţi şi tulburi la Razumihin şi ridicîndu-se încet, în coate, pe divan.

— Da... şi ce-i ? Ce-i cu tine ? De ce ai sărit aşa ?

Razumihin se ridică şi el de la locul lui.

— Nimic ! răspunse cu glas stins Raskolnikov, lăsîndu-se pe pernă şi întorcîndu-se din nou cu faţa la perete.

Toţi trei tăcură un răstimp.

— A aţipit pesemne şi o fi tresărit din somn, zise, în sfîrşit, Razumihin, privindu-l întrebător pe Zosimov.

Acesta clătină uşor din cap, în semn că e de altă părere.

— Haide, zi, spuse el, şi ce a fost mai departe ?

— Ce să fie ? Cum a văzut cerceii, a uitat şi de locuinţă, şi de Mitka, şi-a luat şapca şi a fugit la Duşkin şi, după cum ţi-am mai spus, a luat de la el o rublă, minţindu-l că-i găsise pe trotuar. Cum a luat banii, s-a şi pus pe băut. Cît despre asasinat, o ţine una şi bună : „Nici n-am ştiut, nici n-am auzit ; abia a treia zi mi s-a spus". „Atunci de ce nu te-ai prezentat pînă astăzi ?" „De frică !" „Şi de ce ai vrut să te spînzuri ?" „De gînduri negre". „Ce fel de gînduri negre ?" „Că au să mă bage la ocnă". Asta-i toată povestea. Acu, tu ce crezi, ce au dedus ei din toată istoria asta ?

— Ce să cred, e o prezumţie, oricum ar fi ea. Ăsta-i faptul. Cum ar fi putut să-i dea drumul vopsitorului tău ?

— Păi, ei l-au şi înscris de-a dreptul în lista ucigaşilor ! Ei nu mai au nici o îndoială...

— Stai, că nu-i chiar aşa. Ce te aprinzi ? Şi cerceii ? Trebuie să recunoşti că dacă tocmai în aceeaşi zi, şi cam la aceeaşi oră cu asasinatul, nişte cercei nimeresc din lada bătrînei în mîinile lui Mikolai, pesemne că, într-un fel oarecare, au ajuns la el, nu-i aşa ? Asta nu-i puţin lucru pentru anchetă.

— Cum au nimerit ?! Auzi întrebare : cum au nimerit ?! strigă Razumihin. Şi tu, medic, tu care în primul rînd eşti dator să studiezi omul şi ai prilejul mai bine ca oricare altul să cunoşti firea omului, tocmai tu nu vezi din toate aceste date ce fel de fire are acest Mikolai ? Nu vezi tu dintru început că tot ce a mărturisit la interogatorii este adevărul curat ? Cerceii i-au nimerit în mîini exact aşa cum a spus. A călcat pe cutie şi a ridicat-o !

— Adevărul curat ! Dar a recunoscut chiar el că a minţit întîiaşi dată !

— Ascultă-mă. Ascultă atent. Şi portarul, şi Koh, şi Pestreakov, şi celălalt portar, şi soţia primului portar, şi tîrgoveaţa, care tocmai atunci se afla în odăiţa portarului, şi consilierul de curte Kriukov, care în clipa aceea coborîse din trăsură şi străbătuse gangul la braţ cu o doamnă — toţi, adică opt sau zece martori au declarat în unanimitate că Mikolai îl trîntise jos pe Dmitri, şi-i căra la pumni, iar celălalt îl trăgea de păr şi îi căra şi el la pumni. Se tăvăleau amîndoi de-a curmezişul drumului şi închideau trecerea ; toată lumea îi înjură, iar

ei „ca doi copii mici" (expresia exactă a martorilor) tabără unul pe celălalt, se bat, țipă și rîd, și rîd care mai de care, cu niște mutre caraghioase, și apoi o iau la fugă pe stradă ca niște copii. Auzi ? Acum bagă de seamă : sus, cadavrele mai erau calde, auzi tu : calde, așa au fost găsite ! Dacă femeile au fost ucise de ei, sau numai de Mikolai, iar lăzile sparte și jefuite, sau dacă numai au fost complici la acest jaf, atunci dă-mi voie să-ți pun o întrebare : corespunde starea lor sufletească, adică țipetele, rîsetele, hîrjoana de copii din gang, cu topoare, sînge, viclenie de criminal, prudență, jaf ? Au ucis și nu trec nici cinci sau zece minute — așa reiese, fiindcă trupurile mai erau calde — părăsesc cadavrele și locuința cu ușa larg deschisă și, știind că lumea s-a dus într-acolo, își lasă prada și se bat în drum ca niște copii, rîd de se prăpădesc, atrag atenția tuturora și toate acestea sînt confirmate în unanimitate de zece martori !

— Firește, e cam ciudat ! Pare ceva cu neputință, dar...

— Nu, frate, nu este nici un *dar*, iar dacă cercetii care au ajuns în mîinile lui Mikolai tocmai în aceeași zi, și la aceeași oră a crimei, reprezintă o importantă probă materială împotriva lui, fapt pe care el totuși îl explică în declarația lui, și prin urmare este o *prezumție discutabilă*, trebuie să luăm în considerație și faptele justificative, cu atît mai mult cu cît acestea sînt *incontestabile*. Dar, judecînd după spiritul dreptului nostru, vor accepta judecătorii noștri, sau vor fi ei în stare să accepte un fapt întemeiat numai pe *imposibilitate psihologică*, pe starea sufletească — ca un argument incontestabil care dă peste cap probele materiale ale acuzării, oricare ar fi ele ? Nu, nu vor accepta, nu vor accepta pentru nimic în lume, din pricină că Mikolai a găsit cutiuța și a vrut să se spînzure, fapt „care nu s-ar fi întîmplat dacă omul nu s-ar fi simțit vinovat" ! Iată problema capitală, iată pentru ce-mi ies din fire. Înțelege odată !

— Văd eu că te aprinzi și-ți ieși din fire. Stai, am uitat să te întreb : s-a dovedit că în adevăr cutiuța cu cercetii provenea din lada bătrînei ?

— S-a dovedit, răspunse Razumihin, încruntîndu-se și vorbind în silă parcă. Koh a recunoscut obiectul și a numit pe cel care l-a amanetat, iar individul a dovedit fără putință de tăgadă că obiectul îi aparține.

— Prost. Și acum spune-mi : nu cumva l-a văzut cineva pe Mikolai în timpul cînd Koh și Pestreakov urcau scara, și nu s-ar putea dovedi într-un fel unde se afla ?

— Aici e buba : nu l-a văzut nimeni, răspunse Razumihin cu ciudă, tocmai asta e prost ; nici măcar Koh şi Pestreakov nu i-au observat pe cei doi zugravi, în vreme ce urcau sus, cu toate că mărturia lor nu ar avea mare greutate. „Am văzut, spun ei, o locuinţă deschisă, ne-am dat seama că acolo probabil lucrează cineva, dar, trecînd prin faţa ei, n-am dat atenţie şi nu ne amintim exact dacă în momentul acela lucrătorii erau înăuntru sau nu".

— Hm ! Prin urmare, nu au altă justificare decît că se băteau şi rîdeau în hohote. Într-adevăr, este o dovadă serioasă, dar... Dă-mi voie : tu cum îţi explici întreaga întîmplare ? Cum îţi explici găsirea cerceilor, dacă, într-adevăr, i-a găsit aşa după cum spune ?

— Cum îmi explic ? Ce să-mi explic ? E clar ! Cel puţin calea care trebuie urmată în anchetarea cazului este clară şi dovedită, şi tocmai cutiuţa o confirmă. Adevăratul ucigaş a pierdut aceşti cercei. În vreme ce Koh şi Pestreakov băteau la uşă, ucigaşul era sus, închis înăuntru. Koh a făcut prostia să se ducă jos ; atunci ucigaşul a tulit-o din locuinţă şi a alergat jos, fiindcă nu avea altă ieşire. Pe scară s-a ascuns de Koh, Pestreakov şi portar în apartamentul gol, tocmai în clipa cînd Dmitri şi Mikolai se fugăreau pe afară. A stat în dosul uşii în vreme ce portarul şi ceilalţi urcau sus, a aşteptat să se stingă zgomotul paşilor şi a coborît cît se poate de liniştit, tocmai cînd Dmitri şi Mikolai fugiseră în stradă, lumea se împrăştiase şi în gang nu mai rămăsese nimeni. Chiar dacă l-a văzut cineva, nu i-a dat nici o atenţie ; cîtă lume nu mişună pe acolo ? Cît despre cutiuţă, a scăpat-o din buzunar în timp ce sta ascuns după uşă, şi nu a băgat de seamă că a scăpat-o, pentru că atunci avea alte griji mai mari. Cutiuţa însă dovedeşte clar că ucigaşul s-a ascuns acolo. Şi asta e tot.

— Ingenios ! Nu, frate, e prea ingenios. Asta-i mai ingenios ca toate.

— Dar de ce ? De ce ?

— Fiindcă prea se îmbină toate... se îmbină... se potrivesc ca la teatru.

— Eeh ! exclamă Razumihin, dar în clipa aceea uşa se deschise şi intră în odaie un nou musafir, pe care nici unul din cei de faţă nu-l cunoştea.

V

Era un domn între două vîrste, prezentabil, țanțoș, cu o fizionomie severă și disprețuitoare ; acesta mai întîi se opri în prag, rotindu-și în jur privirile, a căror expresie de mirare aproape jignitoare nici nu încerca s-o ascundă ! „Unde am nimerit ?“ părea el să se întrebe. Cerceta cu neîncredere „cabina de vapor“ a lui Raskolnikov, scundă și strîmtă, afectînd o atitudine speriată, ba chiar de om oarecum ofensat. Cu aceeași mirare își opri privirea asupra lui Raskolnikov, care zăcea dezbrăcat, nespălat, cu părul vîlvoi, pe divanul lui mizer și murdar. Raskolnikov, fără să se miște, îl privea și el țintă pe noul venit. Acesta, tot atît de nedumerit, își mută privirea cercetătoare asupra părului ciufulit, nepieptănat, asupra obrazului neras al lui Razumihin, care, la rîndul său, îl măsura cu privirea obraznic și întrebător, fără a se clinti din loc. Tăcerea încordată stărui un minut, apoi, după cum era de așteptat, se petrecu o mică schimbare de pantomimă. Dîndu-și seama după unele semne, de altfel, destul de vădite, că în această „cabină de vapor“ ifosele lui nu impresionau pe nimeni, domnul se mai îmblînzi și întrebă politicos, deși tot cam de sus, pe Zosimov, rostind răspicat fiecare silabă :

— Domnul Rodion Romanîci Raskolnikov, student, sau fost student ?

Zosimov se foi ușor pe divan și poate că i-ar fi răspuns, dacă Razumihin, căruia, de fapt, nu-i fusese pusă întrebarea, nu i-ar fi luat-o înainte :

— Uite-l colea, pe divan ! Dar dumneata ce vrei ?

Acest familiar „ce vrei ?!“ luă piuitul domnului afectat ; făcu chiar o mișcare către cel care vorbea, dar se stăpîni la timp și se întoarse cît mai repede spre Zosimov.

— Acesta-i Raskolnikov ! mormăi Zosimov, arătînd cu capul spre bolnav, apoi căscă de-și strîmbă falca și, ducînd mîna alene la buzunarul jiletcii, scoase un ceas uriaș de aur, cu capacul bombat, îl deschise, se uită, și tot atît de încet și leneș îl puse la loc în buzunar.

În timpul acesta, Raskolnikov zăcea, tăcut, pe spate și-l privea țintă, stăruitor, deși fără nici o expresie, pe noul venit. De cînd își luase privirea de la floricica de pe tapet, chipul lui, extrem de palid, exprima o nespusă suferință, ca și cum abia ar fi trecut printr-o operație chinuitoare, sau ar fi fost slobozit din

niște cazne grele. Dar, încetul cu încetul, domnul care intrase în odaie începu să-i trezească tot mai mult atenția — întîi nedumerire, apoi neîncredere și, în sfîrșit, aproape teamă. Iar cînd Zosimov îl arătă, spunînd : „Acesta-i Raskolnikov", el se ridică deodată, de parcă l-ar fi împins cineva, se așeză în capul oaselor și rosti cu un ton aproape sfidător, deși cu glas slab, întretăiat :

— Da ! Eu sînt Raskolnikov ! Ce doriți ?

Musafirul îl privi cu luare-aminte și rosti cu demnitate :

— Piotr Petrovici Lujin. Sper că numele meu nu vă este cu totul necunoscut.

Dar Raskolnikov, care se așteptase cu totul la altceva, îl privi tăcut și năuc, ca și cum ar fi auzit pentru prima oară de acest nume.

— Cum, e posibil să nu fi primit încă nici o înștiințare ? întrebă Piotr Petrovici, oarecum jignit.

Drept răspuns, Raskolnikov se lăsă încet pe pernă, își puse mîinile sub cap și-și aținti ochii în tavan. Se vedea pe fața lui Lujin că era încurcat. Zosimov și Razumihin îl priveau cu și mai multă curiozitate, așa că pînă la urmă izbutiră să-l descumpănească cu totul.

— Socoteam, eram sigur... bîigui el, că scrisoarea expediată de mai bine de zece zile, aproape de două săptămîni...

— Ascultă, ce stai în prag ? îl întrerupse deodată Razumihin. Dacă ai ceva de spus, șezi colea ; că nu încăpeți amîndoi, dumneata și cu Nastasia, în ușă. Nastasiuşka, dă-te la o parte, fă-i loc să treacă ! Hai, intră înăuntru, poftim un scaun. Haide, strecoară-te odată !

Razumihin își trase îndărăt scaunul, făcînd puțin loc între masă și genunchi, și așteptă în această poziție incomodă ca musafirul să se „strecoare" prin strîmtoarea aceea. Propunerea fusese astfel făcută, încît era greu să refuze, și musafirul, poticnindu-se, se grăbi să treacă pînă la scaun prin spațiul acela îngust și, după ce se așeză, îl privi neliniștit pe Razumihin.

— Nu te sfii, îl luă acesta în primire. Rodea e bolnav de cinci zile, trei zile a delirat, dar acum s-a trezit și chiar a mîncat cu poftă. Cel de colo e medicul lui, l-a examinat chiar acum, iar eu sînt colegul lui Rodka, fost student ca și el, și acum îl dădăcesc ; așa că nu trebuie să ții seama de noi și poți să spui ce ai de spus.

— Mulțumesc. Dar prezența mea și convorbirea n-au să-l obosească oare pe bolnav ? îl întrebă Piotr Petrovici pe Zosimov.

— Nu, nu, gîngăvi Zosimov. Dimpotrivă, s-ar putea chiar să-l distreze, şi căscă din nou.

— O, şi-a revenit de mult, încă de azi-dimineaţă ! urmă Razumihin, a cărui familiaritate avea un aer de candoare atît de sinceră, încît Piotr Petrovici, după o clipă de şovăială, începu să se simtă niţel mai la îndemînă, poate pentru că acest coate-goale necuviincios apucase să se prezinte ca fost student.

— Măicuţa dumneavoastră... începu Lujin.

— Hm ! făcu tare Razumihin şi Lujin îl privi întrebător.

— Nu-i nimic, dă-i drumul...

Lujin ridică din umeri.

— ...Măicuţa dumneavoastră, încă pe vremea şederii mele în orăşelul dumnealor, începuse să vă scrie o scrisoare. După sosirea mea aici, am lăsat anume să treacă cîteva zile fără să vin pe la dumneavoastră, ca să fiu sigur că aţi fost informat despre toate ; acum însă, spre mirarea mea, văd că...

— Ştiu, ştiu ! îl întrerupse Raskolnikov, vădit înciudat şi nerăbdător. Dumneata eşti ginerică ?... Ştiu... ajunge !...

Piotr Petrovici se simţi profund jignit, dar tăcu. Căuta să priceapă ce însemnau toate acestea. O clipă se aşternu tăcerea.

În vremea asta Raskolnikov, care se întorsese pe jumătate spre dînsul ca să-i răspundă, reîncepu să-l examineze cu cea mai mare atenţie, cu o deosebită curiozitate, ca şi cum adineauri n-ar fi avut timpul să-l vadă bine, sau ar fi descoperit acum în el, pe neaşteptate, ceva nou, care îl uimea ; în acest scop, se săltă chiar puţin pe pernă, sprijinindu-se ca să-l vadă mai bine. Înfăţişarea lui Piotr Petrovici avea într-adevăr ceva deosebit, ceva care te izbea de la prima vedere şi justifica pe deplin titlul de „ginerică", ce-i fusese trîntit în obraz. În primul rînd, se vedea clar, prea clar poate, că Piotr Petrovici, în aşteptarea logodnicei, se grăbise să folosească cele cîteva zile de şedere în capitală pentru a se ferchezui şi a se face cît mai frumos, lucru, de altfel, destul de nevinovat şi de înţeles. Pînă şi faptul că-şi arăta prea pe faţă, poate, mulţumirea şi încrederea în sine, pricinuite de schimbarea în bine ce se petrecuse în înfăţişarea lui, i se putea ierta dat fiind că Piotr Petrovici se pregătea de însurătoare. Hainele lui, abia scoase de la croitor, erau frumoase şi nu li se putea reproşa nimic, afară poate de faptul că erau prea noi şi mărturiseau prea deschis un anumit scop. Şi *melonul* elegant, nou-nouţ, pe care îl mînuia cu atît respect şi-l ţinea cu o deosebită atenţie, mărturisea acelaşi lucru ; şi mănuşile liliachii

superbe, veritabile *mănuși Jouvains,* spuneau același lucru, numai prin faptul că nu le purta, ci le ținea de formă în mînă. În îmbrăcămintea lui Piotr Petrovici precumpăneau culorile deschise, tinerești. Avea un surtuc de vară foarte elegant, cafeniu-deschis, pantaloni ușori, de culoare deschisă, jiletcă asortată, rufărie fină, abia cumpărată, și o cravată subțire, de batist, cu dungi roz, și culmea : toate îi veneau perfect. Chipul lui proaspăt, frumos chiar, nu arăta cei patruzeci și cinci de ani pe care îi avea. Favoriții, negri, deși îi încadrau obrazul, făcînd să reiasă în chip plăcut albeața strălucitoare a bărbiei, îngrijit rasă. Iar părul, abia încărunțit, pieptănat și frizat la bărbier, nu-i dădea totuși acel aer caraghios și prostănac de mire neamț, pe care-l au îndeobște bărbații care-și dau capul pe mîna coaforului. Și dacă fizionomia lui, destul de frumoasă și impunătoare, avea într-adevăr ceva neplăcut și respingător, apoi acest lucru era din alte pricini. După ce-l studie în voie pe domnul Lujin, Raskolnikov zîmbi sarcastic, se lăsă pe pernă și-și aținti din nou privirile în bagdadie.

Dar domnul Lujin se stăpîni, părea hotărît să nu dea deocamdată nici o atenție acestor ciudățenii.

— Îmi pare foarte, foarte rău că vă găsesc în această stare începu el, ca să curme tăcerea. Dacă aș fi știut că sînteți bolnav, aș fi venit mai curînd. Dar, știți, treburile... Afară de asta, în legătură cu activitatea mea de avocat, am la senat un proces de mare importanță, fără să mai vorbesc despre acele griji pe care le bănuiți desigur și dumneavoastră. Aștept din clipă în clipă sosirea măicuței și a surioarei dumneavoastră...

Raskolnikov făcu o mișcare, de parcă ar fi vrut să spună ceva ; pe fața lui se citea o oarecare emoție. Piotr Petrovici se întrerupse, așteptă, dar văzînd că Raskolnikov tace, urmă :

— Mda... din clipă în clipă. Le-am găsit și o locuință unde să stea pînă una alta...

— Unde ? întrebă cu voce slabă Raskolnikov.

— Foarte aproape de aici, în casa lui Bakaleev...

— E pe Voznesenski, îl întrerupse Razumihin. Două etaje de camere mobilate ; le ține negustorul Iușin ; am fost pe acolo.

— Da, camere mobilate...

— O porcărie nemaipomenită ; murdărie, putoare, o casă rău famată ; s-au petrecut în ea diverse chestii urîte ; dracu știe cine locuiește acolo !... Am fost în casa aceea cu ocazia unei afaceri scandaloase. De altfel, odăile sînt destul de ieftine.

— Fiind de puțină vreme în oraș, n-am putut, firește, avea atîtea informații, obiectă, înțepat, Piotr Petrovici. Sînt două odăițe cît se poate de curate și pe urmă nu le-am închiriat decît pentru scurtă vreme... Am și găsit o locuință adevărată, adică viitoarea noastră locuință, se întoarse el spre Raskolnikov. O punem la punct acum ; eu, deocamdată, stau tot într-o odăită mobilată, la doi pași de aici, la doamna Lipevehsel, în apartamentul unui tînăr prieten, Andrei Semionîci Lebeziatnikov : chiar el mi-a indicat casa lui Bakaleev...

— Lebeziatnikov ? repetă încet Raskolnikov, încercînd să-și amintească ceva.

— Da, Andrei Semionîci Lebeziatnikov, funcționar la minister. Îl cunoașteți cumva ?

— Da... adică nu, răspunse Raskolnikov.

— Iertați-mă, dar așa am dedus după întrebarea dumneavoastră. I-am fost cîndva tutore... un tînăr foarte simpatic... un om cu idei înaintate... Mă bucur cînd am ocazia să întîlnesc tineret : după tineret poți judeca ce mai e nou pe lume, și Piotr Petrovici își roti privirile asupra celor de față, nădăjduind un semn de aprobare.

— În ce privință ?

— În tot ce este mai serios, cum s-ar zice, în privința esenței tuturor lucrurilor, se grăbi să răspundă Piotr Petrovici, aproape fericit. Vedeți dumneavoastră, eu aproape de zece ani n-am mai fost la Petersburg. Toate aceste noutăți, reforme, idei [10] ale dumneavoastră au ajuns, firește, și pînă la noi, în provincie ; dar ca să vezi clar și să cuprinzi totul, trebuie să stai la Petersburg. Eu cred că cele mai multe lucruri noi le poți afla observînd tînăra noastră generație. Mărturisesc că mă bucură nespus...

— Ce anume ?

— Întrebarea e vastă. Aș putea să greșesc, dar mi se pare că tineretul nostru are păreri mai clare, cum s-ar zice, un spirit mai critic ; și dă dovadă de mai multă acțiune...

— Așa e, strecură printre dinți Zosimov.

— Te înșeli, nu dă dovadă de nici o acțiune, se legă numaidecît de cele spuse Razumihin. Acțiunea nu pică din cer. Iar noi, de mai bine de două sute de ani, ne-am dezvățat să mai fim activi... Idei se mai întîlnesc, pe ici, pe colo, se întoarse el către Piotr Petrovici. Există și dorința de a face bine, deși e o dorință copilărească ; uneori, se găsește chiar și cinste, cu toate

că ne-au năpădit fel de fel de escroci, dar acțiune — ioc ! Acțiunea poartă cizme.

— Nu sînt de acord cu dumneavoastră, ripostă cu vădită încîntare Piotr Petrovici. Firește, se pune prea multă pasiune, se fac greșeli, dar trebuie să fim îngăduitori : pasiunea este mărturia entuziasmului pe care îl trezește un anumit țel, precum și revolta împotriva împrejurărilor vitrege exterioare care împresoară acest țel. Iar dacă s-a făcut puțin, păi nici timp nu am prea avut. Fără să mai vorbim de mijloace. Cît despre propria mea părere, dacă doriți, aș putea să spun că totuși s-a făcut ceva : idei noi, folositoare au fost răspîndite, de asemenea unele lucrări noi, folositoare, în locul visurilor romantice de altădată ; literatura capătă o nuanță din ce în ce mai matură ; multe prejudecăți dăunătoare au fost luate în rîs și smulse din rădăcină... Într-un cuvînt, ne-am rupt categoric de trecut și, după părerea mea, asta înseamnă ceva...

— A început să cînte ! Vrea să facă impresie... făcu deodată Raskolnikov.

— Poftim ? întrebă Piotr Petrovici, care nu auzise bine, dar nu căpătă nici un răspuns.

— Toate acestea sînt adevărate, se grăbi să intervină Zosimov.

— Nu-i așa ? urmă Piotr Petrovici, aruncîndu-i o privire prietenoasă. Trebuie să recunoașteți, urmă el, întorcîndu-se către Razumihin cu o oarecare nuanță de triumf și superioritate în glas (era cît pe aci să adauge : „tinere"), trebuie să recunoașteți că s-a obținut un anumit succes, sau, cum se spune astăzi, un anumit progres și în domeniul științific și în cel al realității economice...

— Banalități !

— Nu sînt banalități ! Dacă, de pildă, pînă mai ieri mi se spunea : „Iubește-ți aproapele", și-l iubeam, ce ieșea din asta ? urmă Piotr Petrovici, pripindu-se cam prea vădit. Ieșea că-mi rupeam caftanul în două, îl împărțeam cu aproapele meu și amîndoi rămîneam pe jumătate goi, după cum spune proverbul : „Dacă fugi după doi iepuri, nu prinzi nici unul". Iar știința spune : iubește-te în primul rînd pe tine însuți, căci totul pe lumea asta se bizuie pe interesul personal. Dacă te iubești numai pe tine, ai să-ți vezi bine de treburile tale și caftanul are să-ți rămînă întreg. Iar realitățile economice adaugă : cu cît se ridică într-o societate mai mulți indivizi înstăriți — adică,

cu cît există mai multe caftane întregi — cu atît societatea are temelii mai solide şi realizează mai bine scopul comun. Aşadar, acumulînd exclusiv pentru mine, eu tocmai prin aceasta acumulez oarecum pentru toţi, şi reuşesc ca şi aproapele meu să capete ceva mai mult decît un caftan rupt ; şi asta nu din dărnicia mea personală, izolată, ci ca o consecinţă a bunăstării generale. Ideea asta este cît se poate de simplă, dar, din nefericire, multă vreme i-a trebuit ca să-şi facă loc în mintea omului, să răzbească de sub exaltarea visătoare, deşi s-ar părea că nu e nevoie să fii cine ştie ce deştept ca să-ţi dai seama...

— Iartă-mă, te rog, dar nici eu nu sînt cine ştie ce deştept ! îl întrerupse tăios Razumihin. Aşa că : hai să sfîrşim discuţia. Am deschis-o cu un anumit scop, altminteri pălăvrăgeala asta cu care încearcă să se ameţească oamenii, toate aceste nesfîrşite banalităţi, mereu aceleaşi şi aceleaşi, m-au dezgustat într-atît în ultimii trei ani, încît zău că roşesc nu numai cînd le spun eu, dar chiar atunci cînd le debitează altul în prezenţa mea. Dumneata, firește, te-ai grăbit să arăţi ce ştii — e scuzabil şi nu te condamn. Eu însă n-am vrut decît să aflu cine eşti, pentru că, vezi dumneata, în ultima vreme, pe arena publică s-au pripăşit atîţia profitori de tot soiul, care le-au denaturat într-atît pe toate în interesul lor personal, încît le-au stricat definitiv... Aşa că, destul !

— Domnul meu, începu Lujin, jignit, însă plin de demnitate, nu vreţi cumva să spuneţi fără înconjur cum că şi eu...

— O, cum se poate !... S-ar putea să-mi permit ?... Haide, ajunge ! i-o reteză Razumihin şi, întorcîndu-se pe loc spre Zosimov, reîncepu discuţia de adineauri.

Piotr Petrovici fu destul de inteligent ca să primească această explicaţie. De altfel, hotărîse în gîndul lui să plece în două minute.

— Sper, că acum, după ce ne-am cunoscut, spuse el lui Raskolnikov, şi după ce vă veţi întrema, în virtutea împrejurărilor cunoscute de dumneavoastră, prietenia noastră se va întări... Vă doresc multă sănătate...

Raskolnikov nici măcar nu-şi întoarse capul. Piotr Petrovici se ridică de pe scaun.

— Au fost ucise numai de unul care amanetase ceva ! spunea cu convingere Zosimov.

— Fără nici o discuţie ! îi ţinea isonul Razumihin. Porfiri nu-şi trădează gîndurile, dar îi cheamă pe toţi la interogator...

— Îi interoghează pe cei care au amanetat ceva ? întrebă tare Raskolnikov.

— Da. Şi ?

— Nimic.

— De unde îi ia ? întrebă Zosimov.

— Pe unii i-a numit Koh, numele altora era scris pe hîrtia care învelea obiectele, alţii au venit singuri cînd au aflat...

— Ce canalie îndemînatică, cu experienţă, trebuie să fie ucigaşul ! Ce îndrăzneală ! Cîtă hotărîre !

— Tocmai asta nu-i adevărat ! îl întrerupse Razumihin. Tocmai părerea asta vă încurcă pe toţi. Iar eu vă spun că este un om neîndemînatic, fără nici o experienţă şi care, probabil, este la primul său pas. Dacă presupunem că avem de-a face cu o canalie dibace, calculată, toată povestea devine neverosimilă. Dacă presupunem însă că-i vorba de un ageamiu în materie, atunci vedem că numai întîmplarea l-a scos din bucluc. Şi ce nu-i în stare să facă întîmplarea ? Cînd te gîndeşti că poate nici n-a prevăzut vreo piedică ! Şi cum a condus întreaga afacere ? A luat obiecte în valoare de zece-douăzeci de ruble, şi-a umplut buzunarele, a răscolit lădiţa babei, boarfele, iar în scrin, în sertarul de sus, într-o cutie s-au găsit mai bine de o mie cinci sute de ruble bani curaţi, în afară de bilete de bancă ! Nu s-a priceput nici măcar să jefuiască, nu s-a priceput decît să ucidă ! A fost primul lui pas, ţi-o spun eu, primul lui pas ; s-a pierdut cu firea ! Şi nu l-a salvat calculul, întîmplarea l-a salvat !

— Mi se pare că vorbiţi despre asasinarea bătrînei văduve de arhivar, întîmplată acum cîteva zile, se amestecă Piotr Petrovici, vorbind, către Zosimov ; se sculase în picioare, ţinînd în mînă pălăria şi mănuşile, dar, înainte de plecare, voia să mai arunce cîteva vorbe pline de inteligenţă.

Era vădit că ţinea mult să producă o impresie cît mai bună — vanitatea învinsese prudenţa.

— Da. Aţi auzit ?

— Firește, doar e în vecinătate...

— Cunoaşteţi amănuntele ?

— N-aş putea spune ; dar pe mine mă interesează mai ales din punct de vedere general, al problemei în sine. Fără să mai vorbesc de faptul că numărul crimelor în clasele inferioare s-a înmulţit considerabil în ultimii cinci ani ; fără să mai vorbesc despre furturile şi incendiile care se întîmplă peste tot locul ;

ceea ce îmi pare mai ciudat este că, în aceeași măsură, se înmulțesc și crimele săvîrșite de elemente din clasele superioare, se înmulțesc, cum s-ar zice, paralel. Ba se aude că un fost student a jefuit poșta la drumul mare ; ba niște oameni, înaintați prin poziția lor socială, falsifică bani ; la Moscova a fost prins un grup întreg de falsificatori ai ultimului împrumut cu cîștiguri, iar printre principalii complici este și un lector de istorie universală ; în altă parte, un secretar de ambasadă, de-al nostru, este ucis peste granită pentru o chestiune misterioasă de bani. Și dacă acum și această bătrînă cămătăreasă a fost ucisă de un om de pe o treaptă socială superioară, fiindcă mujicii nu amanetează obiecte de aur... Cum se poate explica această decădere a păturii civilizate a societății noastre ?

— Multe schimbări economice... începu Zosimov.

— Cum se explică ? se legă de el Razumihin. Tocmai prin vechea noastră lipsă de spirit practic s-ar putea explica.

— Cum asta ?

— Ce a răspuns la Moscova lectorul dumitale la întrebarea : pentru ce a falsificat bancnotele ?... „Toată lumea se îmbogățește folosind diverse mijloace. Și eu am vrut să mă îmbogățesc cît mai repede". Nu-mi amintesc exact cuvintele, dar sensul lor este acesta : pe daiboj, cît mai repede, fără prea multă bătaie de cap ! Ne-am obișnuit să luăm totul de-a gata, să fim duși de mînă, să mîncăm posmagi gata muiați. Iar cînd sună ceasul cel mare, fiecare arată ce poate...

— Bine, dar moralitatea ? Și, cum s-ar zice, legile...

— Ce te supără ? se amestecă pe neașteptate Raskolnikov. A ieșit exact după teoria dumitale !

— Cum după teoria mea ?

— Încearcă să duci pînă la capăt ceea ce ai susținut adineauri și vei ajunge la rezultatul că ai tot dreptul să ucizi...

— Vai de mine !... strigă Lujin.

— Nu, nu este așa ! spuse Zosimov.

Raskolnikov era palid, respira greu, buza de sus îi tresărea.

— Toate au o măsură ! urmă cu trufie Lujin. O idee economică nu înseamnă o invitație la crimă, la asasinat, și dacă ar fi să presupunem numai că...

— Este sau nu adevărat că dumneata i-ai spus logodnicei dumitale... îl întrerupse din nou Raskolnikov, cu glasul tremurînd de furie și în care se deslușea dorința de a jigni, este adevărat că i-ai spus, chiar în clipa cînd ți-a primit propunerea,

că te bucură mai ales faptul... că este săracă... fiindcă este mai avantajos să-ți iei soție dintr-o casă căzută în mizerie, ca după aceea să o poți domina... și ca binefăcător al ei să-i poți reproșa, cînd vrei, tot binele pe care i l-ai făcut ?...

— Domnul meu ! strigă Lujin, enervat și furios, roșu la față și încurcat. Domnul meu... să denaturați în acest hal o idee ! Iertați-mă, dar trebuie să vă spun că zvonul care v-a ajuns la ureche, sau, mai bine zis, care v-a fost adus la cunoștință, nu are nici o umbră de seriozitate și eu... bănuiesc cine a azvîrlit... Într-un cuvînt... această săgeată... într-un cuvînt, chiar mama dumneavoastră... Și fără asta mi-a făcut impresia că, în pofida tuturor însușirilor sale minunate, ideile ei au o nuanță exaltată și romantioasă... Și totuși, eram la o mie de verste departe de a presupune că ar putea să înțeleagă și să vă prezinte situația sub o formă atît de denaturată... Și, în sfîrșit... în sfîrșit...

— Știi ceva ? sări deodată Raskolnikov, ridicîndu-se într-un cot pe pernă și privindu-l țintă, cu ochi scăpărători. Știi ceva ?

— Ce anume ?

Lujin se opri și așteptă cu un aer jignit și sfidător. Tăcerea ținu cîteva clipe.

— Uite ce este, dacă dumneata îți mai permiți vreodată... să spui măcar un cuvînt... despre mama mea... te arunc pe scară !...

— Ce-i cu tine ?! strigă Razumihin.

— Ah, așa stau lucrurile ! Lujin păli și-și mușcă buza. Ascultați, domnul meu, ce am să vă spun, începu el rar, stăpînindu-se din răsputeri și gîfiind. Chiar adineauri, de la primul pas pe care l-am făcut în odaia aceasta, mi-am dat seama de ostilitatea dumneavoastră, dar am rămas anume ca să aflu mai mult. Aș fi putut ierta multe unui om bolnav, unui om care-mi este rudă, dar acum... n-am să pot niciodată să vă...

— Nu sînt bolnav ! strigă Raskolnikov.

— Cu atît mai mult...

— Du-te la dracu !

Dar Lujin părăsea acum încăperea, fără să isprăvească ce avea de spus, strecurîndu-se din nou între masă și scaun ; de data aceasta, Razumihin se sculă să-i facă loc. Fără să privească pe vreunul din ei, fără să-l salute măcar pe Zosimov, care îi tot făcea semne să-l lase pe bolnav în pace, Lujin ieși ținîndu-și cu grijă pălăria la nivelul umărului în clipa cînd se aplecă să

treacă pragul. Pînă şi felul în care-şi mlădie spinarea cu acest prilej vădea clar că fusese jignit de moarte.

— Dar cum se poate, cum se poate să te porţi astfel ?! întrebă Razumihin, dînd din cap, nedumerit.

— Lăsaţi-mă, lăsaţi-mă cu toţii ! strigă, cuprins de mînie, Raskolnikov. O să mă lăsaţi odată în pace, călăilor ? Nu mă tem de voi ! Acum nu mă mai tem de nimeni, de nimeni ! Căraţi-vă de aici ! Vreau să rămîn singur, singur, singur !

— Hai să plecăm ! zise Zosimov, făcînd semn lui Razumihin.

— Se poate ? Dar cum să-l lăsăm singur în starea asta ?

— Să mergem, insistă doctorul, ieşind din odaie.

Razumihin stătu puţin pe gînduri, apoi se repezi pe urmele lui.

— Ar fi fost mai prost dacă nu l-am fi ascultat, zise Zosimov pe scară. Nu trebuie să-l irităm...

— Ce-i cu dînsul ?

— Ei, i-ar trebui un impuls binefăcător, ceva care să-l scoată din gîndurile lui ! Adineauri era în stare... Ştii, am impresia că-l roade ceva. O idee fixă, care-l urmăreşte... De asta mi-e frică pentru el. Îl apasă ceva, negreşit.

— Păi, poate o fi ceva în legătură cu domnul acesta, cu Piotr Petrovici ! Din discuţie am înţeles că el se însoară cu sora lui şi că Rodea aflase despre aceasta cu puţin înainte de a se îmbolnăvi, dintr-o scrisoare...

— Da, dracu l-a adus tocmai acum ! S-ar putea să fi stricat tot. Dar tu ai observat că este indiferent la toate, tace orice i-ai spune, în afară de un singur lucru care îl scoate din sărite : asasinatul acela...

— Da, da ! îi ţinu isonul Razumihin. Am observat cît se poate de bine ! Îl interesează, îl sperie ! L-au speriat în ziua cînd s-a îmbolnăvit, în biroul comisarului de poliţie ; a leşinat acolo.

— Ai să-mi povesteşti amănunţit diseară cum s-au petrecut lucrurile şi după aceea am să-ţi spun şi eu ce cred. Mă interesează foarte mult ! Am să mai trec peste o jumătate de oră să-l văd... De altfel, n-o să facă congestie...

— Îţi mulţumesc ! Eu în vremea asta am să stau la Paşenka şi am să-l ţin sub observaţie prin intermediul Nastasiei...

După plecarea lor, Raskolnikov se uită, nerăbdător şi supărat, la Nastasia ; femeia nu se grăbea să plece.

— Vrei un ceai ? îl întrebă dînsa.

— Mai tîrziu ! Acum vreau să dorm ! Lasă-mă...

Cu o mişcare spasmodică se răsuci la perete ; Nastasia ieşi din odaie.

VI

Dar de îndată ce rămase singur, Raskolnikov se sculă, închise uşa cu cîrligul, desfăcu legătura de haine adusă adineauri de Razumihin şi începu să se îmbrace. Ciudat : o linişte desăvîrşită părea să fi înlocuit starea frenetică de adineauri şi frica chinuitoare din ultima vreme. Era cea dintîi clipă de linişte, stranie şi neaşteptată. Mişcările precise şi sigure vădeau o hotărîre puternică. „Astăzi, chiar astăzi !"... şoptea el. Îşi dădea seama că este încă foarte slab, dar nemaipomenita încordare sufletească ajunsese la un grad de intensitate care se învecina cu acest calm perfect, cu ideea fixă, şi-i dădea putere şi încredere în sine : spera, de altfel, că nu va cădea în stradă. După ce se îmbrăcă cu hainele noi, se uită la banii care erau pe masă, se gîndi puţin, şi-i vîrî în buzunar. Erau cu totul douăzeci şi cinci de ruble. Luă şi pitacii de aramă, restul de la cele zece ruble cheltuite de Razumihin pentru haine. Apoi scoase încet cîrligul, ieşi din odaie, coborî scara şi aruncă o privire pe uşa larg deschisă a bucătăriei : Nastasia era acolo, dar sta cu spatele la el şi, aplecată, sufla în samovar. Nu auzi nimic. Şi apoi, cine şi-ar fi putut închipui că are să fugă ? Peste o clipă, Raskolnikov se şi afla în stradă

Era ora opt seara, soarele asfinţea. Afară domnea aceeaşi zăpuşeală ; dar el înghiţi cu nesaţ aerul îmbîcsit de praf, otrăvit de duhorile pestilenţiale ale marelui oraş. Capul începu să i se învîrtească uşor ; un fel de energie sălbatică se citea în ochii lui înfriguraţi şi pe faţa suptă şi lividă. Nu ştia şi nici nu se gîndea unde avea să-şi îndrepte paşii ; ştia numai că „trebuie să isprăvească totul dintr-o dată, chiar azi, chiar acum ; că altfel nu se mai întoarce acasă *fiindcă nu vrea să trăiască în acest fel*". Dar cum să isprăvească ? Cu ce să isprăvească ? Nu avea nici cea mai mică idee şi nici nu voia să se gîndească. Alunga acest gînd care-l chinuia. Simţea şi ştia numai că trebuia neapărat ca totul să se schimbe într-un fel sau altul, „oricum", repeta el, cu îndîrjire, cu hotărîre deznădăjduită.

După vechiul lui obicei, se îndreptă spre Sennaia, locul plimbărilor sale de altădată. Dar înainte de a ajunge acolo, zări pe trotuar, în fața unei dugheni cu mărunțișuri, un tînăr flașnetar cu părul negru, cîntînd o romanță sentimentală. Acompania cu flașneta pe o fată de vreo cincisprezece ani, care sta înaintea lui, îmbrăcată ca o domnișoară, cu crinolină și mănăluță, cu mănuși și pălărioară de pai împodobită cu o pană roșie ca para focului ; gătelile ei erau vechi și ponosite. Cu o voce dogită de cîntăreață de stradă, dar destul de plăcută și de puternică, ea cînta romanța în așteptarea celor două copeici pe care aveau, poate, să i le arunce cei din dugheană. Raskolnikov se opri printre cei doi-trei auditori, ascultă, scoase un pitac și-l puse în mîna fetei. Ea își întrerupse brusc cîntecul la nota cea mai înaltă și mai sentimentală, de parcă l-ar fi tăiat cineva cu cuțitul, strigă scurt flașnetarului : „ajunge" și amîndoi trecură mai departe, către dugheana următoare.

— Vă place muzica de stradă ? întrebă deodată Raskolnikov pe un cetățean între două vîrste, un trecător care se vîntura pe acolo și se oprise lîngă el să asculte flașneta. Omul îl privi, ursuz și mirat. Mie îmi place grozav, urmă Raskolnikov, ca și cum ar fi vorbit despre altceva decît despre niște cîntece de stradă. Îmi place să aud un glas cîntînd în sunetele flașnetei, pe o seară rece, întunecoasă și umedă de toamnă, neapărat umedă, cînd trecătorii au fețele supte și bolnăvicioase, palide-verzui ; sau — și mai bine — pe ninsoare, cînd fulgii mari, umezi cad drept de tot și nu e vînt — știți ? — și vezi strălucind printre fulgi felinarele cu gaz...

— Nu știu... Mă iertați... bolborosi domnul, speriat și de întrebarea și de aerul ciudat al lui Raskolnikov, și trecu pe partea cealaltă a străzii.

Raskolnikov porni drept înainte și ajunse la colțul din Sennaia, unde își avea taraba negustorul cu nevasta care vorbiseră în seara aceea cu Lizaveta ; dar ei lipseau. Recunoscînd locul, Raskolnikov se opri, se uită de jur împrejur și întrebă pe un tînăr cu cămașă roșie, care căsca la intrarea unei făinării :

— E aici un tîrgoveț cu nevastă-sa care fac negustorie în colț, da ?

— Aici fac negoț fel de fel de oameni, răspunse flăcăul, măsurîndu-l disprețuitor de sus pînă jos.

— Cum îl cheamă ?

— Cum l-au botezat.

— Nu cumva eşti şi tu din regiunea Zaraiski ? Din ce gubernie ?

Flăcăul îl privi din nou.

— Noi nu sîntem din gubernie, înălţimea-voastră, ci din judeţ ; de plecat, a plecat frate-meu, eu am rămas acasă, aşa că nu ştiu nimic... Să ne fie cu iertăciune, înălţimea-voastră.

— Colo sus este vreun birt ?

— Un tractir, este şi biliard, ba se găsesc şi *contese*... Şi încă ce mai *contese !*

Raskolnikov străbătu piaţa. În colţul străzii se înghesuiau o mulţime de oameni, numai mujici. Se vîrî unde era lume mai multă, uitîndu-se la fiecare în faţă. Nu ştia nici el de ce simţea nevoia să intre în vorbă cu toată lumea. Dar mujicii nu-l băgau în seamă şi îşi vedeau de-ale lor, sporovăind, împărţiţi în grupuri mici. Raskolnikov stătu, se gîndi puţin şi porni la dreapta, pe trotuar, în direcţia podului V. Străbătu piaţa şi ajunse în ulicioară...

I se întîmplase de multe ori să treacă prin această ulicioară scurtă, care cotea brusc şi care unea Sennaia cu Sadovaia. În ultima vreme, se simţea chiar atras spre aceste locuri, mai ales cînd îl apuca urîtul, „ca să simtă şi mai puternic urîtul". Acum intrase în ulicioară fără vreun gînd anumit. Acolo se afla o casă mare, ocupată în întregime de cîrciumi şi alte localuri, unde se putea bea şi mînca ; prin uşile acestor stabilimente ieşeau într-una femei uşor îmbrăcate, aşa cum fac cînd se duc „prin vecini", cu capul gol şi numai în rochii. Ici-colo, ele se îmbulzeau pe trotuar, mai ales în jurul scărilor care duceau la demisol, unde erau diverse localuri de petrecere. Într-unul din ele domnea o zarvă, de răsuna întreaga stradă : se auzea zdrăngănind o chitară şi cîntece de veselie. Un grup mare de femei se înghesuiau la intrare ; unele şedeau pe trepte, altele pe trotuar, altele stăteau de vorbă în picioare. Un soldat beat, cu ţigara în gură, se învîrtea de colo-colo, în mijlocul străzii, înjurînd în gura mare. Părea că voia să intre undeva, dar uitase unde anume. Doi zdrenţăroşi se certau între ei ; un altul, beat mort, zăcea de-a curmezişul străzii. Raskolnikov se apropie de grupul mare de femei ; vorbeau cu glasuri răguşite şi purtau toate rochii de stambă, ghete din piele de capră, şi erau cu capul gol. Unele trecuseră de patruzeci de ani, altele nu împliniseră nici şaptesprezece, aproape toate aveau ochii încercănaţi.

Fără să știe de ce, îl atrăgeau cîntecele și toată zarva și gălăgia care domnea acolo, jos... În mijlocul hohotelor de rîs și al chiuiturilor, în zdrăngănit de chitară îmbinat cu un glas de tenor ce cînta în falset un cîntec dezmățat, cineva juca frenetic, bătînd tactul din călcîie. Raskolnikov ascultă atent, posomorît și îngîndurat, aplecat spre intrare, privind cu curiozitate de pe trotuar înăuntru.

Măi vardist, drăguțul meu,
Geaba mă tot bați mereu !...

răsuna glasul subțire al cîntărețului. Raskolnikov simțea o mare dorință să audă fiecare cuvînt al cîntecului, ca și cum ar fi putut găsi în aceste cuvinte o dezlegare.

„Să intru ? se gîndi el. Cum rîd ! De beți ce sînt... Dacă m-aș îmbăta și eu ?"

— Nu intrați, boierule ? îl întrebă una din femei, cu glas destul de sonor, rămas încă proaspăt.

Era tînără și numai ea din tot grupul nu era respingătoare.

— Ia uite, ce fată drăguță ! răspunse el, îndreptîndu-se de spate și privind-o.

Femeia zîmbi ; complimentul îi făcuse plăcere.

— Și dumneavoastră sînteți foarte drăguț, zise ea.

— Ce jigărit e ! spuse alta cu o voce de bas. Pesemne că a ieșit acum din spital ?

— Ian priviți, toate-s fete de general, da toate-s cîrne ! o întrerupse un mujic afumat, apropiindu-se cu sumanul descheiat și cu o mutră veselă și mucalită. De-o frumusețe !

— Intră dacă ai venit !

— Intru, frumoaso !

Și omul se năpusti pe scară.

Raskolnikov se depărtă încet.

— Ascultă, boierule ! îi strigă din urmă fata.

— Ce vrei ?

Ea se fîstîci.

— Mie, boierule, mi-ar face plăcere oricînd să petrec un ceas cu dumneavoastră, dar acu, dacă sînteți aici, parcă mi-e rușine. Dați-mi șase copeici de băut, iubite cavaler.

Raskolnikov scoase la întîmplare din buzunar trei pitaci.

— Vai, ce boier bun !

— Cum te cheamă ?

— Să întrebați de Duklida.

— Frumos îi șade, zise deodată altă femeie din grup, dînd din cap cu dojană spre Duklida. Nici nu știu cum se numește asta : să ceri așa, pe gratis. Eu una aș intra în pămînt de rușine...

Raskolnikov o cercetă atent pe cea care vorbea. Era o femeie de vreo treizeci de ani, ciupită de vărsat și plină de vînătăi, cu buza de sus umflată. Își exprimase părerea dojenitoare cu liniște și seriozitate.

„Unde am citit oare, se gîndea Raskolnikov, mergînd mai departe, că un condamnat la moarte, cu un ceas înainte de execuție, spunea, sau se gîndea, că dacă ar fi silit să trăiască undeva la o mare înălțime, pe piscul unei stînci oarecare, pierdută în ocean, pe un loc atît de îngust, încît abia i-ar fi încăput picioarele, iar jur împrejur ar fi numai prăpăstii, valuri, întuneric etern, singurătate și furtună, și să rămînă pe spațiul acela de jumătate metru o viață întreagă, o mie de ani, o veșnicie, tot ar fi mai bine decît să moară ! Numai să trăiești, să trăiești, să trăiești ! Oricum ar fi viața — dar să trăiești !... Cît adevăr e în asta, Doamne, cît adevăr ! Cît de ticălos e omul ! Dar și mai ticălos este acela care pentru asta îl numește ticălos", adăugă el după o clipă.

Ajunse într-o altă stradă. „Aha ! «Palatul de Cristal» ! Adineauri Razumihin a pomenit despre «Palatul de Cristal»... Dar ce voiam să fac ? Ah, da, să citesc !... Zosimov spunea că citise în ziare..."

— Ai ziare ? întrebă el, intrînd într-o cîrciumă destul de mare și curată, alcătuită din cîteva săli, aproape goale. Doi-trei mușterii beau ceai, iar în odaia din fund, patru oameni beau împreună șampanie. Lui Raskolnikov i se păru că printre ei se află Zametov. Dar nu putu să-l vadă prea bine din pricina distanței.

„Ei, și ?!" se gîndi el.

— Doriți votcă ? întrebă chelnerul.

— Adu ceai. Și ziare mai vechi, cele de vreo cinci zile încoace, capeți un bacșiș bun.

— Înțeles. Poftim ziarul de azi. Votcă nu doriți ?

Apoi au sosit ceaiul și ziarele vechi. Raskolnikov se așeză și începu să caute... „Izler [11]... Izler... Aztecii... Izler... Bartola... Massimo... Aztecii [12]... Izler... ptiu, drace ! A, iată fapte diverse :

o femeie a căzut de pe scară ; un tîrgoveț s-a curățat din cauza băuturii ; un incendiu în Peski ; un incendiu în Petersburgskaia ; încă unul, tot în Petersburgskaia ; încă unul, tot acolo ; Izler, Izler, Izler, Izler... Massimo... Iată..."

Găsi, în sfîrșit, ceea ce căuta și începu să citească ; rîndurile îi jucau în fața ochilor, totuși izbuti să descifreze întreaga „știre", apoi căută, înfrigurat, continuarea în numerele următoare. În timp ce răsfoia ziarele, mîinile i se crispau spasmodic de nerăbdare. Deodată, cineva se așeză alături de el la masă. Ridică ochii și-l văzu pe Zametov, așa cum îl mai văzuse și înainte, cu aceleași inele, lănțișoare, cu aceeași cărare în părul negru, cîrlionțat și pomădat, cu jiletca lui de filfizon, cu surtucul cam ponosit și rufăria mototolită. Era vesel, cel puțin zîmbea vesel și blajin. Șampania îi îmbujorase un pic obrazul oacheș.

— Cum ! Aici ? începu el, mirat, cu tonul unuia care l-ar cunoaște de cînd lumea. Încă ieri Razumihin îmi spunea că tot nu ți-ai revenit. Ciudat ! Te-am vizitat de curînd...

Raskolnikov știuse că Zametov se va apropia de el. Puse ziarele deoparte și se întoarse. Un zîmbet îi juca pe buze și un fel de nerăbdare nervoasă străbătea prin acest zîmbet.

— Știu că ai fost la mine, răspunse el, am auzit. Mi-ai căutat ciorapul... Știu, Razumihin e nebun după dumneata, spune că ați fost împreună la *Laviza* Ivanovna, individa pe care voiai s-o protejezi și pentru care îi tot făceai semne cu ochiul locotenentului Dinamită și el tot nu pricepea ce vrei, îți amintești ? Cum să nu înțeleagă, doar era un lucru clar... nu-i așa ?

— Mare zurbagiu !

— Cine, Dinamită ?

— Nu, prietenul dumitale, Razumihin...

— Ce bine o duci dumneata, domnule Zametov ; poți să intri fără să plătești în localurile cele mai plăcute. Cine te-a cinstit acum cu șampanie ?

— Păi... am băut și eu... De unde ai scos dumneata că m-au cinstit ?

— Ca onorariu ! Dumneata tragi foloase din toate ! și Raskolnikov se porni pe rîs. Nu-i nimic, ești băiat bun, nu-i nimic ! adăugă el, bătîndu-l pe Zametov pe umăr. Doar nu vorbesc din răutate, ci „din joacă, ne hîrjoneam și noi așa" ; cum spunea lucrătorul acela al dumitale, cînd îi căra la pumni lui Mitka ; zugravul acela anchetat în cazul bătrînei.

— De unde știi ?

— Ehe, eu poate știu mai multe decît dumneata.

— Ciudat mai ești... Trebuie să fii încă foarte bolnav. Rău ai făcut că ai ieșit din casă...

— Îți par ciudat ?

— Da. Citeai ziare ?

— Da.

— Scrie mult despre incendii.

— Nu, eu n-am citit despre incendii. Raskolnikov îl privi ciudat și același zîmbet ironic îi strîmbă buzele. Nu, n-am citit despre incendii, repetă el, făcîndu-i cu ochiul. Mărturisește, dragă tinere, că mori de curiozitate să afli ce anume citeam !

— De fel : am întrebat și eu așa într-o doară. Nu e voie ? De ce o tot...

— Ascultă, dumneata ești un om cult, cunoști literatura, nu-i așa ?

— Am cinci clase de liceu, răspunse Zametov cu demnitate.

— Cinci clase ? Auzi, ce boboc ! Cu cărare, cu inele, un om bogat. Vai, ce arătos este !

Și Raskolnikov îi rîse nervos drept în nas. Zametov se dădu înapoi, dacă nu jignit, dar foarte mirat.

— Ce ciudat ești ! repetă el foarte serios. Părerea mea este că dumneata mai delirezi încă.

— Delirez ? Glumești, bobocule !... Va să zică sînt ciudat ? Și ești curios ? Nu-i așa ? Ești curios ?

— Foarte.

— Să-ți spun atunci ce citeam ? Ce căutam ? Ia te uită ce maldăr de ziare am comandat ! Asta dă de gîndit, nu ?

— Ei, spune...

— Ești numai ochi și urechi ?

— Numai ochi și urechi ? Cum adică ?

— Am să-ți spun mai pe urmă, iar acum, dragul meu, îți declar... nu, mai degrabă : „mărturisesc"... Nu, nici asta : „eu declar și dumneata înregistrezi" — așa e bine ! Și așa, declar că citeam, eram curios să citesc.... căutam... da, căutam... Raskolnikov închise ochii pe jumătate și așteptă o clipă. Așadar, căutam — în acest scop am venit aici — tot ce scrie despre asasinatul bătrînei văduve de arhivar, rosti el, în sfîrșit, în șoaptă, apropiindu-și cît mai mult obrazul de cel al lui Zametov.

Zametov îl privea țintă, fără să facă vreo mișcare, fără să-și depărteze obrazul. Ceea ce-i păru ciudat mai tîrziu lui Zametov

e că un minut întreg s-au privit astfel unul pe altul, fără o vorbă, în tăcere.

— Ei, și ce dacă citeai despre asasinat ? strigă el deodată, nedumerit și enervat de purtările astea ciudate. Ce-mi pasă mie ? Ce importanță are ?!

— E vorba de bătrîna aceea, urmă Raskolnikov tot în șoaptă, fără să tresară la exclamația lui Zametov. De bătrîna aceea despre care s-a vorbit atunci la birou, îți amintești, cînd am leșinat ? Ei, acum pricepi ?

— Ce-i cu asta ? Ce... „să pricep"? întrebă Zametov, aproape speriat.

Obrazul grav și nemișcat al lui Raskolnikov își schimbă deodată expresia și același rîs nervos de adineauri îl scutură năprasnic, de parcă n-ar fi fost în stare să-l stăpînească. În aceeași clipă își aduse aminte, cu o limpezime extraordinară, de acel moment, dintr-un trecut apropiat, cînd stătuse după ușa bătrînei, cu toporul în mînă... Zăvorul sălta, Koh și celălalt se certau și încercau să intre cu tot dinadinsul, iar lui îi venise pofta să le strige ceva, să-i înjure, să-și bată joc de ei, să-i zădărască și să rîdă, să rîdă, să rîdă cu hohote !

— Ești sau nebun sau... începu Zametov și se opri deodată sub imperiul unui gînd ce-i fulgerase pe neașteptate prin minte.

— Sau ? Sau ce ? Haide spune ! Spune !

— Nimic ! se oțărî Zametov. Toate astea-s fleacuri !

Tăcură amîndoi. După accesul neașteptat de rîs bolnăvicios, Raskolnikov se întunecă deodată și căzu pe gînduri. Își sprijini coatele pe masă și-și lăsă capul în palme. Părea că uitase cu desăvîrșire de Zametov. Tăcerea ținu destul de mult.

— De ce nu-ți bei ceaiul ? Are să se răcească, zise Zametov.

— Cum ? Ceaiul ?... Da, poate...

Raskolnikov sorbi din pahar, puse în gură o bucățică de pîine și deodată, uitîndu-se la Zametov, își aduse aminte de toate, și parcă se trezi, iar obrazul lui își reluă expresia ironică de mai înainte. Astfel continuă să-și bea ceaiul.

— Multe escrocherii se fac astăzi, zise Zametov. Nu demult am citit în *Moskovskie vedomosti* [13] că la Moscova a fost prinsă o bandă de falsificatori de bani. O asociație întreagă falsifica bancnote.

— O, asta s-a întîmplat demult ! Am citit încă acum mai bine de o lună, răspunse liniștit Raskolnikov. Și, după părerea dumitale, aceștia sînt escroci ? întrebă el, zîmbind.

— Cum, nu sînt escroci ?

— Aceştia ? Nişte copii cu caş la gură, nicidecum escroci. Auzi dumneata, să se adune cincizeci de oameni pentru atîta lucru ! Se poate ? Şi trei sînt prea mulţi, şi încă trei care să fie mai siguri unul de altul decît de ei înşişi ! Altfel, ajunge ca unul să scape o vorbă la beţie şi se duce totul de rîpă ! Boboci cu caş la gură ! Au trimis nişte oameni nepricepuţi să schimbe bancnotele la bancă ; o treabă ca asta s-o încredinţezi primului venit ! Dar să zicem că ar fi reuşit să facă treabă şi cu aceşti boboci, să zicem că ar fi schimbat bancnotele false şi s-ar fi ales fiecare cu cîte un milion ; şi după aceea ? O viaţă întreagă fiecare să depindă de ceilalţi, o viaţă întreagă ! Mai bine te spînzuri ! Ei însă nici măcar să schimbe hîrtiile la bancă nu s-au priceput : s-a dus unul, a luat cinci mii şi îi tremurau mîinile. A numărat patru mii, iar a cincea a luat-o aşa, pe încredere, ca s-o pună mai repede în buzunar şi s-o şteargă. Şi fireşte că a trezit bănuială ! Totul s-a dus pe copcă din pricina unui singur prost ! Se poate ?

— Să-i tremure mîinile ? spuse Zametov. E de înţeles şi chiar firesc. Găsesc că asta i se poate întîmpla oricui. Se întîmplă să-ţi pierzi cumpătul.

— Pentru atîta lucru ?

— Dumneata nu ţi l-ai fi pierdut ? Nu ? Ba eu n-aş fi putut ! Pentru o sută de ruble recompensă să treci printr-aşa spaimă ! Să te duci cu bancnota falsă, şi unde ?... La bancă, la funcţionarii care-s specialişti la de-alde astea ! Nu, eu unul m-aş fi fîstîcit. Dar dumneata nu te-ai fi fîstîcit ?

Raskolnikov simţi deodată dorinţa să-i „dea cu tifla". Din cînd în cînd, îl treceau fiori.

— Eu aş fi făcut altfel, începu el pe departe. Eu uite cum aş fi făcut : aş fi numărat prima mie de vreo patru ori, de la cap la coadă şi de la coadă la cap, aş fi cercetat fiecare bancnotă şi m-aş fi apucat de a doua mie ; aş fi numărat-o cam pînă la mijloc, aş fi scos vreo hîrtie de cincizeci de ruble, m-aş fi uitat la ea în zare, aş fi sucit-o şi răsucit-o, iar m-aş fi uitat în zare, să văd dacă nu cumva e falsă... „Mă tem, aş fi zis, o rudă de a mea, acum cîteva zile, a pierdut aşa douăzeci şi cinci de ruble." Ba aş mai fi născocit şi o poveste. Iar cînd m-aş fi apucat de a treia mie — nu — aş fi zis : „Stai, mi se pare că am greşit pe cînd număram mia ailaltă, n-am numărat bine

a şaptea sută, mă cam îndoiesc" şi aş fi lăsat a treia mie şi iarăşi m-aş fi apucat de a doua şi tot aşa cu toate cinci mii. După ce aş fi isprăvit, aş fi scos din ultima şi din a doua mie cîte o hîrtie şi iar m-aş fi uitat în zare şi iar m-aş fi îndoit. „Schimbaţi-mi-le pe astea, vă rog." L-aş fi băgat în sudori pe funcţionarul acela, l-aş fi făcut să nu mai ştie cum să scape de mine ! Aş fi isprăvit, în sfîrşit, m-aş fi întors să plec şi cînd aş fi ajuns la uşă : „Scuzaţi !" şi iar m-aş fi apropiat de ghişeu, ca să întreb nu mai ştiu ce, să cer vreo lămurire... Aşa aş fi făcut !

— Uf, ce lucruri îngrozitoare spui ! zise Zametov, rîzînd. Numai că toate astea-s vorbe goale, la o adică te-ai poticni şi dumneata, cu siguranţă. În cazuri de astea nu numai dumneata şi cu mine, dar nici un om încercat în alde astea, trecut prin ciur şi prin dîrmon, nu poate garanta pentru el. Dar stai, ce să umblăm aşa departe, uite un exemplu : în cartierul nostru a fost asasinată o bătrînă. Ucigaşul trebuie să fie un om îndrăzneţ, a cutezat s-o facă în plină zi, cu toate riscurile, e o minune că a scăpat neprins ! Şi totuşi, şi lui i-au tremurat mîinile : n-a ştiut să jefuiască, şi-a pierdut capul ; se vede limpede din fapte...

Raskolnikov păru jignit.

— Se vede ! Încercaţi de puneţi mîna pe el acum ! strigă el, aţîţîndu-l cu răutate pe Zametov

— Au să pună mîna pe el, nu te teme.

— Cine ? Dumneata ? Degeaba te osteneşti ! La dumneavoastră totul se rezumă la asta : să aflaţi omul care cheltuieşte deodată prea mulţi bani. Unul care n-a avut nici un sfanţ şi deodată începe să cheltuiască, şi deci el este ucigaşul ! Astfel că orice copil vă poate duce de nas dacă vrea !

— Vezi că ei toţi procedează aşa, răspunse Zametov. Omoară cu multă chibzuinţă, îşi riscă viaţa, apoi se duc la cîrciumă şi acolo se dau de gol. De cele mai multe ori, cheltuielile îi trădează, şi sînt prinşi. Nu toţi sînt atît de şmecheri ca dumneata. Dumneata nu te-ai fi dus la cîrciumă, bineînţeles !

Raskolnikov se încruntă şi-l privi ţintă.

— Mi se pare că ai prins gust şi ai vrea să afli cum aş fi procedat eu şi în acest caz ? întrebă el fără chef.

— Aş vrea, răspunse hotărît Zametov. Îl privea şi vorbea parcă prea serios.

— Ţii mult să ştii ?

— Foarte mult

— Bine. Eu uite cum aș fi făcut... începu Raskolnikov, apropiindu-și din nou obrazul de obrazul lui Zametov și privindu-l țintă în ochi, făcîndu-l de astă dată să se înfioare. Și, coborîndu-și glasul pînă la șoaptă, urmă : Uite cum aș fi procedat — aș fi luat banii, lucrurile și, ieșind de acolo, fără să zăbovesc o clipă, m-aș fi dus undeva departe, într-un loc părăsit, împrejmuit de garduri, unde nu umblă aproape nimeni, într-o grădină de zarzavat, sau altceva de felul ăsta. Aș fi ochit dinainte, în curtea aceea, vreun pietroi de vreo cincisprezece-douăzeci de kilograme, într-un colț oarecare, lîngă gard, vreun bolovan care zace acolo poate de cînd s-a ridicat casa ; aș fi săltat pietroiul acela — dedesubt trebuie să fie o adîncitură — și aș fi pus toate lucrurile și banii în adîncitura aceea. După aceea, aș fi așezat pietroiul deasupra la locul lui, exact cum stătuse mai înainte, ba aș mai fi bătătorit și pămîntul cu piciorul de jur împrejur, și m-aș fi cărat. Un an-doi, poate chiar trei, nu m-aș fi atins de nimic... și — poftim acum de caută ucigașul ! A fost, dar s-a mistuit.

— Ești nebun, zise Zametov, vorbind, nu se știe de ce, de asemenea în șoaptă și depărtîndu-se de Raskolnikov.

Ochii acestuia scînteiară ; pălise grozav ; buza de sus îi tresări și începu să-i tremure. Se aplecă cît putu mai tare spre Zametov și începu să-și miște buzele fără să rostească vreun cuvînt ; asta timp de vreo jumătate de minut. Știa ce face, dar nu se putea stăpîni. Cuvîntul îngrozitor, ca și atunci zăvorul ușii, îi tremura pe buze : acuși are să-i scape ; acuși îi dă drumul ; acuși îl rostește !

— Dar dacă eu sînt acela care a ucis-o pe bătrîna și pe Lizaveta ? întrebă el deodată și se dezmetici.

Zametov îl privi buimac. Obrazul i se făcuse alb ca fața de masă. Gura i se strîmbă într-un zîmbet.

— E posibil oare ? rosti el abia auzit.

Raskolnikov îl privi, furios.

— Mărturisește : erai gata s-o crezi ? Nu-i așa ? Nu-i așa ?

— De loc ! Acum mai puțin ca oricînd aș crede una ca asta ! se grăbi să răspundă Zametov.

— Te-am prins ! În sfîrșit, am prins bobocul. Prin urmare, ai crezut înainte, dacă acum „mai puțin ca oricînd ai crede una ca asta ?“

— Nu, nu, de loc ! exclamă Zametov, vădit tulburat. Dumneata ai încercat să mă sperii, ca să mă aduci la asta !

— Prin urmare, nu crezi ? Atunci despre ce ai vorbit cînd am plecat atunci de la secție ? De ce m-a interogat locotenentul Dinamită cînd m-am trezit din leșin ? Hei, tu, strigă el chelnerul, sculîndu-se și luîndu-și șapca, cît am de plată ?

— Treizeci de copeici cu totul, răspunse acesta, venind în grabă.

— Poftim încă douăzeci bacșiș. Ia te uită ce de bani ! zise el, întinzîndu-i lui Zametov mîna tremurîndă, plină cu bani. Uite : roșii, albastre, douăzeci și cinci de ruble. De unde ? De unde haine noi ? Doar știi și dumneata că n-am avut o lețcaie ! Doar ai și interogat-o, de bună seamă, pe gazda mea... Haide, ajunge ! *Assez causé* *, la o revedere... mai plăcută !...

Ieși tremurînd tot, sub imperiul unei senzații de nervozitate isterică, amestecată cu voluptate frenetică, însă posomorît, istovit. Obrazul îi era crispat ca după o criză. Se simțea tot mai obosit. Forțele îi creșteau numai sub imboldul unei excitații vii și slăbeau tot atît de iute, pe măsură ce slăbea excitația.

Rămas singur, Zametov șezu multă vreme nemișcat, adîncit în gînduri. Raskolnikov îi răsturnase pe neașteptate toate ideile ce și le făcuse asupra unui anumit punct, și acum părerea lui era formată.

„Ilia Petrovici este un idiot", își spuse el hotărît.

Iar Raskolnikov, în clipa cînd deschise ușa care da în stradă, se ciocni de Razumihin. Abia la un pas unul de altul se văzuseră, și erau cît pe ce să se lovească cap în cap. Cîteva clipe se măsurară din ochi. Razumihin era uluit. Apoi furia, o adevărată furie, scăpără amenințător în ochii lui.

— Aha, aici erai ! strigă el cît îl ținea gura. Ai fugit din pat ! Și eu l-am căutat pînă și sub divan ! Ne-am urcat cu toții în pod ! Cît pe aci s-o iau la bătaie pe Nastasia din pricina ta... Și dumnealui, poftim unde-și face veacul ! Rodka ! Ce înseamnă asta ? Să-mi spui tot adevărul ! Mărturisește. Auzi ?

— Asta înseamnă că-s sătul de voi pînă peste cap, și că vreau să rămîn singur, răspunse calm Raskolnikov.

— Singur ? Cînd abia te ții pe picioare, cînd ești alb la față ca varul și gîfîi ! Idiotule !... Ce ai făcut la „Palatul de Cristal" ? Mărturisește, mărturisește chiar acum !

— Lasă-mă în pace, zise Raskolnikov și vru să treacă înainte.

* Ajunge atîta vorbă. (Fr.)

Asta îl scoase din sărite pe Razumihin, care-l apucă cu putere de umăr.

— Să te las în pace ? Îndrăznești să spui să te las în pace ? Știi ce-am să fac cu tine ? Am să te iau pe sus, am să te leg burduf și am să te duc la subsoară acasă, unde am să te încui !

— Ascultă, Razumihin, începu Raskolnikov încet și, în aparență, foarte calm, tu nu vezi că n-am nevoie de binefacerile tale ? Ce plăcere ai să faci pe binefăcătorul față de oamenii care... cărora puțin le pasă de binefacerile tale ? Față de oameni, în sfîrșit, cărora le vine greu să suporte binefacerile altuia ? Pentru ce, spune, pentru ce m-ai descoperit la începutul bolii ? Poate că eram fericit să mor... Nu ți-am arătat destul de limpede astăzi că mă chinuiești, că... m-am săturat de tine ? Ce plăcere să chinuiești oamenii ! Te asigur că toate acestea împiedică serios întremarea mea, pentru că mă enervează într-una. Zosimov a plecat adineauri ca să nu mă enerveze. Lasă-mă și tu, pentru numele lui Dumnezeu ! Și apoi, ce drept ai să mă reții cu forța ? Nu vezi că sînt pe deplin conștient și că nu mai delirez ? Învață-mă cum, cum să te conving să nu te mai ții de mine și să mă scutești de binefacerile tale ? Sînt un nerecunoscător ? Fie ! Sînt un ticălos ? Nu-mi pasă, dar lăsați-mă în pace, lăsați-mă în pace cu toții, pentru Dumnezeu ! Lăsați-mă în pace !

Începuse liniștit, savurînd dinainte plăcerea ce i-o va da otrava pe care se pregătea s-o picure în vorbe, și isprăvise plin de mînie, gîfîind ca atunci cînd îl dăduse afară pe Lujin.

Razumihin rămase nemișcat, se gîndi puțin, și-i dădu drumul.

— Du-te dracului, dacă-i așa ! zise el încet, aproape meditativ. Stai ! zbieră el pe neașteptate, cînd Raskolnikov se urni din loc. Ascultă ce am să-ți spun ! Îți declar că sînteți cu toții niște palavragii și niște fanfaroni ! Cum aveți o suferință, cît de mică, o clociți ca găina oul ! Pînă și în suferință nu faceți altceva decît să-i plagiați pe alții. Nici urmă de viață, de independență ! Sînteți făcuți din alifie de spermanțet și în vinele voastre curge bragă, nu sînge ! Nu vă cred pe nici unul ! Tot ce urmăriți, în orice împrejurare v-ați afla, este să n-aveți nimic omenesc ! Sta-a-ai ! strigă el, și mai mînios, văzînd că Raskolnikov dă iarăși să plece. Ascultă pînă la capăt ! Tu știi că astăzi se adună lumea la mine ca să sărbătorim mutarea. S-ar putea să fi și sosit o parte, dar l-am lăsat pe unchiul meu să primească musafirii, am trecut adineauri pe acasă. Și dacă

n-ai fi un idiot, un idiot banal, un idiot fără pereche, dacă n-ai fi o copie după original... Vezi, Rodea, recunosc că eşti băiat deştept, dar eşti şi idiot totodată ! Şi aşa, dacă n-ai fi idiot, ai veni la mine astă-seară, să stai cu noi, în loc să-ţi rupi pingelele pe drumuri. Dacă ai ieşit din casă, ai ieşit, şi nu mai avem ce face ! Ţi-aş da un fotoliu moale, are gazda mea... Ceai, societate plăcută... Dacă nu, te-aş culca pe sofa, şi tot ai sta în mijlocul nostru... Are să vină Zosimov. Vrei ?

— Nu.

— Te înşeli ! exclamă nerăbdător Razumihin. De unde ştii ? Poţi să răspunzi de tine ? Şi apoi, tu nici nu ştii ce faci acum... Şi mie mi s-a întîmplat de o mie de ori să o rup cu oamenii. şi, după ce am fugit de ei, am venit iarăşi înapoi... Ţi-e ruşine, şi vii înapoi ! Aşa că ţine minte : casa lui Pocinkov, etajul doi...

— Păi dacă mergi tot aşa, domnule Razumihin, numai pentru plăcerea de a face pe binefăcătorul, ai să ajungi să te laşi să te şi bată oamenii.

— Pe cine să bată ? Pe mine ? Numai să îndrăznească cineva, că-i şi sucesc gîtul ! Casa lui Pocinkov, numărul patruzeci şi şapte, locuinţa funcţionarului Babuşkin...

— N-am să vin, Razumihin !

Raskolnikov se întoarse şi plecă.

— Pun rămăşag că ai să vii ! îi strigă din urmă Razumihin. Altfel... altfel nici nu vreau să te mai cunosc ! Stai, hei ! Zametov e aici ?

— Este.

— L-ai văzut ?

— L-am văzut.

— I-ai vorbit ?

— I-am vorbit.

— Despre ce ? Bine, lua-te-ar dracu să te ia, nu spune dacă nu vrei. Casa lui Pocinkov, patruzeci şi şapte, locuinţa lui Babuşkin, să nu uiţi !

Raskolnikov ajunse în Sadovaia şi coti după colţ. Razumihin se uită după el, dus pe gînduri. Apoi, ridicînd din umeri, intră în local, dar se opri pe la mijlocul scării.

„La dracu ! îşi spuse el aproape cu glas tare. Vorbeşte ca şi cînd ar fi în toate minţile şi totuşi... Dar ce idiot sînt ! Parcă nebunii nu vorbesc logic ? Şi Zosimov, pare-mi-se, tocmai de aşa ceva se teme ! se lovi cu degetul peste frunte. Dar dacă... pot eu să-l las singur tocmai acum ? Dacă se aruncă în apă... Uf, ce

greşeală am făcut ! Nu, aşa nu se poate !" Alergă înapoi să-l ajungă pe Raskolnikov, dar acesta parcă intrase în pămînt. Razumihin scuipă de necaz şi se înapoie iute la „Palatul de Cristal", să-l descoasă cît mai repede pe Zametov.

Raskolnikov se duse de-a dreptul la podul N-ski, se opri pe la mijlocul lui, sprijinindu-se cu amîndouă coatele de parapet, şi privi în lungul apei. După ce se despărţise de Razumihin, se simţise atît de slab, că abia putuse să ajungă acolo, pe pod. Îi venea să se aşeze, sau să se culce undeva în stradă. Aplecat peste parapet, urmărea mecanic ultima licărire trandafirie a asfinţitului, şirul de case tot mai întunecate în amurgul ce se lăsa pe nesimţite, un geam depărtat, undeva la mansardă, pe partea stîngă a cheiului, incendiat o clipă de ultima rază de soare, apa neagră a canalului, da, tocmai apa o privea cu o atenţie deosebită. Apoi, cercuri roşii prinseră a i se roti în faţa ochilor, casele se clătinară, trecătorii, cheiurile, echipajele, totul în jur începu să joace. Tresări, salvat poate din leşin de o apariţie stupidă şi hidoasă. Simţi că cineva se opreşte alături, în dreapta lui ; privi şi văzu o femeie înaltă, cu basma pe cap, cu obrazul galben, prelung, scofîlcit şi ochi roşii, căzuţi în orbite. Îl privea drept în faţă, probabil fără să-l vadă, fără să desluşească ce se petrece în jurul ei. Apoi se sprijini cu mîna dreaptă de parapet, ridică piciorul drept şi-l trecu peste grilaj ; făcu acelaşi lucru cu piciorul stîng şi se aruncă în canal. Apa murdară se desfăcu, înghiţindu-şi victima, dar, în clipa următoare, înecata se ridică la suprafaţă şi pluti încet la vale, dusă de curent cu capul şi picioarele în apă, cu spatele în sus, cu fusta ridicată şi umflată deasupra apei ca o pernă.

— S-a înecat ! S-a înecat ! ţipau zeci de glasuri ; lumea venea de pretutindeni, cele două cheiuri se umpleau de spectatori ; pe pod, în jurul lui Raskolnikov, se înghesuiau oamenii, împingîndu-l şi lipindu-l de parapet.

— Doamne, e Afrosiniuşka noastră ! se văita alături un glas de femeie. Oameni buni, salvaţi-o ! Scoateţi-o, dragii mei !

— Barcă ! Aduceţi o barcă ! striga mulţimea.

Dar nu mai era nevoie de barcă : sergentul de stradă coborîse în fugă treptele care duceau spre canal, îşi lepădase mantaua, cizmele şi se aruncase în apă. N-avea mare lucru de făcut, curentul o ducea pe înecată la doi paşi de trepte, o apucă de haine cu mîna dreaptă, cu stînga se agăţă de parul ce i-l întindea un camarad şi înecata fu scoasă la mal. O culcară pe trep-

tele de granit. Ea se dezmetici repede, se aşeză şi începu să strănute şi să pufăie, ştergîndu-şi fără nici un rost rochia udă cu mîinile. Nu vorbea.

— A năucit-o băutura, maică, a năucit-o de tot, se văita acelaşi glas de femeie, de data asta alături de Afrosiniuşka. Deunăzi a vrut să se spînzure — am scos-o din laţ. Acum m-am dus la băcănie şi am lăsat fetişcana să vadă de ea şi ian te uită ce păcat! Îi orăşeancă de-a noastre, maică, şade lîngă noi, a doua casă din colţ, iac-aici...

Lumea se împrăştia, sergenţii de stradă îşi mai făceau de lucru cu înecata, cineva pomenise despre secţie... Raskolnikov urmărea scena cu o senzaţie ciudată de nepăsare şi răceală. Simţi că i se face greaţă. „Nu, e dezgustător... apa... nu face..." mormăi el printre dinţi. „N-are să iasă nimic, adăugă el, n-am ce aştepta... Secţie?... De ce Zametov nu este la secţie? Secţia e deschisă la ora zece..." Se întoarse cu spatele la balustradă şi-şi roti privirile împrejur.

„Ei şi! Poate n-ar fi rău!" hotărî el, urnindu-se din loc şi pornind înspre secţie. Inima îi era pustie şi surdă la toate. Nu voia să se gîndească. Nu mai simţea nici anxietate, nu mai avea nici urmă din energia de adineauri, cînd plecase de acasă hotărît „să sfîrşească cu toate!" O apatie totală le luase locul.

„Şi asta ar fi o ieşire, se gîndea el, mergînd încet, apatic, pe cheiul canalului. Oricum, toate ar lua sfîrşit, pentru că aşa vreau eu... Dar este oare într-adevăr o ieşire? A, ce-mi pasă?! Un metru de spaţiu tot voi avea, he-he! Dar ce sfîrşit! Să fie, într-adevăr, sfîrşitul? Am să mărturisesc sau n-am să mărturisesc? Eh... drace! Sînt obosit de nu mai pot, aş vrea să mă culc, sau să mă aşez undeva cît mai repede! Ce este mai ruşinos, este tîmpenia lucrului! Dar nu-mi pasă! Doamne, cîte prostii îmi trec prin minte!"...

Ca să ajungă la secţie, trebuia să meargă drept înainte şi să cotească după a doua stradă la stînga; era la doi paşi. Dar, ajuns la primul colţ, el se opri, se gîndi puţin şi intră în ulicioară ca să facă un ocol de două străzi — poate că o făcuse fără nici un scop sau poate ca să lungească măcar cu un minut drumul şi să cîştige timp. Mergea cu privirile în pămînt. Deodată, i se păru că cineva îi şopteşte ceva la ureche. Ridică ochii şi văzu că se află în dreptul casei *aceleia*, în faţa gangului.

Din seara *aceea* nu mai fusese pe acolo şi nici nu trecuse prin faţa ei.

O dorinţă inexplicabilă şi de neînvins îl împinse înainte. Intră, străbătu gangul, o luă pe prima scară şi începu să urce treptele cunoscute pînă la etajul trei. Scara strîmtă şi aproape verticală era cufundată în întuneric. Se oprea la fiecare palier şi se uita cu curiozitate împrejur. Pe palierul de la parter, fereastra nu avea ramă. „Atunci nu era aşa", se gîndi el. Iată şi locuinţa de la etajul întîi, unde lucraseră Mikolaşka şi Mitka : „E încuiată ; şi uşa a fost proaspăt vopsită ; prin urmare, e de închiriat. Iată etajul doi... şi trei... Aici !" Rămase nedumerit : uşa apartamentului era dată de perete, înăuntru erau oameni, le auzea glasurile ; la una ca asta nu se aşteptase de fel. Şovăi o clipă, apoi urcă ultimele trepte şi pătrunse în locuinţă.

Apartamentul era în reparaţie ; se aflau înăuntru lucrători, ceea ce păru să-l mire grozav pe Raskolnikov. Îşi închipuise, cine ştie de ce, că va găsi totul aşa cum lăsase atunci, că va găsi poate pînă şi cadavrele la locul lor, întinse pe podea. Şi cînd colo, pereţii erau goi, nici urmă de mobilă... Straniu ! Străbătu odaia pînă la fereastră şi se aşeză pe prichiciul ei.

Înăuntru nu erau decît doi zugravi, doi flăcăi tineri, unul ceva mai în vîrstă, celălalt — un băieţandru. Tapetau din nou pereţii cu hîrtie albă, cu floricele liliachii în locul celor galbene, jerpelite şi murdare de altădată. Acest lucru, cine ştie de ce, îl supără grozav ; privea cu duşmănie tapetele cele noi, ca şi cum l-ar fi nemulţumit toate aceste schimbări.

Lucrătorii întîrziaseră pesemne şi acum strîngeau în grabă tapetul şi se pregăteau să plece. Aproape nici nu luară în seamă apariţia lui Raskolnikov şi vorbeau mai departe între ei. Raskolnikov îşi încrucişă braţele şi ascultă.

— Şi a venit la mine, aşa cu noaptea-n cap, povestea cel mai în vîrstă, băieţandrului ; devreme, devreme de tot, şi înţolită cum nu se poate mai bine. „Ce te tot fîţîi, îi zic, în faţa mea, ce te tot foieşti ?" „Eu, zice, Tit Vasilici, vreau de azi şi pînă în vecii vecilor să rămîn la cheremul tău". Iac-aşa mi-a spus. Şi ce bine era înţolită : curat jurnal de mode !

— Da ce-i acela jurnal de mode, nene ? întrebă băieţandrul. Se vedea bine că învăţa de la nene-său".

— Jurnal, frăţioare, sînt nişte poze în culori care vin din străinătate la croitorii de pe aici, în fiece sîmbătă, arătînd cum să se îmbrace şi partea bărbătească şi partea femeiască. Ia, nişte poze. Partea bărbătească îi zugrăvită mai mult cu haine încreţite în talie, cît despre partea femeiască, apoi pentru ele, frăţioare, e aşa ceva că-ţi stă mintea-n loc !

— Ce nu găseşti în Piterul ista ! strigă cu înflăcărare băieţandrul. Numai bunica lipseşte !

— În afară de ea, toate cele se găsesc, frăţioare, încheie povăţuitor cel mai în vîrstă.

Raskolnikov se sculă şi trecu în cealaltă odaie, acolo unde altădată se aflau lădiţa, patul şi scrinul ; goală, camera îi păru grozav de mică. Tapetul era acelaşi ; în colţ se vedea perfect locul unde stătuse chivotul cu icoane. Se opri cîtva timp să privească, apoi se întoarse la fereastră. Lucrătorul mai în vîrstă îl privea chiondoriş.

— Ce doriţi ? îl întrebă el deodată.

În loc de răspuns, Raskolnikov ieşi în antreu, apoi pe scară, puse mîna pe clopoţel şi sună. Clopoţelul era acelaşi şi sunetul spart era acelaşi. Trase încă o dată şi încă o dată ; asculta şi căuta să-şi reamintească. Impresia groaznică, chinuitoare. de atunci, se redeştepta în el, tot mai vie şi mai ascuţită ; tresărea la fiecare ţîrîitură a clopoţelului, cu un fel de plăcere tot mai mare.

— Ce vrei ? Cine eşti ? strigă lucrătorul, ieşind din odaie.

Raskolnikov trecu din nou pragul locuinţei.

— Vreau să închiriez locuinţa, zise el, de aceea vreau s-o văd.

— Locuinţele nu se închiriază noaptea ; şi apoi, trebuia să veniţi cu portarul.

— Aţi spălat duşumelele ; le vopsiţi ? urmă Raskolnikov. N-a rămas nici urmă de sînge ?

— Care sînge ?

— De la bătrîna care a fost ucisă cu soră-sa. Aici era o băltoacă întreagă.

— Dar cine eşti dumneata ? strigă zugravul, cuprins de nelinişte.

— Eu ?

— Da.

— Ai vrea să ştii, hai ?... Să mergem la secţie şi am să-ţi spun cine sînt.

Lucrătorii îl priveau, nedumeriţi

— Noi trebuie să plecăm, am întîrziat. Să mergem, Aleoşka. Trebuie să închid, zise cel mai în vîrstă.

— Să mergem ! repetă Raskolnikov cu nepăsare. Ieşi primul şi începu să coboare alene scara. Hei, portar ! strigă el, ajuns în gang.

Cîţiva chiriaşi stăteau în stradă, la intrarea în casă, şi căscau ochii la trecători : cei doi portari, o femeie, un tîrgoveţ în halat şi alţi cîţiva. Raskolnikov se îndreptă spre ei.

— Ce doriţi ? întrebă unul din portari.

— Ai fost la secţie ?

— Chiar acum am fost. Ce doriţi ?

— Mai e lume acolo ?

— Este.

— Şi ajutorul de comisar e acolo ?

— Adineauri era. Dar dumneata ce doreşti ?

Raskolnikov nu răspunse şi rămase locului, dus pe gînduri.

— A venit să vadă locuinţa, zise zugravul mai în vîrstă, apropiindu-se.

— Care locuinţă ?

— Apăi aceea unde lucrăm noi. Cică : „De ce aţi spălat sîngele ? Aici s-a săvîrşit un omor, iară eu am venit să iau casa cu chirie." Şi a tras de clopoţel, mai-mai să-l rupă. Apoi a zis : „Hai cu mine la secţie, am să spun tot". S-a legat de noi.

Portarul îl cercetă pe Raskolnikov, nedumerit şi încruntat.

— Cine eşti dumneata ? se răsti el, căutînd să ia un aer cît mai ameninţător.

— Rodion Romanîci Raskolnikov, fost student, locuiesc în casa lui Şil, în ulicioară, aproape de aici, apartamentul numărul patrusprezece. Întreabă-l pe portar... mă cunoaşte.

Raskolnikov spusese toate acestea parcă alene, visător, fără să se întoarcă şi privind atent în strada întunecoasă.

— Şi pentru ce ai intrat în locuinţă ?

— Ca s-o văd.

— Ce să vezi ?

— Ce-ar fi să-l duci la secţie ? se amestecă deodată în vorbă tîrgoveţul în halat, apoi tăcu brusc.

Raskolnikov îl privi peste umăr, cu coada ochiului, apoi ceva mai atent şi zise, vorbind tot aşa alene şi încet :

— Să mergem !

— Chiar aşa, du-l, întări tîrgoveţul, cu mai mult curaj. Dacă tot pune întrebări despre *aceea*, poate are ceva pe suflet, hai ?

— De beat parcă n-ar fi beat, da Dumnezeu să-l ştie, şopti zugravul.

— Ce pofteşti ? ! strigă din nou portarul, înfuriindu-se de-a binelea. Ce te ţii de om ca scaiul ?

— Te-ai speriat cînd ai auzit de secţie ? întrebă ironic Raskolnikov.

— De ce să mă sperii ? Ce te tot legi de noi ?

— Derbedeule ! strigă baba.

— La ce să mai vorbim cu el ? strigă celălalt portar, un mujic uriaş, cu sumanul descheiat şi cu cheile la brîu. Cară-te... Un derbedeu, aşa e... Hai, cară-te !

Şi, apucîndu-l pe Raskolnikov de umăr, îl împinse în stradă, Raskolnikov se poticni, era cît pe aci să cadă, dar îşi restabili repede echilibrul. Se uită tăcut la cei din faţă şi îşi văzu de drum.

— Ciudat om, zise lucrătorul.

— Tare-i ciudată lumea de astăzi, îi ţinu isonul baba

— Trebuia să-l duceţi la secţie, adăugă tîrgoveţul.

— Ce să ne mai încurcăm cu el ? hotărî portarul cel voinic. Un derbedeu ! Caută pe dracu, dar dacă te potriveşti la el, pe urmă nu mai scapi... Cunosc eu pe derbedeii ăştia !

„Aşadar, să mă duc sau să nu mă duc ?" se gîndea Raskolnikov, oprindu-se în mijlocul străzii, la răscruce şi privind de jur împrejur, ca şi cum ar fi aşteptat de la cineva un sfat. Dar nimeni nu-i răspunse ; totul era mut şi mort ca pietrele pe care călca, mort pentru el, numai pentru el... Deodată, undeva departe, poate la două sute de paşi, în capătul celălalt al străzii, în întunericul care se îndesa, desluşi o mulţime de oameni, larmă, strigăte... Înconjurată de mulţime, era o caleaşcă oprită... O luminiţă licări pe la mijlocul străzii. „Ce să fie ?" Raskolnikov coti la dreapta şi se îndreptă spre mulţimea aceea. Părea că vrea să se agaţe de orice, şi acest lucru îl făcu să zîmbească ironic, fiindcă era ferm hotărît să se ducă la secţie şi ştia sigur că în curînd totul se va sfîrşi.

VII

O trăsură elegantă, boierească, cu doi cai suri și iuți, era oprită în mijlocul străzii ; nu era nimeni în ea, iar vizitiul, coborît de pe capră, sta alături ; cineva ținea caii de frîu. O mulțime de oameni se îmbulzeau în jur, venise și poliția. Un agent avea în mînă un felinăraș aprins și, aplecat asupra caldarîmului, lumina ceva în apropierea roților. Toată lumea vorbea, țipa, ofta ; vizitiul părea nedumerit și repeta din cînd în cînd :

— Ce nenorocire ! Doamne, ce nenorocire !

Raskolnikov își croi drum cît mai aproape de trăsură și văzu, în sfîrșit, obiectul acestei îngrămădiri și frămîntări. Pe pămînt zăcea un om plin de sînge și fără cunoștință, strivit pesemne chiar atunci de cai ; era foarte prost îmbrăcat, dar cu haine „boierești". Sîngele îi curgea șiroaie de pe obraz, din cap ; fața îi era stîlcită, jupuită, desfigurată. Fusese călcat de trăsură și, desigur, grav rănit.

— Doamne !... se văita vizitiul. Cum să te păzești ? ! Dacă măcar aș fi mînat tare sau nu i-aș fi strigat, dar mergeam fără grabă, măsurat. A văzut toată lumea, întrebați dacă nu-i așa. Ce poți face cu un om beat !... L-am văzut trecînd strada, se clătina, abia îl duceau picioarele ; i-am strigat o dată, i-am mai strigat o dată și încă o dată și am ținut caii ; da el s-a vîrît drept sub copitele cailor ! Să o fi făcut dinadins, ori era din cale-afară de beat... Caii-s tineri, sperioși, s-au smucit, el a țipat, ei s-au speriat și mai rău, și iacă așa s-a întîmplat nenorocirea.

— Așa a fost ! răsună din mulțime glasul unui martor.

— I-a strigat, așa e, de trei ori i-a strigat, întări alt glas.

— Da, de trei ori, toată lumea a auzit ! strigă al treilea.

De altfel, vizitiul nu părea nici prea speriat, nici prea mîhnit. Trăsura era, pesemne, a unui om bogat și cu vază, care o aștepta undeva, de aceea poliția, firește, făcea tot ce putea să mușamalizeze lucrul. Dar cel strivit trebuia transportat la secție și la spital. Nimeni nu-i știa numele.

Între timp, Raskolnikov răzbise prin mulțime și se aplecă deasupra omului. Felinărașul lumina cu putere fața nefericitului și el îl recunoscu.

— Îl cunosc, știu cine este ! strigă el, făcîndu-și loc mai aproape. Este un funcționar, un fost funcționar, consilierul titu-

Iar Marmeladov ! Stă aici, aproape, în casa lui Kosel... Un medic, repede ! Am să plătesc, iată ! Scoase banii din buzunar şi-i arătă poliţistului.

Era grozav de agitat.

Poliţiştii erau bucuroşi că aflaseră numele celui strivit. Raskolnikov spuse cum îl cheamă, îşi dădu adresa şi căuta cu înverşunare, ca şi cum ar fi fost vorba de tatăl lui, să-i convingă să-l transporte cît mai repede pe Marmeladov, leşinat, acasă.

— E aici, trei case de aici, se agita el. Casa lui Kosel, un neamţ bogat... O fi pornit spre casă beat, îl cunosc... Este un beţiv... Are familie, soţie, copii, mai are şi o fată. Cere mai mult timp să-l duceţi la spital, pe cînd aici, în casă, trebuie să se găsească un medic ! Am să plătesc, am să plătesc !... Îl vor îngriji cei de acasă, nu e timp de pierdut, altfel, în starea în care se găseşte, dacă-l duceţi la spital, moare pe drum...

Izbuti chiar să vîre un bacşiş în mîna sergentului. De altfel, cererea lui era legală şi îndreptăţită : în orice caz, primele ajutoare erau astfel mai aproape. Rănitul fu ridicat şi dus ; se găsiră oameni care să dea o mînă de ajutor. Casa lui Kosel era la vreo treizeci de paşi. Raskolnikov mergea în spate, susţinînd cu grijă capul rănitului şi arătînd drumul.

— Pe aici, pe aici ! Pe scară trebuie să-l ducem cu capul înainte ; întoarceţi-l... aşa ! Am să plătesc, am să vă mulţumesc, bolborosea el.

Katerina Ivanovna, după cum îi era obiceiul, de îndată ce avea o clipă liberă, umbla dintr-un colţ într-altul al odăiţei, de la fereastră la sobă şi înapoi, cu braţele încrucişate pe piept, vorbind singură şi tuşind. În ultima vreme, vorbea tot mai des şi mai mult cu fetiţa ei mai mare, Polenka, în vîrstă de zece ani, care, deşi multe nu le pricepea, îşi dădea totuşi bine seama că mama ei avea nevoie de ea şi de aceea fetiţa o urmărea într-una cu ochii ei mari şi inteligenţi şi se străduia să pară că înţelege. Acum Polenka îl dezbrăca pe frăţiorul ei mai mic, care nu se simţise tocmai bine în ziua aceea, ca să-l culce. Aşteptînd să i se schimbe cămăşuţa, care trebuia spălată în aceeaşi noapte, băieţelul şedea drept şi nemişcat pe scaun, cu o mutră serioasă, tăcută, ţinînd picioarele întinse, cu călcîiele strînse lipite şi vîrfurile desfăcute. Asculta bosumflat, căscînd ochii mari, la ce vorbea mama cu sora lui şi sta nemişcat, aşa cum trebuie să stea toţi copiii cuminţi cînd sînt dezbrăcaţi pentru culcare. O fetiţă mai mică, îmbrăcată numai

în zdrenţe, sta lîngă paravan şi-şi aştepta rîndul. Uşa ce da spre scară era deschisă, ca să mai iasă fumul de tutun care pătrundea din odăile vecine şi o făcea pe sărmana ofticoasă să tuşească într-una, lung şi chinuitor. Katerina Ivanovna parcă slăbise şi mai tare în ultima săptămînă, iar petele roşii din obraz erau mai aprinse ca înainte.

— Nici nu-ţi poţi închipui, Polenka, spunea dînsa, plimbîndu-se prin odaie, cîtă veselie şi belşug era la tăticu acasă şi cît de rău m-a nenorocit beţivanul ăsta, care are să vă nenorocească şi pe voi! Tăticul, deşi civil, avea grad de colonel, era aproape guvernator, nu mai avea decît un pas ca să ajungă la asta, aşa că lumea venea la el şi-i spunea: „Noi, Ivan Mihailîci, vă considerăm de pe acum guvernatorul nostru". Cînd eu... Khe! Cînd eu... Khe-khe-khe... O viaţă blestemată! strigă dînsa, scuipînd şi apucîndu-se cu mîna de piept. Cînd eu... ah, cînd am fost la ultimul bal... la mareşalul nobilimii... m-a văzut prinţeza Bezemelnaia — care m-a binecuvîntat mai tîrziu, cînd m-am măritat cu tăticul tău, Polia — şi a întrebat numaidecît: „Nu este domnişoara aceea drăgălaşă care a dansat cu şalul la ieşirea din pension?"... Coase gaura; ia acul şi ţese-o pe loc, cum te-am învăţat, că mîine... Khe... mîine... khe-khe-khe... are s-o rupă şi mai rău, strigă dînsa, tuşind să-şi spargă pieptul)... Tocmai atunci sosise de la Petersburg prinţul Şcegolski, *kammerjunker*... a dansat cu mine mazurca şi chiar a doua zi a venit la noi să mă ceară în căsătorie; dar eu i-am mulţumit cu cele mai măgulitoare vorbe şi i-am spus că inima mea este dată de mult altuia. Acesta era tatăl tău, Polia; tăticul s-a înfuriat grozav... E gata apa? Hai, adă cămăşuţa, dar ciorăpeii?... Lida, spuse ea fetiţei mai mici, noaptea asta ai să dormi şi tu fără cămăşuţă; cum ai să poţi... pune şi ciorăpeii alături... Să-i spăl şi pe ei... De ce n-o fi venind zdrenţărosul acela, beţivanul? Cămaşa lui e murdară ca o cîrpă de şters picioarele, a făcut-o ferfeniţă... I-aş spăla-o împreună cu rufăria voastră, ca să nu mă chinui două nopţi la rînd! Doamne! Khe-khe-khe-khe! Iarăşi! Ce-i asta? strigă ea, privind mulţimea de la uşă şi oamenii care încercau să pătrundă în odaie, ducînd ceva în braţe. Ce-i asta? Ce aduc? Doamne!

— Unde să-l punem? întrebă poliţistul, rotindu-şi privirile prin odaie, în timp ce Marmeladov, plin de sînge şi fără cunoştinţă, era adus înăuntru.

— Pe divan ! Culcați-l pe divan, cu capul încoace ! arătă Raskolnikov.

— L-a călcat o trăsură ! Era beat ! strigă cineva de pe scară.

Katerina Ivanovna încremenise ; era palidă și răsufla greu. Copiii erau îngroziți. Micuța Lidocika țipă ascuțit și se repezi la Polenka, cuprinzînd-o cu mînuțele și tremurînd ca varga.

După ce-l întinse pe Marmeladov, Raskolnikov se repezi la Katerina Ivanovna :

— Liniștiți-vă, pentru Dumnezeu, nu vă speriați, spunea el cu aprindere. Trecea strada și l-a călcat o trăsură, nu vă temeți, are să-și revină, am spus să-l aducă aici... Am mai fost pe la dumneavoastră, poate că vă aduceți aminte... Are să-și revină, am să plătesc !

— A găsit ce-a căutat ! strigă cu disperare Katerina Ivanovna, repezindu-se la bărbatul ei.

Raskolnikov își dădu seama curînd că nu era dintre femeile care leșină ușor. Cît ai clipi, strecură o pernă sub capul nefericitului, lucru la care nu se gîndise nimeni ; Katerina Ivanovna începu să-l dezbrace, să-l cerceteze cu de-amănuntul — emoția n-o făcea să-și piardă capul — uitînd de ea însăși, încleștîndu-și buzele tremurînde și înăbușindu-și țipetele gata să izbucnească din piept.

Între timp, Raskolnikov covinse pe cineva să dea fuga după doctor. Aflase că locuia un medic în casa vecină.

— Am trimis după medic, îi repeta el Katerinei Ivanovna. Nu vă neliniștiți, am să plătesc. Aveți apă ?... Dați-mi un șervet, un prosop, orice, mai repede ; nu se știe cît de grav e rănit... E rănit, nu e mort, puteți fi sigură... Să vedem ce zice medicul !

Katerina Ivanovna se repezi la fereastră ; acolo, în colț, pe un scaun rupt, era pus un lighean mare de lut, plin cu apă, pregătit de ea ca să spele la noapte rufăria copiilor și a bărbatului ei. Katerina Ivanovna spăla singură, cel puțin de două ori pe săptămînă, uneori chiar și mai des, fiindcă ajunseseră aproape fără schimburi (fiecare membru al familiei nu mai avea decît un rînd de rufe), iar Katerina Ivanovna nu suporta murdăria. Era mai mulțumită să se chinuiască pînă la istovire, spălînd noaptea, în timp ce ceilalți dormeau, ca să se poată usca pînă dimineața rufele pe frînghia întinsă în odaie și să-i poată astfel primeni pe toți, decît să vadă murdărie în casă. Apucă ligheanul, ca să-l aducă după cum îi ceruse Raskolnikov, dar fu cît pe aci să cadă sub greutatea lui. Ras-

kolnikov găsise un prosop, îl muie în apă, şi începu să spele faţa scăldată în sînge a lui Marmeladov. Katerina Ivanovna sta alături, răsuflînd greu şi ţinîndu-şi mîinile apăsate pe piept. Avea şi dînsa nevoie de ajutor. Raskolnikov începu să înţeleagă că poate făcuse rău, stăruind ca rănitul să fie transportat acolo. Sergentul de stradă de asemenea sta nedumerit.

— Polia ! strigă Katerina Ivanovna. Dă o fugă pînă la Sonia, repede. Dacă n-o găseşti acasă, lasă-i răspuns că tata a fost călcat de o trăsură şi să vină aici... de cum se întoarce acasă. Fugi repede, Polia ! Ia, înfăşoară-te cu şalul !

— Fuzi iute !... strigă deodată băieţelul de pe scaun şi rămase din nou tăcut, căscînd ochii mari, ţintuit pe locul lui, cu călcîiele picioruşelor unite şi vîrfurile desfăcute.

Odaia se umpluse de atîta lume, că n-ai fi avut unde să arunci un ac. Poliţiştii plecaseră, în afară de unul, care tot încerca să împingă înapoi pe scară lumea care năvălise pe palier. În schimb, intraseră mai toţi chiriaşii doamnei Lipevehsel din camerele vecine ; mai întîi se îmbulziseră în prag, apoi umpluseră odaia. Katerina Ivanovna fu cuprinsă de furie.

— Lăsaţi-l măcar să moară în pace ! strigă ea. Ce-i, spectacol gratuit aici ? Cu ţigara în gură ? Khe-khe-khe ! Mai lipseşte să intraţi cu pălăria în cap... Văd chiar pe unul cu pălărie... Afară ! Aveţi măcar respectul morţii !

Tusea o sufoca, dar mustrarea ei avu efect. Era vădit că lumea se cam temea de Katerina Ivanovna ; unul după altul, chiriaşii se retraseră în odăile lor, cu acea senzaţie ciudată de plăcere, pe care, în pofida celui mai sincer sentiment de compătimire şi milă, o simt şi oamenii cei mai de treabă cînd o nenorocire neaşteptată loveşte pe aproapele lor.

De altfel, la uşă răsunară glasuri, spunînd că rănitul ar trebui dus la spital, că nu avea nici un rost să tulbure toată casa.

— N-are voie nici să moară omul ! strigă Katerina Ivanovna, şi se năpusti să dea uşa de perete, ca să arunce asupra celor de afară trăsnetele şi fulgerele mîniei sale, dar se ciocni în prag de doamna Lipevehsel în persoană, care abia aflase despre nenorocire şi venise fuga să facă ordine. Era o nemţoaică nemaipomenit de cîrcotaşă şi de zurbagioaică.

— Vai, Dumnezeul meu ! strigă dînsa, dînd din mîini. Bărbat la dumneata beat, calul strivit. La spitali ! Eu proprietăreasa !

— Amalia Ludvigovna ! Vă rog să vă dați seama ce vorbiți, începu trufaș Katerina Ivanovna (cu gazda vorbea întotdeauna de sus, „ca să-și cunoască lungul nasului", și nici măcar acum nu-și putea refuza această plăcere). Amalia Ludvigovna...

— Eu spus la dumneata odată-totdeaun, să nu îndrăznești spus la mine Amal Ludvigovna ; eu Amal-Ivan !

— Nu sînteți Amal-Ivan, ci Amalia Ludvigovna și cum eu nu fac parte dintre acei ticăloși care vă lingușesc ca alde domnul Lebeziatnikov, care rîde acum după ușă (într-adevăr, după ușă cineva se pornise pe rîs, strigînd : „s-au încăierat !"), am să vă spun totdeauna Amalia Ludvigovna, cu toate că nu pot să înțeleg în ruptul capului de ce nu vă place acest nume. Vedeți și dumneavoastră ce i s-a întîmplat lui Semion Zaharovici : e pe moarte. Vă rog, deci, să închideți ușa și să nu îngăduiți nimănui să intre. Lăsați-l măcar să moară liniștit ! Altfel, vă încredințez că chiar mîine purtarea dumneavoastră va fi cunoscută de însuși generalul-guvernator. Prințul m-a cunoscut încă pe vremea cînd eram domnișoară, îl ține minte foarte bine pe Semion Zaharovici, căruia de multe ori i-a făcut bine. Toată lumea știe că Semion Zaharovici avea mulți prieteni și protectori, pe care i-a părăsit singur din nobilă mîndrie, dîndu-și seama de nenorocita lui slăbiciune, dar acum (ea arăta spre Raskolnikov) ne ajută un tînăr mărinimos, care dispune de mijloace, are legături, și pe care Semion Zaharovici l-a cunoscut încă din copilărie, așa că puteți fi sigură, Amalia Ludvigovna...

Spuse toate acestea pe nerăsuflate, cu o repeziciune tot mai mare, dar tusea îi curmă elocvența. În aceeași clipă, muribundul se trezi, începu să geamă, iar dînsa se repezi la el. Bolnavul deschise ochii și, fără s-o recunoască încă și fără să înțeleagă, îl privi atent pe Roskolnikov, care sta aplecat asupra lui. Respira greu, adînc și rar ; în colțurile gurii se ivi sînge ; broboane de sudoare îi acopereau fruntea. Nerecunoscîndu-l pe Raskolnikov, își roti neliniștit ochii de jur împrejur. Katerina Ivanovna îl privea cu tristețe, dar sever, și lacrimile îi curgeau din ochi.

— Doamne ! Tot pieptul îi e sfărîmat ! Ce de sînge, ce de sînge ! zise ea cu deznădejde. Trebuie să-i scoatem hainele ! Întoarce-te puțin, Semion Zaharovici, dacă poți ! striga dînsa.

Marmeladov o recunoscu.

— Un preot ! horcăi el răgușit.

Katerina Ivanovna se duse la fereastră, își lipi fruntea de pervaz și exclamă cu deznădejde :

— O, viață blestemată !

— Un preot ! repetă muribundul după o clipă de tăcere.

— Am trimis ! se răsti la el Katerina Ivanovna.

Auzindu-i glasul răstit, bolnavul tăcu. Privirea lui sfioasă, îndurerată, o căuta prin odaie ; ea se așeză iarăși la căpătîiul lui. El se liniști, dar nu pentru multă vreme. Curînd privirea i se opri asupra micuței Lidocika (favorita lui), care tremura într-un colț ca zgîlțîită de friguri și-l privea țintă cu ochii ei mari și mirați, de copil.

— A... a... o arătă dînsul, neliniștit. Voia să spună ceva.

— Ce mai vrei ? strigă Katerina Ivanovna.

— Desculță ! Desculță ! bolborosi Marmeladov, arătînd cu privirea-i pierdută piciorușele goale ale fetiței.

— Ta-a-aci ! se răsti, supărată, Katerina Ivanovna. Știi tu de ce-i desculță !

— A venit doctorul, slavă ție, Doamne ! strigă Raskolnikov, bucuros.

Doctorul, un bătrînel neamț, îngrijit, intră în odaie, și-și roti privirile cu neîncredere ; se apropie de bolnav, îi luă pulsul, pipăi cu atenție capul și, cu ajutorul Katerinei Ivanovna, desfăcu cămașa udă de sînge, dezvelindu-i toracele. Tot pieptul era sfărîmat, strivit, schilodit ; în partea dreaptă cîteva coaste erau rupte. În stînga, în dreptul inimii, se zărea o pată mare, sinistră, neagră-gălbuie, o lovitură grea de copită. Doctorul se încruntă. Polițistul îi spuse că bolnavul fusese prins de o roată și tîrît vreo treizeci de pași pe caldarîm.

— Mă miră că și-a mai revenit, îi șopti încet doctorul lui Raskolnikov.

— Ce părere aveți ? întrebă acesta.

— E pierdut.

— Nu mai e nici o speranță ?

— Nici cea mai mică ! E la ultima suflare... Are o rană gravă la cap... Hm ! Poate să-i luăm puțin sînge... Dar... este de prisos... Moare neapărat în cinci sau zece minute.

— Luați-i totuși puțin sînge !

— Se poate... Dar vă previn, este absolut inutil.

În clipa aceea se auziră pași, mulțimea de pe palier făcu loc și se ivi în prag preotul, un bătrînel cărunt, cu sfintele daruri în mînă. Sergentul se dusese să-l cheme încă pe cînd

muribundul se afla în stradă. Doctorul îi ceda locul, schimbînd cu dînsul o privire plină de înţeles. Raskolnikov îl rugă să mai stea puţin. Doctorul ridică din umeri, dar rămase.

Lumea se dădu la o parte. Spovedania nu ţinu mult. Muribundul aproape nu-şi mai dădea seama de nimic, nu mai putea vorbi, scotea numai nişte sunete întretăiate şi nedesluşite. Katerina Ivanovna o luă pe Lidocika în braţe, îl dădu jos de pe scaun pe băieţel şi, ducîndu-i la sobă, îngenunche şi-i sili şi pe copii să îngenuncheze în faţa ei. Fetiţa tremura toată, iar băieţelul, cu genunchii goi pe podea, îşi ridica măsurat mînuţa, îşi făcea cruce şi bătea mătănii, izbindu-se cu fruntea de duşumea, ceea ce se vede că-i făcea o deosebită plăcere. Katerina Ivanovna îşi muşcă buzele şi-şi stăpîni lacrimile; se ruga şi, din cînd în cînd, îndrepta cămăşuţa pe copil, ba izbutise să arunce pe umeraşii goi ai fetiţei o basma, pe care o luă de pe scrin fără să se ridice şi fără să înceteze de a se ruga. Uşa, care ducea spre camerele interioare, se deschise iarăşi, împinsă de curiozitatea locatarilor, iar spectatorii de pe palier, unde se adunaseră mai toţi chiriaşii de pe scară, se înghesuiau tot mai mult, dar nu treceau pragul. Un muc de lumînare lumina întreaga scenă.

În clipa aceea, Polenka îşi croi drum prin mulţime. Alergase să-şi cheme sora. Intră, abia răsuflînd de fugă, îşi scoase şalul, o căută din ochi pe maică-sa, se apropie de dînsa şi-i spuse: „Vine! Am întîlnit-o în stradă." Mama o sili să îngenuncheze lîngă ea. Prin mulţime îşi făcea loc, în tăcere şi cu sfială, o fată. Apariţia ei, aşa deodată, părea stranie în această odaie unde sălăşluia mizeria, moartea şi deznădejdea. Deşi sărăcăcios îmbrăcată, hainele ei ieftine erau bătătoare la ochi şi împodobite vulgar, după gustul şi moda fiinţelor de teapa ei, în scopuri vădite, cu nerușinare. Sonia se opri în prag, fără să intre în odaie, şi se uita pierdută, părea că nu-şi dă seama de nimic; uitase de rochia ei de mătase, viu colorată, cu trenă lungă, ridiculă, şi crinolină enormă, care astupa uşa, rochie cumpărată din a patra mînă, ţipătoare şi nepotrivită cu locul; uitase şi de ghetele ei de culoare deschisă, şi de umbreluţa de soare, de prisos noaptea, pe care o luase cu dînsa, şi de pălărioara rotundă de pai, caraghioasă şi împodobită cu o pană roşie ca o limbă de foc. De sub pălărioara aceasta pusă pe o parte, strengăreşte, răsărea un obrăjor slăbuţ, palid şi speriat, cu gura întredeschisă şi privirea încremenită de groază. Sonia

era de vreo optsprezece ani, blondă, mică şi slabă, dar destul de frumuşică, cu nişte ochi albaştri minunaţi. Privea ţintă patul şi preotul şi gîfiia din pricina grabei cu care venise. În sfîrşit, şoaptele şi unele vorbe rostite de mulţime îi ajunseră, pesemne, la ureche ; ea-şi lăsă ochii în pămînt, trecu pragul şi intră în odaie, dar se opri tot lîngă uşă.

Spovedania şi împărtăşania luară sfîrşit. Katerina Ivanovna se apropie din nou de patul bărbatului ei. Preotul se depărtă şi, plecînd, voi să-i spună un cuvînt, două, de mîngîiere şi povaţă.

— Şi cu ăştia ce am să mă fac ? îl întrerupse dînsa tăios, arătînd înciudată pe cei mici.

— Dumnezeu e milostiv ; încrede-te în ajutorul Celui-de-Sus... începu preotul.

— Eh ! O fi el milostiv, dar nu cu noi !

— Păcat, doamnă, mare păcat să vorbiţi aşa ! spuse preotul, dînd din cap.

— Şi asta nu-i păcat ? strigă Katerina Ivanovna, arătînd spre muribund.

— Poate că acei care v-au pricinuit fără să vrea această nenorocire se vor învoi să vă dea un ajutor, să vă despăgubească măcar de pierderea materială...

— Nu înţelegeţi ce spun, i-o reteză Katerina Ivanovna cu un gest plictisit. Ce fel de ajutor să-mi dea ? El singur, fiind beat, s-a vîrît sub copitele cailor ! Ce pierdere materială ? Ce cîştig ? Suferinţă, altceva n-am văzut de la dînsul. Era beţiv, bea tot. Ne fura şi căra la cîrciumă ; ne-a băut viaţa, şi pe a mea şi pe a lor ! Slavă Domnului că moare ! Atîta pagubă !

— Ar trebui să-l iertaţi în ceasul morţii, asemenea sentimente sînt un mare păcat, doamnă, un mare păcat !

Katerina Ivanovna vorbea cu preotul, fără a înceta de-a vedea de muribund ; îi dădea de băut, îi ştergea sudoarea şi sîngele de pe frunte, îi îndrepta pernele. Din cînd în cînd, apuca să întoarcă şi faţa spre preot, în timp ce-i vorbea. La ultimele lui cuvinte însă, se repezi la el, scoasă din fire :

— Ei, părinte ! Vorbe, vorbe goale ! Să-l iert ! Azi, dacă nu l-ar fi călcat trăsura, ar fi venit acasă beat, şi, cum nu are decît cămaşa asta rufoasă şi murdară pe care o poartă, el s-ar fi culcat, iar eu, cît dormea, aş fi stat să spăl zdrenţele lui şi ale copiilor, le-aş fi uscat la fereastră şi cînd s-ar fi luminat de ziuă, m-aş fi aşezat să le cîrpesc, asta mi-ar fi fost noaptea !

...Ce-mi vorbeşti de iertare ? De altfel, eu şi aşa l-am iertat !

O tuse adîncă, înfiorătoare, îi curmă vorba. Scuipă în batistă şi o arătă preotului, ţinîndu-şi cu cealaltă pieptul îndurerat. Batista era plină de sînge...

Preotul plecă ochii şi nu răspunse.

Marmeladov intrase în agonie ; nu-şi lua ochii de la Katerina Ivanovna, care se aplecase iarăşi deasupra lui. Tot voia să-i spună ceva, încerca din răsputeri să mişte limba, dar nu izbutea decît să bîiguie vorbe nedesluşite ; Katerina Ivanovna ghici că vrea să-i ceară iertare şi strigă la el poruncitor :

— Taci ! Nu trebuie... Ştiu ce vrei să spui !...

Bolnavul amuţi, dar, în aceeaşi clipă, privirea-i rătăcită căzu pe uşă şi el o văzu pe Sonia... Pînă atunci n-o zărise în colţul întunecat unde stătea, în umbră.

— Cine ? Cine este ? întrebă el, horcăind, arătînd, îngrozit, spre uşă, unde se afla fie-sa, şi silindu-se să se ridice.

— Stai culcat ! Nu te mişca ! îi strigă Katerina Ivanovna.

Dar muribundul, cu o sforţare supraomenească, se sprijini în cot. Cîteva clipe privi, uluit, pe fiică-sa, de parcă n-ar fi recunoscut-o. De altfel, era întîia oară că o vedea astfel îmbrăcată. Umilă, zdrobită, îmbrăcată ţipător şi ruşinată, fata îşi aştepta cu smerenie rîndul ca să-şi ia rămas bun de la tatăl ei pe moarte. Deodată, îşi dădu seama cine este, o recunoscu şi o suferinţă nemărginită i se oglindi pe faţă.

— Sonia ! Fetiţa mea ! Iartă-mă ! strigă bolnavul şi vru să întindă braţul, dar îşi pierdu echilibrul şi se prăbuşi de pe divan cu faţa la pămînt ; lumea se repezi la el, fu ridicat şi culcat din nou pe divan, dar el se sfîrşea.

Sonia scoase un ţipăt slab, se apropie în fugă, îl îmbrăţişă şi încremeni în această încleştare. Marmeladov îşi dădu duhul în braţele ei.

— Şi-a atins ţelul ! striga Katerina Ivanovna, văzînd trupul neînsufleţit. Ce mă fac eu acum ?! Cu ce să-l îngrop ? Şi lor ce să le dau de mîncare mîine ?

Raskolnikov se apropie de dînsa.

— Katerina Ivanovna, începu el, săptămîna trecută răposatul mi-a povestit întreaga lui viaţă şi toate împrejurările... Ţin să vă asigur că a vorbit despre dumneavoastră cu cea mai mare admiraţie şi respect. Din seara aceea, cînd am aflat ce devotat v-a fost tuturora, şi, mai ales, cît v-a iubit şi v-a stimat pe dumneavoastră, Katerina Ivanovna, cu toată slăbiciunea lui neno-

rocită pentru băutură, din seara aceea am fost prieteni... Permiteți-mi acum... să contribui la ultima datorie față de răposatul meu prieten... Aici... aici sînt douăzeci de ruble, așa mi se pare, și dacă ele vă pot fi de folos, atunci... eu... într-un cuvînt, am să vin pe la dumneavoastră, am să vin negreșit... poate chiar mîine... Rămîneți cu bine !

Și ieși grăbit din odaie, își croi cît mai iute drum prin mulțime și ajunse pe scară ; dar aici se ciocni deodată față în față cu Nikodim Fomici, care, aflînd despre accident, venea să dea dispoziții personal. De la scena petrecută la secție ei nu se văzuseră, dar Nikodim Fomici îl recunoscu numaidecît.

— Dumneata ? întrebă el.

— A murit, răspunse Raskolnikov. A fost medicul, preotul, totul e în ordine. Nu tulburați prea mult pe biata femeie, și așa e bolnavă de piept. Îmbărbătați-o, dacă puteți... Sînteți un om bun, știu... adăugă el cu un zîmbet, privindu-l drept în ochi. Dar te-ai pătat cu sînge, zise Nikodim Fomici, observînd cîteva pete proaspete pe jiletca lui Raskolnikov.

— Da, m-am pătat... sînt plin de sînge ! repetă acesta cu un aer ciudat, apoi zîmbi din nou, dădu din cap și începu să coboare scara.

Cobora încet, fără grabă, scuturat de friguri, dar nu-și dădea seama, era stăpînit de o singură senzație, nouă, nemărginită, care-l învăluise pe neașteptate, senzația că este viu, că trăiește și simte cu putere. Ceva asemănător cu ce ar simți un condamnat la moarte căruia i se anunță deodată grațierea. Pe la jumătatea scării fu ajuns din urmă de preotul care se înapoia acasă. Raskolnikov îi făcu loc să treacă și schimbă cu bătrînul un salut tăcut. La ultimele trepte auzi în urma lui niște pași grăbiți. Cineva alergă după el. Era Polenka : venea în fugă și striga : „Stați ! Stați !"

Se întoarse. Fetița coborî ultima scară și se opri în fața lui cu o treaptă mai sus. O lumină slabă venea de afară. Raskolnikov deslușì un obrăjor slăbuț, dar drăgălaș, care-i zîmbea vesel, copilărește, privindu-l drept în față. Alergase după el fiindcă i se dăduse o însărcinare, care, pesemne, îi făcea mare plăcere.

— Spuneți-mi, cum vă cheamă ?... Și unde stați ? întrebă copila grăbit, gîfîind de fugă.

Raskolnikov îi puse amîndouă mîinile pe umeri și o privi fericit. De ce îi făcea atîta plăcere s-o privească — n-ar fi știut să spună nici el.

— Cine te-a trimis ?

— Surioara Sonia m-a trimis, răspunse copila, zîmbind şi mai vesel.

— Aşa gîndeam şi eu, că te-a trimis surioara Sonia.

— Şi mămica m-a trimis ; cînd a auzit că mă trimite Sonia, mămica s-a apropiat şi mi-a spus : „Fugi repede, Polenka !"

— O iubeşti mult pe surioara Sonia ?

— Mai mult ca pe toţi ! rosti cu deosebită putere Polenka, şi zîmbetul ei avea o expresie gravă.

— Dar pe mine ai să mă iubeşti ?

În loc de răspuns, văzu obrăjorul copilei apropiindu-se de obrazul lui şi buzele plinuţe ţuguindu-se naiv să-l sărute. Două braţe subţiri ca nişte chibrituri îl strînseră deodată tare, tare de gît, căpşorul i se plecă pe umăr şi copila plînse încet, ghemuindu-se tot mai strîns la pieptul lui.

— Mi-e milă de tătucu ! zise ea peste o clipă, ridicîndu-şi obrăjorul scăldat în lacrimi şi ştergîndu-şi ochişorii cu mîinile. Numai nenorociri şi nenorociri, adăugă ea pe neaşteptate, cu aerul acela deosebit de serios pe care se silesc să şi-l ia copiii cînd vor să vorbească ca „oamenii mari."

— Dar tătucul te iubea mult ?

— O iubea mai ales pe Lidocika, urmă dînsa cu aceeaşi gravitate, fără să mai zîmbească. O iubea fiindcă e micuţă şi bolnavă ; îi aducea bomboane, iar pe noi ne învăţa să citim ; pe mine mă învăţa gramatica şi religia, adăugă ea cu demnitate. Mămica nu spunea nimic, dar ştiam că-i face plăcere, şi tătucu ştia că-i face plăcere. Mămica vrea să mă înveţe franţuzeşte, fiindcă sînt fată mare şi e timpul să învăţ serios.

— Ştii să te rogi ?

— Cum să nu ; ştim cu toţii ! Am învăţat demult ; eu sînt mare şi mă rog singură, iar Kolea şi Lidocika — împreună cu mămica, cu glas tare ; mai întîi spun „Născătoarea", apoi o rugăciune : „Doamne, miluieşte şi iart-o pe surioara noastră Sonia" ; şi încă una : „Doamne, miluieşte şi iartă-l pe celălalt tătic al nostru", fiindcă tătucul nostru mai mare a murit, iar acesta e al doilea tătic al nostru, dar noi ne rugăm şi pentru cel dintîi.

— Polecika, eu mă numesc Rodion ; roagă-te uneori şi pentru mine... spune : „iartă şi pe robul tău Rodion", mai mult nimic.

— Toată viaţa mea am să mă rog pentru dumneata, zise cu înflăcărare fetiţa şi deodată începu să rîdă, se repezi la el şi-l strînse tare, tare în braţe.

Raskolnikov își spuse numele, îi dădu adresa și făgădui că va veni neapărat a doua zi. Fetița se despărți de el, încîntată. Trecuse de zece cînd tînărul ajunse în stradă. Peste cinci minute se afla din nou pe pod, în același loc unde, cu puțin înainte, încercase să se înece femeia aceea.

„Ajunge ! își zise el, hotărît și solemn. Jos cu nălucirile, cu temerile închipuite, cu strigoii... Viața există ! Oare n-am trăit intens acum ? Nu, viața mea nu s-a stins o dată cu baba aceea ! Dumnezeu s-o odihnească, dar ajunge, maică, e timpul să-mi dai pace ! Acum urmează împărăția rațiunii, a luminii și... și a voinței și a puterii... și mai vedem noi ! O să ne măsurăm puterile ! adăugă el amenințător, ca și cum ar fi vorbit unei forțe oculte, sfidînd-o. Și eu care mă resemnasem să trăiesc de acum înainte pe un spațiu de un metru !...

...Sînt tare slab în clipa asta, dar... cred că boala a trecut. De altfel, cînd am ieșit din casă știam că are să-mi treacă. Dar stai : casa lui Pocinkov e la doi pași de aici. Trebuie să mă duc neapărat la Razumihin, chiar dacă n-ar fi la doi pași... las'să cîștige rămășagul !... Să se bucure, nu-i nimic ! Trebuie să fiu tare, tare — fără putere nu poți face nimic ; și numai puterea naște putere, iată ce nu știu ei", adăugă el mîndru, plin de încredere în el însuși, și porni într-acolo abia tîrîndu-și picioarele. Mîndria și încrederea în sine creșteau cu fiece clipă ; se petrecea o mare schimbare în el, era alt om. Dar ce se întîmplase, ce-l preschimba într-atîta ? Nu știa nici el ; ca omul care se agață de un pai, i se păru deodată că „poate să trăiască, că viața mai există încă și că viața lui nu s-a stins o dată cu femeia aceea bătrînă". Poate că se pripise cu această concluzie, dar nu se gîndea la asta.

„Și, totuși, i-am cerut să pomenească de robul Rodion... îi fulgeră prin minte. Nu-i nimic, asta nu strică !" adăugă el și rîse singur de asemenea gînd. Era cît se poate de bine dispus.

Găsi foarte ușor locuința lui Razumihin ; în casa lui Pocinkov toată lumea îl cunoștea pe noul locatar și portarul îi arătă drumul numaidecît. De pe la mijlocul scării se auzea zgomotul și larma însuflețită a unei adunări mari. Ușa care dădea pe palier era larg deschisă ; răzbeau strigăte și discuții. Odaia lui Razumihin era destul de mare și se adunaseră vreo cincisprezece oameni. Raskolnikov se opri în antreu. Acolo, după o perdea, cele două slujnice ale gazdei trebăluiau în jurul a două samovare mari ; aveau de lucru cu sticlele, farfuriile, tăvile cu plă-

cîntă și gustările aduse de la bucătăria gazdei. Raskolnikov trimise după Razumihin. Acesta veni în goană, încîntat. De la prima privire îți dădeai seama că băuse foarte mult și, deși Razumihin nu izbutea niciodată să se îmbete, de data aceasta se vedea că întrecuse măsura.

— Ascultă, îi zise grăbit Raskolnikov, am venit numai să-ți spun că ai cîștigat rămășagul și că, într-adevăr, nimeni nu poate să știe ce i se va întîmpla. De intrat n-am să intru ; mă simt atît de slab că abia mă țin pe picioare, așa că îți spun bună ziua și la revedere ! Dar să vii mîine pe la mine...

— Știi ceva : am să te însoțesc pînă acasă ! Dacă chiar tu spui că ești slab, atunci...

— Și musafirii ? Cine-i cîrlionțatul acela care și-a vîrît acum nasul aici ?

— Ăsta ? Dracul-l știe ! Un prieten de-al unchiului meu, pesemne, sau poate unul care a venit nepoftit... Am să-l las pe unchiul meu cu musafirii ; este un om de neprețuit ; păcat că nu poți să faci cunoștință cu el acum. Dar la dracu cu toți ! Acum nu le pasă de nimeni, iar eu simt nevoia să mă aerisesc puțin, așa că tu, frățioare, ai picat la țanc, încă două minute și mă luam la bătaie cu ei ! Vorbesc ăștia niște prăpăstii de-ți stă mintea în loc... Nici nu-ți închipui cum pot să bată cîmpii oamenii ăștia ! De altfel, cum să nu-ți poți închipui ? Parcă noi nu batem cîmpii ? Dar nu-i nimic, n-au decît să spună moși pe groși... n-au să vorbească așa totdeauna... Așteaptă o clipă aici. să-l aduc pe Zosimov.

Zosimov se năpusti asupra lui Raskolnikov cu un fel de aviditate ; o curiozitate deosebită i se citea pe chip ; peste puțin, fața i se lumină.

— Și acum la culcare ! hotărî el, cercetîndu-și pacientul pe cît era cu putină. N-ar fi rău să iei ceva ca să dormi. Vrei ? Am pregătit deunăzi... un praf.

— Chiar și două, răspunse Raskolnikov.

Praful fu înghițit pe loc.

— Bine faci că-l însoțești pînă acasă, zise Zosimov lui Razumihin. Cum i-o fi mîine, vedem noi, dar azi nu-i merge rău de loc : găsesc o schimbare mare de cînd nu l-am văzut. Omul, cît trăiește, tot învață...

— Știi ce mi-a șoptit Zosimov cînd am ieșit ? îi trînti de la obraz Razumihin, de îndată ce ajunseră amîndoi în stradă. Eu, frățioare, am să-ți spun deschis : sînt niște proști cu toții. Zosi-

mov mi-a spus să flecăresc cu tine pe drum, să te trag de limbă și după aceea să-i spun tot, pentru că el își închipuie că... tu... ai fi nebun, sau că ești pe cale să-ți pierzi mințile. Închipuiește-ți ! În primul rînd, ești de două ori mai deștept ca dînsul, în al doilea rînd, de vreme ce nu ești nebun, nu trebuie să-ți pese de aiurelile lui, în al treilea rînd, halca asta de carne este de specialitatea lui chirurg și acum s-a scrîntit cu bolile nervoase, iar în privința ta l-a întors pe dos discuția pe care ai avut-o azi cu Zametov.

— Zametov ți-a povestit tot ?

— Tot, și foarte bine a făcut. Acum am înțeles tot adevărul și Zametov a înțeles... Într-un cuvînt, Rodea... vorba este că... Sînt cam afumat... Dar nu-i nimic... Vorba este că ideea asta... pricepi tu ? Ideea asta le venise într-adevăr, înțelegi ? Adică nici unul din ei nu îndrăznea s-o spună cu glas tare, pentru că e cea mai mare aiureală din cîte s-au auzit vreodată, și mai ales de cînd l-au arestat pe zugravul acela, toate s-au spart ca o bășică de săpun, pentru totdeauna. Dar ce să le faci dacă sînt proști ? L-am cam scuturat atunci pe Zametov — fie vorba între noi, frate ; dar te rog să nu faci nici o aluzie că ai ști ceva ; mi-am dat seama că este foarte susceptibil din fire ; s-a întîmplat la *Laviza*, dar astăzi, astăzi s-au lămurit toate. Principalul vinovat este acest Ilia Petrovici ! El s-a folosit atunci de leșinul tău și apoi i-a fost și lui rușine de bănuiala asta ; știu eu...

Raskolnikov îl asculta cu aviditate. Fiind beat, Razumihin dădea toate pe față.

— Am leșinat atunci fiindcă nu era aer și mirosea a vopsea de ulei, zise Raskolnikov.

— Mai încape vorbă. Și nu era numai vopseaua de vină ; congestia pe care ai făcut-o era în pregătire de mai bine de o lună ; Zosimov e martor ! Dar nici nu-ți poți închipui cît de rușinat este acum puștiul ăsta de Zametov ! „Nu fac nici cît degetul lui cel mic !" zice. Cît degetul tău cel mic, adică. Uneori, frate, are sentimente frumoase. Dar lecția, lecția pe care i-ai dat-o astăzi la „Palatul de Cristal", este de-o măiestrie fără pereche ! Mai întîi l-ai speriat, l-ai făcut să-l apuce fiorii ! L-ai adus aproape pînă acolo, încît să dea din nou crezare acelei absurdități monstruoase și după aceea i-ai scos limba de un cot : „Ce-ai căutat, ai găsit !" Minunat ! A fost strivit, distrus ! Ești un maestru, zău, și așa le trebuie ! Eh, păcat că n-am fost de

față ! Ce te-a mai așteptat acum ! Și Porfiri ar vrea să te cunoască...

— A... și el... Dar de ce m-ați trecut în rîndul nebunilor ?

— Adică nu tocmai la nebuni. Eu, frate, mă tem că ți-am spus prea multe... Vezi tu, adineauri l-a uimit faptul că pe tine numai acest singur punct te interesează ; acum însă, e limpede ; cunoscînd toate împrejurările... și cum te-ai enervat atunci, și cum s-a împletit cu boala ta... înțelegi... Eu, frățioare, sînt cam beat, dar dracu să-l ia, are ideile lui... Ți-am mai spus : s-a scrîntit cu bolile nervoase. Ție, însă, nici să nu-ți pese...

Amîndoi tăcură cîteva clipe.

— Ascultă, Razumihin, începu Raskolnikov, vreau să-ți spun deschis : am fost acum la un mort : a murit un funcționar... și am dat toți banii... și apoi, m-a sărutat o ființă care, chiar dacă aș fi ucis pe cineva, tot m-ar.... într-un cuvînt, am mai văzut acolo o altă ființă... cu o pană roșie ca para focului, dar aiurez... sînt foarte slab, sprijină-mă... uite scara...

— Ce-i cu tine ? Ce-i cu tine ? întrebă Razumihin, alarmat.

— Mi se cam învîrtește capul, dar nu despre asta e vorba, sînt trist, atît de trist, ca o femeie... în adevăr ! Privește ! Ce-i asta ? Vezi, vezi !

— Ce este ?

— Nu vezi ? Lumină în odaia mea ! Vezi ? Prin crăpătură...

Erau la ultima scară, în fața ușii gazdei și, într-adevăr, de jos se vedea că în chilioara lui Raskolnikov arde lumina.

— Ciudat ! O fi Nastasia, zise Razumihin.

— Nu vine niciodată la ora asta și, apoi, cred că doarme de mult, dar... nu-mi pasă... Rămîi cu bine !

— Ce te-a apucat ? Te însoțesc, intrăm împreună !

— Știu că o să intrăm împreună, dar aș vrea să-ți strîng mîna aici și să-mi iau rămas bun de la tine. Stai, dă-mi mîna ; rămîi cu bine !

— Ce ai, Rodea ?

— Nimic ; să mergem ; ai să fii martor...

Urcînd scara, lui Razumihin îi trecu prin minte că s-ar putea ca Zosimov să aibă dreptate. „Eh ! L-am necăjit cu flecăreala mea !" se gîndi el. Dar, apropiindu-se de ușă, auziră glasuri venind din odaie.

— Ce se petrece aici ? strigă Razumihin.

Raskolnikov puse mîna pe clanță, deschise larg ușa și rămase împietrit în prag.

Pe divan şedeau mama şi sora lui ; de un ceas şi jumătate erau acolo. Cum se face că nu se aşteptase de loc la aşa ceva ? Cum de nu se gîndise de loc la ele cînd, în ziua aceea, pentru a doua oară, îi fusese anunţată venirea lor, cînd le ştia pe drum, gata să sosească ? În această oră şi jumătate ele o descususeră amănunţit pe Nastasia, care sta în picioare în faţa lor şi le înşira tot ce ştia. Nu-şi mai reveneau din spaimă, aflînd că „fugise" bolnav, şi, după cum reieşea din spusele femeii, delirînd ! „Doamne, ce-o fi cu el ?" Plîngeau amîndouă, şi prin ce suferinţe neînchipuite nu trecuseră în această oră şi jumătate.

Un strigăt plin de bucurie îl întîmpină în prag. Cele două femei se repeziră la el. Dar el rămase stană de piatră : ca la lumina unui fulger îşi dădu seama de realitate. Nu mai putea nici să le întindă braţele, ca să le strîngă la pieptul lui. Mama şi sora lui îl îmbrăţişau, îl sărutau, rîdeau, plîngeau... El făcu un pas, se clătină şi se prăbuşi în nesimţire pe podea.

Panică, ţipete de groază, suspine... Razumihin, care rămăsese în prag, dădu buzna înăuntru, îl apucă pe bolnav în braţele lui vînjoase, şi îl culcă într-o clipită pe divan.

— Nu-i nimic, nu-i nimic ! striga el mamei şi surorii. Nu-i decît un leşin fără nici o gravitate ! Chiar acum mi-a spus doctorul că-i este mult mai bine, că este chiar sănătos ! Apă ! Iaca, vedeţi, a început să-şi vină în fire, uitaţi-vă, îşi revine !...

Şi, apucînd-o de mînă pe Dunecika, o scutură aproape să-i scoată braţul din încheietură şi o sili să se aplece ca să vadă că „îşi revine". Mama şi sora îl priveau pe Razumihin cu înduioşare şi recunoştinţă, socotindu-l o adevărată providenţă ; aflaseră de la Nastasia tot ce făcuse pentru Rodea al lor, în timpul bolii, „acest tînăr îndatoritor", cum îl numea în aceeaşi seară, într-o discuţie intimă cu Dunia, însăşi Pulheria Alexandrovna Raskolnikova.

I

Raskolnikov se ridică în capul oaselor şi se aşeză pe divan
Cu un gest slab întrerupse şuvoiul de vorbe înflăcărate şi dezlînate cu care Razumihin încerca să le liniştească pe cele două femei şi, luîndu-le de mînă, le cercetă din ochi, pe rînd, cu luare-aminte, vreo două minute, în tăcere. Privirea lui, plină de o nemărginită suferinţă, avea o fixitate aproape dementă, ceea ce sperie pe maică-sa, care începu să plîngă.

Avdotia Romanovna era palidă, degetele îi tremurau în mîna fratelui ei.

— Duceţi-vă acasă... cu dînsul, zise Raskolnikov cu glas întretăiat, arătîndu-l pe Razumihin. Pînă mîine, mîine totul va fi... Aţi sosit de mult ?

— În seara asta, Rodea, răspunse Pulheria Alexandrovna, trenul a întîrziat grozav. Dar, Rodea, eu nu plec acum de-aici, pentru nimic în lume ! Rămîn la noapte lîngă tine...

— Nu mă chinui ! spuse el, făcînd un gest de enervare.

— Rămîn eu cu el ! exclamă Razumihin. N-am să-l părăsesc o clipă, invitaţii mei n-au decît să se ducă la dracu, să se dea cu capul de pereţi ! De altminteri, acasă face unchiul meu pe gazda.

— Vai, cum, cum să vă mulţumesc ! începu Pulheria Alexandrovna, strîngînd iarăşi mîna lui Razumihin.

Raskolnikov o întrerupse :

— Nu pot, nu pot... repetă el, iritat, nu mă chinuiți. Ajunge, plecați odată... Nu mai pot !...

— Să mergem, mamă, să ieșim cel puțin din odaie, șopti Dunia, speriată. Îl ucidem stînd aici, asta e limpede.

— Să nu mă uit la el după o despărțire de trei ani ! se văită Pulheria Alexandrovna.

— Stați ! le opri Raskolnikov. Mă întrerupeți într-una și-mi pierd șirul gîndurilor... L-ați văzut pe Lujin ?

— Nu, Rodea, dar știe că am sosit. Am auzit că Piotr Petrovici a fost atît de bun și te-a vizitat astăzi, adăugă mama, cu oarecare sfială.

— Da... a fost atît de bun... Dunia, i-am spus mai adineauri lui Lujin că am să-l arunc pe scări în jos și l-am trimis la dracu...

— Rodea, ce-i cu tine ?! Tu, desigur... nu vrei să spui că... începu Pulheria Alexandrovna, îngrozită, dar, aruncînd o privire spre Dunia, se opri.

Avdotia Romanovna, cu ochii ațintiți asupra fratelui ei, aștepta să le explice. Știau de la Nastasia despre cearta care avusese loc în ziua aceea, atît cît putuseră să înțeleagă din felul ei încurcat de a povesti, și erau amîndouă chinuite de nedumerire.

— Dunia, urmă cu greu Raskolnikov, nu vreau să te măriți cu dînsul și de aceea trebuie chiar mîine, primul lucru, să rupi orice legătură cu omul acesta și să nu mai aud despre el.

— Doamne-Dumnezeule ! exclamă Pulheria Alexandrovna.

— Frate, gîndește-te la ce spui ! începu cu aprindere Avdotia Romanovna, dar se stăpîni. Poate că în clipa asta nu ești în stare să judeci, ești obosit, adăugă ea cu blîndețe.

— Crezi că aiurez ? Nu... Te măriți cu Lujin pentru mine. Dar eu nu vreau să-ți primesc jertfa. Așa că, pînă mîine să-i scrii... că te-ai răzgîndit... Să-mi dai mîine să citesc și eu, și gata !

— Dar nu pot să fac una ca asta ! strigă fata, supărată. Și apoi, cu ce drept ?...

— Dunecika, tu te aprinzi ușor, lasă, vedem noi mîine... Nu vezi... spuse mama, speriată, repezindu-se s-o potolească. Ah, hai să plecăm, e mai bine să plecăm !

— Aiurează, strigă Razumihin, încă amețit de băutură, altfel nu și-ar permite ! Mîine toate prostiile astea au să-i iasă din cap !... Astăzi însă l-a dat afară, ce-i drept. Și celălalt s-a

înfuriat... Făcea pe oratorul, încerca să-şi arate cunoştinţele, dar a plecat cu coada între picioare...

— Prin urmare, este adevărat ? exclamă Pulheria Alexandrovna.

— Pe mîine, frate, zise cu duioşie Dunia, să mergem, măicuţă... Rămîi cu bine, Rodea !

— Auzi, surioară, repetă Raskolnikov, adunîndu-şi ultimele puteri, nu aiurez ; căsătoria asta este o ticăloşie. Eu sînt un ticălos, fie, dar tu nu trebuie... unul ajunge... dar, oricît de ticălos aş fi eu, dacă te măriţi cu Lujin nu te mai socotesc drept sora mea. Sau eu, sau Lujin ! Şi-acum, duceţi-vă...

— Ţi-ai pierdut minţile ! Eşti un tiran ! răcni Razumihin, dar Raskolnikov nu-i răspunse, poate că nici nu mai era în stare să răspundă.

Se culcă pe divan şi se întoarse cu faţa la perete, istovit. Avdotia Romanovna se uită ciudat la Razumihin ; ochii ei negri scînteiară, făcîndu-l pe Razumihin să tresară. Pulheria Alexandrovna părea înmărmurită.

— Pentru nimic în lume nu pot să plec acum, îi şopti ea cu deznădejde lui Razumihin, am să rămîn aici, pe undeva... Conduceţi-o pe Dunia...

— Şi o să stricaţi tot ! îi răspunse tot în şoaptă Razumihin, pierzîndu-şi răbdarea. Să ieşim măcar pe scară. Nastasia, adu lumină ! Vă jur, urmă el pe scară, vorbind cu glas scăzut, deunăzi era să ne ia la bătaie şi pe mine, şi pe doctor ! Înţelegeţi ? Chiar pe doctor ! Şi doctorul a cedat, ca să nu-l enerveze ; a plecat, iar eu am rămas la catul de jos să-l păzesc, numai că între timp el s-a îmbrăcat şi a şters-o. Are să fugă din nou, în toiul nopţii, ar putea să-şi facă rău... dacă-l enervăm...

— Ce spuneţi ?!

— Şi apoi, Avdotia Romanovna nu poate să rămînă la hotel singură, fără dumneavoastră ! Gîndiţi-vă în ce casă aţi tras. Ticălosul acela de Piotr Petrovici n-a putut să vă găsească o locuinţă mai acătării ? De altminteri, ştiţi, sînt cam cherchelit şi de aceea... vorbele mele sînt cam tari... să nu le luaţi în seamă...

— Dar m-aş putea duce la gazda lui, stărui Pulheria Alexandrovna, s-o rog să ne adăpostească pe mine şi pe Dunia în noaptea asta, nu-l pot părăsi aşa, nu pot !

Discutau pe palierul din josul scării, chiar în faţa uşii gazdei lui Raskolnikov. Nastasia, de pe ultima treaptă, le lumina dru-

mul. Razumihin era grozav de surescitat. Cu o jumătate de oră mai înainte, în vreme ce-l conducea pe Raskolnikov acasă, deşi era vorbăreţ din cale-afară şi conştient că vorbeşte prea mult, avea mintea limpede, în pofida uriaşei cantităţi de spirtoase înghiţite în seara aceea. Acum însă starea lui aducea cu un fel de exaltare, de parcă vinul i se urcase la cap cu putere îndoită. Sta în faţa celor două doamne, ţinîndu-le de mînă, căutînd să le convingă prin argumente, de o sinceritate uimitoare, şi ca să fie mai convingător, pesemne, întărea fiecare cuvînt rostit printr-o strașnică strîngere de mînă, în timp ce, fără pic de sfială, o sorbea din ochi pe Avdotia Romanovna. De durere, ele îşi smulgeau uneori mîinile din laba lui osoasă, dar el nu lua în seamă acest lucru şi le strîngea şi mai tare, atrăgîndu-le tot mai aproape de el. Dacă ele i-ar fi cerut să se arunce de pe scară ca să le facă un serviciu, el ar fi făcut-o fără să stea la gînduri şi fără să se îndoiască că aşa trebuie să facă. Pulheria Alexandrovna era atît de îngrijorată de boala lui Rodea, încît, deşi simţea că Razumihin era cam prea excentric şi-i strîngea prea tare mîna, închidea ochii asupra acestor amănunte ciudate şi-l considera pe tînăr o adevărată providenţă pentru ei. Avdotia Romanovna, însă, deşi o apăsa aceeaşi grijă şi deşi nu era sperioasă din fire, întîlnea cu mirare şi neliniște privirile înflăcărate ale prietenului fratelui ei; numai încrederea oarbă, inspirată de lucrurile povestite de Nastasia despre acest om ciudat, o împiedica s-o rupă la fugă şi s-o tîrască şi pe maică-sa după dînsa, ca să scape de el. Înţelegea de asemenea că, deocamdată, nu se puteau lipsi de el. De altminteri, peste vreo zece minute ea se linişti: Razumihin avea însuşirea să dea pe faţă într-o clipită tot ce avea pe suflet, ori în ce stare s-ar fi aflat, aşa încît lumea îşi dădea îndată seama cu cine are de-a face.

— Nu se poate să vă duceţi la gazda lui, este o absurditate! strigă el, căutînd s-o convingă pe Pulheria Alexandrovna. Cu toate că-i sînteţi mamă, dacă rămîneţi aici are să se înfurie şi cine ştie ce are să iasă! Ascultaţi ce propun: Nastasia să stea în odaia lui, iar eu să vă însoţesc pînă acasă, fiindcă aici, la Petersburg, nu puteţi umbla noaptea singure pe stradă, în privinţa asta... Dar, la dracu!... După aceea mă întorc în mare goană aici şi peste un sfert de oră — pe cuvînt de onoare — vin cu raportul — cum e? Doarme sau nu? Şi celelalte. După aceea, ascultaţi! După aceea, de la dumneavoastră, alerg acasă la mine — am musafiri şi toţi sînt beţi turtă — îl iau pe Zo-

simov, medicul care-l îngrijește pe Rodea, e la mine acasă și nu e beat, nu e beat fiindcă el nu se îmbată niciodată ! Îl aduc să vadă bolnavul și apoi vin iar la dumneavoastră ; prin urmare, în decurs de o oră veți căpăta două rapoarte, dintre care unul de la medic, chiar de la medic, ceea ce este mult mai important ! Dacă îi este rău, vă jur că vin să vă iau și să vă aduc aici, iar dacă îi merge bine — vă culcați. Eu am să rămîn aici toată noaptea, pe palier, fără să prindă de veste, iar pe Zosimov am să-l pun să doarmă la gazdă, ca să fie la îndemînă. Spuneți și dumneavoastră : cine-i este mai de folos acum, dumneavoastră sau un medic ? Cred că e mult mai bine să aibă un medic lîngă el ! Așa că, să mergem acasă ! La gazdă nu puteți rămîne, este cu neputință ; pentru mine este ușor, dar pentru dumneavoastră nu, ea n-are să vă primească pentru că... pentru că este o proastă. Are să fie geloasă pe Avdotia Romanovna, dacă vreți să știți, și pe dumneavoastră... dar pe Avdotia Romanovna negreșit. Are un caracter foarte ciudat, foarte ! De altfel, și eu sînt un nătărău... Dar nu-mi pasă ! Să mergem ! Aveți încredere în mine, nu-i așa ? Haide spuneți, aveți sau nu aveți încredere în mine ?

— Să mergem, măicuțo, zise Avdotia Romanovna. Are să facă așa cum a spus, e sigur. El a scăpat pe fratele meu de la moarte și dacă, în adevăr, doctorul se învoiește să-și petreacă noaptea aici, ce putem dori mai mult ?

— Dumneavoastră... dumneavoastră mă înțelegeți... pentru că sînteți un înger ! exclamă Razumihin, încîntat. Să mergem ! Nastasia ! Fugi sus și stai lîngă el cu lumina aprinsă ; mă întorc într-un sfert de ceas...

Pulheria Alexandrovna, deși nu destul de convinsă, nu se mai împotrivi. Razumihin le luă pe amîndouă de braț și le tîrî pe scară. Acest prieten al băiatului ei o cam neliniștea pe mamă : „O fi el îndatoritor și descurcăreț, dar te poți bizui pe făgăduielile lui, în starea în care se găsește ?"

— Pricep, vă gîndiți că sînt beat ! îi ghici gîndul Razumihin. Făcea niște pași așa de mari, că cele două doamne abia se puteau ține după el, iar el habar n-avea. Asta nu înseamnă nimic ! Adică... m-am îmbătat ca un nătărău, dar nu despre asta e vorba ; nu sînt beat din pricina băuturii. Cum v-am văzut, mi s-a urcat beția la cap... Dar nu luați în seamă ce spun ! Îndrug vrute și nevrute și nu sînt vrednic de dumneavoastră... Sînt nevrednic, și asta în ultimul grad !... Cum vă duc acasă, chiar

aici, la canal, îmi torn vreo două găleți de apă în cap și-mi trece... Dacă ați ști cît de dragi îmi sînteți amîndouă !... Nu rîdeți și nu vă supărați !... Supărați-vă pe cine vreți, dar pe mine să nu vă supărați ! Eu sînt prietenul lui, și prin urmare sînt și prietenul dumneavoastră. Așa vreau eu... Am presimțit... Încă de anul trecut, la un moment dat... Dar nu, n-am presimțit nimic, pentru că ați picat ca din cer. Dacă vreți să știți, eu nici n-am să închid ochii în noaptea asta... Zosimov, adineauri, se temea să nu înnebunească... De aceea nu trebuie să-l enervăm...

— Ce spuneți ! exclamă mama.

— Chiar doctorul v-a spus asta ? întrebă Avdotia Romanovna, înspăimîntată.

— A spus, dar se înșeală. I-a dat chiar o doctorie, un praf ; am văzut cu ochii mei, și tocmai atunci ați sosit și dumneavoastră... Eh ! Mai bine era să sosiți mîine ! Bine am făcut că am plecat de acolo. Peste un ceas, Zosimov are să vă raporteze personal. El nu e beat ! Și nici eu n-am să mai fiu beat... De ce m-am îmbătat în halul ăsta ? Pentru ce m-au atras în discuția lor, afurisiții !... Și doar m-am jurat să nu mă mai bag în discuții !... Spun niște bazaconii ! Cît pe aci să-i iau la bătaie. L-am lăsat pe unchiul meu să prezideze adunarea... Dacă vreți să mă credeți : ei au ajuns să ceară omului despersonalizarea completă, și găsesc că asta are un farmec deosebit ! Îndrugă verzi și uscate numai ca să nu pară ce sînt, numai ca să nu-i iei drept ce sînt ! Asta socotesc ei că înseamnă cel mai mare progres. Și măcar dacă toate acestea ar fi ideile lor, dar ei...

— Ascultă, îl întrerupse timid Pulheria Alexandrovna, dar întreruperea ei doar turnă gaz peste foc.

— Ce credeți dumneavoastră ? zbieră Razumihin, ridicînd din ce în ce glasul. Credeți poate că mă înfurie scornelile lor ? Fleacuri ! Mie îmi place să-i aud scornind ! Scornelile mincinoase sînt unicul privilegiu pe care-l are omul față de celelalte făpturi. Prin minciună, ajungem la adevăr ! Sînt un om fiindcă știu să mint. Nici un adevăr n-a fost rostit fără să se fi mințit în prealabil de cel puțin paisprezece ori, sau poate de o sută paisprezece ori, și asta ne face cinste într-o anumită măsură ; dar noi, noi nu sîntem în stare nici măcar să scornim o minciună din capul nostru ! Scornește ce vrei, dar să fie din capul tău și am să te sărut din toată inima ! Să minți cu originalitate este aproape mai bine decît să repeți adevărul spus de un altul ;

în primul caz eşti om, în cel de-al doilea — papagal ! Adevărul n-are să fugă, dar viaţa o poţi băga în mormînt ; au mai fost cazuri. Spuneţi-mi, vă rog, ce sîntem noi acum ? Toţi, toţi fără nici o excepţie, în tot ce priveşte ştiinţa, progresul, cultura, gîndurile, invenţiile, idealurile, dorinţele, liberalismul, raţiunea, experienţa şi în toate, toate, toate celelalte, ne aflăm în clasa întîi primară ! Ne-am învăţat şi ne place să gîndească alţii pentru noi — aşa ne-am obişnuit ! Nu-i aşa ? E drept ce spun ? strigă Razumihin, strîngînd şi scuturînd mîinile doamnelor. Spuneţi : aşa este ?

— O, Doamne, în adevăr, nu ştiu nimic, gemu biata Pulheria Alexandrovna.

— Aşa e, aşa e... deşi nu sînt cu totul de părerea dumitale, adăugă Avdotia Romanovna cu seriozitate şi pe loc scoase un ţipăt, atît de tare o strînse de mînă Razumihin.

— Aşa ? Aţi spus că aşa este ? Şi să mai spuneţi după asta că nu sînteţi... că nu sînteţi... strigă el în culmea fericirii, că nu sînteţi un izvor de bunătate, de puritate, de înţelepciune şi... de perfecţiune ! Daţi-mi mîna, daţi-mi-o... şi dumneavoastră, daţi-mi mîna, vreau să vă sărut mîinile chiar aici, în stradă, în genunchi.

Şi Razumihin îngenuche în mijlocul trotuarului, din fericire pustiu la ora aceea.

— Încetează, te rog ! Ce faci ? exclamă Pulheria Alexandrovna, speriată rău.

— Scoală-te, scoală-te ! spuse Dunia, rîzînd, dar era şi ea neliniştită.

— Pentru nimic în lume, nu înainte să-mi daţi mîinile. Aşa, acum gata, m-am sculat, să mergem ! Sînt un nătărău, un păcătos, nu sînt vrednic de dumneavoastră, sînt beat şi mi-e ruşine... Nu sînt demn să vă iubesc, dar să se închine în faţa domniilor voastre este datoria oricui, dacă nu e un dobitoc absolut ! Şi eu m-am închinat... Iată hotelul ; numai pentru asta şi Rodea a avut dreptate să-l dea afară pe Piotr Petrovici al dumneavoastră ! Cum a îndrăznit să vă închirieze camere într-un hotel de categoria asta ? Este o ruşine ! Ştiţi ce fel de oameni locuiesc aici ? Şi sînteţi logodnica lui ! Sînteţi logodită, nu-i aşa ? Ei, în cazul acesta, trebuie să vă spun că logodnicul dumneavoastră este un ticălos !

— Ascultă, domnule Razumihin, uiţi că... începu Pulheria Alexandrovna.

— Da, da, aveţi toată dreptatea, am uitat cu cine vorbesc şi mor de ruşine, se dezmetici fostul student. Dar... dar... nu trebuie să vă supăraţi că vorbesc aşa ! Pentru că o spun din toată inima şi nu pentru că... hm ! Ar fi o ticăloşie ; într-un cuvînt, nu pentru că v-aş... hm !... fie, nu trebuie, n-am să spun de ce, nu îndrăznesc !... Noi însă, cum a intrat el în odaie, am înţeles că nu este un om din societatea noastră. Nu fiindcă a venit frezat, nu fiindcă s-a grăbit să facă paradă cu inteligenţa lui, ci fiindcă este un copoi, un speculant murdar şi un bufon, şi asta se vede cale de o poştă. Credeţi poate că este inteligent ? Nu, este un prost, o minte încuiată ! Spuneţi şi dumneavoastră, vi se potriveşte el oare ? O, Doamne ! Vedeţi dumneavoastră (el se opri deodată pe scara hotelului), cu toate că cei de la mine de acasă sînt beţi turtă, sînt oameni cinstiţi şi chiar dacă o luăm razna — fiindcă şi eu am idei sucite — prin greşelile noastre o să ajungem odată la adevăr, căci mergem pe drumul cel drept, pe cînd Piotr Petrovici... nu merge pe un drum nobil. Şi, cu toate că i-am făcut de ocară cît am putut, îi stimez pe toţi ; pînă şi pe Zametov ; pe ăsta, dacă nu-l stimez, cel puţin îl iubesc, fiindcă este un mînzoc ! Pînă şi pe animalul acela de Zosimov îl stimez — pentru că este un om cinstit şi-şi cunoaşte meseria... Haide, ajunge, am spus tot şi mi s-a iertat tot. M-aţi iertat ? Aşa-i ? Haideţi, să mergem. Cunosc coridorul ăsta, am mai fost aici, la camera nr. 3 a avut loc un scandal... Ei, care este a dumneavoastră ? Ce număr ? Opt ? Să încuiaţi uşa la noapte şi să nu lăsaţi pe nimeni înăuntru. Într-un sfert de oră mă întorc cu raportul, iar într-o jumătate de oră cu Zosimov, o să vedeţi ! Rămîneţi cu bine, am plecat !

— Doamne, Dunecika, ce are să fie ? zise Pulheria Alexandrovna, întorcîndu-se neliniştită şi speriată către fie-sa.

— Linişteşte-te, măicuţo, răspunse Dunia, scoţîndu-şi pălăria şi mantaua. Dumnezeu ni l-a trimis pe acest domn, cu toate că vine de-a dreptul de la chef. Ne putem bizui pe dînsul, te asigur. Tot ce a făcut pînă azi pentru fratele meu...

— Ah, Dunecika, cine ştie dacă are să vină ! Cum m-am putut îndura să-l las pe Rodea !... Ah, vai, mi-am închipuit că-l voi găsi cu totul, cu totul altfel ! Cît de aspru a fost, parcă nici nu l-ar fi bucurat venirea noastră...

Lacrimile îi lunecau din ochi.

— Nu, măicuţo, nu este aşa. Nu l-ai văzut bine din pricina lacrimilor. Este nervos fiindcă-i grav bolnav — asta-i pricina.

— Ah, şi boala asta ! Ce o să se aleagă din toate astea ? Şi cum a vorbit cu tine, Dunia ! zise mama, privind sfioasă în ochii fetei, ca să-i citească gîndurile, dar pe jumătate împăcată de faptul că Dunia îl apăra şi, deci, îl iertase. Sînt sigură că mîine are să se răzgîndească, adăugă dînsa, căutînd să audă din gura ei adevărul.

— Eu sînt convinsă că şi mîine are să spună acelaşi lucru... în privinţa aceasta... o întrerupse Avdotia Romanovna. Răspunsul ei se referea la o chestiune atît de delicată, încît Pulheria Alexandrovna nu îndrăzni să se atingă de ea.

Dunia se apropie de mama ei şi o sărută. Aceasta o îmbrăţişă strîns, în tăcere. Apoi se aşeză, aşteptînd neliniştită înapoierea lui Razumihin şi urmînd cu sfială pe fie-sa care, cu braţele încrucişate, aşteptînd şi ea, se plimba, îngîndurată, de colo pînă colo prin odaie. Să se plimbe dintr-un colţ într-altul cufundată în gînduri era un obicei al Avdotiei Romanovna cînd o frămînta vreo grijă, şi mama se ferea totdeauna să o tulbure.

Firește, Razumihin, aprins de beţie, era ridicol cu pasiunea lui fulgerătoare faţă de Avdotia Romanovna ; dar dacă priveai tînăra fată, mai ales acum cînd, tristă şi gînditoare, se plimba prin odaie cu braţele încrucişate, mulţi l-ar fi înţeles fără să pună acest lucru pe seama stării lui euforice. Avdotia Romanovna era uimitor de frumoasă : înaltă, mlădioasă, cu suflet tare şi conştientă de tăria ei, care se răsfrîngea din fiecare gest, fără să-i ştirbească totuşi graţia şi gingăşia mişcărilor. La faţă semăna cu fratele ei, dar o puteai numi într-adevăr frumoasă. Avea părul blond-închis, o nuanţă totuşi mai deschisă decît a lui ; ochii aproape negri, strălucitori, mîndri şi, în acelaşi timp, în unele clipe, extraordinar de blînzi. Era palidă, dar nu de o paloare bolnăvicioasă ; îi strălucea obrazul de prospeţime şi sănătate. Gura era destul de mică, iar buza inferioară, proaspătă şi roşie, ieşea puţin în afară, o dată cu bărbia ; era singura trăsătură neregulată a acestui obraz perfect — o trăsătură care-i dădea o expresie deosebită, ceva hotărît şi oarecum semeţ. Faţa aceasta era îndeobşte mai curînd gravă şi visătoare decît veselă ; în schimb, ce farmec căpăta cînd se însufleţea şi rîdea vesel, tinerește, deschis ! Era uşor de înţeles de ce Razumihin, înflăcărat, sincer, naiv, cinstit, voinic ca un viteaz legendar, şi pe deasupra beat, el, care nu văzuse niciodată nimic asemănător, şi-a pierdut capul de la cea dintîi privire. Şi apoi, întîmplarea parcă anume făcuse ca el s-o vadă pe Dunia tocmai în clipa

cînd avea fața transigurată de iubirea pentru fratele ei și de bucuria revederii ; apoi văzuse cum îi tremurase buza de indignare la porunca brutală, nerecunoscătoare și crudă a lui Rodea — și nu se mai putuse împotrivi.

De altminteri, el nu minţise cînd, adineauri, pe scară, ameţit de băutură, îi scăpase vorba că prostuța de proprietăreasă a lui Raskolnikov ar putea să fie geloasă nu numai pe Avdotia Romanovna, ci poate și pe Pulheria Alexandrovna însăși. Deși aceasta din urmă împlinise patruzeci și trei de ani, obrazul ei mai păstra urmele frumuseții de altădată și părea mult mai tînără decît era, ceea ce se întîmplă adeseori cu femeile care-și păstrează pînă la bătrînețe seninătatea sufletească, prospețimea impresiilor și inima caldă, curată și cinstită. Trebuie să spunem, în paranteză, că a păstra toate acestea este singurul mijloc de a nu-ți pierde frumusețea nici la bătrînețe. Părul începuse să-i încărunțească și să se rărească, crețuri mici se iviră de multă vreme, ca niște raze, în jurul ochilor, obrajii erau supți de griji și dureri, și totuși fața aceasta era minunat de frumoasă. Era portretul Dunecikăi, peste douăzeci de ani, în afară de expresia buzei inferioare, atît de caracteristică tinerei fete. Pulheria Alexandrovna era sentimentală, fără dulcegărie, timidă și îngăduitoare, dar pînă la o anumită limită ; putea să treacă peste multe, să accepte multe, chiar dacă erau în contradicție cu părerile ei, dar era o anumită limită dictată de cinste, morală și credințele ei cele mai scumpe, peste care nimic în lume nu ar fi putut s-o silească să treacă.

Exact după douăzeci de minute de la plecarea lui Razumihin, cineva bătu de două ori ușor și grăbit în ușă ; se înapoiase Razumihin.

— Nu intru, n-am timp ! se grăbi să spună cînd se deschise ușa. Doarme dus, liniștit ; totu-i în ordine, dar-ar Domnul să doarmă așa vreo zece ceasuri ! Nastasia șade lîngă el, i-am poruncit să nu se clintească de acolo pînă la întoarcerea mea. Acum alerg să-l iau pe Zosimov ; are să vină să vă raporteze personal și apoi trebuie să vă culcați ; văd că sînteți frînte de oboseală.

Și Razumihin fugi pe coridor.

— Ce tînăr serviabil și... devotat ! exclamă Pulheria Alexandrovna, foarte mulțumită.

— Da, pare a fi un om tare de treabă ! răspunse cu oarecare căldură Avdotia Romanovna și începu iarăși să umble în lungul și latul odăii.

Cam peste un ceas, răsunară pe coridor alți pași și o nouă bătaie în ușă. Amîndouă așteptaseră, de data aceasta cu toată încrederea, îndeplinirea făgăduielii lui Razumihin; și acesta într-adevăr izbuti să-l aducă pe Zosimov. Doctorul se învoi foarte ușor să părăsească cheful și să se ducă să-l vadă pe Raskolnikov, dar vizita la cele două doamne nu-l atrăgea de loc, fiindcă nu punea temei pe vorbele lui Razumihin, care era beat. De cum intră însă se liniști, ba chiar se simți măgulit, căci își dădu numaidecît seama că era așteptat ca un fel de oracol. În cele zece minute, cît ținu vizita lui, izbuti s-o liniștească pe Pulheria Alexandrovna. Vorbi cu multă compătimire, dar stăpînit, cu mare seriozitate și rezervă, exact cum se cuvine să vorbească un medic în vîrstă de douăzeci și șapte de ani, cînd este chemat să-și spună părerea la un consult important; și aceasta fără să se abată o clipă de la subiectul principal și fără să trădeze cea mai mică dorință de a stabili relații mai personale și mai familiare cu cele două doamne. Deși remarcase de la intrare strălucitoarea frumusețe a Avdotiei Romanovna, căutase, tocmai de aceea, să nu-i dea nici o atenție, și tot timpul vizitei vorbise exclusiv numai Pulheriei Alexandrovna. Toate acestea îi dădeau o mulțumire lăuntrică extraordinară. Despre bolnav spusese că, de fapt, în clipa de față starea lui era satisfăcătoare. Observațiile pe care le făcuse asupra lui în cursul bolii îl îndreptățeau să creadă că, în afara situației materiale foarte grele din ultimele luni, un rol important l-au jucat în starea pacientului și unele cauze morale, „adică, cum s-ar zice, starea lui este produsul complex al multiplelor influențe fizice și morale: frămîntări, griji, temeri, anumite gînduri... etc. etc.“ Observînd în treacăt că Avdotia Romanovna îl asculta cu mare atenție, Zosimov se întinse pe această temă. Iar la întrebarea alarmată și totuși timidă a Pulheriei Alexandrovna în legătură cu „unele presupuneri că ar fi vorba de nebunie“, răspunse, cu un zîmbet liniștit și sincer, că s-au exagerat unele vorbe spuse de el, că, firește, se poate constata la bolnav o anumită idee fixă, un fel de monomanie — se întîmplă tocmai că el, Zosimov, se interesează îndeaproape de acest domeniu pasionant al medicinei — dar trebuie să ținem seama că pînă azi bolnavul fusese aproape tot timpul în delir și... și că, firește, sosirea familiei aduce o diversiune fericită, îl va ajuta să se întărească și va avea asupra lui o influență binefăcătoare, „dacă, bineînțeles, vom putea să-l ferim de noi zguduiri“, adăugă

el, plin de importanță. Apoi se sculă, salută ceremonios și amical totodată și părăsi odaia însoțit de binecuvîntările, recunoștința și rugămințile fierbinți ale celor două femei. Avdotia Romanovna chiar îi întinse mînuța, fără ca el să fi căutat să i-o strîngă ; pe scurt, plecă extrem de mulțumit de vizita făcută și, mai ales, de propria lui persoană.

— Mîine mai stăm de vorbă ; acum culcați-vă numaidecît, e timpul să vă odihniți ! porunci Razumihin plecînd după Zosimov. Mîine am să vin cît mai devreme să vă dau raportul.

— Ce fată adorabilă este Avdotia Romanovna ! spuse Zosimov cu un licăr în ochi, cînd ajunseră în stradă.

— Adorabilă ? Ai spus adorabilă ? răcni Razumihin și, repezindu-se la Zosimov, îl apucă de beregată. Dacă mai îndrăznești vreodată... Pricepi ?... Pricepi ? zbieră el, zgîlțîindu-l de guler și înghesuindu-l într-un zid. Ai auzit ?

— Lasă-mă, diavol bețiv! se zbătu Zosimov, iar după ce acesta îi dădu drumul, îl privi cu luare-aminte și deodată se porni pe rîs.

Razumihin sta în fața lui cu brațele atîrnînd, pradă unor gînduri grave și întunecate.

— Sînt un imbecil, așa e, rosti el, posomorît ca un nor de furtună, dar... și tu...

— Ba nu, frățioare, eu nu. Eu umblu cu picioarele pe pămînt.

Merseră tăcuți și abia cînd ajunseră la locuința lui Raskolnikov, Razumihin, foarte tulburat, rupse tăcerea :

— Ascultă, zise el. Ești un băiat de treabă, dar pe lîngă o mulțime de alte cusururi ale tale mai ești și un afemeiat — o știu prea bine — și încă un afemeiat ordinar. Da, ești ordinar, ești aiurit, slab de înger și, de prea mult răsfăț, nu-ți refuzi nimic și asta, după mine, este o ticăloșie, fiindcă te duce de-a dreptul la ticăloșii. Te-ai răsfățat într-așa hal că, mărturisesc, nu pricep cum de izbutești totuși să fii un medic bun și chiar plin de abnegație. Dormi pe puf (un medic !) și te scoli noaptea din pat pentru un bolnav ! Peste trei ani, n-ai să te mai scoli pentru nici un bolnav... Dar, la dracu, nu despre asta e vorba : astă-noapte dormi în apartamentul gazdei (abia am convins-o), iar eu în bucătărie ; poftim, ai ocazia să-i faci cunoștință mai îndeaproape ! Nu, nu e ce crezi tu ! Nici umbră, frățioare...

— Dar nici nu m-am gîndit la nimic.

— Aici, frățioare, e vorba numai de pudoare, discreție, sfială, o castitate fără pereche ; e numai „of"-uri și „ah"-uri și se topește ca ceara ! Scapă-mă de ea, în numele tuturor dracilor

din lume ! Are o înfățișare foarte plăcută !... Și am să te binecuvîntez, am să te binecuvîntez !

Zosimov rîse și mai tare.

— Ian te uită cum s-a aprins ! Și ce să fac cu ea ?

— Te asigur că n-o să ai nici o bătaie de cap, numai să îndrugi verzi și uscate, orice poftești, să stai lîngă ea și să vorbești. Și apoi, tu ești medic : trateaz-o de mai știu eu ce boală. Îți jur că n-ai să regreți. Are pian (știi că mă pricep un pic să zdrăngănesc pe clape) ; cunosc un cîntec rusesc : *Mă scald în lacrimi amare*... Îi plac cîntecele adevărate și... de la cîntece a început ; iar tu, tu doar ești un virtuoz, un maestru, un Rubinstein [14]... Te asigur că n-ai să regreți !

— Da tu, ce ? I-ai promis ceva ? Formal ? I-ai spus poate că o iei de nevastă...

— Nimic, nimic, nimic ! Și apoi, nu-i din alea ; Cebarov a încercat să-i dea tîrcoale...

— Atunci, părăsește-o !

— Nu se poate !

— Dar de ce ?

— Nu știu, dar nu se poate, și gata ! E ceva care te prinde, frățioare !

— Atunci de ce-ai mai încercat s-o atragi ?

— Nici n-am încercat, am fost poate atras chiar eu, din prostie, iar ei poate nici nu-i pasă dacă sînt eu sau tu, numai să-i stea cineva alături și să ofteze... Aici, frățioare... nu știu să-ți explic, dar aici — stai, tu cunoști bine matematicile și te mai ocupi și astăzi, știu eu... păi încearcă de fă cu dînsa calcul integral, zău, nu glumesc, vorbesc foarte serios, ea n-are să bage de seamă : are să stea, să se uite la tine, are să ofteze și tot așa, un an întreg. Eu, între altele, i-am vorbit mult, două zile în șir, despre parlamentul prusac (căci despre ce era să-i vorbesc ?), și ea suspina și se topea de plăcere ! Numai de dragoste să nu-i vorbești — e rușinoasă foc — să te faci că te topești după ea — și asta ajunge. E cît se poate de confortabil ; ca și cînd ai fi acasă — poți să citești, să șezi, să te culci, să scrii... Poți chiar s-o săruți, dar mai cu luare-aminte...

— Dar ce nevoie am de ea ?

— Eh, nu știu cum să fac să mă înțelegi ! Vezi tu : voi doi vă potriviți de minune ! M-am gîndit mai demult la tine... Tu, pînă la urmă, tot la asta ai să ajungi ! Și atunci, e totuna dacă-i mai devreme sau mai tîrziu. Aici, frățioare, este vorba

de principiul saltelelor de puf, eh ! Şi nu numai al saltelelor de puf ! Aici eşti prins în mreje ; e capătul lumii, locul de ancorare, limanul liniştit, buricul pămîntului, temelia lumi sprijinite pe trei chiţi, filozofia clătitelor, a plăcintei grase, cu samovare de seară, suspine domoale, caţaveici călduroase, culcuş încălzit, uite, parcă ai fi mort şi totuşi ai trăi, ceea ce este un dublu avantaj ! Ei, dar ajunge, frăţioare, nu mai ştiu ce vorbesc, e timpul să ne culcăm ! Ascultă : eu mă trezesc uneori noaptea, aşa că am să mă duc să văd ce face Rodion. Dar nu-i nimic, e o aiureală, totul are să meargă strună. Nu te nelinişti din cale-afară, dar, dacă vrei, du-te şi tu de-l mai vezi o dată. Dacă cumva observi ceva, dacă, de pildă, aiurează, sau are temperatură, să mă trezeşti numaidecît. De-altminteri, n-are să fie nevoie...

II

A doua zi dimineaţa, Razumihin se trezi după ora şapte, posomorît, plin de griji şi nedumeriri noi şi neprevăzute, cum nici nu-şi închipuise vreodată că ar putea să aibă. Îşi amintea perfect, pînă în cele mai mici amănunte, tot ce se petrecuse cu o seară mai înainte şi înţelegea că i se întîmpla ceva neobişnuit, că era sub imperiul unei impresii necunoscute încă şi cu totul deosebită de cele încercate pînă atunci. Totodată, îşi dădea seama limpede că visul care se înfiripase în mintea lui era irealizabil şi atît de fără noimă, încît îi era ruşine şi să se gîndească, de aceea trecu cît mai repede la alte griji mai prozaice, pe care i le lăsase moştenire „acea de trei ori afurisită zi de ieri".

Cea mai dureroasă amintire era că se arătase aseară „josnic şi grosolan". Nu numai că fusese beat, dar, profitînd de situaţia în care se afla tînăra fată, el — dintr-un sentiment de gelozie prostească, ce i se năzărise dintr-o dată — îi vorbise de rău pe logodnicul ei, fără să ştie ce raporturi sau ce obligaţii existau între cei doi logodnici, fără măcar să cunoască bine pe acest om. Ce drept avea să judece atît de pripit şi atît de uşuratic ? Cine l-a chemat să fie judecător ? Şi apoi, o fiinţă ca Avdotia Romanovna putea oare să se mărite cu un om nedemn, numai din interes ? Prin urmare, trebuia să aibă şi calităţi. Hotelul ? Dar de unde putea el, într-adevăr,

să știe de fel de hotel era acela ? Și apoi, el pregătea doamnelor o locuință... Ah ! Cît de josnic fusese totul ! A fost beat ? Asta-i o justificare ? Este o scuză proastă, care îl înjosește și mai rău ! *În vin e adevărul* și adevărul s-a revărsat, „adică toată josnicia unui suflet invidios și grosolan". Și apoi, își putea oare, cît de cît, îngădui un astfel de vis el, Razumihin ? Cine era el pe lîngă o fată ca ea, el, bețivul palavragiu și grosolan de ieri ? „Este cinic și ridicol numai gîndul unei apropieri între ființe atît de deosebite !" Razumihin roși groaznic la această idee și, ca un făcut, în aceeași clipă, își aminti că spusese aseară pe scară că gazda ar putea să devină geloasă pe Avdotia Romanovna... nu, asta era de-a dreptul de neîndurat ! Izbi cu toată puterea cu pumnul în plita din bucătărie, sparse o cărămidă și își sîngeră mîna.

„Firește, șopti el peste o clipă, cu un sentiment de adîncă umilință, firește, toate aceste ticăloșii nu se mai pot șterge, nici îndrepta ! Nici gînd de una ca asta... De aceea trebuie să mă prezint fără să spun nimic și... și să-mi fac în tăcere datoria... fără să mă scuz, fără să spun nimic... căci, firește, acum totul e pierdut !"

Cu toate acestea, își cercetă hainele cu o deosebită grijă. Nu avea alte straie, și chiar să fi avut, poate nu le-ar fi pus — ca să nu pară că s-a gătit anume. În orice caz, nu-și putea îngădui o cinică neglijență și lipsă de curățenie, nu avea nici un drept să jignească pe alții, mai ales cînd aceștia aveau nevoie de el și-l rugau să vină la ei. Își perie cu grijă hainele. Rufăria o avea totdeauna destul de proaspătă, în această privință era îngrijit.

Se spălă bine — Nastasia avea săpun — își spălă părul, gîtul și mai ales mîinile. Cînd se puse problema dacă trebuia sau nu să-și radă țepii de pe obraz (Praskovia Pavlovna avea brice foarte bune, rămase de la răposatul domn Zarnițîn) problema fu rezolvată cu furie în sens negativ : „rămîn cum sînt ! Să nu creadă că m-am ras ca să... ar crede-o negreșit ! Pentru nimic în lume !"

„Și... și mai ales după ce m-am purtat atît de grosolan, atît de josnic, ca un obișnuit al tractirelor ; și... și să presupunem că știu că sînt — fie cît de cît — un om de treabă... pot oare să mă mîndresc pentru atîta lucru ? Orice om trebuie să fie de treabă, și încă mai ceva decît mine și... și totuși (îmi amintesc foarte bine) am la activul meu unele lucruri... nu că ar fi

cu totul necinstite, totuşi !... Şi ce idei îmi trec uneori prin minte ! Hm... să le pun pe toate acestea alături de Avdotia Romanovna ! Drace ! Fie ! Am să mă arăt dinadins josnic, trivial, cu comportări de tractir, nici nu-mi pasă ! Şi chiar şi mai rău !"...

Zosimov, care dormise în salonul Praskoviei Pavlovna, îi întrerupse monologul.

Pleca acasă şi se grăbea să-şi mai vadă o dată bolnavul înainte de plecare. Razumihin îi raportă că pacientul doarme dus, ca un hîrciog. Zosimov îi spuse să nu-l scoale pînă nu se trezeşte singur, şi promise să vină pe la unsprezece.

— Numai să fie acasă, adăugă el. Cu un bolnav ca ăsta, te poţi aştepta la orice. N-ai cum îl stăpîni ; e greu de tratat. Nu ştii, are să se ducă *el* acolo, sau *ele* au să vină aici ?

— Cred că ele, răspunse Razumihin, înţelegînd rostul întrebării, şi au să vorbească probabil despre treburile lor de familie. Eu am să plec. Dar tu, ca medic, ai fireşte mai multe drepturi ca mine.

— Doar nu sînt duhovnic ; am să vin să-l văd şi apoi am să plec numaidecît ; am şi aşa destulă treabă.

— Un singur lucru mă nelinişteşte, îl întrerupse Razumihin, încruntat, aseară, de beat ce eram, m-a luat gura pe dinainte şi pe drum i-am spus lui fel de fel de prostii... vrute şi nevrute... între altele i-am spus că te temi că ar fi... înclinat spre nebunie...

— Şi doamnelor le-ai spus acelaşi lucru.

— Ştiu, am făcut o mare prostie ! Bate-mă dacă vrei ! Dar spune-mi, crezi serios asta ?

— Fleacuri, nu ţi-am spus ? Nimic serios ! Tu, cînd m-ai adus la el, mi l-ai zugrăvit ca pe un monoman... Aseară, am mai turnat gaz peste foc, tu adică, povestind despre... vopsitorul acela ; frumoasă discuţie, cînd poate tocmai povestea asta i-a tulburat minţile ! Dacă aş fi ştiut atunci tot ce s-a petrecut la secţie şi că o canalie... l-a jignit, bănuindu-l ! Hm... atunci nu aş fi îngăduit discuţia aceea. Monomanii ăştia fac din ţînţar armăsar, văd ca aievea tot ce li se năzare... Din cele povestite de Zametov aseară, cazul mi s-a lămurit pe jumătate. Ce să mai vorbim ! Am cunoscut un ipohondru, un bărbat de vreo patruzeci de ani, care, nefiind în stare să îndure ironiile cotidiene cu care-l necăjea la masă un băieţel de opt ani, l-a ucis, înjunghiindu-l ! Iar în cazul nostru, gîndeşte-te cîte s-au adu-

nat : el, numai în zdrenţe, în faţa unui comisar de poliţie obraznic, boala care începea şi o bănuială ca asta, trîntită aşa de la obraz. Unui ipohondru furios ! Ţinînd seama de orgoliul lui sălbatic, extraordinar, s-ar putea ca tocmai acesta să fi fost punctul de plecare al bolii !... Drace !... Trebuie să-ţi spun, însă, că Zametov ăsta este într-adevăr un băiat simpatic, numai că... hm... a făcut rău că a vorbit aseară despre toate acestea. E prea limbut !

— Dar cui i-a vorbit ? Ţie şi mie ?

— Şi lui Porfiri.

— Şi ce-i dacă i-a spus şi lui Porfiri ?

— Ascultă, tu te bucuri de trecere pe lîngă mama şi sora lui ? Ar trebui să-i vorbească mai cu prudenţă azi...

— Au să se înţeleagă ! răspunse fără chef Razumihin.

— De ce oare s-a repezit aşa la acest Lujin ? Un om cu parale, tinerei se pare că nu-i displace... şi apoi, ele nu au para chioară, ai ?

— Ce mă tot descoşi ? strigă Razumihin, enervat. De unde vrei să ştiu dacă au para chioară sau nechioară ? Întreabă-le tu, poate ai să afli mai uşor...

— Uf, tare eşti prost uneori ! Nu ţi-au trecut încă fumurile de aseară... La revedere ; mulţumeşte-i pentru mine Praskoviei Pavlovna pentru găzduire. S-a încuiat, i-am spus bună ziua prin uşă, dar n-a răspuns, măcar că era sculată de la şapte ; am văzut cînd i s-a adus samovarul din bucătărie... N-am avut cinstea să-i văd faţa...

Fix la ora nouă, Razumihin îşi făcu apariţia la hotelul lui Bakaleev. Cele două doamne îl aşteptau de mult cu o nerăbdare febrilă. Se sculaseră pe la şapte sau poate chiar mai devreme. El pătrunse în odaie, întunecat ca un nor, salută cu stîngăcie şi se înfurie pe el însuşi, bineînţeles. Îşi greşise socoteala : Pulheria Alexandrovna se repezi la el, îl apucă de amîndouă mîinile şi fu cît pe aci să i le sărute. Razumihin aruncă o privire sfioasă Avdotiei Romanovna, dar obrazul acesta mîndru avea în clipa aceea o expresie atît de recunoscătoare şi de prietenoasă, atît de plină de respect (în locul privirilor ironice şi al dispreţului involuntar, prost camuflat, la care se aşteptase), încît îşi pierdu cumpătul. S-ar fi simţit desigur mai bine dacă ele l-ar fi întîmpinat cu ocări. Din fericire, avea un subiect de conversaţie şi se grăbi să se agaţe de el.

Auzind că „el încă nu s-a trezit", dar că „să n-aibă nici o grijă", Pulheria Alexandrovna declară că era chiar mai bine așa „pentru că trebuia neapărat, neapărat, să discute în prealabil ceva cu Razumihin". Apoi urmă întrebarea dacă acesta își luase ceaiul și invitația să-l ia împreună ; căci nici ele nu gustaseră nimic în așteptarea lui. Avdotia Romanovna sună, la chemarea ei sosi un individ murdar și jerpelit, căruia îi porunci să aducă ceaiul ; acesta fu adus după un timp destul de lung, dar atît de prost servit și de murdar, încît doamnele se rușinară. Razumihin înjură energic hotelul, dar, aducîndu-și aminte de Lujin, tăcu, stingherit, și se bucură nespus cînd întrebările Pulheriei Alexandrovna începură să plouă asupra lui, scăpîndu-l din încurcătură.

Răspunzînd la întrebările ei, vorbi vreo trei sferturi de oră, mereu întrerupt, descusut pe îndelete, și izbuti să comunice faptele cele mai importante, semnificative, din cîte știa că i se întîmplaseră lui Rodion Romanovici în cursul ultimului an de viață, încheind cu descrierea amănunțită a bolii. De fapt, trecu sub tăcere unele lucruri care trebuiau lăsate deoparte, între altele nu pomeni o vorbă despre scena de la secție și despre urmările ei. Fu ascultat cu aviditate, și, cînd crezu că isprăvise și le satisfăcuse curiozitatea, văzu că pentru ele parcă abia începuse să vorbească.

— Spune-mi, spune-mi, cum crezi... ah, iartă-mă, pînă acum nici nu știu care ți-e numele ? spuse cu înfrigurare Pulheria Alexandrovna.

— Dmitri Prokofici.

— Și așa, Dmitri Prokofici, aș vrea foarte, foarte mult să aflu... cum vede el... în general... lucrurile, adică, înțelege-mă, nu știu cum să-ți spun ca să fie mai clar : ce-i place și ce nu-i place ? E întotdeauna așa de nervos ? Ce dorințe, ce visuri are ? Spune-mi, dacă poți. Sub ce anume influență se găsește în clipa de față ? Într-un cuvînt, aș vrea să știu...

— Vai, măicuțo, cum ar putea cineva să răspundă dintr-o dată la toate ? spuse Dunia.

— Of, Doamne, nu m-am așteptat de loc, dar de loc, să-l găsesc așa cum l-am găsit, Dmitri Prokofici.

— Cînt se poate de natural, răspunse Dmitri Prokofici. N-am mamă, dar unchiul meu vine în fiecare an și de fiecare dată aproape că nu mă recunoaște, chiar și la înfățișare, deși este un om înțelept ; iar în cei trei ani de cînd nu v-ați văzut, multă

apă s-a scurs. Ce-aș putea să vă spun ? Îl cunosc pe Rodion de un an și jumătate : e ursuz, posomorît, mîndru, chiar trufaș ; în ultima vreme (poate că era mai demult) a ajuns bănuitor și ipohondru. E mărinimos și bun. Nu-i place să-și dea pe față sentimentele și mai curînd ar jigni pe cineva decît să-și arate bunătatea. Uneori, de altminteri, nu este de loc ipohondru, ci numai rece, și nimic nu-l mișcă, e aproape neomenos ; s-ar zice în adevăr că în el sînt două firi opuse, care se manifestă pe rînd. Uneori este grozav de tăcut, pretextează că-i ocupat, că nu vrea să fie stînjenit, dar stă culcat toată ziua și nu face nimic. Nu e înclinat să glumească și nu din lipsă de spirit, ci parcă nu-și îngăduie să se țină de astfel de fleacuri. Nu ascultă pînă la sfîrșit ce i se spune. Nu se interesează de lucrurile care la un moment dat interesează pe toată lumea. Are o părere foarte, foarte bună despre el și socot că este îndreptățită. Ce să vă mai spun ?... Cred că venirea dumneavoastră va avea un efect binefăcător...

— Vai, de-ar da Dumnezeu ! exclamă Pulheria Alexandrovna, foarte îngrijorată de părerea lui Razumihin despre fiul ei.

Iar acesta îi aruncă, în sfîrșit, Avdotiei Romanovna o privire mai îndrăzneață. În timp ce vorbea, se uitase mereu la dînsa, dar numai în fugă, o clipă, și numaidecît își întorcea privirile într-altă parte. Avdotia Romanovna ba se așeza la masă și asculta cu luare-aminte, ba se scula și, după obiceiul ei, începea din nou să măsoare odaia în lung și în lat, cu brațele încrucișate, buzele strînse, punînd din cînd în cînd cîte o întrebare, fără să-și întrerupă mersul și căzînd apoi pe gînduri. Și ea avea obiceiul să nu asculte pînă la sfîrșit ceea ce i se spunea. Purta o rochiță ușoară de vară, de culoare închisă, iar la gît avea o băsmăluță albă, străvezie. După unele indicii, Razumihin își dădu seama că mijloacele de care dispuneau cele două femei erau extrem de modeste. Dacă Avdotia Romanovna ar fi fost îmbrăcată ca o regină, poate că nu s-ar fi simțit intimidat față de ea, dar așa, poate tocmai pentru că era atît de sărăcăcios îmbrăcată, și-și dăduse seama de mijloacele lor restrînse, sufletul îi fu cuprins de teamă și se sfia de fiecare vorbă, de fiecare gest pe care-l făcea, ceea ce, desigur, sporea stingherealа unui om care și așa nu avea încredere în el.

— Mi-ați spus multe lucruri interesante despre firea fratelui meu și... le-ați spus cu totul nepărtinitor. E bine ; eu credeam că-l admirați din cale-afară, zise Avdotia Romanovna,

zîmbind. Poate că aveţi dreptate şi poate că simte nevoia unei femei în viaţa lui, adăugă dînsa, dusă pe gînduri.

— N-am spus aşa ceva, de altfel, poate că aveţi dreptate, numai că...

— Ce anume ?

— El nu iubeşte pe nimeni ; şi poate că nici n-are să iubească vreodată, spuse scurt Razumihin.

— Adică nu este în stare să iubească ?

— Ştiţi, Avdotia Romanovna, dumneavoastră îi semănaţi grozav, în toate privinţele ! zise el pe neaşteptate chiar pentru el însuşi, apoi, aducîndu-şi pe loc aminte de cele ce-i spusese despre fratele ei, se roşi ca un rac şi se fîstîci grozav.

Avdotia Romanovna nu-şi putu stăpîni rîsul, privindu-l.

— În ceea ce-l priveşte pe Rodea, aţi putea să greşiţi amîndoi, interveni Pulheria Alexandrovna, oarecum atinsă. Nu vorbesc despre starea lui de acum, Dunecika. Ceea ce scrie Piotr Petrovici în bileţelul acela... şi ceea ce am presupus noi, s-ar putea să nu fie adevărat, dar nu vă puteţi închipui, Dmitri Prokofici, ce om bizar şi capricios este, ca să mă exprim mai exact ; niciodată nu eram în stare să-i ghicesc firea, încă de pe cînd era numai de cincisprezece ani. Sînt sigură că e în stare să facă şi acuma cîte una care nu i-ar trăsni nimănui prin cap... Ce să mai vorbim ! Ştiţi că acum un an şi jumătate m-a uluit, m-a zdruncinat, aproape să mă bage în mormînt, cînd i s-a năzărit să se însoare cu fata aceea... cu fiica Zarniţînei, gazda lui ?

— Ştiţi ceva amănunte despre povestea asta ? întrebă Avdotia Romanovna.

— Credeţi, poate, urmă cu înflăcărare Pulheria Alexandrovna, că l-ar fi oprit atunci lacrimile mele, rugăminţile mele, boala mea, moartea mea pricinuită poate de durere, mizeria noastră ? Ar fi călcat cît se poate de liniştit peste toate piedicile. Şi totuşi, se poate, se poate oare să nu ne iubească ?

— El însuşi nu mi-a vorbit niciodată nimic despre povestea aceea, răspunse precaut Razumihin. Dar am auzit cîte ceva de la doamna Zarniţîna, care nici ea nu este o bună povestitoare, şi ceea ce am auzit ar putea să pară oarecum ciudat...

— Ce, ce anume aţi auzit ? întrebară amîndouă femeile într-un glas.

— Poate că nici nu este ceva din cale-afară de neobişnuit. Am aflat că această căsătorie, definitiv hotărîtă şi împiedicată

numai de moartea logodnicei, nu-i surîdea prea mult nici doamnei Zarniţîna... În afară de asta, se zice că logodnica nu era frumoasă, adică se zice că era chiar urîţică... şi bolnăvicioasă şi... ciudată... de altfel, se pare că nu-i lipseau unele calităţi. Şi cred că o fi avut, altminteri nu este de înţeles... Zestre n-avea, el nu se gîndea de loc la partea materială... În general, este foarte greu să judeci o asemenea situaţie.

— Sînt convinsă că fata avea calităţi, spuse scurt Avdotia Romanovna.

— Să mă ierte Dumnezeu, dar eu m-am bucurat cînd a murit, cu toate că nu ştiu pe cine ar fi nenorocit mai tare această căsătorie, pe el sau pe ea ? încheie Pulheria Alexandrovna.

Apoi prudent, cu sfială şi aruncîndu-i într-una priviri Dunecikăi, ceea ce o supăra vădit pe fată, începu din nou să-l întrebe despre scena ce avusese loc cu o zi mai înainte între Rodea şi Lujin. Era limpede că mai ales această întîmplare o neliniştea, o speria şi o făcea să tremure. Razumihin repetă aceeaşi poveste în toate amănuntele ei, dar adăugă de data aceasta concluzia lui ; îl învinuia pe faţă pe Raskolnikov de a-l fi insultat cu premeditare pe Piotr Petrovici, de astă dată nemaipunînd acest lucru pe seama bolii.

— Era hotărît la aceasta încă înainte de boală, zise el.

— Şi eu tot aşa cred, spuse Pulheria Alexandrovna, zdrobită.

Era însă foarte mirată de faptul că, de data aceasta, Razumihin vorbea despre Piotr Petrovici reţinut şi aproape cu stimă. Acest lucru o miră şi pe Avdotia Romanovna.

— Va să zică asta este părerea dumitale despre Piotr Petrovici ? întreabă Pulheria Alexandrovna, nemaiputînd să se stăpînească.

— Nu pot avea altă părere despre viitorul soţ al fiicei dumneavoastră, răspunse cu tărie şi înflăcărare Razumihin, nu spun asta din banală politeţe, ci pentru că... pentru că... ei da, dacă Avdotia Romanovna l-a ales singură, de bună voie, pe acest om, e prea de ajuns. Şi dacă l-am ocărît ieri, e că am fost beat, îngrozitor de beat şi... şi nebun ; da, nebun, îmi pierdusem capul, înnebunisem de-a binelea... şi azi mi-e ruşine !...

Roşi şi amuţi. Avdotia Romanovna se aprinse la faţă, dar rămase tăcută. Nu spusese o vorbă de cînd începuse discuţia despre Lujin.

Iar Pulheria Alexandrovna, fără sprijinul fiicei sale, părea că şovăie. În sfîrşit, bîiguind şi uitîndu-se într-una la fie-sa, declară că pe dînsa o neliniştește grozav o anumită împrejurare.

— Vezi dumneata, Dmitri Prokofici, începu dînsa, am să vorbesc absolut deschis cu Dmitri Prokofici, Dunecika !

— Fără îndoială, măicuţo, întări Avdotia Romanovna.

— Uite despre ce este vorba, se grăbi mama, ca şi cum cineva i-ar fi luat o povară de pe umeri, îngăduindu-i să vorbească despre necazurile ei. Astăzi, foarte devreme, am primit din partea lui Piotr Petrovici un bileţel drept răspuns la scrisorica noastră prin care ne anunţam sosirea. Vezi dumneata, ieri, el trebuia să ne aştepte la gară, aşa după cum promisese. În locul lui, însă, el a trimis în întîmpinarea noastră un servitor cu adresa acestui hotel, ca să ne însoţească şi să ne anunţe că Piotr Petrovici va veni să ne vadă azi-dimineaţă. Azi, însă, am primit acest bileţel... Citeşte-l singur mai bine ; este acolo un punct care mă neliniştește grozav... o să vezi şi dumneata care este şi... aş vrea să-mi spui părerea dumitale sinceră, Dmitri Prokofici ! Dumneata cunoşti mai bine ca oricine caracterul lui Rodea şi vei şti mai bine ca oricine să ne dai un sfat. Te previn că Dunecika a şi hotărît ce să facă, din prima clipă, dar eu tot nu ştiu nici acum ce e mai bine de făcut şi... şi te-am aşteptat să vii.

Razumihin desfăcu biletul, datat din ajun, şi citi următoarele :

„Stimată doamnă Pulheria Alexandrovna,

Am onoarea să vă aduc la cunoştinţă că o întîmplare neprevăzută m-a împiedicat să vă întîmpin la gară şi am trimis în locul meu un om de încredere. Totodată, împrejurările mă silesc să renunţ la plăcerea de a vă vedea mîine dimineaţă, fiind reţinut de unele treburi la senat, care nu suferă amînare, şi pentru a nu stingheri întîlnirea cu fiul dumneavoastră şi fratele Avdotiei Romanovna. Voi avea cinstea să vă vizitez şi să vă prezint omagiile mele în apartamentul dumneavoastră, abia mîine, la orele opt postmeridian, şi îndrăznesc totodată să adaug rugămintea stăruitoare şi nestrămutată ca la această întrevedere Rodion Romanovici să nu ia parte, deoarece m-a jignit într-un chip grosolan şi fără precedent, cu ocazia vizitei ce i-am făcut ieri, aflînd că este bolnav ; în afară de aceasta, doresc să am cu dumneavoastră o explicaţie personală, serioasă şi absolut necesară, cu privire la un anumit punct despre care aş dori să aflu propria dumneavoastră părere. Am onoarea totodată să vă anunţ că dacă, împotriva rugăminţii mele insistente, îl voi întîlni la dumneavoastră pe Rodion

Romanovici, mă voi vedea silit să mă retrag imediat şi atunci vă rog să nu aruncaţi vina pe mine. Vă scriu presupunînd că Rodion Romanovici, care în cursul vizitei mele păruse grav bolnav, ca apoi peste două ore, sănătos tun, să iasă din casă, ar putea să ajungă şi la dumneavoastră. Sînt sigur de cele ce spun, pentru că l-am văzut cu ochii mei în locuinţa unui beţiv călcat de o trăsură şi decedat în urma acestui accident, dînd, sub pretextul înmormîntării, fiicei acestuia, o fată de moravuri uşoare, circa douăzeci şi cinci de ruble, fapt care m-a uluit, cunoscînd în ce condiţii aţi strîns această sumă. Totodată, transmit deosebita mea stimă onorabilei Avdotia Romanovna şi vă rog să primiţi asigurările devotamentului meu respectuos,

supusa dumneavoastră slugă,
P. LUJIN."

— Ce să fac, Dmitri Prokofici ? întreabă Pulheria Alexandrovna gata să izbucnească în lacrimi. Cum să-i spun lui Rodea să nu vină ? El ne cerea ieri cu atîta tărie să-l refuzăm pe Piotr Petrovici şi, cînd colo, am primit ordinul să nu-l primim pe el ! Dar el are să vină dinadins, de îndată ce-o afla şi... şi atunci ce are să se întîmple ?

— Cred că trebuie să faceţi aşa cum a hotărît Avdotia Romanovna, răspunse liniştit Razumihin, fără să şovăie nici o clipă.

— Vai, Doamne ! Ea zice... Dumnezeu ştie ce zice, că nu-mi lămureşte scopul ! Ea zice că e mai bine, adică nu mai bine, ci că trebuie neapărat să vină Rodion astăzi, la ora opt, să se întîlnească cu Piotr Petrovici... Eu însă n-aş vrea să-i arăt nici scrisoarea, ci, prin vreun şiretlic, să fac în aşa fel, cu ajutorul dumitale, ca el să nu vină... pentru că este atît de nervos... Şi apoi, nu pricep ce-i cu beţivanul acela care a murit şi ce-i cu fie-sa, şi cum de a putut să-i dea ultimii bani... pe care...

— Pe care i-ai obţinut cu atîtea sacrificii, măicuţo, adăugă Avdotia Romanovna.

— Ieri nu ştia nici el ce face, zise, dus pe gînduri, Razumihin. Dacă aţi şti ce a făcut ieri la tractir, de altminteri, nu-i rău ce a făcut... hm ! Mi-a vorbit şi mie despre un mort şi despre o fată, ieri, pe cînd mergeam spre casă, dar n-am priceput nimic. De altminteri, nici eu ieri...

— Cel mai bun lucru, măicuţo, e să mergem la dînsul şi te asigur că acolo o să vedem numaidecît ce este de făcut. Şi apoi, e şi timpul. Doamne ! E trecut de zece ! exclamă Dunia, uitîndu-se la un ceas de aur cu email de toată frumuseţea, pe care-l purta la gît pe un lănţişor subţire, venetian, de aur, şi care nu se armoniza cîtuşi de puţin cu îmbrăcămintea ei.

„Darul logodnicului", se gîndi Razumihin.

— Ah, da !... E timpul, Dunecika ! spuse, neliniștită, Pulheria Alexandrovna. Ar putea să creadă că ținem supărare pentru cele ce s-au petrecut ieri și de aceea întîrziem. Vai, Doamne !

Vorbind, își puse în grabă mănătăluța și pălăria. Dunecika se îmbrăcă și ea. Mănușile ei nu numai că erau uzate, dar chiar rupte, fapt pe care îl observă Razumihin numaidecît, și, cu toate acestea, sărăcia vădită a straielor dădea celor două femei un aer de deosebită distincție, așa cum se întîmplă totdeauna cu cei care știu să poarte cu demnitate o îmbrăcăminte săracă. Razumihin o privea cu evlavie pe Dunecika și era mîndru s-o însoțească pe stradă. „Regina care-și cîrpea ciorapii la închisoare, gîndea el, în clipa aceea arăta ca o adevărată regină, poate chiar mai mult decît în timpul celor mai somptuoase solemnități și recepții."

— Doamne, exclamă Pulheria Alexandrovna, mi-ar fi trecut oare vreodată prin minte că am să mă tem de întîlnirea cu scumpul meu Rodea, așa cum mă tem acum ?!... Mă tem, Dmitri Prokofici, adăugă dînsa, privindu-l cu sfială.

— Nu te teme, măicuțo, zise Dunia, sărutînd-o, mai bine încrede-te în el. Eu am încredere în el.

— Vai, Doamne ! Și eu am încredere, dar n-am închis ochii toată noaptea ! se văietă biata femeie.

Ieșiră în stradă.

— Știi, Dunecika, spre dimineață, cînd am ațipit puțin, am visat-o pe răposata Marfa Petrovna... era toată în alb... s-a apropiat de mine, m-a luat de mînă și tot dădea din cap atît de sever, atît de sever, de parcă m-ar fi dojenit... O fi a bine ? Vai, Doamne, Dmitri Prokofici, dumneata nici nu știi : Marfa Petrovna a murit !

— Nu, nu știu ; cine este Marfa Petrovna ?

— A murit subit ; închipuiește-ți că...

— Altădată, măicuțo ! se amestecă Dunia. Dumnealui nici nu știe cine a fost Marfa Petrovna.

— Ah, nu știi ? Credeam că dumneata știi totul. Iartă-mă, Dmitri Prokofici, de două zile mi-e mintea atît de tulburată. Te socotesc o adevărată providență pentru noi și de aceea eram convinsă că știi tot ce ne privește. Te consider ca pe o rudă de aproape... Nu te supăra că-ți vorbesc astfel. Vai, Doamne, ce ai la mîna dreaptă ? Te-ai rănit ?

— Da, m-am rănit, șopti Razumihin, fericit.

— Eu vorbesc uneori prea din inimă, așa că Dunia mă îndreaptă... Dar, Doamne, în ce chilioară locuiește Rodea ! S-o fi trezit ? Și femeia aceea, gazda lui, socotește că asta-i odaie ? Ascultă, dumneata spui că lui nu-i place să-și arate pe față sentimentele, atunci poate că am să-l plictisesc cu... cu slăbiciunile mele ?... Nu vrei să mă înveți, Dmitri Prokofici, cum să mă port cu el ? Știi, simt că-mi pierd capul.

— Nu-i puneți multe întrebări dacă vedeți că se încruntă ; și, mai ales, nu-l întrebați de sănătate : nu-i place.

— Vai, Dmitri Prokofici, cît de greu e să fii mamă ! Dar iată și scara... Ce scară îngrozitoare !

— Măicuțo, ești palidă, liniștește-te, draga mea, zise Dunia, alintînd-o. De ce te frămînți atîta ? Ar trebui să se simtă fericit că te vede, adăugă ea cu privirea scînteietoare.

— Stați puțin, mă duc înainte să văd dacă s-a trezit.

Doamnele îl urmară încet pe scară și, ajungînd la etajul trei, în dreptul apartamentului proprietăresei, văzură că ușa este ușor crăpată și că doi ochi negri, ageri, le cercetează pe amîndouă din întuneric. Cînd privirile li se încrucișară, ușa se trînti deodată cu atîta zgomot, că Pulheria Alexandrovna abia își stăpîni un țipăt de spaimă.

III

— E sănătos ! E sănătos ! îi întîmpină vesel Zosimov. Venise de vreo zece minute și se așezase pe divan, în același loc ca în ajun. Raskolnikov stătea în colțul opus, îmbrăcat, ba chiar spălat și pieptănat cu grijă, ceea ce nu i se mai întîmplase de multă vreme. Odaia se umplu dintr-o dată, totuși Nastasia izbuti să se strecoare înăuntru, în spatele musafirilor, ca să tragă cu urechea.

Într-adevăr, Raskolnikov era aproape sănătos, mai ales în comparație de cum fusese cu o zi mai înainte, dar era foarte palid, distrat și posomorît. La prima vedere ai fi zis că e un rănit, sau un om care suferă de o puternică durere fizică : sprîncene încruntate, buze încleștate, ochi inflamați. Vorbea puțin și parcă fără chef, în silă, ca îndeplinind o obligație și, uneori, mișcările lui trădau un fel de neliniște.

Nu lipsea decît un pansament la mînă, sau un deget bandajat ca să crezi că-i un om căruia, de pildă, îi coace dureros un deget, sau care s-a lovit rău la o mînă, sau altceva de genul acesta.

Totuşi, un fel de lumină lăuntrică se revărsă o clipă pe acest obraz posomorît şi palid cînd mama şi sora lui intrară în odaie, apoi însă o expresie de vie suferinţă înlocui aerul său distrat de mai înainte. Lumina se stinsese repede, lăsînd numai suferinţa. Zosimov, care-şi observa şi studia pacientul cu toată rîvna tinerească a unui medic la începutul carierei sale, văzu cu mirare că venirea familiei nu era primită cu bucurie de Raskolnikov, ci cu o stoică hotărîre de a îndura, un ceas, două, o tortură pe care nu o putea înlătura. Văzu mai apoi că aproape orice cuvînt din discuţia care urmă părea că atinge şi zgîndăreşte o rană în sufletul pacientului ; şi, totodată, îl mira stăpînirea de sine a acestuia, faptul că izbutea să-şi ascundă sentimentele şi să ţină în frîu monomanul din el, pe care cu o zi mai înainte orice vorbă îl scotea din fire.

— Da, acum văd şi eu că sînt aproape sănătos, zise Raskolnikov, sărutîndu-şi cu drag mama şi sora, ceea ce aprinse o rază de bucurie pe faţa Pulheriei Alexandrovna. Şi n-o mai spun ca *ieri*, adăugă el către Razumihin, strîngîndu-i prietenește mîna.

— Nici nu m-aşteptam să-l găsesc atît de bine azi, începu Zosimov, fericit de sosirea familiei, pentru că, în cele zece minute de cînd se afla la Raskolnikov, nu reuşise să înnoade o conversaţie cu bolnavul. Dacă merge tot aşa, în trei-patru zile are să fie ca înainte de boală, adică ca acum o lună sau două... Sau poate chiar trei ? Căci această boală mocneşte de multă vreme în el, se pregătea de mult, nu-i aşa ?... Recunoşti acum că poate ai şi dumneata o vină ? adăugă el, zîmbind grijuliu, parcă temîndu-se încă să nu-l enerveze.

— Se prea poate, răspunse cu răceală Raskolnikov.

— Spun toate acestea, urmă Zosimov, prinzînd chef de vorbă, pentru că întremarea dumitale definitivă depinde acum în primul rînd de dumneata. Acum, cînd se poate vorbi cu dumneata, aş vrea să te conving că este absolut necesar să înlăturăm cauzele iniţiale, cum s-ar spune, de bază, care au influenţat germinarea stării bolnăvicioase ; atunci ai să te faci bine, altminteri s-ar putea ca această stare să se agraveze. Eu nu cunosc cauzele iniţiale, dar dumneata trebuie să le ştii. Eşti

un om inteligent şi desigur că te-ai observat. Mie mi se pare că începutul bolii coincide, într-o oarecare măsură, cu ieşirea dumitale din facultate. Nu trebuia să rămîi fără ocupaţie, eu cred că munca şi un ţel bine stabilit ţi-ar fi de mare folos.

— Da, da, ai perfectă dreptate... am să caut să reintru cît mai curînd la universitate şi atunci toate au să meargă... strună...

Zosimov, care dăduse aceste sfaturi înţelepte mai ales ca să impresioneze doamnele, rămase, firește, oarecum descumpănit cînd, isprăvindu-şi cuvîntarea şi privindu-şi bolnavul, observă pe obrazul acestuia o expresie de vădită ironie. De altfel, aceasta nu ţinu mai mult de o clipă. Dar Pulheria Alexandrovna se grăbi să-i mulţumească, şi îndeosebi pentru vizita ce le-o făcuse în cursul nopţii la hotel.

— Cum, a fost la voi noaptea ? întrebă Raskolnikov, oarecum alarmat. Prin urmare, voi nici nu v-aţi culcat după o călătorie atît de obositoare ?

— Vai, Rodea, n-am stat decît pînă la ora două. Nici acasă Dunia şi cu mine nu ne culcăm înainte de două.

— Nici eu nu ştiu cum să-i mulţumesc, urmă Raskolnikov, încruntîndu-se deodată şi plecînd ochii în jos. Lăsînd deoparte chestiunea băneasca — iartă-mă că pomenesc despre asta (spuse el lui Zosimov) — nici nu ştiu cu ce am meritat această atenţie deosebită ? Nu pot să înţeleg... şi... şi mi-e greu tocmai pentru că nu înţeleg : ţi-o spun deschis.

— Nu te enerva, zise, luîndu-şi un ton vesel, Zosimov. Închipuieşte-ţi că eşti primul meu pacient, iar noi, doctorii tineri, care abia începem să practicăm medicina, ne îndrăgim primii pacienţi ca pe propriii noştri copii, unii aproape că se îndrăgostesc de ei. Iar eu nu am încă prea mulţi pacienţi.

— De el nu mai vorbesc, adăugă Raskolnikov, arătîndu-l pe Razumihin, în afară de insulte şi bătaie de cap, altceva n-a văzut de la mine.

— Nu-i adevărat ! Eşti cam sentimental azi ! strigă Razumihin.

Dacă ar fi avut mai mult spirit de observaţie, şi-ar fi dat seama desigur că Raskolnikov nu era într-o dispoziţie sentimentală, ci poate tocmai opusă. Acest lucru nu scăpă Avdotiei Romanovna. Ea îşi observa fratele cu atenţie şi neliniște.

— La mata, mamă, nici nu îndrăznesc să mă gîndesc, urmă Raskolnikov cum ar fi repetat o lecţie învăţată pe de rost de

dimineață ; abia azi am fost în stare să înțeleg cît ai suferit ieri, aici, în așteptarea înapoierii mele.

Spunînd acestea, el întinse deodată în tăcere mîna soră-si și zîmbi. Deși neînsoțit de nici o vorbă, zîmbetul acesta oglindea, de data asta, un sentiment adevărat, neprefăcut. Dunia, fericită și recunoscătoare, apucă numaidecît și strînse cu căldură mîna întinsă. Era primul semn din partea lui, după cearta din ajun. Chipul mamei strălucea de fericire la vederea acestei împăcări tăcute și depline între frate și soră.

— Uite pentru asta mi-e drag ! șopti Razumihin, gata oricînd să exagereze tot, răsucindu-se pe scaun. Are el unele gesturi !...

„Și cît de frumos a făcut asta, se gîndea mama, ce elanuri nobile are, cu cîtă delicatețe, cu cîtă simplitate a încheiat neînțelegerea de ieri cu sora lui ; i-a întins mîna într-o clipă potrivită și a privit-o cu drag... Ce ochi minunați are și ce față frumoasă ! E chiar mai frumos decît Dunecika... Dar, Doamne, ce costum are, cum este îmbrăcat ! Vasia, băiatul de corvoadă de la prăvălia lui Afanasi Ivanovici, e mai bine îmbrăcat !... Ah, cum m-aș repezi la pieptul lui, cum l-aș îmbrățișa... ce-aș mai plînge, dar mi-e frică... mi-e frică... Doamne, cum e !... Vorbește duios și totuși mă tem de el ! De ce m-oi fi temînd ?"...

— Vai, Rodea, nici nu-ți închipui, se grăbi ea să răspundă la observația lui, cît de nefericite am fost ieri... acum, cînd totul a trecut, și sîntem iarăși fericiți cu toții, pot să-ți spun. Închipuiește-ți : cum am coborît din tren, am alergat aici ca să te îmbrățișăm, și femeia asta... a, uite-o și pe dînsa ! Bună ziua, Nastasia !... Femeia asta ne spune deodată că ești bolnav la pat, cu delir, și că ai fugit fără știrea doctorului, așa aiurînd, și că au pornit toți să te caute. Nici nu-ți închipui ce a fost pe noi ! Tocmai mi-am adus aminte ce tragic a murit locotenentul Potancikov, un prieten al nostru, al tatălui tău — tu nu-l știi minte, Rodea — era și el în delir, a fugit afară și a căzut într-o fîntînă, abia a doua zi l-au putut scoate de acolo. Noi, bineînțeles, am exagerat mult. Era cît pe-aci să mergem să-l căutăm pe Piotr Petrovici, ca măcar cu ajutorul lui... căci eram singure, absolut singure, se văită ea și deodată se întrerupse, aducîndu-și aminte că poate era încă primejdios să pomenești despre Piotr Petrovici, deși erau „iarăși fericiți cu toții".

— Da, da, toate acestea sînt desigur foarte regretabile... mormăi drept răspuns Raskolnikov, dar cu un aer atît de distrat

şi aproape absent, încît Dunecika îl privi, mirată. Stai, ce am vrut să vă mai spun, urmă el, forţîndu-se să-şi aducă aminte, ah, da ! Te rog, mamă, şi tu, Dunecika, să nu credeţi că n-am vrut să vin eu cel dintîi astăzi la voi şi că v-am aşteptat să veniţi voi la mine.

— Vai, Rodea, ce tot spui ?! strigă Pulheria Alexandrovna, la rîndul ei foarte mirată.

„S-ar zice că ne vorbeşte astfel, fiindcă se simte obligat s-o facă ? gîndea Dunecika. Se împacă cu noi, ne cere iertare, ca şi cum ar îndeplini o simplă formalitate, ori ar repeta o lecţie învăţată pe de rost."

— Cum m-am trezit am vrut să mă duc la voi, dar m-au reţinut hainele ; uitasem să-i spun aseară Nastasiei... să spele... sîngele... Abia acum am putut să mă îmbrac...

— Sînge ? Ce fel de sînge ? se alarmă Pulheria Alexandrovna.

— Nu-i nimic... nu te nelinişti... Aveam sînge pe haine, fiindcă aseară, pe cînd rătăceam oarecum în delir, am dat peste un om călcat de o trăsură... un funcţionar...

— În delir ? Dar ţii minte tot, îl întrerupse Razumihin.

— Aşa e, răspunse, îngrijorat, Raskolnikov, îmi amintesc tot, pînă la cele mai mici amănunte, şi totuşi, pentru ce am făcut, pentru ce m-am dus acolo şi am vorbit ce am vorbit ? Nu pot să-mi explic bine.

— Un fenomen binecunoscut, interveni Zosimov, acţiuni perfecte, îndeplinite cu îndemînare, dar comanda acţiunii, centrul de unde porneşte este zdruncinat şi totul depinde de diverse impresii morbide. Totul se petrece ca în vis.

„Poate nu e rău să fiu considerat aproape nebun", se gîndi Raskolnikov.

— Păi asta se întîmplă uneori şi oamenilor sănătoşi, observă Dunecika, privindu-l cu nelinişte pe Zosimov.

— O observaţie destul de justă, răspunse acesta. Într-un sens, într-adevăr, noi toţi, şi chiar destul de des, sîntem aproape nebuni, cu o mică diferenţă însă : „bolnavii" sînt ceva mai nebuni decît noi ; şi tocmai de aceea trebuie să tragem o limită. Un om absolut sănătos aproape nu există ; abia dacă găsim unul la cîteva zeci sau chiar sute de mii, şi încă sînt exemplare destul de slabe...

La cuvîntul „nebun", care-i scăpase lui Zosimov din gură. fără să-şi dea seama, în timp ce perora pe tema lui preferată,

toți se întunecară. Numai Raskolnikov păru să nu dea nici o atenție spuselor doctorului : dus pe gînduri, cu un zîmbet ciudat pe buzele palide, cumpănea ceva în minte.

— Și ce-i cu omul acela călcat de trăsură ? Te-am întrerupt ! se grăbi Razumihin.

— Cum ? repetă Raskolnikov, trezit din visare. Ah, da... m-am murdărit de sînge pe cînd ajutam să fie transportat acasă... Ah, mamă, ieri am făcut o greșeală de nelertat ; chiar că nu eram în toate mințile ! Aseară am dat toți banii pe care mi i-ai trimis... soției lui... pentru înmormîntare. O biată femeie nenorocită, bolnavă de piept... cu trei copii mici, flămînzi... Casa goală... mai are și o fată... Poate că ai fi făcut ca mine dacă ai fi văzut-o... De altfel, eu recunosc, n-am avut nici un drept să fac asta, mai ales știind ce greu ai putut face rost de acești bani. Ca să ajuți, trebuie mai întîi să ai dreptul s-o faci, altfel : *Crevez chiens si vous n'êtes pas contents !* * Raskolnikov rîse. Nu-i așa, Dunia ?

— Nu, nu este așa, răspunse Dunia cu tărie.

— Aha ! Și tu ești... cu intenții... bune !... șopti el, privind-o aproape cu ură și zîmbind batjocoritor. Ar fi trebuit să o știu... Lăudabil ; cu atît mai bine pentru tine... Însă ai să ajungi la o limită peste care, dacă nu treci, ai să fii nefericită, iar dacă treci — poate și mai nefericită... Dar toate astea-s fleacuri ! adăugă el, furios că se înfierbîntase fără voie. Am vrut să spun că-ți cer iertare, mamă, încheie el tăios și brusc.

— Lasă, Rodea, sînt sigură că tot ce faci e bine ! zise mama, fericită.

— Să nu fii chiar atît de sigură, răspunse el, strîmbîndu-și gura într-un fel de rînjet. Se făcu tăcere. Era ceva încordat în discuția asta, în tăcerea, în împăcarea și în iertarea asta, și toată lumea simțea acest lucru.

„Parcă s-ar teme de mine", se gîndi Raskolnikov, privind încruntat la mama și sora lui. Pulheria Alexandrovna, într-adevăr, cu cît tăcea mai mult, cu atît se temea mai mult.

„Cînd erau departe, parcă-mi erau atît de dragi", îi fulgeră prin minte lui Raskolnikov.

— Știi, Rodea, Marfa Petrovna a murit ! spuse deodată Pulheria Alexandrovna.

— Care Marfa Petrovna ?

---

* **Crăpați, cîinilor, dacă nu sînteți mulțumiți ! (Fr.)**

— Ah, Doamne, Maria Petrovna Svidrigailova ! Ţi-am scris atît despre dînsa !

— Aaa, da, îmi amintesc... şi a murit ? A, nu zău ? tresări el, parcă trezindu-se din somn. A murit ? Dar de ce ?

— Închipuieşte-ţi, a murit subit ! se grăbi Pulheria Alexandrovna, încurajată de curiozitatea lui. Şi a murit exact cînd ţi-am expediat scrisoarea, în aceeaşi zi ! Acest om îngrozitor pare-se că a fost cauza morţii ei. Se zice că ar fi bătut-o groaznic !

— Aşa de rău se înţelegeau ? întrebă Raskolnikov pe soră-sa.

— Nu, dimpotrivă. Era totdeauna foarte răbdător cu dînsa şi chiar foarte politicos. De multe ori a fost chiar prea îngăduitor, dacă te gîndeşti la firea ei, a răbdat timp de şapte ani... Şi, deodată, şi-a pierdut răbdarea.

— Prin urmare, nu este un om atît de groaznic dacă a ştiut să se stăpînească timp de şapte ani ? Mi se pare, Dunecika, că tu îi dai dreptate ?

— Nu, nu, este un om groaznic ! Ceva mai înfiorător nici nu-mi pot închipui, se cutremură Dunia ; apoi se încruntă şi rămase pe gînduri.

— Asta s-a întîmplat dimineaţa, urmă repede Pulheria Alexandrovna. După aceea, ea a poruncit numaidecît să se pună caii la trăsură, ca să plece îndată după-prînz în oraş, cum avea obiceiul să facă în asemenea împrejurări ; la masă se zice că a mîncat cu multă poftă...

— Aşa bătută cum era ?

— ...De fapt, aşa îi era obiceiul... şi cum a isprăvit masa, ca să nu întîrzie plecarea, s-a dus să facă baie... Vezi tu, făcea hidroterapie ; la moşie au un izvor rece — se scălda acolo regulat — dar cînd a intrat în apă, a avut un atac de apoplexie !

— Nu-i de mirare !! zise Zosimov.

— Şi a bătut-o rău ?

— Acum e totuna, răspunse Dunia.

— Hm ! Ce plăcere, mamă, să povesteşti astfel de lucruri, spuse, deodată iritat şi parcă fără să vrea, Raskolnikov.

— Fiindcă, dragul meu, n-am ştiut despre ce să mai vorbesc, îi scăpă Pulheriei Alexandrovna.

— Dar ce, vă este frică tuturor de mine ? întrebă el, strîmbîndu-şi gura într-un zîmbet.

— Aşa e, zise Dunia, privindu-l în faţă cu asprime. Mama, auzind scara, şi-a făcut cruce, aşa îi era de teamă.

Fața lui Raskolnikov se crispă dureros.

— Ah, ce tot spui, Dunia ? Nu te supăra, te rog, Rodea... Cum poți vorbi așa, Dunia ! bîigui, sfioasă, Pulheria Alexandrovna. Adevărul e că pe drum am tot visat, în vagon, cum o să ne întîlnim, cum o să ne spunem tot unul altuia... și eram atît de fericită, că nici nu știu cînd a trecut timpul ! Dar ce tot îndrug ! Sînt fericită și acum... Degeaba vorbești, Dunia ! Sînt fericită numai că te văd, Rodea...

— Lasă, mamă, șopti el, stingherit, fără să se uite la dînsa și strîngîndu-i mîna, mai avem noi timp să ne săturăm de vorbă ! Spunînd acestea, se tulbură deodată și se făcu alb ca varul ; aceeași senzație înfiorătoare, pe care o mai avusese de curînd, îi strînse inima într-un clește de gheață ; își dădu limpede seama că minți se îngrozitor, că nu vor mai avea niciodată timp să se satureze vorbind, că de acum înainte cu nimeni nu va mai putea *vorbi deschis* vreodată. O clipă impresia acestui gînd dureros fu atît de puternică, încît, uitînd pe cei de față, se sculă în picioare și dădu să iasă din odaie.

— Ce-i cu tine ? strigă Razumihin, apucîndu-l de mînă.

Raskolnikov se așeză și-și roti tăcut privirile prin odaie : toți se uitau la el, nedumeriți.

— De ce sînteți atît de triști cu toții ?! strigă el pe neașteptate. Vorbiți ! De ce stăm așa ? Hai, vorbiți ! Să discutăm... Ne-am adunat ca să tăcem din gură ?... Hai, spuneți ceva !

— Slavă Domnului ! Am crezut că iar are un acces ca ieri, spuse Pulheria Alexandrovna, făcîndu-și cruce.

— Ce-i cu tine, Rodea ? întrebă, neliniștită, Avdotia Romanova.

— Nimic, mi-am adus aminte de o glumă, răspunse el, rîzînd brusc.

— Dacă e o glumă, cu atît mai bine ! Și eu am crezut că... murmură Zosimov, sculîndu-se. E timpul să plec : am să caut să mai trec pe aici... dacă te găsesc...

Salută și ieși.

— Ce om minunat ! spuse Pulheria Alexandrovna.

— Da, da, un om minunat, vrednic, instruit, inteligent... începu Raskolnikov cu o grabă neașteptată și o însuflețire neobișnuită, nu-mi mai amintesc unde l-am întîlnit altă dată înainte de boală... Mi se pare că l-am mai întîlnit... Și ăsta-i un om de treabă ! făcu el, arătînd cu capul spre Razumihin. Îți place, Dunia ? întrebă el și deodată, cine știe de ce, rîse.

— Foarte, răspunse Dunia.

— Uf, ce... îngrozitor eşti ! spuse Razumihin, stînjenit, aprinzîndu-se la faţă, şi se sculă.

Pulheria Alexandrovna zîmbi uşor, iar Raskolnikov începu să rîdă tare.

— Încotro ?

— Am... treabă.

— N-ai nici o treabă, rămîi ! Zosimov a plecat şi atunci crezi că trebuie să te duci şi tu. Nu pleca... Cît e ceasul ? Douăsprezece ? Ce ceas frumos ai, Dunia ! Dar de ce aţi tăcut iar ? Numai eu clămpănesc într-una !...

— Un dar de la Marfa Petrovna, răspunse Dunia.

— Un obiect de mare valoare, adăugă Pulheria Alexandrovna.

— A-a-a, şi ce mare e, aproape că nu seamănă cu un ceas de damă !

—Mie-mi place aşa, zise Dunia.

„Prin urmare nu este darul logodnicului", se gîndi Razumihin şi se înveseli ca din senin.

— Credeam că e un dar de la Lujin, observă Raskolnikov.

— Nu. El nu i-a dăruit încă nimic Dunecikăi.

— Aşa ! Mai ţii minte, mamă, că am fost îndrăgostit şi că am vrut să mă însor ? zise el deodată, uitîndu-se la maică-sa, mirată de întorsătura neaşteptată pe care o lua discuţia şi de tonul cu care îi vorbea.

— Da, da, dragul meu !

Şi Pulheria Alexandrovna schimbă o privire cu Dunecika şi cu Razumihin.

— Hm ! Dar ! Ce-aş putea să vă povestesc ? Aproape că nu-mi amintesc ce-a fost. Era o fată bolnăvicioasă, urmă el din nou visător, lăsîndu-şi ochii în jos, mereu suferindă ; îi plăcea să dea de pomană cerşetorilor şi tot visa să intre la mînăstire ; într-o zi, pe cînd îmi vorbea de schit, au podidit-o lacrimile ; da, da... îmi amintesc... îmi amintesc bine de tot. Era urîţică... În adevăr, nu ştiu de ce m-am ataşat atunci de ea ; poate fiindcă era mereu bolnavă... Să fi fost şchioapă sau cocoşată, cred că aş fi iubit-o şi mai mult... (Raskolnikov zîmbi, îngîndurat.) Aşa... friguri de primăvară...

— Nu, nu e vorba numai de frigurile primăverii ! îl întrerupse cu însufleţire Dunecika.

El își privi sora cu luare-aminte și încordat, dar nu părea să audă și nici să înțeleagă ce spune. Apoi, tot dus pe gînduri, se sculă, se apropie de mama, o sărută, se întoarse la locul lui și se așeză.

— O mai iubești și acum ! zise Pulheria Alexandrovna, îndoioșată.

— Pe dînsa ? Acum ? Ah, da... vorbiți despre ea ! Nu. Acum, toate acestea parcă s-ar fi întîmplat într-altă lume... e atîta timp de atunci. De altminteri, și tot ce se întîmplă acum, parcă nu s-ar întîmpla aici... Raskolnikov privi atent în jurul lui. Și voi... parcă vă văd de la o depărtare de mii de verste... Dracu știe ce tot îndrug ! De ce mă tot descoaseți ? se întrerupse el înciudat și tăcu, mușcîndu-și unghiile și căzînd din nou pe gînduri.

— Ce locuință urîtă ai, Rodea ; e ca un coșciug, zise deodată Pulheria Alexandrovna, punînd capăt tăcerii apăsătoare. Sînt sigură că o bună parte din melancolia ta se datorește locuinței.

— Locuinței ? repetă el distrat. Da, locuința a contribuit mult... și eu m-am gîndit la asta... Vai, mamă, dacă ai ști ce idee ciudată ai exprimat acum, adăugă el deodată, zîmbind misterios.

Raskolnikov abia mai putea răbda revederea, după trei ani de despărțire, cu mama și cu sora lui, dîndu-și seama că-i era cu desăvîrșire imposibil să-și împărtășească gîndurile, să lege o conversație cu ele. Totuși era un lucru despre care trebuia să vorbească împreună, ceva care nu suferea amînare și trebuia rezolvat chiar azi — după cum hotărîse el încă dimineață, cînd se trezise din somn. Acum se agăță fericit de acest *ceva* ca de o ieșire.

— Uite ce este, Dunia, începu el cu un ton rece, aproape sever, desigur, îmi cer iertare pentru comportarea de ieri, dar socotesc de datoria mea să-ți amintesc că-mi mențin punctul de vedere. Ai de ales : eu sau Lujin. Eu sînt un ticălos, fie, dar tu nu trebuie să fii. Unul din noi ajunge. Iar dacă te măriți cu Lujin, nu te mai consider sora mea.

— Rodea, Rodea ! Iar vorbești ca ieri ! exclamă, amărîtă, Pulheria Alexandrovna. Și de ce tot spui că ești un ticălos — nu pot să îndur asta ! Și ieri spuneai același lucru...

— Frate ! răspunse Dunia hotărît și pe un ton tot atît de sever. Mi se pare că aici e o înțelegere greșită din partea ta.

M-am gîndit bine astă-noapte şi am găsit care este eroarea. Mi se pare că tu îţi închipui că eu mă jertfesc nu ştiu pentru cine sau pentru ce. Dar te înşeli. Mă mărit pentru că vreau să mă mărit, pentru că mi-e greu să trăiesc aşa ; după aceea, firește, m-ar bucura să pot fi de folos familiei mele, dar asta nu m-a împins să iau această hotărîre...

„Minte ! gîndea Raskolnikov, muşcîndu-şi cu furie unghiile. Cîtă mîndrie ! Nu vrea să recunoască dorinţa ei de-a face pe binefăcătoarea !... Ce caractere păcătoase ! Iubirea lor seamănă cu ura... O, cît vă... urăsc pe toţi !"

— Într-un cuvînt, mă mărit cu Piotr Petrovici, urmă Dunecika, pentru că din două rele aleg pe cel mai mic. Am intenţia să îndeplinesc cinstit tot ce aşteaptă el de la mine şi, prin urmare, nu-l înşel... De ce zîmbeşti aşa ?

Ea se aprinse şi în ochii ei licări mînia.

— Ai să îndeplineşti tot ? întrebă el, zîmbind cu răutate.

— Pînă la o anumită limită. Din felul şi forma în care m-a petit Piotr Petrovici, am înţeles numaidecît ce vrea de la mine. Firește, el are poate o prea înaltă părere despre el însuşi, dar sper că va şti să mă aprecieze şi pe mine... De ce rîzi ?

— Şi tu. de ce roşeşti ? Minţi, sora mea, minţi din încăpăţînare feminină, minţi ca să-mi dovedeşti că ai dreptate. Nu-l poţi stima pe Lujin : l-am văzut şi i-am vorbit. Prin urmare, te vinzi pentru bani şi, prin urmare, în orice caz, faci o faptă josnică ; mă bucură faptul că, cel puţin, mai poţi încă roşi !

— Nu e adevărat ! Nu mint !... strigă Dunecika, pierzîndu-şi sîngele rece. Nu m-aş mărita cu el dacă n-aş fi sigură că mă stimează şi că ţine la mine ; nu mă mărit cu el dacă nu sînt deplin convinsă că îl pot stima şi eu. Din fericire, mă pot încredinţa de toate acestea chiar astăzi. Căsătoria asta nu este josnică cum spui tu ! Dar chiar dacă ai avea dreptate şi m-aş fi hotărît să fac o ticăloşie, nu este oare o cruzime din partea ta să-mi vorbeşti astfel ? De ce-mi ceri un eroism pe care, poate, nici tu nu eşti în stare să-l ai ! Asta-i tiranie, violenţă ! Dacă fac un rău, mi-l fac numai mie... Încă n-am omorît pe nimeni !... Ce te uiţi aşa la mine ? De ce-ai pălit ? Rodea, ce-i cu tine ? Rodea, dragul meu !...

— Doamne ! Leşină ! Din pricina ta ! strigă Pulheria Alexandrovna.

— Nu, nu... fleacuri... nu-i nimic... Mi se cam învîrteşte capul. N-am leşinat de loc... Numai la leşinuri vă gîndiţi !.. Hm,

da... ce-am vrut să spun ? Da ! În ce fel te vei încredința chiar azi dacă poți să-l stimezi sau nu, și că el... te prețuiește ? Așa ai spus, nu ? Mi se pare că ai spus „astăzi" ? Sau n-am auzit bine ?

— Măicuțo, arată-i scrisoarea lui Piotr Petrovici, zise Dunecika.

Cu mîinile tremurînde, Pulheria Alexandrovna scoase scrisoarea. Raskolnikov o luă cu multă curiozitate. Dar, înainte de a o despături, se uită deodată mirat la Dunecika.

— Ciudat, rosti el încet, ca și cum o idee nouă l-ar fi surprins, de ce mă frămînt atît ? Pentru ce atîta gălăgie ? Mărită-te cu cine vrei, la urma urmei !

Vorbea ca pentru el, dar, după ce spuse toate acestea cu glas tare, își privi un timp, cu mirare, sora.

În sfîrșit, cu aceeași mirare ciudată desfăcu biletul, îl citi încet, cu luare-aminte, și-l mai reciti o dată. Pulheria Alexandrovna era în culmea neliniștii ; de altminteri, toți se așteptau la vreo ieșire.

— Mă miră, începu el după o scurtă gîndire, întinzînd scrisoarea mamei, dar fără să se adreseze cuiva anume, doar are procese, e avocat, vorbește cu ifos... și totuși, cît de agramat scrie.

Toți rămaseră nedumeriți ; nu se așteptaseră la asta.

— Ei toți scriu așa, spuse tăios Razumihin.

— Ai citit ?

— Da.

— I-am arătat scrisoarea, Rodea... ne-am sfătuit mai adineauri, începu Pulheria Alexandrovna, tulburată.

— Este, de fapt, stilul folosit în justiție, o întrerupse Razumihin, și astăzi încă, prin tribunale, actele se întocmesc astfel.

— În justiție ? Da, da, tocmai în justiție, stil oficial... Nu că ar fi cu desăvîrșire agramat, dar nici literar nu scrie — un stil oficial.

— Piotr Petrovici nu ascunde, de altminteri, că n-a avut parte de multă învățătură, ba chiar se laudă că și-a croit singur drumul, interveni Avdotia Romanovna, oarecum jignită de acest nou ton al fratelui ei.

— Ei, dacă se laudă, are și de ce, n-am ce zice. Tu, surioară, pari supărată fiindcă din toată această epistolă am tras o concluzie cam neserioasă și crezi, desigur, că mă leg de fleacuri, ca să te zădărăsc, să-ți fac în ciudă. Departe de asta:

stilul acestei scrisori m-a făcut să ajung la o concluzie care nu-i de loc lipsită de importanţă în cazul de faţă. De pildă, expresia : „să nu aruncaţi vina pe mine“ este foarte semnificativă şi are un sens foarte clar ; apoi ameninţă că se va retrage pe loc dacă vin şi eu la voi. Această ameninţare de a se retrage este un fel de a vă spune că, dacă nu-i veţi da ascultare, are să vă lase baltă, acum, după ce v-a adus la Petersburg. Ei, şi acum spune : aceste cuvinte, fiind din partea lui Lujin, pot fi oare tot atît de jignitoare ca atunci cînd ar fi scrise de el — îl arătă pe Razumihin — sau de Zosimov, de unul din noi ?

— N-nu, răspunse Dunecika, însufleţindu-se, am înţeles foarte bine acest lucru ; am înţeles că şi-a exprimat prea naiv gîndul şi că, poate, nu e destul de meşter în ale scrisului... Ai judecat foarte bine, frate. Nici nu m-am aşteptat...

— Aşa se scrie în stil juridic şi el n-avea cum să scrie altfel ; de aceea, poate nici nu este de vină că s-a exprimat atît de grosolan. Totuşi trebuie să te dezamăgesc întrucîtva : scrisoarea asta mai conţine o frază în care este o calomnie la adresa mea şi încă una destul de meschină. Am dat ieri bani unei văduve, bolnavă de ftizie, lovită de nenorocire şi nu „sub pretextul înmormîntării“, ci pentru înmormîntare, şi nu fiicei sale, unei fete „de moravuri uşoare“ (pe care, de altfel, am văzut-o ieri pentru prima oară în viaţă), ci tocmai văduvei. În toate astea, văd o dorinţă cam pripită de a mă înjosi în ochii voştri şi de a mă îndepărta de voi. A folosit iar stilul juridic, adică îşi dezvăluie prea limpede scopul, şi cu o grabă plină de naivitate. Nu este un prost, dar, ca să te porţi cu înţelepciune, nu ajunge numai să fii deştept. Toate acestea caracterizează omul şi... nu cred să ţină prea mult la tine. Ţi le spun toate acestea ca să-ţi deschid ochii, fiindcă doresc din toată inima numai binele tău...

Dunecika nu răspunse ; hotărîrea ei fusese luată mai înainte şi nu aştepta decît să vină seara.

— Şi atunci, tu, Rodea, ce-ai hotărît ? întrebă Pulheria Alexandrovna, şi mai alarmată ca adineauri de felul lui aşezat de a vorbi, de tonul *oficial* al discuţiei.

— Ce să hotărăsc ?

— Păi ai văzut ce scrie Piotr Petrovici : să nu vii astă-seară la noi, că el se retrage... dacă vii tu. Şi de aceea te întreb ce-ai de gînd să faci...?

— Rămîne să hotărăşti în primul rînd mata, dacă această cerere a lui Piotr Petrovici nu te jigneşte, şi, în al doilea rînd, Dunia, dacă nici ea nu se simte jignită. Eu am să fac ce vreţi voi, adăugă el cu răceală.

— Dunecika a şi hotărît şi eu sînt cu totul de părerea ei, se grăbi să spună Pulheria Alexandrovna.

— Eu cred, Rodea, că trebuie neapărat să fii de faţă la această întîlnire şi te rog, te rog insistent, să vii astă-seară la noi, zise Dunia. Ai să vii ?

— Da.

— Şi am să te rog şi pe dumneata să fii la noi la ora opt, adăugă ea către Razumihin. Mamă, îl poftesc şi pe dumnealui...

— Foarte bine, Dunecika. Ei, şi acum, dacă aţi hotărît aşa, adăugă Pulheria Alexandrovna, fie cum vreţi voi ! Parcă mă simt mai uşurată : nu-mi place să mă prefac şi să mint ; mai bine să vorbim pe faţă... N-are decît să se supere acum, dacă are poftă, Piotr Petrovici !

IV

În clipa aceea, uşa se deschise încet şi o fată, cu căutătura sfioasă, intră în odaie. Toţi se întoarseră cu mirare şi curiozitate spre ea. Raskolnikov n-o recunoscu la început. Era Sofia Semionovna Marmeladova. O văzuse aseară pentru prima oară, dar în împrejurări şi într-o îmbrăcăminte care-i lăsaseră în memorie cu totul altă imagine. Acum se afla în faţa lui o fată modest, ba chiar sărăcăcios îmbrăcată, foarte tînără, aproape o copilă, sfioasă şi plină de cuviinţă, cu o faţă blîndă şi parcă puţin speriată. Purta o rochiţă foarte simplă, lucrată în casă, iar în cap o pălărioară veche, demodată : numai că în mînă ţinea, ca şi ieri, umbreluţa de soare. Văzînd pe neaşteptate odaia plină de oameni, ea nu numai că se intimidă, dar se pierdu cu totul, se sperie ca un copil mic şi făcu chiar o mişcare de retragere.

— A... dumneata eşti ?... zise Raskolnikov, foarte mirat, şi deodată se tulbură şi el.

Se gîndi numaidecît că mama şi sora lui ştiau din scrisoarea lui Lujin despre existenţa unei fete de „moravuri uşoare". Tocmai protestase împotriva calomniei lui Lujin şi declarase

că văzuse pe această fată pentru prima oară în viața lui și acum, deodată, intra chiar ea în odaie. Își aminti, de asemenea, că nu protestase de fel împotriva expresiei „moravuri ușoare". Toate acestea îi trecură valvîrtej prin minte, într-o clipită. Se uită atent la fata care se oprise în prag și o văzu atît de umilă, încît îl copleși un sentiment de nesfîrșită compătimire. Iar în clipa cînd, speriată, ea dădu să fugă înapoi, el simți că i se strînge inima.

— Nu mă așteptam să veniți, se grăbi el să spună, poftind-o din ochi să intre. Poftiți, vă rog, luați loc ! Veniți, desigur, din partea Katerinei Ivanovna. Poftiți, nu, nu acolo, luați loc aici...

La intrarea Soniei, Razumihin, care ședea pe unul din cele trei scaune ale lui Raskolnikov, chiar lîngă ușă, se ridicase ca să-i facă loc. Mai întîi Raskolnikov îi arătase fetei locul pe divan, unde șezuse adineauri Zosimov, dar, amintindu-și că divanul este o mobilă cu caracter prea *intim,* care-i servește de pat, se grăbi să-i arate scaunul lui Razumihin.

— Tu șezi aici, îi spuse el lui Razumihin, poftindu-l în colțul unde șezuse Zosimov.

Sonia luă loc, aproape tremurînd de frică, și se uită sfios la cele două doamne. Se vedea că ea singură nu înțelegea cum de avea îndrăzneala să stea alături de ele. Și acest gînd o răscoli într-atît, încît se ridică deodată în picioare și, foarte tulburată, spuse lui Raskolnikov :

— Eu... eu... am venit numai pentru o clipă, iertați-mă că v-am deranjat, începu ea, bîlbîindu-se. Vin din partea Katerinei Ivanovna, care n-a avut pe cine să trimită... Katerina Ivanovna m-a trimis să vă rog foarte mult să poftiți mîine la înmormîntare, dimineața... la slujbă... la cimitirul Mitrofanii și pe urmă la noi... la dînsa... să luați o gustare... Să-i faceți cinstea... M-a trimis să vă rog...

Aici, Sonia se poticni și tăcu.

— Am să caut neapărat... neapărat, răspunse Raskolnikov, sculîndu-se de asemenea în picioare și bîlbîindu-se și el, lăsînd frazele neisprăvite... Faceți-mi plăcerea, luați loc, zise el deodată, trebuie să vă vorbesc. Poate sînteți grăbită, dar, vă rog, îngăduiți-mi cîteva clipe...

Și el îi împinse scaunul. Sonia se așeză din nou, aruncă o privire sfioasă și pierdută spre cele două doamne și-și lăsă capul în piept.

Obrazul palid al lui Raskolnikov se făcu roşu ; tresări şi ochii i se aprinseră.

— Mamă, zise el cu glas hotărît, stăruitor, domnişoara este Sofia Semionovna Marmeladova, fiica acelui nefericit domn Marmeladov, pe care l-au strivit caii ieri sub ochii mei şi despre care ţi-am vorbit adineauri...

Pulheria Alexandrovna se uită printre gene la Sonia ; nu-şi putuse refuza această mică plăcere, cu toată teama pe care i-o inspira privirea plină de sfidare şi stăruinţă a fiului ei. Dunecika o privea drept în faţă, cu seriozitate şi nedumerire, pe biata fată. Auzindu-se astfel prezentată, Sonia ridică ochii şi se ruşină şi mai tare.

— Voiam să vă întreb, se grăbi să-i spună Raskolnikov, cum s-au petrecut lucrurile astăzi la dumneavoastră ? Nu v-a supărat nimeni ?... De pildă, poliţia ?

— Nu. Totul a trecut în linişte... Se ştia prea bine pricina morţii, aşa că ne-au lăsat în pace. Numai chiriaşii sînt supăraţi...

— De ce ?

— Că ţinem mortul prea mult... e cald, miroase... aşa că azi, la vecernie, o să-l transportăm la cimitir ; pînă mîine, are să rămînă la capelă. Katerina Ivanovna s-a opus mai întîi, dar acum vede şi dînsa că nu se poate altfel...

— Aşadar, astăzi ?

— Dînsa vă roagă să ne faceţi cinstea să asistaţi mîine la slujbă şi apoi să poftiţi la dînsa, la praznic.

— Prin urmare, face şi praznic ?

— Da, o gustare ; m-a însărcinat să vă mulţumesc că ne-aţi ajutat ieri... Fără dumneavoastră, nu am fi avut cu ce să-l înmormîntăm.

Buzele şi bărbia începură să-i tremure, dar ea se stăpîni şi-şi înghiţi lacrimile, lăsîndu-şi degrabă ochii în pămînt.

Între timp, Raskolnikov o privea atent. Avea un obrăjor slăbuţ şi palid, cu trăsături mărunte, cam neregulate, un năsuc şi o bărbie ascuţită. N-ai fi putut să zici că e drăguţă ; în schimb, ochii ei albaştri erau atît de limpezi şi, cînd se însufleţeau, dădeau feţei o expresie de bunătate atît de mare şi de candidă că, fără să vrei, te simţeai atras de ea. Obrazul ei, ca, de altfel, întreaga ei înfăţişare, mai avea o trăsătură caracteristică : cu toate că Sonia împlinise optsprezece ani, părea mult mai tînără, ai fi zis că e o fetiţă, şi asta se vădea uneori pînă şi în gesturile ei, caraghios de copilăreşti.

— Dar cum a izbutit Katerina Ivanovna să facă faţă cu o sumă atît de mică ? Şi încă să se gîndească să facă şi praznic ? întrebă Raskolnikov, vrînd cu tot dinadinsul să întreţină conversaţia.

— Sicriul e simplu de tot... şi totul are să fie simplu, aşa că n-a costat scump... mai adineauri am făcut socoteala cu Katerina Ivanovna şi am văzut că rămîne destul ca să-l pomenim... şi Katerina Ivanovna ţine atît de mult la asta. Nu se poate... e o mîngîiere pentru dînsa... ştiţi doar cum este...

— Înţeleg, înţeleg... firește... Vă uitaţi la odaia mea ? Mama spune că seamănă cu un sicriu.

— Ne-aţi dat ieri tot ce aţi avut, zise Sonecika deodată repede, aproape în şoaptă, şi iarăşi îşi lăsă capul în piept.

Buzele şi bărbia începură din nou să-i tremure. Locuinţa sărăcăcioasă a lui Raskolnikov o mirase de la început şi acum vorbele îi scăpaseră singure din gură. Se făcu tăcere. Ochii Dunecikăi se luminară, iar Pulheria Alexandrovna o privi aproape cu prietenie.

— Rodea, zise dînsa, sculîndu-se, atunci ne-am înţeles, luăm masa împreună. Să mergem, Dunecika... Ar trebui să te duci să te plimbi puţin, apoi să te odihneşti, să stai niţel culcat şi să vii cît mai devreme la noi... Mă tem că te-am obosit...

— Da, da, am să vin, răspunse el, ridicîndu-se grăbit... De altfel, mai am ceva treabă...

— Cum, şi o să luaţi masa separat ? strigă Razumihin, uitîndu-se mirat la Raskolnikov. Ce tot îndrugi ?

— Da, da, am să vin, firește, negreşit... Mai rămîi aici o clipă. Nu aveţi nevoie de el acum, mamă ? Sau, poate, vi-l răpesc ?

— Vai nu, nu ! Dar, Dmitri Prokofici, fă-ne plăcerea şi vino şi dumneata la masă.

— Te rog să vii, îl rugă Dunia.

Razumihin se înclină, luminîndu-se la faţă. O clipă toţi se simţiră ciudat de stingheriţi.

— Rămîi cu bine, Rodea, adică, la revedere ; nu-mi place acest „rămîi cu bine". Rămîi cu bine, Nastasia... Vai, iarăşi am spus „rămîi cu bine" !...

Pulheria Alexandrovna avea de gînd s-o salute şi pe Sonecika, dar, cu toată bunăvoinţa, nu se putu hotărî la asta şi ieşi grăbită din odaie.

Avdotia Romanovna, însă, parcă-şi aştepta cu nerăbdare rîndul şi, trecînd în urma mamei sale, pe lîngă Sonia, o salută după toate regulile politeţii. Sonecika se ruşină, se înclină grabnic şi speriată, iar pe faţa ei se oglindi o impresie dureroasă, ca şi cum politeţea şi atenţia Avdotiei Romanovna ar fi fost un chin copleşitor pentru ea.

— La revedere, Dunia ! strigă Raskolnikov pe palier. Dă-mi mîna !

— Păi ţi-am mai dat-o. Ai uitat ? răspunse Dunia cu duioşie, întorcîndu-se stingherită spre dînsul.

— Nu-i nimic, mai dă-mi-o o dată !

Şi el strînse cu putere degetele ei subţiri. Dunecika îi zîmbi, roşi, îşi smulse în grabă mîna dintr-a lui şi plecă după mama ei, fericită, fără să ştie de ce.

— Foarte bine ! zise Raskolnikov Soniei, înapoindu-se în odaie şi uitîndu-se la ea cu o privire senină. Dumnezeu să-i odihnească pe cei răposaţi, dar morţii cu morţii, şi viii cu viii ! Nu-i aşa ?

Sonia se uită cu mirare la chipul lui deodată luminat ; un timp, Raskolnikov rămase tăcut, cercetînd-o cu luare-aminte : tot ce-i povestise despre dînsa răposatul îi trecu o clipă prin minte.

— Doamne, Dunecika ! zise Pulheria Alexandrovna în stradă. Acum, parcă mă bucur şi eu că am plecat : mă simt mai uşoară. Vai, să mă fi gîndit ieri, în vagon, că pînă şi asta are să mă bucure !

— Eu repet, mamă : este încă foarte bolnav. Oare mata nu vezi ? Poate că s-a îmbolnăvit, suferind pentru noi. Trebuie să fim îngăduitoare şi atunci multe, multe se pot ierta...

— Tu n-ai fost însă de loc îngăduitoare ! o întrerupse Pulheria Alexandrovna cu aprindere şi parcă şi cu gelozie. Ştii, Dunia, mă uitam la voi : eşti leit portretul lui şi nu atît la faţă, cît la suflet ; amîndoi sînteţi melancolici, amîndoi tăcuţi şi iuţi la mînie, amîndoi mîndri şi mărinimoşi... Dar nu se poate ca el să fie egoist, Dunecika, nu-i aşa ? Ce zici ?... Şi, cînd mă gîndesc la cele ce se vor întîmpla deseară, mi se strînge inima !

— Nu te îngrijora, mamă : are să fie ce trebuie să fie.

— Dunecika ! Dar gîndeşte-te numai la situaţia noastră ! Dacă Piotr Petrovici renunţă ? scăpă imprudent sărmana Pulheria Alexandrovna.

— Ce fel de om ar fi el dacă ar face-o ! răspunse tăios şi dispreţuitor Dunia.

— Bine am făcut că am plecat, se grăbi s-o întrerupă Pulheria Alexandrovna. Trebuia să se ducă undeva, avea treabă ; să se ducă, să mai respire nitel aer... e atît de înăbuşitor acolo sus... dar unde să respiri aer aici ? Aici şi străzile, ca şi odăile, parcă nu au ferestre. Doamne, ce oraş !... Stai, dă-te la o parte, au să te strivească, transportă ceva ! Un pian... zău... cum se înghesuie... Şi de fata aceea mă tem tare...

— De care fată, mamă ?

— De Sofia Semionovna asta, care tocmai venise...

— De ce ?

— Am o presimţire, Dunia. Mă crezi sau nu, cum a intrat m-am gîndit numaidecît că tocmai aici e buba...

— Nicidecum ! strigă Dunecika, înciudată. Cum eşti şi mata, mamă, cu presimţirile ! O cunoaşte abia de ieri ; cînd a intrat nici n-a ştiut cine este.

— Ai să vezi !... Mă nelinişteşte. Ai să vezi, ai să vezi ! Nu mi-a fost la îndemînă cînd se uita la mine : se uita şi avea nişte ochi, că era să cad de pe scaun, îţi aminteşti. cînd el a început prezentările ? Şi apoi, nu e ciudat ? Ştii ce a scris Piotr Petrovici despre ea, şi Rodea ne-a prezentat-o, şi încă ţie ! Prin urmare, ţine la ea !

— Multe scrie Piotr Petrovici ! Şi despre noi s-a vorbit s-a scris, ai uitat ? Eu sînt convinsă că este... o fată de treabă şi că toate astea-s vorbe.

— Să dea Dumnezeu !

— Cît despre Piotr Petrovici, este un bîrfitor ordinar ! spuse deodată Dunecika.

Pulheria Alexandrovna se făcu parcă mai mică. Discuţia se întrerupse.

— Uite despre ce e vorba, iată ce treabă am cu tine... zise Raskolnikov, trăgîndu-l pe Razumihin la fereastră...

— Atunci am să-i spun Katerinei Ivanovna că o să veniţi... spuse grăbit Sonia, ridicîndu-se ca să plece.

— Îndată, Sofia Semionovna, aşteptaţi o clipă, nu ne încurcaţi de loc, nu avem secrete... Aş vrea să vă mai spun două vorbe... Ascultă, se întoarse el către Razumihin, fără să isprăvească, parcă tăind cu toporul. Îl cunoşti pe ăla... cum îi zice ?... Pe Porfiri Petrovici ?

— Cum să nu-l cunosc ? Mi-e rudă. Dar ce este ? adăugă Razumihin, foarte mirat.

— El anchetează cazul acela... asasinatul... despre care aţi discutat ieri ?

— Da. Şi ?...

Razumihin holbă ochii.

— I-a interogat pe cei cu amanete ; am avut şi eu două lucruşoare acolo, nişte fleacuri, totuşi e un ineluş al soră-mi, pe care mi-l dăduse ca amintire la plecare, şi ceasul de argint al tatălui meu. Toate la un loc nu fac mai mult de cinci-şase ruble, dar ţin la ele ca la amintiri. Acum ce să fac ? Nu vreau să se piardă, mai ales ceasul. Am tremurat adineauri că are să ceară mama să-l vadă, cînd s-a vorbit despre ceasul Dunecikăi. E singurul lucru care a rămas de la tata. Mama se îmbolnăveşte dacă se pierde ! Aşa-s femeile ! Învaţă-mă tu ce să fac. Ştiu că ar trebui să mă duc să dau o declaraţie. Dar n-ar fi bine să mă duc chiar la Porfiri Petrovici, ce zici ? Ce crezi ? Aş vrea să isprăvesc cît mai repede. Ai să vezi că mama are să întrebe de ceas încă înainte de masă.

— În nici un caz să nu te duci la secţie, ci de-a dreptul la Porfiri ! strigă Razumihin, cuprins deodată de nu ştiu ce tulburare. Cît de fericit sînt ! Dar ce mai stăm, să mergem chiar acum, e la doi paşi de aici, îl găsim negreşit !

— Fie... să mergem...

— Are să fie foarte, foarte, foarte mulţumit să te cunoască! I-am vorbit mult despre tine cu diverse ocazii... Şi ieri i-am vorbit. Să mergem !... Prin urmare, ai cunoscut-o pe bătrîna ? Asta e !... Ce întorsătură minunată, minunată !... A, da... Sofia Ivanovna...

— Sofia Semionovna, îl corectă Raskolnikov. Sofia Semionovna, omul acesta este Razumihin, prietenul meu şi un om foarte de treabă...

— Dacă aveţi un drum de făcut... începu Sonia intimidîndu-se şi mai tare, neîndrăznind să se uite măcar la Razumihin.

— Să mergem ! hotărî Raskolnikov. Am să trec pe la dumneavoastră încă astăzi, Sofia Semionovna, dar vă rog să-mi spuneţi unde locuiţi ?

Spuse aceste cuvinte nu încurcat, dar cu oarecare grabă şi ferindu-se de a întîlni privirea fetei. Sonia îi dădu adresa şi se roşi toată. Ieşiră tustrei.

— Nu încui ? întrebă Razumihin, coborînd scara în urma lor.

— Niciodată !... De mai bine de doi ani tot vreau să cumpăr un lacăt, adăugă el cu nepăsare. Ferice de cine nu are ce încuia, spuse el Soniei, rîzînd. Se opriră jos, în gang. Dumneata o iei la dreapta, Sofia Semionovna ? Dar, spune-mi te rog : cum ai aflat unde stau ? întrebă el, dar se vedea că ar fi vrut să-i spună cu totul altceva şi că ar fi vrut să se tot uite în ochii ei liniştiţi, limpezi şi nu izbutea, parcă.

— Păi i-aţi dat ieri adresa Polinkăi.

— Polia ? A, da... Polecika ! Micuţa aceea... sora dumitale ? I-am dat adresa ?

— Aţi uitat ?

— Nu... îmi amintesc...

— Eu am auzit de dumneavoastră chiar de la răposat, încă în ziua cînd... Numai că nu ştiam cum vă zice şi nici el nu ştia... Acum însă... cînd am aflat cum vă cheamă... am venit... şi am întrebat : unde şade domnul Raskolnikov ?... Nu ştiam că şi dumneavoastră sînteţi subchiriaş... Rămîneţi cu bine... Am să-i spun Katerinei Ivanovna...

Se simţea fericită că putea, în sfîrşit, să plece ; porni cu capul în pămînt, grăbită să străbată cît mai iute cei douăzeci de paşi pînă în colţul străzii, unde trebuia s-o ia la dreapta, să dispară din văzul lor şi, rămînînd singură, să meargă iute, fără să se uite nici în dreapta, nici în stînga, gîndindu-se, retrăind în minte şi cumpănind fiecare cuvînt rostit, fiecare gest. Niciodată, niciodată în viaţă nu încercase ceva asemănător. O lume nouă răsărise pe neaşteptate, nedesluşit, în sufletul ei. Îşi aminti că Raskolnikov promisese să vină la dînsa azi, poate încă în dimineaţa aceea, poate chiar acum !

„Numai de n-ar veni astăzi ! Fă, Doamne, să nu vină astăzi ! şopti ea cu inima strînsă, implorînd cerul ca un copil speriat. Doamne ! Să vină la mine... în odaia aceea... să vadă, o, Doamne !"

Şi, firește, cufundată în gînduri, Sonia nu putea să observe că un necunoscut o urmărea cu grijă, pas cu pas. O urmărea de cînd ieşise din gang. În momentul cînd tustrei se opriseră să mai schimbe două vorbe pe trotuar, domnul acesta trecea pe lîngă ei şi tresări mirat, prinzînd din întîmplare vorbele Soniei : „Am întrebat : unde şade domnul Raskolnikov ?" Trecă-

torul îi cercetă pe furiș, dar cu atenție, pe toți trei, mai ales pe Raskolnikov, căruia îi vorbea Sonia ; apoi privi casa și și-o însemnă în minte. Toate acestea le făcu într-o clipă, din mers, cît se poate de discret, apoi trecu mai departe, mergînd ceva mai încet, ca și cum ar fi așteptat pe cineva. Pe Sonia o aștepta ; văzuse că cei trei își luau rămas bun și că Sonia se îndrepta spre casă.

„Unde-o fi stînd ? Am mai văzut-o undeva, se gîndea el, căutînd să-și amintească chipul Soniei... Trebuie să aflu."

La colțul străzii, el trecu drumul, se întoarse și văzu că Sonia merge pe urmele lui pe același drum și că e atît de absorbită de gîndurile ei, încît nu vede nimic. După colț, ea coti pe aceeași stradă pe care trebuia s-o apuce și el. O urmă fără s-o piardă din ochi, dar mergînd pe celălalt trotuar ; după vreo cincizeci de pași, trecu din nou strada pe partea pe care mergea Sonia, o ajunse din urmă și merse în spatele ei, păstrînd distanța de cinci pași.

Era un bărbat de vreo cincizeci de ani, destul de înalt, trupeș, cu umeri lați și cam rotunjiți, ceea ce îl făcea să pară adus de spate. Îmbrăcat elegant și comod, avea o înfățișare impunătoare, de boier. Ținea în mînă un baston frumos, cu care izbea trotuarul la fiecare pas ; mănușile erau impecabile. Obrazul lui, cu pometii ieșiți, era destul de plăcut, iar după culoarea și prospețimea pielii nu părea un locuitor al Petersburgului. Părul, încă des, blond-deschis, abia începuse a încărunți, iar barba deasă și lată, care cobora ca o lopată pe piept, era și mai blondă decît părul. Ochii albaștri aveau o privire rece, serioasă, fixă ; buzele erau roșii. În toate amănuntele, acest bărbat se păstrase bine și părea mult mai tînăr decît era.

Cînd Sonia ajunsese în dreptul canalului, rămăseseră singuri pe trotuar. Tot uitîndu-se după dînsa, domnul își dădu seama că e distrată și absorbită de gîndurile ei. Ajunsă în fața casei în care locuia, Sonia intră în gang, iar el o urmă, cam mirat. În curte fata o luă la dreapta, în colțul unde începea scara spre locuința ei. „Hm !" făcu boierul necunoscut, și începu să urce scara pe urmele ei. Abia atunci îl observă și ea. Urcă la etajul doi, coti spre balcon și sună la ușa cu numărul nouă, unde scria cu cretă : „Kapernaumov, croitor". „Hm !" făcu iarăși necunoscutul, mirat de ciudata coincidență, și sună alături, la numărul opt. Cele două uși erau la șase pași una de cealaltă.

— Staţi la Kapernaumov ? întrebă el şi rîse, uitîndu-se la ea. Mi-a dres o jiletcă. Eu stau alături, la doamna Reslih, Gertruda Karlovna. Ce potrivealâ !

Sonia îl privi, atentă.

— Sîntem vecini, urmă el cu deosebită voioşie. Sînt abia de trei zile în oraş. La revedere, sper să ne mai întîlnim.

Sonia nu răspunse ; uşa se deschise şi ea se strecură în casă. Se simţea ruşinată şi parcă puţin speriată...

Tot drumul pînă la Porfiri Petrovici, Razumihin se arătă neobişnuit de surescitat.

— Foarte bine, frate, repetă el de cîteva ori, şi mă bucur ! Mă bucur grozav !

„De ce te-i fi bucurînd ?" se întrebă în gîndul lui Raskolnikov.

— Habar n-aveam că şi tu amanetai la bătrîna. E... e mult de atunci ? Adică, e mult de cînd ai fost la ea ?

„Ce tembel naiv !"

— Cînd am fost ? Raskolnikov se opri, căutînd să-şi aducă aminte. Cu vreo trei zile înainte de moartea ei, mi se pare. De altfel, eu nu pot să răscumpăr obiectele acum, se grăbi el să adauge, ca şi cum ar fi fost foarte preocupat de obiectele lui, nu am decît o rublă de argint... din pricina acelui afurisit delir de ieri !

Apăsă în chip deosebit pe cuvîntul „delir".

— Da, da, firește, se grăbi să-i cînte în strună Razumihin. Deci asta te-a... impresionat atunci într-o oarecare măsură... Ştii, şi în delir tot vorbeai de inele şi lănţişoare... Da, da, firește... Acum e limpede, foarte limpede.

„Aşa, va să zică le-a intrat în cap ideea asta ! Şi omul ăsta, care s-ar lăsa răstignit pentru mine, se bucură că *s-a lămurit* de ce pomeneam de inele în delir ! Vorbele mele trebuie să fi întărit bănuielile... tuturor !"...

— O să-l găsim oare ? întrebă el tare.

— Îl găsim, cum să nu-l găsim ? ! se grăbi să afirme Razumihin. Este un băiat simpatic, ai să vezi ! E cam urs, adică este şi om de lume, dar e şi urs în unele privinţe. Nu-i prost de fel, e deştept, da, chiar foarte deştept, dar are un fel al lui de a gîndi... E bănuitor, sceptic, cinic... îi place să tragă oamenii pe sfoară, adică, mai bine zis, îi place să păcălească lumea... Şi, firește, se ţine de metode învechite, bazate pe probe ma-

teriale... dar își cunoaște, își cunoaște meseria... Anul trecut, a descoperit un caz, un asasinat, în care mai toate urmele fuseseră șterse ! Și dorește grozav, grozav să te cunoască !

— De ce așa de grozav ?

— Adică nu tocmai... vezi tu, în vremea din urmă, de cînd te-ai îmbolnăvit, i-am vorbit des și mult despre tine... Și el a ascultat... și cînd a aflat că ai urmat dreptul și că nu poți să-ți isprăvești studiile din motive materiale, a spus : „Ce păcat !" Și eu am tras concluzia... adică nu numai asta, dar toate la un loc. Ieri, Zametov... Ascultă, Rodea, aseară am fost beat, ți-am îndrugat vrute și nevrute pe cînd mergeam spre casă... și mă tem că tu ai luat prea în serios spusele mele...

— Ce anume ? Că ei mă socotesc nebun ? Poate că au dreptate, spuse Raskolnikov, zîmbind silit.

— Da, da... adică ce spun ! Nu, nu !... Dar tot ce am spus... (și despre celelalte) toate au fost niște aiureli de om beat.

— Ce te tot scuzi ? Mă plictisești ! strigă Raskolnikov cu enervare exagerată. De altfel, se prefăcea într-o anumită măsură.

— Știu, știu, înțeleg. Fii sigur că te înțeleg. Mi-e și rușine să-ți spun...

— Dacă ți-e rușine, n-ai decît să taci !

Tăcură amîndoi. Razumihin era în culmea fericirii și Raskolnikov se simțea dezgustat de aceasta. Îl neliniștea și cele ce abia îi spusese despre Porfiri Petrovici.

„Și în fața ăstuia trebuie să mă prefac, gîndea el, pălind, și îi zvîcnea inima în piept. Să mă prefac cît mai natural. De fapt, ca să par natural ar fi să nu mă prefac de loc. Să mă străduiesc să nu mă prefac prea mult. Nu, și străduința asta mi-ar da un aer nenatural... La urma urmelor, cum o fi... vom vedea... și acum... e bine sau nu că mă duc și acolo ? Fluturele vine singur la flacără. Îmi bate inima, asta-i prost."

— În casa asta cenușie, zise Razumihin.

„Cel mai important lucru de știut este : a aflat sau nu Porfiri Petrovici că aseară am fost la zgripțuroaica aceea în casă... și că am întrebat de sînge ? Trebuie să aflu numaidecît, de la primul pas, cum intru, să ghicesc după mutra lui ; altfel... altfel... să știu bine că mă dau de gol și tot am să aflu !"

— Știi ceva ! spuse el deodată lui Razumihin, zîmbind strengărește. Îmi pare, frățioare, că de azi-dimineață ești într-o mare frămîntare. Așa-i ?

— Frămîntare ? Nu sînt cîtuşi de puţin frămîntat, tăgădui Razumihin.

— Ba da, frate, nu mă înşel. Uite, adineauri, şedeai pe scaun cum nu şezi niciodată, pe un capăt şi tresăreai într-una. Ba săreai în sus fără nici o pricină, ba păreai supărat, ba mutra ta se făcea mai dulce ca mierea. Ai şi roşit chiar ; mai ales cînd ai fost invitat la masă, ai roşit grozav.

— Nu-i adevărat !... Ce tot îndrugi ?

— De ce te fîstîceşti ca un şcolar ? Ptiu, drace, iar a roşit !

— Nu fi porc !

— Dar ce te ruşinezi ? Romeo ! Lasă, te spun eu azi undeva, ha-ha-ha ! Ce-o să mai rîdă mama... şi încă cineva !...

— Stai, stai, ascultă, e foarte serios, e... dracu ştie ce, dacă e vorba pe aşa ! se zăpăci de-a binelea Razumihin, înghe-ţînd de groază. Ce-ai să le spui ? Eu, frate... Ah, ce porc eşti !

— Un adevărat trandafir de primăvară ! Ce bine-ţi şade, dacă ai şti : un Romeo lung de doi metri ! Şi cît de spălat eşti azi, ţi-ai curăţat şi unghiile, nu-i aşa ? Cînd s-a mai pomenit una ca asta ? Stai — te-ai şi pomădat, Doamne iartă-mă ! Ia apleacă-te puţin !

— Porcule ! ! !

Raskolnikov rîdea atît de tare, încît părea că nici nu se mai poate stăpîni, şi aşa, rîzînd, intră în apartamentul lui Porfiri Petrovici. Dinăuntru se putea auzi că intraseră rîzînd şi chicoteau în antreu ; tocmai asta şi dorea Raskolnikov.

— Nici o vorbă aici, sau... sau... te fac pilaf ! îi şopti furios Razumihin, apucîndu-l de umăr.

V

Dar Raskolnikov şi intrase în odaie, cu aerul unui om care caută din răsputeri să-şi ţină rîsul şi abia izbuteşte s-o facă. În urma lui venea Razumihin, lung, stîngaci, ruşinat la culme, cu obrazul răvăşit de mînie şi roşu ca un rac fiert. Mutra pe care o făcea şi întreaga lui înfăţişare erau într-adevăr destul de caraghioase în clipa aceea ca să îndreptăţească rîsul lui Raskolnikov. Acesta, înainte de a fi prezentat, se înclină în faţa gazdei, care sta în mijlocul camerei şi-l privea întrebător ; îşi strînseră mîna, şi Raskolnikov părea să-şi stăpînească cu

greu buna dispoziție în timp ce se prezenta. Dar abia își luase un aer mai serios și îngăimase primele vorbe de prezentare cînd, ca din întîmplare, se uită din nou la Razumihin și nu se mai putu stăpîni : rîsul izbucni în cascade, cu atît mai nestăvilit, cu cît îl ținuse pînă atunci înăbușit. Expresia de furie turbată cu care Razumihin ascultase acest rîs „din toată inima" dădea scenei o aparență de sinceră veselie și, mai ales, o făcea să pară cît se poate de firească. Și, ca dinadins, Razumihin îi spori efectul fără să vrea.

— Of ! Diavolul ăsta ! zbieră el, dînd mînios din mînă.

Nimeri într-o măsuță rotundă, pe care se afla un pahar cu ceai neisprăvit. Măsuța și paharul se răsturnară cu zgomot.

— De ce să spargem lucrurile, domnilor ? Facem pagubă statului ! strigă Porfiri Petrovici, vesel.

Scena se prezenta astfel : Raskolnikov rîdea atît, că își uită cîteva clipe mîna în mîna gazdei, dar știa că n-ar fi părut firesc s-o lase mai mult și prinse momentul potrivit ca s-o retragă cît mai iute și mai natural. Razumihin, rușinat la culme de căderea măsuței și de paharul spart, privea, posomorît, cioburile : apoi scuipă, se întoarse brusc la fereastră și rămase cu spatele la ei, uitîndu-se încruntat pe geam, fără să vadă nimic. Porfiri Petrovici rîdea și el cu poftă, dar era vădit că aștepta explicații. În colț, pe un scaun, ședea Zametov, care se sculase la intrarea musafirilor cu gura pînă la urechi, dar urmărea nedumerit și chiar bănuitor întreaga scenă și se uita, oarecum descumpănit, la Raskolnikov. Prezența neașteptată a lui Zametov îl impresionă neplăcut pe tînărul nostru.

„Trebuie să țin seama și de asta !" gîndi el.

— Iertați-mă, vă rog, începu el, prefăcîndu-se a fi foarte rușinat. Razumihin...

— Vai de mine, îmi face plăcere. Ați intrat atît de plăcut... Apoi, arătînd spre Razumihin : Iar el, nici bună ziua nu mai vrea să dea ?

— În adevăr, nu știu de ce s-a înfuriat pe mine. I-am spus pe drum că seamănă cu Romeo și... și i-am dovedit-o... altceva nimic.

— Porcule ! strigă Razumihin, fără să se întoarcă.

— Trebuie să fi avut motive serioase ca să se înfurie într-atît pentru o singură vorbuliță, spuse, rîzînd, Porfiri.

— Hei, tu, anchetatorule !... Lua-v-ar dracii pe toţi ! îl întrerupse Razumihin ; apoi, deodată, izbucni în rîs şi, cu obrazul vesel, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic, se apropie de Porfiri Petrovici. Ei, gata cu prostiile ! Să trecem la treabă : ăsta-i prietenul meu Rodion Romanovici Raskolnikov ; în primul rînd, a auzit vorbindu-se mult despre tine şi doreşte să te cunoască ; în al doilea rînd, are o mică treabă cu tine. A, Zametov ! Prin ce întîmplare eşti aici ? Vă cunoaşteţi ? De cînd ?

„Ce-o mai fi asta ?" se întrebă, alarmat, Raskolnikov.

Zametov păru încurcat, dar nu din cale-afară.

— Păi, ne-am cunoscut aseară, la tine, răspunse el cu nepăsare.

— Ce potrivire ! Închipuieşte-ţi, Porfiri, că săptămîna trecută m-a rugat să-l prezint, dar văd că v-aţi descurcat şi fără mine... Ai tutun ?

Porfiri Petrovici era îmbrăcat ca acasă, în halat, papuci scîlciaţi şi rufărie foarte curată. Era un bărbat de vreo treizeci şi cinci de ani, scund, gras, puţin borţos chiar ; se purta ras, fără mustăţi, fără favoriţi, cu părul tuns scurt pe capul rotund şi mare, cu o protuberanţă înspre ceafă. Faţa plină, rotundă şi cam cîrnă avea o culoare nesănătoasă, un galben-întunecat, dar era destul de vioaie şi chiar veselă. La prima vedere, putea să pară chiar blajin, să nu fi avut ochii aceia apoşi, cu licăriri neaşteptate, adăpostiţi după genele albicioase, care clipeau mereu, ca şi cum Porfiri Petrovici ar fi făcut cuiva cu ochiul. Privirea aceasta era în stranie discordanţă cu restul feţei, care avea ceva femeiesc ; de fapt, însă, expresia era mult mai serioasă decît părea la prima vedere.

Cum auzi că musafirul are „treabă" cu el, Porfiri Petrovici îl pofti de îndată să ia loc pe divan, se aşeză şi el în celălalt capăt şi-şi aţinti cu mult interes ochii asupra lui, aşteptînd să vadă ce are să-i spună ; o asemenea atenţie te face, îndeobşte, să te simţi stingherit, mai ales cînd nu cunoşti destul de bine omul care te ascultă cu atîta curiozitate şi mai ales cînd — după părerea ta — cele ce ai de spus nu sînt de loc la înălţimea atenţiei deosebite ce ţi se dă. Totuşi, Raskolnikov lămuri pe scurt, în cuvinte clare şi bine legate, foarte deslușit, scopul vizitei sale şi, mulţumit de el însuşi, izbuti chiar să-l observe destul de bine pe Porfiri Petrovici. Acesta, la rîndul lui, nu-l slăbea din ochi. Razumihin, care luase loc în faţa lor, la

aceeași masă, urmărea cu însuflețire și nerăbdare expunerea, uitîndu-se mereu cînd la unul, cînd la celălalt, ceea ce oarecum întrecea măsura.

„Idiotul !" îl înjură în gînd Raskolnikov.

— Trebuie să faci o declarație la poliție, zise cu un aer preocupat Porfiri, să scrii că, aflînd despre cutare și cutare întîmplare, adică despre acest asasinat, ceri să se aducă la cunoștința anchetatorului, căruia i s-a încredințat cazul, că obiectele cutare și cutare îți aparțin și că dorești să le răscumperi... sau să le... în sfîrșit, au să-ți spună ei ce trebuie să scrii...

— Tocmai asta e : în clipa de față, nu prea stau bine cu banii, spuse Raskolnikov, prefăcîndu-se că se rușinează, și nu pot nici măcar atîta lucru... Vedeți dumneavoastră, aș dori numai să anunț că obiectele astea sînt ale mele și că atunci cînd voi avea bani...

— N-are importanță, răspunse Porfiri Petrovici, ascultînd cu răceală explicațiile privitoare la starea financiară ; de altfel, declarația mi-o poți adresa chiar mie, dacă vrei, în același sens, cum că, aflînd cutare și cutare fapt, declar că obiectele cutare sînt ale mele și vă rog...

— Pe hîrtie simplă, nu ? îl întrerupse grăbit Raskolnikov, părînd că se interesează numai de latura bănească a chestiunii.

— O, pe cea mai simplă !

Și Porfiri Petrovici îl privi deodată, vădit ironic, printre gene, făcîndu-i parcă semn din ochi. De altfel, poate că lui Raskolnikov i s-a părut numai, fiindcă acestea s-au petrecut într-o clipită. Totuși, parcă a fost ceva. Raskolnikov ar fi putut să jure că Porfiri Petrovici i-a făcut cu ochiul, dracu știe pentru ce.

„Știe !" îi fulgeră prin minte.

— Iertați-mă că v-am deranjat pentru atîta lucru, urmă el cam descumpănit. Obiectele mele nu valorează mai mult de cinci ruble, dar îmi sînt scumpe, fiind amintiri de la ființe dragi și, mărturisesc, cînd am aflat, m-am speriat grozav...

— De aceea ai sărit ca ars ieri, cînd Zosimov a spus că Porfiri cheamă la interogator pe toți debitorii bătrînei ! se amestecă Razumihin cu vădită intenție.

Asta era prea mult. Raskolnikov nu se mai putu stăpîni și ochii lui negri îl fulgerară, scăpărînd de mînie. Dar își reveni numaidecît.

— Mi se pare, frăţioare, că îţi baţi joc de mine ? spuse el cu prefăcută enervare. Recunosc că poate mă preocupă prea mult nişte obiecte care-ţi par ţie fără nici o valoare ; dar pentru atîta lucru nu mă poţi socoti nici egoist, nici zgîrcit şi apoi, în ochii mei, aceste două obiecte nu sînt nişte nimicuri. Ţi-am mai spus că ceasul de argint, care nu valorează mare lucru, este singurul obiect care mi-a rămas de la tata. Puteţi să rîdeţi, dar a venit mama (se întoarse el deodată către Porfiri Petrovici) şi dacă ar afla (se întoarse el iar iute către Razumihin, făcînd să-i tremure glasul), că ceasul s-a pierdut, îţi jur că ar fi tare amărîtă ! De, aşa-s femeile !

— Dar de loc ! N-am spus-o în acest sens ! Dimpotrivă ! strigă Razumihin, necăjit.

„E bine ? Natural ? N-am exagerat ? se întreba, neliniştit, Raskolnikov. Pentru ce am spus : «Aşa-s femeile !»"

— A venit mama dumitale ? se informă, cine ştie pentru ce, Porfiri Petrovici.

— Da.

— Cînd ?

— Aseară.

Porfiri Petrovici tăcu, pe gînduri.

— Obiectele dumitale nu puteau să se piardă în nici un caz, zise el liniştit şi rece. Te aşteptam de mult.

Şi ca şi cum nu ar fi spus nimic, împinse cu grijă scrumiera spre Razumihin, care arunca fără milă scrumul pe covor. Raskolnikov tresări. Porfiri Petrovici însă părea că nici nu se uită la el, îngrijorat de ţigara lui Razumihin.

— Cu-um ? L-ai aşteptat ? Dar tu ştiai că el amaneta *acolo ?* strigă Razumihin.

Porfiri Petrovici nu-i răspunse, ci vorbi de-a dreptul lui Raskolnikov :

— Cele două obiecte care-ţi aparţin — inelul şi ceasul — s-au găsit la *ea,* învelite într-o hîrtiuţă pe care e scris cu creionul numele dumitale, precum şi data cînd le-a primit...

— Ce straşnică memorie aveţi !... zîmbi, cam stînjenit, Raskolnikov, căutînd anume să-l privească drept în ochi ; dar nu se putu stăpîni să nu adauge : Am spus-o fiindcă, probabil, au fost foarte mulţi care au amanetat lucruri... aşa că nu era uşor să-l ţineţi minte pe fiecare... Şi totuşi, vi-i amintiţi pe toţi atît de precis şi... şi...

„Slab ! Ce prostie ! Pentru ce am adăugat asta ?"

— Păi îi cunoaştem pe toţi şi dumneata eşti singurul care încă n-ai binevoit să pofteşti pe la noi, răspunse Porfiri cu o nuanţă abia simţită de ironie.

— Nu prea am fost sănătos.

— Am auzit. Am auzit, de asemenea, că ai fost foarte necăjit, nu ştiu de ce. Şi acum mi se pare că eşti cam palid.

— Nu sînt palid cîtuşi de puţin... dimpotrivă, sînt sănătos tun ! răspunse brutal şi furios Raskolnikov, schimbînd deodată tonul.

Furia clocotea în el şi nu mai putea s-o înăbuşe. „Şi tocmai în furie am să mă trădez ! îi fulgeră prin minte. De ce mă chinuiesc ?"...

— Nu prea a fost sănătos, se amestecă Razumihin. Auzi ce zice ! Pînă mai ieri a zăcut în delir... Mă crezi, Porfiri ? Ieri, abia se ţinea pe picioare şi n-am apucat, Zosimov şi cu mine, să întoarcem o clipă spatele că s-a şi îmbrăcat, a şters-o pe ascuns de acasă şi a rătăcit, dracu ştie pe unde, pînă la miezul nopţii ! Şi asta absolut inconştient, în delir, îţi închipui ? Este un caz extraordinar !

— Cum ? *Absolut inconştient ?* Auzi dumneata !

Porfiri clătină din cap ca o babă.

— Ei, fleacuri ! Nu-l credeţi ! De altfel, sînt sigur că nu-l credeţi ! îi scăpă lui Raskolnikov într-un acces de furie.

Dar Porfiri Petrovici păru că nu auzise aceste cuvinte ciudate.

— Dacă nu erai inconştient, ai fi plecat de-acasă ? se înfierbîntă deodată Razumihin. Pentru ce ai ieşit din casă ? Pentru ce ?... Şi de ce în ascuns ? Recunoaşte şi tu că nu erai în toate minţile ! Acum, cînd primejdia a trecut, ţi-o pot spune deschis.

— Ieri m-au plictisit de moarte, se întoarse Raskolnikov spre Porfiri, cu un zîmbet obraznic şi sfidător, şi am fugit să-mi caut o locuinţă unde să nu mă mai găsească, ba am luat cu mine şi o groază de bani. Domnul Zametov i-a văzut. Ascultă, domnule Zametov, eram aseară în toate minţile sau deliram ? Rezolvă dilema !

În clipa aceea l-ar fi sugrumat bucuros pe Zametov, a cărui tăcere şi privire nu-i plăceau de loc.

— După părerea mea, ai vorbit ca un om absolut conştient de ce spune, şi chiar isteţ, cu multă inteligenţă, numai că erai nervos din cale-afară, declară pe un ton sec Zametov.

— Nikodim Fomici mi-a spus azi, se amestecă Porfiri Petrovici, că v-a întîlnit ieri, foarte tîrziu, în locuința unui funcționar care a fost călcat de o trăsură...

— Chiar și asta ! prinse firul Razumihin. Spune, nu te-ai purtat ca un nebun la funcționarul acela ? Ultimii bani pe care îi avea i-a dat văduvei pentru înmormîntare ! Dacă ai vrut s-o ajuți, puteai să-i dai cincisprezece, hai, douăzeci de ruble, să-ți fi lăsat și ție măcar trei ruble ; dar nu, i-ai trîntit toți douăzeci și cinci !

— De unde știi, poate am găsit o comoară și nu ți-am spus nimic ? Și de aceea am fost atît de generos ieri... Domnul Zametov știe că am găsit o comoară !... Mă scuzați, vă rog, spuse el lui Porfiri, cu buzele tremurînde, că vă plictisim de o jumătate de ceas cu vorbăria asta măruntă. V-am obosit, nu ?

— Vai de mine, dimpotrivă, dimpotrivă ! Dacă ai ști cît de mult mă interesează persoana dumitale ! Mă interesează să te văd și să te ascult... și, mărturisesc, sînt încîntat că ai binevoit, în sfîrșit, să vii la mine...

— Dă-ne măcar un ceai ! Mi s-a uscat gîtlejul ! strigă Razumihin.

— Minunată idee ! Poate că și ceilalți ne țin companie ? Dar... n-ai vrea să iei ceva mai substanțial înainte de ceai ?

— Du-te odată !

Porfiri Petrovici ieși să comande ceaiul.

În capul lui Raskolnikov gîndurile se învălmășeau vijelios. Era grozav de iritat.

„Cînd te gîndești că nici măcar nu se ostenește să se prefacă ! Dacă nu mă cunoști de fel, ce te-a făcut să vorbești despre mine cu Nikodim Fomici ? Prin urmare, nici nu mai vor să ascundă că mă urmăresc ca o haită de cîini ! Mă scuipă în obraz ! tremura el de furie. Hai, loviți-mă, dar nu vă mai jucați cu mine ca pisica cu șoarecele ! Este nepoliticos din partea dumitale, Porfiri Petrovici ; s-ar putea să nu-ți permit să te joci cu mine !... S-ar putea să mă scol și să-ți trîntesc de la obraz tot adevărul ; atunci o să vedeți voi cît vă disprețuiesc !"... Răsuflă greu. „Dar dacă mi se pare numai ? Dacă nu e decît un miraj și greșesc, mă înfurii și, din lipsă de experiență, nu-mi pot juca rolul mîrșav ? Poate că tot ce spun ei o spun fără nici o intenție ? Cuvintele în sine sînt foarte obișnuite, dar ele sînt pline de subînțelesuri... Ar fi putut să spună toate acestea ori-

cînd şi totuşi e ceva... De ce a spus Porfiri Petrovici de-a dreptul «ea», vorbind despre bătrînă ? De ce Zametov a adăugat «isteţ», «cu multă inteligenţă» ? De ce-mi vorbesc pe acest ton ? Da... tonul... Cum se face că lui Razumihin nu i se pare suspect ? Acestui nătărău candid nu i se pare niciodată nimic suspect. Iar mă apucă frigurile !... Mi-a făcut adineauri Porfiri cu ochiul sau mi s-a părut numai ? Mi s-a nălucit, desigur ; de ce să-mi fi făcut cu ochiul ? Vor să mă aţîţe, să mă scoată din fire ? Sau toate nu-s decît o nălucire — sau ei ştiu tot !... Pînă şi Zametov a fost obraznic... Dar oare Zametov a fost într-adevăr obraznic ? Şi-a schimbat părerea în cursul nopţii. Ştiam eu că are să-şi schimbe părerea. Se poartă ca unul de-al casei şi totuşi vine aici pentru întîia oară. Porfiri nu-l consideră un musafir, stă cu spatele la el. S-au înţeles ! S-au înţeles pe *socoteala mea !* Înainte de sosirea mea, au vorbit despre mine, asta-i sigur !... Or fi ştiind despre vizita mea la locuinţa bătrînei ? Aş vrea să ştiu mai repede !... Cînd i-am spus adineauri că am fugit ca să-mi închiriez o locuinţă, s-a făcut niznai, n-a ridicat mănuşa... Bine am mai întors-o cu locuinţa : poate să-mi prindă bine mai tîrziu !... Deliram, şi pace bună !... Ha-ha-ha ! Ştie tot ce s-a întîmplat aseară ! Numai de venirea mamei n-a ştiut !... Auzi, zgripţoroaica scria cu creionul pînă şi data !... Nu, nu, n-ai să mă prinzi ! Toate astea încă nu sînt fapte, sînt numai presupuneri ! Mie să-mi daţi fapte ! Şi nici vizita la locuinţa bătrînei nu este un fapt, se explică perfect prin delir ; ştiu eu ce să le spun... Dar ei ştiu că am fost acolo ? Nu plec pînă nu aflu ! De ce am venit aici ?... Faptul că sînt furios ar putea deveni o dovadă împotriva mea. Ah, cît de irascibil am ajuns ! Poate că totuşi e mai bine aşa : îmi joc rolul de bolnav... Ei dibuiesc încă. Au să încerce să mă încurce. De ce am venit aici ?"

Toate acestea îi trecură prin minte cu iuţeala fulgerului.

Porfiri Petrovici se întoarse numaidecît. Părea brusc foarte bine dispus.

— De aseară, de la cheful tău, frate, capul meu... Şi în întregime parcă mă simt deşurubat, începu el să spună lui Razumihin, cu un ton vesel pe care nu-l avusese pînă atunci.

— Ce-a mai fost ? Aseară v-am părăsit cînd era discuţia mai interesantă. Cine a învins ?

— Nimeni, bineînţeles. Au ajuns la probleme eterne, au bătut cîmpii.

— Închipuieşte-ţi, Rodea, unde au ajuns ieri : dacă există sau nu există crimă. Ţi-am spus că e mare încurcătură !

— Nimic extraordinar. Cea mai obişnuită problemă socială, răspunse distrat Raskolnikov.

— Problema n-a fost formulată astfel, observă Porfiri.

— Nu tocmai aşa, ai dreptate, se învoi numaidecît Razumihin, înfierbîntîndu-se după obiceiul lui. Ascultă, Rodion, ascultă şi dă-ţi şi tu părerea. Ţin foarte mult. Aseară m-au scos din sărite şi te-am tot aşteptat ; le spusesem că ai să vii... Întîi au pornit de la punctul de vedere al socialiştilor. E ştiută teoria lor : crima este protestul individului împotriva unei proaste orînduiri sociale, nimic mai mult, asta e tot ; ei nu admit alte cauze !

— Nu-i adevărat ! strigă Porfiri Petrovici.

Părea tot mai însufleţit şi rîdea mereu, uitîndu-se la Razumihin, ceea ce-l înfierbînta şi mai mult pe acesta.

— Ei nu admit alte cauze ! îl întrerupse Razumihin cu foc. Spun adevărul !... Uită-te în cărţile lor : întreaga vină o poartă „mediul" şi nimic altceva ! Asta este expresia lor preferată ! De aici urmează concluzia că dacă societatea ar fi bine orînduită, crima ar dispare, fiindcă, nemaiexistînd motive de protest, toată lumea, într-o clipită, ar deveni sfîntă. De fire nu se ţine seama, firea este desconsiderată, ea n-are ce căuta ! Teoriile lor nu admit o umanitate care se dezvoltă istoric, urmînd o cale *vie* şi transformîndu-se pînă la urmă de la sine într-o societate bine organizată, ci, dimpotrivă, un sistem social izvorît din cine ştie ce cap de matematician, care organizează umanitatea şi o face într-o clipă să devină sfîntă şi lipsită de cusururi, fără să mai treacă prin nici un proces de transformare, fără să urmeze calea dezvoltării fireşti, vii, istorice ! Şi de aceea, ei, instinctiv, urăsc atît de mult istoria : „Istoria e numai monstruozitate şi prostie", zic ei, şi pun totul pe seama prostiei ! De aceea urăsc ei atît de mult procesul *viu* al vieţii : ei nu au nevoie de *suflete vii !* Sufletul viu cere viaţă, nu vrea să se supună ca un automat, sufletul viu este suspicios, sufletul viu este retrograd ! Pe cînd la ei, omul poate să miroasă a hoit, numai să fie suplu, ca de cauciuc — n-are suflet viu, n-are voinţă, e un suflet de rob şi n-are să se răzvrătească ! Pînă la urmă ei reduc totul la aşezarea cărămizilor, la împărţirea coridoarelor şi a odăilor în falanster ! Poftim : falansterul e gata ; atîta doar că firea noastră încă nu-i coaptă pentru falanster,

ea vrea viață, ea nu și-a desăvîrșit încă procesul viu și e încă prea devreme s-o înmormîntăm ! Înarmat numai cu logica nu poți trece peste fire ! Logica prevede trei cazuri, și ele se numără cu milioanele ! Să tai milioanele și să reduci totul numai la o problemă de confort ! Ce soluție ușoară ! E ispititor de limpede. Nici măcar nu-ți cere să gîndești ! Principalul este că nu trebuie să te gîndești ! Toată taina vieții se reduce la două pagini !

— Ia priviți cum s-a aprins, cum îi turuie gura ! Trebuie să-l ținem de mîini, rîse Porfiri. Închipuiește-ți dumneata, se întoarse el către Raskolnikov, aseară a fost la fel, într-o singură odaie, pe șase voci, ba ne-a mai dat și punci în prealabil, îți poți închipui ce a fost ! Nu, frate, nu-i adevărat : „mediul" face mult în crimă ; pot să-ți afirm acest lucru.

— Știu și eu că înseamnă mult, dar spune-mi altceva : un bărbat de patruzeci de ani violează o fetiță de zece. Mediul l-a împins s-o facă ?

— Dacă vrei, în sensul strict al termenului, poate că și mediul, răspunse Porfiri cu mare seriozitate. Crima împotriva fetiței poate fi foarte, foarte bine explicată cu ajutorul „mediului".

Razumihin aproape că sări în aer de furie.

— Vrei să-ți *argumentez* imediat, zbieră el, că ai gene albe numai din cauză că biserica Ioan cel Mare are o înălțime de treizeci și cinci de stînjeni ? Am să-ți argumentez limpede, exact, progresist, ba chiar cu o nuanță liberală ! Mă prind ! Pui rămășag ?

— Primesc ! Să auzim cum are să argumenteze !

— Se preface, diavolul ! urlă Razumihin, sărind de la locul lui și dînd din mîini. Nu meriți să stea cineva de vorbă cu tine ! Dinadins vorbește așa, tu nu-l cunoști încă, Rodion ! Și aseară le-a ținut parte numai ca să ne zăpăcească pe toți. Ce n-a spus el ieri, Doamne ! Și ei nu mai puteau de bucurie !... O, el o poate ține așa două săptămîni în șir. Anul trecut ne-a convins, nu știu pentru ce, că vrea să se călugărească : două luni a ținut-o una și bună ! Acum, nu demult, i-a venit ideea să ne încredințeze că se însoară, că totul e gata pentru nuntă. Ba și-a făcut chiar haine noi. Am început să-l felicităm. Și cînd colo, nici tu mireasă, nici tu nimic : pură fantezie !

— Nu-i adevărat ! Hainele mi le-am făcut mai înainte. Tocmai din pricina lor mi-a venit ideea să vă duc de nas.

— Chiar atît de prefăcut sînteţi ? întrebă Raskolnikov nepăsător.

— Credeai că nu ? Aşteaptă numai, am să te duc de nas şi pe dumneata, ha-ha-ha ! Nu, să vezi, să-ţi spun tot adevărul : în legătură cu toate aceste probleme, crime, medii, fetiţe, mi-am adus aminte chiar acum — de altfel, m-a interesat întotdeauna — un articolaş semnat de dumneata : *Despre crimă...* aşa mi se pare, am uitat titlul, nu mi-l mai amintesc exact. Acum două luni am avut plăcerea să-l citesc în *Cuvînt periodic.*

— Articolul meu ? În *Cuvînt periodic ?* întrebă, uluit, Raskolnikov. Într-adevăr, acum o jumătate de an, cînd am părăsit facultatea, am scris un articol ; era în legătură cu o carte ; dar l-am dus atunci la ziarul *Cuvînt săptămînal,* nu la *Cuvînt periodic.*

— Şi totuşi acolo a nimerit.

— Păi da, *Cuvînt săptămînal* a încetat să apară, tocmai de aceea n-au publicat articolul...

— Aşa este ; dar, încetîndu-şi apariţia, *Cuvînt săptămînal* s-a unit cu *Cuvînt periodic* şi de aceea articolaşul dumitale a fost publicat acum două luni în *Cuvînt periodic.* Dumneata n-ai ştiut ?

Raskolnikov într-adevăr nu ştia nimic.

— Păi atunci le poţi cere banii pentru articol ! Ce om ciudat ! Trăieşti atît de retras, că nu ştii nici măcar lucrurile care te privesc direct. Aşa este.

— Bravo, Rodka ! Şi nici eu n-am ştiut nimic ! strigă Razumihin. Chiar azi am să dau o fugă la bibliotecă să cer numărul. Acum două luni zici ? Din ce dată ? Nu-i nimic, îl găsesc eu ! Auzi, ce poveste ! Şi nici nu spune !

— Dar cum aţi ştiut că este articolul meu ? Era semnat cu o singură literă.

— Am aflat întîmplător, abia acum cîteva zile, de la un redactor pe care-l cunosc... Mă interesase foarte mult articolul.

— Pe cît îmi amintesc, analizam starea psihologică a criminalului în timp ce săvîrşeşte crima.

— Da, şi afirmai că ucigaşul se află totdeauna într-o stare morbidă cînd săvîrşeşte actul criminal. Foarte, foarte original, dar... pe mine, de fapt, nu m-a interesat această latură a articolului dumitale, ci o anumită idee strecurată la sfîrşitul lui, o idee pe care, din păcate, ai schiţat-o numai foarte vag... într-un

cuvînt, dacă-ţi aminteşti, lăsai să se înţeleagă că sînt unii oameni pe lume care ar putea... sau, mai bine zis, care ar avea tot dreptul să comită fel de fel de nelegiuiri şi crime, fără să ţină seamă de legi.

Această denaturare silită şi premeditată a ideii îl făcu pe Raskolnikov să zîmbească.

— Cum ? Ce ? Dreptul la crimă ? Şi nu pentru că „l-ar copleşi mediul" ? întrebă, aproape speriat, Razumihin.

— Nu, nu din pricina asta, răspunse Porfiri. În articolul dumnealui oamenii se împart în „obişnuiţi" şi „deosebiţi". Oamenii obişnuiţi trebuie să se supună legilor şi nu au dreptul să le calce pentru că, vedeţi dumneavoastră, ei sînt oameni obişnuiţi. Iar cei „deosebiţi" au dreptul să comită crime şi să calce orice lege, tocmai pentru că ei sînt oameni „deosebiţi". Aşa spune articolul dumitale, dacă nu mă înşel ?

— Cum asta ? Nu se poate ! mormăi, nedumerit, Razumihin.

Raskolnikov zîmbi din nou. Înţelese numaidecît despre ce era vorba şi unde voiau să-l împingă ; îşi aducea aminte perfect de articolul lui. Şi hotărî să accepte provocarea.

— De fapt, articolul meu nu spune asta, începu el cu simplitate şi modestie. Recunosc că aţi redat aproape exact ideea mea, dacă doriţi, chiar foarte exact... (rosti ultimele cuvinte cu oarecare plăcere). Singura diferenţă este că nu afirm de loc că oamenii deosebiţi trebuie neapărat să comită tot soiul de nelegiuiri, după cum aţi spus dumneavoastră. Cred că un astfel de articol nici nu ar fi fost publicat în presă. Am lăsat numai să se înţeleagă că un om „deosebit" ar avea dreptul... nu oficial, ci de la sine putere, ar avea dreptul să permită conştiinţei sale să treacă... peste unele piedici, şi asta numai în cazul cînd realizarea ideii lui (care uneori ar putea fi salvatoare pentru omenire) ar cere acest lucru. Aţi binevoit să spuneţi că articolul meu nu este clar ; sînt gata să vi-l lămuresc, pe cît cu putinţă. Poate că nu greşesc, presupunînd că tocmai asta este dorinţa dumneavoastră. După părerea mea, dacă descoperirile lui Kepler sau Newton, din pricina unor împrejurări, nu ar fi putut să ajungă la cunoştinţa oamenilor decît jertfindu-se viaţa unui om, a zece, a o sută şi chiar a mai multora, care ar întîrzia aceste descoperiri sau ar fi piedici în calea lor, atunci Newton ar fi avut tot dreptul şi chiar datoria... *să înlăture* pe aceşti zece sau o sută de oameni, ca să aducă descoperirea lui la cunoştinţa lu-

mii. De aici nu rezultă că Newton ar fi avut dreptul să ucidă pe cine i s-ar fi năzărit, sau să fure în fiecare zi la piață. În cursul articolului meu am dezvoltat, pe cît îmi amintesc, ideea că... legiuitorii și marii conducători ai omenirii, începînd din timpurile străvechi și continuînd cu Licurgii, Solonii, Mahomeții, Napoleonii etc... toți, fără nici o excepție, au fost niște criminali, dacă n-ar fi decît prin faptul că, făcînd legi noi, au călcat pe cele vechi, respectate cu sfințenie de societate, moștenite din moși-strămoși ; și, desigur, ei nu se dădeau înapoi de la vărsări de sînge (uneori cu desăvîrșire nevinovat și vărsat cu vitejie pentru legile cele vechi), dacă acest lucru le putea fi de folos. Trebuie să ținem seamă de faptul că mai toți acești mari conducători și binefăcători ai omenirii au făcut să curgă sîngele cu nemiluita. De unde trag concluzia că nu numai oamenii mari, dar toți cei care se înalță cîtuși de puțin deasupra nivelului obișnuit, cei care sînt în stare să spună ceva nou, trebuie să fie neapărat, prin însăși firea lor, niște criminali — mai mult sau mai puțin, bineînțeles. Altminteri, ei n-ar putea să se ridice deasupra celorlalți ; iar să rămînă la nivelul lor, asta desigur ei nu pot să admită, fiindcă nu le permite însuși felul în care sînt alcătuiți și, după părerea mea, e chiar de datoria lor să nu admită. Într-un cuvînt, după cum vedeți, pînă aici nu-i nimic nou în articolul meu. Aceste lucruri au fost spuse și scrise de mii de ori. Cît despre împărțirea oamenilor în obișnuiți și deosebiți, pe care o fac, recunosc că este cam arbitrară, de aceea nici n-am insistat asupra cifrelor exacte. Eu cred însă în ideea mea, și anume că oamenii, prin însăși legea firii, se împart în două categorii : în inferiori (oameni obișnuiți), material uman care servește numai la procreare, și în oameni în adevăratul înțeles al cuvîntului, cei care au darul sau talentul de a spune în mediul lor *un cuvînt nou*. Firește, se pot face subdiviziuni la infinit, dar trăsăturile acestor două categorii sînt destul de caracteristice : oamenii care fac parte din prima, adică materialul uman, oamenii în genere, sînt prin firea lor conservatori, cumpătați, trăiesc în ascultare și le place să se supună. După părerea mea, ei sînt chiar datori să fie supuși, pentru că asta este menirea lor, și aici nu este absolut nimic înjositor pentru ei. Oamenii care fac parte din cea de a doua — calcă legile sau sînt înclinați, prin firea lor, să le calce. Crimele acestor oameni sînt, firește, relative și de diferite grade ; cei mai mulți cer, sub diverse forme, distrugerea lucrurilor de

azi în numele binelui de mîine. Şi dacă un astfel de om, pentru ideea lui, ar trebui să verse sînge, să treacă peste cadavre, conştiinţa lui, după părerea mea, ar trebui să-i poată permite s-o facă, proporţional, fireşte cu ideea, cu amploarea ei — vă rog să notaţi asta. În articolul meu am vorbit despre dreptul lor la crimă numai în acest sens. (Dacă vă amintiţi, am pornit de la o problemă juridică.) De altminteri, nu trebuie să ne alarmăm : masa aproape niciodată nu le recunoaşte acest drept, îi spînzură, îi pedepseşte (mai mult sau mai puţin) şi, prin asta, îşi îndeplineşte cu perfectă dreptate menirea conservatoare, ceea ce nu împiedică apoi ca, în generaţiile următoare, aceeaşi masă să aşeze pe cei spînzuraţi pe un piedestal şi să-i preamărească (mai mult sau mai puţin). Oamenii din prima categorie sînt totdeauna stăpînii prezentului, cei din a doua — stăpînii viitorului. Cei dintîi conservă lumea şi o înmulţesc numeric ; cei din a doua categorie o împing înainte şi o duc spre un ţel. Şi unii şi alţii au absolut acelaşi drept la existenţă. Într-un cuvînt, toţi au aceleaşi drepturi şi — *vive la guerre éternelle* * pînă la Noul Ierusalim [15], fireşte !

— Deci crezi totuşi în Noul Ierusalim ?

— Cred, răspunse cu tărie Raskolnikov ; spunînd acest cuvînt, şi în tot cursul lungii sale tirade, îşi ţinea ochii aţintiţi într-un anume punct de pe covor.

— Şi... în Dumnezeu crezi ? Iartă-mi această curiozitate.

— Cred, repetă Raskolnikov, ridicîndu-şi ochii către Porfiri Petrovici.

— Şi... în învierea lui Lazăr crezi ?

— Cred... cred. Dar de ce vă interesează asta ?

— Crezi literalmente ?

— Literalmente.

— Aşa... Eram curios să ştiu. Scuză-mă, te rog Dar, dă-mi voie, urmă el, revenind la discuţia de mai înainte, oamenii aceştia nu sînt întotdeauna traşi la răspundere, unii, dimpotrivă...

— Triumfă în cursul vieţii ? O, da, unii îşi ating ţelul în cursul vieţii şi atunci...

— Atunci trag pe alţii la răspundere ?

— Dacă este nevoie, şi, la drept vorbind, asta se întîmplă de cele mai multe ori. În general, observaţia dumneavoastră este foarte subtilă.

---

* Trăiască războiul veşnic. (Fr.)

— Mulţumesc. Dar spune-mi : cum să-i deosebim pe oamenii aceştia deosebiţi de cei obişnuiţi ? Au un semn din naştere ? Cred că ar trebui mai multă precizie, cum s-ar zice, o mai vădită diferenţiere exterioară ; iartă această grijă firească a unui om practic şi loial, dar nu s-ar putea să le dăm, de pildă, haine deosebite sau poate vreo insignă specială ?... Întrucît, trebuie să recunoşti că dacă s-ar întîmpla vreo încurcătură, dacă unuia dintr-o categorie i s-ar năzări că aparţine celeilalte categorii... şi ar începe să „înlăture toate piedicile", după cum te-ai exprimat foarte fericit, atunci...

— O, asta se întîmplă destul de des ! Această observaţie este şi mai subtilă decît cea precedentă.

— Mulţumesc...

— N-aveţi pentru ce ; trebuie însă să ţineţi seama că această greşeală este cu putinţă numai din partea oamenilor din prima categorie, pe care am denumit-o, poate nu prea reuşit, a oamenilor „obişnuiţi". În pofida înclinaţiei înnăscute spre ascultare, mulţi dintre ei, printr-un joc al naturii, chiar dacă ar fi nişte dobitoci, se complac în a se crede oameni înaintaţi, meniţi să „distrugă" vechile rînduieli, se cred chemaţi să spună „cuvîntul nou", şi asta absolut sincer. Cît despre adevăraţii inovatori, pe ei adeseori nici nu-i observă sau îi disprețuiesc ca fiind înapoiaţi şi purtători ai unor idei înjositoare pentru umanitate. După părerea mea, însă, asta nu este o primejdie prea mare şi, în adevăr, nu aveţi nici un motiv să vă alarmaţi, fiindcă ei nu merg niciodată prea departe. Firește, ar putea fi bătuţi cu vergile, din cînd în cînd, ca pedeapsă că au greşit şi ca să fie puşi la locul lor, dar atîta tot ; şi nici măcar nu-i nevoie de unul care să execute sentinţa, fiindcă se flagelează ei singuri, căci sînt oameni foarte morali ; uneori îşi fac acest serviciu unii altora, iar alteori se biciuiesc cu propria lor mînă... Se pocăiesc în public — ceea ce este frumos şi o pildă înălţătoare ; într-un cuvînt, nu aveţi nici un motiv să vă neliniştiţi din pricina lor... Există o anumită lege în această privinţă.

— Ei, măcar sub acest raport m-ai liniştit puţin ; dar mai e un lucru care mă îngrijorează ; spune-mi, te rog, aceşti oameni care au dreptul să taie pe alţii, oamenii „deosebiţi", se nasc în număr mare ? Firește, eu sînt gata să mă înclin în faţa lor, totuşi, dacă sînt foarte mulţi, trebuie să admiţi că e oarecum înspăimîntător, nu-i aşa ?

— O, nu vă alarmaţi nici în această privinţă, urmă pe ace-

laşi ton Raskolnikov. În general, oameni înzestraţi cu idei noi, sau măcar capabili să spună cît de cît ceva *nou* se nasc într-un număr nespus de restrîns, uimitor de restrîns chiar. Este limpede că ordinea apariţiei acestor oameni, în diversele diviziuni şi subdiviziuni ale acestei categorii, trebuie să fie foarte strict determinată de o anumită lege a naturii. Firește, această lege astăzi *nu* ne este cunoscută, dar sînt încredinţat că ea există şi că, odată şi odată, va putea fi cunoscută. Masa uriaşă de oameni, materialul uman, există numai ca, în cele din urmă, printr-un lung şi misterios proces de încrucişări între diferite neamuri şi rase, să facă sforţarea să dea naştere, în sfîrşit, fie şi în proporţie de unul la mie, unui om cît de cît independent. Oameni cu o independenţă mai largă se nasc poate unul la zece mii (vorbesc aproximativ, pentru ilustrare). Oameni şi mai independenţi — unul la o sută de mii. Genii se nasc unul la cîteva milioane, iar marile genii, care schimbă faţa lumii, nu se nasc, poate, decît după trecerea a mii şi mii de milioane de oameni pe pămînt. Pe scurt, n-am avut ocazia să mă uit în retorta în care se petrec toate acestea. Dar, desigur, există, şi trebuie să existe, o lege determinată, şi nu poate fi vorba de întîmplare.

— Dar ce faceţi voi, vă arde de glumă ! strigă, în sfîrşit, Razumihin. Vă duceţi de nas reciproc ? Priviţi-i cum îşi bat joc unul de altul ! Vorbeşti serios, Rodea ?

Raskolnikov îşi ridică spre el obrazul palid şi trist şi nu-i răspunse nimic. Alături de acest obraz calm şi întristat, îi păru ciudat lui Razumihin tonul vădit sarcastic, insolent, sfidător şi *nepoliticos* al lui Porfiri...

— Ei, frate, dacă vorbeşti serios, atunci... Firește, ai dreptate, spunînd că teoria asta nu e nouă şi seamănă cu acelea pe care le-am citit şi auzit de o mie de ori ; dar partea într-adevăr *originală* şi care, spre groaza mea, îţi aparţine într-adevăr numai ţie, este că totuşi admiţi vărsarea de sînge. Admiţi — iartă-mă, cu un fel de fanatism... ca, în unele cazuri, conştiinţa să dea omului dezlegarea de a ucide. Asta este ideea principală a articolului tău. Dar dezlegarea aceasta de a ucide, dată de *conştiinţă,* este — după părerea mea — mult mai îngrozitoare decît o autorizaţie oficială, legală, de a *vărsa* sînge...

— Absolut just, mult mai îngrozitoare, interveni Porfiri.

— Nu, eu cred că te-ai exprimat greşit ! N-ai vrut să spui asta. Am să-ţi citesc articolul... Te-ai înfierbîntat ! Tu nu poţi să gîndeşti astfel... Am să citesc neapărat.

— Articolul meu nu conține nimic din toate acestea, acolo abia am atins această chestiune, spuse Raskolnikov.

Porfiri nu-și mai găsea astîmpăr.

— Așa, așa, acum aproape înțeleg felul dumitale de a privi crima, dar... iartă-mi insistența (prea te plictisesc, zău, mă simt chiar prost), vezi dumneata : adineauri m-ai liniștit în privința greșelilor ce s-ar putea produce în cazul cînd cele două categorii s-ar încurca, dar... pe mine mă preocupă diverse cazuri concrete ! Ce se întîmplă, de pildă, dacă un bărbat, sau un tînăr oarecare își închipuie că este un Licurg sau un Mahomed (în devenire, bineînțeles) și începe să înlăture piedicile... Am în fața mea o campanie lungă, își va zice el ; pentru această campanie am nevoie de bani... și se apucă să-și procure mijloace pentru ea... înțelegi cum ?

La aceste vorbe, Zametov, în colțul lui, pufni disprețuitor în semn de aprobare. Raskolnikov nici nu-și ridică ochii.

— Trebuie să recunosc, răspunse el liniștit, că astfel de cazuri într-adevăr s-ar putea întîmpla. Oamenii proști, și mai ales vanitoșii, trebuie să se prindă ușor în această undiță ; mai cu seamă tineretul.

— Vezi ? Și atunci ?

— Atunci, ce ? zîmbi Raskolnikov. Eu nu am nici o vină. Așa este și așa va fi. Uitați-vă, el, de pildă (și-l arătă cu capul pe Razumihin), îmi reproșa adineauri că eu admit vărsarea de sînge. Ei, și ? Nu-i societatea destul de bine apărată prin deportări, închisori, anchetatori, ocne ? Și atunci, de ce să ne alarmăm ? Prindeți hoțul...

— Și dacă punem mîna pe el ?

— Să-i fie de bine.

— E logic. Bine, și conștiința lui ?

— Ce vă pasă de ea ?

— Totuși, din spirit de umanitate.

— Cine are conștiință, să sufere, dacă devine conștient de greșeala lui. Asta-i va fi pedeapsa — în afară de ocnă, bineînțeles.

— Dar oamenii cu adevărat geniali, întrebă Razumihin, încruntîndu-se, acei care au dreptul să ucidă, nu trebuie să sufere de fel, nici pentru sîngele pe care l-au vărsat ?

— Ce rost are cuvîntul : *trebuie ?* Nu este vorba nici de permisiune, nici de interdicție. N-au decît să sufere, dacă le este milă de victimă... Suferința și durerea sînt totdeauna legate de

o conştiinţă largă şi de o inimă adînc simţitoare. Oamenii cu adevărat mari cred că trebuie să se simtă foarte trişti pe pămînt, adăugă el deodată visător, pe alt ton decît cel de pînă atunci.

Ridică ochii, se uită gînditor la cei de faţă, zîmbi şi-şi luă şapca. Era mult prea liniştit în comparaţie cu felul în care intrase adineauri şi simţea acest lucru. Toate lumea se ridică.

— Ei, ai să mă înjuri ori nu, ai să te superi ori nu, dar tot nu mă pot ţine, spuse Porfiri Petrovici, dă-mi voie să-ţi mai pun o mică întrebare (prea te obosesc), n-aş vrea decît să-ţi expun o mică idee, şi numai aşa, ca să nu uit...

— Bine, expuneţi-vă mica idee. Raskolnikov sta în faţa lui în aşteptare, serios şi palid.

— Vezi dumneata... nu ştiu, zău, cum să mă exprim mai bine... ideea mea e cam poznaşă... psihologică... În timpul cînd ai scris articolaşul acela, nu se poate — cred eu, he-he ! — să nu te fi considerat — măcar cît de cît — unul din acei oameni „deosebiţi", un om care rosteşte *cuvîntul nou,* în sensul dumitale adică... Nu-i aşa ?

— Se prea poate, răspunse cu dispreţ Raskolnikov.

Razumihin făcu o mişcare.

— Dar dacă-i aşa, atunci te-ai putea hotărî oare — în virtutea cine ştie căror insuccese, greutăţi sau pentru a contribui la binele întregii omeniri — să treci peste acest obstacol... de pildă, să omori sau să jefuieşti pe cineva ?...

Şi Porfiri parcă îi făcu din nou cu ochiul stîng, rîzînd tăcut, întocmai cum făcuse mai adineauri.

— Chiar dacă aş fi trecut, fără îndoială, nu v-aş spune nimic, îl sfidă Raskolnikov cu dispreţ şi trufie.

— Pe mine mă interesează numai în principiu, am întrebat ca să pătrund mai bine înţelesul articolului dumitale...

„Ah, ce cusută cu aţă este viclenia lui", gîndi Raskolnikov, dezgustat.

— Daţi-mi voie să vă atrag atenţia, răspunse el pe un ton sec, că nu mă consider nici un Mahomed, nici un Napoleon, sau alt personaj de acest fel, şi prin urmare nu vă pot da o lămurire satisfăcătoare de felul cum aş proceda.

— Vai de mine, dar cine la noi în Rusia nu se consideră azi un Napoleon ?! spuse deodată, cu o neplăcută familiaritate, Porfiri.

De data asta pînă şi intonaţia glasului trăda un gînd ascuns.

— Oare nu cumva un Napoleon în devenire a dat-o gata săptămîna trecută şi pe Aleona Ivanovna a noastră ? făcu deodată, din ungherul lui, Zametov.

Raskolnikov tăcea, uitîndu-se atent şi dîrz la Porfiri. Razumihin se încruntă, supărat. Şi mainte i se păruse că această discuţie ascunde ceva. Îşi roti furios privirile asupra lor. O clipă domni o tăcere apăsătoare. Raskolnikov se întoarse să plece.

— Pleci ? întrebă amabil Porfiri, întinzîndu-i cît se poate de prietenos mîna. Mi-a făcut mare, mare plăcere să te cunosc. Cît despre rugămintea dumitale, să n-ai nici o grijă. Scrie aşa cum ţi-am spus. Ar fi bine să mai treci pe la mine... zilele astea... fie şi mîine. Am să fiu singur pe la unsprezece. O să aranjăm tot... şi mai stăm de vorbă... Dumneata ai fost *acolo* printre ultimii, poate că ne-ai putea spune ceva... adăugă el cu aerul cel mai blajin.

— Doriţi să-mi luaţi interogatoriul în mod oficial, după toate regulile ? întrebă tăios Raskolnikov.

— Dar pentru ce ? Nu-i vorba deocamdată de aşa ceva. Nu m-ai înţeles. Vezi dumneata, nu vreau să scap nici o ocazie şi... şi am stat de vorbă cu toţi acei care amanetau la ea. . unora le-am luat declaraţii... dumneata eşti ultimul... Da, *à propos !* strigă el, bucuros deodată. Ce bine că mi-am adus aminte ! (Şi se întoarse către Razumihin.) Mi-ai spart urechile cu Mikolaşka acela... ei bine (se răsuci el din nou către Raskolnikov), sînt convins că băiatul e curat ca lacrima, dar ce să-i faci, a trebuit să-l necăjim şi pe el, şi pe Mitka... Iată despre ce-i vorba, unde-i buba : suind scara în ziua aceea... dă-mi voie : ai venit pe la opt ?

— Da, răspunse Raskolnikov, simţind cu neplăcere în aceeaşi clipă că ar fi putut să nu răspundă.

— Ei bine, suind scara pe la ora opt, n-ai văzut dumneata la etajul întîi, într-o locuinţă cu uşile deschise — dacă-ţi aminteşti — doi zugravi, sau măcar pe unul dintre ei ? Zugrăveau acolo, nu i-ai văzut ? Este de mare, mare importanţă pentru ei !...

— Zugravi ? Nu, nu i-am văzut... zise Raskolnikov încet, căutînd parcă să-şi amintească, şi, în aceeaşi clipă, încordîndu-şi întreaga fiinţă într-o tensiune chinuitoare, ca să nu-i scape nimic şi să ghicească cît mai repede unde era capcana... Nu, n-am văzut şi nici n-am observat ca vreun apartament să fi fost deschis... dar la etajul trei (în sfîrşit, înţelese unde era capcana şi triumfa), îmi amintesc că se muta un funcţio-

nar... din apartamentul care e pe același palier cu Aleona Ivanovna... da, da, îmi amintesc limpede... soldații tocmai scoteau un divan și m-au înghesuit în perete... cît despre zugravi, nu, nu-mi amintesc să-i fi văzut... și pare-mi-se că nici vreo locuință deschisă nu era. Nu, nu era...

— Ce tot îndrugi ! strigă deodată Razumihin, ca și cum s-ar fi dezmeticit și și-ar fi dat seama despre ce era vorba. Zugravii au lucrat în ziua asasinatului, iar el a fost acolo cu trei zile înainte ! Ce tot întrebi ?

— Ptiu ! Le-am încurcat ! se plesni cu palma peste frunte Porfiri. Dracu să mă ia, m-am zăpăcit rău cu chestia asta ! spuse el drept scuză lui Raskolnikov. Este atît de important să aflăm dacă i-a văzut cineva pe la ora opt în locuința aceea, încît fără să mă gîndesc, am crezut că dumneata mi-ai putea spune ceva... am încurcat zilele !

— Trebuie să fii mai atent ! spuse Razumihin, supărat.

Ultimele cuvinte fură rostite în antreu. Porfiri Petrovici îi însoți cu multă amabilitate pînă la ușă. Cei doi ieșiră în stradă, întunecați și ursuzi ; făcură cîțiva pași fără să scoată o vorbă. Raskolnikov răsuflă din adîncul plămînilor...

VI

— ...Nu cred ! Nu pot să cred ! repeta Razumihin, uluit, căutînd din răsputeri să răstoarne argumentele lui Raskolnikov. Se apropiau de hotelul lui Bakaleev, unde Pulheria Alexandrovna și Dunia îi așteptau de mult.

În focul discuției, Razumihin se oprea într-una în mijlocul drumului, tulburat și emoționat și de faptul că pentru întîia oară vorbeau deschis despre *asta*.

— Nu crede !... răspundea Raskolnikov, zîmbind rece și nepăsător. Tu, după cum ți-e obiceiul, n-ai observat nimic, dar eu am cîntărit fiecare cuvînt.

— Ești bănuitor, de aceea ai cîntărit... Hm... într-adevăr, recunosc că tonul lui Porfiri a fost destul de ciudat și, mai ales, ticălosul acela de Zametov !... Ai dreptate, avea ceva, dar de ce ? De ce ?

— S-a răzgîndit peste noapte.

— Dar dimpotrivă, dimpotrivă ! Dacă ar fi avut ideea asta absurdă, s-ar fi străduit pe cît era cu putinţă să nu arate acest lucru, să-şi ascundă cărţile, ca să te prindă pe urmă... Pe cînd aşa, s-a purtat cu neobrăzare şi fără tact.

— Dacă ar fi avut fapte, fapte reale, sau măcar vreo bănuială întemeiată, atunci, într-adevăr, ar fi încercat să-şi ascundă jocul în speranţa că va obţine şi alte probe (cred că de mult ar fi făcut o percheziţie la mine !). Dar ei nu au fapte, nici un fapt concret, toate-s din imaginaţie, numai presupuneri şi ipoteze neîntemeiate pe nimic real, de aceea încearcă să zăpăcească prin obrăznicie. Poate că este furios tocmai fiindcă n-are fapte concrete şi l-a luat gura pe dinainte de necaz. Poate însă are vreo intenţie anumită... Pare un om inteligent... Poate voia să mă sperie, prefăcîndu-se că ştie... Are şi el metodele lui psihologice, frate... Dar mi-e scîrbă să explic toate astea. Să le lăsăm !

— Şi e jignitor, jignitor ! Eu te înţeleg ! Dar... fiindcă tot am început să vorbim deschis (şi e foarte bine că am început, în sfîrşit, să vorbim deschis — mă bucură !), trebuie să-ţi mărturisesc că am observat de mult că au această idee ; bineînţeles, abia schiţată, dar şi aşa, umbra asta de bănuială, cum de le-a venit în minte ? Cum au îndrăznit ? Unde, unde se ascund rădăcinile ? Dacă ai şti ce furie m-a cuprins ! Gîndeşte-te numai : un student sărac, cu sufletul strivit de mizerie şi ipohondrie, în ajunul unei boli grave, pe care poate o şi purta în el (bagă bine de seamă !), bănuitor, orgolios, conştient de valoarea lui, şi care timp de şase luni a stat închis în casă, fără să vadă pe nimeni, îmbrăcat în zdrenţe, cu cizme fără tălpi, stă în faţa unor nenorociţi de comisari de poliţie şi le îndură batjocura ; apoi datoria aceea neaşteptată ce-i cade pe cap, poliţa cu termenul depăşit, a cărei achitare o cere consilierul de curte Cebarov, mirosul de vopsea rîncedă, treizeci de grade Réaumur de căldură, aerul închis, o droaie de oameni, conversaţia despre asasinarea persoanei pe care o vizitase în ajun, şi toate acestea pe stomacul gol ! Cum să nu leşine ! Şi pe asta întemeiază ei totul ! De aici pornesc. Lua-i-ar dracu ! Îmi dau seama că e supărător, dar să fi fost în locul tău, Rodka, le-aş fi rîs în nas, sau şi mai bine : i-aş fi scuipat pe toţi în obraz şi aş fi împărţit la stînga şi la dreapta vreo douăzeci de palme serioase, aşa cum se cuvine, şi aş fi isprăvit povestea. Dă-i dracului ! Curaj ! Mai mare ruşinea !

„Ce bine a expus el toate acestea", se gîndi Raskolnikov.

— Să-i dau dracului ? Şi mîine — poftim iarăşi la interogator ! zise el cu amărăciune. Să mă înjosesc, să le dau explicaţii ? Şi aşa îmi pare rău că ieri, la tractir, m-am înjosit primind să stau de vorbă cu Zametov...

— La naiba ! Mă duc eu singur la Porfiri ! Şi am să-l descos, *ca pe o rudă;* trebuie să-mi spună tot, pînă în rădăcină. Cît despre Zametov...

„În sfîrşit, a înţeles !" se gîndi Raskolnikov.

— Stai ! strigă Razumihin, apucîndu-l deodată de umăr. Stai ! Te înşeli ! Îmi dau seama : te înşeli ! Ce capcană vezi tu în asta ? Spui că întrebarea cu privire la zugravi era o capcană ? Ia gîndeşte-te bine : să fi fost tu *acela,* erai tu prost să spui că ai văzut pe cineva lucrînd în locuinţa aceea... că i-ai văzut pe lucrători ? Dimpotrivă : n-ai văzut nimic, chiar dacă i-ai fi văzut ! Cine ar mărturisi împotriva lui însuşi ?

— Dacă aş fi făcut eu *acel lucru,* aş fi spus neapărat că i-am văzut pe lucrători şi locuinţa aceea, urmă fără chef şi cu vădit dezgust Raskolnikov.

— Dar de ce să vorbeşti împotriva ta însuţi ?

— Pentru că numai mujicul sau un om cu totul lipsit de experienţă neagă, la interogator, tot. Un om cît de cît experimentat şi inteligent caută — în măsura posibilităţilor — să recunoască toate faptele materiale, în afara faptului însuşi, toate amănuntele pe care nu le poate înlătura ; numai că le explică altfel, le dă un sens nou şi neaşteptat, care le schimbă semnificaţia şi le pune în altă lumină. Porfiri îşi făcuse desigur socoteala că eu îi voi răspunde în acest fel, că-i voi spune neapărat că i-am văzut pe zugravi — ca să pară mai veridice spusele mele — şi că, totodată, am să dau şi o explicaţie personală faptului că i-am văzut...

— Păi ţi-ar fi spus imediat că în ziua aceea lucrătorii nu erau acolo şi nici nu puteau fi, şi că deci tu ai fost acolo. în ziua asasinatului, la ora opt. Te-ar fi încurcat cu o nimica toată !

— Cred că tocmai aşa îşi făcuse socoteala, crezuse că n-am să am timp să mă dumiresc, că am să mă grăbesc să-i dau un răspuns cît mai verosimil şi că am să uit că, venind cu două zile înainte, lucrătorii nu puteau să fie acolo.

— Dar cum să uiţi ?

— Nimic mai ușor ! Oamenii cei mai isteți se încurcă tocmai în astfel de fleacuri. Cu cît un om este mai șiret, cu atît bănuiește mai puțin că ar putea fi prins cu un lucru atît de neînsemnat. Omul cel mai isteț tocmai cu lucrurile cele mai simple este prins. Porfiri Petrovici știe asta, nu-i atît de prost pe cît îl crezi...

— Dacă-i așa, e un mare ticălos !

Raskolnikov nu-și putu stăpîni rîsul. Și în aceeași clipă se miră de propria lui însuflețire și de plăcerea cu care dăduse ultima explicație, el care în discuția precedentă vorbise în silă, ursuz și dezgustat și numai pentru că era nevoit s-o facă.

„Am început să prind și eu gust !" se gîndi el.

Dar aproape în același timp îl cuprinse, deodată, o neliniște, ca și cum l-ar fi săgetat un gînd neașteptat și tulburător. Neliniștea creștea mereu în el. Între timp, ajunseră în fața hotelului Bakaleev.

— Intră singur, zise el deodată, mă întorc numaidecît.

— Unde te duci ? Nu vezi că am și ajuns ?!

— Trebuie, trebuie să mă duc ; am treabă... vin peste o jumătate de ceas... Așa să le spui.

— Fă ce vrei, dar vin și eu cu tine !

— Nu cumva și tu ți-ai pus în gînd să-mi scoți sufletul ? strigă el cu atîta amărăciune, cu atîta disperare în privire, că Razumihin nu mai îndrăzni să insiste. Cîteva clipe rămase în cerdac, privind posomorît în urma lui Raskolnikov, care se depărta cu pași mari în direcția străduței unde locuia. Apoi, strîngînd pumnii, încleștîndu-și dinții și jurîndu-se în sinea lui că chiar astăzi are să-l stoarcă pe Porfiri ca pe o lămîie, sui repede scara, ca s-o liniștească pe Pulheria Alexandrovna, îngrijorată de întîrzierea lor prelungită.

Cînd Raskolnikov ajunse în dreptul casei lui, tîmplele îi erau leoarcă de sudoare și răsufla greu. Sui în goană scara, intră în odaia care rămăsese deschisă și se încuie numaidecît, trăgînd zăvorul. Apoi se repezi ca un nebun în colțul odăii, la gaura de sub tapet în care stătuseră lucrurile, își vîrî mîna înăuntru și cîteva minute scotoci cu grijă, cercetînd toate ascunzătorile și cutele tapetului. Negăsind nimic, se ridică și răsuflă adînc. Adineauri, pe cînd se apropia de casa lui Bakaleev, i se năzări deodată că s-ar putea ca vreun obiect oarecare, un lănțișor, un buton, sau poate numai o hîrtiuță în care fuseseră învelite

obiectele şi care era scrisă de mîna bătrînei s-ar putea să fi lunecat în vreo crăpătură, să fi rămas acolo şi să-i fie aruncată odată în faţă ca o probă materială neaşteptată şi de neînvins.

Rămase cufundat într-un fel de visare şi un zîmbet ciudat, smerit şi aproape nătîng îi rătăcea pe buze. În sfîrşit, îşi luă şapca şi părăsi încet odaia. Gîndurile i se învălmăşeau. Coborî scara, îngîndurat, şi ajunse în gang.

— Uite, chiar dumnealui este ! strigă tare un glas. Raskolnikov ridică ochii.

Portarul sta în faţa odăiţei lui şi-l arăta unui bărbat de statură mijlocie, un tîrgoveţ după înfăţişare, îmbrăcat într-un fel de halat şi jiletcă, şi care de departe aducea cu o babă. Capul lui, cu şapcă soioasă, îi cădea nu ştiu cum pe piept, şi avea trupul gîrbovit. Judecînd după obrazul ofilit şi stafidit, părea trecut de cincizeci de ani ; ochişorii mici, cufundaţi între pungi, aveau o privire posacă, aspră şi nemulţumită.

— Ce este ? întrebă Raskolnikov, apropiindu-se de portar.

Tîrgoveţul îl privi chiorîş, îl cercetă pe sub sprîncene cu atenţie, fără grabă ; apoi se întoarse şi, fără să spună un cuvînt, ieşi de sub boltă în stradă.

— Dar ce este ? strigă Raskolnikov.

— M-a tot descusut dacă şade aici un student, v-a spus numele, a întrebat la cine locuiţi. Cînd aţi coborît, i-am spus că dumneavoastră sînteţi şi cînd colo — uite c-a plecat... Poftim !

Portarul părea şi el oarecum nedumerit, dar nu din cele-afară şi, după ce se mai gîndi puţin, se întoarse şi se vîrî înapoi în cămăruţa lui. Raskolnikov alergă în urma tîrgoveţului şi-l zări aproape numaidecît, mergînd pe partea cealaltă a străzii, cu pas măsurat, fără să se grăbească, cu ochii în pămînt şi parcă tot chibzuind ceva. Îl ajunse destul de repede, dar cîteva clipe merse în urma lui ; apoi grăbi pasul şi-l privi dintr-o parte. Celălalt îl observă numaidecît, îi aruncă o privire iute, apoi din nou îşi lăsă ochii în jos. Un minut merseră unul lîngă altul fără să rostească un cuvînt.

— L-aţi întrebat pe portar... de mine ? întrebă, în sfîrşit, Raskolnikov, dar nu prea tare.

Tîrgoveţul nici nu-i răspunse, nici nu-l privi. Amîndoi tăcură cîteva clipe.

— Ce-i asta... vii să întrebi... şi taci... ce înseamnă asta ?... urmă Raskolnikov cu glasul întretăiat ; parcă-i ieşeau cu greu cuvintele din gură.

De data aceasta, tîrgoveţul îşi ridică ochii şi se uită la el cu o privire ameninţătoare, sinistră.

— Ucigaşule ! rosti el încet, dar foarte lămurit...

Raskolnikov mergea lîngă el. Îşi simţi deodată genunchii grozav de slabi, un fior îi trecu prin spate, inima îi încremeni parcă o clipă ; apoi începu să bată cu putere, de parcă ar fi vrut să-i sară din piept. Aşa făcură alături, în tăcere, vreo sută de paşi.

Tîrgoveţul nu se mai uita la el.

— Ce-ai spus ?... Cum... cine este ucigaş ? bîigui Raskolnikov abia auzit.

— *Tu* eşti ucigaşul, rosti celălalt, încă mai deslușit şi mai cu tărie, zîmbind parcă, cu un fel de răutate triumfătoare, şi uitîndu-se ţintă la faţa palidă a lui Raskolnikov şi în ochii lui, care căpătaseră o privire sticloasă, de mort.

Ajunseră la o încrucişare de străzi. Tîrgoveţul coti la stînga şi porni înainte fără să întoarcă o clipă capul. Raskolnikov rămase pe loc, dar îl urmări mult timp din ochi. Văzu cum omul, după ce făcu vreo cincizeci de paşi, se întoarse de data aceasta şi se uită la el cum stătea pironit pe loc. Nu mai putea să-l vadă bine, dar i se păru că zîmbise din nou, cu zîmbetul lui rece, răutăcios şi triumfător.

Încet, încet, abia tîrîndu-şi picioarele neputincioase, cu genunchii tremurători şi parcă răzbit de frig, Raskolnikov se întoarse acasă şi se sui în odăiţa lui. Îşi scoase şapca, o puse pe masă şi vreo zece minute stătu în picioare nemişcat. Apoi, vlăguit, se culcă pe divan şi se întinse, gemînd slab, ca un bolnav. Aşa zăcu, cu ochii închişi, o jumătate de ceas.

Nu se gîndea la nimic. De fapt, îi treceau prin minte unele gînduri, mai bine zis frînturi de gînduri, nişte plăsmuiri dezordonate şi fără nici o legătură între ele, figurile unor oameni pe care îi văzuse în copilărie, sau pe care îi întîlnise o singură dată în viaţă, şi de care altfel nu şi-ar fi amintit niciodată ; turla bisericii din V... ; masa de biliard dintr-o cîrciumă şi un ofiţer în faţa ei ; într-un subsol, o tutungerie cu miros de ţigări de foi ; un debit de băuturi spirtoase, o scară de serviciu, întunecoasă, plină de lături şi de coji de ouă, şi, venind de departe, dangătul duminical al clopotelor de la biserici...

Plăsmuirile se perîndau şi roiau vijelios. Unele îi plăceau, se agăţa de ele, dar ele se stingeau şi simţea că-l apasă ceva înlăuntrul lui, dar nu prea tare. Uneori se simţea chiar bine. Frisoanele uşoare nu-l părăseau, şi senzaţia lor era, de asemenea, uneori aproape plăcută.

Auzi paşii grăbiţi ai lui Razumihin şi glasul lui ; închise ochii şi se prefăcu că doarme. Razumihin deschise uşa, rămase cîteva clipe în prag, parcă neştiind ce hotărîre să ia. Apoi intră încetişor în odaie şi se apropie cu băgare de seamă de divan. Se auzi şoapta Nastasiei.

— Nu-l trezi ; lasă-l să doarmă ; are să mănînce mai tîrziu.

— Ai dreptate, răspunse Razumihin.

Amîndoi ieşiră fără zgomot şi închiseră uşa. Se mai scurse o jumătate de ceas. Raskolnikov deschise ochii şi se trînti din nou pe spate, cu braţele sub cap...

„Cine este ? Cine este acest om răsărit ca din pămînt ? Unde a fost şi ce a văzut ? A văzut tot, asta-i sigur. Dar unde a stat şi de unde a văzut ? De ce abia acum a ieşit la suprafaţă ? Şi cum a putut să vadă ? Este oare cu putinţă ?... Hm... (se gîndea Raskolnikov, cuprins de fiori de gheaţă şi tresărind), dar cutiuţa pe care a găsit-o Mikolai după uşă ? Asta cum a fost cu putinţă ? Probe ? Îţi scapă un mic amănunt, unul la o sută de mii, şi — poftim o probă, cît o piramidă egipteană de mare ! A trecut o muscă în zbor şi a văzut ! Dar este oare cu putinţă ?"

Simţi cu dezgust cît de prăpădit, cît de slab este fiziceşte.

„Trebuia să ştiu, se gîndea el cu un zîmbet amar, cum am îndrăznit, cunoscîndu-mi firea, *presimţind* ce are să se întîmple, să iau toporul şi să fac vărsare de sînge ? Trebuia, eram dator să ştiu dinainte... Ei ! Dar am ştiut, am ştiut !..." şopti el cu deznădejde.

Uneori se oprea la un anumit gînd :

„Nu, oamenii aceia-s făcuţi din alt aluat ; adevăratul *cîrmuitor*, căruia îi este permis orice, distruge Toulonul, face un măcel la Paris, *uită* o armată în Egipt, *pierde* o jumătate de milion de oameni în campania din Rusia, scapă cu un calambur la Vilna [16] ; iar după moarte i se înalţă statui, prin urmare, *totul* îi este permis. Nu, astfel de oameni nu sînt din carne şi oase, sînt de bronz !"

O idee neaşteptată, străină, care-i veni deodată în minte, îl făcu aproape să rîdă :

„Napoleon, piramidele, Waterloo — şi văduva aceea prăpădită, dezgustătoare, bătrîna aceea, cămătăreasa cu sipetul roşu sub pat : cum se poate digera această apropiere, chiar şi de un Porfiri Petrovici ? !... Nu-i de digerat !... Se opune simţul estetic : un Napoleon sub patul unei babe ! Uf, ce nerozie !"

În unele clipe simţea că aiurează ; dădea într-o stare de exaltare febrilă.

„Baba nu înseamnă nimic ! repeta el cu înflăcărare şi avînt. Să zicem că bătrîna a fost chiar o greşeală, nu despre asta e vorba. Bătrîna n-a fost decît boala... am vrut să trec mai repede limita... eu n-am ucis un om, am ucis un principiu ! Da, principiul l-am ucis, dar de trecut peste obstacol n-am trecut, am rămas tot de partea astălaltă !... N-am ştiut să fac altceva decît să ucid ! Şi nici asta n-am izbutit prea bine, după cît se vede... Un principiu ? Pentru ce prostănacul de Razumihin i-a ocărît deunăzi pe socialişti ? Sînt oameni muncitori şi practici ; sînt preocupaţi de «fericirea generală»... Nu, eu am o singură viaţă şi ea n-are să se mai repete niciodată ; nu vreau să aştept «fericirea generală». Vreau să trăiesc *eu !* Altminteri prefer să nu mai trăiesc de loc. În fond, nu voiam să trec prin faţa unei mame flămînde, strîngînd în buzunar rubla mea, tot aşteptînd «fericirea generală». Contribui — adică — şi eu cu o cărămidă la clădirea fericirii generale şi mă simt împăcat [17]. Ha-ha ! Dar atunci de ce m-aţi omis tocmai pe mine ? ! Eu nu trăiesc decît o singură dată şi vreau şi eu partea mea... Eh, sînt un păduche *literar* şi nimic mai mult, adăugă el, izbucnind deodată într-un rîs de dement. Da, aşa e, sînt un păduche — urmă el cu o bucurie răutăcioasă, agăţîndu-se de această idee, sucind-o în tot felul, jucîndu-se şi distrîndu-se cu ea — şi sînt un păduche numai prin asta, în primul rînd, fiindcă în clipa de faţă mă gîndesc că sînt un păduche ; în al doilea rînd, pentru că o lună întreagă am necăjit mărinimoasa providenţă, luînd-o ca martor că ceea ce vreau să întreprind nu este pentru mine, pentru satisfacerea plăcerilor mele personale, ci în vederea unui ţel măreţ — ha-ha ! În al treilea rînd, sînt un păduche pentru că, în acţiunea mea, am hotărît să procedez cu cît mai multă dreptate, cît mai calculat şi mai cu măsură : am ales dintre păduchi pe cel mai nefolositor şi, după ce l-am ucis, socoteam să-i iau exact atît cît mi-ar fi trebuit ca să-mi asigur primul pas în viaţă, nici mai mult, nici

mai puțin (restul, așadar, ar fi rămas pentru mînăstire, după prevederile testamentului — ha-ha !)... Și sînt, sînt indiscutabil un păduche — adăugă el, scrîșnind din dinți — pentru că eu sînt poate mai josnic și mai dezgustător decît însuși păduchele ucis, și fiindcă am *presimțit* dinainte că am să mi-o spun *după* ce-am să ucid ! Oare se poate asemăna ceva cu groaza asta ? ! O, ticăloșie ! O, mîrșăvie !... O, cît de bine îl înțeleg pe «prorocul» cu sabia în mînă, călare pe calul lui [16] : E voia lui Allah, deci supune-te «făptură tremurătoare» ! Are dreptate, are dreptate «prorocul» cînd așază de-a curmezișul străzii o baterie bună și trage și în cel vinovat și în cel nevinovat, fără să catadicsească măcar să dea o explicație ! Supune-te, făptură tremurătoare și *nu încerca* să ai voință, pentru că asta nu e treaba ta !... O, n-am să i-o iert, n-am să i-o iert niciodată babei !"

Părul îi era ud de sudoare, buzele-i uscate tremurau, privirea-i nemișcată era pironită în tavan.

„Mama, sora, cît de mult le iubeam ! De ce oare acum le urăsc ? Da, le urăsc, le urăsc fiziceşte, nu pot suferi prezența lor... Adineauri m-am apropiat și am sărutat-o pe mama, îmi amintesc... S-o îmbrățișez pe mama și să mă gîndesc ce-ar fi dacă ar afla... să-i spun poate ? Aș fi în stare s-o fac... Hm ! *ea* trebuie să fie ca și mine, adăugă el, făcînd un efort ca să gîndească, luptînd cu delirul care-l cuprindea. O, cît o urăsc acum pe baba aceea ! Cred că dacă ar învia cumva aș omorî-o încă o dată ! Biata Lizaveta ! Pentru ce s-a nimerit acolo ?... Ciudat : aproape nu mă gîndesc la ea, ca și cum nici n-aș fi ucis-o... Lizaveta ! Sonia ! Sărmane făpturi blajine, cu ochi blînzi... Cît de dragi îmi sînteți !... Oare de ce nu s-or fi plîngînd ? De ce nu gem ?... Ele dau tot... cu privirea liniștită, blîndă... Sonia ! Sonia ! Blîndă Sonia !"...

Pierdu conștiința realității ; și-i păru ciudat că nu-și amintește cum a ajuns în stradă. Era seara tîrziu. Întunericul se întețea, luna plină strălucea tot mai tare ; aerul însă era parcă din ce în ce mai înăbușitor. Străzile erau pline de lume, meseriașii și oamenii ocupați cu diverse treburi se întorceau pe la casele lor, alții se plimbau ; mirosea a var, a praf, a apă stătută. Raskolnikov mergea trist și îngrijorat ; își amintea foarte bine că ieșise din casă cu un anumit scop, că avea ceva urgent de făcut, dar ce anume trebuia să facă — uitase. De-

odată, se opri și văzu că pe partea cealaltă a străzii stă un om și-i face semn cu mîna. Trecu strada ca să ajungă la omul acela, dar el întoarse spatele și porni înainte, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, cu capul în piept, fără să se uite înapoi, fără să arate prin nimic că-l chemase într-adevăr. „M-o fi chemat oare?" se gîndi Raskolnikov, încercînd să-l ajungă din urmă. Dar cînd distanța dintre ei nu mai era decît de zece pași, îl recunoscu și-l apucă frica : era tîrgoveţul de adineauri, cu același halat și tot atît de gîrbovit. Raskolnikov mergea în urma lui ; inima îi zvîcnea ; cotiră amîndoi într-o ulicioară, dar celălalt tot nu se întorcea spre el. „O fi știind că-l urmăresc?" se gîndi Raskolnikov. Tîrgoveţul intră sub bolta unei case mari. Raskolnikov se apropie grăbit și se uită, gîndindu-se că poate are să se întoarcă și are să-l cheme. Și, într-adevăr, tîrgoveţul, după ce trecu sub boltă și ajunse aproape în curte, se întoarse deodată și făcu iarăși parcă un semn cu mîna. Raskolnikov intră și el în gang, dar tîrgoveţul nu mai era în curte ; prin urmare, o luase pe prima scară. Raskolnikov se repezi după el. Se auzea cum, cu două paliere mai sus, cineva urca scara cu pași măsurați, fără să se grăbească. Ciudat, parcă ar recunoaște scara asta ! Iată fereastra de la parter : cît de tristă și de misterioasă răzbate prin geam lumina lunii ! Iată etajul întîi ! Da ! E locuința pe care o zugrăveau lucrătorii... Cum de n-a recunoscut-o imediat ? Zgomotul pașilor care suiau în fața lui se stinse : prin urmare, s-a oprit ori s-a ascuns undeva. Iată etajul trei ; să meargă mai departe ? Ce liniște, te apucă groaza... Totuși merse înainte. Zgomotul propriilor săi pași îl speria și-l neliniștea. Doamne, ce întuneric ! Tîrgoveţul acela s-o fi ascuns într-un ungher... A ! Ușa apartamentului e larg deschisă ; stătu puțin la gînduri și intră. În antreu era întuneric beznă, pustiu, nimeni, și atît de gol, de parcă s-ar fi scos tot din casă ; încetișor, mergînd pe vîrfuri, Raskolnikov intră în salon : odaia era scăldată în razele lunii ; nimic nu se schimbase : scaunele, oglinda, divanul galben, pozele din rame. O lună uriașă, rotundă, roșie-arămie privea prin geam. „Din pricina lunii e atîta liniște (se gîndi el) ; ce enigmatică este." Stătea și aștepta ; și cu cît aștepta mai mult, cu atît mai mare era tăcerea lunii, cu atît îi bătea mai tare inima, aproape că-l durea. Liniște. Apoi se auzi deodată un zgomot sec, ca și cînd cineva ar fi frînt în două o surcea, apoi iarăși

totul încremeni în tăcere. O muscă trezită din somn izbi din zbor geamul şi zumzăi trist. În aceeaşi clipă, zări între fereastră şi dulăpior, în colţ, o cataveică atîrnată de perete. „Ce caută aici cataveica ? se întrebă el. Altă dată nu era aici..." Se apropie încet şi ghici că după cataveică se ascunde cineva. Dădu la o parte, cu băgare de seamă, cataveica şi văzu un scaun, iar pe scaun, în colţ, şedea ghemuită bătrîna, cu capul în piept, aşa că nu-i putea vedea faţa, totuşi ea era. Rămase nemişcată. „Se teme !" îşi zise el, scoase încetişor din laţ toporul şi o lovi în creştet o dată, de două ori. Ciudat : femeia nu se clintea sub loviturile lui, de parcă era de lemn. Speriat, se aplecă spre ea, încercînd s-o vadă mai bine ; dar bătrîna îşi ascunse şi mai mult faţa. El se lăsă în genunchi şi o privi de jos în sus, îi privi faţa şi înmărmuri de groază : bătrîna şedea şi rîdea, se prăpădea de rîs, dar încet, fără zgomot, ca să n-o audă el. Apoi i se păru că uşa dormitorului se crapă uşor şi parcă şi acolo rîde şi şuşoteşte cineva. Îl cuprinse furia ; începu să lovească cu toată puterea pe bătrînă în cap, dar, cu fiecare lovitură de topor, rîsul şi şoaptele în dormitor răsunau mai tare, iar baba se cutremura toată de rîs. Fugi, dar antreul era acum plin de oameni, uşile care dădeau pe scară erau deschise şi pe palier, pe scară şi jos, peste tot, o mulţime de oameni, cap lîngă cap, şi toţi se uită la el, dar toţi se feresc, stau la pîndă, aşteaptă şi tac... Inima i se strînge, picioarele parcă-s ţintuite de podele... Vru să ţipe şi... se trezi.

Răsuflă adînc, dar, ciudat : visul parcă tot mai continua ; uşa odăii era dată de perete şi în prag se afla un necunoscut care-l privea cu atenţie.

Raskolnikov nu avusese timpul să-şi deschidă bine ochii şi-i închise numaidecît la loc. Sta culcat pe spate şi nu făcea nici o mişcare. „O fi tot vis sau nu ?" se întrebă el şi-şi întredeschise uşor pleoapele, ca să se uite pe neobservate la necunoscut. Acesta se afla într-acelaşi loc şi nu contenea să-l privească. Apoi trecu cu băgare de seamă pragul, închise cu grijă uşa, se apropie de masă, mai aşteptă o clipă — toate acestea fără să-şi ia nici un moment ochii de la el — şi încet, fără zgomot, se aşeză pe scaun alături de divan, îşi puse pălăria pe podea, îşi sprijini mîinile în baston şi bărbia în mîini. Se vede că se pregătea să aştepte mult. Pe cît putea să-l vadă printre gene, omul nu mai era tînăr, era gras şi avea o barbă deasă, blondă, aproape albă...

Se scurseră vreo zece minute. Afară mai era lumină, dar se făcuse tîrziu. În odaie domnea o liniște deplină. Nici dinspre scară nu venea nici un zgomot. Doar o muscă mare zumzăia și se izbea din zbor de geam. În sfîrșit, situația ajunse de neîndurat : Raskolnikov se ridică și se așeză pe divan.

— Hai, spune, ce vrei ?

— Știam că nu dormi, că te faci numai, răspunse omul cu un ton ciudat, zîmbind liniștit. Dă-mi voie să mă prezint : Arkadi Ivanovici Svidrigailov...

I

„Oare visez încă ?" se întrebă din nou Raskolnikov, cercetînd cu luare-aminte şi neîncredere musafirul neaşteptat.

— Svidrigailov ? Ce prostie ! Nu se poate ! rosti el, în sfîrşit, cu nedumerire.

Musafirul nu părea cîtuşi de puţin mirat de această exclamaţie.

— Am venit la dumneata din două motive : în primul rînd, doream să te cunosc personal, deoarece de mult mi s-a vorbit de dumneata, şi încă în termenii cei mai măgulitori ; în al doilea rînd, sper că nu vei refuza să mă ajuţi într-o anumită chestiune, care o priveşte de-a dreptul pe sora dumitale, Avdotia Romanovna. Dacă m-aş prezenta la ea singur, fără recomandaţie, s-ar putea să nu mă primească, dat fiind părerea pe care şi-a făcut-o despre mine ; cu ajutorul dumitale însă, am toată nădejdea că...

— Slabă nădejde dinspre partea asta, îl întrerupse Raskolnikov.

— Dumnealor au sosit abia aseară, dacă-mi dai voie să întreb ? Raskolnikov nu răspunse. Ştiu că au sosit ieri. Iar eu sînt aici abia de două zile. Iată ce am să-ţi spun în legătură cu aceasta, Rodion Romanovici : socotesc de prisos să încerc să mă justific, dar permite-mi să te întreb pe dumneata — ce crimă atît de mare am săvîrşit, dacă am sta să judecăm lucrurile sănătos, fără prejudecăţi ? Raskolnikov continua să-l

studieze în tăcere. Am nedreptățit în casa mea o fată fără apărare și „am insultat-o cu propunerile mele mîrșave", asta este ? Vezi, știu dinainte ce mi se poate reproșa ! Dar trebuie să te gîndești că sînt și eu om și că *nihil humanum...* [19] într-un cuvînt, că am putut să simt o atracție puternică și să mă îndrăgostesc (ceea ce, firește, nu depinde de noi) și atunci totul se explică cît se poate de firesc. Întrebarea este : sînt eu un călău sau, mai degrabă, o victimă ? Și dacă eu sînt victima ? Poate că atunci cînd am propus obiectului pasiunii mele să fugă cu mine în America sau în Elveția, nutream față de dînsa sentimentele cele mai respectuoase și speram astfel să orînduiesc fericirea noastră comună !... Rațiunea e uneori robită de pasiune : poate că mai mult rău mi-am făcut mie decît ei, gîndește-te !...

— Nu-i vorba dacă ai sau n-ai dreptate, îl întrerupse Raskolnikov, dezgustat. Ești pur și simplu respingător și nu vreau să știu de dumneata, te dau afară, pleacă de aici !...

Svidrigailov se porni pe rîs.

— Ehe, pe dumneata... e greu să te facă cineva să-ți schimbi părerea ! zise el, rîzînd deschis. Am vrut să fac pe șiretul, dar n-a prins, nu merge cu dumneata !

— Și în clipa de față tot de șiretlicuri te ții.

— Ei, și ? Ei, și ? repetă Svidrigailov, rîzînd din toată inima. E, cum spun francujii, de *bonne guerre* *, e un șiretlic permis !... Totuși dumneata m-ai întrerupt ; așa sau altfel, repet din nou : nu ar fi avut nici un fel de neplăceri să nu fi fost întîmplarea aceea din grădină. Marfa Petrovna...

— Se spune că și pe Marfa Petrovna tot dumneata ai dat-o gata... îl întrerupse brutal Raskolnikov.

— Și despre asta ai auzit ? De altfel, nu e de mirare... În adevăr, nu știu ce-aș putea să răspund la această afirmație, cu toate că, în această privință, conștiința mea este absolut liniștită. Adică să nu-ți închipui că m-aș teme de ceva, totul e în perfectă regulă și foarte clar : ancheta a stabilit că decesul a survenit în urma unui atac de apoplexie, provocat de baia făcută imediat după o masă copioasă, la care a băut aproape o sticlă de vin, și nici n-ar fi putut găsi altceva... Nu, dar m-am gîndit, mai ales în timp ce călătoream în vagon, dacă nu cumva am contribuit moralmente la această... nenorocire, enervînd-o

* Război cinstit. Aici în sens de : mijloace de luptă permise. (Fr.)

sau altceva de acest gen ? Dar am ajuns la concluzia că n-a fost absolut nimic.

Raskolnikov rîse.

— Nu făcea să te osteneşti atît !

— De ce rîzi ! Gîndeşte-te : nu i-am tras decît două lovituri de cravaşă, care nici măcar n-au lăsat urme... Nu mă socoti, te rog, un cinic ; ştiu bine că e ticălos din partea mea şi toate celelalte... dar mai ştiu că accesele mele de brutalitate nu-i displăceau prea mult Marfei Petrovna. Povestea cu surioara dumitale se epuizase de la A pînă la Z. De trei zile Marfa Petrovna se vedea silită să stea acasă, neavînd ce să povestească în orăşel, şi apoi plictisise pe toată lumea de acolo cu scrisoarea aceea (ai auzit despre lectura scrisorii, nu-i aşa ?). Şi, deodată, aceste două lovituri de cravaşă îi pică din cer !... Numaidecît a şi poruncit să-i pună caii la trăsură... De altminteri, femeile sînt uneori cît se poate de mulţumite să fie jignite, cu toată indignarea lor aparentă. E ceva foarte curent şi se întîmplă la mulţi ; omul, în general, simte o cumplită satisfacţie să fie insultat, n-ai observat acest lucru ? Mai ales femeile. S-ar putea spune că numai cu asta trăiesc.

Cîteva clipe Raskolnikov se gîndi să se scoale şi să plece, încheind astfel întrevederea. Dar o oarecare curiozitate, ba poate chiar un calcul îl opri.

— Îţi plac bătăile ? întrebă el, distrat.

— Nu, nu prea, răspunse liniştit Svidrigailov. Cu Marfa Petrovna nu m-am păruit aproape niciodată. Am trăit în cea mai perfectă armonie, şi dînsa a fost totdeauna mulţumită de mine. În cei şapte ani de căsnicie, n-am folosit cravaşa decît de două ori (lăsînd deoparte un al treilea caz, de altfel, cam în doi peri) : prima oară, s-a întîmplat la două luni după căsătoria noastră, îndată după ce ne-am mutat la ţară, şi ultima oară, în cazul de acum. Dumneata erai gata să mă crezi o bestie, un retrograd, un feudal ? He-he... *A propos :* îţi aduci aminte cumva, Rodion Romanovici, de un nobil — i-am uitat numele — care cu cîţiva ani în urmă, pe vremea binecuvîntată cînd puteai să-ţi exprimi mai liber părerile, a fost făcut de ocară în faţa lumii întregi şi în literatură, fiindcă a bătut în tren pe o nemţoaică ?[20] Ei, şi, tot în acelaşi an, dacă îţi aminteşti, s-a publicat „articolul neruşinat" în *Vek* (despre lectura aceea publică a *Nopţilor egiptene*...[21] Ochi negri ! O, unde eşti tu, tinereţea mea de aur !) Da, şi părerea mea este : nu

că-l compătimesc pe domnul care a bătut-o pe nemțoaica aceea, fiindcă, într-adevăr, a procedat cam... și, apoi, de ce l-aș compătimi ? Dar nu pot să nu declar că uneori dai peste niște „nemțoaice" atît de provocatoare, încît nici un progresist, cred, n-ar putea să garanteze că n-ar bate-o și el. Nimeni însă n-a analizat atunci problema din acest punct de vedere, cu toate că e un punct de vedere cît se poate de uman, crede-mă !

Și Svidrigailov se porni pe rîs. Raskolnikov își dădea perfect de bine seama că omul acesta avea un plan bine hotărît și era un vulpoi foarte iscusit.

— Dumneata, pesemne, n-ai mai vorbit de multe zile cu nimeni ? întrebă el.

— Cam așa este. Te miră că sînt atît de îngăduitor, nu ?

— Mă miră că ești din cale-afară de îngăduitor.

— Fiindcă nu mă supără grosolănia întrebărilor dumitale ? Așa e ? Dar... de ce m-aș supăra ? Am răspuns cum m-ai întrebat, adăugă el cu o uluitoare naivitate. La drept vorbind, nu mă interesează, ca să zic așa, nimic, urmă el, parcă dus pe gînduri. Mai cu seamă acum... Nu prea am ce face... De altminteri, ai tot dreptul să crezi că mă dau bine pe lîngă dumneata, pentru că am un anumit scop, cu atît mai mult, cu cît ți-am spus singur că am treabă cu surioara dumitale. Dar trebuie să-ți spun deschis : tare mi-e urît ! Mai ales în ultimele trei zile ! Încît acum mă bucură întîlnirea cu dumneata... Nu te supăra, Rodion Romanovici, dar îți mărturisesc că și dumneata îmi pari grozav de ciudat. Orice ai zice, ai ceva pe suflet ; și mai ales acum, adică nu propriu-zis în clipa de față, dar de la un timp încoace... Haide, haide, am tăcut, nu te încrunta ! Nu sînt chiar atît de urs cum mă crezi.

Raskolnikov îi aruncă o privire posomorîtă.

— S-ar putea nici să nu fii urs, răspunse el. Mi se pare chiar că ești un om din lumea bună, sau că cel puțin știi, în anumite ocazii, să fii și cumsecade.

— Nu-mi prea pasă de părerea altora ! replică Svidrigailov pe un ton sec și chiar cu o nuanță de trufie. De ce atunci nu m-aș arăta gros de obraz, dacă această haină i se potrivește atît de bine climatului nostru și... și mai ales dacă am înclinația firească de a o purta, adăugă el, rîzînd din nou.

— Am auzit totuși că ai destui prieteni pe aici. Ești doar un om, cum s-ar zice, cu „relații". Atunci ce nevoie ai de mine, ce scop urmărești ?

— Ai dreptate, am prieteni, încuviință Svidrigailov, ocolind întrebarea principală. I-am și zărit pe cîțiva, de trei zile de cînd rătăcesc prin oraș ; i-am recunoscut, cred că m-au recunoscut și ei. E și firesc, sînt bine îmbrăcat și nu mă număr printre oamenii săraci ; am scăpat și de reforma agrară ; păduri și lunci inundabile, așa că veniturile n-au scăzut ; dar... n-am poftă să reiau legăturile cu ei ; m-am săturat de mult ; umblu de trei zile și n-am fost încă să văd pe nimeni... Și, pe deasupra, orașul acesta ! Cum de a putut lua ființă la noi, spune și dumneata ! Oraș de funcționari și de tot soiul de seminariști ! E drept că multe lucruri n-am văzut acum opt ani, pe cînd îmi făceam veacul pe aici... Nu mai am speranță decît în anatomie, zău !

— Ce fel de anatomie ?

— Păi cluburile, Dussot, petrecerile voastre [22], chiar și progresul — toate astea pot să existe și fără sprijinul meu, urmă el, trecînd iarăși peste întrebarea lui Raskolnikov. Nu-i mare plăcere să fii trișor !

— Ai fost vreodată ?

— S-ar fi putut altfel ? Acum opt ani eram un grup întreg, un grup de oameni foarte bine, poeți, capitaliști, tot oameni cu purtări alese, care ne petreceam tot timpul cu jocul de cărți. Și apoi, ai observat că, în general, la noi, adică în societatea noastră rusă, pezevenchii au purtările cele mai alese ? Numai la țară am ajuns așa de lasă-mă să te las. Și totuși, m-a băgat pe vremea aceea la răcoare, pentru datorii, un gregotei din Nejinsk. Tocmai atunci a apărut Marfa Petrovna, s-a tocmit și m-a răscumpărat pentru treizeci de mii de arginți (toată datoria se ridica la șaptezeci de mii). Ne-am cununat oficial, după care s-a grăbit să mă îngroape la țară, ca pe o comoară. Era cu cinci ani mai în vîrstă ca mine. M-a iubit mult. Șapte ani n-am ieșit din sat. Și bagă de seamă, toată viața a păstrat, ca un document împotriva mea, polița de treizeci de mii de ruble, pe care o iscălisem grecului și pe care o răscumpărase ea prin cineva, așa că ar fi fost de ajuns să mă revolt și — poftim înapoi, la răcoare ! Și ar fi făcut-o, cu toată dragostea ei pentru mine ! Într-un suflet de femeie asemenea contradicții se împacă foarte bine între ele.

— Să nu fi fost documentul acela, ai fi dat bir cu fugiții ?

— Nu știu cum să-ți spun. Documentul acela nu prea mă stingherea. N-aveam nici o poftă să plec. Marfa Petrovna, vă-

zînd că mă plictisesc, m-a invitat chiar ea de vreo două ori să plecăm în străinătate ! Dar, la ce ? ! Mai fusesem prin străinătate și altă dată și mi se urîse și acolo. Nu că m-aș fi plictisit, sînt multe de văzut, dar uite, de pildă, un răsărit de soare, golful napolitan, marea, te uiți, te uiți și te simți deodată atît de trist. Și ceea ce este mai dezgustător e că ești trist și nu știi de ce ! Nu, acasă, e mult mai bine : cel puțin aici arunci vina pe alții și ție îți găsești o justificare. Eu poate că aș pleca acum într-o expediție la Polul Nord fiindcă *j'ai le vin mauvais* * și mi-e scîrbă să mai beau, deși, în afară de vin, altceva nu-mi rămîne. Am încercat. Se zice că, duminică, în parcul Iusupov, Berg are de gînd să zboare cu un balon uriaș [23], și primește să-l însoțească cineva în schimbul unei anumite sume, este adevărat ?

— Și dumneata ai zbura ?

— Eu ? Nu... am întrebat așa... murmură Svidrigailov, căzînd pe gînduri.

„Ce fel de om este ăsta ?" se întrebă Raskolnikov.

— Nu, documentul acela nu mă stingherea, urmă Svidrigailov, tot gînditor, nu doream să plec de la țară. De altfel, e mai bine de un an de cînd, de ziua mea, Marfa Petrovna mi-a restituit acel document și mi-a dat pe deasupra și o sumă respectabilă. Avea mulți bani. „Vezi cîtă încredere am în dumneata, Arkadi Ivanovici", zău, chiar așa s-a exprimat dînsa. Nu mă crezi ? Și, știi, eu la țară am ajuns un gospodar destul de priceput ; mă cunoaște lumea în regiunea noastră. Comandam cărți. La început, Marfa Petrovna mă aproba, apoi se tot temea că am să mă năucesc cu învățătura.

— Mi se pare că-ți lipsește mult Marfa Petrovna ?

— Mie ? Poate. În adevăr, se prea poate. *A propos*, dumneata crezi în strigoi ?

— Ce fel de strigoi ?

— Strigoi în înțelesul obișnuit al cuvîntului ; ce alți strigoi pot exista ?

— Dar dumneata crezi ?

— Poate că nu, *pour vous plaire* **. Adică nu că n-aș crede...

— Îi vezi vreodată ?

Svidrigailov îi aruncă o privire stranie.

---

* Sînt rău la beție. (Fr.)

** Ca să-ți fiu pe plac. (Fr.)

— Marfa Petrovna îmi face onoarea să mă viziteze, zise el, strîmbîndu-şi gura într-un zîmbet ciudat.

— Cum asta ?

— De trei ori m-a vizitat. Prima dată am văzut-o în ziua înmormîntării, o oră după ce m-am înapoiat de la cimitir. Adică în ajunul plecării mele. A doua oară, acum două zile, pe drum, în zori, în gara Malaia Vişera ; şi a treia oară, acum două ore, în locuinţa unde stau acum, în odaia mea ; eram singur.

— Erai treaz ?

— Absolut treaz. De trei ori a fost, şi de fiecare dată eram treaz. Vine, îmi vorbeşte cîteva clipe şi pleacă pe uşă ; totdeauna pleacă pe uşă. Parcă se şi aude cînd o închide.

— Tocmai mă gîndeam eu că dumitale trebuie să ţi se întîmple astfel de lucruri ! rosti deodată Raskolnikov, mirîndu-se el însuşi de cele spuse. Era grozav de tulburat.

— Adevărat ? Te-ai gîndit ? întrebă Svidrigailov, mirat. E cu putinţă ? Ei, nu ţi-am spus eu că noi doi avem un punct comun ? Ei ?

— N-ai spus asta niciodată ! răspunse, enervat, Raskolnikov.

— N-am spus ?

— Nu.

— Atunci mi s-a părut numai că am spus. Adineauri, cînd am intrat şi am văzut că stai cu ochii închişi şi te prefaci că dormi, mi-am zis : „Chiar el e !"

— Ce vrei să spui cu asta ? Despre ce vorbeşti ? strigă Raskolnikov.

— Despre ce ? În adevăr, nu ştiu nici eu despre ce... mormăi Svidrigailov, sincer încurcat.

O clipă tăcură amîndoi. Şi amîndoi se uitau cu ochi holbaţi unul la celălalt.

— Ce prostii ! se răsti, înciudat, Raskolnikov. Şi ce-ţi spune, cînd vine ?

— Dînsa ? Închipuieşte-ţi, vorbeşte despre fel de fel de nimicuri, şi poate că te miră, dar tocmai asta mă înfurie totdeauna. Prima dată a intrat (eram obosit — slujba de înmormîntare, veşnica pomenire, apoi litaniile, praznicul şi, în sfîrşit, am rămas singur în cabinetul meu de lucru, mi-am aprins un trabuc şi m-am lăsat în voia gîndurilor), cînd numai ce văd că intră pe uşă şi zice : „Arkadi Ivanovici, azi, cu grijile pe care le-ai avut, ai uitat să întorci ceasul din sufragerie". Ceasul

acela, de şapte ani, eu îl întorceam în fiecare săptămînă, iar dacă uitam ceva, ea îmi aducea aminte. A doua zi, eram în drum spre Petersburg. În zori, la o staţie, am coborît ; nu dormisem toată noaptea, eram istovit, îmi erau ochii grei, şi am cerut o cafea ; cînd mă uit, Marfa Petrovna era aşezată lîngă mine, cu un pachet de cărţi în mînă : „Nu vrei să-ţi ghicesc norocul la plecare, Arkadi Ivanovici ?“ (Strașnic ştia să dea în cărţi.) N-am să-mi iert niciodată că n-am lăsat-o să-mi dea şi mie ! M-am speriat şi am fugit, ce-i drept tocmai sunase clopoţelul. Astăzi, după un prînz prost, adus de la birt, cu stomacul greu, şedeam şi fumam, cînd, iar mă pomenesc cu Marfa Petrovna ; de data asta era gătită cu o rochie nouă de mătase verde, cu o trenă foarte lungă : „Bună ziua, Arkadi Ivanovici ! Îţi place rochia mea ? Aniska nu mi-ar fi putut coase una ca asta.“ (Aniska e croitoreasa din sat de la noi, una din fostele iobage, care a învăţat meseria la Moscova ; o fetişcană frumuşică.) Şi se sucea şi se învîrtea în faţa mea. M-am uitat la rochia ei, apoi am privit-o cu luare-aminte în faţă şi i-am zis : „Ce plăcere, Marfa Petrovna, să te osteneşti să vii ca să-mi spui astfel de nimicuri !“ „Ah, Doamne, drăguţă, nu are voie omul să te necăjească un pic !“ Iar, eu, ca s-o zădărăsc, am zis : „Marfa Petrovna, vreau să mă însor din nou“. „Dumneata eşti în stare de una ca asta, Arkadi Ivanovici, dar nu ţi-ar face mare cinste : abia ţi-ai îngropat nevasta şi ai şi pornit să te însori. Măcar de ai alege una ca lumea, dar eu te cunosc, ai să iei una... cine ştie ce podoabă, şi o să rîdă toţi de dumneata.“ Şi a ieşit, parcă-i auzeam foşnetul trenei pe duşumea. Nu-i caraghios, spune ?

— De altfel, poate că toate astea nu sînt decît minciuni ! spuse Raskolnikov.

— Arareori mint, răspunse Svidrigailov, dus pe gînduri, fără să pară a fi băgat în seamă grosolănia răspunsului.

— Mai înainte nu ţi se mai întîmplase să vezi strigoi ?

— Bbb... ba da, o singură dată în viaţă, acum vreo şase ani. Aveam un servitor, unul Filka ; tocmai îl înmormîntaseră, iar eu am uitat şi am strigat : „Filka, pipa !“ şi el a intrat ; s-a dus drept la dulapul unde stau pipele mele. Iar eu gîndeam în sinea mea : „Face pe supăratul“, fiindcă, nu mult înainte de a muri, ne-am luat la harţă rău de tot. „Cum îndrăzneşti, i-am spus, să intri la mine cu haina ruptă în coate ? Ieşi afară, ticălosule !“ S-a întors, a ieşit şi n-a mai venit de

atunci. Nu i-am spus nimic Marfei Petrovna. Am vrut să fac un parastas pentru pomenirea sufletului lui, dar mi-a fost ruşine.

— Du-te să te vadă un medic.

— E de prisos să-mi spui asta, îmi dau şi eu seama că sînt bolnav, cu toate că, la drept vorbind, nu ştiu ce-aş putea să am : cred că sînt cel puţin de trei ori mai sănătos ca dumneata. Eu nu te-am întrebat dacă crezi că pot să apară strigoi. Eu te-am întrebat dacă crezi că există strigoi.

— Nu, şi n-am să cred pentru nimic în lume ! strigă Raskolnikov aproape cu un fel de furie.

— Aşa spune toată lumea de obicei, nu ? murmură Svidrigailov, ca şi cînd ar fi vorbit pentru el şi privind într-o parte, cu capul puţin aplecat pe umăr. Ei îţi spun : „Eşti bolnav, prin urmare ceea ce ţi se pare că vezi nu este decît delir, şi nu există nimic". Dar asta nu este perfect logic. Admit că strigoii nu se arată decît oamenilor bolnavi ; dar asta dovedeşte numai că trebuie să fii bolnav ca să-i poţi vedea, şi nu că n-ar exista în sine.

— Bineînţeles că nu există ! stărui cu încăpăţînare Raskolnikov.

— Nu ? Aşa crezi dumneata ? urmă Svidrigailov, întorcîndu-şi încet privirile spre el. Dar dacă ar fi să judecăm aşa (hai, ajută-mă şi dumneata) : strigoii sînt, să spunem, nişte frînturi, nişte fragmente din alte lumi, de care ţin. Omul sănătos, firesc, n-are de ce să-i vadă, fiindcă omul sănătos este mai material, mai pămîntean decît alţii şi deci, ca totul să fie normal, el trebuie să trăiască numai viaţa pămîntească de aici. Ei, dar dacă se îmbolnăveşte, dacă se strică ordinea pămîntească normală a organismului, cît de cît, imediat începe să se manifeste posibilitatea altei lumi ; şi cu cît e mai bolnav, cu atît are mai multe puncte de contact cu cealaltă lume, aşa că atunci cînd moare trece de-a dreptul în ea. M-am gîndit de mult la asta. Dacă crezi în viaţa viitoare, atunci poţi să admiţi şi acest raţionament.

— Eu nu cred în viaţa viitoare, zise Raskolnikov. Svidrigailov rămase îngîndurat.

— Dar dacă dincolo nu sînt decît păianjeni, sau altceva de felul ăsta, zise el deodată.

„E nebun", gîndi Raskolnikov.

— Ca idee, ne reprezentăm întotdeauna veşnicia drept ceva ce nu poate fi înţeles, ceva uriaş, imens ! Dar de ce trebuie să fie neapărat imensă ? Şi dacă veşnicia nu este decît o magherniţă oarecare, închipuieşte-ţi, o singură odaie, un fel de baie ţărănească, afumată, cu pînze de păianjen prin colţuri ? Eu, uneori, aşa îmi închipui că este.

— Şi niciodată, niciodată nu-ţi închipui ceva mai liniştitor şi mai drept ? ! exclamă Raskolnikov, cu o senzaţie neplăcută.

— Mai drept ? De unde ştim noi, poate că tocmai asta este mai drept şi, ştii, dacă ar depinde de mine, eu dinadins tocmai aşa aş fi făcut-o, răspunse Svidrigailov cu un zîmbet ciudat.

Un fior de gheaţă trecu prin trupul lui Raskolnikov la auzul acestui răspuns monstruos. Svidrigailov ridică ochii, îl privi ţintă şi deodată izbucni în rîs.

— Nu zău, gîndeşte-te numai, strîgă el, acum o jumătate de ceas nici nu ne cunoşteam, ne socoteam duşmani ! Avem o chestiune serioasă de rezolvat, iar noi am lăsat totul baltă şi ne-am apucat să filozofăm ! Ei, n-am spus eu că ne asemănăm ca fraţii ?

— Dacă eşti atît de bun, propuse Raskolnikov, enervat, permite-mi să te rog să-mi explici cît mai repede pentru care motiv am cinstea să te văd în faţa mea... fiindcă... sînt grăbit... trebuie să ies...

— Bine. Numaidecît. Sora dumitale, Avdotia Romanovna, se mărită cu domnul Lujin Piotr Petrovici ?

— Nu s-ar putea să laşi pe sora mea în afara convorbirii noastre şi să nu-i pomeneşti numele ? Nu înţeleg cum îndrăzneşti să-i rosteşti numele în faţa mea, dacă eşti în adevăr Svidrigailov ?

— Dar am venit tocmai ca să vorbesc despre dînsa, cum aş putea atunci să nu-i pomenesc numele ?

— Bine, vorbeşte, dar cît mai repede.

— Sînt sigur că ţi-ai şi făcut o părere despre acest domn Lujin, ruda soţiei mele, dacă ai avut prilejul să stai de vorbă cu el o jumătate de ceas, sau dacă măcar ţi-a vorbit cineva despre el şi ţi l-a descris cu exactitate. Acest om nu se potriveşte de loc cu Avdotia Romanovna. După părerea mea, Avdotia Romanovna se jertfeşte cu multă mărinimie şi într-un chip cu totul nechibzuit pentru... pentru familia ei. Din cîte ştiu despre dumneata, cred că ai fi bucuros dacă această căsătorie nu s-ar face, fără să dăuneze stării materiale a surorii dumi-

tale. Iar acum, după ce te-am cunoscut, sînt chiar convins de acest lucru.

— Tot ce spui e foarte naiv ; iartă-mă, ar trebui să spun : neobrăzat, zise Raskolnikov.

— Adică vrei să spui că-mi apăr interesele. Fii liniştit, Rodion Romanovici, dacă aş fi vrut să-mi apăr interesele, n-aş fi vorbit atît de deschis, doar nu sînt un prost. În această privinţă, aş vrea să-ţi dezvălui o ciudăţenie psihologică. Adineauri, încercînd să-mi justific dragostea pentru Avdotia Romanovna, ţi-am spus că eu însumi am fost o victimă. Ei, află că acum nu mai simt dragoste pentru ea, chiar de loc, mă şi miră, fiindcă eu, într-adevăr, am fost foarte îndrăgostit de ea...

— Din trîndăvie şi desfrîu, îl întrerupse Raskolnikov.

— Ai dreptate, sînt un desfrînat şi un trîntor. De altfel, surioara dumitale are atîtea calităţi, că nu se putea să nu facă impresie asupra mea. După cum văd însă şi eu astăzi, n-a fost decît o nebunie trecătoare.

— E mult de cînd ţi-ai dat seama ?

— Am bănuit acest lucru mai demult, dar m-am convins definitiv abia acum trei zile, aproape în clipa sosirii mele la Petersburg. La Moscova încă îmi închipuiam că vin să-i cer mîna Avdotiei Romanovna şi să mă declar rivalul domnului Lujin.

— Iartă-mă că te întrerup, nu s-ar putea să scurtezi povestea şi să treci de-a dreptul la scopul vizitei dumitale ? Sînt grăbit, trebuie să plec...

— Foarte bucuros. O dată sosit aici şi hotărît să întreprind un anumit... voiaj, am dat în prealabil unele dispoziţii. Copiii mei au rămas la o mătuşă de-a lor ; sînt bogaţi şi nu au nici o nevoie de mine. De altfel : tată sînt eu ? Nu mi-am oprit decît ceea ce mi-a dăruit acum un an Marfa Petrovna. Mi-ajunge atît. Iartă-mi digresiunile, acum trec la problema în sine. Înainte de a pleca în voiajul care poate totuşi va avea loc, aş vrea să isprăvesc şi cu domnul Lujin. Nu că nu l-aş putea suferi, dar din pricina lui a fost ultima ceartă între mine şi Marfa Petrovna, cînd am aflat că dînsa a pus la cale această căsătorie. Acum, cu ajutorul dumitale, şi poate chiar în prezenţa dumitale, aş dori s-o văd pe Avdotia Romanovna şi să-i explic, în primul rînd, că de la domnul Lujin nu numai că nu va avea nici un avantaj, dar, dimpotrivă, se va vedea de-a dreptul păgubită. Apoi, după ce-i voi cere iertare pentru neplăcerile pe care le-a avut acum cîtva timp, i-aş cere înga-

duința să-i ofer zece mii de ruble și să-i ușurez astfel ruptura cu domnul Lujin, ruptură care, sînt sigur, nu i-ar fi neplăcută, de ar avea posibilitatea s-o facă.

— Dar dumneata într-adevăr ești nebun ! strigă Raskolnikov, mai curînd mirat decît furios. Cum îndrăznești să-mi vorbești astfel ?

— Eram sigur că ai să începi să țipi ; dar, în primul rînd, țin să-ți spun că, deși nu sînt bogat, pot dispune de aceste zece mii, fiindcă nu am absolut nici o nevoie de ele. Dacă Avdotia Romanovna nu primește, cine știe cum am să le întrebuințez. Asta-i una. În al doilea rînd, conștiința mea este cu desăvîrșire liniștită : îi ofer acești bani fără nici un interes. Mă crezi sau nu, dar veți afla mai tîrziu, și dumneata și Avdotia Romanovna, că-i adevărat. Vezi dumneata, eu într-adevăr am pricinuit unele neplăceri și griji mult stimatei dumitale surioare Avdotia Romanovna, și mă căiesc sincer de acest lucru ; de aceea, doresc din toată inima nu să răscumpăr aceste neplăceri printr-o compensație bănească, ci pur și simplu să fac ceva folositor pentru ea, că doar nu-i scris nicăieri că trebuie să fac numai rău. Dacă propunerea mea ar ascunde vreun calcul personal cît de mic, nu i-aș oferi numai zece mii, cînd abia acum cinci săptămîni i-am oferit mult mai mult. În afară de asta, e probabil să mă însor foarte, foarte curînd, cu o tînără fată și deci bănuiala că aș urmări-o pe Avdotia Romanovna cade de la sine. În încheiere, voi spune că și dacă se mărită cu domnul Lujin, Avdotia Romanovna tot va primi acești bani, numai că pe altă cale... Dar nu te supăra, Rodion Romanovici, judecă liniștit, cu sînge rece.

Svidrigailov vorbea cu un calm extraordinar.

— Te rog să încetezi, zise Raskolnikov. În orice caz, propunerea dumitale este de-o îndrăzneală de neiertat.

— Nicidecum. Dacă ar fi așa cum spui, atunci omul pe lumea asta n-ar putea să facă decît rău și, dimpotrivă, nu ar avea dreptul să facă cel mai mic bine, și asta numai din pricina unui convenționalism absurd. E caraghios. De pildă : dacă aș muri și i-aș lăsa această sumă prin testament surioarei dumitale, ar refuza și atunci să o primească ?

— Se prea poate.

— Ei, asta nu. De altfel, dacă zici nu, nu să fie. Dar să știi că zece mii prind bine la o nevoie. În orice caz, te rog să-i transmiți cele spuse Avdotiei Romanovna.

— Nici nu mă gîndesc.

— Atunci, Rodion Romanovici, mă voi vedea silit să caut s-o întîlnesc personal, ceea ce desigur o va neliniști.

— Și dacă-i transmit, n-ai să cauți s-o întîlnești ?

— Nu știu, zău, ce să-ți răspund. Tare aș dori s-o mai văd o dată.

— Să nu speri una ca asta.

— Păcat. De altfel, dumneata nu mă cunoști. Poate cînd ne vom împrieteni mai mult.

— Crezi că ne vom împrieteni ?

— De ce nu ? zîmbi Svidrigailov, luîndu-și pălăria și sculîndu-se. Nu că aș vrea să mă impun dumitale cu tot dinadinsul, și chiar venind încoace nici nu prea credeam că o să stăm de vorbă, deși azi-dimineață... m-a izbit fața dumitale...

— Unde m-ai văzut de dimineață ? se neliniști Raskolnikov.

— Întîmplător... Tot îmi pare că e ceva în dumneata care face să ne asemănăm oarecum... Dar nu te neliniști, nu-s cîrciocar din fire ; am știut să mă împac și cu măsluitorii și nici pe cneazul Svirbei, ruda mea de departe și mare demnitar, nu l-am plictisit, am știut să-i scriu doamnei Prilukova în album despre Madona lui Rafael, și cu Marfa Petrovna am trăit șapte ani la țară, și în casa lui Viazemski [24], pe Sennaia, mi-am petrecut nopțile pe vremuri, și poate că am să zbor cu Berg în balonul lui...

— Bine. Și acum dă-mi voie să te întreb dacă ai de gînd să pleci curînd în călătorie ?

— Care călătorie ?

— Ei, vorbesc despre „voiajul" acela despre care ai pomenit chiar dumneata.

— Despre voiaj ? Ah, da... chiar așa, am vorbit despre voiaj... Ei, asta-i o problemă mai vastă... Dacă ai ști ce întrebare ai pus ! adăugă el deodată tare și rîse scurt. Poate că am să mă însor în loc să plec în voiaj ; mi se propune o fată.

— Aici ?

— Da.

— Și cînd ai avut timp ?

— Tare aș dori s-o mai văd o dată pe Avdotia Romanovna. Te rog foarte serios. La revedere !... Ah, da ! Cît pe aci să uit ! Transmite-i surorii dumitale, Rodion Romanovici, că Marfa Petrovna i-a lăsat prin testament trei mii de ruble. E absolut

sigur. Marfa Petrovna şi-a făcut testamentul cu o săptămînă înaintea morţii, de faţă cu mine. Peste două-trei săptămîni, Avdotia Romanovna va putea să capete banii.

— Adevărat ?

— Da. Aşa să-i spui. Ei, şi acum — sluga dumitale. Nu stau departe.

Ieşind, Svidrigailov se ciocni piept în piept cu Razumihin.

II

Era aproape ora opt seara ; amîndoi se grăbeau să ajungă la casa lui Bakaleev, ca să sosească înaintea lui Lujin.

— Cine era ăsta ? întrebă Razumihin, o dată ajuns în stradă.

— Svidrigailov, acel moşier în casa căruia a fost insultată sora mea, pe vremea cînd era guvernantă. Din pricină că el s-a legat de ea, Marfa Petrovna, nevastă-sa, a dat-o afară. Mai tîrziu, Marfa Petrovna i-a cerut iertare Duniei şi acum, nu demult, a murit subit. Despre ea vorbea mama deunăzi. Nu ştiu de ce, mi-e frică de omul acesta. E foarte ciudat şi simt că are un plan bine definit ; dar nu-mi pot da seama ce vrea... Parcă ar şti ceva... A sosit aici îndată după înmormîntarea neveste-si. Trebuie s-o păzim pe Dunia... asta am vrut să-ţi spun, auzi ?

— S-o păzim ! Dar ce ar putea să-i facă Avdotiei Romanovna? Îţi mulţumesc, Rodea, că mi-ai vorbit aşa... O s-o păzim !... Unde şade ?

— Nu ştiu.

— De ce nu l-ai întrebat ? Păcat ! Dar nu-i nimic, am să aflu eu.

— L-ai văzut ? întrebă Raskolnikov după o scurtă tăcere.

— L-am văzut, l-am văzut bine.

— Eşti sigur ? L-ai văzut desluşit ? stărui Raskolnikov.

— Firește, mi-l amintesc foarte bine ; l-aş recunoaşte dintr-o mie, am memorie bună.

Tăcură din nou.

— Hm... asta e... mormăi Raskolnikov. Ştii... gîndeam... mi se tot năzar fel de fel de lucruri... am crezut că poate n-a fost decît o iluzie.

— Despre ce vorbeşti ? Nu prea înţeleg ce spui.

— Spuneți cu toții, urmă Raskolnikov, zîmbind strîmb, că sînt nebun ; și mi s-a părut, adineauri, că poate aveți dreptate, că am înnebunit în adevăr și am văzut un strigoi !

— Ce tot vorbești ?

— Cine știe ! Poate sînt nebun, poate că tot ce s-a întîmplat în ultimele zile nu s-a întîmplat decît în închipuirea mea...

— Eh, Rodea ! Iar te-au enervat !... Dar ce ți-a spus ? Pentru ce a venit ?

Raskolnikov nu răspunse. Razumihin se gîndi o clipă.

— Ascultă acum, să-ți dau raportul, începu el. Am fost la tine, dar tu dormeai. Apoi am luat masa și m-am dus la Porfiri. Zametov era încă acolo. Am vrut să aduc vorba despre ce mă interesa și n-am izbutit. Nu puteam să încep cum trebuie. Ei parcă nu înțelegeau nimic și nu se simțeau încurcați de fel. L-am luat pe Porfiri deoparte, l-am dus la fereastră și am început să-i vorbesc, dar nici de data asta n-a ieșit nimic ; el se uita într-o parte și eu mă uitam în cealaltă. Pînă la urmă, i-am vîrît pumnul sub nas și i-am spus că-l fac zob, așa, ca între rude. S-a uitat la mine și n-a zis nimic. Atunci m-am lăsat păgubaș și am plecat, asta-i tot. O tîmpenie. Cu Zametov n-am vorbit de loc. Eram sigur că am dat greș, dar, pe cînd coboram scara, mi-a scăpărat deodată un gînd : de ce ne facem atîtea griji ? Dacă te-ar amenința vreo primejdie sau mai știu eu ce, dar așa ? Ce-ți pasă ție ! N-ai nici un amestec în toată treaba asta, așa că nici să nu-ți pese de ei ; ce-o să mai rîdem mai tîrziu ; eu în locul tău aș încerca chiar să-i mistific. Ce rușine o să le fie ! Dă-i la dracu ; mai tîrziu o să putem să-i și scărmănăm puțin, iar deocamdată să rîdem de ei !

— Ai dreptate ! răspunse Raskolnikov. „Dar ce-ai să spui mîine ?“ se gîndi el. Ciudat, pînă atunci nu gîndise niciodată : „Ce are să zică Razumihin cînd are să afle ?“ Și gîndind aceasta, Raskolnikov îl privi cu luare-aminte. Raportul pe care i-l dăduse Razumihin cu privire la vizita făcută lui Porfiri nu-l interesa cîtuși de puțin ; altele îl preocupau acum !

Pe coridor, dădură peste Lujin, venise exact la ora opt și căuta numărul camerei, așa că intrară toți trei o dată, fără să se uite unul la altul și fără să se salute. Tinerii trecură înainte, Piotr Petrovici, ca să respecte buna-cuviință, întîrzie puțin în antreu, scoțîndu-și pardesiul. Pulheria Alexandrovna ieși numaidecît să-l întîmpine în prag. Dunia dădea mîna cu fratele ei.

Piotr Petrovici intră și se înclină destul de amabil în fața celor două doamne, dar parcă mai serios ca de obicei. Avea aerul unui om nedumerit, care încă nu și-a revenit din mirare. Pulheria Alexandrovna părea și ea stînjenită, dar se grăbi să poftească musafirii să ia loc în jurul mesei rotunde, pe care fierbea samovarul. Dunia și Lujin se așezară față în față, Razumihin și Raskolnikov — în dreptul Pulheriei Alexandrovna, Razumihin mai aproape de Lujin, Raskolnikov alături de sora lui.

O clipă se făcu tăcere. Piotr Petrovici scoase fără grabă o batistă fină, din care se răspîndi un miros puternic de parfum, și-și suflă nasul cu aerul unui om binevoitor, dar oarecum jignit în demnitatea lui și foarte hotărît să ceară explicații. Încă din antreu îi trecuse prin minte să nu se dezbrace, ci să plece, pedepsindu-le în felul acesta cu severitate exemplară pe cele două doamne, și făcîndu-le să-i simtă pe loc autoritatea. Dar nu se putu hotărî. Și apoi, nu era omul căruia să-i placă situațiile neclare. Avea lucruri de lămurit ; dacă ordinul lui fusese călcat atît de fățiș, înseamnă că era ceva la mijloc și deci ar fi mai bine să afle mai întîi despre ce este vorba ; cît despre pedeapsă, mai avea timp, și la urma urmei totul era în mîinile lui.

— Sper că ați călătorit bine ? întrebă el cu un ton oficial pe Pulheria Alexandrovna.

— Slavă Domnului, Piotr Petrovici.

— Mă bucură. Și nici Avdotia Romanovna nu se simte prea obosită ?

— Eu sînt tînără și rezistentă, nu obosesc, dar mamei i-a venit destul de greu, răspunse Dunecika.

— Ce să-i faci ?! Drumurile noastre naționale sînt foarte lungi. Mare și întinsă-i „maica Rusie" cum i se spune... Cu toată dorința mea n-am putut ieri să vin să vă întîmpin la gară. Sper însă că totul a mers bine.

— Vai, nu, Piotr Petrovici, am fost foarte descurajate, se grăbi să declare Pulheria Alexandrovna cu o intonație deosebită, și cred că dacă Dumnezeu, în bunătatea lui, nu ni l-ar fi trimis ieri pe Dmitri Prokofici, n-am fi știut ce să ne facem. Dumnealui este Dmitri Prokofici Razumihin, adăugă dînsa, prezentîndu-l pe Razumihin.

— Da, da, am şi avut plăcerea... ieri, mormăi Lujin cu o căutătură piezişă şi duşmănoasă spre Razumihin, apoi se încruntă şi amuţi.

Piotr Petrovici făcea parte dintre acei oameni care sînt extrem de amabili în societate, sau cel puţin se străduiesc să fie, dar care, în clipa cînd ceva nu le este pe plac, îşi pierd cumpătul într-atît, că par mai degrabă nişte saci cu făină decît nişte tineri plini de viaţă, care înviorează societatea. Tăcerea se întinse din nou : Raskolnikov tăcea cu încăpăţînare, Avdotia Romanovna socotea că nu e momentul să vorbească, Razumihin nu avea ce spune, aşa că Pulheria Alexandrovna fu nevoită să caute să înjghebeze o conversaţie.

— Aţi auzit de moartea Marfei Petrovna ? începu ea, recurgînd la tema ei salvatoare în asemenea caz.

— Am auzit. Am fost înştiinţat imediat şi am venit să vă spun că Arkadi Ivanovici Svidrigailov, îndată după înmormîntarea soţiei lui, a plecat în grabă la Petersburg. Cel puţin, aşa mi s-a comunicat din sursă sigură.

— La Petersburg ? Aici ? se alarmă Dunia, schimbînd o privire cu Pulheria Alexandrovna.

— Exact. Şi, desigur, nu fără anumite intenţii precise ; graba plecării lui, după evenimentele precedente, dă de gîndit.

— Doamne ! Oare şi aici vrea s-o urmărească pe Dunecika ? exclamă Pulheria Alexandrovna.

— Eu cred că nu aveţi de ce să vă neliniştiţi prea mult nici dumneavoastră, nici Avdotia Romanovna de prezenţa lui aici, bineînţeles, dacă nu doriţi chiar dumneavoastră să intraţi în legătură cu dînsul, indiferent de motiv. Cît despre mine, voi veghea şi am să aflu în curînd unde locuieşte.

— Ah, Piotr Petrovici, nici nu-ţi poţi închipui cît de rău m-ai speriat ! se văită Pulheria Alexandrovna. Nu l-am văzut decît de două ori, dar mi-a părut groaznic, groaznic ! Sînt sigură că el a fost pricina morţii răposatei Marfa Petrovna !

— După informaţiile precise pe care le am, nu se poate afirma cu toată tăria un asemenea lucru. Nu zic, poate că purtările lui insultătoare să fi grăbit cursul lucrurilor, în oarecare măsură, poate că a contribuit, cum s-ar zice, moral, la aceasta. În privinţa comportării lui şi a caracterizării individuale, sînt cu totul de părerea dumneavoastră. Nu ştiu dacă este bogat şi cît anume i-a lăsat Marfa Petrovna ; asta o voi afla cît de curînd, dar este clar că, aflîndu-se aici la Petersburg şi dispu-

nînd de oarecare mijloace materiale, se va apuca iarăşi de cele vechi. Este omul cel mai desfrînat, cel mai păcătos din cîţi există ! Am anumite motive să cred că Marfa Petrovna, care a avut nenorocirea să se îndrăgostească de el şi care i-a plătit acum opt ani datoriile, i-a fost de mare folos şi în altă privinţă : datorită străduinţelor şi jertfelor ei a fost muşamalizat, chiar de la început, un proces penal în legătură cu un asasinat fantastic, monstruos, pentru care s-ar fi putut prea bine ca domnul Svidrigailov să facă o plimbare în Siberia. Acesta este omul, dacă vreţi să ştiţi.

— Vai, Doamne ! exclamă Pulheria Alexandrovna.

Raskolnikov asculta cu atenţie.

— Aveţi informaţii absolut sigure ? întrebă Dunia, sever şi autoritar.

— Repet numai ceea ce am auzit eu însumi, în secret, de la răposata Maria Petrovna. Trebuie să menţionez că, din punct de vedere juridic, este o afacere foarte obscură. Pe vremea aceea, locuia aici, ba mi se pare că mai locuieşte şi acum, o oarecare Reslih, o străină care făcea cămătărie măruntă şi se ocupa şi de alte afaceri dubioase. Cu această Reslih, domnul Svidrigailov avea de mult legături destul de intime şi misterioase. Reslih avea în gazdă o rudă îndepărtată, o nepoată mi se pare, o fetiţă surdo-mută de vreo cincisprezece, sau chiar paisprezece ani, pe care această doamnă n-o putea suferi şi căreia îi imputa fiecare bucăţică de pîine ; ba chiar o bătea sălbatic. Într-o zi, fetiţa a fost găsită în pod, spînzurată. S-a stabilit că era vorba de o sinucidere. După procedura de rigoare, dosarul a fost închis, dar mai tîrziu s-a primit un denunţ cum că fetiţa a fost... bestial siluită de Svidrigailov. Ce-i drept, chestiunea era foarte obscură... Denunţul pornea de la o altă nemţoaică, o femeie stricată, al cărei cuvînt nu putea avea greutate ; în cele din urmă, pînă şi denunţul a fost retras şi, datorită străduinţelor şi banilor Marfei Petrovna, toate s-au redus la un simplu zvon. Dar şi acest zvon este foarte semnificativ. Dumneata, Avdotia Romanovna, ai auzit desigur vorbindu-se despre un oarecare Filip, servitorul lui, mort de pe urma bătăilor, acum şase ani, încă pe vremea iobăgiei ?

— Am auzit, dimpotrivă, că acest Filip s-a spînzurat singur.

— Exact, dar a fost silit sau, mai bine zis, împins la sinucidere de neîncetatele brutalităţi şi persecuţii ale domnului Svidrigailov.

— Asta nu știu, răspunse Dunia sec, am auzit numai povestindu-se ceva foarte ciudat : pare-se că acest Filip era un ipohondru, un fel de filozof al casei, oamenii spuneau că „l-au năucit cărțile" și că s-ar fi spînzurat mai curînd din pricina ironiilor domnului Svidrigailov, decît din pricina bătăilor. De față cu mine, Arkadi Ivanovici se purta frumos cu oamenii și aceștia îl iubeau chiar, deși, într-adevăr, îl învinuiau de moartea lui Filip.

— Văd că ești înclinată să-l aperi, observă Lujin, strîmbînd gura într-un zîmbet plin de subînțeles. Este un om viclean și știe să farmece femeile, după cum dovedește tristul caz al Marfei Petrovna, care a murit în împrejurări atît de ciudate. De fapt, am vrut numai să vă previn, pe dumneata și pe mama dumitale, gîndindu-mă la tentativele pe care le va încerca, fără îndoială, din nou. În ce mă privește, sînt convins că omul acesta are să sfîrșească iarăși prin a fi închis din pricina datoriilor. Marfa Petrovna n-a intenționat niciodată să treacă ceva din avere pe numele lui, pentru că se gîndea la copii, și chiar dacă i-a lăsat ceva, trebuie să fie numai atît cît să-i asigure o bunăstare cuviincioasă, cît să nu ducă lipsuri ; dar cu firea și năravurile lui n-are să-i ajungă nici pe un an.

— Piotr Petrovici, vă rog, să nu mai vorbim despre domnul Svidrigailov, zise Dunia. Mi-e neplăcut.

— A fost adineauri la mine, spuse brusc Raskolnikov, care pînă atunci nu deschisese gura.

Toți se întoarseră spre el cu exclamații de mirare. Însuși Piotr Petrovici păru alarmat.

— Acum un ceas și jumătate, pe cînd dormeam, a intrat în odaie, m-a trezit din somn și s-a prezentat, urmă Raskolnikov. Era destul de vesel, vorbea cu nepăsare și părea absolut convins că ne vom împrieteni. Între altele, Dunia, te roagă mult să-i acorzi o întîlnire ; a insistat să mijlocesc această întrevedere între el și tine, și să asist la ea. Vrea să-ți facă o propunere ; mi-a spus despre ce este vorba. În afară de aceasta, m-a informat oficial că Marfa Petrovna, cu o săptămînă înainte de a muri, ți-a lăsat prin testament trei mii de ruble și că vei putea primi în scurt timp acești bani !

— Slavă ție, Doamne ! exclamă Pulheria Alexandrovna, făcîndu-și cruce. Roagă-te pentru sufletul ei, Dunia, roagă-te !

— Asta așa este, îi scăpă lui Lujin.

— Și, și mai departe ? îl grăbea Dunia pe Raskolnikov.

— Apoi mi-a spus că nu este prea bogat și că toată averea revine copiilor, care se află acum la o mătușă. Apoi a zis că stă aproape de mine, dar unde anume — nu știu, n-am întrebat...

— Și ce vrea să-i propună Dunecikăi ? întrebă, speriată, Pulheria Alexandrovna. Ți-a spus ?

— Da.

— Și ?

— Am să vă spun mai tîrziu.

După acest răspuns, Raskolnikov tăcu și se apucă să bea ceaiul.

Piotr Petrovici scoase ceasul și se uită la el.

— Trebuie să plec, întrucît mai am unele treburi, așa că n-am să vă stingheresc, făcu el cu un aer cam jignit și dădu să se scoale de la masă.

— Rămîi, Piotr Petrovici, zise Dunia. A fost vorba că stai cu noi toată seara. Și apoi, chiar dumneata ai scris că vrei să ai o explicație cu mama.

— E adevărat, Avdotia Romanovna, răspunse cu emfază Piotr Petrovici, așezîndu-se din nou, dar tot mai ținînd pălăria în mînă. Am vrut, e drept, să am o explicație cu dumneata și cu mult stimata dumitale mamă, și încă una foarte importantă. Dar ca și fratele dumitale, care nu poate să explice în prezența mea unele propuneri ale domnului Svidrigailov, tot așa nici eu nu pot și nu vreau să mă explic... în prezența altora... cu privire la unele puncte foarte importante... Și apoi, rugămintea mea riguroasă și stăruitoare a fost nesocotită.

Lujin își luă un aer teatral de profundă amărăciune, și tăcu, demn.

— Rugămintea dumitale ca fratele meu să nu ia parte la întîlnirea noastră n-a fost satisfăcută numai în urma insistențelor mele, zise Dunia. Ai scris că fratele meu te-a jignit ; eu socot că trebuie să lămurim numaidecît lucrurile și să vă împăcați. Dacă în adevăr te-a jignit, Rodea *trebuie să-ți ceară scuze, și o va face.*

Piotr Petrovici începu pe loc să facă pe grozavul.

— Cu toată bunăvoința din lume, Avdotia Romanovna, sînt unele jigniri care nu se pot uita. Totul are o limită, peste care e primejdios să treci : căci o dată ce ai trecut-o, nu mai există posibilitatea să te întorci înapoi.

— De fapt, altceva am vrut să-ți spun, Piotr Petrovici, îl întrerupse, cam nerăbdătoare, Dunia, trebuie să înțelegi că tot

viitorul nostru depinde de felul cum se vor lămuri şi împăca lucrurile între noi ; repede sau nu ? De la primul cuvînt, îţi spun deschis că, dacă ţii cît de cît la mine, atunci, chiar dacă ţi-ar veni greu, toată această neînţelegere trebuie să înceteze chiar azi. Repet, dacă fratele meu este vinovat, el îţi va cere scuze.

— Mă miră că pui problema în acest fel, se supără Lujin, devenind tot mai nervos, ţinînd la dumneata, adorîndu-te chiar, pot în acelaşi timp să nu ţin de loc la vreun membru al familiei dumitale. Pretinzînd la fericirea de a avea mîna dumitale, nu pot în acelaşi timp să iau asupra mea îndatoriri incompatibile cu...

— Ah, să lăsăm aceste susceptibilităţi deşarte, Piotr Petrovici, îl întrerupse Dunia. Rămîi omul inteligent şi nobil cum am socotit că eşti şi cum aş vrea să te socot întotdeauna. Ţi-am făcut o promisiune mare, sînt viitoarea dumitale soţie ; încrede-te deci în mine şi poţi să fii sigur că voi avea putere să judec fără părtinire. Rolul de arbitru pe care mi-l asum este o surpriză pentru fratele meu, tot atît cît este şi pentru dumneata. Cînd l-am invitat azi, după primirea scrisorii dumitale, şi l-am rugat insistent să vină neapărat azi, nu i-am împărtăşit intenţiile mele. Înţelege că dacă nu vă împăcaţi, va trebui să aleg între voi : sau dumneata, sau el. Aşa aţi pus problema amîndoi. Nu vreau, şi nu trebuie să greşesc. Pentru dumneata, trebuie s-o rup cu fratele meu, pentru fratele meu, trebuie s-o rup cu dumneata. Eu vreau şi pot acum să aflu sigur ce sentiment aveţi faţă de mine : am în Rodea un frate ? Am în dumneata un soţ care mă iubeşte şi mă apreciază ? Sau nu ?

— Avdotia Romanovna, rosti Lujin înţepat, vorbele dumitale sînt mult prea semnificative pentru mine, mai mult decît atît, mă jignesc, avînd în vedere poziţia pe care am cinstea s-o ocup faţă de dumneata. Fără să mai vorbesc de comparaţia ciudată şi jignitoare pe care o faci, aşezîndu-mă pe aceeaşi treaptă cu... cu un tînăr arogant, vorbele dumitale implică posibilitatea de a călca promisiunea ce mi-a fost dată. Ai spus „sau dumneata, sau el", prin urmare chiar cu aceste vorbe îmi arăţi cît de puţin însemn pentru dumneata... şi eu nu pot să admit una ca asta, ţinînd seama de raporturile şi... de îndatoririle care există între noi doi...

— Cum ? ! se aprinse Dunia. Pun interesul pentru dumneata alături de *tot* ce am avut pînă acum mai scump în viaţă, de

tot ce a alcătuit sensul vieţii mele pînă acum, şi dumneata te simţi jignit că te preţuiesc *prea puţin ?!*

Raskolnikov zîmbi tăcut, sarcastic. Razumihin se înfioră, dar răspunsul Avdotiei Romanovna nu-l îmbună pe Piotr Petrovici ; dimpotrivă, părea tot mai arţăgos, tot mai pornit, de parcă ar fi prins gust de ceartă.

— Dragostea pentru soţ, pentru viitorul tovarăş de viaţă trebuie să fie mai mare decît dragostea pentru un frate, rosti el sentenţios, şi apoi, în orice caz, eu nu pot fi aşezat pe aceeaşi treaptă cu dînsul... Deşi am spus adineauri că în prezenţa fratelui dumitale nu vreau şi nu pot să explic obiectul principal al vizitei mele, acum am intenţia să rog pe mult stimata dumitale mamă ca să-mi lămurească un punct foarte jignitor pentru mine, un punct capital. Fiul dumitale, se întoarse către Pulheria Alexandrovna, ieri, în prezenţa domnului Rassudkin... [25] aşa se numeşte, mi se pare ?... Cer scuze, am uitat numele (se înclină el amabil în faţa lui Razumihin)... m-a insultat, denaturînd o idee pe care am exprimat-o într-o convorbire intimă cu dumneata, la cafea, şi anume că o căsătorie cu o fată săracă, o fată care ştie cît de grea este viaţa, oferă, după părerea mea, mai multe garanţii de moralitate şi fericire în căsnicie decît o fată care a trăit întotdeauna în belşug. Fiul dumitale a exagerat dinadins sensul cuvintelor mele, pînă la absurd, şi mi-a atribuit unele intenţii urîte ; cred că a făcut-o întemeindu-se pe scrisoarea dumitale. M-aş simţi foarte fericit dacă mi-ai putea dovedi că mă înşel. Te rog, deci, să-mi spui în ce termeni ai redat cele spuse de mine în scrisoarea către Rodion Romanovici ?

— Nu-mi amintesc, răspunse Pulheria Alexandrovna, încurcată. I-am scris ce am înţeles. Nu ştiu ce ţi-a spus dumitale Rodea... Se poate să fi exagerat.

— Nu ar fi putut exagera, dacă n-ar fi fost influenţat de termenii din scrisoarea dumitale.

— Piotr Petrovici, zise cu demnitate Pulheria Alexandrovna, dovadă că nici eu, nici Dunia nu am dat un sens urît vorbelor dumitale este că ne aflăm *aici*.

— Foarte bine, mamă ! o aprobă Dunia.

— Prin urmare, şi de data asta tot eu sînt vinovatul ! se ofensă Lujin.

— Dumneata acuzi pe Rodion, dar şi dumneata în scrisoarea de azi ai spus ceva neadevărat despre el, adăugă Pulheria Alexandrovna, prinzînd curaj.

— Nu-mi amintesc să fi scris vreo minciună.

— Ai scris, rosti tăios Raskolnikov, fără să se uite la el, că am dat ieri bani nu văduvei omului călcat de trăsură, cum a fost, ci fiicei lui (pe care pînă aseară n-o văzusem niciodată). Ai scris asta ca să-mi strici relaţiile cu familia mea şi, ca să izbuteşti mai bine, ai mai adăugat şi cîteva calificative mîrşave despre purtarea unei fete pe care dumneata nici nu o cunoşti. Tot ce ai scris a fost calomnie şi murdărie.

— Să am iertare, domnul meu, răspunse Lujin, tremurînd de furie, dacă am pomenit în scrisoarea mea despre starea şi faptele dumitale, a fost numai ca să îndeplinesc rugămintea surorii şi mamei dumitale de a le descrie cum te-am găsit şi ce impresie mi-ai făcut ! Iar cît priveşte cele expuse de mine în scrisoare, te desfid pe dumneata să găseşti un singur rînd mincinos. Poţi susţine, de pildă, că n-ai irosit banii şi că, în familia aceea, fie ea cît de nenorocită, toate persoanele sînt onorabile ?

— După părerea mea, dumneata, cu toată onorabilitatea dumitale, nu faci nici cît degetul cel mic al acestei sărmane fete în care arunci cu piatra.

— Prin urmare n-ai pregeta s-o introduci în societatea mamei şi a surorii dumitale ?

— Am şi făcut-o, dacă ţii mult să ştii. Am aşezat-o azi alături de mama şi de Dunia.

— Rodea ! strigă Pulheria Alexandrovna.

Dunecika roşi ; Razumihin se încruntă. Lujin zîmbi ironic şi dispreţuitor.

— Acum vezi şi dumneata, Avdotia Romanovna, zise el, dacă există vreo posibilitate de înţelegere. Sper că acum s-a încheiat acest capitol şi situaţia s-a lămurit o dată pentru totdeauna. Eu am să mă retrag ca să nu stingheresc această plăcută întrevedere de familie şi să nu împiedic comunicarea anumitor secrete... (Lujin se sculă şi-şi luă pălăria). Dar, plecînd, îndrăznesc să spun că, pe viitor, sper să fiu scutit de asemenea întîlniri şi, cum s-ar zice, de astfel de compromisuri. Rugămintea asta o fac în chip deosebit dumitale, onorată Pulheria Alexandrovna, cu atît mai mult, cu cît scrisoarea mea era adresată dumitale, şi nu altcuiva.

Pulheria Alexandrovna se simţi atinsă.

— Oare crezi că eşti chiar stăpînul nostru, Piotr Petrovici ? Dunia ţi-a spus de ce nu ţi s-a îndeplinit rugămintea : ea a avut numai intenţii bune. Şi apoi, mi-ai scris de parcă mi-ai

fi dat un ordin. Oare trebuie să considerăm fiecare rugăminte a dumitale drept ordin ? Eu ţi-aş spune că dumneata, dimpotrivă, ar trebui să fii cît mai delicat şi mai îngăduitor cu noi, fiindcă, încrezîndu-ne în cuvîntul dumitale, am lăsat tot şi am venit aici, prin urmare şi aşa sîntem în puterea dumitale.

— Nu este tocmai aşa, Pulheria Alexandrovna, mai ales în clipa de faţă, cînd aţi aflat că o să primiţi o moştenire de trei mii de ruble din partea Marfei Petrovna, care, pare-mi-se, judecînd după tonul pe care l-aţi luat faţă de mine, sînt foarte binevenite, adăugă Lujin cu ironie muşcătoare.

— Judecînd după această observaţie, se poate într-adevăr presupune că te-ai bizuit pe lipsa noastră de apărare, observă Dunia, iritată.

— Cel puţin acum nu mă mai pot bizui pe asta şi mai ales nu doresc să împiedic comunicarea propunerilor secrete ale lui Arkadi Ivanovici Svidrigailov, cu care l-a însărcinat acesta pe frăţiorul dumitale şi care, după cum văd, au pentru dumneata o importanţă capitală şi sînt poate chiar foarte, foarte plăcute.

— Vai, Doamne ! făcu Pulheria Alexandrovna. Razumihin se foia pe scaun.

— Şi ţie nu-ţi este ruşine, sora mea ? întrebă Raskolnikov.

— Îmi este, Rodea, zise Dunia şi, întorcîndu-se, palidă de mînie, către Lujin : Piotr Petrovici, ieşi afară !

Se vede că Piotr Petrovici nu se aşteptase de loc la o asemenea încheiere. Avea prea multă încredere în el, în puterea lui şi în lipsa de apărare a victimelor sale. Deci nu-i veni să-şi creadă urechilor. Păli, buzele începură să-i tremure.

— Avdotia Romanovna, dacă am să ies acum pe uşa asta, cu această urare de drum bun, atunci — să nu-ţi faci nici o iluzie ! — n-am să mă mai întorc niciodată. Gîndeşte-te bine ! Eu nu-mi schimb cuvîntul.

— Ce neobrăzare ! strigă Dunia, sărind de la locul ei. Dar eu nici nu vreau să te mai întorci vreodată.

— Cum ? Va să zică aşa ! ? exclamă Lujin, care pînă în ultima clipă nu crezuse cu putinţă un asemenea sfîrşit şi care acum îşi pierduse cu desăvîrşire stăpînirea de sine. Aşa ! Dar ştii dumneata, Avdotia Romanovna, că aş putea să protestez ?

— Cu ce drept îi vorbeşti astfel ? se amestecă cu aprindere Pulheria Alexandrovna. Cum ai putea să protestezi ? Ce drepturi ai ? Cum să o dau pe Dunia mea unui om ca dumneata ? Pleacă

şi lasă-ne în pace ! Noi sîntem de vină că am acceptat un compromis, un lucru nu tocmai drept, şi cea mai mare vină o port eu...

— Dar Pulheria Alexandrovna, se înfierbîntă Lujin, în culmea furiei, m-aţi legat cu cuvîntul dat pe care vi-l retrageţi acum... şi apoi... m-aţi silit, cum s-ar zice, să fac unele cheltuieli.

Această pretenţie se potrivea atît de bine cu firea domnului Lujin, că Raskolnikov, deşi palid de furie şi de sforţările pe care le făcea ca să se stăpînească, nu se mai putu ţine şi izbucni în rîs. Dar Pulheria Alexandrovna îşi ieşi din fire.

— Cheltuieli ? Care cheltuieli ? Nu cumva vorbeşti despre lada noastră ? Dar conductorul ţi-a transportat-o pe gratis. Noi l-am încurcat pe el, auzi dumneata ! Gîndeşte-te bine la ce spui, Piotr Petrovici, dumneata eşti acela care ne-ai legat şi de mîini şi de picioare, şi nu noi pe dumneata !

— Ajunge, măicuţo, te rog, ajunge ! o imploră Avdotia Romanovna. Piotr Petrovici, fii bun şi pleacă !

— Am să plec, dar vreau să mai spun un ultim cuvînt ! rosti acesta, nemaiputîndu-se stăpîni. Mama dumitale uită, mi se pare, că te-am cerut în căsătorie tocmai în momentul cînd circulau în tot oraşul zvonuri rele cu privire la reputaţia dumitale. Dispreţuind opinia publică şi salvîndu-ţi reputaţia, eram îndreptăţit să sper că voi fi răsplătit cum se cuvine, ba chiar să cer recunoştinţă din partea domniilor voastre... Ochii mi s-au deschis abia acum ! Văd că am procedat foarte uşuratic, şi poate am greşit nesocotind glasul societăţii...

— A înnebunit ? urlă Razumihin, sărind de pe scaun, gata să-l ia la bătaie.

— Eşti un om josnic şi rău ! strigă Dunia.

— Nici o vorbă ! Nici un gest ! se întrerupse repede Raskolnikov, reţinîndu-l pe Razumihin ; apoi, apropiindu-se de Lujin : Binevoieşte să ieşi afară, zise încet şi răspicat, şi nici un cuvînt mai mult, altminteri...

Piotr Petrovici îl privi cîteva clipe cu obrazul palid, schimonosit de ură, apoi se întoarse şi părăsi odaia, ducînd în sufletul lui o ură de moarte, cum rar poate nutri cineva, împotriva lui Raskolnikov, pe care-l făcea vinovat de cele întîmplate. Trebuie să adăugăm că în timp ce cobora scara, Piotr Petrovici încă îşi mai închipuia că totul nu este pierdut şi că o împăcare cu doamnele mai este cu putinţă.

III

Lucrul cel mai extraordinar era că, pînă în ultima clipă, el nu se aşteptase la acest sfîrşit. Făcuse pe grozavul, fără să-i treacă măcar prin minte că cele două femei, sărace şi lipsite de apărare, ar cuteza să iasă de sub tutela lui. Vanitatea şi încrederea în sine sau, mai bine zis, cultul faţă de propria lui persoană, îi sporeau această siguranţă. El, care din nimic ajunsese cineva, avea o admiraţie aproape patologică pentru el însuşi, îşi aprecia inteligenţa şi calităţile, ba chiar uneori, rămînînd singur, îşi admira şi faţa în oglindă. Dar ceea ce aprecia şi la ce ţinea mai presus ca orice pe lume erau banii pe care îi cîştigase, parte muncind, parte folosind alte mijloace ; banii îl puneau pe picior de egalitate cu tot ce-i era superior.

Amintindu-i cu indignare Duniei că se hotărîse s-o ia de soţie cu toată reputaţia proastă pe care o avea, Piotr Petrovici vorbise sincer şi chiar se simţise profund jignit de această „neagră nerecunoştinţă", deşi, cînd o peţise, era pe deplin convins de absurditatea acestor bîrfeli, de altfel, răsturnate în public de însăşi Marfa Petrovna şi părăsite de toată lumea din orăşel, care o apăra cu înflăcărare pe Dunia. Nici el nu ar fi negat că ştiuse acest lucru atunci. Şi cu toate acestea, se mîndrea mult cu hotărîrea pe care o luase de a o înălţa pe Dunia pînă la el, şi considera acest fapt ca un fel de eroism. Prin acest reproş, Lujin îşi trăda gîndul ascuns care îl măgulise mereu, şi nu era în stare să înţeleagă cum nu-i admiră alţii eroismul. Cînd se dusese în vizită la Raskolnikov, se dusese cu sentimentul binefăcătorului gata să culeagă roadele binefacerii lui şi să audă complimente cît se poate de dulci. Şi fireşte că acum, cînd cobora scara, el se considera insultat şi neînţeles în ultimul grad.

Cît despre Dunia, ea îi era necesară, nici mai mult nici mai puţin, şi să renunţe la ea era de neconceput pentru el. Demult, cu ani în urmă, îşi făurise un vis duios de însurătoare, pentru care tot strîngea bani şi aştepta momentul prielnic. Se gîndea în taină, cu voluptate, la o fată binecrescută şi săracă (neapărat săracă), foarte tînără, foarte drăguţă, de familie bună, instruită, foarte sperioasă, şi care să fi trecut prin multe încercări şi nenorociri, o fată care avea să se prosterneze în faţa lui şi care toată viaţa avea să-l considere ca pe salvatorul ei, avea să se uite la el cu evlavie, avea să i se supună şi să se minuneze

neîncetat de persoana lui, exclusiv de persoana lui. Cîte scene, cîte episoade dulci plăsmuise el pe această temă ispititoare şi plăcută, odihnindu-se în liniştе după lucru. Şi iată, în sfîrşit, visul nutrit de atîta amar de vreme e gata să se înfăptuiască : frumuseţea şi cultura Avdotiei Romanovna îl impresionaseră adînc ; situaţia şi lipsa ei de apărare îl ademeniseră şi mai mult. Realitatea întrecea visul : avea în faţa lui o fată mîndră, dîrză, virtuoasă, mult mai instruită şi mai cultă decît el (o simţea bine), şi această fiinţă îi va fi recunoscătoare toată viaţa, ca o roabă, pentru mărinimia lui, se va prosterna cu evlavie în faţa lui, iar el îi va fi stăpîn nelimitat şi absolut !... Ca un făcut, cu puţin înainte, după multe calcule şi tergiversări, hotărîse, în sfîrşit, să-şi schimbe cu desăvîrşire cariera, să păşească într-o sferă de activitate mai înaltă şi, totodată, să intre puţin cîte puţin într-o societate mai bună, la care visa de mult cu voluptate... Într-un cuvînt, hotărîse să-şi încerce norocul la Petersburg. Ştia că un bărbat poate să cîştige „foarte, foarte" mult cu ajutorul femeilor. Farmecul unei femei frumoase, virtuoase şi instruite putea să uşureze nespus drumul ales, să atragă simpatia, să creeze o aureolă... şi deodată, deodată — praf şi pulbere se alegea din toate visurile lui ! Ruptura urîtă şi neaşteptată fusese pentru el ca un trăsnet. Era o glumă monstruoasă, absurdă ! Făcuse un pic pe grozavul, nimic mai mult : nici nu avusese timpul să spună tot ce ar fi vrut, glumise, se aprinsese şi cînd colo, ce sfîrşit grav ! El o şi îndrăgise în felul lui pe Dunia, era stăpînul ei absolut în visurile lui şi cînd colo !... Nu ! Mîine, da, da, chiar mîine, toate acestea vor fi îndreptate, vindecate, şterse, şi mai ales trebuie să-l facă una cu pămîntul pe acest mucos arogant care poartă toată vina. Îşi aduse aminte cu o dureroasă strîngere de inimă, aproape involuntar, de Razumihin... dar în privinţa lui se linişti foarte repede : „Atîta mai lipsea, să-l pun şi pe acesta pe aceeaşi treaptă cu mine !" Dar de cine-i era într-adevăr teamă, era Svidrigailov... Într-un cuvînt, va avea de furcă...

— Nu, nu, numai eu sînt de vină ! spunea Dunia, îmbrăţişînd şi sărutîndu-şi mama. M-am lăsat ispitită de banii lui, dar îţi jur, frate, că niciodată nu mi-am închipuit că este un om atît de puţin demn de stimă. Dacă l-aş fi cunoscut mai bine, nu m-aş fi lăsat ispitită pentru nimic în lume ! Nu mă învinui, frate !

— Ne-a ferit Dumnezeu! Ne-a ferit Dumnezeu! şoptea Pulheria Alexandrovna, aproape în neştire, ca şi cum tot nu ar fi înţeles ce s-a petrecut.

Toţi erau bucuroşi; peste cinci minute au început chiar să rîdă. Numai din cînd în cînd Dunecika pălea şi-şi încrunta spîncenele, amintindu-şi de cele întîmplate. Pulheria Alexandrovna nici nu şi-ar fi putut măcar închipui vreodată că se va bucura şi ea; încă în dimineaţa aceea ruptura cu Lujin i-ar fi părut o nenorocire groaznică. Cît despre Razumihin, era în culmea fericirii. Nu îndrăznea încă să şi-o exprime, dar tremura ca în friguri, ca şi cum o greutate de cel puţin o sută de kilograme i-ar fi fost luată de pe inimă. Acum avea dreptul să-şi închine toată viaţa celor două doamne, să le servească pînă la moarte... Acum totul era cu putinţă! Totuşi, el alunga speriat aceste gînduri şi se temea să-şi dea frîu liber închipuirii. Numai Raskolnikov rămăsese nemişcat, ursuz, şi cu gîndul parcă în altă parte. El, care stăruise atît de mult ca Lujin să fie îndepărtat, părea acum că se sinchiseşte cel mai puţin de cele întîmplate. Dunia gîndea fără să vrea că el tot mai era supărat pe dînsa, iar Pulheria Alexandrovna îl privea neliniştită, pe furiş.

— Ce ţi-a spus Svidrigailov? spuse Dunia, apropiindu-se de el.

— Ah, da, da! exclamă Pulheria Alexandrovna. Raskolnikov ridică ochii.

— Vrea neapărat să-ţi dăruiască zece mii de ruble şi doreşte să te vadă o singură dată în prezenţa mea.

— S-o vadă? Pentru nimic în lume! strigă Pulheria Alexandrovna. Şi cum de îndrăzneşte să-i ofere bani?

Apoi Raskolnikov relată (destul de rece) discuţia pe care o avusese cu Svidrigailov, lăsînd deoparte povestea cu fantoma Marfei Petrovna, ca să nu ridice probleme de prisos şi fiindcă simţea un puternic dezgust faţă de orice fel de discuţii, în afară de cele strict necesare.

— Şi tu ce i-ai răspuns? îl întrebă Dunia.

— Mai întîi, i-am spus că n-am să-ţi transmit nimic. Atunci el a declarat că va căuta prin toate mijloacele să obţină o întîlnire. A afirmat că pasiunea pe care a avut-o pentru tine n-a fost decît o nebunie trecătoare, de care s-a vindecat... Nu vrea să te măriţi cu Lujin... În general, a vorbit foarte încurcat.

— Tu cum îţi explici purtarea lui? Ce impresie ţi-a făcut?

— Mărturisesc că nu prea-l înțeleg. Îți oferă zece mii și totuși mi-a spus că nu este bogat. Declară că vrea să plece nu știu unde, și peste zece minute uită ce a spus. Zice că vrea să se însoare, că are o logodnică... Este sigur că știe ce vrea, că are un scop bine definit și este de crezut că acest scop este josnic! Pe de altă parte, ar fi ciudat să pornească la treabă atît de prosteşte, dacă ar fi avut intenții urîte... față de tine... Eu, bineînțeles, am refuzat în numele tău acești bani, o dată pentru totdeauna. În general, mi-a părut cît se poate de ciudat, ba chiar... dînd unele semne de nebunie. S-ar putea însă să greșesc; poate că încearcă să ne ducă de nas, și atîta tot. Pare-se că moartea Marfei Petrovna l-a impresionat adînc...

— Odihnește în pace sufletul ei, Doamne! rosti cu evlavie Pulheria Alexandrovna. Toată, toată viața am să mă rog lui Dumnezeu pentru sufletul ei! Ce s-ar fi întîmplat cu noi, Dunia, fără aceste trei mii! Doamne, parcă ne-au picat din cer! Ah, Rodea, gîndește-te că încă azi-dimineață nu aveam decît trei ruble și ne făceam socoteala să amanetăm undeva cît mai iute ceasul, ca să nu-i cerem nimic dumnealui, pînă nu s-o dumiri singur.

Pe Dunia, propunerea lui Svidrigailov părea că o impresionase peste măsură. Ea tot mai rămase îngîndurată.

— Cine știe ce lucru groaznic și-a pus în gînd! rosti ea aproape în șoaptă, vorbind ca pentru sine și tresărind ușor.

Raskolnikov observă această groază nemăsurată.

— Cred că voi fi silit să-l întîlnesc încă de multe ori! zise el Duniei.

— O să-l urmărim! Am să-l urmăresc! spuse cu tărie Razumihin. N-am să-l pierd din ochi. Rodea mi-a dat voie. Mi-a spus adineauri: „S-o păzești pe sora mea". Îmi îngădui acest lucru, Avdotia Romanovna?

Dunia zîmbi și-i întinse mîna, dar îngrijorarea nu se șterse de pe chipul ei. Pulheria Alexandrovna o privea cu sfială: de altfel, cele trei mii de ruble o liniștiseră vădit.

Peste un sfert de oră erau toți prinși într-o convorbire însuflețită. Pînă și Raskolnikov, dacă nu vorbea, cel puțin asculta cu atenție. Oratorul era Razumihin.

— Dar pentru ce, pentru ce să plecați! striga el cu convingere, îmbătat de fericire. Ce o să faceți în orășelul vostru? Lucrul de căpetenie e că aici sînteți toți împreună; și aveți nevoie unul de altul, aveți nevoie, înțelegeți-mă! Măcar pentru

cîtva timp... Iar pe mine primiți-mă în calitate de prieten, de asociat, și vă încredințez că o să punem pe picioare o afacere minunată. Ascultați, am să vă explic planul meu în toate amănuntele ! Îmi venise în minte ideea asta încă de dimineață, înainte să se fi întîmplat toate acestea. Iată despre ce este vorba : am un unchi (am să vi-l prezint ; este un bătrînel respectabil și foarte cumsecade !), unchiul meu are o mie de ruble capital ; el trăiește din pensia lui și nu are nevoie de acești bani. De doi ani se ține de mine să iau cu împrumut această mie de ruble și să-i plătesc șase la sută pe an. Știu eu ce înseamnă asta : pur și simplu vrea să mă ajute, acum un an însă n-aveam nevoie de nimic, iar acum abia-l așteptam să vină, fiindcă mă hotărîsem s-o iau. Lîngă mia asta puneți și dumneavoastră tot o mie, din cele trei pe care le aveți ; pentru început e destul, și iată că s-a făcut asociația noastră. Acum să vedem ce o să facem ?

Și Razumihin începu să-și dezvolte planul ; după părerea lui, mai toți librarii și editorii nu sînt destul de pricepuți în meseria lor și de aceea le merg prost afacerile, deși librăriile și editurile bune de obicei rentează, și chiar aduc un venit mulțumitor. Tocmai la o activitate editorială visa Razumihin, care de doi ani muncea pentru alții în direcția asta, și care cunoștea destul de bine trei limbi europene. Cu șase zile în urmă îi spusese lui Raskolnikov că e cam *schwach* * la germană, dar spusese asta numai cu scopul de a-l convinge să primească jumătate din traducere și cele trei ruble arvună ; mințise, și Raskolnikov știa că minte.

— De ce, de ce să lăsăm să ne scape afacerea asta, dacă ne-a picat din senin unul din mijloacele principale de realizare : banii ? se înfierbînta Razumihin. Firește, va trebui să muncim mult, și o să muncim cu toții, și Avdotia Romanovna, și eu, și Rodion... unele cărți aduc astăzi venituri mari ! Iar calitatea principală a editurii noastre va fi că o să știm ce anume trebuie tradus. O să traducem, o să edităm și o să învățăm în același timp. Eu pot fi de folos, pentru că am experiență. De doi ani îmi fac veacul prin edituri, cunosc toate dedesubturile ; și vă asigur că nu trebuie cine știe ce filozofie ca să te pricepi la treaba asta. De ce atunci să lăsăm să ne scape norocul din mînă ? Eu cunosc (dar n-am spus nimănui pînă acum) două-trei cărți străine atît de bune, că numai pentru

* Slab. (Germ.)

ideea de a le traduce şi publica se poate lua cîte o sută de ruble de fiecare, iar pentru una din ele n-aş accepta nici cinci sute de ruble. Nu-i vorbă că, dacă le-aş spune editorilor, ar fi în stare să mai stea la gînduri, atîta-s de proşti ! Cît despre bucătăria propriu-zisă — tipărit, hîrtie, vînzare etc... vă rog să mă însărcinaţi pe mine ! Cunosc toate amănuntele ! O să începem cu puţin şi o să ajungem la lucruri mari ; în orice caz, vom avea din ce să trăim şi o să ne scoatem banii.

Duniei îi străluceau ochii.

— Ceea ce propui dumneata îmi place foarte mult, Dmitri Prokofici, zise dînsa.

— Eu, firește, nu prea mă pricep, îi ţinu isonul Pulheria Alexandrovna ; s-ar putea să fie bine, dar asta o ştie numai Dumnezeu. E ceva nou, necunoscut. Desigur că trebuie să rămînem aici, măcar citva timp...

Şi ea se uită la Rodea.

— Tu ce crezi, frate ? întrebă Dunia.

— Cred că ideea este foarte bună, răspunse acesta. Bineînţeles, la început nu trebuie să ne gîndim la o firmă, dar cincişase cărţi pot fi într-adevăr editate cu succes sigur. Ştiu şi eu o carte care s-ar vinde foarte bine. Cît despre faptul că el are să ştie să conducă întreprinderea, nu există nici o îndoială : se pricepe. De altfel, aveţi tot timpul să vă înţelegeţi...

— Ura ! zbieră Razumihin. Şi acum staţi : este aici, în casa asta, un apartament care aparţine aceluiaşi proprietar. E o locuinţă separată, care nu comunică cu hotelul, preţul e moderat ; sînt trei odăiţe mobilate. Le-aţi putea închiria deocamdată. Ceasul vi-l amanetez mîine şi vă aduc banii, aşa că pînă una alta vă veţi putea descurca. Principalul e că veţi fi împreună, şi Rodea ar putea să stea cu voi... Dar unde te duci, Rodea ?

— Cum, Rodea, pleci ? întrebă, aproape speriată, Pulheria Alexandrovna.

— Într-o clipă ca asta ! strigă Razumihin.

Dunia îşi privea fratele, mirată şi neîncrezătoare. Raskolnikov era cu şapca în mînă, gata să plece.

— Parcă ne-am despărţi pe veci şi mă înmormîntaţi, rosti el cu un ton ciudat.

Zîmbi, dar zîmbetul lui era şi mai ciudat.

— La urma urmei, cine ştie, poate că e ultima oară că ne vedem, adăugă el deodată.

Gîndul acesta abia îi trecuse prin minte, că-i şi izbucnise fără să vrea din gură.

— Ce-i cu tine ?! exclamă mama.

— Unde te duci, Rodea ? întrebă Dunia cu un accent deosebit în glas.

— Mă duc, am treabă, răspunse şovăielnic Raskolnikov, dar pe faţa lui palidă se citea o hotărîre nestrămutată.

— Am vrut să vă spun... cînd am venit aici... am vrut să-ţi spun matale, mamă... şi ţie, Dunia, că ar fi mai bine să ne despărţim pentru cîtva timp. Nu mă simt bine, am nevoie de linişte... am să vin altă dată, am să vin singur, atunci cînd... se va putea. Nu v-am uitat şi-mi sînteţi dragi... Dar lăsaţi-mă ! Lăsaţi-mă singur ! Aşa am hotărît încă de mai înainte... Hotărîrea mea este nestrămutată... Orice s-ar întîmpla cu mine, pierdut sau nu, vreau să fiu singur. Uitaţi-mă. E mai bine aşa... Nu căutaţi să aflaţi nimic despre mine. Cînd va trebui, am să vin singur sau... am să vă chem. Poate că totul se va limpezi !... Iar acum, dacă mă iubiţi, renunţaţi să mă vedeţi... Altfel, am să vă urăsc, o simt... Rămîneţi cu bine !

— Doamne, Dumnezeule ! strigă Pulheria Alexandrovna.

O spaimă mare cuprinse pe mama şi pe sora lui, de asemenea şi pe Razumihin.

— Rodea, Rodea ! Împacă-te cu noi, să fim cum am fost altădată ! gemea biata mamă.

Raskolnikov se întoarse încet şi porni spre uşă. Dunia îl ajunse din urmă.

— Frate ! Cum poţi să te porţi astfel cu mama ? ! şopti ea, cu ochii scăpărînd de indignare.

El o învălui într-o privire grea.

— Nu-i nimic, am să mă întorc, am să vin mereu ! bîigui el cu jumătate glas, ca un om care nu-şi dă bine seama de ce spune, şi ieşi din odaie.

— Eşti fără inimă, un om rău şi egoist ! strigă Dunia în urma lui.

— Nu e fără inimă, e dement, dement ! Şi-a pierdut minţile ! Nu vedeţi ? Dacă nu-ţi dai seama, atunci n-ai inimă dumneata ! şopti cu înfrigurare Razumihin la urechea ei, strîngîndu-i tare mîna. Mă întorc imediat ! strigă el către Pulheria Alexandrovna, mai mult moartă decît vie, şi ieşi în goană din cameră.

Raskolnikov îl aşepta la capătul coridorului.

— Ştiam că ai să alergi după mine, zise el. Întoarce-te şi rămîi cu ele... Să vii şi mîine... şi mereu. Eu... poate că am să vin şi eu... dacă se va putea... Rămîi cu bine !

Şi fără să-i dea mîna, se depărtă.

— Unde te duci ? Ce ai ? Ce se petrece cu tine ? Se poate să te porţi aşa ? !... şopti Razumihin, pierdut.

Raskolnikov se opri din nou.

— Îţi spun o dată pentru totdeauna : nu mă întreba nimic. N-am ce să-ţi răspund... şi nu veni la mine. S-ar putea să mai vin pe aici... Lasă-mă, dar *pe ele... nu le lăsa.* Pricepi ce-ţi spun ?

În coridor era întuneric ; cei doi se aflau lîngă o lampă. O clipă se priviră în tăcere. Şi toată viaţa lui n-a mai putut uita Razumihin această clipă. Privirea arzătoare şi fixă a lui Raskolnikov se făcea tot mai intensă, voind parcă să-l pătrundă pînă în adîncul sufletului. Deodată Razumihin tresări. Ceva straniu trecu între ei... o idee, o părere, ceva înfiorător şi groaznic, umbra adevărului se strecură între ei... Razumihin păli ca un mort.

— Acum pricepi ? zise deodată Raskolnikov, cu obrazul dureros crispat... Întoarce-te la ele, adăugă el, şi ieşi iute din casă...

E de prisos să descriu ce a urmat în seara aceea la Pulheria Alexandrovna, n-am să spun cum s-a înapoiat Razumihin, cum a încercat să le liniştească pe cele două femei, cum le-a încredinţat că Rodea este bolnav şi trebuie lăsat să se odihnească, de cîte ori a repetat că Rodea va veni negreşit la ele, că va veni poate chiar în fiecare zi, că moralul lui este foarte zdruncinat şi că trebuie ferit de orice enervare ; că el, Razumihin, are să vegheze asupra lui, are să-l pună sub îngrijirea unui medic bun, cel mai bun, şi la nevoie va face un consult... într-un cuvînt, din seara aceea Razumihin fu pentru ele un fiu şi un frate.

IV

Iar Raskolnikov, după ce ieşi din casă, se îndreptă spre canal, de-a dreptul către casa unde locuia Sonia. Era o clădire cu două caturi, veche, verzuie. Îl găsi cu greu pe portar şi obţinu

de la acesta vagi indicații cu privire la locuința lui Kapernaumov, croitorul. Descoperi într-un colț al curții intrarea unei scări înguste și întunecoase, urcă la etajul doi și ieși pe cerdacul care împrejmuia din toate părțile curtea. În vreme ce rătăcea prin întuneric, întrebîndu-se care o fi locuința croitorului, la trei pași de el se deschise deodată o ușă ; el se agăță mașinal de ea.

— Cine-i aici ? întrebă un glas sfios de femeie.

— Eu... vin la dumneata, răspunse Raskolnikov, și intră într-un antrețel îngust.

Acolo, pe un scaun rupt, o lumînare ardea într-un sfeșnic strîmbat, de alamă.

— Dumneata ! Doamne ! făcu cu glas stins Sonia, rămînînd stană de piatră în prag.

— Pe unde se intră la dumneata ? Pe aici ?

Și Raskolnikov, căutînd să nu se uite la ea, se grăbi să intre în odaie.

Peste o clipă intră și Sonia cu sfeșnicul în mînă ; puse lumînarea pe masă și se opri în fața lui, uluită, cuprinsă de o tulburare de nedescris și vădit înspăimîntată de vizita lui neașteptată. Deodată, tot sîngele îi năvăli în obrajii palizi și ochii i se umplură de lacrimi... Se simțea grozav de stingherită, îi era rușine și totodată era nespus de fericită... Raskolnikov își luă iute ochii de la ea și se așeză pe scaunul de lîngă masă. În treacăt, cuprinse cu privirea întreaga odaie.

Era o încăpere mare, dar cu tavanul foarte jos, singura pe care o închiria familia Kapernaumov ; în peretele din stînga se afla o ușă închisă, care ducea spre locuința gazdei. În peretele opus, cel din dreapta, se afla încă o ușă, totdeauna încuiată. Acolo începea un alt apartament, cu alt număr. Odaia Soniei semăna cu o șură și avea forma unui dreptunghi neregulat, ceea ce o urîțea grozav. Un perete cu trei ferestre dădea spre canal, tăind odaia în diagonală, formînd astfel, în colțul camerei, un unghi extrem de ascuțit, în fundul căruia nu se putea desluși nimic la lumina slabă a lumînării ; celălalt colț era, dimpotrivă, foarte obtuz. Și în toată această încăpere mare aproape nu erau mobile. În colțul drept se afla un pat ; alături, mai aproape de ușă, un scaun. În lungul aceluiași perete, lîngă ușa care ducea în locuința vecină, era așezată o masă simplă de brad, cu o față de masă albastră ; în fața mesei — două scaune împletite. La peretele opus, în preajma unghiului ascu-

ţit, se vedea un scrin mic, simplu, care se pierdea parcă în gol. Asta era tot. Tapetul gălbui, soios şi uzat se înnegrise prin colţuri : iarna trebuia, desigur, să fie umed în odaie, şi mult fum. Totul vădea sărăcia, şi nici măcar patul nu avea polog.

Sonia îşi privea în tăcere musafirul, care îi cerceta cu atenţie şi lipsă de jenă odaia, şi pînă la urmă începu să tremure de spaimă, de parcă s-ar fi aflat în faţa unui judecător care avea să-i hotărască soarta.

— Am venit tîrziu... E unsprezece ? întrebă el fără să ridice ochii.

— Da, bîigui Sonia. Ah, da, da ! se pripi ea deodată, ca şi cum de răspunsul ei ar fi atîrnat totul. A bătut ceasul la gazdă... am auzit... Este unsprezece.

— Am venit la dumneata pentru ultima oară, urmă Raskolnikov, posomorît, uitînd se vede că la ea venea pentru întîia oară. S-ar putea să nu te mai văd niciodată.

— Pleci ?...

— Nu ştiu... mîine totul...

— Atunci n-ai să vii mîine la Katerina Ivanovna ? tremură glasul Soniei.

— Nu ştiu... Mîine dimineaţă se vor hotărî toate... Dar nu despre asta este vorba : am venit să-ţi spun un singur cuvînt...

Îşi ridică spre ea privirea visătoare şi deodată îşi dădu seama că el şade jos, în timp ce ea tot mai stă în picioare în faţa lui.

— De ce stai în picioare ? Aşază-te ! rosti el deodată, cu glasul schimbat, blînd şi mîngîietor.

Sonia se aşeză. El o privi prietenos, aproape cu înduioşare, cîteva clipe.

— Ce slăbuţă eşti ! Uite ce mînuţă ! E străvezie. Ai degete ca de moartă.

O luă de mînă. Sonia zîmbi uşor.

— Totdeauna am fost aşa, zise dînsa.

— Chiar cînd erai acasă ?

— Da.

— Firește, nici nu se putea altfel ! rosti el întretăiat, şi expresia obrazului şi sunetul glasului se schimbară iarăşi.

Îşi roti privirile prin odaie.

— Închiriezi odaia de la Kapernaumov ?

— Da.

— Sînt acolo, după uşa aceea ?

— Da... Au o odaie la fel.

— Şi stau cu toţii într-o odaie ?

— Da.

— Mie mi-ar fi frică noaptea în odaia dumitale, spuse el, ursuz.

— Gazdele sînt foarte de treabă, oameni buni, răspunse Sonia, care parcă tot nu-şi venise în fire şi vorbea fără să-şi dea bine seama ce spune. Şi mobila şi toate... sînt ale lor. Sînt oameni foarte buni şi copiii vin mereu pe la mine...

— Sînt bîlbîiţi ?

— Da... El se bîlbîie şi e şchiop. Şi soţia de asemenea.. Nu că se bîlbîie, dar nu poate spune deslușit cuvintele. E o femeie foarte bună, da. El a fost iobag la o casă boierească. Au şapte copii... şi numai cel mare se bîlbîie, ceilalţi sînt bolnavi... dar nu se bîlbîie... Dar de unde ştii ? adăugă dînsa, puţin mirată.

— Tatăl dumitale mi-a vorbit despre ei. Mi-a povestit totul şi despre dumneata... Cum ai plecat la şase şi te-ai întors la nouă şi cum Katerina Ivanovna a stat în genunchi în faţa patului dumitale.

Sonia se ruşină.

— Mi s-a părut că-l văd azi, şopti ea şovăitor.

— Pe cine ?.

— Pe tata. Mergeam pe stradă şi acolo, în colţ, pe la zece, mi s-a părut că merge în faţa mea. Parcă era el. Am vrut chiar să mă duc la Katerina Ivanovna...

— Te-ai plimbat ?

— Da... şopti Sonia şi, ruşinată, îşi plecă din nou ochii în pămînt.

— Katerina Ivanovna te bătea rău pe cînd şedeai la tatăl dumitale ?

— Vai, nu, nu, ce spui dumneata, nu !

Sonia îl privi aproape cu teamă.

— Atunci o iubeşti ?

— Pe dînsa ? Firește ! răspunse Sonia tărăgănat, împreunîndu-şi, cu un gest de rugă şi suferinţă, mîinile. Ah, dumneata n-o cunoşti... Dacă ai şti. E ca un copil... Aproape că şi-a pierdut minţile... de durere. Şi ce femeie inteligentă... şi generoasă... şi bună ! Dumneata nu ştii nimic, nimic... ah !

Sonia spuse toate acestea cu un fel de disperare : era foarte mişcată, îndurerată, şi-şi frîngea mîinile. Obrajii ei palizi se

îmbujorară deodată şi o suferinţă adîncă i se citea în ochi. Era limpede că Raskolnikov răscolise multe lucruri tăinuite în sufletul ei, pe care ar fi vrut să le exprime în apărarea Katerinei Ivanovna. O compătimire *nesăţioasă*, dacă ne putem exprima astfel, se oglindea pe faţa ei.

— Ea să mă bată ! Ce spui dumneata ! Doamne, ea să mă bată ! Şi chiar dacă m-ar fi bătut, ce-i cu asta ? Ce-i cu asta ? Nu ştii nimic, nimic... Este atît de nenorocită, vai, cît e de nenorocită ! Şi bolnavă... Ea caută dreptate... Are sufletul curat. Ea crede că trebuie să fie dreptate peste tot şi o cere... chiar dacă ai pune-o la chinuri, ea n-o să facă un lucru nedrept. Nu vede că nu pot fi toate lucrurile după dreptate şi se supără... Ca un copil, ca un copil ! E dreaptă, dreaptă !

— Ce are să fie cu dumneata ?

Sonia îl privi întrebător.

— Ei au rămas în sarcina dumitale. Ce-i drept, şi înainte tot aşa a fost ; şi răposatul venea să-ţi ceară bani de votcă să-i treacă mahmureala. Dar acum, ce are să fie ?

— Nu ştiu, şopti trist Sonia.

— Vor rămîne acolo ?

— Nu ştiu, e datoare gazdei şi am auzit că ar fi spus că vrea să-i dea afară astăzi, iar Katerina Ivanovna spunea şi dînsa că nu vrea să rămînă nici o zi acolo.

— Ce o face atît de curajoasă ? Se bizuie pe dumneata ?

— Vai, nu, de ce vorbeşti aşa ?... Punem totul împreună, sîntem o singură familie, se tulbură Sonia şi chiar se înfurie parcă, întocmai cum s-ar înfuria un canar sau o altă păsărică măruntă. Şi apoi ce ar putea să facă ? Spune şi dumneata, ce ar putea să facă ? întrebă dînsa, aprinzîndu-se şi tulburîndu-se tot mai mult. Vai, cît a plîns, cît a plîns astăzi ! N-ai băgat de seamă că-şi cam pierde minţile ? Da, da ; ba se neliniştește, ca o copiliţă, ca mîine totul să fie cum trebuie, praznicul şi toate celelalte... ba îşi frînge mîinile, scuipă sînge, plînge, apoi deodată începe să se dea cu capul de pereţi ca o disperată. Apoi se linişteşte ; îşi pune toată speranţa în dumneata, zice că ai s-o ajuţi dumneata, că are să împrumute nu ştiu de unde nişte bani şi are să plece în oraşul ei, cu mine împreună, şi are să deschidă un pension aristocratic, iar pe mine are să mă ia ca pedagogă şi atunci vom începe o viaţă nouă, minunată, şi mă sărută, şi mă îmbrăţişează, şi mă alintă, şi crede, vai, cît de mult crede în visurile astea ! Cine ar avea inimă s-o contra-

zică ? Azi toată ziua a spălat, a frecat, a dres, a tras singură albia în casă, așa slăbuță cum e, și-a pierdut suflarea și a căzut pe pat ; dimineața am fost împreună la piață să cumpărăm ghetuțe pentru Polenka și Lena, pentru că cele vechi s-au rupt de tot, dar nu ne-au ajuns banii și n-am putut cumpăra ; lipseau prea mulți. Și ea alesese niște ghetuțe atît de drăguțe, pentru că are gust, dumneata nu știi... Și a podidit-o plînsul acolo, în prăvălie, de față cu negustorii, a podidit-o plînsul fiindcă nu-i ajungeau banii... Vai, era atît de trist să vezi cum plînge !

— Acum pricep de ce... stai cum stai, zise Raskolnikov cu un zîmbet amar.

— Dumitale nu-ți este milă ? Nu-ți este milă ? sări iar Sonia. Doar știu că ai dat tot ce ai avut, ultimii bani, și încă fără să fi văzut nimic. Dar dacă ai fi văzut ! Doamne ! De cîte ori, de cîte ori am făcut-o să plîngă ! Chiar și săptămîna trecută ! Ah, eu, cu o săptămînă înainte de moartea lui, cît de crudă am fost ! Și de cîte ori, de cîte ori n-am făcut la fel ! Ah, cît m-a durut azi toată ziua cînd mi-aminteam !

Sonia își frîngea mîinile, atît o durea această amintire.

— Dumneata, crudă ?

— Da, eu, eu ! M-am dus să-i văd atunci, urmă dînsa, plîngînd, și tata mi-a spus : „Citește-mi, Sonia, zice, mă cam doare capul, citește-mi... uite cartea“ — nu știu ce carte luase de la Andrei Semionîci Lebeziatnikov, care șade în aceeași casă ; are dînsul niște cărți foarte caraghioase. Iar eu i-am zis : „Trebuie să plec“, și n-am vrut să stau să-i citesc. Venisem, de fapt, ca să-i arăt Katerinei Ivanovna niște guleraşe și manșetuțe ieftine, foarte drăguțe, aproape noi, cu broderie, pe care mi le dăduse Lizaveta, precupeața ; Katerinei Ivanovna i-au plăcut grozav, le-a încercat, s-a uitat în oglindă și i-au plăcut și mai mult : „Dă-mi-le mie, Sonia, a zis, te rog frumos“. Mi-a spus „te rog“, că tare ar fi vrut să le aibă. Nu avea unde să se gătească cu ele, dar le-ar fi vrut numai așa, ca să-și amintească de vremuri mai bune ! Se uita în oglindă, se admira, ea care nu mai are nici un fel de rochii noi, nici alte lucruri, de atîta amar de vreme. Dar nu cere niciodată nimic de la nimeni ; e mîndră și mai curînd ar da tot ce are decît să ceară, dar de data asta a cerut, atît de mult i-au plăcut manșetuțele acelea ! Mie însă mi-a părut rău de ele și i-am zis : „Ce să faci cu ele, Katerina Ivanovna ?“ Chiar așa i-am zis. Și tocmai

asta nu trebuia să spun ! S-a uitat la mine cu atîta tristeţe, că ţi se strîngea inima privind-o, şi mie mi-a părut aşa de rău şi mi-a fost aşa milă... Şi nu de manşetuţele acelea îi părea ei rău, ci era tristă pentru că am refuzat-o, asta o vedeam bine. Ah, dacă aş putea să-mi iau cuvintele înapoi ; aş face altfel, n-aş mai spune cuvintele acelea... Oh, eu !... Dar ce să mai vorbim ! Dumitale ţi-e totuna !

— Ai cunoscut-o pe Lizaveta — precupeaţa ?

— Da... Şi dumneata ai cunoscut-o ? întrebă Sonia, cam mirată.

— Katerina Ivanovna e grav bolnavă ; are oftică şi are să moară curînd, zise Raskolnikov după o scurtă tăcere, fără să răspundă la întrebarea fetei.

— Vai, nu, nu, nu !

Cu o mişcare inconştientă, Sonia îl apucă de mîini, implorîndu-l parcă să oprească moartea.

— Dar e mai bine să moară.

— Nu, nu e mai bine, nu e mai bine de loc ! repetă ea, speriată.

— Dar copiii ? Ce ai să faci cu ei, îi vei lua la dumneata, nu-i aşa ?

— Vai, nu ştiu !... exclamă Sonia cu deznădejde, luîndu-şi capul în mîini.

Se vedea că gîndul acesta o frămîntase de multe ori, şi acum se trezise iarăşi.

— Dar dacă încă acum, cît trăieşte Katerina Ivanovna, te îmbolnăveşti cumva şi eşti dusă la spital, ce are să se întîmple ? insistă el necruţător.

— Vai, ce spui dumneata ? ! Asta nu se poate ! şi faţa Soniei se strîmbă de groază.

— Nu se poate ? De ce ? urmă Raskolnikov cu un zîmbet crud. Doar nu eşti asigurată împotriva bolii ? Ce are să se întîmple atunci cu ei ? Au să iasă în stradă cu toţii, ea are să tuşească, să ceară de pomană şi să se dea cu capul de pereţi ca astăzi, iar copiii au să plîngă... Apoi are să cadă, au s-o ducă la secţie, de-acolo la spital, are să moară, şi copiii...

— Vai, nu !... Are s-o ferească Dumnezeu ! spuse Sonia cu glas sugrumat.

Îl asculta, privindu-l rugătoare, cu mîinile împreunate, ca şi cum de el ar fi atîrnat totul.

Raskolnikov se sculă și începu să umble prin odaie. Se scurse un minut. Sonia stătea în picioare, cu brațele căzute de-a lungul trupului, cu capul în piept, în prada unei dureri cumplite.

— Nu poți să economisești ? Să pui deoparte pentru zile negre ? întrebă el, oprindu-se deodată în fața ei.

— Nu, șopti Sonia.

— Nu, firește ! Ai încercat ? întrebă el aproape cu ironie.

— Am încercat.

— Și n-ai izbutit ? ! Firește ! Ce mai întreb ? !

Mai făcu cîțiva pași prin odaie. Se scurse încă un minut.

— Nu cîștigi bani în fiecare zi ?

Sonia se rușină și mai mult și obrajii i se îmbujorară iarăși.

— Nu, șopti ea, cu o sforțare chinuitoare.

— Așa are să fie și cu Polecika, zise el deodată.

— Nu ! Nu ! Nu se poate, nu ! țipă cu deznădejde Sonia, de parcă i-ar fi înfipt cineva un cuțit în inimă. Dumnezeu e mare, Dumnezeu n-are să îngăduie... asemenea grozăvie !...

— Și totuși a îngăduit la altele.

— Nu, nu ! Pe ea are s-o ferească Dumnezeu !... repeta ea în neștire.

— Dar poate nici nu există Dumnezeu, răspunse Raskolnikov cu un fel de bucurie răutăcioasă ; rîse și se uită la dînsa.

Fața Soniei se schimbă deodată, toți mușchii i se contractară dureros. Se uită la el cu nespusă dojană, voi să spună ceva, dar nu izbuti să deschidă gura și doar izbucni într-un plîns amar, acoperindu-și fața cu mîinile.

— Katerina Ivanovna își pierde mințile, zici dumneata, dar și dumitale ți-e mintea rătăcită, zise el după un răstimp de tăcere.

Trecură vreo cinci minute. El tot mai umbla încolo și încoace, tăcut, fără s-o privească. Apoi se apropie de ea ; ochii îi ardeau. Îi puse mîinile pe umeri și se uită la fața ei scăldată în lacrimi. Privirea îi era înfrigurată, pătrunzătoare, buzele uscate îi tremurau cu putere... Apoi, pe neașteptate, se plecă pînă la pămînt și-i sărută piciorul. Îngrozită, Sonia se feri ca de un nebun. Și, într-adevăr, părea nebun în clipa aceea.

— Ce faci dumneata, ce faci ? În genunchi, în fața mea ? murmură ea, pălind și simțind că inima i se strînge de durere.

El se ridică.

— Nu m-am plecat în fața ta, ci în fața întregii suferințe umane, spuse el straniu și se depărtă spre fereastră. Ascultă, începu el, întorcîndu-se peste o clipă, adineauri am spus unuia care m-a insultat că nu face nici cît degetul tău cel mic... și că i-am făcut onoare surorii mele așezînd-o alături de tine.

— Vai, cum ai putut dumneata spune una ca asta ? Și încă în fața ei ? strigă Sonia, speriată. Să stea alături de mine ! Onoare ! Dar eu... eu nu sînt o femeie cinstită... Vai, cum ai putut dumneata spune una ca asta !

— Nu pentru necinstea și păcatele tale am spus-o, ci pentru marea ta suferință. Ești păcătoasă, așa e, adăugă el, aproape exaltat, dar ești păcătoasă mai ales fiindcă te-ai vîndut și jertfit în zadar. Există oare o grozăvie mai mare ? ! Există oare ceva mai înfiorător decît viața pe care o duci în murdăria asta, pe care o urăști și care — o știi prea bine (ajunge doar să deschizi ochii) — nu ajută pe nimeni, nu salvează pe nimeni ! Spune-mi, în sfîrșit, rosti el aproape frenetic, cum poate această rușine și această murdărie să se îmbine, în sufletul tău, cu sentimente atît de opuse, cu sentimente atît de sfinte ? Era mult mai bine, de o mie de ori mai bine și mai cuminte să te arunci cu capul în apă și să isprăvești cu toate !

— Și cu ei ce s-ar fi întîmplat ? întrebă cu glas stins Sonia, privindu-l, chinuită și fără să pară de loc mirată de propunerea lui.

Raskolnikov o privi ciudat.

Și din această privire înțelese tot. Prin urmare, ea însăși avusese acest gînd. Poate că de multe ori se gîndise, în clipe de disperare, să sfîrșească dintr-o dată cu toate și chiar se gîndise atît de serios, încît acum propunerea lui nu o mira de loc. Nu observa nici cruzimea vorbelor lui (îi scăpa, firește, înțelesul mustrărilor lui, precum și punctul lui personal de vedere în privința dezonoarei ei, asta se vedea clar). El înțelese cît de cumplit și de cîtă vreme o chinuia gîndul situației infamante în care se găsea și se întrebă ce o putuse opri pînă acum să-și pună capăt vieții. Și abia acum înțelese pe deplin cît de mult însemnau pentru ea acei bieți copii orfani și Katerina Ivanovna, nefericita femeie bolnavă de oftică și pe jumătate nebună, care se dădea cu capul de pereți.

Și cu toate acestea, era limpede pentru el că Sonia, cu firea ei și educația, pe care în pofida împrejurărilor o căpătase, nu putea în nici un caz să rămînă întotdeauna în starea în care se

afla. Nu-şi explica cum izbutise să rămînă totuşi atîta amar de vreme în situaţia asta fără să înnebunească, dacă nu fusese în stare să se arunce în apă ? Înţelegea, firește, că Sonia era un fenomen întîmplător în societate, deşi, din nenorocire, situaţia ei era departe de a fi un caz izolat şi excepţional. Dar tocmai prin faptul că era un fenomen întîmplător, ar fi trebuit s-o ucidă ruşinea de la primul pas făcut pe acel drum respingător şi atît de opus vieţii ei de mai înainte şi acelui pic de cultură pe care-l avea. Ce o susţinea ? Doar nu putea fi vorba de viciu... După cum se vedea, prostituţia o atinsese numai mecanic ; nici o picătură de desfrîu nu-i pătrunsese încă în suflet : era limpede, o vădea întreaga ei fiinţă...

„Are trei drumuri, se gîndea el : să sară în apă, să ajungă la balamuc sau... să se arunce, în sfîrşit, în braţele desfrîului, acelui desfrîu care ameţeşte gîndirea şi împietreşte inima. „Mai ales ultima perspectivă îi părea dezgustătoare ; dar era sceptic, tînăr şi obişnuit să gîndească abstract ; deci era crud şi nu putea să nu creadă că ultima soluţie, adică viciul, era cea mai probabilă.

„Se poate, striga un glas în inima lui, se poate oare ca şi fiinţa asta, care a păstrat încă puritatea sufletească, să ajungă pînă la urmă să fie atrasă de mocirla pestilenţială în care să se scufunde conştient ? Poate că a şi început să fie atrasă şi dacă a izbutit să reziste pînă acum este tocmai fiindcă viciul nu-i mai pare atît de hidos ? Nu, nu se poate, se revoltă el în sinea lui, întocmai cum se revoltase adineauri Sonia, nu, ceea ce a împiedicat-o să se arunce în canal a fost teama de păcat şi grija pentru *ei*... Iar dacă n-a înnebunit pînă acum... Dar cine spune că n-a înnebunit ? E ea oare în toate minţile ? Poate cineva, avînd mintea limpede, să vorbească cum vorbeşte ea ? Poate cineva să meargă la pieire, călcînd în mocirla pestilenţială, în care a şi început să se scufunde, cum face ea, şi să-şi astupe urechile la orice glas al primejdiei ? Nu cumva aşteaptă o minune ? Asta e. Şi nu sînt toate acestea semne de nebunie ?“

Se opri cu îndărătnicie la acest gînd. Această soluţie îi plăcea mai mult ca oricare alta. O analiză mai atent.

— Aşadar, te rogi mult lui Dumnezeu, Sonia ? întrebă el.

Sonia tăcea, iar el sta în picioare lîngă ea şi aştepta răspunsul.

— Ce-aş fi fără Dumnezeu ? şopti ea cu tărie şi, ridicîndu-şi o clipă la el ochii strălucitori, îi strînse cu putere mîna.

„Asta este !“ se gîndi el.

— Şi ce face Dumnezeu pentru tine ? întrebă el, iscodind-o.

Sonia tăcu multă vreme, ca şi cum n-ar fi fost în stare să răspundă. Pieptul ei slab se zbuciuma de emoţie.

— Taci ! Nu mă întreba ! Nu eşti demn !... strigă ea deodată, privindu-l sever, cu mînie.

„Asta este ! Asta este !" repeta el în sinea lui.

— Îmi dă tot ! şopti ea repede, lăsîndu-şi din nou ochii în pămînt.

„Asta este explicaţia !" hotărî el, cercetînd-o cu lacomă curiozitate.

Se uita cu un sentiment nou, ciudat, aproape dureros, la acest obrăjor palid, slăbuţ, cu trăsături neregulate, colţuroase, la ochii blînzi, albaştri, în care putea să se aprindă atîta foc, atîta pătimaşă putere, la trupuşorul acela micuţ care tremura încă de revoltă şi mînie, şi toate acestea îi păreau tot mai ciudate, aproape fantastice. „E nebună ! Nebună !" îşi repeta el în sinea lui.

O carte zăcea pe scrin. O văzuse în timp ce umbla de colo-colo prin odaie ; acum o luă în mînă şi o deschise. Era *Noul Testament* în tălmăcirea rusă. Cartea era veche, uzată, cu coperta de piele.

— De unde o ai ? întrebă el din capătul odăii.

Sonia sta locului, la trei paşi de masă.

— Mi-a adus-o cineva, răspunse ea fără chef şi fără să-l privească.

— Cine ?

— Lizaveta ; am rugat-o eu.

„Lizaveta ! Ciudat !" gîndi el. Cu fiecare clipă, tot ce vedea la Sonia îi părea mai ciudat şi mai extraordinar. Aduse cartea lîngă lumînare şi începu s-o răsfoiască.

— Unde scrie despre Lazăr ? întrebă el deodată.

Sonia îşi ţinea cu îndărătnicie ochii în pămînt şi nu-i răspunse. Stătea puţin întoarsă într-o parte.

— Unde scrie despre învierea lui Lazăr ? Caută, Sonia.

Ea îl privi cu coada ochiului.

— Nu-i acolo... e în Evanghelia a patra... şopti cu asprime, fără să se apropie.

— Caută şi citeşte, zise el, apoi se aşeză, îşi sprijini coatele pe masă, puse capul în palme şi-şi aţinti posomorît privirile într-o parte, gata să asculte.

„Peste trei săptămîni ai să ajungi la balamuc, draga mea. Şi pare-mi-se că eu tot acolo am să sfîrşesc, dacă nu o păţesc şi mai rău", şopti el încet de tot.

Şovăitoare, Sonia făcu un pas spre masă, supunîndu-se cu neîncredere ciudatei lui dorinţe. Puse mîna pe carte.

— Dumneata n-ai citit niciodată ? întrebă ea, privindu-l, încruntată, peste masă.

Glasul ei suna din ce în ce mai aspru.

— Cîndva.. La şcoală. Citeşte !

— Nici la biserică n-ai auzit ?

— Eu... nu mă duc la biserică. Tu te duci mereu ?

— N-nu, şopti Sonia.

Raskolnikov zîmbi.

— Înţeleg... Prin urmare nici la înmormîntarea tatii n-ai să te duci mîine ?

— Ba da. Am fost şi săptămîna trecută... la un parastas.

— Pentru cine ?

— Pentru Lizaveta. Au ucis-o cu toporul.

El era tot mai nervos. Capul i se învîrtea.

— Erai prietenă cu Lizaveta ?

— Da... Era dreaptă... venea la mine... uneori... rar... fiindcă n-avea cînd. Citeam împreună şi... vorbeam. Acum s-a înfăţişat înaintea Domnului.

Cît de ciudat sunau pentru el aceste cuvinte, rostite ca din carte !... Şi iar i se dezvăluia un lucru nou cu privire la ea : întîlnirile ei misterioase cu Lizaveta — amîndouă nebune.

„Nu e greu să-ţi pierzi minţile în felul ăsta ! E molipsitor !" se gîndi el.

— Citeşte ! strigă el deodată, autoritar şi enervat.

Sonia mai şovăia încă. Inima îi bătea cu putere. Parcă nu îndrăznea să-i citească Iar el privea aproape cu durere pe „biata nebună".

— Pentru ce să citesc ? Dumneata nu eşti credincios... şopti ea încet, gîfîind.

— Citeşte ! Aşa vreau eu ! stărui el. Doar i-ai citit Lizavetei.

Sonia deschise cartea şi găsi pasajul. Mîinile îi tremurau, glasul i se curma. De două ori încercă şi nu izbuti să rostească prima silabă.

„Ci era bolnav unul, Lazăr din Betania..." rosti ea, în sfîrşit, cu greu şi deodată, la al treilea cuvînt, glasul îi sună ascuţit şi

se frînse ca o coardă întinsă. Respirația i se tăie, o greutate îi apăsa pieptul.

Raskolnikov înțelegea întrucîtva de ce Sonia nu se hotăra să-i citească, și, cu cît înțelegea mai bine, cu atît mai brutal și mai iritat stăruia să citească. Își dădea prea bine seama cît de greu îi venea fetei să-i deschidă și să dea în vileag lumea ei lăuntrică. Înțelese că acest sentiment era poate, într-adevăr, *taina* care o susținuse și îi dăduse putere încă din adolescență, de pe cînd trăia în sînul familiei, alături de nefericitul ei tată și de mama ei vitregă, înnebunită de durere, alături de copiii flămînzi, în mijlocul țipetelor monstruoase și al mustrărilor. Vedea toate acestea, dar mai vedea limpede în același timp și că, în pofida sentimentului de tristețe și teamă inexplicabilă ce-i răsărise în suflet, ea dorea grozav să citească, și tocmai *lui*, și mai ales *acum* „orice ar fi să se întîmple mai tîrziu!"... Toate acestea i le citise în ochi, le înțelese din tulburarea și exaltarea ei... Fata își stăpîni emoția, își înăbuși nodul din gît, care îi frînsese la început glasul, și urmă lectura capitolului unsprezece din Evanghelia lui Ioan. Așa ajunse la versetul al nouăsprezecelea.

„Și mulți dintre Iudei veniseră în casa Martei și a Mariei, ca să le mîngîie de moartea fratelui lor. Deci Marta, cînd a auzit că Isus vine, a ieșit întru întîmpinarea lui, iar Maria ședea jos în casă, și Marta a grăit către Isus: «Doamne, dacă ai fi fost aici, fratele meu n-ar fi murit! Pentru că bine știu că oricîte vei cere de la Dumnezeu, Dumnezeu îți va da ție»."

Sonia se opri, presimțind rușinată că glasul are să-i tremure și are să i se frîngă din nou.

„Isus rostește către ea: «Fratele tău va învia». Marta îi răspunde: «Știu că va învia în ziua cea de apoi, la înviere». Atunci i-a zis Isus: «Eu sînt învierea și viața; cel ce crede în mine va fi viu chiar dacă va muri. Și oricine înviază și crede întru mine: în veac nu va muri. Crezi tu aceasta?»"

Și, răsuflînd anevoios, Sonia citi tare, răspicat, de parcă s-ar fi spovedit ea însăși în fața norodului.

„Marta îi grăiește: «Da, Doamne, cred că tu ești Mesia, fiul lui Dumnezeu, care trebuia să vie în lume»".

Se opri, își ridică iute privirea către *el*, dar se stăpîni și citi mai departe. Raskolnikov ședea nemișcat și asculta fără să se întoarcă, cu capul sprijinit în palme și privind într-o parte. Ajunseră la versetul treizeci și doi.

„Deci Maria, cînd a ajuns unde era Isus, şi l-a văzut, a căzut la picioarele lui şi i-a zis: «Doamne, dacă ai fi fost aici, fratele meu n-ar fi murit». Ci Isus, cînd o văzu plîngînd şi pe Iudeii, care veniseră cu ea, plîngînd şi ei, se zgudui în duhul său şi se tulbură. Apoi îi întrebă: «Unde l-aţi pus?» I-au răspuns: «Doamne, vino şi vezi». Şi Isus a lăcrămat. Iar Iudeii ziceau: «Iată cît de mult îl iubea!» Ci unii dintre ei vorbeau: «Nu putea oare, acesta care a deschis ochii orbului, să facă şi pe Lazăr să nu moară?»".

Raskolnikov se întoarse spre ea şi o privi, tulburat: „Da, aşa este!" Sonia tremura toată ca scuturată de friguri. El se aşteptase la asta. Lectura se apropia de minunea cea mare şi nemaiauzită. Şi ea se simţea cuprinsă de un sentiment uriaş de triumf. Glasul întărit de bucurie şi fericire avea un sunet metalic. Rîndurile se învălmăşeau în faţa ochilor ei tulburi de lacrimi, dar cunoştea pe de rost fiece vers. Cînd rosti: *„Nu putea oare acesta, care a deschis ochii orbului, să facă şi pe..."* — ea coborî vocea, redînd cu ardoare şi patimă îndoiala, dojana şi hula acestor iudei orbi, necredincioşi, şi care peste o clipă aveau să cadă ca trăsniţi în genunchi, aveau să plîngă şi să creadă... „Iar *el, el* care este şi el un orb şi un necredincios ca şi dînşii, el va auzi şi va crede, da, da! Chiar acum, în clipa asta", visa ea, tremurînd de bucuria aşteptării.

„Isus, însă, zguduindu-se iarăşi înlăuntrul său, a mers la mormînt, care era o peşteră, şi o piatră stătea la gura ei. Isus a poruncit: «Ridicaţi piatra». Marta, sora celui răposat, îi zice atunci: «Doamne, a început să miroasă, că este de patru *zile»."*

Apăsă cu tărie pe cuvîntul *patru*.

„Isus grăieşte către ea: «Nu ţi-am spus oare că, de vei crede, vei vedea slava lui Dumnezeu?» Atunci au dat piatra la o parte, iar Isus şi-a ridicat ochii în sus şi a zis: «Tată, mulţumescu-ţi ţie că m-ai ascultat. Ci eu ştiam că pururea mă asculţi, dar grăit-am pentru mulţimea care stă împrejur, ca să creadă că tu m-ai trimis pe mine». Iar după ce a zis acestea, a strigat cu glas mare: «Lazăre, vino afară!» Şi mortul a ieşit la lumină (citi ea tare, cu exaltare, cuprinsă de fiori, de parcă ar fi văzut aievea minunea), *cu picioarele şi cu mîinile legate în fîşii de pînză şi cu faţa acoperită de o mahramă. Isus le-a poruncit: «Dezlegaţi-l şi lăsaţi-l să meargă». Deci mulţi din Iudeii care veniseră la Maria şi au văzut ce a făcut Isus au crezut într-însul."*

Nu citi mai departe şi nici n-ar fi putut să mai citească : închise cartea şi se sculă brusc de pe scaun.

— Asta-i tot despre învierea lui Lazăr, şopti răspicat şi aspru, oprindu-se nemişcată, cu privirile într-o parte, parcă neîndrăznind şi ruşinîndu-se să ridice ochii spre el. Tot o mai scuturau fiorii. Mucul de lumînare pîlpîia, gata să se stingă în sfeşnicul strîmb, luminînd slab odăiţa sărăcăcioasă unde un ucigaş şi o femeie pierdută citiseră împreună din Evanghelie. Se scurseră vreo cinci minute, poate mai mult.

— Am venit să-ţi vorbesc serios, zise deodată, cu putere, Raskolnikov ; încruntat, se sculă şi se apropie de Sonia.

Ea-şi ridică în tăcere ochii. Privirea lui era neobişnuit de severă şi parcă oglindea o hotărîre sălbatică.

— Azi mi-am părăsit familia, zise el, mi-am părăsit mama şi sora. N-am să mă mai duc la ele. Am rupt toate legăturile.

— Pentru ce ? întrebă Sonia, înmărmurită.

Întîlnirea din dimineaţa aceea îi lăsase o impresie adîncă, deşi poate încă neclară. Ştirea rupturii o îngrozi.

— Nu te mai am decît pe tine, urmă el. Hai să plecăm împreună... Am venit la tine. Amîndoi sîntem blestemaţi, să plecăm deci amîndoi !

Ochii îi scînteiau. „Parcă ar fi nebun !" se gîndi la rîndul ei Sonia.

— Unde să plecăm ? întrebă ea, speriată, făcînd fără voie un pas înapoi.

— De unde vrei să ştiu ? Ştiu numai că drumul şi ţelul sînt aceleaşi pentru tine şi pentru mine : asta o ştiu sigur şi altceva nimic.

Ea îl privea fără să înţeleagă, dar îşi dădea seama din spusele lui că este grozav de nenorocit.

— Nici unul nu te-ar înţelege dacă i-ai vorbi, zise el, dar eu te-am înţeles. Am nevoie de tine, de aceea am venit.

— Nu înţeleg... şopti Sonia.

— Ai să înţelegi mai tîrziu. Parcă tu n-ai făcut... ca mine ? Şi tu ai trecut... peste unele margini... şi ai putut să treci. Ai ridicat mîna asupra ta, ţi-ai distrus viaţa... viaţa *ta* (dar asta-i totuna). Ai suflet şi minte, ai fi putut să trăieşti şi să-ţi închei zilele în Sennaia... Dar tu n-ai să poţi rezista, dacă rămîi *singură*, ai să înnebuneşti ; de altminteri, şi eu. De pe acum chiar pari cu mintea rătăcită ; prin urmare, noi doi trebuie să mergem împreună pe acelaşi drum ! Hai să plecăm !

— De ce ? De ce vorbeşti aşa ? întrebă Sonia straniu, răscolită şi mişcată de vorbele lui.

— De ce ? Pentru că aşa nu putem rămîne, uite de ce ! La urma urmelor, trebuie să judecăm serios şi deschis ; să încetăm de a ne tot văicări şi de a ţipa copilăreşte că „o să ne ferească Dumnezeu !" Ce are să se întîmple dacă mîine au să te ducă la spital ? Katerina Ivanovna, ofticoasă şi aproape nebună, are să moară curînd... iar copiii ? Oare n-are să se prăpădească Polecika ? N-ai văzut tu pe aici, prin hudiţe, mame, care-şi trimit copiii la cerşit ? Am aflat unde stau aceste mame, în ce condiţii. Acolo copiii nu pot rămîne copii. Acolo un puşti de şapte ani e vicios şi hoţ. Şi doar copiii sînt după chipul lui Christos : „A lor este împărăţia cerurilor". El ne-a poruncit să-i respectăm şi să-i iubim, ei sînt viitorul omenirii...

— Dar ce-i de făcut, ce-i de făcut ? îşi frîngea mîinile Sonia, plîngînd isteric.

— Ce-i de făcut ? Trebuie să tai funia o dată pentru totdeauna, orice-ar fi, şi să iei suferinţa asupra ta ! Cum ? Nu înţelegi ? Ai să înţelegi mai tîrziu... Libertate şi putere, mai ales putere ! Puterea asupra făpturilor acestora tremurînde, asupra întregului furnicar !... Iată ţelul ! Să nu uiţi ! Asta e urarea mea de drum ! S-ar putea să-ţi vorbesc pentru cea din urmă oară. Dacă nu vin mîine, ai să auzi singură, şi atunci să-ţi aduci aminte ce ţi-am spus acum. Iar cîndva, după ce vor trece anii, o dată cu viaţa poate, vei înţelege şi ce au însemnat vorbele mele. Iar dacă am să vin mîine, atunci am să-ţi spun cine a ucis-o pe Lizaveta. Rămîi cu bine !

Sonia tresări, speriată.

— Cum ? Dumneata ştii cine a ucis-o ? întrebă ea, îngheţînd de groază şi uitîndu-se sălbatic la el.

— Ştiu şi am să-ţi spun... Ţie, numai ţie ! Te-am ales. N-am să vin să-ţi cer iertare, am să-ţi spun, atîta tot. Te-am ales de mult, de pe cînd îmi vorbea tatăl tău despre tine şi pe cînd Lizaveta mai trăia încă ; de atunci m-am gîndit la asta. Rămîi cu bine. Nu-mi da mîna. Pe mîine !

Raskolnikov ieşi. Sonia se uita la el ca la un nebun, dar ea însăşi era ca nebună, şi o simţea. Capul i se învîrtea. „Doamne ! De unde ştie cine a ucis-o pe Lizaveta ? Ce înseamnă vorbele lui ? Cît de înspăimîntător este !" Dar *gîndul că*... nu-i trecea prin minte. Nu, nu !... „O, trebuie să fie groaznic de nenorocit !... Şi-a părăsit mama şi sora. De ce ? Ce s-a întîmplat ? Ce gînduri

are ? Ce i-a spus ? I-a sărutat piciorul şi a spus... a spus (da, asta a spus-o limpede) că nu poate să trăiască fără dînsa... O, Doamne !"

Sonia îşi petrecu noaptea în friguri şi delir. Uneori, sărea din pat, plîngea, îşi frîngea mîinile, apoi aţipea, înfrigurată, şi visa pe Polecika, pe Katerina Ivanovna, pe Lizaveta, lectura Evangheliei... îl visa pe el, pe el... cu obrazul lui palid, cu ochii scăpărători .. Îi săruta picioarele, plîngea... O, Doamne !

După uşa din dreapta, în dosul acelei uşi care despărţea locuinţa Soniei de apartamentul Gertrudei Karlovna Reslih, se afla o odaie de trecere, care era de multă vreme neocupată şi ţinea de apartamentul doamnei Reslih ; odaia era de închiriat, fapt pe care-l vestea afişul de la poartă şi bucăţile de hîrtie lipite pe geamurile ferestrelor care dădeau spre canal. Sonia se obişnuise s-o socotească nelocuită. Şi cu toate acestea, în tot răstimpul acesta, domnul Svidrigailov stătuse la pîndă în odaia aceea goală şi trăsese cu urechea. După ce ieşi Raskolnikov, el mai stătu cîteva clipe, se gîndi puţin, se duse în vîrful picioarelor în camera lui, vecină cu odaia cea goală, luă un scaun, îl aduse încetişor şi-l puse lîngă uşa care dădea spre odaia Soniei. Convorbirea pe care o auzise îl interesase nespus de mult, atît de mult, încît îşi aduse acest scaun ca pe viitor — bunăoară mîine — să nu fie silit să stea în picioare o oră întreagă, ci să stea cît mai comod, ca plăcerea să-i fie deplină.

V

A doua zi dimineaţa, pe la unsprezece, cînd Raskolnikov intră la secţia de poliţie a sectorului N., în sala de aşteptare a anchetatorului judiciar, şi ceru să fie anunţat lui Porfiri Petrovici, îl miră cît de mult trebuie să aştepte. După socoteala lui, cei de la secţie trebuiau de-a dreptul să se repeadă la el, dar trecură cel puţin zece minute pînă ce fu chemat. În camera în care aştepta el, oamenii treceau prin faţa lui fără să-l bage de loc în seamă. În cea de a doua cameră, care aducea cu o cancelarie, şedeau cîţiva conţopişti şi scriau de zor ; era vădit că nici unul din ei nu ştia cine şi ce este Raskolnikov. Privirea lui neliniştită şi bănuitoare iscodea totul în jur : nu cumva se găsea prin apropiere vreun gardian, vreun individ misterios, cu privirea ageră, trimis acolo să-l supravegheze şi la nevoie să-l

împiedice să plece ? Dar nu era nimeni de felul ăsta, nu vedea decît chipuri de scribi care se ocupau de treburile lor mărunte ; nimeni nu s-ar fi sinchisit de el, chiar dacă i-ar fi venit cheful să fugă încotro vedea cu ochii. Acum era din ce în ce mai convins că, dacă omul acela misterios de ieri, fantoma aceea răsărită ca din pămînt ar fi ştiut şi ar fi văzut totul, el, Raskolnikov, nu ar fi fost lăsat să stea liniştit şi să aştepte astfel ! Şi apoi, cei de la secţie ar fi stat ei să aştepte pînă la unsprezece, adică pînă ce i s-a năzărit lui să se prezinte singur ? Prin urmare, ori omul acela încă nu denunţase nimic, ori... ori pur şi simplu nu ştie nimic, n-a văzut nimic (şi cum ar fi putut să vadă ?) şi deci tot ce a fost ieri n-a fost decît o plăsmuire a închipuirii lui bolnave. Această idee începuse să se strecoare în mintea lui încă de ieri, în clipele de cea mai intensă disperare şi nelinişte. Cîntărind toate acestea şi pregătindu-se de o nouă luptă, Raskolnikov simţi deodată că tremură, şi gîndul că tremură de frica odiosului Porfiri Petrovici îl umplu de indignare. Mai groaznic pentru el decît orice era să-l întîlnească din nou pe acest om : îl ura peste măsură, într-atît că se şi temea că această ură îl va trăda. Indignarea lui era aşa de puternică, încît îi curmă pe loc tremurul ; se pregăti să intre cu un aer rece, sigur pe el, şi-şi jură să vorbească cît mai puţin, să pîndească cu ochii şi urechile şi, măcar de data aceasta, să-şi stăpînească cu orice preţ firea lui bolnăvicios de irascibilă. În acel moment fu chemat la Porfiri Petrovici.

Acesta era singur în cabinetul său. În odaia nici mare, nici mică se vedea o masă mare de scris, în faţa unei canapele îmbrăcate în muşama, un birou, un dulap într-un ungher şi cîteva scaune — mobilier de lemn galben, lustruit, ca la toate secţiile de poliţie. Într-un colţ, în peretele din fund, sau mai bine zis în peretele de scînduri care despărţea odaia în două, era o uşă închisă, ceea ce însemna că dincolo mai erau şi alte camere. Cum intră Raskolnikov, Porfiri Petrovici închise uşa prin care venise acesta şi rămaseră amîndoi singuri. Îşi întîmpină oaspetele cu aerul cel mai vesel şi primitor, şi numai după cîteva clipe Raskolnikov îşi dădu seama că părea oarecum încurcat, ca şi cum l-ar fi surprins cineva, sau l-ar fi întrerupt în mijlocul unor tainice îndeletniciri.

— A, stimabile ! Iată-te deci... pe meleagurile noastre, începu Porfiri, întinzîndu-i amîndouă braţele. Hai, şezi, drăguţă ! Sau

poate nu-ţi place să-ţi spună cineva stimabile şi... drăguţă, aşa — *tout court* * ? Te rog să nu o iei drept familiaritate deplasată... Poftim aici pe canapea.

Raskolnikov se aşează, fără să-şi ia ochii de la Porfiri.

„Pe meleagurile noastre", scuze fiindcă-şi permisese o oarecare familiaritate, expresia franţuzească *tout court*, toate acestea erau cît se poate de semnificative. „Totuşi, mi-a întins amîndouă mîinile, dar nu mi-a dat nici una, le-a retras la timp", îi trecu bănuitor prin minte. Amîndoi se iscodeau, dar de îndată ce privirile li se încrucişau, şi le întorceau într-altă parte cu iuţeala fulgerului.

— Am adus hîrtiuţa... despre ceas... iat-o. E scrisă cum trebuie, sau s-o transcriu ?

— Cum ? Hîrtiuţa ? Aşa, aşa, fii fără grijă, e exact cum trebuie, zise Porfiri Petrovici, de parcă s-ar fi grăbit să plece nu ştiu unde, şi abia după ce rosti aceste vorbe se uită la hîrtia aceea. Da, este bine. Nu mai trebuie nimic, confirmă el tot atît de iute şi puse hîrtia pe masă.

Peste o clipă, vorbind despre altceva, o luă din nou de pe masă şi o puse pe birou.

— Mi se pare că mi-ai spus dumneata ieri că doreşti să-mi pui unele întrebări... după toate formele... cu privire la cunoştinţa mea cu... bătrîna aceea ucisă ? începu din nou Raskolnikov.

„Pentru ce am spus *mi se pare ?* se gîndi el. Şi de ce, de ce mă nelinişteşte atît că am spus acest *mi se pare ?*" îl fulgeră în aceeaşi clipă alt gînd.

Deodată, simţi că la simpla vedere a lui Porfiri Petrovici, după două vorbe, după două priviri, starea lui nervoasă se întărîta, ajungînd într-o clipă să ia proporţii nebănuite... şi că acest lucru era extrem de primejdios : neliniştea şi iritarea nervoasă creşteau mereu. „Prost ! Foarte prost !... Iar are să-mi scape vreo vorbă !"

— Da-da-da ! Nu te îngriji ! Avem tot timpul, avem tot timpul, mormăi Porfiri Petrovici, învîrtindu-se fără nici un rost în jurul mesei ; se repezea cînd la fereastră, cînd la birou, cînd iarăşi la masă, cînd evitînd cu grijă privirile lui Raskolnikov, cînd, dimpotrivă, oprindu-se în loc şi privindu-l ţintă. Era ciudat să-i vezi trupul mic, bondoc, rotofei, învîrtindu-se de colo-colo, ca o minge care s-ar izbi de pereţi. Avem timp,

* Aici în sens de — intim, familiar. (Fr.)

avem timp !... Fumezi ? Ai ţigări ? Poftim una, îi oferi el, împingînd spre musafir o ţigară... Ştii, te primesc aici, dar locuinţa mea e dincolo, în dosul peretelui ăsta despărţitor... asta-i locuinţa mea oficială, de stat ; stau aici provizoriu, fiindcă acolo, la mine, se fac unele reparaţii. Acum sînt aproape gata... Ştii, este un lucru bun locuinţa de stat, nu-i aşa ? Dumneata ce crezi ?

— Da, e un lucru bun... răspunse Raskolnikov, privindu-l aproape ironic.

— Un lucru bun, un lucru bun... repetă Porfiri Petrovici, care părea să se gîndească la cu totul altceva. Da, e lucru bun ! aproape strigă el, ridicînd deodată ochii spre Raskolnikov şi oprindu-se la doi paşi de el.

Această repetare stăruitoare, stupidă, că locuinţa de stat e lucru bun, contrasta prea vădit, prin banalitatea ei, cu privirea serioasă, gînditoare şi enigmatică, pe care o fixa asupra musafirului.

Toate acestea îl înfuriară şi mai rău pe Raskolnikov, care nu se putu împiedica de a-l sfida ironic şi destul de imprudent pe Porfiri Petrovici.

— Ştii că, zise el deodată, privindu-l aproape cu îndrăzneală şi parcă desfătîndu-se de această îndrăzneală, este, se pare, o regulă judiciară, o metodă judiciară a anchetatorilor de toate categoriile, să înceapă vorba luînd-o pe departe, de la fleacuri, sau chiar de la o problemă serioasă, dar cu totul străină de chestiunea ce-i interesează, ca să îmbărbăteze sau, mai bine zis, ca să distragă atenţia celui interogat, să-i adoarmă vigilenţa şi apoi să-l pocnească pe neaşteptate drept în moalele capului cu o întrebare fatală, primejdioasă ; nu-i aşa ? Mi se pare că aşa scrie în toate manualele dumneavoastră, şi instrucţiunile mai prevăd şi azi cu sfinţenie această regulă ?

— Aşa, aşa... şi dumneata crezi că eu, vorbind despre locuinţa de stat, am vrut să... hai ?

Zicînd aceasta, Porfiri Petrovici îl privi printre gene şi-i făcu cu ochiul : ceva vesel şi viclean lunecă pe obrazul lui, cutele de pe frunte se neteziră, ochişorii se îngustară, trăsăturile se lăţiră şi el se porni deodată pe un rîs nervos ; rîse mult timp, scuturîndu-se şi clătinîndu-se, şi privindu-l drept în ochi pe Raskolnikov. Acesta rîse şi el, cam forţat ; Porfiri Petrovici, văzîndu-l că rîde, se porni şi mai tare, nestăvilit, se făcu stacojiu ; atunci sentimentul de dezgust înfrînse orice prudenţă.

Raskolnikov își curmă rîsul, se încruntă și se uită lung, cu ură, la Porfiri, fără să-și dezlipească ochii cît timp ținu acest lung acces de veselie, care parcă anume nu se mai sfîrșea. De altfel, imprudența era vădită din ambele părți : Porfiri Petrovici părea că-și rîde de musafirul lui, iar musafirul privea acest rîs cu ură și totuși lui Porfiri parcă nici nu-i păsa. Acest fapt mai ales era semnificativ : Raskolnikov își dădu seama că venirea lui la Porfiri Petrovici nu-l încurcase de loc pe acesta, ci, dimpotrivă, el însuși căzuse în capcana ce-i fusese întinsă ; era desigur ceva pus la cale, i se pregătise ceva neștiut de el și poate chiar în clipa următoare va fi descoperit și se va prăbuși...

Trecu imediat la acțiune, se sculă, își luă șapca și începu cu hotărîre, dar și cu oarecare iritare :

— Porfiri Petrovici, dumneata ți-ai exprimat ieri dorința să vin pentru nu știu ce interogator. (Apăsă anume pe cuvîntul *interogator.)* Am venit și, dacă crezi de cuviință, te rog să-mi pui întrebările, dacă nu, dă-mi voie să mă retrag. N-am timp de pierdut, am altceva de făcut... Trebuie să mă duc la înmormîntarea acelui funcționar călcat de trăsură despre care... ai auzit și dumneata... adăugă el, și se înciudă pe loc pentru că adăugase acest lucru. Apoi urmă și mai iritat : M-am săturat, auzi dumneata, m-am săturat !... Ține de prea mult timp... poate că din pricina asta m-am și îmbolnăvit... într-un cuvînt (aproape strigă, simțind că fraza cu privire la boala lui era și mai deplasată), într-un cuvînt : ori binevoiești să-mi pui întrebări, ori dă-mi drumul... și rog să fie respectate formele legale, altfel nu permit ! Pînă una alta, rămîi cu bine, fiindcă deocamdată nu avem ce face împreună.

— Doamne ! Ce te-a apucat ? Despre ce să te întreb ? cotcodăci Porfiri Petrovici, schimbînd pe loc tonul și curmîndu-și rîsul. Nu te îngriji, te rog, spuse el volubil — cînd învîrtindu-se din nou ca o minge de colo-colo, cînd căutînd să-l facă pe Raskolnikov să se așeze — avem tot timpul, avem tot timpul, toate astea-s fleacuri ! Dimpotrivă, eram fericit că ai venit, în sfîrșit... Te primesc ca pe un oaspete. Cît despre rîsul ăsta blestemat, te rog să mă ierți, drăguță, Rodion Romanovici ! Așa mi se pare că-ți spune după tată ?... Sînt nervos, m-ai făcut să rîd cu observația plină de haz, și zău, uneori, cînd mă pornesc, sar ca o minge de gumă, și asta mă ține vreo jumătate de ceas... Rîd foarte ușor ; fiind cam îndesat, mă tem chiar să nu mă lo-

vească damblaua. Așază-te, de ce nu te așezi ? Te rog, drăguță, altfel o să cred că te-ai supărat pe mine...

Raskolnikov, tot încruntat, tăcea, asculta și observa. Se așeză totuși, dar fără să lase șapca din mînă.

— Să-ți spun ceva despre mine, drăguță, Rodion Romanovici, ceva care să-ți explice firea mea, urmă Porfiri Petrovici, agitîndu-se prin odaie și, ca și mai înainte, evitînd să întîlnească ochii musafirului său. Eu sînt holtei, nu prea ies în societate, nu mă prea cunoaște lumea și pe deasupra sînt un om sfîrșit, anchilozat, trecut... și... și... ai observat, Rodion Romanovici, că la noi, în Rusia, și mai ales în cercurile noastre petersburgheze, dacă doi oameni inteligenți, care nu se cunosc prea bine, dar care, cum s-ar zice, se stimează reciproc, ca noi doi, de pildă, se întîlnesc, apoi cel puțin o jumătate de ceas nu pot găsi o temă comună ; înțepenesc unul în fața celuilalt, șed stingheriți și nu știu ce să-și spună. Toată lumea are un subiect de conversație, doamnele, de pildă... doamnele din lumea bună, sau, bunăoară, bărbații din societatea înaltă, au totdeauna ce vorbi, *c'est de rigueur* * ; pe cînd oamenii din clasa mijlocie, așa cum sîntem noi, sînt toți rușinoși și puțin vorbăreți... adică oamenii care gîndesc... De ce-o fi așa, drăguță ? Nu i-o fi interesînd societatea, sau sînt prea cinstiți și nu vor să se mintă reciproc ? Nu știu. Dumneata ce crezi ? Ci pune-ți odată șapca deoparte, parcă tot te-ai pregăti să pleci, zău, mă necăjești... Eu, dimpotrivă, sînt atît de fericit...

Raskolnikov își puse șapca deoparte. Tăcea și asculta, încruntat, cu atenție și seriozitate, vorbăria goală și încurcată a lui Porfiri. „Ce face, nu cumva vrea într-adevăr să-mi distragă atenția cu vorbăria lui prostească ?"

— Nu-ți ofer o cafea, nu se potrivește cu locul ; dar de ce n-aș sta cinci minute de vorbă cu un prieten, ca să mă mai recreez, urmă, fără o clipă de răgaz, Porfiri. Știi, toate aceste îndatoriri de serviciu... dumneata, drăguță, să nu te superi că mă tot plimb de colo-colo ; mă iartă, tare mă tem că ai să te superi, dar plimbarea îmi este pur și simplu necesară. Stau toată ziua pe scaun și dacă ai ști cît de fericit sînt cînd pot să mai umblu cinci minute... mă supără hemoroizii... de mult mă gîndesc să mă tratez prin gimnastică ; se zice că consilierii de stat au adoptat cu toții ca exercițiu săritul cu coarda ; iată pînă

* Așa se cere. (Fr.)

unde a ajuns știința în secolul nostru... da... Cît despre îndatoririle noastre de aici, interogatorii și tot formalismul ăsta... dumneata ai binevoit tocmai să pomenești adineauri despre asemenea lucruri... apoi știi dumneata, Rodion Romanovici dragă, aceste interogatorii adeseori îl încurcă pe anchetator mai rău decît pe cel anchetat... Observația dumitale e foarte bună, foarte dreaptă, drăguță, și cu foarte mult bun-simț (Raskolnikov nu făcuse nici o observație în această privință). Cum să nu te încurci ? ! Sigur că te încurci ! Mereu același lucru, cum ai bate toba ! Acu vine reforma, măcar titlurile să le schimbe ! He-he-he ! Cît despre formele noastre judiciare — cum te-ai exprimat foarte spiritual — apoi sînt cu totul de părerea dumitale. Spune și dumneata, care inculpat, fie el și mujicul cel mai încuiat la minte, nu știe, de pildă, că mai întîi anchetatorul va căuta să-i pună întrebări străine de chestiune, ca să-i adoarmă atenția (ai găsit o expresie cît se poate de potrivită), ca apoi să-l pocnească drept în moalele capului cu măciuca, he-he-he ! (după comparația dumitale atît de fericită) he-he-he ! Și va să zică dumneata ai crezut cu adevărat că eu, vorbind de locuință, am vrut să te... he-he ! Ironic mai ești ! Haide, haide, am tăcut ! Ah, da, *à propos*, un cuvînt cheamă alt cuvînt, un gînd trezește alt gînd, dumneata vorbeai adineauri despre formă, în legătură, știi dumneata... cu interogatoriul... Dar ce este forma ? Știi ce, în unele cazuri, forma nu înseamnă nimic. Uneori ajunge să stai de vorbă prietenește, ca să ajungi la rezultate frumoase. Forma n-are să piară, dă-mi voie să te liniștesc în această privință ; și apoi, ce este, de fapt, forma, dacă îmi dai voie să te întreb ? Nu trebuie să încătușezi în formă fiecare pas al anchetatorului. Munca lui este, cum s-ar zice, o artă liberă în felul ei, sau ceva de felul ăsta... he-he-he !

Porfiri Petrovici se opri o clipă să răsufle. Vorbea fără întrerupere, cînd înșirînd fraze absurde și goale, cînd strecurînd cîte o vorbuliță enigmatică și apoi iarăși întorcîndu-se la absurdități. Acum aproape alerga prin odaie, mișcîndu-și tot mai iute și mai iute picioarele grase, cu ochii în pămînt, cu mîna dreaptă la spate și făcînd cu mîna stîngă gesturi care n-aveau nici o legătură cu vorbele lui. Raskolnikov observă la un moment dat că tot alergînd astfel prin odaie, el parcă se oprise de vreo două ori lîngă ușă, trăgînd o clipă cu urechea... „O fi așteptînd ceva ?"

— Ai perfectă dreptate, reîncepu Porfiri, uitîndu-se vesel și cu o nemaipomenită naivitate la Raskolnikov (fapt care-l făcu pe acesta să tresară și să stea în gardă), ai perfectă, perfectă dreptate că iei în rîs atît de spiritual formele noastre juridice, he-he ! Tare sînt ridicole metodele acestea ale noastre, așa-zis profund psihologice (unele, firește) și poate și sterpe, mai ales cînd sînt încătușate de formă. Da... iar m-am întors la formă ; spune și dumneata, să presupunem că aș fi recunoscut, sau aș fi bănuit numai că cutare sau cutare a comis crima pe care sînt însărcinat s-o anchetez... Aveai de gînd să te faci jurist, Rodion Romanovici, nu-i așa ?

— Da, aveam de gînd...

— Ei, atunci dă-mi voie să-ți dau un mic exemplu, care ți-ar putea folosi în viitor, adică să nu crezi cumva că îndrăznesc să fac pe profesorul tocmai cu dumneata, care scrii în reviste articole despre crime ! Nu, îmi îngădui numai îndrăzneala să-ți prezint, ca un fapt divers, un mic exemplu ; așadar, să presupunem că aș socoti că cutare sau cutare este criminalul ; pentru ce, te întreb eu, l-aș neliniști înainte de vreme, chiar dacă aș avea probe împotriva lui ? Desigur, pe unii sînt obligat să-i arestez imediat, pe alții însă... oamenii se deosebesc atît de mult între ei... De ce să nu las pe cîte unul să se mai plimbe prin oraș, he-he ! Nu, eu văd că dumneata nu înțelegi bine ce spun eu, am să caut să-ți explic mai clar ; de pildă, dacă-l arestez prea curînd pe criminal, în felul acesta, cum s-ar zice, îi dau un sprijin moral, he-he ! Rîzi ? (Lui Raskolnikov nici prin gînd nu-i trecuse să rîdă : ședea, cu buzele strînse, fără să-și ia privirea înfrigurată de la fața lui Porfiri Petrovici.) Și cu toate acestea, așa este ; mai ales pentru unii indivizi, căci oamenii au firi foarte deosebite și trebuie să ai multă practică. Ai spus adineauri „probe" ; să zicem că aș avea probe, dar, vezi dumneata, drăguță, de cele mai multe ori probele-s cu două tăișuri, iar eu, ca anchetator, sînt om și pot greși. Iar mie îmi place să duc ancheta, cum s-ar zice, matematic, să obțin probe care să fie clare ca doi ori doi fac patru ! Să am dovezi directe, indiscutabile ! Dacă l-aș aresta înainte de vreme pe omul meu — chiar dacă aș fi convins că *el* este vinovatul — s-ar putea prea bine să mă lipsesc pe mine însumi de mijloacele de a putea dovedi ulterior culpabilitatea lui, și știi de ce ? Fiindcă i-aș da, cum s-ar zice, o situație definită, i-aș da putința să-și recapete echilibrul psihologic, și atunci el mi-ar scăpa printre degete,

s-ar închide în găoacea lui, şi-ar da seama că este arestat, şi pace. Se zice că la Sevastopol, îndată după Alma [26], oamenii cei mai deştepţi s-au temut că duşmanul are să-i atace de-a dreptul şi are să ia Sevastopolul dintr-o lovitură ; iar cînd au văzut că duşmanul se pregăteşte pentru un asediu în toată regula şi că a făcut prima linie, se zice că tare s-au mai bucurat şi s-au liniştit acei oameni deştepţi ; fiindcă asta însemna că lucrul avea să ţină cel puţin două luni, că povestea se lungea, căci nu se ştie cînd va izbuti duşmanul să ia oraşul printr-un asediu în toată regula ! Iar rîzi, iar nu mă crezi ? Fireşte, şi ai dreptate. Da, da, ai dreptate ! Sînt de părerea dumitale, toate acestea sînt cazuri particulare ; şi cazul acesta este într-adevăr un caz particular. Cu toate acestea, bunul meu Rodion Romanovici, trebuie să observăm că, de fapt, cazurile generale, acele cazuri după care s-au făcut formele şi regulile judiciare, pentru care ele au fost prevăzute şi trecute în manuale, nu există în realitate, fiindcă fiecare caz, fiecare crimă, bunăoară, de îndată ce are loc în realitate, devine imediat un caz cu totul particular : şi uneori un caz nu seamănă cu nici unul dinaintea lui. Uneori au loc cazuri grozav de comice. De pildă, dacă-l las pe acel domn cutare în pace, dacă nu-l arestez, nu-l stingheresc, dacă-l las liber ca, ceas cu ceas, clipă cu clipă, să fie obsedat de gîndul că eu ştiu tot, tot adevărul, şi că-l urmăresc zi şi noapte, neîncetat, că zi şi noapte îl supraveghez, apoi fără îndoială că are să-şi piardă capul şi are să vină singur la mine, ba poate chiar are să-mi furnizeze arme împotriva lui, probe evidente ca : doi ori doi fac patru, cum s-ar zice, probe matematice, ceea ce n-ai idee cît este de plăcut. Dacă metoda asta prinde la un urs de mujic, nu-i mai puţin adevărat că prinde şi la de-alde noi, oameni moderni, inteligenţi, cu o anumită cultură ! Căci, dragul meu, ce-i mai important, este să-ţi dai seama ce fire are. Şi nervii, nervii, ai uitat de ei ? Astăzi, cînd toată lumea este bolnavă, şubredă, surescitată !... Şi fierea, cîtă fiere se adună în toţi aceşti oameni ! Trebuie să-ţi spun că, în unele cazuri, fierea poate fi filonul de aur ! Şi apoi, ce mă supără pe mine dacă el se plimbă slobod prin oraş ? Să se plimbe deocamdată, n-are decît ; ştiu că este prada mea şi n-are să-mi scape ! Unde ar putea să fugă ? He-he ! În străinătate ? În străinătate fuge un străin, pe cînd *el* — nu, cu atît mai mult că eu îl urmăresc şi mi-am luat anumite măsuri. Are să fugă în fundul patriei noastre ? Dar acolo trăiesc mujicii, cei mai primitivi

ruşi, lipsiţi de civilizaţie : iar omul nostru, cu cultura lui modernă, mai curînd alege puşcăria decît viaţa în mijlocul unor străini cum sînt mujicii noştri, he-he ! Dar toate acestea-s fleacuri, latura exterioară a problemei. Ce înseamnă „să fugă" ? Înseamnă să interpretezi lucrurile formal. Or esenţa e alta ; n-are să fugă, nu pentru că nu are unde, ci pentru că nu poate să fugă din unele motive *psihologice*, he-he ! Cum îţi pare această expresie ? N-are să fugă chiar dacă ar avea unde, fiindcă-l opreşte o anumită lege a firii. Ai văzut vreodată cum se învîrteşte fluturele în jurul lumînării ? Uite, tot aşa are să se învîrtească şi el în jurul meu ca fluturele în jurul unei lumînări ; n-are să-i mai tihnească libertatea lui, are să-l roadă gîndurile, are să se zăpăcească, da, are să se încurce, ca într-o plasă, frămîntat, neliniştit, şi, dacă-i dau un răgaz destul de lung, are să se comporte astfel ca culpabilitatea lui să reiasă limpede, ca doi ori doi fac patru !... Şi mereu, mereu are să se învîrtească în jurul meu, în cercuri tot mai mici, tot mai mici, scurtînd într-una raza pînă ce — buf ! — are să-mi pice în gură şi am să-l înghit, ceea ce este foarte, foarte plăcut, he-he-he ! Nu crezi ?

Raskolnikov nu răspunse ; palid şi nemişcat, îl privea cu încordare drept în faţă.

„Lecţia nu e rea ! se gîndea el, îngheţînd. Asta nici măcar nu mai este jocul de ieri, de-a şoarecele şi pisica. Şi doar nu-mi vorbeşte astfel numai ca să-şi arate puterea şi să-mi... sugereze anumite idei ; e prea deştept... Trebuie să aibă un scop, dar care anume ? Fleacuri, frăţioare, vrei să mă sperii, faci pe şmecherul ! N-ai nici un fel de dovezi şi omul de ieri nu există ! Vrei pur şi simplu să mă zăpăceşti, să mă scoţi din sărite şi în starea asta să mă prinzi, dar nu, te înşeli, n-ai să reuşeşti ! Dar de ce, pentru ce-mi sugerează atît de clar unele lucruri ?... Se bizuie pe nervii mei slăbiţi ?... Nu, frăţioare, te înşeli, n-ai să izbuteşti, ai să-ţi frîngi gîtul, cu toate că ştiu că mi-ai pregătit ceva... Să vedem ce anume mi-ai pregătit."

Îşi adună toate puterile ca să poată înfrunta acea catastrofă grozavă, necunoscută, ce-l ameninţa. Uneori, îi venea să se repeadă la Porfiri şi să-l sugrume pe loc. Încă de la intrare se temuse că nu-şi va putea stăpîni ura. Simţea că i se usucă gura, că-i crapă buzele, inima îi bătea cu putere. Şi totuşi se hotărîse să tacă, să nu rostească un cuvînt înainte de vreme. Înţelese că, în situaţia lui, aceasta era cea mai bună tactică, pentru că aşa

nu numai că nu se trăda, ci, dimpotrivă, cu tăcerea lui putea să-şi scoată din fire duşmanul şi să-l facă să se dea el însuşi de gol. Cel puţin aşa spera Raskolnikov.

— Nu, eu văd că dumneata nu mă crezi, îţi închipui că fac glume nesărate, chicoti tot mai vesel şi mai bine dispus Porfiri, reîncepîndu-şi alergătura prin odaie ; firește, dumneata ai oarecum dreptate. Pînă şi chipul cu care m-a blagoslovit Dumnezeu trezeşte numai gînduri comice ; un bufon : dar uite ce aş vrea să-ţi spun, dragă Rodion Romanovici, şi am să ţi-o repet din nou, iartă-mă, că-s om bătrîn, dumneata eşti tînăr, cum s-ar zice, în prima tinereţe, şi de aceea preţuieşti mai presus ca orice inteligenţa omului, aşa cum face tot tineretul. Te laşi ispitit de jocul ager al inteligenţei şi de argumentele abstracte ale raţiunii. Tineretul nostru este aidoma *Hofkriegsrat*-ilor austrieci de altădată, după cît pot să judec evenimentele militare ; pe hîrtie, ei pînă şi pe Napoleon l-au făcut praf şi l-au luat prizonier, au calculat şi au potrivit toate cît se poate de ingenios în cabinetul lor, şi cînd colo, generalul Mack [27] se predă cu întreaga armată, he-he-he ! Văd, văd, drăguţă, Rodion Romanovici, că rîzi de mine fiindcă eu, un civil, tot aleg exemple din istoria războiului. Ce să-i faci, am şi eu o slăbiciune, mi-e dragă milităria şi dacă ai şti cît de mult îmi place să citesc diverse rapoarte militare... categoric — mi-am greşit cariera. Trebuia să mă fac militar, asta este. Poate că n-aş fi ajuns un Napoleon, ei, dar maior tot aş fi ajuns, he-he-he ! Şi aşa, dragul meu, acum am să-ţi spun tot adevărul, toate amănuntele cu privire la cazul acela, adică acel *caz particular ;* realitatea şi natura, domnul meu, nu trebuiesc nesocotite, sînt foarte importante, dau uneori peste cap calculele cele mai subtile ! Ascultă-mă pe mine, om bătrîn, Rodion Romanovici, vorbesc serios (spunînd toate acestea, Porfiri Petrovici, care nu împlinise încă nici treizeci şi cinci de ani, părea într-adevăr îmbătrînit ; pînă şi vocea i se schimbă şi tot trupul i se chirci), şi apoi, eu sînt foarte sincer... Sînt eu, sau nu, sincer ? Ce părere ai ? Cred că nici nu se găseşte pe lume un om mai sincer ca mine : atîtea lucruri ţi-am servit pe gratis şi n-am cerut nici o răsplată, he-he ! Şi aşa, să continuăm : inteligenţa, după părerea mea, este un lucru minunat ; cum s-ar zice, podoaba naturii şi mîngîierea vieţii ; ea poate multe şi nu este uşor să le dezlege un biet anchetator care pe deasupra mai este şi el orbit de închipuirea lui, cum se întîmplă totdeauna, fiindcă de, este şi el

om ! Dar natura îl scoate din încurcătură pe bietul anchetator, aici e buclucul. Şi tocmai la asta nu se gîndeşte tineretul, bizuindu-se pe inteligenţa lui, tineretul care „trece peste toate piedicile" (după expresia dumitale cît se poate de ingenioasă şi de subtilă). Ce-i drept, omul, adică în *cazul particular*, care ne interesează, acel om incognito, minte şi minte perfect, cu subtilitate ; s-ar părea că succesul îi este asigurat, că va putea să se bucure de roadele ingeniozităţii lui şi, cînd colo, ce să vezi : buf ! — leşină tocmai în momentul cel mai critic. Ce-i drept, sînt mii de explicaţii : boala, de pildă, sau uneori aerul închis din cameră, şi totuşi ! Totuşi a dat de gîndit ! A minţit extraordinar de bine, dar n-a ştiut să ţină seama de propria lui fire. Iată unde este capcana ! Altă dată, ademenit de jocul poznaş al inteligenţei sale, caută să ducă de nas pe omul care-l bănuieşte : păleşte anume, ca să-l păcălească, dar *păleşte prea natural*, prea adevărat, şi deci iar dă de gîndit ! Chiar dacă te duce prima dată, peste noapte, celălalt, dacă nu este un boboc, se răzgîndeşte. Şi aşa, la fiecare pas ! Ce să mai vorbim : începe să ţi-o ia înainte, să-şi vîre nasul unde nu-l pofteşte nimeni, deschide mereu vorba despre lucruri în legătură cu care, dimpotrivă, ar fi trebuit să tacă, face diverse alegorii, he-he ! vine singur şi începe să întrebe : „De ce nu mă arestaţi ?" He-he-he ! Şi asta se poate întîmpla omului celui mai inteligent, unui psiholog, unui literat ! Natura e oglinda cea mai străvezie, e destul să priveşti în ea ! De ce ai pălit aşa, Rodion Romanovici ? Nu cumva nu ai aer, să deschid fereastra ?

— Nu vă îngrijoraţi, vă rog, strigă Raskolnikov, şi se porni deodată pe rîs, vă rog nu luaţi în seamă...

Porfiri se opri în faţa lui, aşteptă puţin, apoi, deodată, izbucni şi el în rîs. Raskolnikov se sculă, curmîndu-şi brusc rîsul isteric.

— Porfiri Petrovici ! rosti el răspicat şi tare, cu toate că abia se ţinea pe picioarele tremurînde. Nu mă mai pot îndoi că dumneata mă bănuieşti serios de asasinatul bătrînei şi al surorii sale Lizaveta. Din partea mea, declar că m-am săturat de mult de toate acestea. Dacă crezi că ai dreptul să mă urmăreşti legal — poftim ; dacă ai dreptul să mă arestezi — aresteză-mă. Dar n-am să permit să-ţi baţi joc de mine şi să mă chinuieşti...

Buzele începură să-i tremure, ochii îi scăpărau de furie, glasul, pînă atunci stăpînit, se ridică la notele cele mai de sus.

— N-am să permit ! strigă el deodată, izbind cu toată puterea cu pumnul în masă. Ai auzit, Porfiri Petrovici ? N-am să permit !

— Vai, Doamne, ce te apucă iarăşi ? ! exclamă Porfiri Petrovici, care părea foarte speriat. Drăguţă ! Rodion Romanovici ! Dragul meu ! Frăţioare ! Ce-i cu dumneata ?

— N-am să permit ! zbieră încă o dată Raskolnikov.

— Dragul meu, vorbeşte mai încet ! Ar putea să ne audă cineva, să vină aici ! Ce-o să le spunem, gîndeşte-te ? ! şopti, îngrozit, Porfiri Petrovici, apropiindu-şi obrazul de al lui Raskolnikov.

— N-am să permit ! N-am să permit ! repetă automat acesta, coborînd de asemenea glasul la şoaptă.

Porfiri se întoarse repede şi alergă să deschidă fereastra.

— Puţin aer proaspăt ! Să-ţi dau un pic de apă, dragul meu, este o criză de nervi în toată legea ! Şi el se năpusti la uşă să poruncească să aducă cineva apă, dar în colţ, dădu din fericire peste o carafă. Bea, drăguţă, şopti el, repezindu-se înapoi cu carafa în mînă. O să-ţi facă bine...

Spaima şi grija lui erau atît de naturale, încît Raskolnikov amuţi şi-l cercetă cu o curiozitate posacă. Dar apă nu luă.

— Rodion Romanovici ! Dragul meu ! Păi dacă merge tot aşa, ai să înnebuneşti, te asigur, eh ! Vai ! Bea ! Bea un pic !

Îl sili să ia în mînă paharul cu apă. Raskolnikov îl duse mecanic la gură, dar se dezmetici şi, dezgustat, îl puse pe masă.

— Mda, ai făcut o criză de nervi în toată legea ! Dacă merge tot aşa, dragul meu, s-ar putea să-ţi revină boala, cotcodăcea Porfiri Petrovici cu compătimire prietenească, dar tot mai păstrînd un aer de zăpăceală. Doamne ! Cum se poate să-ţi neglijezi în halul ăsta sănătatea ? Uite, şi Dmitri Prokofici a fost ieri la mine, da, da, recunosc, recunosc, am un caracter oribil, prea caustic, dar cînd te gîndeşti la ce concluzii aţi ajuns pentru nişte glume !... Doamne !... A venit ieri, după ce ai fost la mine, eram la masă, şi a vorbit şi a tot vorbit de am rămas gură-cască, şi în sinea mea gîndeam : „Vai, Doamne !“ Dumneata l-ai trimis, nu ? Ci şezi odată jos, drăguţă, şezi, pentru numele lui Christos !

— Nu, nu l-am trimis ! Dar ştiam că s-a dus la dumneata şi pentru ce s-a dus, răspunse tăios Raskolnikov.

— Ştiai ?

— Da. Şi ce-i ?

— Nimic, drăguță. Rodion Romanovici, cunosc și alte isprăvi de ale dumitale, care-s mai ceva decît asta ; știu tot ! Știu cum te-ai dus *să închiriezi apartamentul,* noaptea, după ce s-a întunecat de-a binelea afară, și cum ai tras de clopoțel, și cum ai întrebat de sînge, și cum i-ai zăpăcit pe zugravi și pe portari. Cît de bine îți înțeleg starea sufletească de atunci... și totuși așa ai să-ți pierzi mințile ! Pe Dumnezeul meu ! Ai să înnebunești ! Prea tare clocotește în dumneata indignarea, indignare nobilă, nimic de zis, provocată de tot soiul de obide, mai întîi destinul, apoi poliția de cartier... și dumneata dai din colț în colț, cum s-ar zice, ca să-i silești pe toți să vorbească deschis cît mai iute, ca astfel să isprăvești o dată pentru totdeauna, fiindcă te-ai săturat de toate neghiobiile acestea și de toate bănuielile lor. Nu-i așa ? Ți-am ghicit starea sufletească ?... Numai că dumneata nu te mulțumești să-ți pierzi singur capul, ci ai să faci și pe Razumihin al meu să și-l piardă ; prea e *bun,* știi și dumneata acest lucru. Dumneata ești bolnav, iar el, din pricina bunătății lui, prinde mai ușor orice boală... Cînd ai să te liniștești, drăguță, am să-ți povestesc... ci șezi odată, taică, pentru numele lui Christos. Te rog, odihnește-te, ești alb ca varul, hai, șezi !

Raskolnikov se așeză, tremurul îl lăsa și fierbințeala îi cuprindea tot trupul. Asculta, încordat și profund mirat, pălăvrăgeala speriată a lui Porfiri Petrovici, care-l îngrijea prietenește. Nu credea nici un cuvînt din ce spunea acesta, deși simțea o pornire ciudată de a-l crede. Cuvintele, cu totul neașteptate, ale lui Porfiri cu privire la apartament îl înmărmuriră. „Cum vine asta ? Prin urmare știe despre locuință ?... se gîndi el deodată. Și de ce mi-o spune ?"

— Da, în practica noastră juridică am mai avut un caz aproape identic, un caz psihologic, morbid, urmă grăbit Porfiri. Unul și-a pus în spinare un asasinat și nu numai atît, să vezi ce a născocit, o întreagă poveste, a înfățișat fapte concrete, a povestit împrejurările, și i-a încurcat, i-a zăpăcit pe toți ! Și de ce crezi ? El, cu totul întîmplător și nepremeditat, a fost într-o oarecare măsură pricina acelui asasinat, dar numai într-o oarecare măsură, și cînd a aflat că dăduse ucigașilor prilej să înfăptuiască crima, a căzut într-o stare de tristețe, i s-a tulburat mintea, a început să aibă halucinații, într-un cuvînt, s-a smintit de-a binelea și s-a încredințat singur că el este ucigașul ! Pînă la urmă, senatul a izbutit să dezlege problema, nefericitul a

fost achitat şi trimis la balamuc. Să nu fi fost senatul, vai de bietul nenorocit ! Eh, eh ! Of-of şi iarăşi of ! Iaca ce se poate întîmpla, drăguţă ! Dacă asemenea năluciri vin să-ţi excite nervii, de te duci noaptea să suni pe la uşi şi să întrebi de sînge, poţi să dai în friguri cu delir ! Psihologia asta am studiat-o în practică. Este o atracţie, de felul acelora care îndeamnă pe unii oameni să sară pe fereastră sau din turla bisericii ! Aşa şi cu clopoţelul... E boală curată, Rodion Romanovici, boală ! Prea îţi nesocoteşti sănătatea. Ar trebui să consulţi un specialist, un medic cu experienţă, nu să te cauţi cu grăsunul acela de Zosimov !... Delirezi ! Toate acestea le faci în delir.

O clipă, toate lucrurile începură să joace în faţa ochilor lui Raskolnikov.

„Oare e cu putinţă să mintă şi acum ? se gîndea el. E cu neputinţă, cu neputinţă !" căuta să respingă această idee, presimţind în ce grad de furie sălbatică îl poate aduce şi că s-ar putea să-şi piardă minţile.

— N-am fost în delir, aveam mintea limpede ! strigă el, chinuindu-şi mintea ca să priceapă jocul lui Porfiri. Aveam mintea limpede ! Ai auzit ?

— Da, da, înţeleg, aud ! Şi ieri spuneai că n-a fost delir, chiar stăruiai cu tot dinadinsul că erai treaz ! Pricep tot ce ai putea să-mi spui ! Eeh !... Ascultă, Rodion Romanovici, frăţioare, să luăm numai împrejurarea asta. Dacă erai în adevăr vinovat sau dacă erai numai amestecat în afacerea asta afurisită, spune şi dumneata, ai fi căutat oare să susţii mereu că nu erai în delir, ci, dimpotrivă, cu mintea limpede ? Vai de mine ! Şi să susţii asta cu o stăruinţă specială, spune şi dumneata, s-ar fi putut oare, vai de mine ! După părerea mea, ar fi fost dimpotrivă. Dacă te-ai fi simţit cîtuşi de puţin vinovat, trebuia tocmai să susţii neapărat că erai în delir. Nu-i aşa ? Aşa e !

Ceva viclean sună în această întrebare. Cu un gest brusc, Raskolnikov se lăsă pe speteaza canapelei, ca să se depărteze de obrazul lui Porfiri, aplecat deasupra lui, şi-l privi ţintă, nedumerit.

— Sau, de pildă, vizita domnului Razumihin, adică faptul dacă a venit ieri cu de la sine putere, sau trimis de dumneata ? Păi dumneata trebuia să spui că venise cu de la sine putere şi să ascunzi că a fost trimis de dumneata ! Pe cînd dumneata n-o ascunzi de fel ! Dimpotrivă, ai susţinut că l-ai trimis dumneata !

Raskolnikov nu susţinuse acest lucru. Un fior rece îi trecu prin spate.

— Minţi mereu, rosti el încet, cu glasul stins, cu buzele strîmbate într-un zîmbet dureros. Vrei să-mi dovedeşti că-mi cunoşti jocul, că ştii dinainte tot ce am să-ţi răspund, urmă el, simţind că a început să nu mai cîntărească cum ar trebui cuvintele, vrei să mă sperii... sau, pur şi simplu, îţi baţi joc de mine...

Îl privea mereu ţintă şi din nou o ură fără margini îi străluci deodată în ochi.

— Minţi într-una ! strigă el. Ştii foarte bine că pentru un criminal cea mai bună tactică este să nu ascundă, pe cît posibil, ceea ce se poate să nu ascunzi. Nu te cred !

— Of, ce om sucit ! chicoti Porfiri. Pe dumneata nu te poate învinge nimeni ; eşti îndărătnic ca orice monoman. Va să zică nu mă crezi ? Şi eu am să-ţi spun că totuşi mă crezi, mă crezi de cel puţin cincisprezece centimetri şi am să te fac să mă crezi de un metru, căci mi-eşti drag cu adevărat, şi-ţi doresc sincer numai binele. Buzele lui Raskolnikov începură să tremure. Da, îţi doresc numai binele, ţi-o spun deschis, urmă el, apucîndu-l uşor, prietenește, de braţ, mai sus de cot, îngrijeşte-ţi sănătatea. Şi apoi, ţi-a venit familia, trebuie să te gîndeşti la ea. Ar trebui să le fereşti de griji, să le alinţi, şi dumneata le sperii într-una...

— Ce te priveşte pe dumneata ? De unde ştii ? Ce te interesează ? Prin urmare, mă urmăreşti şi vrei să mi-o arăţi ?

— Drăguţă ! Păi o ştiu chiar de la dumneata, din gura dumitale ! Nici nu observi că în emoţia dumitale spui de toate şi mie şi altora. Şi de la domnul Razumihin, Dmitri Prokofici, am aflat ieri multe amănunte interesante. Dumneata m-ai întrerupt, dar trebuie să-ţi spun că, datorită susceptibilităţii dumitale, cu toată finețea inteligenţei, ai început să-ţi pierzi pînă şi judecata sănătoasă. De pildă, să revenim din nou la clopoţel : un fapt atît de preţios (bagă de seamă : un fapt concret !) ţi-l trădez de bunăvoie tocmai eu, anchetatorul ! Dumneata nu vezi nimic ? Dar dacă te-aş fi bănuit cît de cît, oare aşa ar fi trebuit să procedez ? Dimpotrivă, ar fi trebuit mai întîi să-ţi adorm susceptibilitatea, să nu-ţi arăt că am aflat acest fapt, ci să-ţi atrag atenţia în direcţia opusă, ca apoi să te pocnesc cu măciuca în moalele capului (expresia dumitale), să te întreb aşa, pe nepusă masă : „Ia ascultă, domnule, ce ai căutat în locuinţa asasinatei la orele zece, dacă nu la unsprezece noaptea ? Pentru ce ai tras de clopoţel ? Pentru ce ai întrebat de sînge ? Pentru

ce i-ai zăpăcit pe portari şi i-ai îndemnat să vină la secţie, la comisar ?" Uite cum ar fi trebuit să procedez dacă te-aş fi bănuit cît de cît. Trebuia să-ţi iau un interogator în toată forma, să-ţi fac o percheziţie, poate chiar să te arestez... Prin urmare, dacă am procedat altfel, nu te bănuiesc de loc ! Dumneata însă ţi-ai pierdut judecata sănătoasă şi nu vezi nimic, ţi-o repet !

Raskolnikov tresări atît de tare, că Porfiri Petrovici observă acest lucru.

— Minţi ! strigă el. Nu-ţi cunosc gîndul, dar minţi şi minţi într-una... Adineauri mi-ai vorbit altfel, şi n-am putut să mă înşel... Minţi !

— Mint ? sări Porfiri. Părea că se aprinde, deşi îşi păstra un aer cît se poate de vesel şi de ironic, fiind prea puţin îngrijorat de părerea pe care şi-o făcea despre persoana lui domnul Raskolnikov. Eu mint ?... Spune şi dumneata cum am procedat adineauri, eu, anchetatorul, sugerîndu-ţi toate mijloacele de apărare, explicîndu-ţi întreaga psihologie : „delir, boală, supărare, melancolie, poliţiştii cartierului" şi toate celelalte ! Hai ? He-he-he ! Deşi — ţi-o spun pentru că veni vorba — toate aceste mijloace psihologice de apărare, rezerve şi subterfugii nu sînt prea întemeiate, sînt cu două tăişuri : „boală, delir, vis, mi s-a năzărit, nu-mi amintesc", toate astea-s bune, dar de ce oare, drăguţă, tocmai în boală şi în delir să ai astfel de halucinaţii şi să nu ţi se năzară altceva ? Doar ţi se poate năzări şi altceva ? Nu-i aşa ? He-he-he-he !

Raskolnikov îi aruncă o privire mîndră şi dispreţuitoare.

— Într-un cuvînt, spuse el apăsat, sculîndu-se şi respingîndu-l uşor pe Porfiri, într-un cuvînt, vreau să ştiu, mă recunoşti absolut scutit de orice suspiciune, *da*, sau *nu* ? Spune, Porfiri Petrovici, vorbeşte deschis, categoric şi iute, chiar acum !

— Da prăpăstios mai eşti, drăguţă ! Ce să mă fac cu dumneata ? exclamă Porfiri Petrovici cu o mutră foarte veselă, şmecheră şi cîtuşi de puţin îngrijorată. La ce bun să ştii, la ce bun să ştii atîtea lucruri, de vreme ce noi te-am lăsat pînă acum cu totul în pace ? Eşti ca un copil : dă-mi şi dă-mi focul, să-l ţin în mînă ! Pentru ce te neliniştești atît ? Pentru ce te rogi singur să te luăm în primire, ce motive ai ? A ? He-he-he !

— Repet, strigă furios Raskolnikov, că nu mai pot să îndur...

— Ce anume ? Incertitudinea ? îl întrerupse Porfiri.

— Lasă înţepăturile ! Nu mai vreau... Îţi spun că nu vreau !... Nu pot şi nu vreau !... Auzi ? Ai auzit ? strigă el, izbind din nou cu pumnul în masă.

— Mai încet, mai încet ! Ar putea să ne audă cineva ! Te previn foarte serios : păzeşte-te ! Nu glumesc ! rosti în şoaptă Porfiri, dar de data aceasta faţa lui nu mai avea acea expresie blajină de muiere speriată ; dimpotrivă, acum îi *ordona* direct, încruntîndu-se sever şi parcă distrugînd dintr-o dată toate misterele şi cuvintele cu dublu înţeles.

Dar aceasta nu ţinu decît o clipă. Raskolnikov, nedumerit în prima clipă, fu apucat de un acces de furie turbată ; şi totuşi, ciudat : se supuse din nou ordinului de a vorbi mai încet, deşi mînia lui ajunsese la culme.

— N-am să te las să mă chinui ! şopti el deodată, şi în aceeaşi clipă îşi dădu seama cu durere şi cu ură că nu poate să nu se supună ordinului, ceea ce îl înfurie şi mai tare. Arestează-mă, percheziţionează-mă, dar fii bun şi fă totul după formele legale, nu te mai juca cu mine ! Să nu îndrăzneşti !...

— Nu te mai necăji în privinţa formelor, îl întrerupse Porfiri cu acelaşi zîmbet viclean de mai înainte, privindu-l cu multă satisfacţie ; te-am poftit azi, drăguţă, ca în familie, cu totul şi cu totul prieteneşte !

— N-am nevoie de prietenia dumitale — nu dau doi bani pe ea ! Auzi ? Uite : îmi iau şapca şi plec. Să te văd ce ai să zici acum, dacă ai de gînd să mă arestezi ?

Raskolnikov îşi apucă şapca şi porni spre uşă.

— Şi surpriza nu vrei s-o vezi ? chicoti Porfiri, apucîndu-l din nou ceva mai sus de cot şi oprindu-l în prag.

Părea din ce în ce mai vesel şi mai glumeţ, ceea ce îl scotea cu totul din sărite pe Raskolnikov.

— Ce surpriză ? Despre ce vorbeşti ? întrebă el, oprindu-se şi uitîndu-se, înspăimîntat, la Porfiri.

— Surpriza care şade colea, după uşa aceea, he-he-he ! (Şi el arătă cu degetul uşa închisă, din peretele despărţitor, care ducea în „locuinţa lui de stat".) Am încuiat-o bine, să nu fugă...

— Ce-i asta ? Unde ? Ce anume ?...

Raskolnikov se apropie de uşă şi voi s-o deschidă, dar uşa era încuiată.

— E încuiată, uite cheia !

Şi Porfiri îi arătă cheia pe care o scosese din buzunar.

— Minţi ! urlă Raskolnikov, ieşindu-şi din fire. Minţi, paiaţă blestemată ! şi se năpusti asupra lui Porfiri, care se retrăsese lîngă uşă, fără totuşi să pară cîtuşi de puţin speriat.

— Acum înţeleg tot ! se repezi la el Raskolnikov. Mă minţi şi mă zădărăşti ca să mă trădez...

— Păi ar fi greu să se trădeze cineva mai mult, drăguţă, Rodion Romanovici. Uite în ce hal eşti. Nu ţipa, altfel chem oamenii.

— Minţi, n-are să se întîmple nimic ! Cheamă oamenii ! Ştiai că sînt bolnav şi ai vrut să mă scoţi din fire, să mă faci să turbez ca să mă trădez, ăsta ţi-a fost scopul ! Nu, mie să-mi dai fapte concrete ! Am înţeles tot ! N-ai fapte, nu ai decît presupuneri nenorocite, bănuieli fără valoare de ale lui Zametov. Cunoscîndu-mi caracterul, ai vrut să mă înfurii, ca apoi să-mi dai la cap cu popii şi deputaţii... pe ei îi aştepţi ? Hai ? Ce aştepţi ? Unde sînt ? Adă-i încoace !

— Ce deputaţi, drăguţă ? Ia te uită ce i se poate năzări unui om ! Păi forma (ca să vorbesc ca dumneata) nici nu permite aşa ceva. Habar n-ai, dragul meu... Cît despre formă, n-ai grijă, forma va fi respectată !... murmură Porfiri, trăgînd cu urechea la cele ce se petreceau de partea cealaltă a uşii.

Într-adevăr, în odaia de alături, chiar lîngă uşă, parcă se auzea gălăgie.

— A, vin ! strigă Raskolnikov. Ai trimis după ei !... I-ai aşteptat ! Ai calculat tot... Hai... Hai, adă-i încoace : pe deputaţi, pe martori, pe cine vrei... adă-i aici ! Sînt gata, sînt gata !...

Dar tocmai atunci se petrecu ceva atît de ciudat, o întîmplare atît de surprinzătoare în desfăşurarea normală a lucrurilor, încît, firește, nici Raskolnikov, nici Porfiri Petrovici nu se puteau aştepta la un asemenea deznodămînt.

VI

Mai tîrziu, cînd îşi reamintea această clipă, situaţia i se prezenta astfel lui Raskolnikov :

Gălăgia care răsunase după uşă crescu cu repeziciune şi uşa se crăpă uşor.

— Ce este ? strigă cu năduf Porfiri Petrovici. Am spus doar...

O clipă nu primi nici un răspuns, dar se auzea clar că după ușă cîțiva oameni încercau să tragă înapoi pe cineva.

— Ce-i acolo ? repetă Porfiri Petrovici, neliniștit.

— L-am adus pe arestat, pe Nikolai, se auzi un glas.

— N-am nevoie de el ! Afară ! Să aștepte !... Ce caută aici ? ! Ce-i dezordinea asta ? ! strigă Porfiri, repezindu-se la ușă.

— Păi el... făcu același glas, și se întrerupse brusc.

Vreo două secunde urmă o adevărată luptă, apoi se auzi cum cineva respingea cu putere pe altcineva, și un om foarte palid dădu buzna în cabinetul lui Porfiri Petrovici.

La prima vedere, omul acela părea foarte ciudat. Privea drept înainte, de parcă n-ar fi văzut pe nimeni ; în ochii lui se citea hotărîrea și, totodată, o paloare cadaverică îi acoperea fața, de parcă ar fi fost un condamnat la moarte în clipa executării sentinței. Buzele, aproape albe, îi tremurau ușor.

Era un om încă foarte tînăr, de statură mijlocie, slab, îmbrăcat ca un lucrător ; avea părul retezat drept în jurul capului și trăsături subțiri, aproape descărnate. Cel pe care-l respinsese se repezi după el în odaie și-l apucă de umăr : era gardianul ; dar Nikolai își smuci brațul și-i scăpă din nou.

Cîțiva curioși se înghesuiau în prag. Unii încercau să intre înăuntru. Toate acestea se petrecură aproape într-o clipă.

— Afară, e prea devreme ! Așteaptă să te chem !... De ce l-ați adus atît de repede ? bolborosi, grozav de supărat și de mirat, Porfiri Petrovici.

Dar Nikolai se lăsă în genunchi.

— Ce faci ? strigă Porfiri, înmărmurit.

— Eu sînt vinovatul ! Am păcătuit ! Eu am ucis ! rosti deodată Nikolai cu glas gîtuit de emoție, dar destul de tare.

Vreo zece secunde se întinse o tăcere de-ai fi zis că se prefăcuseră cu toții în stane de piatră ; pînă și gardianul se dădu înapoi și nu mai îndrăzni să se apropie de Nikolai, ci se retrase mecanic la ușă, unde rămase nemișcat.

— Ce este ? strigă Porfiri Petrovici, ieșind din încremenirea ce-l cuprinsese.

— Eu... am ucis... repetă Nikolai, după o scurtă tăcere.

— Cum... tu... Cum... Pe cine ai ucis ?

Era clar că Porfiri Petrovici era cu totul descumpănit.

Nikolai tăcu puțin.

— Pe Aleona Ivanovna şi pe sora dumneaei, Lizaveta Ivanovna... le-am ucis... cu toporul. Mi s-au întunecat minţile... adăugă el deodată şi amuţi, dar rămase în genunchi.

Cîteva clipe, Porfiri Petrovici stătu nemişcat, cîntărind parcă cele auzite, apoi se dezmetici şi, cu un gest violent din mînă, făcu semn martorilor nepoftiţi să iasă afară. Aceştia dispărură şi uşa se închise. Porfiri îşi aruncă ochii spre Raskolnikov, care sta în colţ şi se holba la Nikolai, şi porni către el, dar se opri, se uită la el, apoi îşi mută numaidecît privirea asupra lui Nikolai, apoi iarăşi o întoarse la Raskolnikov şi din nou la Nikolai, şi deodată se năpusti pătimaş asupra acestuia din urmă.

— Ce-mi tot dai zor că ţi s-au întunecat minţile ? strigă el aproape cu ură. Încă nu te-am întrebat dacă ţi s-au întunecat minţile sau ba... spune : tu ai ucis ?

— Eu... mărturisesc... rosti Nikolai.

— Ei ! Cu ce le-ai ucis ?

— Cu toporul. Mi-am făcut rost de unu.

— Ce te grăbeşti ! Erai singur ?

Nikolai nu înţelese întrebarea.

— Ai ucis singur ?

— Singur. Mitka nu are nici o vină şi nici o legătură.

— Ce te pripeşti cu Mitka al tău ? Uf ! Dar cum se face că ai alergat atunci cu el pe scări ? Doar portarii v-au întîlnit pe amîndoi ?

— Ca să îndepărtez bănuielile... am alergat... atunci... cu Mitka, răspunse Nikolai, pripindu-se şi parcă dinainte pregătit ce să răspundă.

— Aşa, sigur că da ! strigă, furios, Porfiri. Repetă cuvintele altora ! mormăi el ca pentru sine şi deodată îl zări din nou pe Raskolnikov, pe care pesemne îl uitase, prins cu totul de venirea lui Nikolai.

Acum se dezmetici şi chiar se tulbură puţin...

— Rodion Romanovici, drăguţă ! Iartă-mă, se repezi el, nu se poate aşa, te rog... n-ai ce face aici... eu... vezi şi dumneata ce surprize !... Te rog !

Şi luîndu-l de mînă, îi arătă uşa.

— Mi se pare că nu te-ai aşteptat la una ca asta ? zise Raskolnikov care, firește, încă nu înţelegea nimic clar, dar care avusese timpul să-şi vină în fire.

— Şi nici dumneata nu te-ai aşteptat la una ca asta, drăguţă. Ia te uită ce-i tremură mîna ! He-he !

— Şi dumneata tremuri, Porfiri Petrovici !

— Adevărat ; nu m-am aşteptat la asta !...

Se aflau în prag. Porfiri era grăbit să-l vadă plecat pe Raskolnikov.

— Şi surpriza nu mai vrei să mi-o arăţi ? întrebă acesta pe neaşteptate.

— Vorbeşte şi-i clănţănesc dinţii în gură, he-he ! Eşti ironic ! Ei, la revedere !

— După mine : *adio !*

— Cum o vrea Dumnezeu, cum o vrea Dumnezeu ! mormăi Porfiri Petrovici, cu un zîmbet strîmb.

Străbătînd cancelaria, Raskolnikov observă că multă lume îl urmărea cu luare-aminte. În antreu, în mulţimea care aştepta acolo, zări pe cei doi portari de la casa *aceea*, pe care-i poftise deunăzi, noaptea, să meargă la secţie. Aşteptau ceva. Dar de-abia ajunse pe scară că auzi din urmă glasul lui Porfiri Petrovici. Se întoarse şi-l văzu pe acesta alergînd cu răsuflarea tăiată să-l prindă.

— O singură vorbuliţă, Rodion Romanovici ; cît despre toate celelalte, va fi cum o vrea Dumnezeu, dar aşa, de formă, va trebui să-ţi mai pun cîteva întrebări... aşa că o să ne mai vedem, sigur ! Şi Porfiri se opri, zîmbind, în faţa lui. Sigur, mai repetă el o dată.

Se putea presupune că mai voia să adauge ceva, un lucru pe care nu izbutea să-l rostească.

— Te rog să mă ierţi pentru purtarea mea de adineauri... m-am cam înfierbîntat, începu Raskolnikov, care prinsese atîta inimă, încît acum simţea o dorinţă de neînvins să-şi bată joc de Porfiri Petrovici.

— Nu face nimic, nu face nimic, sări, aproape fericit, Porfiri... Eu însumi m-am cam... Am un caracter oribil, recunosc, da, recunosc ! Dar lasă că ne mai vedem noi. Dacă vrea Dumnezeu, o să ne mai vedem de multe multe ori !

— Şi o să ne cunoaştem cu adevărat ? îi cîntă în strună Raskolnikov.

— Şi o să ne cunoaştem cu adevărat, repetă Porfiri Petrovici şi, închizînd pe jumătate ochii, îl privi foarte serios. Te duci la onomastică ?

— La înmormîntare.

— Da, e drept, la înmormîntare ! Vezi-ţi de sănătate, vezi-ţi de sănătate...

— Eu, personal, nici nu ştiu ce ţi-aş putea dori ! spuse Raskolnikov, care şi începuse să coboare, dar se opri din nou şi se întoarse către Porfiri Petrovici. Ţi-aş dori mai mult succes decît ai avut azi ; vezi şi dumneata cît de comic îţi este serviciul !

— Comic ? De ce ? îşi ciuli imediat urechile Porfiri Petrovici, care se întorsese să plece.

— Păi sigur, atîta trebuie să-l fi chinuit şi pisat pe bietul Nikolka, atîta l-ai torturat după metoda dumitale psihologică, pînă ce a recunoscut ; desigur că i-ai repetat zi şi noapte : „Tu ai ucis, tu ai ucis..." şi acum, cînd el a mărturisit, ai să te apuci să-i încurci minţile altfel : „Minţi, nu eşti tu ucigaşul ! Nu poţi fi ! Repeţi cuvintele altora !" Şi mai zici că serviciul dumitale nu este comic ?

— He-he-he ! Ai observat totuşi că i-am spus adineauri lui Nikolai că „repetă cuvintele altora"?

— Cum să nu observ ?

— He-he ! Inteligenţă subtilă, foarte subtilă ! Nimic nu-ţi scapă ! Ai un spirit vioi ! Întotdeauna vezi partea umoristică.. he-he ! Se zice că dintre scriitori, Gogol avea mai ales dezvoltată această trăsătură ?

— Da...

— Da, da, Gogol... la revedere, pînă la o nouă întîlnire plăcută.

— Pînă la o nouă întîlnire plăcută...

Raskolnikov porni spre casă. Era atît de zăpăcit şi de încurcat, că, ajuns în odaia lui, se aruncă pe divan şi rămase aşa mai bine de un sfert de ceas, căutînd să-şi revină şi să-şi adune gîndurile. La Nikolai nici nu încerca să se gîndească : era înmărmurit ; simţea că mărturisirea lui Nikolai era inexplicabilă, că se ascundea dedesubt o taină pe care deocamdată era cu neputinţă s-o dezlege. Mărturisirea aceasta, însă, era un fapt real, iar urmările acestui fapt erau uşor de ghicit : minciuna nu putea să rămînă în picioare multă vreme şi atunci iar aveau să cadă bănuielile asupra lui Raskolnikov. Dar pînă una alta, era liber şi trebuia neapărat să ia măsuri în vederea pericolului pe care-l socotea iminent.

Şi totuşi, în ce măsură era ameninţat ? Situaţia începea să se clarifice. Amintindu-şi în *linii generale* întreaga scenă de adineauri, nu putea să nu se înfioare de groază. Firește, nu

cunostea toate gîndurile lui Porfiri şi nu putea să înţeleagă pe ce se bizuise acesta, dar cît ghicise din jocul lui era destul ca să-şi dea seama mai bine ca oricine cît de primejdioasă fusese pentru el această *mişcare strategică* a lui Porfiri. Încă puţin şi *ar fi putut* să se dea de gol, fără scăpare. Cunoscînd iritabilitatea lui bolnăvicioasă, şi aceasta de la prima întîlnire, Porfiri îl atacase prea direct, fiindcă mergea aproape la sigur. Fără îndoială, Raskolnikov se compromisese adineauri, şi chiar foarte mult, totuşi încă nu-i dăduse *fapte concrete;* totul păstra încă un caracter relativ. Dar aşa o fi, cum crede el ? Nu se înşela cumva gîndind astfel ? La ce rezultat voia să ajungă Porfiri Petrovici ? Pregătise într-adevăr ceva pe azi ? Şi ce anume ? Aştepta într-adevăr ceva, sau nu ? Cum s-ar fi sfîrşit întrevederea lor, dacă nu pica pe neaşteptate şi atît de dramatic Nikolai ?

Porfiri Petrovici şi-a dat pe faţă aproape toate cărţile ; firesţe, a riscat, dar le-a dat pe faţă (aşa i se părea lui Raskolnikov) şi dacă ar fi avut în adevăr încă ceva, ar fi dat pe faţă tot. Ce putea fi acea „surpriză" ? A fost o glumă ? Era ceva serios sau nu ? Putea oare să se ascundă dedesubt ceva care să semene cu un fapt concret, să fie un temei de acuzare ? Omul de ieri ? Unde a dispărut ? Unde a fost azi ? Dacă Porfiri ştie într-adevăr ceva precis, apoi acest ceva trebuie să fie în legătură cu omul de ieri...

Şedea pe divan cu capul în piept, cu coatele sprijinite pe genunchi şi cu faţa ascunsă în palme. Tremurul nervos nu mai contenea. În sfîrşit, se sculă, îşi luă şapca, se gîndi puţin şi porni spre uşă.

Îşi dădea seama că, cel puţin în ziua aceea, se putea considera aproape în siguranţă. Inima i se umplu de un fel de bucurie şi simţi dorinţa să ajungă cît mai repede la Katerina Ivanovna. Întîrziase la înmormîntare, dar mai avea timp să ajungă la praznic şi s-o vadă pe Sonia.

Se opri din nou, se gîndi şi un zîmbet chinuit îi apăru pe buze.

— Astăzi, astăzi ! repetă el pentru sine. Da, da, chiar astăzi ! Aşa trebuie...

Dar în clipa cînd voi să pună mîna pe clanţă, văzu că uşa se deschide singură. Tresări şi se dădu înapoi. Uşa se deschise încet, fără zgomot, şi în prag apăru omul de ieri, omul *răsărit ca din pămînt.*

El se opri în prag, se uită, tăcut, la Raskolnikov şi făcu un

pas înainte. Era întocmai ca ieri, același trup, aceeași îmbrăcăminte, dar fața și privirea erau schimbate ; părea trist și, după ce stătu o clipă, oftă din greu. Nu trebuia decît să-și pună palma pe obraz și să-și plece capul pe umăr ca să semene perfect cu o babă.

— Ce dorești ? întrebă Raskolnikov, alb ca varul.

Omul nu răspunse, apoi se înclină adînc, aproape atingînd pămîntul cu mîna. Cel puțin atinse dușumeaua cu degetul arătător de la mîna dreaptă.

— Ce dorești ? strigă Raskolnikov.

— Sînt vinovat, rosti încet omul.

— Ce vină ai ?

— Gînduri rele.

Amîndoi se priviră în tăcere.

— Mi-a fost necaz. Cînd ai venit dumneata atunci, poate afumat, și ai chemat portarii la secție, și ai întrebat de sînge, mi-a fost necaz că te-au lăsat să pleci, socotind că ești beat. Așa necaz mi-a fost, că mi-am pierdut somnul. Și fiindcă n-am uitat adresa, am venit aseară aici și am întrebat...

— Dumneata ai venit ? îl întrerupse Raskolnikov, începînd deodată să înțeleagă despre ce era vorba.

— Eu, adică, eu am fost nedrept.

— Ești din casa aceea ?

— Da, stau acolo, și atunci mă aflam și eu sub boltă, ori nu vă mai amintiți ? Am un atelier acolo, de mult. Sînt cojocar, tîrgoveț, iau de lucru acasă... și mi-a fost necaz mai cu seamă pentru că...

Atunci Raskolnikov își aduse aminte clar de toată scena petrecută cu două zile în urmă sub boltă ; își aminti că în afară de portari mai fusese acolo și altă lume, cîțiva bărbați și cîteva femei. Își aduse aminte de un glas care propusese să fie dus de-a dreptul la secție. Nu văzuse fața aceluia care vorbise, nu o recunoștea nici acum, dar știa că-i răspunsese ceva și că se întorsese către dînsul.

Va să zică asta era explicația misterului ce-l îngrozise ieri ! Dar și mai groaznic e că pentru *atîta* lucru fusese cît pe-aci să se dea de gol, să se piardă. Așadar, în afară de faptul că venise să închirieze locuința și vorbise despre sînge, omul acesta nu putea spune nimic. Așadar, Porfiri de asemenea nu știa nimic, nu avea nici un fapt, în afara acestui demers de om în delir, a acestei *psihologii cu două tăișuri,* nimic pozitiv. Așadar, dacă nu

vor răsări alte fapte (şi ele nu trebuie să mai răsară, nu trebuie, nu trebuie !) atunci... atunci ce ar putea să-i facă ? Cu ce i-ar putea dovedi definitiv culpabilitatea, chiar dacă l-ar aresta ? Prin urmare, Porfiri, abia acum, abia azi a aflat despre locuinţă, şi altceva nu ştie nimic.

— Dumneata i-ai spus azi lui Porfiri... că am fost acolo ? întrebă el, fulgerat de o idee nouă.

— Care Porfiri ?

— Comisarul anchetator.

— Eu i-am spus. Portarii nu s-au dus atunci şi m-am dus eu.

— Astăzi ?

— Cu o clipă înainte să pici dumneata. Am auzit tot, am auzit cum te punea pe frigare.

— Unde ? Cum ? Cînd ?

— Păi am stat tot timpul după peretele acela de scînduri.

— Cum ? Va să zică dumneata erai surpriza ? Dar cum s-a putut întîmpla una ca asta ? Spune, te rog !

— Văzînd că portarii nu mă ascultă şi nu vor să meargă la secţie, începu tîrgoveţul, fiindcă ziceau că e prea tîrziu şi s-ar putea să se supere şeful că n-au venit de îndată, mi-a fost necaz, n-am dormit toată noaptea şi am hotărît să aflu cîte ceva despre dumneata. A doua zi, adică ieri, aflînd unele lucruri, azi m-am şi dus la secţie. Am venit întîiaşi dată — dumnealui nu venise încă. Am venit un ceas mai tîrziu — nu m-a primit, iar de-a treia oară cînd am venit — m-a primit. I-am zis cum a fost, iar el, cînd a auzit, a început a alerga prin odaie şi a se bate cu pumnul în piept şi a striga : „Tîlharilor, ce faceţi cu mine ? Să fi ştiut, îl aduceam pe sus !“ Apoi a ieşit fuga, a chemat pe nu mai ştiu cine şi s-a pus să-i vorbească aceluia, colea, într-un colţ, apoi iar s-a repezit la mine şi iar m-a descusut şi iar a înjurat. Ce m-a mai ocărît ! I-am spus tot şi i-am spus că n-ai îndrăznit să-mi răspunzi la ce ţi-am zis ieri şi că nu m-ai recunoscut. Atunci el a început iar să alerge prin casă şi se tot bătea cu pumnul în piept şi se înfuria şi alerga şi, atunci cînd v-a anunţat, mi-a zis : „Hai, zice, vîră-te colea după uşă şi să nu sufli o vorbă, orice ai auzi“. Mi-a adus el singur un scaun şi m-a încuiat ; zicea că poate mă cheamă. Iar cînd l-au adusără pe Nikolai, atunci, după ce ieşiseşi dumneata, m-a scos şi pe mine : „Eu, zice, am să te mai chem, zice, şi am să te mai întreb“.

— Pe Nikolai l-a întrebat în faţa ta ?

— Cum te-a scos pe dumneata din casă, m-a scos şi pe mine, şi apoi a început să-l întrebe pe Nikolai.

Tîrgoveţul tăcu şi se ploconi din nou, atingînd cu degetele duşumeaua.

— Iartă-mă pentru răul pe care ţi l-am făcut.

— Să te ierte Dumnezeu, răspunse Raskolnikov ; şi, după aceste vorbe, tîrgoveţul se închină din nou, dar nu atît de adînc, ci numai pînă la brîu, se întoarse încet şi părăsi odaia.

„Nici un fapt concret, numai probe cu două tăişuri", repeta Raskolnikov, înviorîndu-se, şi ieşi din odaie.

„Acum ne mai putem lupta", îşi zise el, cu un zîmbet de mînie, coborînd scara. Mînia era împotriva lui însuşi ; se dispreţuia şi se ruşina de cît de „laş" fusese

I

A doua zi dimineaţă, după acea explicaţie fatală pe care o avusese cu Dunecika şi Pulheria Alexandrovna, Piotr Petrovici se dezmetici cu totul şi, spre marea lui neplăcere, trebui să admită treptat că ruptura, care încă în ajun îi păruse fantastică, de neconceput, era un lucru de-a binelea împlinit. Şarpele negru al amorului propriu rănit îl muşcase de inimă toată noaptea. Cînd se sculă din pat, prima mişcare a lui Piotr Petrovici fu de a se privi în oglindă ; se temea să nu i se fi vărsat fierea în sînge, peste noapte. Dar deocamdată, în această privinţă, putea fi liniştit ; şi după ce-şi privi chipul alb şi distins, niţel buged în ultima vreme, se linişti, încredinţat că-şi va găsi mireasă într-altă parte, şi încă poate una mai de soi decît Dunecika ; dar alungă repede această speranţă utopică şi scuipă energic, fapt care trezi un zîmbet tăcut şi sarcastic pe buzele tînărului său colocatar, Andrei Semionovici Lebeziatnikov. Acest zîmbet nu-i scăpă lui Piotr Petrovici, care îl puse numaidecît la socoteală tînărului său prieten, socoteală şi aşa destul de încărcată în ultima vreme. Necazul său crescu şi mai mult cînd îşi dădu seama că n-ar fi trebuit să-i povestească lui Andrei Semionovici rezultatul întrevederii din ajun. Era a doua greşeală pe care o făcuse ieri în fierbinţeala primelor clipe, vărsîndu-şi focul şi nestăpînindu-şi firea iute... Apoi, ca un făcut, în dimineaţa aceea neplăcerile se ţinură lanţ. Pînă şi la senat îl aştepta un insucces privitor la procesul pe care-l apăra. Dar ce-l necăjea la culme era

încăpățînarea proprietarului locuinței pe care o închiriase în vederea apropiatei căsătorii și pe care o renova pe cheltuiala lui; acest proprietar — un meseriaș neamț îmbogățit — nu se învoia cu nici un preț să rupă contractul abia încheiat, pretinzînd toate daunele prevăzute în contract, deși Piotr Petrovici îi înapoia locuința aproape complet renovată. La fel păți și la magazinul de mobilă, unde negustorul refuză să-i restituie măcar o rublă din arvuna pentru mobila cumpărată, dar încă netransportată la domiciliu. „Doar n-am să mă însor numai pentru mobilă! scrîșnea din dinți Piotr Petrovici, și o speranță absurdă îi fulgeră din nou prin minte: Oare totul s-a sfîrșit, irevocabil, oare totul este pierdut? Nu se mai poate încerca nimic?" Amintirea Dunecikăi îi împungea din nou îmbietor inima. El îndură cu stoicism această clipă chinuitoare și, firește, dacă simpla lui dorință ar fi avut puterea să-l ucidă pe Raskolnikov, Piotr Petrovici ar fi rostit-o pe loc.

„Marea mea greșeală a fost că nu le-am dat nici un ban, se gîndea el, trist, înapoindu-se în cămăruța lui Lebeziatnikov. De unde dracu atîta zgîrcenie cămătărească? N-aveam nici un interes să mă zgîrcesc. Mă gîndeam să le țin deocamdată în mizerie, ca să le fac să se uite apoi la mine ca la providența însăși, și cînd colo, uite, mi-au scăpat printre degete!! Ptiu!... Nu, măcar să le fi dat în acest răstimp, de pildă, o mie sau o mie cinci sute de ruble pentru trusou, să le fi cumpărat unele daruri, cutiuțe, truse de călătorie, găteli, stofe și toate fleacurile acelea care se găsesc la Knop sau la magazinul englezesc, și treaba ar fi mers mai bine... Ar fi fost mai trainică! N-ar fi renunțat cu atîta ușurință la mine! Cu firea lor, în cazul unei rupturi, s-ar fi simțit obligate să-mi restituie și cadourile și banii; ceea ce este mai ușor de zis decît de făcut și, apoi, le-ar fi părut rău după lucruri! Dar mustrările de conștiință? Cum, să dai afară un om care pînă acum s-a arătat atît de darnic și de delicat?... Hm! Mare greșeală!" Piotr Petrovici scrîșni din dinți și își zise că a fost prost — în gînd, firește.

Ajungînd la această concluzie, se întoarse acasă de două ori mai furios decît plecase. Totuși, pregătirile de praznic ce se făceau în odaia Katerinei Ivanovna îi stîrniră într-o oarecare măsură curiozitatea. Încă de aseară auzise vorbindu-se despre așa ceva, ba chiar fusese invitat să ia parte, dar copleșit de grijile lui, nu luase în seamă acest lucru. Se grăbi deci s-o descoasă pe doamna Lipevehsel, care în lipsa Katerinei Ivanovna (dusă

la înmormîntare) se foia în jurul mesei întinse, și află că va fi un praznic în lege, că aproape toți chiriașii fuseseră invitați, chiar și dintre acei pe care răposatul nu-i cunoscuse, că pînă și Andrei Semionîci Lebeziatnikov fusese poftit, cu toate că se certase cîndva cu Katerina Ivanovna și, în sfîrșit, însuși Piotr Petrovici era rugat să ia parte și așteptat cu deosebită cinste, fiind socotit cel mai important musafir dintre locatarii casei. Katerina Ivanovna crezuse de cuviință s-o poftească și pe Amalia Ivanovna, după toate regulile, în ciuda neînțelegerilor și a certurilor necontenite dintre ele, și de aceea aceasta vedea de masă cu un fel de plăcere și chiar se gătise cu tot dichisul — deși de doliu — era numai în mătăsuri și funde noi, cu care se mîndrea grozav. Informat de toate aceste amănunte, îi veni lui Piotr Petrovici o idee și se întoarse, gînditor, în odaia lui, adică în a lui Andrei Semionîci Lebeziatnikov. Află, între altele, că printre invitați se găsea și Raskolnikov.

În dimineața aceea, dintr-un motiv oarecare, Andrei Semionîci rămăsese acasă. Între acest domn și Piotr Petrovici se stabiliseră niște relații ciudate, de altminteri, destul de explicabile: Piotr Petrovici îl disprețuia și-l ura peste măsură pe Lebeziatnikov, și asta aproape din ziua cînd se instalase în cămărița lui, și totodată parcă se temea puțin de el. La sosirea sa în Petersburg trăsese în gazdă la Lebeziatnikov, nu numai din zgîrcenie și economie, deși acesta fusese motivul principal, dar și pentru altceva. Pe cînd trăia în provincie, auzise că Andrei Semionîci, al cărui tutore fusese cîndva, era unul dintre fruntașii de vază ai tinerilor progresiști, și că juca chiar un rol destul de important în unele cercuri foarte interesante despre care se povesteau tot felul de minunății. Acest lucru îl impresionase pe Piotr Petrovici. Tocmai aceste cercuri puternice, atotștiutoare, care nu respectau pe nimeni și duceau război cu toată lumea, îi inspirau o teamă grozavă, deși nelămurită. Firește că, locuind în provincie, n-avusese prilejul să-și formeze o părere, nici măcar una aproximativă, în privința acestor lucruri. Auzise și el ca toată lumea că în orașele mari, și mai ales la Petersburg, există progresiști, nihiliști, demascatori etc. etc., dar, ca la mulți alții, în mintea lui aceste denumiri căpătaseră o semnificație și o importanță exagerată pînă la absurd. De cîțiva ani se temea mai ales de *demascare* și tocmai această teamă era la temelia veșnicei și exageratei sale neliniști, care crescu și mai tare o dată cu planul mutării activității la Petersburg. În această privință, fusese, cum

s-ar zice, *speriat*, aşa cum se spune uneori despre copiii mici. Cu cîţiva ani în urmă, în provincie, pe vremea cînd abia îşi începea cariera, văzuse două cazuri de cruntă demascare a unor persoane sus-puse în gubernie,. de pulpana cărora tocmai se agăţase şi care îl protejau. Un caz se încheie cu scandal, iar celălalt fu cît pe aci să înfunde persoana respectivă. Iată de ce Piotr Petrovici hotărîse ca, o dată ajuns la Petersburg, să afle numaidecît cum se prezintă situaţia şi, la nevoie, sau, pentru orice eventualitate, să anticipeze şi să facă ochi dulci „tinerei noastre generaţii". În această privinţă se bizuia pe Andrei Semionîci, iar atunci cînd îl vizită pe Raskolnikov, el şi învăţase, de bine, de rău, să rotunjească unele fraze împrumutate de la alţii...

În scurt timp, şi foarte uşor, el îşi dădu seama însă că Andrei Semionîci era un omuleţ de rînd şi foarte naiv. Dar acest fapt nu-l făcu să-şi schimbe părerea şi nici nu-l îmbărbătă. Chiar dacă s-ar fi convins că toţi progresiştii sînt la fel de prostănaci, nici atunci neliniştea lui nu s-ar fi potolit. De fapt, nu-i păsa cîtuşi de puţin de toate teoriile, ideile şi sistemele (cu care Andrei Semionîci se năpustise imediat asupra lui). Avea un ţel propriu. Trebuia să afle cît mai repede : cum stau lucrurile *aici ?* Au vreo putere *aceşti oameni*, sau nu au ? Are de ce să se teamă de ei, sau nu ? Îl vor demasca dacă va întreprinde cutare sau cutare lucru, sau nu-l vor demasca ? Şi dacă îl vor demasca, atunci pentru ce anume şi pentru ce anume se demască în genere, astăzi ? Mai mult : dacă au, într-adevăr, putere, n-ar putea, într-un fel sau altul, să se dea bine pe lîngă ei şi să-i ducă de nas ? Este folositor aşa ceva sau nu este ? Nu s-ar putea, de pildă, să facă carieră tocmai cu ajutorul lor ? Într-un cuvînt, avea sute de probleme de rezolvat.

Andrei Semionîci era un omuleţ firav, scrofulos, mic de statură ; îşi făcea serviciul într-o instituţie oarecare, era atît de blond că părea alb, şi se mîndrea grozav cu favoriţii lui. Pe deasupra, avea vederea slabă. Fără să fie un om rău, era încrezut, uneori chiar pînă la aroganţă, ceea ce cu statura lui măruntă făcea un contrast ridicol. Printre chiriaşii Amaliei Ivanovna, era socotit unul dintre cei mai respectabili, fiindcă nu bea şi-şi plătea chiria la timp. Cu toate aceste însuşiri Andrei Semionîci era într-adevăr cam prostuţ. Se înscrisese sub steagul progresului şi al „tinerei noastre generaţii" din pasiune. Făcea parte din acea categorie, atît de numeroasă şi diversă, de oameni

lipsiți de personalitate, stîrpituri și maniaci semidocți, care îmbrățișează cu înflăcărare cîte o idee la modă și o discreditează, caricaturizînd-o, prin prostia lor, deși țin uneori din toată inima la ea.

De altfel, măcar că n-avea suflet rău, Lebeziatnikov începuse și el de la o vreme să-și urască colocatarul și fostul său tutore. Această ură reciprocă se trezi pe nesimțite. Oricît de naiv era Andrei Semionîci, el își dădu treptat seama că Piotr Petrovici îl duce de nas și că nu este „omul care vrea el să pară". La un moment dat, încercase să-i expună sistemul lui Fourier și teoria lui Darwin, dar în ultima vreme Piotr Petrovici îl asculta ironic, iar în zilele din urmă nu se mai sfia chiar să-și bată joc. Piotr Petrovici ajunsese să-și dea seama că Lebeziatnikov nu numai că era un prostănac, dar poate chiar un palavragiu mincinos, fără nici o trecere la cei din cercul lui, care repeta doar ce auzise din a treia gură ; mai mult : poate că nici treaba lui de *propagandist* nu știa s-o facă cum trebuie, căci adesea se încurca în explicații, așa că, desigur, nu era primejdie să demaște el pe cineva ! Trebuie să spunem în treacăt că, în cursul acestor zece zile (mai ales la început), Piotr Petrovici acceptase cu plăcere din partea lui Andrei Semionîci unele laude destul de ciudate, adică nu protestase, de pildă, cînd acesta îi atribuia dorința de a participa la organizarea cît mai rapidă a unei noi *comune*, undeva în strada Meșcianskaia ; sau, de pildă, că e prea deștept ca să se supere dacă Dunecika, la o lună după nuntă, și-ar lua un amant ; sau că n-o să-și boteze copiii și altele de același gen. După obiceiul lui, Piotr Petrovici nu obiectă nimic împotriva acestora și admise să fie lăudat chiar și în acel fel, atît de mare plăcere îi făcea orice soi de laudă.

Pentru nu știu ce nevoie, Piotr Petrovici schimbase în dimineața aceea cîteva bilete de bancă de cinci la sută, și acum ședea la masă și număra teancurile de bancnote. Andrei Semionîci, care aproape niciodată nu avea un ban, umbla prin odaie și căuta să se încredințeze pe el însuși că se uită cu nepăsare și chiar cu dispreț la aceste teancuri. Piotr Petrovici, bineînțeles, nu credea de loc că Andrei Semionîci ar putea cu adevărat să privească cu nepăsare atîta bănet ; la rîndul lui, Andrei Semionîci se gîndea cu amărăciune că Piotr Petrovici este în stare să creadă una ca asta despre el și poate că se bucură chiar că-și poate zădărî și ispiti tînărul prieten cu teancurile expuse,

amintindu-i astfel sărăcia lui şi distanţa pe care o punea, chipurile, averea între ei.

Îl găsea deosebit de rău dispus şi neatent, deşi tocmai începuse să dezvolte în faţa lui tema sa favorită despre organizarea unei noi *comune* de un gen deosebit. Observaţiile şi obiecţiile scurte, pe care Piotr Petrovici le lăsa să cadă în intervalul dintre ţăcănitul bilelor de abac, vădeau cea mai premeditată şi nepoliticoasă bătaie de joc. Dar „umanul" Andrei Semionîci atribuia această stare de spirit impresiei pe care o lăsase asupra lui Piotr Petrovici ruptura cu Dunecika, şi ardea de dorinţă să intre în vorbă cît mai degrabă despre acest subiect, avînd de adus în această privinţă unele argumente progresiste, care ar putea să-l mîngîie pe prietenul lui şi să aducă formării sale intelectuale un „incontestabil" folos.

— Ce-i cu pomana pe care o face... văduva aceea ? îl întrerupse Piotr Petrovici, tocmai cînd Lebeziatnikov ajunsese la punctul cel mai interesant.

— Parcă dumneata nu ştii ; ţi-am spus ieri şi am dezvoltat ideea privitoare la ritualuri... De altfel, ai fost invitat şi dumneata, am auzit. I-ai vorbit ieri.

— Nu m-aş fi aşteptat niciodată ca această idioată muritoare de foame să bage în pomană toţi banii pe care i-a dat celălalt idiot... Raskolnikov. Am rămas uimit adineauri, pe cînd veneam încoace : ce pregătiri, ce băuturi !... A chemat nu ştiu cîtă lume, dracu ştie ce mai e şi asta ! urmă Piotr Petrovici, căutînd să-l descoasă, şi aducînd vorba despre acest lucru cu un anumit scop. Cum ? Zici că m-au poftit şi pe mine ? întrebă el, ridicînd capul. Cînd ? Nu-mi amintesc. În orice caz, n-am să mă duc. Ce să fac acolo ? I-am vorbit ieri doar aşa, în treacăt, i-am spus că, fiind văduva unui funcţionar sărac, ar putea să obţină un ajutor material valorînd cît salariul său anual. S-ar putea să fie ăsta motivul invitaţiei ? He-he !

— Nici eu n-am de gînd să mă duc, zise Lebeziatnikov.

— Firește. Dacă ai bătut-o. Se înţelege că te simţi stînjenit, he-he-he !

— Cine a bătut-o ? Pe cine ? se alarmă şi chiar roşi Lebeziatnikov.

— Păi dumneata n-ai bătut-o pe Katerina Ivanovna acum o lună ? Am auzit ieri... Iată cîte parale fac toate convingerile ! Ai cam sfeclit-o cu problema feminină ! He-he-he !

Şi, ca şi cînd această idee i-ar fi adus o mîngîiere, se apucă din nou să ţăcănească la abac.

— Prostii şi minciuni ! se aprinse Lebeziatnikov, care se speria totdeauna cînd i se amintea această poveste. N-a fost nimic ! Lucrurile s-au petrecut altfel... Dumneata ai auzit greşit ; este o calomnie ! N-am făcut decît să mă apăr. Ea s-a năpustit cu unghiile asupra mea. Mi-a smuls un favorit... Orice om are dreptul să se apere. Şi pe urmă nu pot admite să fiu supus la violenţe... Din principiu. Pentru că asta înseamnă aproape tiranie. Ce vrei : să fi stat drepţi în faţa ei ? N-am făcut altceva decît să-i dau un brînci.

— He-he-he ! chicoti din nou, cu răutate, Lujin.

— Mă zădărăşti, fiindcă eşti rău dispus şi furios... Toate acestea-s fleacuri şi n-au nici o legătură cu problema feminină ! Dumneata nu înţelegi ; eu credeam că de vreme ce se admite că femeia este egală bărbatului în toate, chiar şi în forţă fizică (lucru care se afirmă de pe acum), atunci şi în acest caz trebuie să păstrăm egalitate în drepturi. Firește, mai tîrziu, am înţeles că, de fapt, această problemă n-ar trebui să existe, pentru că nici bătaia nu trebuie să existe, că în societatea viitoare bătaia este de neconceput... şi că, desigur, ar fi ciudat să cauţi egalitate în bătaie. Nu sînt atît de prost... deşi bătaia există... adică nu va exista mai tîrziu, dar deocamdată există... ptiu, drace ! Cu dumneata te încurci cît ai zice peşte ! Nu mă duc la pomană, nu pentru că a avut loc această neînţelegere. Nu mă duc din principiu, ca să nu iau parte la prejudecata neroadă a pomenilor, asta este ! De altfel, poate că am să mă duc ca să-mi bat joc... Păcat că n-au să vină popii. Altfel, m-aş duce neapărat.

— Adică te-ai aşeza la masa altuia şi ai scuipa în farfurie şi în faţă pe cel care te-a poftit. Nu-i aşa ?

— N-aş scuipa de loc, aş protesta în vederea unui scop util. Aş contribui indirect la propaganda civilizatorie a omului, pe care oricine este dator s-o facă pentru a-i forma pe ceilalţi, şi cu cît o face mai de-a dreptul şi răspicat, cu atît e mai bine. Pot să arunc o idee, o sămînţă... Din această sămînţă va creşte un fapt. Este oare jignitor ? La început poate se vor simţi jigniţi, dar mai tîrziu vor vedea că le-am făcut un bine. La noi, de pildă, a fost învinuită una, Terebiova (una care acum trăieşte în *comună*), că atunci cînd şi-a părăsit familia şi... a plecat cu unul, le-a scris părinţilor că nu vrea să trăiască în mijlocul prejudecăţilor şi că admite numai amorul liber ; unii au zis atunci că ar

fi procedat prea brutal cu părinții, că putea să-i menajeze, să scrie mai delicat. După părerea mea, toate acestea sînt fleacuri și nu trebuie să te porți delicat ; dimpotrivă, tocmai așa trebuie să protestezi. Uite, Varenț trăise șapte ani cu bărbatul ei și l-a părăsit, pe el și pe cei doi copii, fără multă vorbă. I-a scris așa : „Îmi dau seama că nu pot fi fericită cu dumneata. N-am să-ți iert niciodată că m-ai înșelat, tăinuindu-mi existența unei alte orînduiri sociale, alcătuită în *comună*. Am aflat-o abia de curînd de la un om mărinimos, căruia m-am dat, și cu care voi înființa o *comună*. Vorbesc deschis, pentru că socot că ar fi necinstit să te înșel. Rămîi cum vrei. Nu spera să mă aduci înapoi, este prea tîrziu. Îți doresc să fii fericit." Iată cum trebuie scrise astfel de epistole !

— E aceeași Terebiova despre care mi-ai spus că e la al treilea amor liber ?

— De fapt, numai la al doilea, dacă ar fi să judecăm drept ! Dar de-ar fi și la al patrulea sau la al cincisprezecelea, ce are a face ? Dacă am regretat vreodată că mi-au murit părinții, apoi e desigur acum. De cîte ori n-am visat la protestul pe care l-aș fi făcut dacă ar mai fi fost în viață ! Aș fi ticluit anume lucrurile... Parcă-i mare lucru să fii renegat de familie ! Ptiu ! Le-aș fi arătat eu ! I-aș fi uimit ! Zău, îmi pare rău că nu am pe nimeni !

— Ca să uimești ! He-he ! Ei, asta-i treaba dumitale, poți să faci ce vrei, îl întrerupse Piotr Petrovici, spune-mi mai bine : o cunoști pe fata răposatului, una slăbuță, nu-i așa ? Este adevărat ce se spune despre dînsa, nu ?

— Ei, și ? După părerea mea, adică după convingerea mea personală, este starea cea mai normală pentru o femeie. Și de ce n-ar fi ? Adică *distinguons.* * În societatea contemporană, firește, situația ei nu este cu totul normală, fiindcă alegerea n-a fost liberă, însă în cea viitoare va fi întru totul normală, pentru că va fi liberă. Dar și acum avea tot dreptul s-o facă ; ea suferea, și poseda un fond, un capital, cum s-ar zice, de care avea tot dreptul să dispună. Bineînțeles, în societatea viitoare nu va fi nevoie de fonduri, iar rolul femeii va avea un alt rost, va fi condiționat armonios și rațional. În ceea ce o privește pe Sofia Semionovna, eu și în clipa de față îi consider acțiunea drept un

* Să facem deosebirea. (Fr.)

protest energic împotriva orînduirii sociale şi o stimez profund pentru asta ; mă simt chiar fericit, cînd mă uit la ea !

— Păi mi s-a povestit că tocmai dumneata ai făcut să fie dată afară din casă !

De data asta, Lebeziatnikov se înfurie.

— Altă bîrfă ! urlă el. A fost cu totul, cu totul altceva ! Nici gînd. Katerina Ivanovna a născocit atunci întreaga poveste pentru că n-a înţeles nimic. Mie nici prin gînd nu mi-a trecut să mă leg de Sofia Semionovna ! Am căutat pur şi simplu să-i formez felul de a gîndi, absolut dezinteresat, n-am căutat decît să trezesc protestul în sufletul ei... Eu n-aveam nevoie de altceva decît de protest, dar nici Sofia Semionovna, ea însăşi, nu mai putea să rămînă în casa asta !

— Ai poftit-o să facă şi ea parte din *comună ?*

— Dumneata rîzi şi, dacă îmi dai voie să-ţi spun, destul de prosteşte. Nu înţelegi nimic ! În *comună* nu există astfel de roluri. *Comuna* se organizează tocmai ca astfel de roluri să nu mai existe. În *comună* rolul acesta îşi va schimba sensul pe care-l are astăzi şi ceea ce pare prostesc aici va fi inteligent acolo ; ceea ce aici, în condiţiile actuale, este nefiresc, acolo va fi absolut natural. Totul depinde de ambianţa şi mediul în care trăieşte omul. Totul vine de la mediu, căci omul, prin el însuşi, nu înseamnă nimic. Sînt şi azi în raporturi foarte bune cu Sofia Semionovna, fapt care poate să-ţi servească drept dovadă că ea nu s-a considerat niciodată jignită de mine şi n-a văzut în mine un duşman ! Da ! Caut acum s-o atrag în *comună,* dar cu totul şi cu totul pe alt temei ! De ce rîzi ? Vrem să organizăm o *comună* nouă, deosebită, pe o bază mult mai largă decît cele de pînă acum. Am mers mult mai departe în convingerile noastre. Negăm mai multe lucruri ! Dacă s-ar scula din mormînt Dobroliubov, ce aş mai discuta cu el ! Cît despre Bielinski, l-aş face praf ! Da ! Iar pînă una alta, o formez pe Sofia Semionovna. O fire minunată, minunată !

— Şi te foloseşti de această fire minunată, hai ? He-he !

— Nu, nu ! De fel ! Dimpotrivă !

— Ei, cum : dimpotrivă ? He-he-he ! Auzi-l cum vorbeşte !

— Crede-mă ! Şi apoi, ce motiv aş avea să mă ascund de dumneata, spune ! Dimpotrivă : îmi pare chiar ciudat cît de sfioasă, cît de pură şi de ruşinoasă este cu mine !

— Şi dumneata, firește, o formezi... he-he ! Adică îi demonstrezi că ruşinea este o nerozie ?

— Ba nu ! Ba nu ! O, cît de brutal, cît de prostește — iartă-mă — înțelegi dumneata cuvîntul *a forma !* Nu pricepi nimic ! Doamne, cît de puțin pregătit ești ! Noi vrem ca femeia să fie liberă și dumneata nu te gîndești decît la prostii !... Punînd deoparte problema castității și a pudorii feminine, socotind aceste prejudecăți absolut inutile și chiar absurde, admit pe deplin, da, pe deplin, felul ei curat de a se purta cu mine, fiindcă așa vrea ea și este dreptul ei. Firește, dacă ea mi-ar spune singură : „Vreau să te am", m-aș socoti fericit, fiindcă fata îmi place foarte mult, dar acum, acum cel puțin, nimeni nu se poartă cu dînsa mai politicos și cu mai multă stimă decît mine, nimeni nu-i respectă mai mult demnitatea... aștept, sper — și atîta tot !

— Mai bine i-ai dărui ceva. Pun rămășag că la una ca asta nu te-ai gîndit !

— Ți-am mai spus : nu pricepi nimic ! Firește, situația ei este acum așa cum este, dar problema se pune altfel ! Cu totul altfel ! Dumneata o disprețuiești. Văzînd faptul în sine, pe care, absolut greșit, îl consideri vrednic de dispreț, refuzi să privești uman o ființă omenească. Nici nu știi ce fel de fire are Sofia Semionovna ! Îmi pare foarte rău că în ultima vreme a cam încetat să citească și nu mai ia cărți de la mine. Altădată lua. Păcat, de asemenea, că cu toată energia și hotărîrea ei de a protesta — ceea ce a dovedit cu prisosință — este încă prea puțin de sine stătătoare, prea puțin independentă, cum s-ar zice, nu are curajul negației, ca să rupă definitiv cu unele prejudecăți și... prostii. Cu toate acestea, unele probleme le înțelege perfect. A înțeles, de pildă, cît se poate de bine problema sărutatului de mînă [28], adică a înțeles că un bărbat, sărutînd mîna unei femei, o insultă, arătîndu-i prin aceasta că nu o consideră egală. Această problemă s-a dezbătut la noi și i-am lămurit-o imediat. A ascultat, de asemenea, cu multă atenție despre asociațiile muncitorești din Franța. Acum încerc să-i explic problema intrării libere în odaie în societatea viitoare.

— Asta ce-o mai fi ?

— În ultimul timp, s-a dezbătut problema dacă un membru al *comunei* are dreptul să intre în odaie la alt membru al *comunei*, bărbat sau femeie, la orice oră... și am stabilit că are dreptul...

— Dar dacă acela sau aceea în momentul respectiv își satisface necesitățile firești ? He-he-he !

Andrei Semionîci se înfurie.

— Dumneata nu te gîndeşti decît la aceste afurisite „necesităţi firești" ! strigă el cu ură. Ptiu, ce furios sînt şi cît de rău îmi pare că, expunînd sistemul, am pomenit prea devreme despre aceste necesităţi blestemate ! La dracu ! Este un obstacol de netrecut pentru toţi cei de teapa dumitale şi ceea ce este mai prost, e că te iau în bătaie de joc înainte de a pricepe despre ce este vorba ! Şi parcă tot ei ar avea dreptate ! Parcă s-ar mîndri cu nu ştiu ce ! Ptiu ! De cîteva ori am susţinut că această problemă trebuie expusă noilor adepţi abia la sfîrşit, după ce s-au convins de sistem, după ce omul s-a format şi e bine dirijat pe făgaşul noilor concepţii. Spune-mi şi mie, te rog, ce găseşti atît de ruşinos şi vrednic de dispreţ în lăzile de gunoi, bunăoară ? Eu primul sînt gata să curăţ o ladă de gunoi ! Şi nici măcar nu e vorba de jertfă ! Este o muncă, o muncă nobilă, o activitate folositoare societăţii, care face cît oricare alta şi, desigur, este infinit mai de preţ decît activitatea unui Rafael sau Puşkin [29], tocmai fiindcă este mai folositoare !

— Şi mai nobilă, mai nobilă, he-he !

— Ce-i aceea mai nobilă ? Nu înţeleg astfel de expresii în definirea activităţii umane. „Mai nobilă", „mai mărinimoasă" — toate acestea-s fleacuri, absurdităţi, cuvinte învechite, prejudecăţi pe care le reneg ! Tot ce este *folositor* omenirii, este şi nobil. Nu pricep decît cuvîntul : folositor ! Chicoteşte cît vrei, dar aşa este !

Piotr Petrovici rîdea tare. Isprăvise de numărat şi-şi strînsese banii. De altfel, o parte o lăsase, nu ştiu pentru ce, pe masă. „Problema lăzilor de gunoi", deşi atît de neînsemnată, fusese, în cîteva rînduri, motivul rupturii şi neînţelegerii dintre Piotr Petrovici şi tînărul lui prieten. Mai stupid era că Andrei Semionîci se înfuria de-a binelea. Iar Lujin se distra pe socoteala lui şi, în clipa de faţă, mai ales avea chef să-l scoată din sărite.

— Eşti furios din pricina insuccesului pe care l-ai avut ieri, şi te legi de mine, izbucni, în sfîrşit, Lebeziatnikov care, în general, cu toată „independenţa" lui şi cu toate „protestele", parcă nu îndrăznea să-l atace pe Piotr Petrovici şi se purta respectuos cu el, cum fusese obişnuit mai înainte.

— Mai bine spune-mi, îl întrerupse de sus şi cu năduf Piotr Petrovici, poţi dumneata... sau mai bine zis : eşti cu adevărat atît de bine cu sus-pomenita tînără persoană ca s-o poftești chiar acum, în clipa asta, să vină aici, în odaie ? Mi se pare că s-au înapoiat de la cimitir... Îi aud umblînd de colo-colo... Aş vrea s-o văd pe persoana aceea.

— Pentru ce ? întrebă, mirat, Lebeziatnikov.

— Trebuie să-i vorbesc. Mîine-poimîine am să mă mut de aici şi de aceea aş vrea să-i comunic... De altfel, poţi să rămîi aici în timp ce am să-i vorbesc. E chiar mai bine aşa. Altfel, ai fi în stare să crezi Dumnezeu ştie ce.

— N-am să cred nimic... Am întrebat numai dacă ai treabă cu ea şi, dacă ai, nu-i nimic mai uşor decît s-o aduc aici. Mă duc chiar acum. Fii pe pace, n-am să te încurc.

Într-adevăr, peste vreo cinci minute Lebeziatnikov se înapoie cu Sonecika. Fata părea grozav de mirată şi, după obiceiul ei, intră sfioasă. Se sfia totdeauna şi se temea grozav de oameni noi, de cunoştinţe noi, se temuse de ei şi altădată, în copilărie, iar acum cu atît mai mult... Piotr Petrovici o întîmpină „amabil şi politicos", dar cu o uşoară nuanţă de familiaritate veselă care, de altfel, după părerea lui, era cît se poate de potrivită pentru un om atît de serios şi de respectabil ca dînsul în raport cu o persoană atît de tînără şi *interesantă* dintr-un anumit punct de vedere. Se grăbi deci s-o „încurajeze" şi o aşeză la masă în faţa lui. Sonia se aşeză, privi de jur împrejur : la Lebeziatnikov, la banii care zăceau pe masă, la Piotr Petrovici şi nu-şi mai luă ochii de la el, ca şi cum nu şi-ar fi putut dezlipi privirea de faţa lui. Lebeziatnikov porni spre uşă. Piotr Petrovici se sculă, îi făcu semn Soniei să rămînă pe loc şi-l opri pe Lebeziatnikov în prag.

— Raskolnikov este acolo ? A venit ? întrebă el în şoaptă.

— Raskolnikov ? Da. Dar ce este ? A venit... A intrat chiar acum, l-am văzut... Ce este ?

— Atunci te rog foarte mult să rămîi aici cu noi şi să nu mă laşi între patru ochi cu această... domnişoară. E o nimica toată, dar s-ar putea născoci Dumnezeu ştie ce. Nu vreau ca Raskolnikov să transmită *acolo*... Pricepi ce-ţi spun ?

— Înţeleg, înţeleg, se învioră deodată Lebeziatnikov. Da, ai tot dreptul... Firește, după părerea mea personală, teama dumitale este exagerată, dar... ai tot dreptul... Mă rog, rămîn aici.

Am să stau la fereastră și n-am să vă stingheresc... După părerea mea, ai tot dreptul.

Piotr Petrovici se întoarse pe divan, se așeză în fața Soniei, o privi atent și deodată luă un aer extrem de serios, chiar oarecum sever, de parcă ar fi vrut să spună : „Să nu cumva să-ți închipui nu știu ce, domnișoară". Sonia se rușină de-a binelea.

— În primul rînd, Sofia Semionovna, te rog să mă scuzi față de mult stimata dumitale mamă... E mama dumitale ? Katerina Ivanovna ține locul mamei dumitale, dacă nu mă înșel ? începu Piotr Petrovici cît se poate de serios, dar destul de blînd.

Se vedea bine că avea intențiile cele mai bune.

— Da, în adevăr, îmi ține loc de mamă, se pripi, speriată, Sonia.

— Atunci, te rog să mă scuzi în fața ei, fiindcă, din motive care nu depind de mine, mă văd silit să lipsesc ; n-am să vin la plăcinte... adică la praznic, cu toate că mama dumitale a avut amabilitatea să mă poftească.

— Bine, am să-i spun chiar acum, și Sonecika se ridică iute de pe scaun.

— Asta *încă* nu e tot, o opri Piotr Petrovici surîzînd în fața naivității și a lipsei ei de cunoaștere a bunelor maniere, mă cunoști prea puțin, dragă Sofia Semionovna, dacă-ți închipui că pentru un motiv atît de neînsemnat și care nu mă privește decît pe mine, mi-aș fi îngăduit să deranjez și să chem la mine o persoană ca dumneata. Am un alt scop.

Sonia se așază în grabă. Bancnotele cenușii, filigranate, care zăceau pe masă, îi jucară din nou în fața ochilor, dar ea-și luă iute privirea de la bani și o ridică spre Piotr Petrovici ; i se păru deodată că tocmai pentru ea era grozav de urît să se uite la banii altuia. Își opri privirea pe lornionul de aur, pe care Piotr Petrovici îl ținea în mîna stîngă, și totodată pe inelul mare, masiv și foarte frumos, de aur, cu o piatră galbenă, pe care-l purta pe degetul mijlociu, apoi își luă ochii și de la acest inel și, nemaiștiind ce să facă, sfîrși prin a-și aținti privirea drept în ochii lui Piotr Petrovici. Acesta tăcu, apoi urmă și mai grav decît înainte :

— Ieri, am avut ocazia să schimb în treacăt două vorbe cu nefericita Katerina Ivanovna. A fost de ajuns ca să-mi dau seama că e într-o stare nefirească, dacă pot să mă exprim astfel...

— Da... nefirească... se grăbi să-i țină isonul Sonia.

— Sau mai simplu și mai pe înțeles : că este bolnavă.

— Da, mai simplu și mai pe în... da, e bolnavă.

— Așa. Și atunci, dintr-un sentiment de umanitate și... și, cum s-ar zice, din compătimire, aș dori să-i fiu de folos pe cît posibil, fiindcă prevăd de pe acum soarta tragică și inevitabilă ce o așteaptă. Mi se pare că întreagă această familie sărmană depinde acum numai și numai de dumneata ?

— Îmi dați voie să vă întreb, se ridică deodată Sonia, ce-ați binevoit să-i spuneți ieri despre posibilitatea de a obține pensia ? Pentru că dînsa mi-a spus că dumneavoastră v-ați oferit să-i obțineți pensia. Este adevărat ?

— Cîtuși de puțin, este chiar absurd, dintr-un anumit punct de vedere. Am făcut numai aluzia că, fiind văduva unui funcționar mort în serviciu — și dacă ar avea protecție — ar putea să capete un ajutor temporar. Dar mi se pare că răposatul dumitale părinte nu numai că nu are stagiul necesar, dar nici nu era în serviciu în ultima vreme. Într-un cuvînt, chiar dacă ar fi existat o speranță, e cît se poate de efemeră, pentru că, propriu-zis, în cazul de față, nu există nici un drept pentru obținerea ajutorului temporar... Și dînsa s-a și gîndit la pensie, he-he ! Tare-i iute, cuconița !

— Da, s-a gîndit la pensie... Crede ușor și e bună, din bunătate crede tot ce i se spune și... și... și mintea ei... Da... mă scuzați, zise Sonia, dînd să plece.

— Mai stai, te rog, n-ai auzit încă ce vreau să-ți spun.

— Da, n-am auzit... murmură Sonia.

— Atunci ia loc.

Sonia se ruși̇nă și mai tare și se așează pentru a treia oară.

— Văzînd situația asta nenorocită, cu copilași minori, aș dori — după cum am mai spus — să-i fiu de folos pe cît îmi este cu putință, adică pe cît sînt în măsură s-o fac, cum s-ar zice.De pildă, s-ar putea organiza o listă de subscripție în folosul ei, sau vreo tombolă... sau altceva în acest gen, așa procedează în astfel de cazuri oamenii apropiați sau chiar străini, care doresc să ajute pe cineva. Tocmai despre asta aveam intenția să-ți vorbesc. Asta s-ar putea face.

— Da, e bine... Dumnezeu să vă... îngînă Sonia, privindu-l țintă.

— S-ar putea... dar asta mai tîrziu... adică am putea să începem chiar astăzi. O să ne vedem deseară, o să ne înțelegem și o să punem bazele, cum s-ar zice. Treci pe la mine pe la

orele şapte. Sper că şi Andrei Semionîci va asista la convorbirea noastră... Dar... mai există o împrejurare despre care ar trebui să discutăm în prealabil cu multă luare-aminte. Tocmai de aceea te-am chemat aici, Sofia Semionovna. Şi anume, părerea mea este că nu putem da banii în mîna Katerinei Ivanovna, că ar fi chiar primejdios s-o facem ; dovada este praznicul pe care-l dă astăzi. Neavînd, cum s-ar zice, un codru de pîine pentru ziua de mîine şi... neavînd, să zicem, încălţăminte şi toate celelalte, ea cumpără rom de Jamaica, ba chiar vin de Madera şi... şi... cafea. Am văzut cu ochii mei. Mîine iarăşi totul are să cadă pe capul dumitale, totul pînă la ultima bucăţică de pîine ; asta-i ceva absurd. Şi de aceea, după părerea mea, lista de subscripţie trebuie făcută în aşa fel, ca nefericita văduvă, cum s-ar zice, nici să nu ştie despre aceşti bani, ci să ştii, de pildă, numai dumneata... E drept ce spun ?

— Nu ştiu. Numai astăzi este aşa... o singură dată în viaţă... tare dorea să-l pomenească, să-i cinstească memoria... e foarte inteligentă... Dar, cum doriţi dumneavoastră, eu am să vă fiu foarte, foarte... ei toţi au să vă fie... şi Dumnezeu are să vă... şi orfanii...

Sonia nu isprăvi, o podidiră lacrimile.

— Aşa. Te rog deci să ţii seama de ceea ce ţi-am spus ; iar acum, binevoieşte să primeşti în interesul rudei dumitale, pentru primele nevoi, personal de la mine, o sumă de care pot dispune. Şi aş dori foarte, foarte mult ca numele meu să nu fie pomenit. Aşa... am şi eu unele griji, cum s-ar zice, şi mai mult, nu sînt în stare...

Şi Piotr Petrovici îi întinse Soniei o bancnotă de zece ruble, pe care o desfăcu cu toată luarea-aminte. Sonia luă banii, se aprinse la faţă, sări în picioare, murmură ceva şi căută să se retragă cît mai iute. Piotr Petrovici o conduse solemn pînă la uşă. Ea se repezi, în sfîrşit, afară, emoţionată ; istovită şi grozav de tulburată, se înapoie la Katerina Ivanovna.

Tot timpul cît a durat această scenă, Andrei Semionîci a stat la fereastră sau a umblat prin odaie, nevoind să întrerupă discuţia ; dar după ce Sonia plecă, el se apropie deodată de Piotr Petrovici şi-i întinse solemn mîna.

— Am auzit şi am *văzut* tot, zise el, apăsînd mai ales pe cuvîntul *văzut*. Este nobil, adică am vrut să spun : este uman ! Ai vrut să eviţi recunoştinţa, am văzut ! Şi cu toate că, mărturisesc, nu sînt de acord din principiu cu binefacerile indivi-

duale, căci ele nu numai că nu nimicesc radical răul, ci, dimpotrivă, îl nutresc chiar, cu toate acestea, nu pot să nu recunosc că am privit gestul dumitale cu multă plăcere, da, da, îmi place.

— E o nimica toată ! murmură Piotr Petrovici, cam tulburat şi căutînd parcă să citească ceva în gîndurile lui Lebeziatnikov.

— Nu, nu e o nimica toată ! Un om jignit şi furios ca dumneata, după povestea de aseară şi, în acelaşi timp, capabil să se gîndească la nefericirea altora, un atare om... chiar dacă prin acţiunea lui săvîrşeşte o greşeală socială, cu toate acestea... merită tot respectul ! Nu m-am aşteptat de la dumneata, Piotr Petrovici, cu atît mai mult, cu cît, după convingerile dumitale... O, cît de mult te mai încurcă în viaţă aceste convingeri ! Cît te tulbură, bunăoară, insuccesul de ieri ! perora bunul Andrei Semionîci, simţindu-se din nou grozav de atras spre Piotr Petrovici. Ce nevoie ai, spune şi dumneata, nobilul şi scumpul meu Piotr Petrovici, tocmai de această căsătorie, de această căsătorie *legitimă* ? La ce foloseşte în căsnicie tocmai această *stare legitimă* ? Dacă vrei, bate-mă, dar eu mă bucur, mă bucur grozav că această căsătorie a dat greş, că eşti liber, că nu eşti încă cu desăvîrşire pierdut pentru omenire, mă bucur nespus... Vezi : am spus tot !

— Fiindcă, cu amorul dumitale liber, nu doresc să port coarne şi să dădăcesc copiii altuia, iată pentru ce am nevoie de căsătorie legitimă, zise Lujin, numai ca să răspundă ceva.

Părea preocupat şi chiar dus pe gînduri.

— Copii ? Ai atins problema copiilor ? Andrei Semionîci tresări ca un cal de luptă care aude trompeta militară. Copiii sînt o problemă socială şi o problemă de cea mai mare importanţă, sînt de acord ; dar problema copiilor se va soluţiona altfel. Unii neagă cu desăvîrşire problema copiilor, ca şi orice altă aluzie la familie. O să vorbim despre copii mai tîrziu, acum să ne ocupăm de coarne ! Mărturisesc că este punctul meu slab. Această expresie urîtă de husar, această expresie puşkiniană este de neconceput în lexiconul viitorului. Şi apoi, ce înseamnă coarne ? O, ce rătăcire ! Care coarne ? Pentru ce coarne ? Ce nerozie ! Dimpotrivă, tocmai în dragostea liberă ele nu vor exista ! Coarnele nu sînt altceva decît urmarea firească a oricărei căsătorii legitime, o îndreptare, cum s-ar zice, un protest, aşa încît în acest sens nu sînt cîtuşi de puţin înjositoare... Şi

dacă vreodată — presupunînd că aș putea să comit această absurditate — aș încheia o căsătorie legitimă, afurisitele dumitale coarne au să mă bucure nespus. O să-i spun atunci soției mele : „Draga mea, pînă azi te-am iubit numai, de acum înainte te stimez pentru că ai știut să protestezi“ [30]. Rîzi ? Rîzi pentru că nu ești în stare să te rupi de prejudecăți ! Pe dracu, înțeleg foarte bine de ce este atît de neplăcut să fii înșelat într-o căsătorie legitimă ; dar asta nu este decît urmarea ticăloasă a unui fapt ticălos, care înjosește atît o parte cît și cealaltă. Iar atunci cînd coarnele se pun deschis, ca în amorul liber, atunci ele nu mai există, ele sînt de neconceput, și-și pierd pînă și denumirea de coarne. Dimpotrivă, soția dumitale îți va dovedi astfel cît de mult te stimează, considerîndu-te incapabil să te împotrivești fericirii sale, și atît de format, încît să nu te răzbuni pe ea din pricina noului ei bărbat. Pe dracu, uneori visez că dacă o să mă *mărit* vreodată, ptiu ! adică dacă o să mă însor (liber sau legal, nu contează) mi se pare că eu singur o să-i aduc neveste-mi un amant, dacă o să văd că trece prea mult timp și că nu-și ia unul : „Draga mea, o să-i spun, eu te iubesc, dar pe deasupra vreau ca tu să mă stimezi — poftim !“ E just ce spun ?...

Piotr Petrovici chicotea, dar fără prea mult chef. Aproape că nu-l asculta. Se gîndea la altceva, și pînă și Lebeziatnikov sfîrși prin a observa acest lucru. Piotr Petrovici părea tulburat, își freca mîinile, cădea pe gînduri. Toate acestea Andrei Semionici și le aminti și le înțelese mai tîrziu....

II

Cum s-a născut în mintea zdruncinată a Katerinei Ivanovna ideea acestui paznic absurd, ar fi greu de spus. Costase aproape zece ruble din cele douăzeci și ceva pe care i le dăduse Raskolnikov pentru înmormîntare. Poate că ea se simțea obligată să cinstească „cum se cuvine“ memoria răposatului, ca să știe toți chiriașii, și mai ales Amalia Ivanovna, că el „n-a fost mai rău decît alții, ba poate chiar mai bun“, și că nimeni nu are dreptul să se „mîndrească“ în fața lor. Poate că rolul cel mai important l-a jucat acea *mîndrie a săracului* datorită căreia, cînd se pune problema unor obiceiuri obligatorii pentru toată lumea în viața

noastră de toate zilele, mulți oameni sărmani își ies din piele și-și cheltuiesc ultimul ban economisit cu trudă numai ca să nu fie „mai prejos ca alții" și ca acești alții să „nu-i condamne". Poate că ea voia cu această ocazie, tocmai în clipa cînd fusese părăsită de toți, să le arate acestor „chiriași păcătoși și de nimic" nu numai că „știe să trăiască și să primească lumea", dar că fusese crescută pentru altă soartă, că fusese crescută „într-o casă nobilă, s-ar putea spune aristocratică, de colonel !" și, desigur, nu ca să mături singură pe jos sau să spele noaptea cîrpele copiilor. La aceste paroxisme de orgoliu și mîndrie ajung uneori oamenii cei mai săraci și mai frînți de nevoi ; ele se transformă cîteodată într-o necesitate imperioasă, de nestăvilit. Iar pe lîngă toate acestea, Katerina Ivanovna nu era o ființă pe care s-o frîngă nevoile ; împrejurările puteau s-o doboare fizicește, dar s-o frîngă moral, adică s-o sperie și să-i supună voința — nu. În afară de aceasta, Sonecika spunea, pe drept cuvînt, că biata femeie își pierde mințile. Ce-i drept, asta nu se putea afirma încă sus și tare, dar era vădit că, în ultima vreme, în tot anul acesta trecut, biata ei minte fusese prea încercată ca să nu se rătăcească. Pe de altă parte, medicii sînt de părere că procesul tuberculos acut contribuie la slăbirea facultăților mintale.

Băuturi multe și de deosebite feluri nu erau, și Madera lipsea ; Piotr Petrovici exagerase lucrurile ; totuși, băuturile nu lipseau. Era și votcă, și rom, și vin de Lisabona, toate de cea mai proastă calitate, dar în cantitate suficientă. Din gustări, în afară de colivă, mai erau trei sau patru feluri (între altele și plăcinte), toate pregătite în bucătăria Amaliei Ivanovna, și, pe deasupra, s-au pus două samovare pentru ceaiul și punciul care trebuiau servite după-masă. Cumpărăturile fuseseră făcute de Katerina Ivanovna personal, cu ajutorul unui chiriaș, un polonez prăpădit, care, Dumnezeu știe de ce, se pripășise pe lîngă madam Lipevehsel, și care s-a pus imediat la dispoziția Katerinei Ivanovna. O zi întreagă — în ajun și în dimineața înmormîntării — omul acesta alergase de-i sfîrîiau călcîiele, cu limba scoasă de un cot, cu o rîvnă pe care nu pierdea nici un prilej s-o învedereze. Pentru toate fleacurile se ducea mereu s-o întrebe pe Katerina Ivanovna, alergase chiar s-o caute în piață, și-i spunea într-una : *pani horunjina**. Pînă la urmă o plictisi rău de tot, deși la început spusese singură că s-ar fi prăpădit fără „acest

* Doamnă sublocotenent. (Polonă)

om serviabil şi mărinimos". Katerina Ivanovna avea obiceiul de a împodobi pe primul venit în culorile cele mai vii şi mai atrăgătoare, de a-l lăuda peste măsură, aşa că unii se simţeau chiar prost, de-a născoci, spre lauda acestuia, felurite împrejurări şi situaţii care nu existau decît în închipuirea ei, dar în care credea cu toată sinceritatea, ca apoi, deodată, să se simtă dezamăgită, să facă de două parale şi să dea afară pe omul în faţa căruia, literalmente, se prosternase cu cîteva ceasuri mai înainte. De felul ei era veselă, îngăduitoare, şi rîdea uşor, dar necontenitele nenoroace şi insuccese o făcuseră să ceară şi să dorească cu atîta *furie* ca toată lumea să trăiască în pace şi bucurie şi *să nu cuteze* să trăiască altfel, încît cea mai mică disonanţă, cea mai infimă abatere o aduceau într-o stare de frenezie, şi nu era nevoie decît de o clipă ca, după cele mai strălucite speranţe şi fantezii, să înceapă deodată să blesteme soarta, să rupă şi să spargă tot ce-i cădea în mînă, şi să se dea cu capul de pereţi. Amalia Ivanovna, de asemenea, ajunse dintr-o dată la mare cinste şi căpătă o importanţă extraordinară în ochii Katerinei Ivanovna, poate numai din pricină că se oferise cu dragă inimă să ia parte la toate pregătirile praznicului, luînd asupra ei aşezarea mesei, grija şervetelor, a veselei etc. etc. şi prepararea gustărilor în propria sa bucătărie. Plecînd la cimitir, Katerina Ivanovna îi dădu depline puteri şi o lăsă să-i ţină locul, iar Amalia Ivanovna se arătă vrednică de această cinste : masa era pusă destul de cuviincios ; desigur, vesela, furculiţele, cuţitele, paharele, păhărelele, ceştile erau de diferite mărimi şi forme, împrumutate de la chiriaşi, dar la ora hotărîtă se aflau rînduite fiecare la locul lor, şi Amalia Ivanovna, simţind că-şi făcuse datoria, îi întîmpină pe cei ce se întorceau de la cimitir cu oarecare mîndrie, gătită cu o bonetă de doliu, cu panglici noi şi rochie neagră. Această mîndrie, deşi meritată, nu fu pe placul Katerinei Ivanovna : „S-ar putea crede că fără dînsa n-aş fi ştiut să pun masa !" De asemenea, nu-i plăcu nici boneta cu panglicile ei noi : „Nu cumva proasta asta de nemţoaică se mîndreşte că este proprietăreasă şi că s-a îndurat din milă să dea o mînă de ajutor sărmanilor ei chiriaşi ? Din milă ! Auzi dumneata ! La tatăl Katerinei Ivanovna, fost colonel şi aproape guvernator, se dădeau uneori mese de cîte patruzeci de persoane, şi o Amalie Ivanovna oarecare, sau mai bine zis Ludvigovna, n-ar fi fost primită nici la bucătărie..." De altfel, Katerina Ivanovna nu voia să-şi dea pe faţă deocamdată sentimentele, deşi

în sufletul ei își promise că o va pune la locul ei pe Amalia Ivanovna chiar astăzi, căci altfel și-ar lua nasul la purtare ; iar pînă atunci hotărî să se poarte cu răceală. O altă neplăcere îi spori de asemenea enervarea : la înmormîntare, dintre chiriașii poftiți, în afară de polonezul acela nenorocit, care apucase să meargă și la cimitir, nu venise aproape nimeni ; iar la pomană, adică la masă, sosiră cei mai săraci și mai puțin importanți, mulți dintre ei chiar cu chef și atît de neglijent îmbrăcați, aproape rufoși. Cei mai în vîrstă sau mai serioși lipseau, de parcă s-ar fi înțeles anume. Piotr Petrovici, bunăoară, chiriașul cel mai de seamă și, s-ar putea spune, cel mai serios, nu venise, deși cu o seară mai înainte Katerina Ivanovna spusese minuni despre el la toată lumea, adică Amaliei Ivanovna, Polecikăi, Soniei și polonezului, cum că este omul cel mai nobil, cel mai mărinimos, cu legături extraordinare, prieten cu primul ei soț, primit în casa tatălui ei, și care îi promisese să întrebuințeze toate mijloacele ca să-i obțină o pensie serioasă. E de ținut minte că atunci cînd Katerina Ivanovna lăuda legăturile și averea cuiva, o făcea cu totul dezinteresat, fără vreun calcul personal, fără gîndul să tragă din asta vreun folos oarecare, o făcea din toată inima, din plăcerea de a lăuda și a da mai multă greutate persoanei lăudate. După Lujin și, probabil, „urmîndu-i exemplul" nu veni nici „ticălosul acela de Lebeziatnikov". „Ce și-o fi închipuit ? A fost invitat numai din milă, pentru că locuiește în aceeași cameră cu Piotr Petrovici și e prietenul lui, așa că nu se putea să nu-l poftească și pe el." Lipsea, de asemenea, și o doamnă din lumea bună, cu „fata ei răscoaptă", care, deși nu ședea în casa Amaliei Ivanovna decît de două săptămîni, se și plînsese de cîteva ori că le supără gălăgia și țipetele care vin din odaia familiei Marmeladov, mai ales atunci cînd răposatul se întorcea beat, ceea ce, firește, Amalia Ivanovna adusese la cunoștința Katerinei Ivanovna, în timpul unei certe, cînd o amenințase cu evacuarea și urlase cît o ținea gura că Marmeladovii strică liniștea „chiriașilor nobili, cărora nu le ajung nici pînă la glezna". Katerina Ivanovna își propusese să poftească anume pe această cucoană și pe fiica ei cărora, așa-zis, „nu le ajungea nici pînă la glezna", cu atît mai mult cu cît, atunci cînd se întîlneau întîmplător, doamna își întorcea cu trufie capul ; își propusese să o poftească tocmai ca să-i arate că „este însuflețită de gînduri și sentimente mult mai nobile și că le invită fără să țină seama de purtarea lor răută-

cioasă", şi apoi să vadă şi dumnealor că ea, Katerina Ivanovna, n-a trăit totdeauna aşa cum trăieşte acum. Era hotărîtă să explice toate acestea la masă, pomenind totodată şi despre tatăl ei care a fost guvernator, ca apoi să spună, în treacăt, că unele persoane puteau să nu se ostenească să-i întoarcă spatele cînd se întîlneau cu ea, fiindcă această purtare este cît se poate de nelalocul ei. N-a venit nici grasul locotenent-colonel (de fapt căpitan de stat-major în rezervă), şi n-a venit fiindcă, încă de dimineaţă, zăcea „matoşit". Într-un cuvînt, nu erau de faţă decît : polonezul, un nenorocit de conţopist îmbrăcat într-un frac soios, care avea o mulţime de puncte negre pe obraz, nu ştia să deschidă gura şi mirosea urît ; un bătrînel surd şi aproape orb, care făcuse cîndva serviciu la poştă şi pentru care, din timpuri imemoriale, plătea cineva, nu se ştia de ce, chiria la Amalia Ivanovna. Apoi un locotenent la pensie, beat, care, de fapt, nici nu făcuse armata, şi fusese funcţionar la intendenţă ; acesta a intrat rîzînd tare, aşa cum nu se face în lumea bună, şi „închipuiţi-vă" — era fără jiletcă ! Unul se aşează de-a dreptul la masă, fără măcar s-o salute pe Katerina Ivanovna şi, în sfîrşit, un oarecare, neavînd haine, sosi în halat, dar asta era atît de necuviincios, încît prin străduinţele Amaliei Ivanovna şi a polonezului individul fu scos afară. Polonezul aduse cu el şi alţi doi polonezi, care nici nu locuiseră vreodată la Amalia Ivanovna şi pe care nimeni nu-i mai văzuse în casa ei. Toate acestea o impresionară rău şi o enervară pe Katerina Ivanovna. „Pentru cine se făcuseră toate pregătirile ?" Pînă şi copiii, ca să fie destul loc, nu fuseseră aşezaţi la masa care şi aşa ocupa toată camerea, ci într-un colţ, pe o ladă ; cei doi mai mici — pe o bancă, iar Polecika, fiind mai mare, trebuia să vadă de ei, să le dea de mîncare şi să le şteargă năsucurile „ca unor copii de familie bună". Într-un cuvînt, văzînd acestea toate, Katerina Ivanovna nu se putu împiedica de a-şi întîmpina musafirii cu şi mai mult ifos ca de obicei, şi chiar cu trufie. Le aruncă o privire foarte severă unora şi îi pofti de sus să ia loc la masă. Socotind-o, cine ştie de ce, pe Amalia Ivanovna responsabilă de lipsa invitaţilor principali, începu să se poarte cu ea atît de băţos, încît Amalia Ivanovna observă numaidecît şi se simţi extrem de jignită. Acest început nu prevestea nimic bun. În cele din urmă, toată lumea luă loc în jurul mesei.

Raskolnikov sosise aproape în clipa cînd familia se întorsese de la cimitir. Katerina Ivanovna se bucurase grozav văzîndu-l,

în primul rînd fiindcă el era singurul „oaspe cult" şi „peste doi ani, avea să ocupe catedra de profesor universitar la Universitatea oraşului" şi, în al doilea rînd, pentru că el îşi ceruse imediat scuze, cu mult respect, că n-a putut să vină la cimitir, cu toată marea lui dorinţă. Se năpustise deci asupra lui, îl aşezase alături, în stînga ei (în dreapta luase loc Amalia Ivanovna) şi, cu toată agitaţia şi grija ca mîncarea să fie servită cum trebuie şi toată lumea să aibă de ajuns, cu toată tusea chinuitoare, care o zguduia şi o făcea să se sufoce într-una şi care parcă se înrăise şi mai mult în ultimele două zile, îi vorbea mereu în şoaptă, grăbindu-se să reverse asupra lui tot ceea ce i se adunase în suflet şi toată indignarea îndreptăţită pentru praznicul nereuşit ; din cînd în cînd, totuşi, trecea de la indignare la rîsul cel mai vesel, nestăvilit chiar, atunci cînd îşi bătea joc de musafiri şi mai ales de proprietăreasă.

— Numai pupăza e de vină ! Înţelegeţi despre cine vorbesc, da, da, despre ea ! şi Katerina Ivanovna arătă cu capul spre gazda ei. Priviţi-o : cască ochii, simte că vorbim despre ea, dar nu pricepe o iotă şi se zgîieşte de-i ies ochii din cap. Uf, ce mai bufniţă ! Ha-ha-ha !... Khe-khe-khe ! Aş vrea să ştiu şi eu ce vrea să dovedească cu boneta ei ? Khe-khe-khe ! Aţi observat : ar vrea cu tot dinadinsul să facă aşa, încît lumea să-şi închipuie că mă protejează şi-mi face mare cinste stînd la masă cu mine. O rugasem, ca pe o persoană de treabă, să poftească la praznic oameni mai cumsecade şi, mai ales, pe cei care l-au cunoscut pe răposat, şi priviţi pe cine mi-a adus : nişte bufoni, nişte bădărani ! Uitaţi-vă numai la individul acela cu mutra plină de bube : adevărată broască rîioasă ! Şi polonezii aceia... ha-ha-ha ! Khe-khe-khe ! Nimeni nu i-a văzut niciodată aici, cel puţin eu nu i-am văzut în viaţa mea ; pentru ce au venit, spuneţi-mi şi mie, vă rog ? Stau unul lîngă altul, ca înşiraţi pe o aţă, liniştiţi. Hei, panie, strigă ea unuia dintre polonezi, ai luat blinele ? Mai ia. Bea şi bere, bere ! Nu vrei votcă ? Priviţi : a sărit în sus, se înclină, uitaţi-vă, uitaţi-vă, trebuie să fie lihniţi de foame, săracii ! Să mănînce, nu-i nimic. Cel puţin ei nu fac gălăgie, doar că... zău, mă cam tem pentru argintăria gazdei !... Amalia Ivanovna, i se adresă ea aproape cu glas tare, dacă dispare vreo linguriţă, să ştii că eu nu răspund, te previn de pe acum ! Ha-ha-ha ! se porni pe rîs, întorcîndu-se din nou spre Raskolnikov şi, mulţumită de ieşirea ei, arătă cu capul spre gazdă. N-a înţeles, iarăşi n-a înţeles ! Şade gură-cască, priviţi ;

o bufniță, o adevărată bufniță împopoțonată cu panglici noi, ha-ha-ha !

Rîsul se transformă din nou într-o tuse chinuitoare, care ținu cel puțin cinci minute. Cîteva picături de sînge îi colorară batista, broboane de sudoare îi apărură pe frunte. Arătă în tăcere sîngele lui Raskolnikov și de îndată ce reîncepu să respire mai ușor, îi șopti din nou, însuflețită și cu pete roșii în obraji :

— Gîndiți-vă, i-am dat sarcina cea mai delicată, se poate spune : de a o invita pe doamna aceea și pe fiica doamnei, înțelegeți despre cine vorbesc ? Trebuia să procedeze cu mult tact și finețe, dar ea a făcut în așa fel, încît proasta aceea, venită nu știu de unde, această creatură arogantă, această provincială înfumurată numai pentru că e văduva unui maior oarecare și a venit să umble după pensie, să-și rupă pingelele prin ministere, ființa asta, care la cincizeci și cinci de ani își cărnește sprîncenele și se sulemenește (asta o știe toată lumea)... da, și această fandosită nu numai că n-a binevenit să vină, dar nici n-a trimis măcar scuze, așa cum cere, în astfel de ocazii, cea mai elementară bună creștere ! Nu pricep de ce n-a venit Piotr Petrovici ? Dar unde este Sonia ? Unde a plecat ? A, iat-o, în sfîrșit ! Unde ai fost, Sonia ? Ciudat, pînă și la înmormîntarea tatălui tău nu poți să fii punctuală. Rodion Romanîci, fă-i loc lîngă dumneata. Uite locul tău, Sonecika... ia ce vrei. Ia piftie, e mai bună. Acuși au să aducă blinelele. Copiii au căpătat mîncare ? Polecika, aveți tot ce vă trebuie ? Khe-khe-khe ! Bine, bine ! Fii cuminte, Lenia, iar tu Kolea nu mai da din picioruțe ; stai cum i se cuvine unui băiețel de familie bună. Ce zici, Sonecika ?

Sonia se grăbi să-i transmită numaidecît scuzele lui Piotr Petrovici, căutînd să vorbească cît mai tare, ca toată lumea să audă și întrebuințînd expresiile cele mai alese și mai respectuoase, anume inventate și rotunjite de ea, ca venind din partea lui Piotr Petrovici. Adăugă că acesta o rugase stăruitor să spună că va veni, de îndată ce va avea posibilitatea, ca să discute *afaceri* între patru ochi cu dînsa, și să se înțeleagă ce s-ar putea face și întreprinde mai tîrziu etc. etc.

Sonia știa că asta o va potoli și o va liniști pe Katerina Ivanovna, că ea se va simți măgulită și, mai ales, că mîndria ei va fi satisfăcută. Se așeză alături de Raskolnikov, pe care-l salută, grăbită, și îi aruncă în treacăt o privire iute și plină de interes. Dar în tot timpul mesei parcă se feri să se uite la el, sau să-i vorbească. Părea oarecum distrată, cu toate că era numai

ochi și urechi, ca să facă totul pe placul Katerinei Ivanovna. Nici ea, nici Katerina Ivanovna nu erau în doliu, fiindcă nu aveau rochii negre ; Sonia purta o rochiță cafenie, iar Katerina Ivanovna, singura rochie pe care o avea, o rochie de stambă de culoare închisă, cu dungi. Scuzele lui Piotr Petrovici prinseră de minune. Katerina Ivanovna le ascultă, plină de importanță, și se informă cu gravitate cum o duce cu sănătatea Piotr Petrovici. Apoi, *îi șopti* cu glas tare lui Raskolnikov că ar fi fost într-adevăr ciudat ca un om atît de serios și respectabil ca Piotr Petrovici să vină „într-o societate atît de stranie", cu tot devotamentul lui față de familie și vechea prietenie cu tatăl ei.

— Tocmai de aceea îți sînt deosebit de recunoscătoare, Rodion Romanîci, că n-ai disprețuit casa și masa noastră chiar în aceste împrejurări, adăugă ea aproape tare. De altfel, sînt convinsă că numai deosebita dragoste pe care ai purtat-o sărmanului meu răposat te-a îndemnat să te ții de cuvînt.

Își roti din nou cu mîndrie și demnitate privirile asupra musafirilor și întrebă tare, peste masă, pe bătrînul surd dacă mai dorește friptură și dacă i s-a dat vin de Lisabona. Bătrînelul nu răspunse și multă vreme nu putu să priceapă ce i se cere, deși vecinii, ca să rîdă, îl trăgeau de mînecă. El își rotea privirile cu gura căscată, fapt care spori și mai mult ilaritatea comesenilor.

— Ce tembel ! Ia priviți, ia priviți ! Pentru ce l-au adus aici ? Cît despre Piotr Petrovici, am fost totdeauna sigură de sentimentele lui, urmă Katerina Ivanovna către Raskolnikov. El, desigur, nu seamănă de fel... (zise ea răspicat, cu glas tare, întorcîndu-se cu un aer atît de sever spre Amalia Ivanovna, că aproape o bägă în sperieți) cu fandositele dumitale, pe care tatăl meu nu le-ar fi luat nici ca bucătărese, iar răposatul meu soț, firește, dacă le-ar fi făcut cinstea de a le primi, ar fi făcut-o numai din nesecata lui bunătate.

— Da, îi plăcea să bea, îi plăcea, plăcea ! strigă deodată ofițerul de intendență la pensie, golind al doisprezecelea pahar de votcă.

— Răposatul avea într-adevăr această slăbiciune, asta o știe toată lumea, se repezi la el Katerina Ivanovna, dar era un om bun, cu suflet nobil, și-și respecta familia ; numai că în bunătatea lui se încredea prea mult în diverși indivizi vicioși și numai Dumnezeu știe cu cine n-a băut, chiar cu oameni care nu meritau să-i sărute tălpile ! Închipuiește-ți, Rodion Romanîci,

am găsit în buzunarul lui un cocoşel de turtă dulce : venea spre casă beat mort şi totuşi nu-şi uitase copiii.

— Cocoşel ? Ai binevoit să spui : cocoşel ? strigă ofiţerul de intendenţă.

Katerina Ivanovna nu catadicsi să răspundă. Căzu pe gînduri şi oftă.

— Dumneata crezi, desigur, ca toţi ceilalţi, că mă purtam prea aspru cu el, urmă dînsa, vorbind lui Raskolnikov. Nu este aşa ! Mă respecta, mă respecta foarte, foarte mult ! Ce suflet bun ! Şi cît de rău îmi părea uneori de el ! Cîteodată şedea într-un ungher, mă privea şi deodată simţeam că mi se face aşa de tare milă de el, că aş fi vrut să-l mîngîi, dar mă gîndeam : „am să-l mîngîi şi el are să se îmbete" ; numai cu asprimea îl puteam ţine în frîu.

— Da, da, de multe ori l-aţi tras de păr, de nenumărate ori, o întrerupse acelaşi ofiţer, turnînd pe gît încă un păhărel.

— Pentru unii proşti n-ar strica să pun mîna pe măturoi, nu numai să-i trag de păr. Nu vorbesc despre răposat ! i-o reteză Katerina Ivanovna.

Petele roşii de pe obrajii ei se aprindeau din ce în ce mai tare, pieptul i se zbuciuma. Încă o clipă şi scandalul ar fi izbucnit. Comesenii chicoteau, unii se distrau de minune pe socoteala ei, alţii îl înghionteau pe ofiţer, cineva îi şoptea nu ştiu ce la ureche. Lumea era dispusă să-i aţîţe pe unul împotriva celuilalt.

— Permiteţi-mi să vă întreb, despre ce anume vorbiţi ? începu ofiţerul. Adică la... care persoane distinse... aţi binevoit să vă referiţi acum ?... Adică, nu, nu trebuie ! Fleacuri ! Văduvă ! Văduvioară ! Te iert... *Passe* ! şi mai înghiţi un pahar.

Raskolnikov şedea şi asculta tăcut, dezgustat. Mînca numai din politeţe, abia atingînd bucatele, cu care Katerina Ivanovna îi umplea într-una farfuria, şi tot numai ca să nu o jignească. O cerceta atent pe Sonia. Dar fata părea tot mai neliniştită şi mai îngrijorată ; presimţea că masa nu avea să se sfîrşească în linişte şi urmărea cu groază enervarea crescîndă a Katerinei Ivanovna. Ştia, între altele, că motivul pentru care cele două cucoane din provincie răspunseseră cu atîta dispreţ la invitaţia Katerinei Ivanovna fusese ea, Sonia. Auzise din gura Amaliei Ivanovna însăşi că mama se simţise jignită de această invitaţie şi întrebase : „Cum aş putea să aşez pe fie-mea alături de *domnişoara aceea* ?" Ghicise că şi Katerina Ivanovna aflase aceste

vorbe, iar jignirea adusă Soniei era pentru ea mai mult decît o jignire personală sau o insultă adusă copiilor sau memoriei tatălui ei, într-un cuvînt, era o jignire de moarte, şi Sonia ştia că mama ei vitregă nu se va simţi liniştită „pînă nu le va arăta acestor fandosite că ele amîndouă"... etc. etc.... Ca anume, cineva îi trimise de la celălalt capăt al mesei o farfurie cu două inimi străpunse cu o săgeată, făcute din miez de pîine neagră. Katerina Ivanovna se aprinse numaidecît şi spuse cu glas tare, aşa ca să audă toţi, că acela care le trimisese era „un măgar beat". Amalia Ivanovna, care presimţea de asemenea că masa nu se va sfîrşi în linişte şi totodată era jignită pînă în adîncul inimii de atitudinea trufaşă a Katerinei Ivanovna, ca să risipească impresia neplăcută şi să se ridice în opinia comesenilor, începu, nitam-nisam, să povestească cum un cunoscut de-al ei, „Karl de la farmaci", a mers noaptea cu un birjar şi că „birjarul vrut să omoare la el şi Karl forte, forte mult rugat să nu omorît la el şi plîns şi împreunat mîinile şi speriat grozav şi de spaimă inima străpuns la el". Katerina Ivanovna zîmbi, dar pe loc făcu observaţia că Amalia Ivanovna n-ar trebui să spună anecdote pe ruseşte. Amalia Ivanovna se simţi şi mai jignită şi obiectă că *„mein Vater aus Berlin* *, om forte, forte important, era şi umblat numai cu mîinile prin buzunare". Katerina Ivanovna, care rîdea foarte uşor, se porni pe rîs, aşa că Amalia Ivanovna începu să-şi piardă răbdarea şi abia se mai stăpîni.

— Ce pupăză ! îi şopti Katerina Ivanovna lui Raskolnikov, aproape bine dispusă. A vrut să spună că taică-său umbla cu mîinile în buzunare, şi a ieşit că-şi vîra mîinile prin buzunarele altora, khi-khi ! Ai observat, Rodion Romanovici, că toţi aceşti străini care locuiesc la Petersburg, adică mai ales nemţii, care vin la noi nu ştiu de unde, sînt mai proşti ca noi ? Spune şi dumneata, dacă e cu putinţă să povestească cineva astfel : „Karl de la farmaci de spaimă inima străpuns la el" şi că fricosul, în loc să-l lege burduf pe birjar, „mîinile împreunat şi plîns şi rugat forte" ? Of, ce proastă ! Şi ea este convinsă că e foarte mişcător, nici nu bănuieşte măcar cît e de proastă ! După părerea mea, ofiţerul acela din intendenţă, deşi e beat mort, e mult mai deştept ca ea ; cel puţin vezi de la început că e un beţivan şi un cheflîu, că şi-a băut mintile, pe cînd ăştilalţi sînt cu toţii oameni

* Tatăl meu din Berlin. (Germ.)

așezați, serioși... Uitați-vă la ea ce se mai zgîiește la noi. Ș-a înfuriat ! S-a înfuriat ! Ha-ha-ha ! Khe-khe-khe !

Foarte bine dispusă, Katerina Ivanovna începu să vorbească înflăcărat, să dea fel de fel de amănunte și să facă planuri cum, cu pensia pe care o va căpăta, va pleca în orașul ei natal și va deschide acolo un pension pentru fete de familii aristocratice. Acest lucru nu-i fusese comunicat lui Raskolnikov de Katerina Ivanovna și ea se cufundă în cele mai atrăgătoare amănunte. Nu se știe cum, în mîinile ei apăru deodată „diploma de merit" despre care îi vorbise lui Raskolnikov răposatul Marmeladov, explicîndu-i în berărie că soția lui, Katerina Ivanovna, la ieșirea din pension, a dansat cu șalul „în fața guvernatorului și a altor persoane de vază". Această diplomă trebuia pesemne să certifice acum dreptul pe care-l avea Katerina Ivanovna să deschidă ea însăși un pension ; dar fusese pregătită mai ales cu scopul de a le face praf pe cele două „fandosite", în cazul cînd ele ar fi venit la masă, și să dovedească clar că „Katerina Ivanovna se trăgea dintr-o familie aleasă, s-ar putea spune chiar aristocratică, și că e fiică de colonel și, desigur, mult mai presus de unele aventuriere care s-au înmulțit la noi în ultima vreme". Diploma de merit începu să circule printre musafirii beți, lucru pe care Katerina Ivanovna nu-l împiedică, fiindcă în ea era într-adevăr trecut *en toutes lettres** că este fiica unui consilier de curte și cavaler al nu știu cărui ordin și deci, într-adevăr, aproape fiică de colonel. Aprinzîndu-se, Katerina Ivanovna începu să vorbească amănunțit despre traiul minunat și liniștit pe care-l vor duce în orașul T..., despre profesorii de liceu pe care îi va pofti să dea lecții în pensionul ei, despre un bătrînel respectabil, francezul Mangau, cu care învățase la institut limba franceză, și care își trăia ultimele zile în T... El, desigur, se va învoi să vină la dînsa pentru un salariu cît se poate de convenabil. Apoi ajunse la Sonia „care va pleca împreună cu mine la T... și mă va ajuta în toate". Dar aici cineva din capătul mesei pufni în rîs. Katerina Ivanovna, deși căuta să se prefacă, disprețuitoare, că nu bagă în seamă rîsul ce se stîrnise în jurul mesei, își ridică anume glasul și începu să vorbească cu însuflețire despre incontestabilele calități ale Sofiei Semionovna de a-i fi un bun ajutor, „despre blîndețea, răbdarea, spiritul de abnegație, noblețea și cultura ei" ; apoi o mîngîie pe obraz și,

* Negru pe alb. (Fr.)

ridicîndu-se de pe scaun, o sărută cu înduioşare de două ori. Sonia roşi, iar pe Katerina Ivanovna o podidiră lacrimile, apoi spuse despre ea însăşi că este „o proastă cu nervii slabi, şi tare obosită, că de altminteri masa s-a sfîrşit şi ar fi timpul să se servească ceaiul". În clipa asta, Amalia Ivanovna, profund jignită de faptul că nu luase parte la conversaţie şi că n-o asculta nimeni, găsi momentul să facă o ultimă încercare, comunicîndu-i cu durere ascunsă Katerinei Ivanovna o observaţie cît se poate de rezonabilă şi profund gîndită, şi anume că în viitorul pension trebuie să se dea o atenţie deosebită rufăriei curate a domnişoarelor *(die Wäsche)*, că „trebui fost una doamnă bun *(die Dame)* care văzut bine rufărie" şi „ca toţi tinere domnişoare noaptea nici un roman ascuns nu citit". Katerina Ivanovna, care într-adevăr era foarte obosită şi necăjită şi care se săturase pînă peste cap de acest praznic, „o puse la punct" imediat, spunînd că „vorbeşte alandala" şi nu înţelege nimic, că grija pentru *die Wäsche* este treaba îngrijitoarei şi nu a directoarei unui pension aristocratic ; în ce priveşte observaţia despre lectura romanelor, ea este de-a dreptul necuviincioasă, aşa că roagă pe Amalia Ivanovna să tacă din gură. Aceasta se aprinse şi, înfuriindu-se, zise că dînsa „vrut numai bine", că dînsa „vrut chiar forte, forte mult bine" şi că totuşi „de mult *das Geld* * pentru chirii nu primit". Katerina Ivanovna i-o reteză scurt, zicîndu-i că minte cu neruşinare spunînd că „vrut mult bine" cînd încă ieri, în timp ce răposatul zăcea pe masă, o chinuise pentru neplata chiriei. Amalia Ivanovna observă cu multă judecată că „poftise *die Damen*, dar că *die Damen* nu venit fiindcă sînt *die Damen aus* casă nobilă şi nu pot veni într-o casă nenobilă". Katerina Ivanovna obiectă numaidecît că Amalia Ivanovna, fiind o ţoapă, nu poate judeca ce înseamnă să fii sau să nu fii de familie bună. Amalia Ivanovna nu se mai putu stăpîni şi strigă sus şi tare că „*mein Vater aus Berlin*, om forte, forte important şi umblat cu amîndouă mîinile prin buzunar şi tot făcut : puf, puf" ; şi ca să arate cum a fost *Vater*-ul ei, Amalia Ivanovna sări de pe scaun, îşi vîrî mîinile în buzunare, îşi umflă obrajii şi începu să sufle ca nişte foale cînd vrei să aţîţi focul, însoţită de rîsetele zgomotoase ale tuturor chiriaşilor, care, presimţind că se pregăteşte o păruială, o aprobau anume. Atunci Katerina Ivanovna, pierzîndu-şi orice stăpînire de sine, zise „răspicat", ca să audă toată

* Banii. (Germ).

lumea, că nu crede ca Amalia Ivanovna să fi avut vreun *Vater*, că Amalia Ivanovna nu este decît o ţoapă beată şi că, desigur. fusese pe vremuri bucătăreasă, sau poate chiar ceva mai rău. Amalia Ivanovna roşi ca un rac şi ţipă cu voce ascuţită că poate Katerina Ivanovna „nu avut de fel *Vater*", dar că ea „avut *Vater aus Berlin*, care uite aşa surtuc lung purtat şi într-una făcut : puf, puf, puf !" Katerina Ivanovna răspunse cu dispreţ că originea ei este cunoscută de toată lumea şi că în diploma ei de merit scrie cu litere de tipar că tatăl ei a fost colonel ; cît despre tatăl Amaliei Ivanovna (dacă într-adevăr a avut vreodată un tată) trebuie să fi fost vreun mahalagiu oarecare, un finlandez care vindea lapte ; dar că e de crezut mai curînd că nici nu a avut tată, fiindcă nici azi nu se ştie care este numele ei : Ivanovna sau Ludvigovna ? Scoasă din fire şi izbind cu pumnul în masă, Amalia Ivanovna zbieră că pe ea o cheamă Amal Ivan şi nu Ludvigovna, că *Vater*-ul ei se numea *„Johann* şi el a fost *Burgmeister"* pe cînd *Vater*-ul Katerinei Ivanovna „nu a fost niciodată *Burgmeister"*. Katerina Ivanovna se sculă de pe scaun şi spuse aspru, cu mare linişte (deşi foarte palidă şi cu pieptul zbuciumat), că dacă Amalia Ivanovna îşi va permite o singură dată „să pună pe *Vater*-aşul ei nenorocit pe aceeaşi treaptă cu tatăl ei, atunci ea, Katerina Ivanovna, are să-i smulgă boneta din cap şi are să i-o calce în picioare". Auzind acestea, Amalia Ivanovna începu să alerge prin odaie, zbierînd cît o ţinea gura că ea este stăpînă în casă şi Katerina Ivanovna musai „în acest clipă din cas plecat" ; apoi se repezi să strîngă de pe masă linguriţele de argint. Se stîrni zarvă mare ; copiii începură să plîngă. Sonia încercă s-o reţină pe Katerina Ivanovna ; dar cînd Amalia Ivanovna strigă ceva despre condicuţă, Katerina Ivanovna o împinse pe Sonia la o parte şi se năpusti la Amalia Ivanovna, ca să-şi aducă îndată la îndeplinire ameninţarea cu privire la bonetă. În clipa aceea, uşa se deschise şi Piotr Petrovici Lujin apăru în prag. Îşi roti privirea severă asupra întregii adunări. Katerina Ivanovna se repezi la el.

III

— Piotr Petrovici, strigă ea, luaţi-mi apărarea ! Explicaţi-i acestei făpturi fără minte că nu are voie să se poarte astfel cu o doamnă de familie bună, căzută în nenorocire, că are să

dea seamă înaintea tribunalului... am să mă duc la generalul guvernator... Are să dea seamă... În amintirea ospitalității tatălui meu, apărați pe orfani !

— Permiteți, doamnă... Dați-mi voie, dați-mi voie, doamnă, căută s-o îndepărteze Piotr Petrovici, după cum știți prea bine, n-am avut cinstea să-l cunosc pe tatăl dumneavoastră... dar, dați-mi voie, doamnă ! (Cineva rîse tare.) Nu doresc cîtuși de puțin să iau parte la veșnicele dumneavoastră certuri cu Amalia Ivanovna... Am venit pentru o chestiune personală... doresc să am o explicație imediată cu fiica dumneavoastră vitregă, cu Sofia... Ivanovna... Așa mi se pare că se numește ? Dați-mi voie să trec...

Și, ocolind-o pe Katerina Ivanovna, Piotr Petrovici se îndreptă spre celălalt colț al camerei, unde se afla Sonia.

Katerina Ivanovna rămase stană de piatră. Nu-i intra în cap cum de a putut Piotr Petrovici să uite ospitalitatea tatălui ei. O dată ce născocise această ospitalitate, credea în ea ca într-un lucru sfînt. O izbise tonul preocupat, rece, aproape amenințător și plin de dispreț al lui Piotr Petrovici. Și, apoi, toată lumea se potolise treptat o dată cu venirea lui. Acest om „serios și ocupat" contrasta prea vădit cu restul oaspeților ; fiecare înțelegea că numai un motiv foarte important și cu totul excepțional putuse să-l aducă pe acest om în mijlocul unei asemenea societăți ; așa că așteptau cu toții să vadă ce are să se întîmple. Raskolnikov, care stătea lîngă Sonia, îi făcu loc lui Piotr Petrovici să treacă ; acesta nici nu păru să-l vadă. Peste o clipă, răsări în prag și Lebeziatnikov, dar nu intră în cameră, rămase la ușă, ascultînd cu deosebit interes și chiar cu uimire, fără să izbutească să înțeleagă nimic.

— Iertați-mă că vă tulbur adunarea, dar este vorba despre ceva foarte important, zise Piotr Petrovici, fără să se adreseze cuiva în mod special, prezența publicului chiar îmi convine. Amalia Ivanovna, vă rog cu tot respectul, în calitate de gazdă, să dați atenție convorbirii pe care o voi avea cu Sofia Ivanovna. Sofia Ivanovna, urmă el, întorcîndu-se către Sonia, care era extrem de mirată și chiar mai dinainte speriată, de pe masa din odaia prietenului meu Andrei Semionovici Lebeziatnikov, imediat după plecarea dumitale, a dispărut o bancnotă de o sută de ruble care-mi aparținea. Dacă într-un fel sau altul știi sau îmi poți arăta unde se află această bancnotă, îți dau cuvîntul meu de onoare, și iau drept martori pe toți cei de față, că

lucrurile se vor sfîrşi aici. În caz contrar, mă voi vedea silit să recurg la măsuri mult mai drastice şi atunci... să nu dai vina pe alţii !

În odaie se făcu o tăcere absolută. Pînă şi copiii, care plîngeau, amuţiră. Sonia, palidă ca moartă, îl privea pe Lujin şi nu putea să răspundă nici un cuvînt. Părea că tot nu pricepe ce i se spune. Aşa se scurseră cîteva clipe.

— Ei ? întrebă Lujin, privind-o fix.

— Nu ştiu... Nu ştiu nimic... rosti, în sfîrşit, cu glas stins, Sonia.

— Nu ? Nu ştii nimic ? repetă Lujin şi tăcu din nou cîteva clipe. Gîndeşte-te bine, domnişoară, începu el cu asprime, dar parcă tot căutînd s-o convingă, gîndeşte-te, sînt dispus să-ţi mai dau răgaz ca să te gîndeşti. Vezi bine că dacă n-aş fi fost sigur de cele ce spun, eu, cu experienţa mea, firește n-aş fi îndrăznit să te învinuiesc atît de deschis ; căci pentru o învinuire ca asta, deschisă şi publică, dar mincinoasă, sau chiar numai greşită, răspund şi eu într-o anumită măsură. Eu ştiu acest lucru. Azi-dimineaţă am schimbat, pentru nevoile mele, cîteva bilete de bancă de cinci la sută, în valoare totală de aproximativ trei mii de ruble. Decontul e notat în portofelul meu. După ce am venit acasă — martor mi-e Andrei Semionovici — am început să număr banii şi, după ce am numărat două mii trei sute, i-am strîns în portofel, iar portofelul l-am pus în buzunarul lateral al surtucului. Pe masă au rămas circa cinci sute de ruble în bancnote, printre care trei de cîte o sută de ruble fiecare. În clipa aceea ai venit dumneata (chemată de mine) şi tot timpul cît ai stat la mine ai părut foarte tulburată, aşa că, în timp ce vorbeam, de vreo trei ori te-ai sculat de pe scaun şi ai încercat să pleci, deşi nu isprăvisem de vorbit. Andrei Semionovici poate să confirme acest lucru. Probabil nici dumneata, domnişoară, nu vei refuza să confirmi că te-am chemat prin intermediul lui Andrei Semionovici numai şi numai ca să discut situaţia nenorocită în care a rămas ruda dumitale Katerina Ivanovna (la care n-am putut să vin ca să asist la praznic) şi cît de bine ar fi să organizăm în folosul ei o listă de subscripţie, sau o tombolă, sau altceva de felul acesta. Mi-ai mulţumit şi chiar te-au trecut lacrimile (povestesc aşa cum a fost, în primul rînd ca să-ţi amintesc tot şi, în al doilea rînd, ca să-ţi arăt că nici un amănunt nu s-a şters din memoria mea). Apoi am luat de pe masă o hîrtie de zece ruble şi ţi-am

dat-o ca un prim ajutor pentru ruda dumitale. Toate acestea le-a văzut şi Andrei Semionovici. Apoi te-am condus la uşă — dumneata păreai foarte încurcată — după plecarea dumitale am mai stat de vorbă vreo zece minute cu Andrei Semionovici, apoi dînsul a plecat, iar eu m-am întors la masă şi la banii care se aflau pe ea, cu scopul să-i număr şi să-i pun deoparte, aşa cum intenţionasem să fac în momentul venirii dumitale. Spre mirarea mea, am constatat că o hîrtie de o sută de ruble lipsea. Binevoieşte acum să judeci : nu-l pot bănui, firește, pe Andrei Semionovici — mi-ar fi ruşine să mă gîndesc numai la una ca asta. Nu pot greşi, fiindcă, cu o clipă înainte de venirea dumitale, am isprăvit toate socotelile şi am găsit totalul exact. Trebuie să admiţi că, amintindu-mi de tulburarea dumitale şi de graba dumitale de a pleca, precum şi de faptul că ai ţinut cîteva clipe mîinile pe masă, că, ţinînd seama pe de altă parte de poziţia dumitale socială şi de năravurile care decurg din ea, m-am văzut cu groază *silit* să-mi opresc bănuiala asupra dumitale — o bănuială evident crudă, dar justă ! Adaug şi repet că deşi sînt absolut convins, învinuirea pe care ţi-o aduc comportă şi un anumit risc pentru mine. Iar, după cum vezi, dacă n-am lăsat lucrurile baltă, e că sînt revoltat şi trebuie să-ţi spun de ce : numai şi numai din pricina negrei dumitale nerecunoştinţe, domnişoară ! Cum ? Eu te poftesc în interesul bietei dumitale rude, eu îţi ofer un ajutor — pe cît îmi e cu putinţă — îţi dau zece ruble, şi dumneata, pe loc, mă răsplăteşti printr-o astfel de faptă ! Nu, prea e urît ! Trebuie să-ţi dau o lecţie ! Judecă şi dumneata situaţia ; ca adevărat prieten (un prieten mai bun ca mine nici nu ai putea găsi în clipa de faţă) te rog, dă-ţi seama ce ai făcut ! Altfel voi fi necruţător ! Aşadar ? !

— N-am luat nimic de la dumneavoastră, şopti, îngrozită, Sonia, mi-aţi dat zece ruble, poftim, luaţi-le. Sonia trase batista din buzunar, desfăcu nodul, scoase hîrtia de zece ruble şi i-o întinse lui Lujin.

— Şi nu vrei să mărturiseşti nimic despre suta de ruble ? rosti el cu insistenţă şi dojană, fără să ia banii.

Sonia îşi roti privirile prin odaie. Toată lumea se uita la ea cu priviri îngrozitoare, toţi aveau feţele ameninţătoare, severe, ironice şi răutăcioase. Se uită la Raskolnikov... cu braţele încrucişate pe piept, el părea că o străpunge cu privirea lui arzătoare.

— O, Doamne ! se smulse din pieptul fetei.

— Amalia Ivanovna, trebuie să anunţăm poliţia şi de aceea vă rog frumos să trimiteţi deocamdată după portar, rosti domol şi aproape blajin Lujin.

— *Gott der barmherzige !* * Eu ştiu totdeauna că ea furat ! îşi împreună mîinile Amalia Ivanovna.

— Ştiai, va să zică ! sări imediat Lujin. Prin urmare, aţi avut prilejul să constataţi acest lucru şi altă dată. Vă rog, stimată Amalia Ivanovna, să nu uitaţi ce aţi spus acum ; de altfel, avem martori.

Imediat se stîrniră discuţii cu glas tare. Toată lumea începu să se foiască.

— Cu-um ? strigă deodată Katerina Ivanovna, dezmeticindu-se, şi se repezi la Lujin. Cum ? Dumneata o învinuieşti de furt ? Pe Sonia ? Ah, ticăloşilor, ticăloşilor ! Şi, aruncîndu-se la Sonia, o strînse ca într-o menghină în braţele ei uscate. Sonia ! Cum ai îndrăznit să iei de la el zece ruble ? ! Prostuţo ! Adă-i încoace ! Adă aici aceste zece ruble — poftim !

Şi, smulgînd din mîna Soniei hîrtia, Katerina Ivanovna o mototoli şi o azvîrli cu toată puterea drept în faţa lui Lujin. Ghemotocul îl lovi în ochi şi ricoşă pe jos. Amalia Ivanovna se repezi să ridice banii. Piotr Petrovici se înfurie.

— Ţineţi-o pe nebuna asta ! strigă el.

Între timp, alături de Lebeziatnikov, mai apărură şi alte figuri printre care şi cele două doamne din provincie.

— Cum ? Nebună ? Eu sînt nebună ? Nerodule ! ţipă strident Katerina Ivanovna. Eşti un prost, un clănţău de judecătorie, un om josnic ! Auzi dumneata, Sonia, Sonia i-a luat banii ! Sonia este o hoaţă ! Mai degrabă ţi-ar da ea ţie, neghiobule ! Şi Katerina Ivanovna izbucni într-un rîs isteric. Aţi văzut ce prost e ? se repezea ea de la unul la altul, arătîndu-l pe Lujin. Cum ? Şi tu ? tresări ea, zărind-o deodată pe gazdă. Şi tu, măcelăreaso, susţii că ea „furat", tu picior prusac, ticălos, cu crinolină ! Şi dumneata ! Ah, dumneata ! Dumneata ! Păi Sonia n-a părăsit odaia asta ; de cînd a venit de la tine, ticălosule, s-a aşezat alături de Rodion Romanovici ! Căutaţi-o ! Dacă n-a ieşit din odaie, atunci banii trebuie să fie la dînsa ! Caută-i, caută-i ! Dar dacă nu-i găseşti, iartă-mă, drăguţule, ai să răspunzi ! Am să alerg pînă la împărat, pînă la ţarul nostru milostiv, am să mă

* Doamne milostive ! (Germ.)

arunc la picioarele lui, chiar acum, astăzi ! Sînt văduvă ! Or să mă lase la el ! Crezi că n-or să mă lase ? Minți, am să ajung pînă la el ! Am să ajung ! Ți-ai făcut socoteala că e blîndă și bună, da ? Pe asta ți-ai întemeiat speranțele ? În schimb eu, frățioare, eu nu mă las ! Pe mine nu mă sperii ! Ai să-ți frîngi gîtul cu mine ! Hai, caută ! Caută, n-auzi ? Caută !

Și, turbată, Katerina Ivanovna îl zgîlțîia și-l trăgea pe Lujin spre Sonia.

— Sînt gata... dar te rog să te potolești, cucoană ! Văd prea bine că nu te sperii !... Dar ce-i asta ?... Ce înseamnă asta ?... murmură Lujin. Asta trebuie s-o facă poliția... Cu toate că și așa avem destui martori... Sînt gata... Dar, în orice caz, e cam greu pentru un bărbat... Din pricina sexului... Dar poate cu ajutorul Amaliei Ivanovna... Totuși, așa nu se face... Cum vine asta ?

— Pune pe cine vrei ! S-o percheziționeze cine vrea ! țipă Katerina Ivanovna. Sonia, întoarce-ți buzunarele ! Poftim ! Iată! Privește, bestie, e gol, a avut o batistă înăuntru și buzunarul e gol, vezi ! Iată și celălalt, iată ! Vezi ? ! Vezi ? !

Și Katerina Ivanovna nu întoarse, ci de-a dreptul smulse afară amîndouă buzunarele unul după altul. Deodată, din buzunarul al doilea, cel din dreapta, sări o hîrtie și, descriind o curbă în aer, căzu la picioarele lui Lujin. Toată lumea văzu aceasta, mulți nu-și putură stăpîni un strigăt de uimire. Piotr Petrovici se aplecă, apucă hîrtia cu două degete, o ridică așa ca s-o vadă toată lumea și o desfăcu. Era o hîrtie de o sută de ruble strînsă în opt. Piotr Petrovici, cu brațul întins, arătă hîrtia celor de față.

— Hoață ! Afar din cas ! Polis ! Polis ! zbieră Amalia Ivanovna. Trebuie Sibir trimis ! Afară !

Se auziră exclamații. Raskolnikov tăcea și nu-și lua ochii de la Sonia ; doar din cînd în cînd, pentru o clipă, își muta fulgerător privirea asupra lui Lujin. Sonia, neclintită de la locul ei, părea inconștientă ; era mai mult buimăcită decît mirată. Deodată, tot sîngele îi năvăli în obraji ; scoase un geamăt și-și ascunse fața în mîini.

— Nu-i adevărat ! N-am luat nimic ! Nu știu nimic ! strigă ea sfîșietor și se aruncă în brațele Katerinei Ivanovna.

Aceasta o strînse tare, parcă voind s-o apere cu pieptul ei.

— Sonia ! Sonia ! Eu nu cred ! Tu vezi că eu nu cred, strigă dînsa (deși lucrul părea evident), legănînd-o în brațe ca pe un copil, sărutînd-o fără încetare, căutînd să-i prindă mîinile și

lipindu-şi buzele de ele cu febrilitate. Tu, hoaţă ! Ce oameni proşti ! Doamne ! Sînteţi nişte proşti, nişte proşti, ţipă ea, adresîndu-se tuturora, nu ştiţi ce inimă de aur are, ce fată este Sonia ! Ea — o hoaţă ! Ea ! Mai curînd şi-ar vinde ultima rochie, ar umbla desculţă şi v-ar da vouă, dacă aţi fi la ananghie, iată ce suflet are ! A căpătat condicuţa pentru că-mi mureau copiii de foame, s-a vîndut pentru noi !... Vai ! Răposate, răposate ! Vezi ? Vezi tu oare ? Iată praznicul tău ! Doamne ! Ci apăraţi-o careva, de ce staţi toţi şi nu faceţi nici o mişcare ? Rodion Romanovici ! Nici măcar dumneata nu-i iei apărarea ? Şi dumneata crezi ? Dacă-i vorba pe aşa, atunci voi toţi, toţi, toţi, toţi nu faceţi cît degetul ei cel mic ! Doamne ! Apără-ne tu !

Gemetele bietei femei ofticoase şi părăsite de toată lumea făcură o profundă impresie asupra celor de faţă. Era atîta jale, atîta suferinţă în obrazul acela răvăşit de durere, uscat de boală, în buzele crăpate, cu sîngele închegat pe ele, în glasul care ţipa răguşit, în plînsul cu hohote ca al unui copil, în ruga aceea copilărească, încrezătoare şi totuşi deznădăjduită de a fi apărată, că li se făcu milă tuturora de biata femeie. Cel puţin Piotr Petrovici se grăbi să se *înduioşeze*.

— Doamnă ! Doamnă ! exclamă el emfatic. Asta nu vă atinge de loc ! Nimeni n-a îndrăznit să vă învinuiască de premeditare sau de complicitate, cu atît mai mult cu cît dumneavoastră aţi fost aceea care aţi descoperit furtul, întorcîndu-i buzunarele, prin urmare n-aţi bănuit nimic. Sînt foarte, foarte dispus dacă mizeria, cum s-ar zice, a împins-o pe Sofia Semionovna să... dar de ce n-ai vrut să mărturiseşti, domnişoară ? Ţi-a fost ruşine ? E primul pas ? Poate că te-ai pierdut cu firea ? E de înţeles, da, de înţeles... Totuşi, de ce să faci un lucru atît de urît ? Domnilor, se adresă el celor de faţă, domnilor ! Îmi pare foarte rău, mă simt înduioşat cum s-ar zice, şi de aceea sînt gata s-o iert chiar şi acum, cu toate că am fost insultat personal. Domnişoară, ruşinea de acum să-ţi servească drept lecţie pentru viitor, spuse el către Sonia, cît despre urmărire, treacă de la mine ! Ajunge !

Piotr Petrovici se uită pe furiş la Raskolnikov. Privirile lor se încrucişară. Privirea arzătoare a lui Raskolnikov părea că ar vrea să-l facă scrum. Katerina Ivanovna însă parcă nu auzise nimic ; ea o strîngea în braţe şi o săruta nebuneşte pe Sonia. Copiii o împresurară de asemenea, agăţîndu-se cu mînuţele

de rochia ei, iar Polecika — fetița nu pricepuse exact despre ce era vorba — părea că se înecă de-a dreptul în șiroaiele de lacrimi și, spărgîndu-și pieptul de plîns, își ascundea obrăjorul drăgălaș, umflat de lacrimi, în umărul Soniei.

— Cîtă josnicie ! răsună deodată în ușă un glas puternic.

Piotr Petrovici se întoarse iute.

— Cîtă josnicie ! repetă Lebeziatnikov, privindu-l țintă în ochi.

Piotr Petrovici parcă tresări. Asta o observară toți. (Și-și amintiră mai tîrziu.) Lebeziatnikov intră în odaie.

— Și dumneata ai îndrăznit să mă pui martor ? întrebă el, apropiindu-se de Piotr Petrovici.

— Ce înseamnă asta, Andrei Semionovici ? Despre ce vorbești ? bîigui Lujin.

— Asta înseamnă că dumneata ești... un calomniator, asta înseamnă cuvintele mele ! rosti cu aprindere Lebeziatnikov, uitîndu-se sever la el, cu ochișorii lui miopi. Era grozav de supărat. Raskolnikov îl sorbea din ochi, prinzînd din zbor și cîntărind fiecare cuvînt. Din nou se făcu tăcere. Piotr Petrovici păru încurcat, mai ales în prima clipă.

— Dacă mi-o spui mie... începu el, bîlbîindu-se. Dar ce ai pățit ? Nu cumva ți-ai ieșit din minți ?

— Eu nu mi-am ieșit din minți, pe cînd dumneata... dumneata ești un escroc ! Vai, cîtă josnicie ! Am ascultat tot, am așteptat anume ca să înțeleg tot jocul pentru că, îți spun drept, nici acum nu înțeleg prea bine... Pentru ce-ai făcut toate acestea — nu pricep !

— Ce am făcut ? Încetează odată cu enigmele dumitale absurde ! Nu cumva ești beat ?

— Dumneata poate te îmbeți, om josnic ce ești, nu eu ! O picătură de votcă nu pun niciodată în gură, pentru că asta contravine părerilor mele ! Închipuiți-vă, el, el însuși, cu mîna lui, a dat această sută de ruble Sofiei Semionovna, am văzut eu, sînt martor, pot să jur ! El, el singur ! repeta Lebeziatnikov, adresîndu-se tuturora și fiecăruia în parte.

— Ai înnebunit, mucosule ? țipă strident Lujin. Poftim, uite-o în fața dumitale : ea singură a confirmat că, în afară de cele zece ruble, n-a primit de la mine nici un ban. Atunci cum i-am putut da suta ?

— Eu am văzut, am văzut ! strigă Lebeziatnikov, menținîndu-și afirmația. Și, deși asta contravine opiniilor mele, sînt

gata chiar acum să depun orice fel de jurămînt în fața tribunalului, pentru că am văzut cu ochii mei cînd i-ai băgat pe ascuns banii în buzunar! Prostul de mine, am crezut că ai făcut-o din mărinimie! I-ai băgat în buzunar, în prag, cînd ea s-a întors și dumneata i-ai strîns degetele cu mîna dreaptă, iar cu cealaltă, cu stînga, i-ai strecurat binișor hîrtia în buzunar. Am văzut! Am văzut!

Lujin păli.

— Ce tot minți! strigă el cu neobrăzare. Cum ai putut să vezi hîrtia stînd la fereastră? Ți s-a năzărit... de chior ce ești. Aiurezi!

— Nu, nu mi s-a năzărit! Și, deși stăteam departe, am văzut tot, tot; de la fereastră ar fi fost într-adevăr greu să disting hîrtia, asta așa este — dar eu știam, știam precis că era o sută, fiindcă atunci cînd i-ai dat Sofiei Semionovna zece ruble — am văzut — ai luat de pe masă și o sută (asta am văzut, fiindcă în clipa aceea eram aproape și fiindcă tocmai îmi venise o idee, n-am uitat că o ai în mînă). Ai împăturit-o și ai ținut-o strîns în pumn tot timpul. Apoi am uitat de ea, dar, cînd te-ai ridicat de la masă, ai mutat hîrtia din mîna dreaptă în cea stîngă și ai fost cît pe aci s-o scapi jos; atunci din nou mi-am adus aminte de ea, fiindcă iar mi-a venit aceeași idee, și anume că vrei să faci o binefacere, ascunzîndu-te de mine. Puteți să vă închipuiți cu ce atenție am urmărit tot ce a fost mai departe și am văzut, am văzut cum ai reușit să-i vîri banii în buzunar! Am văzut cu ochii mei, sînt gata să depun jurămînt.

Lebeziatnikov se sufoca. Din toate părțile se auzeau fel de fel de exclamații, care arătau mai ales mirarea; dar unele sunau amenințătoare. Toată lumea se înghesuia în jurul lui Piotr Petrovici. Katerina Ivanovna se repezi la Lebeziatnikov.

— Andrei Semionovici! Am avut o părere greșită despre dumneata! Apăr-o! Dumneata singur ești de partea ei! Dumnezeu te-a trimis să aperi o orfană, Andrei Semionovici, dragul meu, tătuță!

Și Katerina Ivanovna, aproape în neștire, se aruncă în genunchi în fața lui.

— Prostii! zbieră, turbînd de furie, Lujin. Spui prostii, domnul meu. „Am uitat, mi-am adus aminte, am uitat", ce-i asta?! Prin urmare, i-am strecurat-o dinadins? Pentru ce? Cu ce scop? Ce aș putea avea comun cu această...

— Pentru ce ? Uite asta n-o înțeleg nici eu, dar ceea ce ai povestit e un fapt real ! Riguros exact ! Sînt atît de sigur, om ticălos și criminal ce ești, încît îmi amintesc că, în legătură cu gestul dumitale, mă întrebam, în timp ce îți strîngeam mîna și te felicitam : pentru ce anume i-ai pus banii în buzunar în ascuns ? Adică de ce tocmai în ascuns ? Numai pentru că ai vrut să tăinuiești de mine gestul acesta, știind că eu am altă părere și reneg binefacerile particulare, care nu vindecă nimic radical ? Și am hotărît că ți-a fost rușine de mine să dai sume atît de mari și, în afară de aceasta, m-am gîndit poate că ai vrut să-i faci o surpriză, s-o uimești cînd va găsi în buzunar o sută de ruble. (Fiindcă știu bine că unor filantropi le place grozav să-și înflorească astfel binefacerile.) Apoi m-am gîndit, de asemenea, că vrei s-o pui la încercare, adică să vezi dacă, găsind banii, are să vină să-ți mulțumească sau nu ! Apoi, că vrei să eviți recunoștința după preceptul că... mîna dreaptă... să nu știe... ei, cum se spune... Pe scurt, mi-au venit atîtea idei, că am hotărît să le cîntăresc pe toate mai tîrziu, și totuși, am socotit că ar fi nedelicat să spun că-ți cunosc secretul. Totuși, pe loc m-am gîndit că Sofia Semionovna, pînă să observe că are banii în buzunar, ar putea, te pomenești, să-i piardă ; tocmai de aceea m-am decis să vin aici, s-o chem afară și s-o informez că i-ai pus în buzunar suta de ruble. În drum, am intrat mai întîi în odaie la doamnele Kobîleatnikov ca să le duc *Concluziile generale ale metodei pozitive* și să le recomand în mod special articolul lui Piderit (ca și pe al lui Wagner, de altfel) [31] ; apoi am intrat aici și am auzit întreaga poveste ! Spune și dumneata, aș fi putut oare să mă gîndesc la toate acestea și să reflectez asupra tuturor acestor probleme dacă n-aș fi văzut cu ochii mei că i-ai vîrît suta de ruble în buzunar ?

Cînd Andrei Semionovici își încheie discursul printr-o concluzie atît de logică, era grovaz de obosit și sudoarea îi curgea șiroaie de pe frunte. Căci, vai, el nici în rusește nu știa să se exprime ca lumea (măcar că nu cunoștea nici o altă limbă), așa că era cu totul epuizat și chiar slăbit de efortul său oratoric. Cu toate acestea, discursul făcu o impresie extraordinară asupra celor de față. Vorbise cu atîta însuflețire, cu atîta convingere, încît toată lumea îl crezu. Piotr Petrovici simți că stă prost.

— Ce-mi pasă mie dacă ți-au venit sau nu ți-au venit în minte întrebări tîmpite ? strigă el. Ele nu dovedesc nimic ! Toate acestea puteau să ți se năzară în somn, și atîta tot ! Eu

îţi spun că dumneata minţi ! Minţi şi mă calomniezi, fiindcă ţi-e necaz pe mine, şi ţi-e necaz fiindcă n-am fost de acord cu propunerile dumitale sociale liber-cugetătoare şi antireligioase, asta este !

Dar acest subterfugiu nu-i aduse nici un folos. Dimpotrivă, din toate părţile răsunară exclamaţii indignate.

— Ah, asta ai găsit să răspunzi ! strigă Lebeziatnikov. Slab argument ! Cheamă poliţia, am să depun jurămîntul ! Un singur lucru nu pricep : ce te-a îndemnat să săvîrşeşti o faptă atît de josnică ? O, om ticălos şi de nimic !

— Eu pot să explic ce l-a îndemnat să săvîrşească această faptă mîrşavă, şi, dacă va fi nevoie, am să jur şi eu ! rosti, în sfîrşit, cu glas hotărît Raskolnikov, făcînd un pas înainte.

Părea foarte liniştit şi dîrz. Numai privindu-l toată lumea îşi dădu seama că el ştie într-adevăr despre ce este vorba şi că s-a ajuns, în sfîrşit, la dezlegarea enigmei.

— Acum înţeleg tot, urmă Raskolnikov, vorbind de-a dreptul lui Lebeziatnikov. De la bun început, am bănuit că la mijloc este o înscenare mîrşavă ; am bănuit acest lucru, fiindcă numai mie îmi sînt cunoscute anumite împrejurări pe care am să vi le dezvăluiesc şi dumneavoastră numaidecît şi care pun lucrurile în adevărata lor lumină. Iar dumneata, Andrei Semionovici, cu preţioasa dumitale mărturie, mi-ai lămurit definitiv cazul. Rog pe toată lumea să asculte cu atenţie ! Acest om (arătă spre Lujin) a peţit de curînd o domnişoară, şi anume pe sora mea, Avdotia Romanovna Raskolnikova. Dar, la sosirea lui în Petersburg, acum trei zile, cu ocazia primei noastre întîlniri, s-a certat cu mine şi l-am dat afară din casă de faţă cu doi martori. Acest om este furios... Acum trei zile eu nu ştiam că el şade aici la dumneata, Andrei Semionovici, şi că deci în ziua certei noastre, adică acum trei zile, a fost martor cînd, din prietenie pentru răposatul domn Marmeladov, i-am dat soţiei acestuia o sumă de bani pentru înmormîntare. El a scris imediat un bilet mamei mele şi a informat-o că am dat toţi banii, nu Katerinei Ivanovna, ci Sofiei Semionovna şi, totodată, a pomenit în termenii cei mai mîrşavi despre... Sofia Semionovna, adică lăsînd a se înţelege că relaţiile mele cu ea ar fi foarte intime. Toate acestea el le-a făcut, după cum vă daţi seama, cu scopul de a mă face să mă cert cu mama şi cu sora mea, strecurînd în mintea lor ideea că eu arunc, ducînd o viaţă desfrînată, ultimii bani cu care ele încearcă să-mi vină în ajutor. Aseară,

de față cu mama și sora mea, și în prezența lui, am restabilit adevărul, dovedind că am dat banii Katerinei Ivanovna pentru înmormîntare, și nu Sofiei Semionovna și că, acum trei zile, nici n-o cunoșteam și nici măcar n-o văzusem la față pe Sofia Semionovna. Totodată, am adăugat că el, adică Piotr Petrovici Lujin, cu toate ifosele lui, nu face nici cît degetul cel mic al Sofiei Semionovna, despre care vorbește atît de urît. Iar la întrebarea lui, dacă aș așeza-o pe Sofia Semionovna alături de sora mea, i-am răspuns că am și făcut acest lucru în ziua aceea. Furios că mama și sora nu vor să dea crezare clevetirilor lui și s-o rupă cu mine, el și-a pierdut cumpătul și le-a spus fel de fel de obrăznicii. S-a produs ruptura definitivă și el a fost dat afară din casă. Toate acestea s-au petrecut ieri seară. Acum vă rog să fiți cît se poate de atenți : închipuiți-vă că ar fi reușit să dovedească că Sofia Semionovna este o hoață ; în cazul acesta, el, în primul rînd, ar fi dovedit surorii și mamei mele că bănuielile lui au fost întemeiate ; că s-a supărat pe bună dreptate cînd am așezat-o pe Sofia Semionovna alături de sora mea ; că, atacîndu-mă pe mine, apăra onoarea surorii mele, adică a logodnicei lui. Pe scurt, era un mijloc de a face să mă cert cu familia mea și de a-și recăpăta bunăvoința lor. Și, totodată, se răzbuna și pe mine, fiind îndreptățit să creadă că onoarea și liniștea Sofiei Semionovna nu-mi sînt indiferente. Iată socoteala ce și-o făcuse ! Iată cum înțeleg eu situația ! Acesta este motivul și altul nu poate fi !

Raskolnikov isprăvi cuvîntarea așa, sau aproape așa, întrerupt mereu de exclamațiile celor care-l ascultau, de altfel, cu multă atenție. Dar cu toate întreruperile, rostise toate acestea răspicat, liniștit, limpede și hotărît. Glasul lui vibrant, tonul convins și fața severă mișcară profund auditoriul.

— Așa, așa, așa este ! confirmă, entuziasmat, Lebeziatnikov. Trebuie să fie cum spui dumneata, fiindcă de îndată ce Sofia Semionovna a intrat în odaie la noi, el m-a întrebat dacă sînteți aici ? Dacă nu v-am văzut printre musafirii Katerinei Ivanovna ? Pentru aceasta m-a luat deoparte, m-a dus la fereastră și m-a întrebat în șoaptă. Prin urmare, avea absolută nevoie să fiți aici ! Așa, așa este !

Lujin tăcea, zîmbind disprețuitor. Era însă foarte palid. Părea că se gîndește cum să scape din încurcătură. Poate că ar fi lăsat cu multă plăcere totul baltă și ar fi plecat, dar în clipa aceea îi era cu neputință ; ar fi însemnat să mărturisească des-

chis că învinuirile ce i se aduceau erau drepte şi că el o calomniase pe Sofia Semionovna. În afară de aceasta, şi cei de faţă, cam afumaţi, se agitau prea tare. Ofiţerul de intendenţă, de pildă, deşi nu pricepuse mare lucru, ţipa mai tare decît toţi şi propunea unele măsuri destul de neplăcute pentru Piotr Petrovici. De altminteri, se aflau între cei prezenţi şi oameni absolut treji, care se adunaseră de prin alte camere. Cei trei polonezi, grozav de înfierbîntaţi, îi strigau într-una *„panie laidak"* * şi, totodată, proferau ameninţări în limba poloneză. Sonia asculta cu încordare, dar părea că nu pricepe, ca şi cum abia s-ar fi trezit dintr-un leşin. Ea nu-şi lua ochii de la Raskolnikov, simţind că era singurul ei apărător. Katerina Ivanovna respira greu, horcăit, şi părea groaznic de istovită. Figura cea mai stupidă o făcea Amalia Ivanovna, care stătea cu gura căscată şi nu pricepea nimic ; vedea numai că Piotr Petrovici fusese prins cu mîţa în sac. Raskolnikov ceru din nou cuvîntul, dar era larmă prea mare şi nimeni nu-l auzi, toţi se înghesuiau în jurul lui Lujin, ţipînd, înjurînd şi ameninţînd. Piotr Petrovici însă nu se sperie. Văzînd că încercarea de a o învinui pe Sonia căzuse cu desăvîrşire, el recurse la obrăznicie.

— Daţi-mi voie, domnilor, daţi-mi voie ; nu vă înghesuiţi, lăsaţi-mă să trec ! spunea el, încercînd să se strecoare afară din mulţime. Şi vă rog să nu mă ameninţaţi ; vă rog să credeţi că eu nu mă sperii pentru atîta lucru, nu-s laş din fire, chiar dimpotrivă, iar dumneavoastră, domnilor, o să răspundeţi, fiindcă, prin violenţă, aţi acoperit un caz penal. Hoaţa a fost descoperită mai mult decît de ajuns şi eu am s-o urmăresc. Judecătorii sînt oameni luminaţi... şi nu sînt beţi ; ei n-au să dea crezare unor atei notorii, unor instigatori şi liber-cugetători care, din răzbunare personală, aruncă vina pe mine, fapt pe care în prostia lor l-au recunoscut chiar ei... Daţi-mi voie !

— Nu mai pot sta în aceeaşi odaie cu dumneata ; te rog să te muţi de la mine numaidecît, între noi totul s-a sfîrşit ! Şi cînd mă gîndesc că mi-am dat osteneala ca să-i expun... două săptămîni în şir...

— Păi chiar eu ţi-am spus adineauri, Andrei Semionovici, că mă mut, şi dumneata ai încercat să mă reţii ; acum nu pot să adaug decît că eşti un prost. Îţi doresc să-ţi vindeci capul şi ochii chiori. Daţi-mi voie să trec, domnilor !

* Domnule secătură. (Polonă).

Încercă să-şi croiască drum ; dar ofiţerul de la intendenţă nu avea nici un chef să-l lase să scape numai cu ocările primite : el apucă de pe masă un pahar, îşi făcu vînt şi-l aruncă în capul lui Piotr Petrovici ; dar paharul nimeri drept în Amalia Ivanovna. Femeia urlă cît o ţinea gura, iar ofiţerul, pe care efortul îl făcuse să-şi piardă echilibrul, se prăbuşi greoi sub masă. Piotr Petrovici se strecură din odaie şi peste o jumătate de ceas părăsi casa. Sonia, sfioasă din fire, ştia de mult că putea fi nimicită mai uşor decît oricare alta şi că, desigur, de jignit putea s-o jignească oricine, fără să fie pedepsit. Totuşi, pînă în clipa aceea, îşi închipuise că va putea într-un fel sau altul să se ferească de răutatea oamenilor prin prudenţă, blîndeţe şi supunere faţă de toţi şi de fiecare în parte. Dezamăgirea era prea crudă. Ea, de bună seamă, putea să îndure şi asta, cu răbdare şi fără să cîrtească, dar prima clipă fu din cale-afară de grea. Deşi nevinovăţia ei biruise calomnia şi fusese deplin reabilitată, după ce trecu prima spaimă şi, ieşind din încremenire, fu în stare să înţeleagă cum stau lucrurile, sentimentul lipsei sale de apărare şi al vieţii ei obidite îi strînse chinuitor inima. Izbucni într-un plîns nervos. Apoi, nemaiputînd îndura, se repezi afară din odaie şi alergă acasă. Asta se petrecu aproape imediat după plecarea lui Lujin. Amalia Ivanovna, in urma loviturii cu paharul pe care o primise faţă de toată lumea care rîdea în hohote, îşi pierdu şi ea cu desăvîrşire orice răbdare şi, zbierînd ascuţit, se năpusti ca o turbată asupra Katerinei Ivanovna, socotind că numai dînsa purta toată vina.

— Afar din cas ! Acum ! Marş !

Şi, cu aceste cuvinte, ea începu să apuce tot ce-i cădea sub mînă din lucrurile Katerinei Ivanovna şi să le arunce pe jos. Şi aşa zdrobită, aproape leşinată, palidă şi gîfîind, Katerina Ivanovna sări din pat (unde căzuse, istovită) şi se repezi la Amalia Ivanovna. Dar lupta era prea inegală. Amalia Ivanovna o respinse ca pe un fulg.

— Cum ! Nu este de ajuns că am fost calomniată atît de necruţător ; această creatură tot pe mine mă dă afară ? ! Cum ? ! În ziua înmormîntării soţului meu sînt alungată din casă şi, după ce s-a ospătat la mine, mă alungă în stradă cu orfanii ! Unde să mă duc ? strigă, plîngînd şi înăbuşindu-se, biata femeie. Doamne ! răcni ea deodată, cu ochii scînteietori. Oare nu există dreptate pe lumea asta ! ? Pe cine aperi tu, dacă nu pe noi, or-

fanii ? Dar o să vedem noi ! Există pe lume judecată şi dreptate, există, am s-o găsesc ! Stai, aşteaptă puţin, creatură fără inimă ! Polecika, rămîi cu copiii, mă întorc numaidecît ! Aşteptaţi-mă fie şi în stradă. O să vedem noi dacă este o dreptate în lumea asta !

Şi, aruncîndu-şi pe cap şalul acela verde de stofă subţire despre care pomenise în istorisirea lui răposatul Marmeladov, Katerina Ivanovna îşi croi drum prin mulţimea dezordonată a chiriaşilor beţi, care tot se mai înghesuiau în odaie, şi alergă în stradă, plîngînd cu hohote şi strigînd că va găsi undeva pe loc şi cu orice preţ dreptatea. Polecika, îngrozită, se piti cu copiii într-un colţ, pe ladă, unde rămase s-o aştepte pe mamă-sa, îmbrăţişînd, tremurătoare, pe cei doi fraţiori mai mici. Amalia Ivanovna umbla de colo pînă colo, urlînd de furie, azvîrlind pe jos tot ce-i cădea în mînă. Chiriaşii făceau scandal, strigau fiecare ce-i trecea prin cap, unii comentau cele întîmplate, alţii se certau şi se înjurau, alţii cîntau...

„E timpul să plec şi eu ! se gîndi Raskolnikov. Ei, să vedem, Sofia Semionovna, ce ai să zici acum ? !"

Şi el porni la Sonia.

IV

Raskolnikov pledase cu putere şi căldură pentru Sonia împotriva lui Lujin, cu toată groaza şi suferinţa care-i copleşeau sufletul. Afară de sincera lui pornire de a o apăra pe Sonia, el prinsese cu bucurie prilejul de a scăpa cîteva clipe de gîndurile care-l chinuiseră toată dimineaţa şi pe care nu le mai putea îndura. Pe de altă parte, îl neliniştea mereu gîndul întîlnirii pe care avea s-o aibă cu Sonia şi, în unele momente, chiar îl speria : *trebuia* să-i spună cine a ucis-o pe Lizaveta şi, presimţind cît de grea va fi pentru el această mărturisire, se străduia să nu se gîndească la ea. Şi de aceea, cînd exclamase, ieşind de la Katerina Ivanovna : „Ei, să vedem, Sofia Semionovna, ce ai să zici acum ? !" această sfidare o aruncase, fiind încă probabil surescitat de luptă şi înfierbîntat de victoria obţinută asupra lui Lujin. Dar, lucru ciudat, cînd ajunse la locuinţa lui Kapernaumov, toată încrederea îi pieri deodată şi i se făcu frică. Se opri, nehotărît, în faţa uşii, întrebîndu-se : „Trebuie oare să-i

spun cine a ucis-o pe Lizaveta ?" Întrebarea era stranie, fiindcă simți, chiar în aceeași clipă, nu numai că nu se putea să nu-i spună, dar nici măcar să mai întîrzie un singur minut. Nu știa încă de ce acest lucru era imposibil ; *presimțea* numai această imposibilitate și îl copleși senzația dureroasă a slăbiciunii lui față de această necesitate. Ca să nu se mai gîndească și să nu mai sufere, deschise iute ușa și, din prag, se uită la Sonia. Fata ședea cu coatele pe masă, cu fața ascunsă în palme, dar, zărindu-l, se sculă de îndată și porni în întîmpinarea lui, de parcă l-ar fi așteptat.

— Ce s-ar fi întîmplat cu mine dacă nu erai dumneata ? rosti ea în pripă, în timp ce el intra în odaie.

Se vedea bine că se gîndea numai la binele pe care i-l făcuse și era grăbită să-i mulțumească : pentru asta îl așteptase.

Raskolnikov se apropie de masă și se așeză pe scaunul de pe care tocmai se sculase Sonia. Ea se opri la doi pași, exact așa cum făcuse cu o zi mai înainte.

— Ei, Sonia, zise el, și simți deodată că glasul îi tremură, ai văzut că toată povestea se întemeia pe „poziția dumitale socială și deprinderile care decurg din ea" ? Ai înțeles adineauri acest lucru ?

Pe chipul ei se oglindi suferința.

— Numai să nu-mi mai vorbești ca ieri ! îl întrerupse ea. Te rog, nu reîncepe. Și așa sînt destul de chinuită... Și se grăbi să zîmbească, speriată că dojana ei ar putea să-l supere. Am făcut o prostie că am plecat. Ce-i pe acolo ? Tocmai mă gîndeam să mă duc, dar am așteptat... să vii dumneata.

El îi povesti cum Amalia Ivanovna vrea să-i dea afară din casă și cum Katerina Ivanovna alergase nu știa unde „să caute dreptate".

— Vai, Doamne ! sări Sonia. Să mergem cît mai repede... Și ea își apucă mantăluța.

— Mereu același lucru ! exclamă el, iritat. Nu te gîndești decît la ei ! Rămîi nițel cu mine.

— Și... Katerina Ivanovna ?

— Katerina Ivanovna, de vreme ce a fugit de acasă, are să vină fără îndoială la dumneata, urmă el, bodogănind. Dacă nu te găsește, tot dumneata ai să fii de vină...

Copleșită de o chinuitoare nedumerire, Sonia se așeză pe scaun. Raskolnikov tăcea cu ochii în pămînt, preocupat de gîndurile lui.

— Să zicem că Lujin a vrut numai să-ţi scoată numele că eşti hoaţă, începu el fără să se uite la Sonia. Dar dacă i-ar fi convenit lui să te aresteze şi nu ne-am fi nimerit, Lebeziatnikov şi cu mine, acolo, te-ar fi băgat la închisoare. Nu-i aşa ?

— Da... răspunse ea cu glasul stins. Da ! repetă ea, distrată şi neliniştită.

— Şi doar se putea foarte bine să nu fi fost acolo ! Lebeziatnikov a venit şi el numai din întîmplare.

Sonia tăcea.

— Dacă te băga la închisoare, ce s-ar fi întîmplat atunci ? Îţi aminteşti ce ţi-am spus ieri ?

Ea nu răspunse nici de data asta. Raskolnikov aşteptă.

— Credeam că iarăşi ai să strigi : „Nu mai vorbi despre asta, încetează !" spuse el, rîzînd cam forţat. Iarăşi tăcere ? întrebă el peste o clipă. Totuşi, trebuie să vorbim despre ceva. Şi pe mine tocmai mă interesează cum ai rezolva dumneata o anumită „problemă", cum spunea Lebeziatnîkov (părea că începe să se încurce). Nu, hai să vorbim serios. Închipuieşte-ţi, Sonia, că ai fi cunoscut de mai înainte toate intenţiile lui Lujin, că ai fi ştiut (absolut sigur) că, datorită lui, Katerina Ivanovna şi copiii se vor prăpădi ; şi dumneata pe deasupra (fiindcă dumneata te socoteşti totdeauna ca neavînd nici o importanţă, de aceea am zis *pe deasupra).* Cu Polecika s-ar întîmpla întocmai ce s-a întîmplat cu dumneata... fiindcă pentru ea nu există altă cale. Şi aşa, dacă toate acestea ar fi fost lăsate la alegerea dumitale, adică dumneata să hotărăşti : să trăiască Lujin şi să comită tot felul de mîrşăvii, iar Katerina Ivanovna să moară, ori să moară Lujin şi să scape Katerina Ivanovna cu ai ei ? Ce-ai fi hotărît ? Te întreb.

Sonia îl privi, neliniştită ; ceva ciudat se desprindea din cuvintele acestea şovăitoare, ocolite.

— Presimţeam că o să mă întrebi ceva de felul ăsta, zise ea, privindu-l cercetător.

— Se poate ; totuşi, ce-ai fi hotărît ?

— De ce mă întrebi dumneata despre nişte lucruri care n-au cum să se întîmple ? răspunse în silă Sonia.

— Prin urmare, este mai bine ca Lujin să trăiască şi să facă ticăloşii ! Nici atîta lucru n-ai îndrăznit să hotărăşti ?

— Păi mie nu-mi este dat să cunosc voinţa Domnului... Pentru ce mă întrebi ce aş face într-un caz care nu se poate întîmpla ? La ce bun întrebările astea fără rost ? Cum s-ar putea

face ca viaţa cuiva să atîrne de hotărîrea mea ? Şi cine m-a pus judecător peste viaţa şi moartea oamenilor ?

— Firește, dacă este voinţa lui Dumnezeu la mijloc, n-ai ce-i face, ripostă el ursuz.

— Mai bine mi-ai spune dumneata deschis ce vrei să-mi spui ! strigă Sonia, îndurerată. Iarăşi aduci vorba despre ceva ce nu înţeleg... Sau ai venit numai ca să mă chinuieşti ? !

Ea nu se mai putu stăpîni şi izbucni într-un plîns amar. Raskolnikov o privea îndurerat, posomorît. Aşa se scurseră vreo cinci minute.

— Ai dreptate, Sonia, zise el domolit. Se schimbase deodată ; tonul lui prefăcut-obraznic, sfidător, pierise. Glasul îi suna stins. Ţi-am spus ieri că n-am să vin să cerşesc iertare, şi totuşi aproape cu asta am început... Am vorbit despre Lujin şi despre Dumnezeu... ca să cer iertare, Sonia...

Voi să zîmbească, dar ceva neputincios şi trist se oglindi în acest zîmbet palid. Îşi plecă fruntea şi-şi ascunse faţa în palme.

Şi deodată un sentiment ciudat, neaşteptat, de ură faţă de Sonia i se trezi în suflet. Speriat şi mirat de acest lucru, el îşi ridică ochii şi o privi adînc, dar întîlni privirea ei îngrijorată, plină de durere şi de iubire, şi ura lui pieri ca o nălucă. Era altceva, luase un sentiment drept altul. Asta însemna numai că sosise *clipa* grea.

Îşi ascunse din nou faţa în palme şi-şi plecă capul. Păli deodată, se sculă, o privi pe Sonia şi, fără să spună un cuvînt, se mută maşinal pe patul ei.

Raskolnikov avea exact aceeaşi impresie ca atunci cînd stătuse in spatele bătrînei, cu toporul scos din laţ, dîndu-şi seama că „nu mai era nici o clipă de pierdut".

— Ce-i cu dumneata ? întrebă Sonia, speriată.

Dar el nu putea să vorbească. Îşi închipuise cu totul, cu totul altfel felul în care îi va *mărturisi* tot, şi nu pricepea ce se petrecea acum cu el. Ea se apropie încet, se aşeză alături, pe pat, şi aşteptă fără să-şi ia ochii de la el. Inima îi bătea cînd îngrozitor de tare, cînd se oprea de tot. Situaţia era de neîndurat : el îşi întoarse spre dînsa faţa palidă ca de mort ; buzele i se strîmbau neputincioase în sforţarea lor de a rosti cuvîntul. Sonia fu cuprinsă de groază.

— Ce-i cu dumneata ? repeta ea, depărtîndu-se uşor.

— Nu-i nimic, Sonia. Nu te speria... Fleacuri ! Adevărat, dacă ar fi să judecăm — nu-s decît fleacuri, murmură el ca un

om în delir, care nu-şi dă seama ce spune. Pentru ce am venit să te chinuiesc ? adăugă el deodată, privind-o. Da, pentru ce ? Îmi pun necontenit această întrebare, Sonia...

Poate că îşi pusese această întrebare acum un sfert de oră, dar acum se simţea atît de slăbit, că abia mai ştia ce spune şi tremura într-una din tot trupul...

— Vai, cît suferi ! rosti ea, privindu-l cu milă.

— Nu-i nimic ! Uite, ce este, Sonia (şi un zîmbet palid şi neputincios îi flutură cîteva clipe pe buze), îţi aminteşti ce am vrut să-ţi spun ieri ? Sonia aştepta, neliniştită. Plecînd, ţi-am spus că poate îmi iau rămas bun de la tine pentru totdeauna, dar că, dacă vin astăzi, am să-ţi spun... cine a ucis-o pe Lizaveta. Ea începu deodată să tremure. Acum am venit să-ţi spun...

— Aşadar, ieri ai vorbit serios... şopti ea cu greu, dar se dezmetici numaidecît şi întrebă : Dar de unde ştii ?

Respira greu. Obrazul ei se făcea tot mai palid.

— Ştiu.

Ea tăcu o clipă.

— L-au găsit *pe acela ?* întrebă ea, sfioasă.

— Nu.

— Atunci cum poţi şti *asta ?* întrebă ea cu glasul stins, după cîteva clipe de tăcere.

El se întoarse spre ea şi o privi ţintă, cu o ciudată neclintire.

— Ghiceşte, rosti cu acelaşi zîmbet strîmb şi neputincios.

Ea tresări ca biciuită de un vînt rece.

— Dar de ce... de ce... mă... sperii... aşa ? rosti, zîmbind ca un copil mic.

— Dacă ştiu... înseamnă că sînt bun prieten cu *el,* urmă Raskolnikov cu privirile pironite asupra ei, nemaiputînd să-şi ia ochii de la ea, *el...* n-a vrut... s-o ucidă pe Lizaveta... a ucis-o... întîmplător... El voia s-o ucidă pe bătrîna... cînd era singură.. şi s-a dus la ea.. Dar atunci a intrat Lizaveta... Şi el era acolo... şi... a ucis-o.

Se scurse încă un minut de groază. Amîndoi se priveau în ochi.

— Va să zică nu poţi să ghiceşti ? întrebă el cu senzaţia cu care s-ar fi aruncat din turla bisericii.

— N-nu, şopti abia auzit Sonia.

— Caută bine.

Şi de îndată ce rosti aceste cuvinte, o senzaţie pe care o mai cunoscuse o dată îi îngheţă inima ; se uita la Sonia şi-i păru

deodată că vede pe faţa ei expresia Lizavetei, cum i se întipărise în minte, în timp ce se apropia cu toporul, iar ea se dădea înapoi, spre perete, cu o mînă întinsă înainte şi o spaimă copilărească în obraz, întocmai cum fac copiii mici cînd încep să se sperie şi, gata să plîngă, cu mînuţele întinse înainte, se dau înapoi şi-şi aţintesc ochii speriaţi, neclintiţi, asupra lucrului care-i îngrozeşte. Sonia de asemenea îl privi cîtva timp neputincioasă, cu spaimă ; apoi ridică şi ea mîna stîngă, propti uşor degetele în pieptul lui şi se ridică încet din pat, depărtîndu-se tot mai mult, fără a înceta de a-l privi ţintă. Groaza ei trecu şi în el ; aceeaşi spaimă i se zugrăvi pe faţă : se uita la ea cu aceeaşi privire şi aproape cu acelaşi zîmbet, *copilăresc*.

— Ai ghicit ? şopti el, în sfîrşit.

— Doamne ! strigă Sonia şi se prăbuşi fără putere pe pat cu faţa în pernă.

Dar peste o clipă se ridică brusc, se apropie iute de el, îl apucă de mîini şi, strîngîndu-le tare, ca într-un cleşte, cu degetele ei subţiri, îşi pironi ochii într-ai lui într-o privire lungă. Căuta cu disperare să prindă măcar o umbră de speranţă. Dar nu mai era nici una ; nu rămînea nici o îndoială ; era *aşa !* Mai tîrziu, cînd îşi amintea această clipă, i se părea ciudat şi neverosimil : cum îşi dăduse seama aşa, *dintr-o dată*, că nu există nici o îndoială ? Nu putea spune că presimţise ceva de felul acesta. Şi cu toate acestea, de îndată ce el îi spusese, i se păru că într-adevăr ea presimţise de mult *asta*.

— Ajunge, Sonia ! Nu mă chinui ! se rugă el martirizat.

Nu *astfel* se gîndise el că-i va destăinui fapta lui, ci cu totul altfel.

Ca în neştire, Sonia sări de pe pat şi, frîngîndu-şi mîinile, ajunse în mijlocul camerei, apoi se întoarse repede şi se aşează din nou lîngă el, aproape atingîndu-l cu umărul. Peste o clipă se cutremură, scoase un ţipăt şi, fără să ştie nici ea de ce, se aruncă în genunchi în faţa lui.

— Ce ai făcut, ce ai făcut cu tine ? strigă, disperată, şi, ridicîndu-se, se aruncă de gîtul lui şi-l strînse tare în braţe.

Raskolnikov se trase deoparte şi o privi cu un zîmbet trist.

— Ciudată eşti tu, Sonia ; mă îmbrăţişezi şi mă săruţi după ce ţi-am spus *asta*. Tu nu-ţi dai seama ce faci.

— Nu, acum nu este pe lume un om mai nefericit ca tine ! strigă ea, cutremurată de milă, fără să-i audă observaţia, şi izbucni într-un plîns nervos.

Un sentiment pe care nu-l mai cunoscuse de mult îi cuprinse ca un val inima, muind-o. El nu se împotrivi : două lacrimi i se iviră în ochi şi rămaseră atîrnate de gene.

— Prin urmare, n-ai să mă părăseşti, Sonia ? întrebă el, privind-o aproape cu nădejde.

— Nu, nu ; niciodată şi nicăieri ! exclamă ea. Am să te urmez peste tot, pretutindeni ! O, Doamne !... Vai, nefericita de mine !... De ce, de ce nu te-am cunoscut mai devreme ? De ce n-ai venit mai înainte ? O, Doamne !

— Am venit acum.

— Acum ! O, ce-i de făcut acum ?... Împreună, împreună ! repeta ea în neştire, cuprinzîndu-l din nou în braţe. Am să te urmez la ocnă !

El se cutremură, acelaşi zîmbet plin de ură şi aproape trufaş îi răsări pe buze.

— Poate că eu n-am încă de gînd să mă duc la ocnă, Sonia, zise el.

Sonia îşi întoarse iute ochii spre el.

După primul cuvînt de milă pătimaşă şi chinuitoare, gîndul înfiorător al asasinatului o îngheţă din nou. Tonul schimbat al glasului îi aminti că acest om era un ucigaş. Îl privea, uimită. Nu ştia încă nimic, nu ştia nici pentru ce, nici cum, nici de ce o făcuse. Acum toate aceste întrebări răsăriră dintr-o dată în mintea ei. Şi ea se îndoi din nou : „El — un ucigaş ! Oare este cu putinţă una ca asta ?"

— Nu, nu-i adevărat ! Unde mă găsesc ? zise ea, profund nedumerită, ca şi cum n-ar fi fost trează de-a binelea. Cum ai putut dumneata, *aşa cum eşti*... cum te-ai putut hotărî la aşa ceva ?... Şi de ce ?

— Ca să jefuiesc. Încetează, Sonia ! răspunse el, obosit şi parcă înciudat.

Sonia rămase înmărmurită, dar deodată strigă :

— Erai flămînd ! Ai vrut... ca s-o ajuţi pe mama ? Da ?

— Nu, Sonia, nu, şopti el, întorcîndu-se şi lăsîndu-şi capul în piept. N-am fost chiar atît de flămînd... am vrut într-adevăr s-o ajut pe mama, dar... nici asta nu este tot adevărul... nu mă chinui, Sonia !

Fata îşi împreună brusc mîinile.

— Se poate, se poate să fie acest lucru adevărat ? Doamne, este cu putinţă ? Cine ar putea să creadă ?... Cum, ai ucis ca să jefuieşti, dumneata, care ţi-ai dat ultimul ban pentru alţii ?

Vai !... strigă ea deodată. Banii, banii pe care i-ai dat Katerinei Ivanovna... banii aceia... Doamne, Dumnezeule, să fi fost şi banii aceia...

— Nu, Sonia, o întrerupse el grăbit, n-au fost banii aceia, linişteşte-te ! Erau banii pe care mi i-a trimis mama, printr-un negustor, i-am primit pe cînd eram bolnav şi i-am dat în aceeaşi zi... Razumihin a văzut... chiar el i-a primit în locul meu... erau banii mei, ai mei personal, cu adevărat ai mei.

Sonia îl asculta, nedumerită, şi se străduia să înţeleagă ceva.

— Iar banii *ceilalţi*... de altminteri, nici nu ştiu măcar dacă erau bani, adăugă el încet, ca dus pe gînduri, i-am luat atunci de la gît o pungă de piele de antilopă... o pungă plină, doldora... dar nici nu m-am uitat ce era înăuntru ; poate n-am avut timp... Cît despre obiecte, nişte butoni şi lănţişoare — le-am ascuns toate împreună cu punga într-o curte străină, din bulevardul V... sub o piatră, a doua zi dimineaţă... Şi acum tot acolo zac...

Sonia îl asculta, înfrigurată.

— Atunci de ce... spui dumneata că ai făcut-o ca să jefuieşti şi totuşi n-ai luat nimic ? întrebă ea repede, agăţîndu-se de un fir de pai.

— Nu ştiu... nu m-am hotărît încă dacă voi lua sau nu banii aceia, rosti el iarăşi ca dus pe gînduri şi deodată, dezmeticindu-se, zîmbi scurt. Ah, ce poveste stupidă ţi-am spus, nu ?

Pe Sonia o fulgeră gîndul : „Nu cumva e nebun ?“ Dar îl respinse numaidecît ; nu, era altceva. Şi ea nu pricepea, nu înţelegea nimic !

— Ştii, Sonia, zise el cu un fel de însufleţire, ştii ce am să-ţi spun : dacă aş fi ucis numai din pricina foamei, urmă el, apăsînd pe fiecare cuvînt, şi privirea lui, deşi sinceră, avea ceva enigmatic, aş fi fost... *fericit* acum ! Să ştii ! Dar peste o clipă, strigă aproape cu deznădejde : Ce-ţi pasă ţie de ce ? Ce-ţi pasă, de vreme ce, chiar adineauri, am recunoscut că am făcut rău ? Ce ţi-ar aduce acest triumf prostesc asupra mea ? Ah, Sonia, pentru asta am venit eu la tine ?

Sonia vru să răspundă, dar tăcu.

— Tocmai de aceea te-am rugat ieri să pleci cu mine, fiindcă numai tu mi-ai rămas.

— De ce voiai să mă iei cu tine ? întrebă ea cu sfială.

— Nu te nelinişti, nu te luam ca să furi şi să ucizi, nu, nu pentru asta, rîse el sarcastic. Nu avem aceeaşi fire... Şi ştii, Sonia, abia acum, în clipa asta, am înţeles *de ce* te-am rugat

ieri să pleci cu mine. Cînd ţi-am făcut rugămintea asta nici eu nu ştiam către ce năzuiam. Acuma ştiu că am venit la tine cu o singură dorinţă : să nu mă părăseşti ! N-ai să mă părăseşti, Sonia ?

Ea îi strînse tare mîna.

— Pentru ce, pentru ce i-am spus, pentru ce i-am destăinuit asta ? strigă el peste o clipă, deznădăjduit, privind-o cu o durere nesfîrşită. Aştepţi să-ţi explic, Sonia, stai şi aştepţi, văd bine ; şi ce-aş putea să-ţi spun ? N-ai pricepe nimic şi n-aş face decît să te chinuiesc şi mai mult ! Uite, plîngi şi mă îmbrăţişezi din nou, spune, pentru ce mă îmbrăţişezi ? Fiindcă n-am avut bărbăţia să îndur şi am venit să-mi arunc povara pe umerii altuia : „Suferă şi tu, ca să-mi fie mie mai uşor !" Şi poţi tu iubi pe un asemenea ticălos ?

— Dar nu te chinuieşti şi tu ? strigă Sonia.

Şi din nou acelaşi sentiment îi învăluia inima, muind-o pentru o clipă.

— Sonia, sînt rău, să ţii seama de acest lucru : asta explică multe. Am venit fiindcă sînt rău. Există oameni care n-ar fi făcut-o. Dar eu sînt laş şi... ticălos. Dar... fie ! Asta-i altceva... Ar trebui să vorbesc şi nu ştiu cum să încep... Se opri şi se gîndi. Ah, cît de deosebiţi sîntem ! exclamă el. Ce nepotriviţi sîntem ! Pentru ce, pentru ce am venit ? N-am să mi-o iert niciodată !

— Nu, nu,e bine, e bine că ai venit ! spuse repede Sonia. E mai bine să ştiu tot. Mult mai bine !

El o privi, îndurerat.

— Uite, zise el, aşa a fost : am vrut să fiu un Napoleon şi de aceea am ucis... Acum pricepi ?

— Nu, n-nu, şopti naiv şi sfios fata. Dar... vorbeşte, vorbeşte ! Am să înţeleg, am să înţeleg cu sufletul ! se ruga ea.

— Ai să înţelegi ? Bine, să vedem ! Tăcu, adunîndu-şi îndelung gîndurile. Uite despre ce este vorba : într-o zi mi-am pus întrebarea — ce s-ar fi întîmplat dacă în locul meu ar fi fost Napoleon şi, ca să-şi înceapă cariera, nu ar fi avut nici Toulon, nici Egipt, nici trecerea peste Mont-Blanc, ci, în locul tuturor acestor fapte măreţe, ar fi fost pus în faţa înfăptuirii unui omor, să ucidă o oareţare caraghioasă de băbuţă, o cămătăreasă, căreia să-i fure banii din sipet, ca să-şi asigure cariera, pricepi ? Ei, s-ar fi hotărît el să facă acest lucru dacă ar fi văzut că nu este nici o altă ieşire ? Nu l-ar fi oprit gîndul că este o acţiune

prea lipsită de măreție și... și criminală ? Trebuie să-ți spun că această „problemă" m-a chinuit foarte mult timp, așa că mi-a fost și rușine cînd, în sfîrșit (nu știu cum, dintr-o dată), mi-am dat seama că nu numai că n-ar fi șovăit, dar nici nu i-ar fi trecut prin minte că ar fi o faptă lipsită de măreție... nici n-ar fi înțeles de ce să șovăie. Dacă nu ar fi avut altă cale, ar fi sugrumat-o fără nici un scrupul, fără să stea la gînduri !... Și atunci... atunci n-am mai șovăit nici eu... și am ucis-o... eram acoperit de autoritatea acestui om. Așa a fost, da, da ! Îți vine să rîzi ? Da, Sonia, și ceea ce este și mai ridicol este că poate tocmai așa s-au petrecut lucrurile...

Sonia nici nu se gîndea să rîdă.

— Mai bine vorbește deschis... fără pilde, se rugă ea și mai sfioasă, abia auzit.

El se întoarse, o privi trist și o luă de mîini.

— Iar ai dreptate, Sonia. Toate acestea-s fleacuri, vorbe goale ! Tu știi că mama mea nu are mai nimic. Sora mea, din întîmplare, a primit o educație bună și este sortită să pribegească printre străini ca guvernantă. Toate speranțele și le-au pus în mine. Am intrat la universitate, dar n-am putut să mă întrețin și m-am văzut silit să-mi întrerup studiile. Și chiar dacă le-aș fi urmat înainte, atunci peste vreo zece-doisprezece ani (dacă aș fi avut noroc), puteam să sper să ajung învățător sau funcționar cu o mie de ruble leafă pe an... (vorbea ca și cum ar fi spus o lecție învățată pe de rost). Pînă atunci, mama s-ar fi uscat de griji și nevoi și eu tot n-aș fi izbutit să-i alin bătrînețea, iar sora... sora mea putea s-o pățească și mai rău ! Și apoi, ce viață este asta, să treci pe lîngă toate, să te lipsești de toate, s-o lași pe mama ta în nevoi, să rabzi resemnat, de pildă, jignirea ce i-a fost adusă surorii tale ? Și ca să ajungi la ce ? Ca, după ce i-ai înmormîntat pe ai tăi, să-ți iei alte griji — soție, copii și să-i lași și pe ei după moartea ta fără un ban și fără o bucată de pîine ? Și... și atunci am hotărît să pun mîna pe banii bătrînei, să-i folosesc în primii ani, să mă întrețin la universitate, fără să mai fiu o povară pentru mama, apoi să fac primii pași în viață, fără constrîngere, să-mi alcătuiesc o soartă nouă și să pornesc pe acest drum, să fiu independent... Da, și... și asta-i tot... Ei, pe bătrîna, firește, am făcut rău că am ucis-o și... destul !

Raskolnikov părea ajuns la capătul puterilor și-și lăsă capul în piept.

— Vai, nu-i asta, nu-i asta ! exclamă cu durere Sonia. Se poate oare să... nu, nu-i asta, nu a fost aşa !

— Uite, şi tu vezi că nu-i asta !... Şi cu toate acestea am vorbit sincer, ţi-am spus tot adevărul !

— Şi ce adevăr ! O, Doamne !

— La urma urmei, n-am ucis decît un păduche, Sonia, un păduche inutil, scîrbos, dăunător.

— Păduchele ăsta era o fiinţă omenească !

— Ştiu şi eu că nu era un păduche, răspunse el, privind-o ciudat. De altfel, ce ţi-am spus n-are nici o noimă, Sonia, adăugă el. E altceva ; ai dreptate. Au fost cu totul, cu totul alte cauze care m-au împins !... N-am vorbit de mult cu nimeni, Sonia... Şi acum mă doare rău capul...

Ochii îi străluceau înfrigurați. Aproape delira, un zîmbet neliniştit îi rătăcea pe buze. Sub starea lui de surescitare străbătea o cumplită oboseală. Sonia îşi dădea seama cît suferă. Şi ei i se învîrtea capul. Vorbea atît de ciudat : parcă îi înţelegea cuvintele şi totuşi... „Cum se poate ! Cum se poate ! O, Doamne !" Şi ea-şi frîngea, disperată, mîinile.

— Nu, Sonia, nu-i asta, începu el deodată, ridicînd capul, stîrnit de o nouă şi neaşteptată întorsătură a gîndurilor, nu-i asta ! Presupune... mai bine (da ! e mai bine), presupune că sînt orgolios, pizmaş, rău, ticălos, că am o fire răzbunătoare şi că, pe deasupra... ei, da, poate sînt predispus la nebunie. (Mai bine totul dintr-o dată ! Despre nebunie au vorbit ei acum în urmă, ştiu !) Ţi-am spus adineauri că nu m-am putut întreţine la facultate. Dar ştii tu că poate, totuşi, aş fi putut să mă întreţin ? Mama mi-ar fi trimis ca să achit taxele, iar pentru cizme, haine şi pîine mi-aş fi putut cîştiga singur, cred ! Aveam meditaţii plătite cu cîte cincizeci de copeici. Uită-te la Razumihin, el munceşte ! Dar eram înrăit şi n-am vrut. Da, da, tocmai, *eram înrăit.* (Este o expresie bună !) Şi m-am ascuns în colţul meu ca un păianjen. Tu ai fost în vizuina mea, ai văzut... Ştii tu, Sonia, că tavanele joase şi odăile strîmte înăbuşesc mintea şi inima ? O, cît de mult am urît vizuina aceea ! Şi totuşi nu voiam să ies din ea. Nu voiam anume ! Nu ieşeam zile de-a rîndul, nu voiam să muncesc, nici măcar să mănînc, zăceam într-una. Dacă Nastasia îmi aducea ceva — mîncam, dacă nu-mi aducea — trecea ziua şi aşa ; eram prea înrăit ca să cer ceva. Noaptea nu aveam lumină, zăceam în întuneric ; ar fi trebuit să muncesc ca să-mi cîştig bani de lumînări, şi eu nu voiam.

Renunţasem să învăţ şi mi-am vîndut cărţile ; pe masa mea, pe notiţe şi caiete şi acum e un strat de praf gros de un deget. Îmi plăcea mai bine să zac şi să mă gîndesc. Şi m-am tot gîndit... Şi am visat, am visat lucruri ciudate, fel de fel, dar ce să mai vorbim despre ele ! Apoi a început să mi se năzară că... Nu, n-a fost aşa ! Iarăşi nu povestesc aşa cum a fost ! Vezi tu, mă întrebam atunci : de ce sînt atît de prost, de ce, dacă ceilalţi sînt proşti şi eu ştiu sigur că sînt proşti, nu caut să fiu mai deştept decît ei ? Mai tîrziu, Sonia, am înţeles că, dacă aştepţi ca toată lumea să ajungă să fie deşteaptă, ar trebui să aştepţi un timp nesfîrşit... Apoi, am mai înţeles că asta nu se va întîmpla niciodată, că oamenii nu se vor schimba, că nimeni nu va putea să-i tranforme şi că degeaba ţi-ai pierde timpul, încercînd acest lucru ! Da, aşa este ! Asta este legea lor... Sonia ! Ştiam că acela care are putere, care are mintea şi sufletul tare, acela domneşte peste ceilalţi ! Cine cutează mult, acela are dreptate în ochii lor. Cine îi înfruntă şi îi dispreţuieşte, acela ajunge la ei legiuitor, şi cu cît cutează mai mult, cu atît e mai respectat. Aşa a fost totdeauna şi aşa va fi mereu ! Trebuie să fii orb ca să nu vezi asta !

Spunînd toate acestea, Raskolnikov, deşi se uita la Sonia, nu se mai îngrijea dacă ea înţelege sau nu. Febra îl stăpînea în întregime. Părea cuprins de o exaltare întunecată. (Într-adevăr, trecuse prea multă vreme de cînd nu mai vorbise cu nimeni.) Sonia înţelese că această filozofie lugubră ajunsese credinţa şi legea lui.

— Atunci, Sonia, am înţeles, urmă el, exaltat, că puterea nu se dă decît aceluia care îndrăzneşte să se aplece şi s-o ridice. Asta este totul : e de ajuns să cutezi ! Mi-a venit atunci în minte o idee, pentru prima oară în viaţa mea, o idee pe care n-o mai întîlnisem niciodată la nimeni înainte ! La nimeni ! Din ziua cînd mi-am dat seama de acest adevăr, limpede ca lumina zilei, m-am mirat cum nu îndrăznesc oamenii să treacă peste unele piedici absurde, să le apuce pur şi simplu de coadă şi să le dea deoparte ! Şi eu... eu am vrut *să cutez,* şi am ucis... n-am vrut decît să cutez, Sonia, asta-i cauza !

— Taci, o, taci ! strigă Sonia, dînd din mîini. Te-ai depărtat de Dumnezeu şi Dumnezeu te-a lovit, te-a lăsat pe mîna diavolului !

— Ascultă, Sonia, cînd zăceam în întuneric şi mi se năzăreau toate acestea, diavolul mă ispitea ? Ce zici ?

— Taci ! Nu rîde, necredinciosule, nu înţelegi nimic, nimic ! O, Doamne ! Nu înţelege nimic, nimic !

— Taci, Sonia, eu nu rîd, ştiu că mă îndemna diavolul. Taci, taci, Sonia ! repetă el, sumbru şi stăruitor. Ştiu tot. M-am gîndit la toate acestea, mi le-am spus de o mie de ori pe cînd zăceam acolo, în întuneric... Toate acestea le-am dezbătut cu mine însumi, toate, pînă la cel mai mic amănunt, şi ştiu tot, tot ! Ah ! Dacă ai şti cît m-a plictisit sofisticăria asta ! Voiam să uit şi să încep totul de la capăt, să încetez cu argumentările ! Ai putea tu să crezi că am pornit ca un zăpăcit, nebuneşte ? Am pornit după matură chibzuinţă şi tocmai asta m-a nenorocit ! Crezi tu că nu mi-am dat seama ? Cînd îmi puneam întrebări, de pildă : dacă am dreptul la putere, ştiam perfect că nu am dreptul, prin simplul fapt că-mi puneam întrebarea, sau cînd mă întrebam dacă o făptură omenească este un păduche, ştiam bine că *pentru mine* nu este, ci este un păduche numai pentru acela căruia nici nu i-ar fi trecut prin minte să-şi pună asemenea întrebări şi care porneşte de-a dreptul, fără să-şi bată capul cu aceste lucruri... Numai faptul că m-am canonit atîtea zile cu întrebarea : „S-ar fi hotărît Napoleon s-o ucidă sau nu ?“ era de ajuns ca să-mi dovedească limpede că nu sînt Napoleon... Am trecut prin tot chinul sofisticăriei şi am vrut să scap de asta : am vrut să ucid fără cazuistică, să ucid pentru mine, numai pentru mine ! N-am vrut să mă mint nici măcar în privinţa asta ! N-am ucis ca s-o ajut pe mama, astea-s vorbe ! N-am ucis, ca, obţinînd mijloace şi putere, să ajung binefăcătorul omenirii. Nu pentru asta ! Am ucis, şi atîta tot ; am ucis pentru mine şi, în clipa aceea, desigur, îmi era indiferent dacă am să ajung binefăcătorul omenirii sau am să fiu toată viaţa ca un păianjen care-şi prinde victimele în plasă şi le suge tot sîngele !... N-a fost banul motivul principal cînd am ucis. Sonia, altceva m-a îndemnat... Acum văd asta. Înţelege-mă : dacă ar fi să reîncep, poate n-aş mai face-o, dar atunci eram împins să aflu, voiam să ştiu, să-mi dovedesc cît mai repede dacă sînt şi eu păduche ca ceilalţi, sau sînt un om în toată puterea cuvîntului. Dacă voi putea să trec peste unele piedici ? Dacă voi cuteza să mă aplec şi să ridic de jos puterea ? Dacă sînt o făptură tremurătoare sau am *dreptul*...

— Să ucizi ? Dacă ai dreptul să ucizi ? strigă Sonia, împreunîndu-şi palmele.

— E-eh, Sonia! strigă el, iritat; vru să obiecteze ceva, dar se stăpîni, disprețuitor. Nu mă întrerupe, Sonia! N-am vrut decît să-ți dovedesc un singur lucru: că diavolul m-a împins atunci să mă duc acolo și abia după aceea m-a făcut să înțeleg că n-am avut dreptul să fac acel lucru, fiindcă sînt un păduche ca toți ceilalți! Și-a bătut joc de mine și de aceea am venit acum la tine! Halal oaspete! Dacă n-aș fi fost un păduche, aș fi venit eu la tine? Ascultă: cînd m-am dus atunci la bătrîna aceea, m-am dus numai *să încerc*... Să știi asta!

— Și ai ucis! Ai ucis!

— Dar cum am ucis? Așa se ucide? Așa se duce cineva să ucidă, cum m-am dus eu atunci? Am să-ți spun odată și odată cum a fost... Și oare pe babă am ucis-o? M-am ucis pe mine! Acolo, pe loc, m-am ucis pe mine, pe veci! Iar pe baba aceea a ucis-o diavolul, nu eu... Ajunge, ajunge, Sonia, destul! Lasă-mă! strigă el cu un glas sfîșietor. Lasă-mă!

Își sprijini coatele de genunchi și își strînse capul în palme, ca într-un clește.

— Ce suferință! gemu Sonia.

— Acum, ce să fac, spune?! întrebă el deodată, ridicînd capul și privind-o, cu fața răvășită de disperare.

— Ce să faci?! strigă ea, sărind deodată de la locul ei, și ochii ei, pînă atunci plini de lacrimi, străluciră puternic. Scoală-te! (Ea îl apucă de umăr; el se ridică, privind-o aproape înmărmurit.) Du-te acum, chiar în clipa asta, la o răscruce de drumuri, închină-te adînc, sărută mai întîi pămîntul pe care l-ai pîngărit, apoi închină-te în cele patru zări, în fața lumii întregi, și spune tare, să audă toți: „Eu am ucis!" Atunci Dumnezeu are să-ți redea viața. Ai să te duci? Ai să te duci? întrebă ea, tremurînd toată ca într-un acces, apucîndu-l de mîini, strîngîndu-i-le tare în mîinile ei și învăluindu-l cu privirea ei de foc.

El se miră, păru uimit chiar de exaltarea ei neașteptată.

— Vrei să merg la ocnă, Sonia? Să mă predau? întrebă el, posomorît.

— Primește suferința și ispășește-ți vina cu ajutorul ei, asta trebuie să faci.

— Nu, n-am să mă duc să mă predau, Sonia.

— Și de trăit? Cum ai să trăiești? Cum ai să trăiești? exclamă ea. Oare poate cineva să trăiască astfel? Cum ai să dai

ochii cu mama ta ? (Vai, ce au să se facă, ce au să se facă ele acum ?) Dar ce tot îndrug ! Tu le-ai şi părăsit, ai rupt legăturile cu ele ! O, Doamne ! strigă ea. Ştie şi el singur toate astea ! Cum, cum să trăieşti cu inima pustiită ? Ce are să se întîmple de acum înainte cu tine ?

— Eşti un copil, Sonia ! rosti el încet. Cu ce m-am făcut vinovat în faţa lor ? Pentru ce să mă duc să mă predau ? Ce să le spun acestor oameni ? Toate acestea nu-s decît un miraj... Ei extermină milioane de oameni şi încă socotesc asta drept o virtute. Sînt nişte escroci şi nişte ticăloşi, Sonia !... N-am să mă duc la ei. Ce le-aş putea spune ? Că am ucis şi n-am îndrăznit să iau banii, că i-am ascuns sub o piatră ? adăugă el, zîmbind sarcastic. Păi au să rîdă de mine, au să zică că-s un prost că nu i-am luat. Laş şi prost ! Ei n-au să înţeleagă nimic, nu sînt în stare să înţeleagă. Pentru ce să mă duc să mă predau ? Nu, n-am să mă duc. Eşti un copil, Sonia...

— Ai să te chinuieşti, ai să te chinuieşti de moarte, repeta ea, întinzînd spre el braţele cu nespusă rugă.

— Se prea poate să mă fi *calomniat,* spuse el întunecat, pradă gîndurilor, poate că mai sînt *încă* om şi nu un păduche, şi m-am grăbit să mă condamn singur... Am să lupt *încă.*

Îşi crispă buzele într-un zîmbet plin de îngîmfare.

— Să duci povara asta ? ! O viaţă întreagă, o viaţă întreagă ? !...

— Am să mă obişnuiesc... rosti el, posomorît. Ascultă, urmă el peste o clipă, ajunge cu văicărelile, trebuie să vorbim serios : am venit să-ţi spun că sînt căutat, că vor să mă prindă...

— Vai ! exclamă Sonia, îngrozită.

— De ce strigi ? Vrei să mă duc la ocnă şi te sperii ? Dar ascultă bine : n-am să mă dau bătut. Am să lupt şi ei n-au să izbutească nimic. Nu au dovezi. Ieri am trecut printr-o mare primejdie şi m-am crezut pierdut ; astăzi însă lucrurile s-au îndreptat. Toate probele pe care le au sînt ca două tăişuri, adică le pot întoarce în folosul meu (pricepi ?), şi am să le întorc ; fiindcă acum am învăţat... Dar ei probabil au să mă bage totuşi la închisoare. Să nu fi fost o anumită întîmplare, poate că m-ar fi băgat încă astăzi, e aproape sigur că m-ar fi băgat ; se prea poate chiar ca *totuşi* să mă aresteze astăzi... Dar asta nu înseamnă nimic, am să stau cît am să stau şi or să-mi dea drumul... pentru că nu au nici o dovadă serioasă împotriva mea şi nici

n-au să aibă, ţi-o jur. Iar ceea ce au, nu e de ajuns ca să poată condamna un om. Şi acum, destul... Am vrut să ştii... Cu sora şi cu mama am să caut să fac în aşa fel ca să le conving că n-a fost nimic, ca ele să nu se sperie... De altfel, mi se pare că sora mea este asigurată acum... prin urmare şi mama... Asta-i tot. Dar să fii prudentă. Ai să vii la mine la închisoare cînd am să fiu acolo ?

— Am să vin ! Am să vin !

Şedeau amîndoi alături, trişti, zdrobiţi, ca doi oameni aruncaţi după furtună pe un ţărm pustiu. El se uita la Sonia, îşi dădea seama cîtă dragoste revărsa ea asupra lui şi, ciudat : simţi că-i vine greu, că este dureros să fii atît de iubit. Da, era o senzaţie ciudată şi dureroasă ! Venise la Sonia, simţind că singura nădejde, singurul adăpost erau în ea ; se gîndise să-şi aline cît de cît chinul şi acum, cînd toată inima ei se îndrepta spre el, îşi dădu seama că este mult mai nefericit ca înainte.

— Sonia, zise el, mai bine să nu vii la mine cînd am să stau în închisoare.

Sonia nu-i răspunse ; plîngea. Se scurseră cîteva clipe.

— Ai cruce ? întrebă ea pe neaşteptate, ca şi cum şi-ar fi adus deodată aminte. La început el nu înţelese întrebarea. Nu ai, nu-i aşa ? Ia, ia-o pe asta, de chiparos. Eu am alta, de aramă, de la Lizaveta. Noi am schimbat crucile cu Lizaveta, ea mi-a dat-o pe a ei, iar eu i-am dat iconiţa mea. Acum am s-o port pe a Lizavetei, iar asta ţi-o dau ţie. Ia-o... e a mea !A mea ! îl rugă ea. O să mergem să ispăşim împreună şi împreună o să ducem crucea !...

— Dă-mi-o ! zise Raskolnikov. N-ar fi vrut s-o necăjească. Dar îşi retrase brusc mîna pe care o întinsese să ia cruciuliţa. Nu acum, Sonia. Mai bine mai tîrziu, adăugă el ca s-o liniştească.

— Da, da, mai bine, mai bine, răspunse ea cu căldură. Cînd ai să mergi să-ţi ispăşeşti pedeapsa, atunci ai s-o pui. Ai să vii la mine, am să ţi-o atîrn de gît, o să ne rugăm împreună şi o să mergem.

În clipa asta cineva bătu de trei ori în uşă.

— Sofia Semionovna, pot să intru ? se auzi o voce binecunoscută şi politicoasă.

Speriată, Sonia se repezi la uşă. Chipul bălan al domnului Lebeziatnikov se ivi în prag.

V

Părea foarte tulburat.

— Am venit la dumneata, Sofia Semionovna. Iertaţi-mă... Erám sigur că am să vă găsesc aici... spuse el deodată lui Raskolnikov. Adică n-am crezut nimic... în acest gen, dar tocmai am crezut... Katerina Ivanovna a înnebunit, o scurtă el, întorcîndu-se spre Sonia şi părăsindu-l pe Raskolnikov. Sonia scoase un ţipăt. Adică cel puţin aşa pare. De altfel... Nu ştim ce să facem, asta este ! S-a înapoiat, cred că a fost alungată de nu ştiu unde, poate chiar bătută... cel puţin aşa pare... A alergat la şeful lui Semion Zaharîci şi nu l-a găsit acasă ; lua masa la alt general... Şi, închipuiţi-vă, a alergat acolo unde lua el masa... la acest al doilea general şi, închipuiţi-vă... a insistat atît pînă l-au chemat pe şeful lui Semion Zaharîci şi încă mi se pare că l-a ridicat de la masă. Vă puteţi închipui ce s-a petrecut acolo. A fost, firește, alungată ; iar ea povestește că l-a batjocorit şi că i-a aruncat cu ceva în cap. Era în stare... cum de n-au arestat-o — nu înţeleg ! Acum povestește toate acestea cui vrea s-o asculte, şi Amaliei Ivanovna, dar e greu de înţeles ce spune, ţipă, se dă cu capul de pereţi... Ah, da : ţipă că, deoarece toată lumea a părăsit-o, are să ia copiii şi are să iasă în stradă, că ea are să ducă flaşneta, iar copiii au să joace şi au să cînte, şi că şi dînsa are să joace şi are să strîngă bani, şi are să se ducă în fiecare zi sub ferestrele acelui general... „Să vadă, zice, cum umblă să cerşească în stradă copiii de familie bună ai unui tată funcţionar !"... Bate copiii, ei plîng. O învaţă pe Lenia să cînte *Sătucul*, pe băieţel să joace, pe Polina Mihailovna de asemenea, le ciopîrţeşte toate hainele ; le face nişte tichii cum au actorii ambulanţi ; vrea să ia ligheanul ca să bată în el, să ţină loc de muzică... Nu ascultă de nimeni... Nu vă puteţi închipui ce se petrece ! N-o putem lăsa aşa !

Lebeziatnikov ar mai fi vorbit mult şi bine, dar Sonia, care-l ascultase cu răsuflarea tăiată, îşi apucă deodată mântăluţa, pălărioara şi fugi afară din odaie, îmbrăcîndu-se din mers. Raskolnikov ieşi după ea. Lebeziatnikov îl urmă.

— Nici vorbă că şi-a pierdut minţile ! îi spuse, mergînd împreună pe stradă. N-am vrut s-o sperii pe Sofia Semionovna şi de aceea am spus „pare", dar nu există nici o îndoială în această privinţă. Se zice că bolnavilor de oftică le apar tubercule pe

creier ; păcat că nu cunosc medicina. Am încercat, de altfel, s-o conving pe Katerina Ivanovna, dar nu vrea să asculte nimic.

— I-ai vorbit despre tubercule ?

— Adică nu le-am numit tocmai astfel. Şi apoi, ea tot n-ar fi înţeles. Dar uite ce spun eu : dacă-l convingi logic pe un om că, de fapt, nu are motiv să plîngă, el încetează de a mai plînge. Asta-i clar. Eşti şi dumneata convins de asta, nu-i aşa ?

— Dacă ar fi aşa, prea ar fi uşoară viaţa, răspunse Raskolnikov.

— Dă-mi voie, dă-mi voie ! De bună seamă, pentru Katerina Ivanovna este destul de greu de înţeles ; dar ştii dumneata că la Paris au şi avut loc experienţe serioase relativ la posibilitatea de a vindeca nebunii numai şi numai prin argumentare logică ? Un profesor de acolo, care a murit de curînd, un om de ştiinţă foarte serios, şi-a închipuit că asta ar fi o metodă de tratament. Ideea de bază este că, de fapt, nebunii nu au o deficienţă organică specială, ci că nebunia ar fi, cum s-ar zice, o greşeală de logică, o greşeală de judecată, o părere greşită asupra lucrurilor. El l-a contrazis treptat pe bolnav şi, închipuieşte-ţi, se zice că a avut rezultate bune ! Dar deoarece concomitent folosea şi duşurile, rezultatele tratamentului sînt desigur oarecum îndoielnice... Cel puţin aşa pare...

Raskolnikov nu-l mai asculta de mult. Ajuns în dreptul casei sale, îl salută numai din cap, şi coti sub boltă. Lebeziatnikov se dezmetici şi alergă mai departe.

Raskolnikov intră în odăiţa lui şi se opri în mijlocul ei. „Pentru ce m-am întors aici ?“ Privi tapetul acela gălbui, jerpelit, praful, divanul... Din curte se auzea un ciocănit neîncetat, răsunător ; părea că cineva bătea undeva ceva, poate un cui... Se apropie de fereastră, se ridică pe vîrfuri şi cercetă multă vreme, cu o atenţie încordată, curtea. Dar curtea era goală şi cel care bătea nu se vedea. În stînga, în celălalt corp de casă, ici-colo se zăreau ferestre deschise ; pe pervazuri erau ghivece cu muşcate firave. Afară erau întinse rufe, la uscat... Toate acestea le cunoştea pe de rost. Se întoarse şi se aşeză pe divan.

Niciodată, niciodată încă nu se simţise atît de îngrozitor de singur !

Da, simţi din nou că poate, într-adevăr, va începe s-o urască pe Sonia şi tocmai acum, după ce o făcuse şi mai nenorocită. „Pentru ce m-am dus la ea ? Să-i cerşesc lacrimile ? Ce nevoie s-o fac să sufere şi pe dînsa ? Ah, ce ticăloşie !“

— Am să rămîn singur, rosti el deodată cu hotărîre, şi ea n-are să vină să mă vadă la închisoare !

Peste cinci minute îşi ridică fruntea şi zîmbi straniu. Un gînd ciudat îi trecu prin minte : „Poate că la ocnă mi-ar fi într-adevăr mai bine", se gîndi el.

Nu ar fi putut spune cîtă vreme a stat în odaia lui, cu capul plin de un vălmăşag de gînduri nedesluşite. Deodată, uşa se deschise şi Avdotia Romanovna intră în odaie. Ea mai întîi se opri şi-l privi din prag, aşa cum se uitase el adineauri la Sonia, apoi intră şi se aşeză în faţa lui, pe scaun, pe locul unde şezuse şi ieri. El o privea tăcut, fără gînduri.

— Nu te supăra, frate, am venit doar pentru o clipă, zise Dunia.

Faţa îi era îngîndurată, dar nu aspră. Privirea senină, potolită. El vedea că venise la el cu dragoste.

— Frate, eu ştiu acum tot, *tot*. Dmitri Prokofici mi-a explicat şi mi-a povestit tot. Eşti urmărit şi chinuit din pricina unor bănuieli absurde şi mîrşave... Dmitri Prokofici mi-a spus că nu există nici o primejdie şi că tu degeaba îţi faci atîta sînge rău. Eu cred însă altfel şi *înţeleg pe deplin* indignarea ta, şi chiar mă tem că acest lucru ar putea să lase urme pentru toată viaţa în sufletul tău. Iar că ne-ai părăsit, eu nu te judec, nu îndrăznesc să te judec, te rog chiar să mă ierţi că te-am dojenit ieri. Îmi dau seama că, dacă aş fi în locul tău, cu o durere atît de cumplită în suflet, poate că m-aş depărta şi eu de toată lumea. Mamei n-am să-i spun nimic *despre toate acestea,* dar am să-i vorbesc necontenit despre tine şi am să-i spun din partea ta că ai să vii curînd. Nu te necăji pentru ea ; *eu* am s-o liniştesc ; dar caută şi tu să n-o faci să sufere, vino din cînd în cînd ; gîndeşte-te că este mama ta ! Iar acum, eu am venit numai ca să-ţi spun, încheie Dunia, sculîndu-se de pe scaun, că în cazul cînd ai avea nevoie de mine pentru orice lucru... eu sînt gata să-mi dau şi viaţa pentru tine... atunci cheamă-mă şi am să vin. Rămîi cu bine !

Fata se răsuci pe călcîie şi se îndreptă spre uşă.

— Dunia ! o opri Raskolnikov (se sculă şi se apropie de dînsa). Acest Razumihin, Dmitri Prokofici, este un om foarte bun.

Dunia roşi uşor.

— Şi ? întrebă ea peste o clipă.

— Este un om muncitor, priceput, cinstit, capabil de o dragoste mare... Rămîi cu bine, Dunia.

Dunia se aprinse la față, apoi se neliniști.

— Dar oare ne despărțim pentru totdeauna, frate? E ca un testament pe care mi-l lași!

— N-are a face... rămîi cu bine.

El se întoarse și se apropie de fereastră. Ea rămase locului, îl privi cu neliniște și ieși foarte răscolită.

Nu, el n-o privise cu răceală. A fost o clipă (cea din urmă) cînd dorise nebunește s-o strîngă tare în brațe, *să-i spună adio și să-i spună tot,* dar nici mîna nu îndrăznise să i-o întindă.

„Mai tîrziu s-ar putea să se înfioare la gîndul că am îmbrățișat-o *acum,* sau are să spună că i-am furat sărutul! Dar ar putea *ea* să îndure o asemenea mărturisire? adăugă el peste cîteva clipe în gîndul lui. Nu, n-ar putea să îndure; *astfel* de femei nu pot îndura! Femeile ca ea nu pot niciodată..."

Și se gîndi la Sonia.

O adiere răcoroasă veni pe fereastră. Afară lumina scădea. Își luă brusc șapca și ieși.

Firește, el n-avea cum și nici nu voia să-și vadă de sănătate. Dar spaimele acestea neîncetate, groaza aceasta lăuntrică nu puteau să nu lase urme. Și dacă nu zăcea încă în delir era poate datorită numai puterii nervoase pe care i-o dădea deocamdată această necontenită frămîntare lăuntrică.

Rătăci fără nici un scop. Soarele scăpătă spre asfințit. O tristețe nesfîrșită, stranie începuse să-și facă loc în ultimul timp în sufletul lui; tristețea aceasta nu era ascuțită, nici arzătoare, dar avea în ea ceva statornic, ceva de veci, presimțirea unor ani lungi de durere cumplită, rece, morbidă, presimțirea veșniciei *pe un metru de spațiu.* În amurg, această senzație îl chinuia de obicei și mai mult.

„Încearcă să te stăpînești și să nu faci vreo prostie, în starea asta stupidă de slăbiciune pur fizică, care depinde de un asfințit de soare! Ai să ajungi să te duci nu numai la Sonia, dar chiar și la Dunia!" murmură el, iritat.

Cineva îl strigă din spate. Se întoarse; Lebeziatnikov alerga spre el

— Închipuiește-ți că am fost la dumneata, te-am căutat peste tot. Închipuiește-ți că biata Katerina Ivanovna s-a ținut de cuvînt, și-a luat copiii și a plecat. Sofia Semionovna și cu mine cu greu am izbutit să-i găsim. Bate toba într-o tigaie și-i

silește pe copii să joace. Copiii plîng. Se opresc la răscruci, în fața dughenilor. Lumea, proastă, aleargă după ei. Vino.

— Și Sonia ?... întrebă, alarmat, Raskolnikov, grăbind după Lebeziatnikov.

— Și-a pierdut mințile cu totul. Adică nu Sofia Semionovna, ci Katerina Ivanovna ; de altfel, și Sofia Semionovna. Dar Katerina Ivanovna e complet dementă. A înnebunit de-a binelea, ți-o spun eu. Au să-i ia la poliție. Îți închipui ce efect are să aibă asupra ei... Acum sînt pe canal, lîngă podul N... aproape de locuința Sofiei Semionovna. Nu-i departe de aici.

Pe canal, nu departe de pod și numai la două case distanță de locuința Soniei, se înghesuia un grup de oameni, mai ales puștimea se aduna în goană de prin toate părțile. Glasul răgușit, spart al Katerinei Ivanovna se auzea încă de pe pod. Și, într-adevăr, era un spectacol destul de ciudat ca să trezească interesul trecătorilor de pe stradă. Katerina Ivanovna, în vechea ei rochie, peste care își pusese șalul ei verde de lînă și o pălărie de pai strîmbă, căzută pe o parte, părea într-o stare de încordare nervoasă ajunsă la paroxism. Era istovită și se sufoca. Fața ei suptă de ftizie părea și mai suferindă ca de obicei (în afară de asta, în stradă, în plin soare, ofticoșii par totdeauna mai bolnavi și arată mai rău decît în casă) ; dar starea de surescitare n-o părăsea, dimpotrivă, creștea cu fiecare clipă. Se repezea la copii, țipa la ei, îi îndemna, îi învăța de față cu lumea cum să joace și ce anume să cînte, încerca să le explice pentru ce trebuiau să facă toate acestea ; și fiindcă ei nu înțelegeau o apuca disperarea și îi bătea... Apoi, lăsînd totul baltă, se repezea la public ; dacă observa cîte un om mai bine îmbrăcat, care se oprise s-o privească, se grăbea să-i explice în ce grad de mizerie au ajuns copiii „dintr-o familie bună, s-ar putea spune aristocratică". Dacă auzea vreun rîs în mulțime, sau vreun cuvînt de atîțare se năpustea asupra neobrăzatului și începea să-l batjocorească. Unii rîdeau într-adevăr, alții dădeau din cap ; în general, toată lumea era curioasă să vadă pe nebună cu copiii speriați. Tigaia despre care pomenise Lebeziatnikov nu mai exista ; cel puțin Raskolnikov n-o văzu ; în schimb, Katerina Ivanovna bătea tactul cu palmele ei uscate, în timp ce o silea pe Polecika să cînte, iar pe Lenia și pe Kolea să joace ; uneori încerca și ea să țină isonul, dar de fiecare dată, la a doua notă o întrerupea o tuse chinuitoare, ceea ce din nou o făcea să dispereze, să-și blesteme tusea și chiar să

plîngă. Dar ceea ce o scotea mai ales din fire erau plînsetele și teama copiilor. Încercase să-i costumeze cum sînt îmbrăcați cîntărețiî și cîntărețele de stradă. Băiețelul purta un fel de turban roșu cu alb, el trebuind să reprezinte un turc. Pentru fetiță, nemaiavînd cu ce s-o costumeze, îi pusese numai pe cap o căciuliță împletită de lînă roșie (sau mai bine zis o tichie) rămasă de la răposatul Semion Zaharîci, iar în căciuliță îi înfipsese o pană albă de struț, care aparținuse odinioară bunicii Katerinei Ivanovna și care fusese pînă atunci păstrată în ladă, ca un suvenir scump de familie. Polecika era în rochița ei de toate zilele. Ea își privea mama cu sfială, pierdută, nu se dezlipea de ea și căuta să-și ascundă lacrimile ; bănuia că e nebună și se uita neliniștită de jur împrejur. Strada și mulțimea o înspăimîntau grozav. Sonia o urma pas cu pas pe Katerina Ivanovna, implorînd-o într-una cu lacrimi să se înapoieze acasă. Dar Katerina Ivanovna rămînea neînduplecată.

— Încetează, încetează, Sonia ! striga ea grăbit, sufocîndu-se și tușind. Nu știi singură ce ceri, ești ca un copil ! Ți-am spus că n-am să mă întorc înapoi la beținanca aceea de nemțoaică. Să vadă toată lumea, tot Petersburgul, cum cer de pomană copiii unui tată nobil, care o viață întreagă a muncit cinstit, cu credință, și care se poate spune că a murit la datorie. (Katerina Ivanovna avusese timpul să născocească această poveste și să creadă în ea orbește.) Să vadă acest general mizerabil cît de nenorociți sîntem ! Ce proastă ești, Sonia ! Și ce o să mîncăm acum, spune ? Te-am chinuit destul, nu mai vreau! Vai, Rodion Romanovici, dumneavoastră sînteți ! exclamă ea, zărindu-l pe Raskolnikov și repezindu-se la el. Explicați-i vă rog acestei prostuțe că ceea ce fac e lucrul cel mai cuminte ! Flașnetarii primesc bani, iar pe noi toată lumea are să ne recunoască, are să-și dea seama că sîntem o familie nobilă, orfană, aruncată în mizerie, cît despre ticălosul acela de general are să-și piardă locul, o să vedeți ! O să ne ducem în fiecare zi sub ferestrele lui, iar atunci cînd are să treacă împăratul, am să îngenunchez, am să împing înaintea lui copiii și am să-i spun : „Apără-i, tătuță !" Fiindcă el este tatăl tuturor orfanilor, el este milostiv, el are să ne apere, o să vedeți, iar pe generalul acela... Lenia ! *Tenez-vous droite !* * Tu, Kolea, ai să joci iarăși... îndată. De ce te smiorcăi ? Iar se smiorcăie ! De ce, de ce te

* Ține-te dreaptă ! (Fr.)

temi, prostuțule ? Doamne ! Ce să mă fac cu ei, Rodion Romanovici ? ! Dacă ați ști cît de nerozi sînt ! Ce pot să fac cu niște copii nerozi ca ai mei ? !...

Aproape plîngînd (ceea ce n-o împiedica să vorbească într-una foarte repede), îi arătă copiii care se smiorcăiau. Raskolnikov încercă s-o convingă să se înapoieze acasă și-i spuse chiar, făcînd apel la mîndria ei, că nu se cuvenea să umble pe străzi ca flașnetarii, cînd ea avea de gînd să deschidă un pension aristocratic pentru domnișoare de familie bună.

— Pension, ha-ha-ha ! Visuri deșarte ! strigă Katerina Ivanovna, sufocată de tuse după accesul ei de rîs. Nu, Rodion Romanîci, s-a dus visul ! Ne-au părăsit toți !... Și generalul acela mizerabil... Știți, Rodion Romanîci, i-am aruncat în cap o călimară, aceea care era acolo pe masă, alături de foaia pe care semnau toți ; am semnat și eu, și apoi i-am aruncat călimara în cap și am fugit. O, ce oameni ticăloși, ce ticăloșie ! Dar nu-mi pasă ; de acum înainte am să-i hrănesc singură, n-am să mă mai rog de nimeni ! Ajunge cît am chinuit-o ! (Și ea o arătă pe Sonia.) Polecika, arată-mi, cît am adunat ? Cum ? Numai două copeici ? O, cîrpănoșii ! Nu dau nimic, aleargă numai după noi cu limba scoasă ! Spuneți și dumneavoastră, de ce rîde neghiobul acela ? (Și ea arătă un om din mulțime.) Și toate astea numai din pricina lui Kolea, fiindcă e un nepriceput și trebuie să-mi bat capul cu el ! Ce vrei, Polecika ? Vorbește-mi franțuzește, *parlez moi français*. Te-am învățat doar, cunoști cîteva fraze !... Altfel cum vrei să se vadă că sîntem o familie nobilă, că sînteți niște copii binecrescuți, că nu semănăm cu ceilalți flașnetari ; doar noi nu reprezentăm pe străzi un „Petruşka" oarecare, ci cîntăm romanțe alese... Ah, da ! Ce să cîntăm ? Mă întrerupeți într-una și noi... vedeți, noi ne-am oprit aici, Rodion Romanîci, ca să alegem un cîntec, ceva ca să poată dansa Kolea... fiindcă, închipuiți-vă, nu ne-am pregătit de fel ; trebuie să ne înțelegem, să repetăm totul și apoi să mergem pe bulevardul Nevski, unde este mult mai multă lume din societatea înaltă, și vom fi imediat băgați în seamă. Lenia știe să cînte *Sătucul*... Dar tot *Sătucul* și iarăși *Sătucul*, toată lumea îl cîntă ! Noi trebuie să cîntăm ceva mult mai distins... Ei, ce ai găsit, Polia, barem tu dă-mi o mînă de ajutor ! Ah, de-aș avea memorie, mi-aș aminti îndată ! Doar nu putem cînta *Husare*,

ce te sprijini în sabia ta! Ah, să cîntăm franţuzeşte *Cinq sous!* * Doar v-am învăţat, v-am învăţat! Şi mai ales dacă o să cîntăm franţuzeşte, toată lumea are să vadă numaidecît că sînteţi copii de nobili şi asta are să fie mult mai înduioşător... Am putea să cîntăm *Malbrough s'en va-t-en guerre!* ** fiindcă este un cîntecel de copii şi se cîntă în toate casele bune, cînd se adorm copiii.

Malbrough s'en va-t-en guerre,
Ne sait quand reviendra... ***

începu ea să cînte...

— Nu, tot mai bine să cîntăm *Cinq sous!* Haide, Kolea, pune-ţi mai iute mînuţele în şold, iar tu, Lenia, învîrteşte-te în partea cealaltă. Eu şi Polecika o să cîntăm şi o să batem din palme!

Cinq sous, cinq sous,
Pour monter notre ménage... ****

— Khe, khe, khe! (O sufoca tusea.) Îndreaptă-ţi rochiţa, Polecika, ţi-au căzut bretelele, observă ea, răsuflînd greu printre accesele de tuse. Acum trebuie să fiţi cît mai corecţi şi delicaţi, ca toată lumea să vadă că sînteţi copii de casă bună. Am spus încă de pe atunci că corsajul trebuia croit mai lung, din două lungimi. Tu te-ai băgat atunci cu sfaturile tale, Sonia: „Mai scurt şi mai scurt" şi poftim, am pocit copilul, şi pace... Iar plîngeţi cu toţii? Vai, cît de proşti sînteţi! Hai, Kolea, începe mai iute, mai iute, mai iute... of, ce copil nesuferit!...

Cinq sous, cinq sous...

— Iar vine un soldat! Ei, ce vrei, spune!

Într-adevăr, un sergent de stradă îşi făcu drum prin mulţime. Dar, în aceeaşi clipă, un domn cu uniformă şi manta, un funcţionar serios de vreo cincizeci de ani, cu o decoraţie la gît (acest lucru îi făcu mai ales mare plăcere Katerinei Ivanovna şi-l impresionă pe sergent) se apropie şi-i întinse în tă-

---

* Cinci parale! (Fr.)

** Malbrough pleacă la război! (Fr.)

*** Malbrough pleacă la război. Nu se ştie cînd se va întoarce... (Fr.)

**** Cinci parale, cinci parale, ca să ne înjghebăm gospodăria... (Fr.)

cere o hîrtie verde de trei ruble. Fața lui exprima o sinceră compasiune. Katerina Ivanovna primi banii și se înclină politicos, puțin afectat.

— Vă mulțumesc, stimate domn, începu ea de sus, cauzele care ne-au împins... Ia banii, Polecika ! Vezi, mai există pe lume oameni nobili și mărinimoși, gata imediat să ajute o sărmană femeie de viță boierească, în nenorocire. Vedeți, stimate domn, sînt orfani de familie bună, s-ar putea spune cu cele mai aristocratice legături... Cît despre generalul acela mizerabil, ședea și mînca vînat... a bătut din picior fiindcă l-am deranjat... „Excelența-voastră, i-am spus, apărați orfanii, fiindcă, i-am zis, l-ați cunoscut foarte bine pe răposatul Semion Zaharîci și fiindcă fiica lui chiar în ziua morții sale a fost calomniată de cel mai mare ticălos dintre ticăloși..." Iarăși soldatul acela ! Apărați-mă, strigă ea funcționarului. Ce se tot bagă peste mine ? Am fugit de unul din Meșceanskaia... ei, spune, neghiobule, ce treabă ai cu noi ? !

— E interzis pe stradă ! Vă rog să nu faceți scandal !

— Tu faci scandal ! E ca și cînd aș umbla cu flașneta. Ce te privește ?

— Pentru flașnetă trebuie să aveți autorizație, iar dumneavoastră umblați așa și adunați lume. Unde aveți domiciliul?

— Ce autorizație ? urlă Katerina Ivanovna. Am înmormîntat azi pe bărbatul meu, ce autorizație vrei ? !

— Doamnă, doamnă, liniștiți-vă, începu funcționarul, să mergem, am să vă conduc acasă... Aici, în mulțime, nu se cade... sînteți bolnavă.

— Domnule, dragă domnule, nu știți nimic ! strigă Katerina Ivanovna, trebuie să mergem pe Nevski. Sonia ! Sonia ! Unde ești ? Plînge ! Dar ce aveți cu toții ?... Kolea, Lenia, încotro ? strigă ea deodată, speriată. Vai ce copii proști ! Kolea, Lenia, unde fugiți ? !...

Iată ce se întîmplase : Kolea și Lenia, speriați de mulțimea care-i înconjura și de purtarea neobișnuită a mamei lor, văzînd că vine și sergentul care voia să-i ia și să-i ducă nu știu unde, fură cuprinși de o spaimă nebună, se apucară de mîini, de parcă s-ar fi înțeles de mai înainte, și o luară la goană. Biata Katerina Ivanovna se repezi, țipînd și plîngînd, pe urmele lor. Era groaznic și ți se rupea inima de milă s-o vezi alergînd, plîngînd, gîfîind. Sonia și Polecika alergară după ea.

— Întoarce-i, întoarce-i, Sonia ! Vai, ce copii proşti şi nerecunoscători !... Polia, prinde-i... Numai pentru voi am...

Se poticni şi căzu din plină fugă.

— S-a lovit ! E plină de sînge ! O, Doamne ! strigă Sonia, aplecîndu-se deasupra ei.

Toată lumea se apropie, alergînd, toată lumea se înghesui în jurul lor. Raskolnikov şi Lebeziatnikov sosiră printre cei dintîi ; funcţionarul se grăbi să-i ajungă şi el, iar în urma lui, bodogănind, sergentul de stradă. „Eh !" dădu el din mîini, presimţind că va avea multă bătaie de cap.

— Împrăştiaţi-vă ! Împrăştiaţi-vă ! striga el, căutînd să îndepărteze lumea, care se înghesuia în jurul bolnavei.

— Îşi dă sufletul ! strigă cineva.

— A înnebunit ! rosti altul.

— Doamne-ndură-te de noi ! zise o femeie, făcîndu-şi cruce. Au prins pe fetiţă şi pe băieţel ? Ia te uită, îi aduce a mai măricică, i-a prins se vede... Auzi, zăpăciţii de ei !

Dar cînd lumea se uită mai bine la Katerina Ivanovna, îşi dădu seama că ea nu se lovise de piatră, în cădere, după cum crezuse Sonia, şi că sîngele care scălda caldarîmul năvălise din piept pe gură.

— Cunosc asta, am mai văzut aşa ceva, şopti funcţionarul către Raskolnikov şi Lebeziatnikov, asta-i oftică ; cînd sîngele porneşte astfel, înăbuşă bolnavul. Aşa i s-a întîmplat unei rude de ale mele, nu demult, am fost martor, a pierdut un pahar şi jumătate de sînge... aşa dintr-o dată... Dar ce-i de făcut ? Moare...

— Duceţi-o la mine, se rugă Sonia, locuiesc aproape ! În casa aceea, a doua de aici... Duceţi-o la mine, mai repede, mai repede !... se frămînta ea, alergînd de la unul la altul. Trimiteţi după doctor... O, Doamne !

Prin străduinţele funcţionarului, lucrul se făcu ; pînă şi sergentul ajută la transportarea Katerinei Ivanovna. Fu adusă în odăiţa Soniei, mai mult moartă decît vie, şi culcată pe pat. Hemoptizia nu încetase, dar bolnava începuse să-şi vină în fire. În odaie pătrunseră, în afară de Sonia, Raskolnikov şi Lebeziatnikov, funcţionarul şi sergentul, care împrăştie mai întîi publicul ajuns pînă în uşă. Polecika aduse, ţinîndu-i de mînă, pe Kolea şi pe Lenia, care tremurau şi plîngeau. Se adunase aproape întreaga familie a croitorului Kapernaumov : el însuşi, şchiop şi chior, avînd o înfăţişare stranie, cu părul şi favori-

tele țepoase ; soția lui, care părea speriată o dată pentru totdeauna, și cîțiva copii cu fețele înlemnite într-o mirare nesfîrșită, cu gurile deschise. În mijlocul acestui public răsări deodată Svidrigailov. Raskolnikov îl privi, uimit, neînțelegînd de unde apăruse, fiindcă nu-și amintea să-l fi văzut în mulțimea de pe stradă.

Se vorbea despre doctor și despre preot. Funcționarul îi șopti lui Raskolnikov că, pe cît se vede, nu mai este nevoie de doctor, dar dădu dispoziție să fie chemat unul. Kapernaumov alergă să-l aducă pe medic.

Între timp, Katerina Ivanovna își recăpătă suflarea, hemoptizia se oprise deocamdată. Privirea ei bolnavă, dar atentă și pătrunzătoare, se opri asupra Soniei, care-i ștergea cu batista broboanele de sudoare de pe frunte ; apoi ceru să fie ridicată mai sus. O așezară pe pat, sprijinind-o de o parte și cealaltă.

— Unde sînt copiii ? întrebă ea cu glasul slab. Tu i-ai adus, Polia ? O, prostuților !... De ce-ați fugit ?... Oh !

Sîngele îi mînjea încă buzele crăpate. Își roti privirile, cercetînd locul unde se afla.

— Va să zică așa locuiești tu, Sonia ! N-am fost niciodată la tine... și uite că totuși am ajuns... O privi cu durere. Te-am mîncat de vie, Sonia... Polia, Lenia, Kolea, apropiați-vă... Uite-i, Sonia, primește-i, îi trec în mîinile tale... mie îmi ajunge ! S-a sfîrșit mascarada !... Ha !... Culcați-mă, lăsați-mă măcar să mor liniștită... O culcară din nou pe pernă. Cum ? Preot ?... Nu-i nevoie... Ce, aveți o rublă de prisos ?... Eu nu am nici un păcat... Dumnezeu trebuie să mă ierte și așa... Știe el cît am suferit !... Și dacă nu mă iartă, atîta pagubă !

Delirul și agitația o cuprindeau din nou, din ce în ce mai tare. Uneori, tresărea, își rotea privirile prin odaie, recunoștea pe toți pentru o clipă ; dar, imediat, mintea i se întuneca, cuprinsă iarăși de delir. Respira greu, horcăind, ca și cum ar fi clocotit ceva în gîtlejul ei.

— I-am spus : „excelență !..." striga ea, trăgînd aerul în piept după fiecare cuvînt. Amalia Ludvigovna asta... vai, Lenia, Kolea ! Puneți mînuțele în șold, mai repede, mai repede, *glissez-glissez, pas de basque* *. Bate cu piciorușele... Trebuie să fii un copil grațios.

Du hast Diamanten und Perlen... [32]

---

* Alunecați, alunecați în pas de basc (pas vioi de dans). (Fr.)

Şi mai departe ? Ce bine ar fi să cîntăm asta... .

Du hast die schönsten Augen,
Mädchen, was willst du mehr ? *

Da, desigur, *was willst du mehr* — auzi, ce nerozii îndrugă nătăraul !... Ah, da, şi asta !

Zăceam, la ceasu-amiezii, într-o vale... [33]

Cît de mult îmi plăcea... Adoram romanţa asta, Polecika !... Ştii... tatăl tău... o cînta pe vremea cînd era logodit cu mine... Ce zile !... Ce bine ar fi s-o cîntăm şi noi ! Dar cum, cum vine... am uitat... aduceţi-mi aminte, cum vine ?...

Era grozav de agitată şi se tot străduia să se ridice. În cele din urmă, cu un glas înfiorător, răguşit şi întrerupt, sufocîndu-se la fiecare cuvînt, cu un aer din ce în ce mai speriat, începu :

Zăceam, la ceasu-amiezii, într-o vale
Din Daghestan, în piept cu-o rană grea...

— Excelenţă ! răcni ea deodată sfîşietor, vărsînd şiroaie de lacrimi. Apăraţi orfanii ! În amintirea ospitalităţii răposatului Semion Zaharîci !... S-ar spune chiar aristocratică !... Ha ! tresări, dezmeticindu-se deodată şi uitîndu-se cu un fel de groază la cei din jur, dar o recunoscu imediat pe Sonia. Sonia ! Sonia ! rosti ea blînd, cu duioşie, parcă mirată că o vede în faţa ei. Sonia, draga mea, şi tu eşti aici ? O ridicară din nou. Ajunge !... A bătut ceasul !... Adio, nefericito !... M-au dat gata ! A crăpat gloaba !... strigă ea cu amară disperare, şi capul i se prăbuşi pe pernă.

Căzu din nou în leşin, dar nu pentru mult timp. Capul cu faţa galbenă, palidă şi uscată, se răsturnă pe spate, gura se căscă, picioarele se întinseră spasmodic. Răsuflă adînc, adînc şi muri.

Sonia se lăsă peste trupul neînsufleţit, îl cuprinse în braţe şi încremeni cu capul pe pieptul uscat al răposatei. Polecika se lipi de picioarele maică-si, sărutîndu-le şi plîngînd cu hohote. Kolea şi Lenia, încă neînţelegînd ce s-a petrecut, dar presimţind că s-a întîmplat ceva groaznic, îşi petrecură mînuţele unul

* Tu ai cei mai frumoşi ochi,/ Fetiţă ce mai vrei ? (Germ.)

în jurul gîtului celuilalt şi, privindu-se ţintă în ochi, începură să urle ca la comandă. Amîndoi erau costumaţi încă : el purta turbanul, ea — tichia cu pana de struţ.

Cum se face că a ajuns deodată „diploma de merit" pe pat, alături de Katerina Ivanovna ? Era acolo, pe pernă ; Raskolnikov a văzut-o.

Acesta se apropie de fereastră. Lebeziatnikov se repezi la el.

— A murit ! zise Andrei Semionîci.

— Rodion Romanovici, aş vrea să vă spun două vorbe, spuse Svidrigailov, apropiindu-se de el.

Lebeziatnikov îi ceda locul imediat şi se retrase discret. Svidrigailov îl duse pe Raskolnikov, foarte mirat, într-un colţ mai îndepărtat.

— Toate aceste treburi, adică înmormîntarea şi celelalte le iau asupra mea. Ştiţi, e nevoie de bani, şi doar v-am spus că am bani de prisos. Pe copilaşii aceştia doi, şi pe Polecika, am să-i dau într-un orfelinat mai bun şi am să depun pe numele fiecăruia, pînă la majorat, o mie cinci sute de ruble, ca Sofia Semionovna să n-aibă grija lor. Şi pe dînsa am s-o scot din mocirlă, fiindcă este o fată bună, nu-i aşa ? Te rog deci pe dumneata să-i comunici Avdotiei Romanovna cum am întrebuinţat cele zece mii de ruble care îi erau destinate.

— Cu ce scop v-aţi apucat de binefaceri ? întrebă Raskolnikov.

— Uf, ce om bănuitor ! răspunse, rîzînd, Svidrigailov. Doar ţi-am spus că aceşti bani îmi sînt de prisos. Şi s-o fi făcut pur şi simplu din sentimente omeneşti, nu admiţi ? Doar ea n-a fost „un păduche" (şi el arătă cu degetul colţul unde zăcea moarta), ca o oarecare babă cămătăreasă. Admiteţi mai bine : „Lujin să trăiască şi să comită tot felul de mîrşăvii, şi Katerina Ivanovna să moară ?" Şi apoi, dacă nu le vin în ajutor şi „cu Polecika, se va întîmpla acelaşi lucru, fiindcă pentru ea altă cale nu există".

Spuse toate acestea cu un aer viclean, parcă făcînd cu ochiul, fără să-şi ia privirea de la Raskolnikov. Acesta păli şi îngheţă la auzul propriilor sale vorbe, pe care le spusese Soniei. Se dădu înapoi şi se uită sălbatic la Svidrigailov.

— De... de unde... ştii ? şopti el, abia răsuflînd.

— Păi eu locuiesc dincolo, după peretele acela, la madam Reslih. Aici şade Kapernaumov şi dincolo madam Reslih, o veche şi credincioasă prietenă. Sîntem vecini.

— Dumneata ?

— Eu ! urmă Svidrigailov, clătinîndu-se de rîs. Şi te pot încredinţa pe cuvînt de onoare, dragul meu Rodion Romanovici, că ai trezit în mine un interes cum nu m-am aşteptat. Ţi-am spus doar că o să ne împrietenim, ţi-am prezis acest lucru, şi uite că aşa şi este. Şi ai să vezi ce om de înţeles sînt. Ai să vezi că se poate trăi cu mine...

I

Raskolnikov căzu într-o stare ciudată : parcă îl învăluia o ceaţă şi-l despărţea de oameni, lăsîndu-l într-o singurătate apăsătoare, fără ieşire. Mult mai tîrziu, cînd îşi aducea aminte de această perioadă, îşi dădea seama că raţiunea i se întuneca uneori şi că asta a ţinut, cu scurte intervale de luciditate, pînă la catastrofa finală. Era absolut convins că greşise în multe privinţe ; bunăoară, îi scăpase de multe ori şirul cronologic al evenimentelor. Cel puţin cînd se străduia, mai tîrziu, să-şi amintească şi să-şi lămurească cele petrecute, trebuia să recurgă la ajutorul celor din jurul lui şi să judece ceea ce făcuse după informaţiile culese de la alţii. Încurca, de pildă, un fapt cu altul, sau credea că un lucru era urmarea unei întîmplări care nu exista decît în închipuirea lui. Uneori, se simţea năpădit de o neliniştе chinuitoare, bolnăvicioasă, care ajungea, treptat, pînă la o groază cumplită. Dar îşi amintea că avusese şi momente, ore, poate chiar zile cînd, dimpotrivă, cădea într-o apatie absolută, care nu se poate asemui decît cu indiferenţa totală ce cuprinde pe unii muribunzi. În general însă, în aceste zile, el căuta să se ferească parcă de-a înţelege clar situaţia ; unele fapte, care cereau o dezlegare imediată, îl apăsau în chip deosebit şi cît n-ar fi dat el să se poată descătuşa, să poată fugi de unele griji, a căror uitare, în situaţia în care se afla, ameninţa să-l ducă la pierzanie.

Mai ales îl neliniștea Svidrigailov : s-ar putea spune chiar că toate gîndurile i se opriseră asupra acestuia. Din clipa cînd auzise cuvintele atît de primejdioase și prea clar rostite de Svidrigailov în locuința Soniei, în ziua morții Katerinei Ivanovna, cursul normal al gîndurilor lui parcă se întrerupsese. Dar cu toate că acest fapt nou îl neliniștea grozav, Raskolnikov nu se grăbea să-l lămurească. Uneori, după ce rătăcea în vreun cartier îndepărtat și pustiu al orașului, se trezea într-un tractir neferocit, singur la masă, abia aducîndu-și aminte cum a ajuns acolo, și se gîndea deodată la Svidrigailov ; își dădea seama foarte limpede și neliniștitor că ar trebui să aibă cît mai repede o explicație decisivă cu acest om și să hotărască ce este de făcut. O dată, ajungînd dincolo de bariera orașului, își închipui chiar că-l aștepta pe Svidrigailov, că-i dăduse o întîlnire acolo. Altă dată, se trezi în zori culcat pe pămînt, într-un tufiș, aproape fără să știe cum a ajuns acolo. De altfel, în cele două-trei zile care au urmat după moartea Katerinei Ivanovna, el se întîlnise de două ori cu Svidrigailov acasă la Sonia, unde, fără nici un scop, intra totdeauna pentru o clipă. Cu aceste prilejuri, schimbaseră cîteva vorbe în treacăt, dar niciodată nu atinseseră punctul principal, ca și cum s-ar fi înțeles între ei că, deocamdată, trebuiau să tacă. Katerina Ivanovna zăcea încă în sicriu. Svidrigailov se ocupa de înmormîntare și avea multe alergături de făcut. Sonia era și ea foarte ocupată. La ultima lui întîlnire cu Svidrigailov, acesta îi spuse că demersurile lui în privința copiilor Katerinei Ivanovna au fost încununate de succes ; că, datorită relațiilor sale, obținuse admiterea celor trei copii în niște orfelinate foarte bune ; că banii depuși pe numele lor ajutaseră mult la aceasta, fiindcă se primeau mai bucuros copiii cu cîte un mic capital decît orfanii săraci. A adăugat și cîteva vorbe despre Sonia, i-a promis să treacă într-o zi pe la el și a pomenit că „ar dori să stea de vorbă ; că trebuiau neapărat să discute împreună despre unele lucruri care..." Acest schimb de cuvinte avusese loc pe palier. Svidrigailov îl privise țintă în ochi și deodată, după o scurtă tăcere, îi spusese, domolind glasul :

— Ce-i cu dumneata, Rodion Romanîci, parcă n-ai fi în apele dumitale ? Zău așa ! Te uiți și asculți, și totuși parcă n-ai înțelege nimic. Vino-ți în fire ! Trebuie să stăm puțin de vorbă amîndoi ; îmi pare rău că am atîtea de făcut și pentru

mine şi pentru alţii... Eh, Rodion Romanîci, adăugă el pe neaşteptate. Toţi oamenii au nevoie de aer, da, da, de aer... Şi asta mai înainte de toate !

Se dădu la o parte, ca să facă loc preotului şi diaconului care urcau scara. Veneau să facă slujba morţilor. Din ordinul lui Svidrigailov se slujea regulat de două ori pe zi. Svidrigailov îşi văzu de drum. Raskolnikov rămase locului, se gîndi puţin şi intră după preot în odaia Soniei.

Se opri în prag. Slujba abia începuse, domoală, solemnă, tristă. Gîndul la moarte şi senzaţia pe care ţi-o dă prezenţa unui mort în casă aveau pentru el, de totdeauna, din copilărie, ceva apăsător, îi dădeau un fel de groază mistică ; de altfel, nu mai asistase de mult la un prohod. Iar acesta de acum era deosebit de sfîşietor şi de jalnic. Se uita la copii : erau îngenuncheaţi în jurul sicriului ; Polecika plîngea. În spatele lor se ruga Sonia, plîngînd încet şi sfios parcă. „În ultimele zile nu s-a uitat nici o singură dată la mine şi nu mi-a spus o vorbă măcar", se gîndi el. Soarele lumina puternic odaia ; fumul de tămîie se ridica dens spre tavan ; preotul citea : „Odihneşte, Doamne, sufletul..." Raskolnikov rămase pînă la sfîrşitul slujbei. Binecuvîntînd şi luîndu-şi rămas bun, preotul aruncă o privire mirată în jurul său. După slujbă, Raskolnikov se apropie de Sonia. Ea îl apucă deodată de mînă şi-şi lipi capul de umărul lui. Acest gest spontan îl uimi nespus : „Cum ? Nici pic de silă, de groază ? Mîna ei n-a tresărit cîtuşi de puţin atingîndu-l !" Nesfîrşită uitare de sine. Cel puţin, aşa socotea el. Sonia n-a spus nici un cuvînt. Raskolnikov i-a strîns mîna şi a ieşit. Îşi simţea inima cumplit de grea. Dacă ar fi putut în clipa aceea să plece undeva, unde să fie singur de tot, chiar de ar fi trebuit să rămînă aşa o viaţă întreagă, s-ar fi socotit fericit. Dar în ultima vreme, deşi era mai tot timpul singur, n-ar fi putut afirma că este. Se întîmpla să plece afară din oraş, să iasă la drumul mare ; într-o zi, a ajuns chiar într-un crîng ; dar cu cît locul era mai pustiu, cu atît simţea mai tare lîngă el prezenţa nevăzută şi neliniştitoare a cuiva, prezenţă care nu atît îl speria, cît îl irita şi de aceea se grăbea să se întoarcă în oraş, să se piardă în mulţime, să intre în tractire, în berării ; se ducea la Tolkucii, în Sennaia, acolo îi era parcă mai uşor, şi se simţea mai singur. Într-o cîrciumă, pe înserate, auzi nişte cîntece ; şezu o oră întreagă să le asculte şi mai tîrziu îşi aminti că-i făcuse mare plăcere. Dar spre sfîrşit îl apucă

din nou neliniștea ; îl chinuia un gînd, ca o remuşcare : „Stau aici şi ascult cîntece, oare asta am eu de făcut?" îşi zise el. De altfel, îşi dădu numaidecît seama că nu-l neliniştea numai asta, că mai era ceva ce trebuia soluţionat fără întîrziere, dar acest ceva nu şi-l putea lămuri cu gîndul şi nici exprima cu vorba. Toate gîndurile se încurcau, se făceau ghem. „Nu, decît aşa, mai bine lupta ! Mai bine Porfiri... sau Svidrigailov... De m-ar chema mai iute, sau m-ar ataca din nou... Da ! da !" gîndea el. Ieşi din cîrciumă şi o luă aproape la goană. Gîndul la Dunia şi la mama lui îl aduse deodată într-o stare de .panică. În noaptea aceea, cu puţin înaintea zorilor, se trezi în nişte tufişuri din Krestovski Ostrov, tremurînd de frig, scuturat de friguri ; porni spre casă şi ajunse acolo dimineaţa, devreme. După cîteva ore de somn, frigurile îl lăsară, dar se sculă tîrziu : erau ceasurile două după-amiază.

Îşi aduse aminte că era ziua înmormîntării Katerinei Ivanovna şi se bucură că n-a asistat la ea. Nastasia îi aduse de mîncare ; mîncă şi bău cu multă poftă, aproape cu lăcomie. Capul îi era mai limpede şi parcă se simţea mai liniştit decît în ultimele trei zile. O clipă se gîndi cu mirare la accesele lui de panică. Apoi uşa se deschise şi intră Razumihin.

— A ! Mănîncă, va să zică nu este bolnav ! zise el, luînd un scaun şi aşezîndu-se la masă în faţa lui. Părea îngrijorat şi nu căuta să ascundă acest lucru. Vorbea cu vădită ciudă, dar potolit şi fără să ridice prea mult glasul. Părea să fi venit împins de un motiv deosebit foarte serios. Ascultă ! începu el dîrz. Eu mă las păgubaş de voi, duceţi-vă la naiba, la urma urmelor, fiindcă, după cît văd, îmi dau perfect seama că nu vă pot înţelege ! Te rog să nu-ţi închipui că am venit să te iscodesc. Puţin îmi pasă ! Nu vreau să te descos. Dacă te-ai apuca acum să-mi dezvălui tot, toate secretele voastre, poate că nici n-aş sta să te ascult, m-aş lăsa păgubaş şi aş pleca. Am venit numai ca să-mi dau seama, o dată pentru totdeauna, dacă eşti nebun sau nu ? Vezi tu, unii sînt convinşi (indiferent cine şi unde) că eşti nebun sau pe punctul de a înnebuni. Îţi mărturisesc că şi eu eram foarte înclinat să împărtăşesc această părere, în primul rînd, judecînd după faptele tale stupide şi în parte ticăloase (absolut inexplicabile), în al doilea rînd, după atitudinea pe care ai luat-o de curînd faţă de mama şi de sora ta. Numai un monstru şi un ticălos, sau un nebun ar putea să se poarte cu ele aşa cum ai făcut tu ; deci eşti nebun...

— Nu le-ai văzut de mult ?

— Adineauri. Tu nu le-ai văzut de atunci ? Unde-mi umbli, spune te rog, am fost la tine de trei ori. De ieri, mama ta e grav bolnavă. S-a îmbrăcat să vină la tine ; Avdotia Romanovna a încercat s-o reţină, dar n-a vrut s-o asculte. „Dacă e bolnav, zice, dacă-şi pierde minţile, cine să-l îngrijească dacă nu mama lui ?" Am venit aici toţi trei, fiindcă nu puteam s-o lăsăm singură. Pînă la uşă am tot implorat-o să se liniştească. Am intrat — şi tu nu erai acasă ; a stat aici, uite pe locul ăsta. A stat zece minute, şi noi în faţa ei, în tăcere. Apoi s-a sculat şi a zis : „Dacă iese din casă, înseamnă că e sănătos şi că şi-a uitat mama ; şi atunci nu se cuvine să-i calc pragul, ca să-i cerşesc o mîngîiere". S-a întors acasă şi a căzut la pat ; acum are febră. „Văd, zice, că pentru *drăguţa lui* are timp." Crede că *drăguţa* ta este Sofia Semionovna, logodnică sau iubită, nu ştiu. M-am dus imediat la Sofia Semionovna, fiindcă, frăţioare, voiam să aflu tot adevărul ; am intrat şi am dat peste un sicriu şi peste nişte copii care plîngeau. Sofia Semionovna le încerca rochiţele de doliu. Tu — nicăieri. M-am uitat, mi-am cerut scuze şi am plecat, i-am raportat toate acestea Avdotiei Romanovna. Prin urmare, presupunerea a fost falsă, n-ai nici un fel de *drăguţă*, şi rămîne mai probabilă ipoteza nebuniei. Dar tu şezi şi înghiţi rasol de vacă, de parcă n-ai fi mîncat de trei zile. Ce-i drept şi nebunii mănîncă, dar, cu toate că nu mi-ai spus nici un cuvînt, tu... nu eşti nebun ! Îmi pun capul la tăiat ! Sînt sigur că nu eşti nebun. Aşadar, lua-v-ar dracu pe toţi, fiindcă la mijloc este o taină, un secret ; iar eu n-am de gînd să-mi sparg capul cu secretele voastre. Am venit numai ca să te înjur, încheie el, sculîndu-se, să mă uşurez, încolo ştiu eu ce am de făcut.

— Şi ce vrei să faci ?

— Ce-ţi pasă, ce vreau eu să fac ?

— Bagă de seamă, ai să începi să bei !

— De unde... de unde ştii ?

— Ei, asta-i bună !

Razumihin tăcu o clipă.

— Tu ai fost totdeauna un om cu judecată şi niciodată, niciodată, n-ai fost nebun, rosti el deodată cu înflăcărare. Ai dreptate, am să încep să beau ! Rămîi cu bine !

Şi dădu să plece.

— Acum trei zile, mi se pare, am vorbit despre tine cu sora mea.

— Despre mine ! Dar... unde ai putut s-o vezi acum trei zile ? se opri Razumihin, pălind puţin ; se vedea uşor că inima lui încordată bătea prea tare.

— A venit singură, a stat aici şi a vorbit cu mine.

— Dînsa ? !

— Da.

— Şi ce i-ai spus... adică, vreau să zic, despre mine ?

— I-am spus că eşti un om foarte bun, cinstit şi muncitor. Că o iubeşti nu i-am spus, fiindcă asta o ştie şi singură.

— Ştie ?

— Asta-i bună ! Oriunde aş pleca, orice mi s-ar întîmpla, tu să rămîi pentru ele un fel de providenţă. Cum s-ar zice, eu ţi le încredinţez ţie, Razumihin. Ţi-o spun, fiindcă ştiu foarte bine cît de mult o iubeşti şi ştiu că ţi-e inima curată. Ştiu, de asemenea, că şi ea poate să te iubească şi că poate chiar te iubeşte. Acum hotărăşte singur, tu ştii mai bine, dacă trebuie sau dacă nu trebuie să începi să bei...

— Rodka... Vezi tu... Ei... Drace ! Dar tu unde vrei să pleci ? Vezi tu, dacă şi asta e un secret, fie ! Dar eu... eu am să aflu acest secret... Şi sînt sigur că nu este nimic grav, trebuie să fie nişte fleacuri, din care închipuirea ta a scos cine ştie ce parascovenii ! De altminteri, eşti un om tare de treabă ! Tare de treabă !...

— Tocmai am vrut să-ţi spun, dar tu m-ai întrerupt : ai judecat foarte bine adineauri, cînd ai spus că ai renunţat să cauţi să afli toate aceste mistere şi secrete. Lasă-le deoparte, nu te îngriji de asta. Lucrurile se vor descoperi la vremea lor, şi vei afla totul cînd va veni timpul. Ieri, cineva mi-a spus că omul are nevoie de aer, de aer ! Vreau să mă duc la el şi să-l întreb ce a vrut să spună cu asta.

Razumihin, foarte tulburat, chibzuia ceva.

„Este un conspirator politic ! Indiscutabil ! Şi se află în ajunul unui pas decisiv — asta-i sigur ! Altfel, nu poate fi, şi... şi Dunia ştie..." se gîndi el deodată.

— Va să zică la tine vine Avdotia Romanovna ! rosti el, scandînd cuvintele. Iar tu vrei să te vezi cu omul care zice că este nevoie de mai mult aer şi... prin urmare şi scrisoarea aceea... e tot ceva de felul ăsta, încheie el, vorbind mai mult pentru el însuşi parcă.

— Care scrisoare ?

— Avdotia Romanovna a primit astăzi o scrisoare care a neliniștit-o. A neliniștit-o grozav. Asta e sigur. Am început să-i vorbesc despre tine — și m-a rugat să încetez. Apoi... apoi a spus că poate o să ne despărțim în curînd, foarte curînd, pe urmă a început să-mi mulțumească cu multă căldură, nu știu pentru ce ; după care s-a dus în odaia ei și s-a încuiat.

— A primit o scrisoare ? întrebă din nou Raskolnikov, îngîndurat.

— Da ; tu nu știai nimic ? Hm !

Amîndoi tăcură

— Rămîi cu bine, Rodion. Eu, frățioare... a fost o vreme... dar nu, rămîi cu bine, vezi tu, a fost o vreme... Hai, rămîi cu bine ! Trebuie să plec. Și n-am să beau. Dă-o dracului de băutură... degeaba...

Ieși grăbit din odaie, dar abia închisese ușa după el, că o deschise din nou și zise, privind într-o parte :

— *A propos !* Îți amintești de asasinatul acela, ei, cu Porfiri, cu bătrîna ? Să știi că ucigașul a fost descoperit, a mărturisit singur și a dat toate probele. Închipuiește-ți, este unul din cei doi zugravi ; îți aduci aminte, cel pe care l-am apărat aici ? Toată scena aceea cu bătaia și rîsetele pe scară cu tovarășul lui, în timp ce portarul și cei doi martori urcau sus, o înscenase anume de ochii lumii. Cîtă viclenie, cîtă prezență de spirit la un mucos ca el ! Nici nu-ți vine să crezi ; dar el singur a explicat tot și a mărturisit tot. Ce zici de mine cum m-am lăsat prins ? După părerea mea, este un geniu al prefăcătoriei și ingeniozității, și-a creat cu genialitate alibiurile și, prin urmare, nu mai trebuie să ne mirăm de nimic ! Oare nu pot exista genii și de acest fel ? Iar faptul că n-a putut să-și joace rolul pînă la capăt și a mărturisit mă face să-l cred și mai mult. E mai verosimil... Dar cum m-am lăsat dus de nas ! Îmi ieșisem din fire pentru el !

— Spune-mi, te rog, de unde ai aflat toate acestea și de ce te interesează atît de mult ? întrebă Raskolnikov, vădit tulburat.

— Ei, asta e ! De ce mă interesează ! Ce întrebare !... Am aflat printre alții și de la Porfiri. Adică mai mult de la el am aflat.

— De la Porfiri Petrovici ?

— Da.

— Și ce... ce spune el ? întrebă Raskolnikov, speriat.

— Mi-a explicat foarte frumos. Mi-a explicat psihologic, în felul lui.

— A explicat ? El însuşi ţi-a explicat ?

— El, chiar el ; rămîi cu bine ! Am să-ţi mai spun unele lucruri altă dată, acum am treabă. A fost... da, a fost un moment cînd am crezut că... Dar să lăsăm asta ; altă dată!... Ce rost ar avea acum să încep să beau ? Vorbele tale m-au îmbătat şi fără vin. Sînt beat, Rodka ! Sînt beat fără să fi băut, hai, rămîi cu bine, am să vin curînd.

Şi Razumihin ieşi.

„Este un conspirator politic, asta-i indiscutabil, indiscutabil! hotărî în gîndul lui, coborînd încet scara. Şi a atras-o şi pe soră-sa în afacerea asta. E foarte, foarte potrivit cu firea Avdotiei Romanovna. Se întîlnesc... Şi chiar mi-a dat a înţelege, judecînd după unele lucruri pe care mi le-a spus ea... după unele vorbe mărunte.... şi aluzii, numai asta poate fi ! Altfel cum s-ar putea explica toată încurcătura asta ? Hm ! Şi eu am crezut că... O, Doamne, ce mi-a trecut prin cap ? Da, mi s-a întunecat mintea şi sînt vinovat în faţa lui ! Atunci în coridor, lîngă lampă, Rodea mi-a întunecat minţile ! Ptiu ! Ce gînd urît, grobian, ticălos, din partea mea ! Bravo, Mikolka, bine ai făcut că ai mărturisit... De altfel, cît de bine se explică acum tot ce a fost ! Boala lui de atunci, atitudinea lui atît de ciudată, chiar şi mai înainte de boală, mult mai înainte, la universitate ; cît de închis, cît de posomorît era întotdeauna... Dar ce înseamnă atunci scrisoarea aceea ? Şi aici poate că se ascunde ceva. De la cine o fi ? Bănuiesc... Hm. Nu, am să aflu tot."

Îşi aminti ceea ce îi spusese Raskolnikov despre Dunecika, şi înţelese, în sfîrşit, tot ; inima îi zvîcni cu putere în piept şi el o rupse la fugă.

Îndată după plecarea lui Razumihin, Raskolnikov se sculă, se întoarse spre fereastră, dădu într-un colţ, apoi într-altul, de parcă ar fi uitat cît de strîmtă îi este odaia şi... se aşeză din nou pe divan. Părea alt om ; iarăşi luptă — prin urmare, exista o ieşire !

„Da, prin urmare exista o ieşire ! Că prea s-au închis şi zăvorît toate, prea dureros îl încătuşau, strîngîndu-i mintea ca-ntru-un cleşte." De la scena cu Mikolka, în cabinetul lui Porfiri, începuse să se înăbuşe, fiindcă nu mai găsea ieşire din strîmtoare. După Mikolka, în aceeaşi zi, urmase scena cu So-

nia ; lucrul se petrecuse şi se încheiase altfel, cu totul altfel decît şi-ar fi putut închipui vreodată... prin urmare, se arătase slab, aşa, într-o clipă, pe de-a-ntregul slab ! A recunoscut atunci, de acord cu Sonia, şi a recunoscut sincer, că nu mai poate duce singur o asemenea povară ! Dar Svidrigailov ? Svidrigailov era o enigmă... care îl neliniştea, ce-i drept, dar parcă nu în aceeaşi măsură. Şi cu Svidrigailov va avea poate de luptat, dar cu el se putea găsi o portiţă de scăpare, pe cînd cu Porfiri... cu Porfiri era altceva.

Aşadar, Porfiri însuşi i-a explicat totul lui Razumihin, i-a explicat *psihologic !* Iarăşi a început cu blestemata lui psihologie ! Porfiri ? Dar cum putea Porfiri să creadă măcar o singură clipă că Mikolka este vinovat, după scena între patru ochi care se petrecuse între ei, înainte de venirea lui Mikolka, şi care nu îngăduia decît *o singură* explicaţie ? (În cursul acestor zile îşi amintise în treacăt şi fragmentar scena cu Porfiri Petrovici ; în întregime nu ar fi putut să îndure amintirea ei.) În timpul acelei scene, toate vorbele rostite, gesturile, privirile, unele lucruri spuse cu un anumit ton, în sfîrşit, limitele la care ajunseseră ei doi făceau de necrezut ca aşa-zisa mărturisire a lui Mikolka — pe care Porfiri l-a pătruns de la primul cuvînt, de la primul gest — să fi putut zdruncina din temelii o convingere atît de puternică.

Dar ce situaţie ! Pînă şi Razumihin a început să-l bănuiască ! Scena de lîngă lampa din coridor l-a pus pe gînduri. Şi el s-a repezit la Porfiri... „Dar ce i-a venit acestuia să-l ducă astfel de nas ? Cu ce scop a abătut atenţia lui Razumihin asupra lui Mikolka ? Este vădit că pregăteşte ceva ; are un gînd ascuns, dar care anume ? La drept vorbind, a trecut o bună bucată de vreme din dimineaţa aceea, prea mult timp şi nimic nu se aude, nici se arată, dinspre partea lui Porfiri Petrovici. Ei, ăsta poate fi un semn rău..."

Raskolnikov îşi luă şapca şi, după ce se gîndi bine, hotărî să iasă. Era prima zi, în tot acest răstimp, cînd se simţea pe deplin conştient. „Trebuie să isprăvesc cu Svidrigailov, se gîndi el, trebuie să isprăvesc cu orice preţ, cît mai repede ; pare-mi-se că şi acesta aşteaptă să vin singur la el." În clipa aceea, atîta ură îi umplu deodată inima obosită, că să fi putut să ucidă pe unul din ei, pe Porfiri sau pe Svidrigailov, n-ar fi stat la cumpănă s-o facă. Şi dacă nu chiar atunci, mai tîrziu în orice caz. „Vom vedea, vom vedea", repeta el în gînd.

Dar în momentul cînd deschise uşa spre palier se ciocni nas în nas cu Porfiri Petrovici în persoană. Acesta se pregătea să intre. O clipă, Raskolnikov rămase stană de piatră. Ciudat: nu se miră prea mult văzîndu-l şi aproape nu se sperie. Tresări numai, dar se stăpîni în aceeaşi clipă. „Poate că acesta-i deznodămîntul! Dar de ce s-a apropiat aşa tiptil, ca o pisică, şi eu n-am auzit nimic? Să fi tras cu urechea?"

— Nu te aşteptai la musafiri, Rodion Romanîci! exclamă, rîzînd, Porfiri Petrovici. De mult am vrut să vin la dumneata; acum, trecînd prin faţa casei dumitale, m-am gîndit: de ce n-aş intra pentru cinci minute să-l văd ce face? Aveai de gînd să pleci? N-am să te reţin. Doar să fumez o ţigară, dacă-mi dai voie...

— Ia loc, Porfiri Petrovici, ia loc, îşi pofti Raskolnikov musafirul, cu un aer atît de mulţumit şi de primitor că, desigur, s-ar fi minunat singur dacă ar fi putut să se vadă.

Cheltuia ultimele fărîme de putere ce-i mai rămăseseră în suflet. Astfel, uneori, un om prins de tîlhari trece cîte o jumătate de ceas printr-o groază de moarte, iar cînd simte cuţitul la os, îi piere pe loc orice spaimă. Se aşeză în faţa lui Porfiri şi-l privi ţintă, fără să clipească. Porfiri închise un ochi şi începu să-şi aprindă ţigara.

„Haide, vorbeşte odată, vorbeşte, îi spunea în gînd Raskolnikov, cu inima gata să-i sară din piept. De ce, de ce nu vorbeşti?"

II

— Rele-s ţigările astea! începu, în sfîrşit, Porfiri Petrovici, isprăvind de aprins ţigara şi scoţînd fumul din piept. Cît rău îmi fac, şi totuşi nu pot să mă las! Tuşesc, mă rîcîie în gît, mă sufoc. Ştii, sînt cam fricos, şi m-am dus zilele trecute la B. Ăsta pe fiecare bolnav îl consultă minimum o jumătate de ceas; l-a pufnit rîsul cînd s-a uitat la mine; m-a ciocănit, m-a ascultat. „Dumitale, zice, nu-ţi priieşte tutunul; ţi s-au dilatat plămînii." Dar cum să mă las de tutun? Cu ce să-l înlocuiesc? Nu beau, asta-i toată nenorocirea, he-he-he! Nenorocirea-i că nu beau! Toate-s relative în lumea asta, Rodion Romanîci, toate-s relative!

„Ce-i asta, iar începe cu şiretlicurile meseriei lui", se gîndi, dezgustat, Raskolnikov. Îşi aminti deodată, în întregime, scena

petrecută nu demult, la ultima lor întîlnire, şi acelaşi sentiment de ură îi năpădi ca un val sufletul.

— Am mai fost la dumneata acum două zile, seara, n-ai ştiut ? urmă Porfiri Petrovici, uitîndu-se prin odaie. Am intrat în camera asta. Treceam, ca şi azi, prin faţa casei şi m-am gîndit : hai să-i întorc vizita. Am venit şi am găsit camera deschisă ; m-am uitat, am aşteptat şi, fără s-o anunţ pe servitoarea dumitale, am plecat. Dumneata nu încui niciodată uşa ?

Obrazul lui Raskolnikov se întuneca tot mai mult. Porfiri părea că-i ghiceşte gîndurile.

— Am venit pentru o explicaţie, dragul meu Rodion Romanîci, da, pentru o explicaţie ! Îţi datorez o explicaţie, urmă el, zîmbind şi chiar lovindu-l uşor cu palma peste genunchi, dar aproape imediat faţa lui luă o înfăţişare serioasă, îngrijorată şi chiar tristă, spre mirarea lui Raskolnikov, care nu-l văzuse niciodată astfel şi nici nu bănuise măcar că ar putea avea o asemenea expresie. Ciudată scenă a avut loc ultima dată între noi, Rodion Romanîci. Ce-i drept, şi prima noastră întîlnire a fost poate cam ciudată ; însă atunci... Ei, dar acum e totuna ! Uite ce este, poate că am greşit faţă de dumneata — simt acest lucru. Adu-ţi aminte cum ne-am despărţit : eram amîndoi cu nervii încordaţi la maximum. N-am jucat cinstit, nu ne-am purtat cum se cuvine. Şi doar sîntem gentlemeni ; orice s-ar întîmpla, să nu uităm că sîntem gentlemeni, trebuie să înţelegem asta. Îţi aduci aminte cît de departe au mers lucrurile atunci... ne-am purtat aproape necuviincios.

„Ce-i asta ? Unde vrea să ajungă ?" se întreba, uluit, Raskolnikov, ridicînd capul şi făcînd ochii mari.

— Am socotit că acum este mai bine să jucăm deschis, urmă Porfiri Petrovici, dînd puţin capul pe spate şi lăsînd ochii în jos, ca şi cum n-ar fi vrut să-şi stingherească cu privirea victima de altădată şi parcă dispreţuindu-şi metodele şi şiretlicurile de mai înainte. Da, astfel de bănuieli şi astfel de scene nu trebuie să se repete. Mikolka ne-a adus atunci deznodămîntul, altfel nu ştiu unde am fi ajuns. Blestematul acela de tîrgoveţ şedea în odaia de alături ; îţi poţi închipui ? Dumneata desigur ştii acest lucru ; de altfel, sînt informat că el a venit după aceea la dumneata, dar ceea ce ai presupus atunci nu era adevărat : n-am trimis după nimeni şi nu dădusem încă nici o dispoziţie. Mă vei întreba : de ce nu dădusem nici o dispoziţie ? Cum să-ţi spun : evenimentele m-au luat oarecum prin surprindere. Abia

am apucat să trimit după portarii aceia (i-ai văzut, desigur, la plecare). Îmi venise o idee, îmi trecuse ca un fulger prin minte ; vezi dumneata, Rodion Romanîci, eu eram adînc convins atunci. Ei, mă gîndeam, chiar dacă, deocamdată, scap din mînă un fapt, în schimb am să prind de coadă altul, adică, cel puţin, n-am să scap ceea ce mă interesează pe mine. Eşti irascibil din fire, Rodion Romanîci, chiar foarte irascibil, şi pot să spun fără să mă laud, îţi cunosc într-o oarecare măsură însuşirile caracterului şi ale sufletului. Firește, ştiam şi atunci că nu se întîmplă totdeauna ca omul să se scoale deodată şi să-ţi trîntească în obraz tot adevărul, deşi asta se întîmplă uneori, mai ales dacă-l scoţi pe om din fire ; dar, în orice caz, foarte rar. Atîta lucru puteam să pricep şi eu. Dar mă gîndeam : de aş putea să-i smulg o dovadă mică ! Una măruntă de tot, una singură, dar palpabilă, concretă, să fie ceva real şi nu simple inducţiuni psihologice. Fiindcă mă gîndeam eu, dacă omul este vinovat, atunci poţi nădăjdui să obţii de la el ceva concret, îţi este permis să nădăjduieşti chiar izbînda deplină, iar eu m-am bizuit prea mult pe firea dumitale, Rodion Romanîci, mai ales pe firea dumitale !

— Dumneata... ce tot vorbeşti acolo ? bîigui în cele din urmă Raskolnikov, fără să-şi dea bine seama de întrebarea lui. „Despre ce vorbeşte, se minuna el în gînd, nu cumva mă socoteşte în adevăr nevinovat ?"

— Ce spun ? Am venit să mă explic cu dumneata, cum s-ar zice, socot acest lucru o sfîntă datorie pentru mine. Vreau să-ţi explic purtarea mea, greşeala pe care am făcut-o, fiindcă recunosc că mult te-am făcut să suferi, Rodion Romanîci, şi nu vreau să crezi că sînt un monstru. Înţeleg foarte bine ce înseamnă pentru un om necăjit, dar mîndru, autoritar şi nerăbdător, mai cu seamă nerăbdător, să îndure toate acestea ! În orice caz, eu cred că este ceva nobil şi generos în dumneata, deşi nu sînt de acord cu toate părerile dumitale şi socot de datoria mea să ţi-o spun deschis, absolut sincer, căci, în primul rînd, nu vreau să te înşel. După ce te-am cunoscut, am simţit că mă ataşez de dumneata. Poate că aceste vorbe au să te facă să rîzi ? Ai tot dreptul să rîzi. Ştiu că dumneata nu m-ai putut suferi de la prima vedere şi, de fapt, nici n-ai avut pentru ce să mă îndrăgeşti. Ia-o cum vrei, dar în ceea ce mă priveşte doresc din inimă să fac tot posibilul ca să şterg impresia ce

ţi-am făcut-o şi să-ţi dovedesc că am şi suflet, şi conştiinţă. Sincer îţi spun.

Porfiri Petrovici tăcu cu demnitate. Raskolnikov simţi că-l cuprinde un acces de spaimă nouă. Gîndul că Porfiri îl socoteşte nevinovat începu deodată să-l sperie.

— Nu cred că e nevoie să-ţi povestesc în amănunt cum a început, urmă Porfiri Petrovici. Mă gîndesc că ar fi chiar de prisos. Şi nici nu cred că aş putea s-o fac. Cum s-ar putea înşira toate amănuntele ? Mai întîi a fost un zvon. Ce fel de zvon, de la cine şi de unde a pornit... şi de unde pînă unde s-a ajuns la dumneata — cred de asemenea că este de prisos să spun. Pentru mine personal, totul a pornit de la o împrejurare cu totul întîmplătoare, care a avut loc şi care ar fi putut să nu aibă loc. Care anume ? Hm, cred că de asemenea n-are rost să vorbim. Din aceste zvonuri şi din acea împrejurare întîmplătoare eu am tras anumite concluzii. Îţi mărturisesc foarte sincer, fiindcă, dacă este vorba să mărturiseşti ceva, trebuie s-o faci deplin : eu am fost cel dintîi care te-am suspectat. Las deoparte însemnările acelea de pe obiecte, scrise de mîna bătrînei, şi altele de acelaşi fel, fiindcă astea nu înseamnă nimic, asemenea indicii se pot număra cu sutele. Apoi, am avut prilejul, de asemenea întîmplător, să aflu scena de la secţie şi încă în cele mai mici amănunte, povestită de cineva, un om extrem de important în cazul de faţă, care a luat parte la ea şi care, fără să-şi dea seama, a scos la iveală înţelesul ei. Toate acestea se legau între ele, dragul meu Rodion Romanîci, da, se legau ! Cum să nu-ţi îndrepţi atunci cercetările într-o anumită direcţie ? Din o sută de iepuri de casă n-ai să faci niciodată un cal, din o sută de bănuieli n-ai să alcătuieşti niciodată o dovadă, spune un proverb englez, asta-i însă raţiune pură, dar încearcă dumneata, încearcă numai să ţii în frîu patimile ; iar anchetatorul e şi el om şi deci pătimaş. Mi-am adus aminte şi de un articol al dumitale, din revista aceea, ştii, care l-am discutat în amănunt la prima dumitale vizită. Te-am ironizat, dar asta numai ca să te provoc să mai spui şi altele. Repet, eşti nerăbdător şi bolnav, Rodion Romanîci, foarte bolnav. Că eşti curajos, orgolios şi serios, că... ai suferit mult, foarte mult, m-am convins de multă vreme. Toate aceste sentimente îmi sînt familiare şi de aceea articolul dumitale l-am citit ca pe ceva cunoscut. Acest articol trebuie să fi fost conceput cu înfrigurare, într-o noapte de insomnie, atunci cînd inima zvîcneşte, mintea se

avîntă şi sufletul este disperat. Cît de periculos este acest suflet disperat, orgolios al tineretului ! Te-am ironizat, dar acum pot să-ţi spun că mi-a plăcut grozav, ca unui amator se înţelege, această primă încercare tinerească a penei dumitale. Fum, ceaţă, o coardă răsună în negură. Articolul dumitale este absurd şi fantastic, dar este plin de sinceritate, de orgoliu tineresc, are curajul disperării ! Este întunecat articolul dumitale, ei, foarte bine. L-am citit, l-am pus deoparte şi... punîndu-l deoparte, m-am gîndit încă de atunci : „Cu omul acesta lucrurile n-au să se oprească aici !" Şi acum, spune-mi şi dumneata, cum să nu mă fi interesat pătimaş tot ce a urmat după o asemenea introducere ? Vai, Doamne ! Parcă zic ceva ? Parcă afirm ceva ? Îţi vorbesc numai de o observaţie pe care am făcut-o atunci, de o simplă observaţie. Ce-i asta, mă gîndeam ? Nimic, aproape nimic, poate chiar absolut nimic. Şi apoi, mie, în calitate de anchetator penal, nici nu-mi şade bine să mă las furat de astfel de speculaţii : îl am pe Mikolka, cu fapte, orice s-ar zice, dar sînt fapte ! Şi el are o psihologie a lui ; trebuie să mă ocup de el ; fiindcă este vorba de viaţa şi de moartea unui om. Pentru ce-ţi spun acum toate acestea ? Ca să ştii şi să nu mă acuzi în inima şi mintea dumitale că m-am purtat rău cu dumneata. Nu m-am purtat aşa din răutate, sincer ţi-o spun, he-he-he ! Crezi poate că n-am fost să-ţi fac percheziţie ? Am fost, am fost, he-he, am fost încă pe vremea cînd zăceai bolnav în patul acesta. Nu oficial şi nu personal, dar am făcut-o. Locuinţa dumitale a fost cercetată pînă la ultimul fir de aţă, şi asta din primul moment ; dar — *umsonst* * ! Îmi ziceam : omul acesta are să vină la mine, are să vină el singur, şi încă foarte curînd ; dacă este vinovat, are să vină negreşit. Altul n-ar veni, dar acesta are să vină. Îţi aduci aminte : pe domnul Razumihin a început să-l cam ia gura pe dinainte la un moment dat, să-ţi spună cînd una, cînd alta ? Asta am potrivit-o noi anume ca să te enervăm, anume am pus în circulaţie un anumit zvon, ştiind că domnul Razumihin nu este omul care să-şi poată stăpîni indignarea şi că-i va scăpa din cînd în cînd cîte o vorbă. Domnului Zametov în primul rînd i-a bătut la ochi îndrăzneala şi furia dumitale, cum să trînteşti aşa — de la obraz, într-o cîrciumă : „Eu am ucis !" Prea era îndrăzneţ, prea riscant, şi dacă este vinovat, mi-am zis eu, atunci este un luptător de

* Zadarnic. (Germ.)

temut ! Chiar așa gîndeam. Și am așteptat ! Te-am așteptat cu toți nervii încordați ; cît despre Zametov, l-ai nimicit cu lovitura aceea... dar, vezi dumneata, tocmai asta-i hiba, psihologia asta blestemată are două tăișuri ! Și așa : eu te așteptam și Dumnezeu mi te-a trimis, ai venit ! Ce mi-a mai zvîcnit inima atunci ! Eh ! Ce anume, care motiv te îndemna să vii ? Îți aduci aminte de rîsul, rîsul acela al dumitale cînd ai intrat în odaie ? Te-am înțeles de parcă te vedeam pe dinăuntru ; dar dacă nu te-aș fi așteptat atunci într-o stare de spirit deosebită, n-aș fi luat în seamă rîsul dumitale. Iată ce înseamnă să ai o anumită idee preconcepută. Și domnul Razumihin, domnul Razumihin ! Dar piatra, piatra, îți aduci aminte piatra sub care sînt ascunse obiectele ? Parc-o văd undeva, într-o grădină de zarzavat, doar despre grădina de zarzavat i-ai vorbit atunci lui Zametov și pe urmă, pentru a doua oară, la mine ? Și cînd am început să-ți discutăm articolul, cînd ai început dumneata să-ți expui ideea — fiece cuvînt era cu două înțelesuri, de parcă citeam printre rînduri ! În felul acesta, Rodion Romanîci, mi-am clădit convingerea, iar cînd m-am izbit cu fruntea de ea, m-am dezmeticit. „Nu, mi-am zis, ce-i asta ? Toate acestea, mi-am zis, numai să vrei și le poți explica tocmai pe dos, tot, tot, pînă la ultimul punct, ba chiar o să pară mai firesc. Ce chin ! Nu, mă gîndeam, mai bine să smulg o singură dovadă, cît de mică !"... Iar cînd am auzit despre clopoțel, nu m-am mai îndoit, am început să tremur. „Ei, m-am gîndit eu, iată și acea mică dovadă ! Asta e." Nici n-am mai stat să mă gîndesc, n-am vrut să mă mai gîndesc. În clipa aceea, aș fi dat o mie de ruble numai să te văd cu *ochii mei :* cum ai mers o sută de pași alături de tîrgovețul acela, după ce ți-a trîntit de la obraz „ucigașule", și n-ai îndrăznit să-l întrebi nimic tot timpul cît ai mers lîngă el !... Dar fiorul acela rece din măduva oaselor ? Clopoțelul acela în toiul bolii, în semidelir ? Așadar, Rodion Romanîci, ce să te mai miri, după toate acestea, de felul cum m-am purtat cu dumneata ? Și apoi, de ce ai venit tocmai în clipa aceea ? Parcă te-ar fi împins o forță și pe dumneata, și dacă nu ne-ar fi despărțit Mikolka... Îți amintești cum a intrat Mikolka ? A fost ca un trăsnet ! A picat ca un fulger năprasnic căzut din senin ! Ce zici, cum l-am întîmpinat ? N-am crezut nici atîtica din spusele lui, ai văzut și dumneata ! Ce să cred ! Mai tîrziu, după ce ai plecat, cînd a început el să răspundă destul de legat asupra unor puncte, de m-am

minunat şi eu, nici atunci nu l-am crezut ! Iată ce înseamnă să-ţi intre în cap o idee, să ţi se încrusteze în suflet, dură ca un diamant ! „Nu, mă gîndeam, nici vorbă, ce Mikolka !"

— Razumihin mi-a spus adineauri că şi acum îl socotiţi vinovat pe Nikolai şi că l-aţi încredinţat că...

I se tăie răsuflarea şi nu isprăvi. Asculta cu o emoţie nespusă pe omul care-l înţelesese pînă în fundul sufletului şi care acum se lepăda de propriile lui păreri. Se temea să creadă, şi nu credea. În cuvintele, încă cu două înţelesuri, căuta cu nesaţ să prindă ceva mai exact, mai definitiv.

— Domnul Razumihin ! strigă Porfiri Petrovici, care părea încîntat că Raskolnikov, care tăcuse tot timpul, în sfîrşit, deschidea gura. He-he-he ! Atenţia domnului Razumihin, în orice caz, trebuie abătută în altă direcţie : cînd doi se împacă, al treilea n-are ce căuta la mijloc. Domnul Razumihin este în afara acestei chestiuni, a venit la mine, palid ca un mort... Dar să-l lăsăm în plata Domnului, ce să-l amestecăm în treaba asta ? Cît despre Mikolka, vrei să ştii ce fel de individ este, adică cum îl înţeleg eu ? În primul rînd, este ca un copil : pare încă minor, şi nu că ar fi un fricos, ci este emotiv ca un artist. Zău, să nu rîzi că mi-l explic astfel. Este naiv, sensibil, inimos, lunatic. Se pricepe să cînte şi să joace, spune basme, de se adună lumea şi de prin alte locuri să-l asculte. Ştie carte. E în stare să rîdă pînă nu mai poate, numai dacă-i arăţi un deget. Uneori, bea pînă cade în nesimţire, dar nu din năravi, ci copilăreşte, fiindcă se ia cu alţii care beau. A furat, dar nici nu ştie că a furat : „Ăsta-i furt ? zice. Am luat ceva de pe jos." Ştii, e *rascolnic*[34], adică nu rascolnic adevărat, ci un sectant : în familia lui sînt *beguni*[35] şi chiar el însuşi acum, nu demult, a stat doi ani de zile într-un sat, sub conducerea spirituală a unui bătrîn înţelept de-al lor. Toate acestea le-am aflat de la Mikolka şi de la prietenii lui din judeţul Zaraiski. Ce să mai vorbim ! A vrut să fugă în pustie ! Mare avînt religios ! Se ruga noaptea lui Dumnezeu, citea cărţi vechi, „adevărate", pînă se năucea de-a binelea. Petersburgul a avut asupra lui o influenţă covîrşitoare, mai ales sexul slab şi, desigur, vinul. E foarte impresionabil, a uitat şi de bătrînul înţelept şi de toate celelalte. Am aflat că l-a îndrăgit un artist, a început să se ducă pe la el, şi tocmai atunci s-a nimerit şi cazul acesta. S-a speriat şi — hait ! — să se spînzure ! Să fugă ! Ce să-i faci, asta-i părerea care s-a încetăţenit în popor despre justiţia noastră !

Unii se sperie de cuvîntul „condamnare". Cine-i de vină ? Să vedem ce o să aducă tribunalele cele noi. Of, de-ar da Dumnezeu să aducă ceva ! Şi aşa : în închisoare se vede că şi-a adus aminte de preacuviosul înţelept ; a apărut şi Biblia. Ştii dumneata, Rodion Romanîci, ce înseamnă pentru unii „să pătimească" ? Nu că ar vrea să sufere pentru cineva, ci aşa, pur şi simplu „trebuie să pătimească", adică să sufere, iar dacă suferinţa vine de la autorităţi, cu atît mai bine. La începutul carierei mele a stat la închisoare un deţinut, un om foarte blînd ; a stat un an întreg şi a tot citit noaptea pe cuptor Biblia, a citit pînă s-a năucit de-a binelea şi ce crezi că a făcut : nitam-nisam a luat o cărămidă şi a aruncat-o în capul unui inspector, fără nici un motiv din partea acestuia. Şi cum crezi că a aruncat-o ? Anume cu un metru mai încolo, ca nu cumva să-i facă vreun rău ! Ei, ştim noi ce sfîrşit are un deţinut care îndrăzneşte să ridice mîna asupra autorităţii : şi omul nostru „a pătimit". Aşa şi cu Mikolka, eu bănuiesc că şi băiatul nostru vrea „să pătimească", sau ceva tot de acest fel. Asta o ştiu sigur, cunosc fapte concrete. Numai că el nu ştie că şi eu ştiu toate acestea. Cum să nu admiţi că asemenea oameni pot da naştere unor specimene fantastice ? Foarte simplu. A început din nou să-şi aducă aminte de acel înţelept, mai ales după ce a încercat să se spînzure. De altfel, are să vină singur să-mi spună tot. Crezi că rezistă pînă la capăt ? Ai răbdare, are să retracteze toate acestea ! Din clipă în clipă aştept să vină la mine să-şi retragă mărturia. L-am îndrăgit pe acest Mikolka şi-l studiez în cele mai mici amănunte. Şi ce crezi dumneata ? He-he-he ! La unele puncte mi-a răspuns foarte bine, se vede că s-a informat, s-a pregătit frumos ; ei, dar în alte privinţe calcă-n strachini, nu ştie nimic, e în contradicţie cu faptele, fără să-şi dea seama de acest lucru ! Nu, dragul meu Rodion Romanîci, aici nu este vorba de Mikolka ! Aici este un caz fantastic, tenebros, un caz modern, care poartă pecetea timpurilor noastre, cînd omenirea şi-a ales ca scop în viaţă căutarea confortului şi mintea omului e întunecată de fraze ca : „sîngele împrospătează"... Ucigaşul este o victimă a cărţilor, a teoriilor care circulă ; a arătat o mare îndrăzneală la acest prim pas, dar un anume soi de îndrăzneală : aceea a omului care se aruncă din vîrf de munte sau din turla bisericii. El se duce să săvîrşească crima, ca şi cum n-ar merge pe picioarele lui. Uită să încuie uşa, şi totuşi ucide, ucide două femei, conform

teoriei. Ucide, dar nu știe să ia banii, iar ceea ce izbutește să ia ascunde sub o piatră. Nu i-a fost de ajuns cît a pătimit cînd a stat după ușă, în timp ce încercau s-o spargă ceilalți și trăgeau de clopoțel — nu, el, după aceea, dintr-o nevoie aproape inconștientă de a resimți din nou același fior de groază care-ți îngheață măduva din oase, se duce la locuința goală și trage de clopoțel... Ei, să zicem că asta a făcut-o împins de boală, dar mai este și altceva : a ucis și totuși se socotește un om cinstit, disprețuiește oamenii, rătăcește ca un înger neprihănit — nu, aici nu-i vorba de Mikolka, dragul meu Rodion Romanîci, nu este Mikolka vinovatul !

Aceste cuvinte, după tot ce fusese spus mai înainte, și care aduceau cu un fel de scuze, erau prea neașteptate. Raskolnikov începu să tremure ca străpuns de o săgeată.

— Atunci... cine... a ucis ? întrebă cu glas întretăiat Raskolnikov, nemaiputîndu-se stăpîni.

Porfiri Petrovici se lăsă brusc pe speteaza scaunului, ca și cum l-ar fi mirat din cale-afară întrebarea lui.

— Cum, cine a ucis ? repetă el, de parcă nu-și credea urechilor. *Dumneata ai ucis,* Rodion Romanîci ! Chiar dumneata... adăugă el aproape în șoaptă, cu adîncă convingere.

Raskolnikov sări de pe divan, rămase cîteva clipe în picioare și se așează din nou, fără să rostească o vorbă. Ușoare convulsii îi frămîntau mușchii obrazului.

— Iar a început gura să-ți tremure, observă aproape cu compătimire Porfiri Petrovici. Mi se pare că dumneata m-ai înțeles greșit, Rodion Romanîci, adăugă el după o scurtă tăcere, de aceea ai rămas uluit. Eu am venit tocmai ca să spun tot, și să dăm cărțile pe față.

— N-am ucis eu, bîigui Raskolnikov, așa cum fac copiii mici cînd sînt prinși asupra faptului.

— Ba da, Rodion Romanîci, dumneata și nimeni altul, răspunse cu severitate și convingere Porfiri.

Amîndoi tăcură și tăcerea ținu ciudat de mult, vreo zece minute. Raskolnikov, cu coatele pe masă, își răvășea părul cu degetele. Porfiri Petrovici ședea liniștit și aștepta. Deodată, Raskolnikov îl privi cu dispreț :

— Iar o iei de la capăt, Porfiri Petrovici ! Iarăși aceleași metode, cum de nu te saturi odată de ele ?

— Eh, lasă deoparte metodele mele ! Altceva ar fi fost dacă am fi avut martori ; dar noi vorbim aici între patru ochi.

Vezi şi dumneata că n-am venit ca să te hăituiesc şi să te prind ca pe un vînat. În clipa de faţă mi-e indiferent dacă ai să recunoşti sau nu. Orice ai răspunde, convingerea mea nu se mai schimbă.

— Dacă-i aşa, atunci pentru ce ai venit ? întrebă Raskolnikov, enervat. Îţi pun întrebarea pe care ţi-am mai pus-o : întrebarea — dacă mă socoteşti vinovat, de ce nu mă arestezi şi nu mă bagi la închisoare ?

— Ei, asta-i altă întrebare ! Am să-ţi răspund punct cu punct : în primul rînd, nu-mi convine să te arestez.

— Nu-ţi convine ? Dacă eşti sigur, trebuie...

— Şi ce-i dacă sînt sigur ? Toate acestea, deocamdată, nu-s decît visuri. Şi pe urmă, de ce te-aş băga acolo *la odihnă ?* Căci odihnă o socoteşti şi dumneata, de vreme ce ai vrea să te închid. De pildă, am să te confrunt cu tîrgoveţul acela şi dumneata ai să-i spui : „Eşti beat ? Cine m-a văzut cu tine ? Te-am crezut beat şi chiar erai beat" — ce pot eu răspunde atunci, cu atît mai mult, cu cît vorbele dumitale au să fie mai verosimile decît ale lui, fiindcă toată depoziţia lui este curată psihologie, deşi nu se potriveşte de fel cu mutra lui, iar dumneata ai nimerit din plin, căci bea ticălosul, bea de stinge, şi-l ştie toată lumea de beţiv ! Şi apoi, ţi-am mărturisit sincer, chiar eu, de cîteva ori, că psihologia asta e cu două tăişuri, că versiunea dumitale ar fi mai întemeiată, mai verosimilă şi că, în afară de această psihologie, n-am deocamdată nici o dovadă împotriva dumitale. Se înţelege că am să te bag la închisoare, am venit (deşi nu se face) să ţi-o spun dinainte, totuşi îţi repet deschis (iarăşi cum nu se face) că asta nu-mi convine. Ei, şi în al doilea rînd, am venit...

— Da, în al doilea rînd ? îngînă Raskolnikov tot cu respiraţia tăiată.

— Fiindcă, aşa cum ţi-am mai spus adineauri : îţi datorez o explicaţie. Nu vreau să mă iei drept un monstru, cu atît mai mult cu cît eu te simpatizez, indiferent dacă mă crezi sau nu. Drept urmare, în al treilea rînd, am venit să-ţi dau un sfat sincer : să te predai singur. E cel mai bun lucru de făcut, cel mai avantajos pentru dumneata, şi pentru mine de asemenea, fiindcă scap astfel de corvoada asta. Ei, spune, nu mă port eu deschis faţă de dumneata ?

Raskolnikov se gîndi o clipă.

— Ascultă, Porfiri Petrovici, dumneata singur ai spus că

n-ai decît psihologia împotriva mea şi că aştepţi dovezi ca să poţi demonstra matematic vinovăţia mea. De unde ştii că în clipa de faţă nu greşeşti ?

— Nu, Rodion Romanîci, nu greşesc. Am o dovadă mică. Această dovadă am găsit-o mai demult ; m-a ajutat Dumnezeu !

— Ce dovadă ?

— N-am să-ţi spun, Rodion Romanîci. Dar, în orice caz, acum nu mai am dreptul să amîn ; am să te arestez. Aşa că judecă şi dumneata : pentru mine *acum* e totuna, şi deci ceea ce fac e numai pentru dumneata. Crede-mă că te învăţ de bine, Rodion Romanîci !

Raskolnikov zîmbi, mînios.

— Ce spui dumneata nu este numai ridicol, dar şi neobrăzat. Să presupunem că aş fi vinovat (lucru pe care nu-l recunosc de loc), ce rost ar avea să mă predau cînd chiar dumneata spui că acolo la închisoare am să fiu *la odihnă ?*

— Eh, Rodion Romanîci, nu trebuie să dai crezare chiar tuturor cuvintelor mele : s-ar putea să fie şi să nu fie *odihnă !* Asta nu-i decît o teorie, şi încă una care îmi aparţine, adică ce spun eu e lege pentru dumneata ? Poate că şi acum îţi ascund ceva. Doar nu-mi poţi cere să-ţi dezvălui tot ce ştiu ! He-he ! Punctul doi : ce avantaj ai avea ? Ştii dumneata ce reducere importantă a pedepsei ar urma ? Gîndeşte-te numai. În ce moment vii să te predai ? Tocmai în momentul cînd un altul a luat vina asupra lui şi a încurcat toate iţele justiţiei ? Iar eu, mă jur pe Dumnezeu, am să le potrivesc toate aşa de bine *acolo*, încît să-ţi revină dumitale tot meritul acestui gest. O să nimicim toată această psihologie, toate bănuielile care cădeau asupra dumitale am să le reduc la nimic, aşa încît crima dumitale să apară ca un fel de întunecare a minţii, fiindcă, judecînd drept, chiar aşa şi este. Sînt un om cinstit, Rodion Romanîci, şi am să mă ţin de cuvînt.

Raskolnikov tăcea, întristat, cu capul în piept ; chibzui multă vreme şi, în sfîrşit, zîmbi din nou, dar de data aceasta zîmbetul lui era blînd şi trist.

— Eh, nu-i nevoie ! rosti el ca şi cum nu s-ar mai fi ascuns de fel de Porfiri Petrovici. Nu face ! N-am nevoie de reducerea voastră !

— Tocmai de asta m-am temut ! exclamă Porfiri cu căldură şi parcă fără voia lui. M-am temut tocmai că te lipseşti de reducerea noastră !

Raskolnikov îl privi, trist și solemn.

— Ascultă, nu dispreţui viaţa, urmă Porfiri, mai ai mult înaintea dumitale. Cum n-ai nevoie de reducere, cum poţi să spui una ca asta ? Om pripit ce eşti !

— Ce mai am înaintea mea ?

— Viaţa ! Ce, eşti proroc, să ştii ce-ţi va mai aduce ? Caută şi vei găsi. Poate că Dumnezeu tocmai aici te-a aşteptat. Şi apoi, nu vei fi osîndit pe viaţă...

— Voi căpăta o reducere... rîse Raskolnikov.

— Nu cumva te împiedică ruşinea, în înţelesul burghez al cuvîntului ? Poate tocmai asta te sperie, fără să-ţi dai seama, fiindcă eşti tînăr ? Şi tocmai dumneata n-ar trebui să te sperii sau să te ruşinezi să mărturiseşti.

— Aş ! Nu-mi pasă ! şopti cu dispreţ şi dezgust Raskolnikov, de parcă nu-i venea nici măcar să mai vorbească.

Dădu să se scoale, ca şi cînd ar fi vrut să plece, şi se aşeză din nou, vădit abătut.

— Nu-ţi pasă ! Nu mai crezi pe nimeni şi-ţi închipui că te linguşesc grosolan ; dar mult ai trăit dumneata ? Multe pricepi ? A născocit o teorie şi acum se ruşinează că a dat greş, că e prea puţin originală ! Ce-i drept, a dat un rezultat ticălos, şi totuşi dumneata nu eşti un ticălos fără putinţă de îndreptare. Nu, nu eşti atît de ticălos ! Cel puţin n-ai stat să te înşeli singur prea multă vreme, ai dat numaidecît de capăt. Ştii ce părere am despre dumneata ? Dumneata eşti dintre aceia cărora poţi să le scoţi şi maţele şi au să stea să se uite zîmbind la călăii lor, numai să-şi fi găsit o credinţă sau un Dumnezeu. Ai să-l găseşti şi ai să trăieşti. Mai întîi, dumneata de mult trebuia să schimbi aerul. Şi apoi, şi suferinţa e bună la ceva. Suferă. Pătimeşte. Mikolka poate are dreptate că doreşte să pătimească. Ştiu că eşti un sceptic, dar nu mai face pe deşteptul, lasă totul pe seama vieţii, fără să stai mult pe gînduri ; n-avea grijă, ea are să te scoată la mal şi are să te pună pe picioare. Pe care mal ? De unde să ştiu ? Eu cred numai că mai ai mult de trăit. Ştiu că-mi iei cuvintele drept predică învăţată pe de rost ; dar poate că mai tîrziu ai să-ţi aminteşti de ele şi au să-ţi prindă bine ; eu de aceea ţi le spun. E încă bine că ai omorît-o numai pe baba aceea. Dacă ai fi născocit altă teorie, poate că ai fi săvîrşit ceva de o sută de milioane de ori mai oribil ! Poate că trebuie să-i mulţumeşti lui Dumnezeu ; de unde ştii, poate că el te păstrează pentru un scop anumit. Dumneata, însă, ar trebui să ai mai multă

bărbăție, și să nu te sperii de ce ai făcut acum. Te temi de ispășire ? Nu, este rușinos să te temi. Dacă ai făcut pasul acela, ține-te tare. Aici intervine dreptatea. Îndeplinește deci ceea ce cere dreptatea. Știu că nu mă crezi, dar viața are să te scoată la liman, și cu timpul ai să recapeți gustul de a trăi. Acum însă ai nevoie de aer, de aer !

Raskolnikov tresări.

— Dar dumneata cine ești, strigă el, ca să-mi proorocești toate acestea ? Din înălțimea cărei liniști mărețe proferezi asemenea prorociri înțelepte ?

— Cine sînt eu ? Sînt un om sfîrșit, nimic mai mult. Un om care poate simte și înțelege, pe care viața l-a învățat unele lucruri, dar un om sfîrșit. Pe cînd dumneata, cu dumneata este altă poveste : dumneata ești la începutul vieții și, cine știe, poate că toată frămîntarea de astăzi are să treacă, se va risipi ca un fum, fără să lase urme. De ce te temi așa de mult de schimbarea ce se va petrece în situația dumitale ? Oare unui om cu inima dumitale poate să-i pară rău după confort ? Sau poate de faptul că prea multă vreme n-are să te vadă nimeni ? Nu despre timp este vorba, ci despre dumneata însuți. Caută să ajungi un soare și atunci are să te vadă toată lumea. Dar trebuie, în primul rînd, să fii un soare. Iar zîmbești, nu știu de ce ; zîmbești că vorbesc ca Schiller. Pun rămășag că bănuiești că mă dau bine pe lîngă dumneata ! Cine știe, poate chiar mă dau bine, he-he-he ! Să nu mă crezi pe cuvînt, Rodion Romanîci, niciodată să nu mă crezi pînă la capăt. Asta mi-e năravul, recunosc ; dar uite ce aș vrea să mai adaug : cred că ești în stare să judeci singur pînă unde sînt un om viclean și pînă unde sînt un om cinstit.

— Cînd ai de gînd să mă arestezi ?

— Pot să te mai las o zi jumătate sau două, să te plimbi. Gîndește-te bine, dragul meu ; roagă-te lui Dumnezeu să te lumineze. Și crede-mă, urmează-mi sfatul, e tot ce ai mai bun de făcut.

— Și dacă am să fug ? întrebă Raskolnikov cu un zîmbet ciudat.

— Nu, dumneata n-ai să fugi. Un mujic fuge, un sectant la modă — lacheu al ideilor străine — fuge, fiindcă lui îi e de ajuns să-i arăți un capăt de deget, ca micimanului Dîrka [36], și are să creadă toată viața tot ce pofțești ! Pe cînd dumneata nu mai crezi în teoria dumitale, și atunci ce ai să duci cu dumneata

în pribegie ? Ce ai să faci ca fugar ? Viața fugarului e urîtă și grea, iar dumneata acum, în primul rînd, ai nevoie să trăiești într-o situație limpede, ai nevoie de aer curat, spune și dumneata, ăsta-i aerul de care ai nevoie ? Dacă fugi, ai să vii singur înapoi. *Dumneata nu te poți lipsi de noi.* Iar dacă te zăvorăsc, ai să stai o lună, două, hai să zicem trei și — să-ți aduci aminte de vorbele mele — ai să mărturisești, poate cu totul pe neașteptate chiar pentru dumneata. Cu un ceas înainte poate n-ai să știi că ai s-o faci. Sînt sigur că ai să te hotărăști „să pătimești" ; acum nu mă crezi, dar ai să vezi că tot acolo ai să ajungi. Fiindcă suferința este mare lucru, Rodion Romanîci ; nu te uita că o spune un om care a pus pe el osînză, asta n-are nici o importanță ; știe el ce spune. Nu rîde, în suferință este o idee. Mikolka are dreptate. Nu, dumneata n-ai să fugi, Rodion Romanîci.

Raskolnikov se sculă și-și luă șapca. Porfiri Petrovici se ridică și el.

— Ai de gînd să faci o plimbare ? Seara are să fie frumoasă, numai să nu vină vreo furtună. De altfel, n-ar fi rău să se mai răcorească puțin...

Își luă și el șapca.

— Dumneata, Porfiri Petrovici, să nu-ți închipui cumva, te rog, rosti cu o severă insistență Raskolnikov, că ți-am mărturisit ceva astăzi Ești un om ciudat și te-am ascultat din pură curiozitate. Eu nu ți-am mărturisit nimic... Să nu uiți.

— Bine, bine, n-am să uit... Vai de mine, iar tremuri tot ! Nu te neliniști, dragul meu, are să fie cum dorești dumneata. Plimbă-te oleacă : dar nu trece peste anumite hotare. Pentru orice întîmplare, am o mică rugăminte, adăugă el, coborînd glasul, e cam delicată, dar nu lipsită de importanță : dacă cumva, din întîmplare (lucru pe care, de altfel, nu-l cred și te socot incapabil de una ca asta), dar în cazul cînd totuși — da, da, pentru orice eventualitate — dacă în cursul acestor patruzeci sau cincizeci de ore ți-ar veni ideea să isprăvești altfel, într-un mod fantastic — să-ți iei viața, de pildă (o presupunere absurdă, iartă-mă te rog) — lasă un bilețel scurt, dar clar. Două-trei rînduri, numai două-trei rînduri și nu uita să pomenești despre piatră : are să fie mai frumos. Și acum, la revedere... gîndește-te bine, și-ți urez noroc pe calea cea nouă !

Profiri ieşi, parcă îndoit de spate şi ferindu-se de a-l privi pe Raskolnikov. Acesta se apropie de fereastră, aşteptă cu încordată nerăbdare ca Porfiri Petrovici să ajungă în stradă şi să se depărteze de casă, apoi ieşi şi el în grabă din odaie.

III

Se zorea să ajungă la Svidrigailov. Ce putea să spere să obţină de la acest om — nu ştia nici el. Dar omul acesta avea o putere misterioasă asupra lui. Şi o dată ce-şi dăduse seama de acest lucru, Raskolnikov nu se mai putea linişti şi, apoi, acum nu mai avea timp să amîne această explicaţie.

Pe drum, o întrebare îl frămînta în chip deosebit: a fost Svidrigailov la Porfiri sau nu?

Pe cît putea să judece şi era gata să jure — nu, n-a fost! Se gîndi iar şi iar, îşi reaminti întreaga vizită a lui Porfiri: nu, n-a fost, firește!

„Dar dacă n-a fost, are să se ducă sau n-are să se ducă la Porfiri?"

Deocamdată i se părea că n-are să se ducă. De ce? N-ar fi putut să lămurească nici el acest lucru, dar chiar dacă ar fi putut să lămurească, n-ar fi stat să-şi bată prea mult capul. Toate acestea îl frămîntau şi totodată îl lăsau destul de rece. Ciudat, nimeni poate nu l-ar fi crezut, dar soarta lui imediată, ceea ce avea să i se întîmple azi, mîine, îl îngrijora prea puţin, se gîndea distrat la acest lucru. Altceva îl chinuia, mult mai important, ceva extraordinar — în legătură cu el însuşi — ceva capital şi care n-avea de-a face cu cealaltă chestiune. Pe lîngă asta se simţea infinit de obosit sufleteşte, deşi în dimineaţa aceea avea judecata mai limpede decît în ultimele zile.

Oare mai făcea acum, după toate cîte au fost, să lupte iarăşi ca să învingă aceste păcătoase greutăţi? Făcea oare, de pildă, să cauţi să tragi sforile în aşa fel, ca Svidrigailov să nu se ducă la Porfiri? Să studiezi, să cauţi, să afli, să pierzi vremea cu un Svidrigailov oarecare?

O, cît de plictisit era!

Cu toate acestea, se grăbea să ajungă la Svidrigailov; oare nu cumva aştepta să afle de la el ceva *nou*, o indicaţie, un mijloc de scăpare? Omul care se îneacă se agaţă şi de un pai!

Oare soarta sau instinctul îi punea mereu față în față pe ei doi? Poate că se ducea la el numai fiindcă nu mai știa încotro să se îndrepte; poate că nu avea nevoie de Svidrigailov, ci de altcineva, și se gîndise la Svidrigailov fiindcă acesta îi ieșise în cale. Sonia? Dar de ce s-ar duce acum la Sonia? Ca s-o facă din nou să plîngă? Și apoi, îi era teamă de Sonia. Sonia însemna verdictul necruțător, sentința irevocabilă. Avea de ales: sau drumul lui, sau drumul ei. Mai ales în clipa de față nu se simțea în stare s-o vadă. N-ar fi mai bine să încerce să-l descifreze pe Svidrigailov? În sufletul lui nu putea să nu recunoască că de mult avea nevoie de Svidrigailov. Dar pentru ce anume?

Și totuși, ce puteau avea comun ei doi? Nici măcar fărădelegile lor nu puteau să-i apropie. Și pe urmă, omul acesta era antipatic, probabil foarte stricat, viclean și înșelător, poate chiar foarte rău. Umblau fel de fel de zvonuri despre el. Ce-i drept, s-a îngrijit de copiii Katerinei Ivanovna; dar cine ar putea spune pentru ce a făcut-o și ce înseamnă asta? Omul acesta avea veșnic tot felul de gînduri și planuri ascunse.

În cursul ultimelor zile, îi venise în cap o idee care-l obseda și neliniștea grozav, cu toate că el căuta s-o alunge, atît de groaznică îi părea! „Svidrigailov s-a tot învîrtit în jurul meu, își zicea el, se mai învîrtește și acum; Svidrigailov mi-a aflat taina; Svidrigailov a avut unele intenții asupra Duniei. Dacă le mai are și acum? Se poate afirma aproape sigur că *da*. Ce se va întîmpla dacă acum, după ce mi-a aflat taina și a căpătat astfel putere asupra mea, va voi s-o folosească ca pe o armă împotriva Duniei?"

Acest gînd îl chinuia uneori pînă și în somn, dar niciodată încă nu i se înfățișase atît de clar și de viu ca acum, cînd se ducea la Svidrigailov. Și acest lucru îl făcea să turbeze de furie. Mai întîi, va trebui neîntîrziat să dezvăluie taina Dunecikăi, ceea ce va schimba cu totul situația, chiar și în ceea ce-l privește numai pe el. Apoi, poate că va trebui chiar să se predea ca s-o salveze pe Dunecika de la un pas imprudent. Scrisoarea? În dimineața aceea, Dunecika a primit o scrisoare! De la cine putea ea să primească scrisori aici, la Petersburg? (Lujin?) Ce-i drept, acolo păzește Razumihin; dar Razumhin nu știe nimic. Poate că ar trebui să-i spună tot lui Razumihin? Raskolnikov se gîndi cu dezgust la acest lucru.

În orice caz, pe Svidrigailov trebuia să-l vadă cît mai degrabă, hotărî el. Slavă Domnului, în cazul de față nu-s atît de

importante amănuntele, cît însăşi esenţa lucrurilor ; dar dacă Svidrigailov are îndrăzneala de a pune ceva la cale împotriva Duniei — atunci...

Raskolnikov era atît de obosit în vremea din urmă, în ultima lună, că nu mai putea să rezolve întrebări asemănătoare decît într-un singur fel. „Atunci am să-l omor", se gîndi el, cuprins de o rece deznădejde. Un sentiment apăsător îi strîngea inima ; se opri în mijlocul străzii şi se uită de jur împrejur : pe ce drum o luase şi unde ajunsese ? Se afla pe bulevardul X, la treizeci sau patruzeci de paşi de Sennaia, prin care trecuse ; etajul de sus al casei din stînga era ocupat în întregime de un tractir. Toate ferestrele erau larg deschise ; judecînd după siluetele care se mişcau prin faţa ferestrelor, localul trebuia să fie plin. În sala cea mare, cîntăreţii răcneau cît îi ţinea gura, răsuna clarinetul, scripca şi toba turcească. Se auzeau ţipete stridente de femeie. Raskolnikov voi să se întoarcă şi să plece, nedumerit că apucase pe bulevardul X, cînd, într-una din ultimele ferestre ale tractirului, îl zări pe Svidrigailov care şedea cu pipa în gură la o măsuţă în faţa geamului. Acest lucru îl miră grozav, îl sperie chiar. Svidrigailov îl zărise şi-l cerceta în tăcere şi, ceea ce îl miră şi mai tare pe Raskolnikov, e că părea că vrea să se scoale ca să plece neobservat. Raskolnikov se prefăcu numaidecît că nu-l vede şi că se uită visător într-altă parte, dar nu înceta totuşi de a-l urmări cu coada ochiului. Inima îi zvîcnea, neliniştită. Era vădit că Svidrigailov ţinea să nu fie văzut. Îşi scoase pipa din gură şi voia să se ascundă ; dar, cînd se ridică şi dădu scaunul la o parte, observă pesemne că Raskolnikov îl vede şi-l urmăreşte. Între ei se petrecea ceva asemănător cu scena primei întîlniri, cînd Raskolnikov se prefăcea că doarme. Un zîmbet mucalit se ivi pe buzele lui Svidrigailov, lăţindu-se tot mai mult. Şi unul şi celălalt ştiau că se văd şi se urmăresc reciproc. În cele din urmă, Svidrigailov începu să rîdă tare.

— Haide, haide ! Intră dacă vrei ; sînt aici ! strigă el de la fereastră.

Raskolnikov sui scara.

Îl găsi într-o odăiţă foarte mică, cu o singură fereastră, lipită de salonul cel mare, unde, la douăzeci de măsuţe, beau ceai negustori, funcţionari şi tot soiul de oameni, în urletele unui cor învălmăşit. Dintr-o altă încăpere se auzea ţăcănitul bilelor de biliard. Pe masa lui Svidrigailov era o sticlă de şampanie începută şi un pahar golit pe jumătate. În odăiţă se afla un băieţel,

muzicant de stradă cu flaşneta, şi o cîntăreaţă de vreo optsprezece ani, voinică, rumenă, cu o fustă în dungi, cu poala prinsă în brîu, şi o pălărioară tiroleză împodobită cu panglici ; fără să ţină seama de corul din odaia vecină, cînta, acompaniată de flaşnetă, cu o voce răguşită de contralto, un cîntec trivial.

— Haide, ajunge ! o întrerupse Svidrigailov la intrarea lui Raskolnikov.

Fata îşi întrerupse pe loc cîntecul şi se opri, aşteptînd respectuoasă. Trivialităţile rimate de adineauri le cîntase cu acelaşi aer serios şi respectuos.

— Hei, Filip, un pahar ! strigă Svidrigailov.

— Eu n-am să beau, zise Raskolnikov.

— Cum vrei, n-am comandat pentru dumneata. Bea, Katia ! Azi nu mai am nevoie de tine, poţi să te duci !

Îi umplu paharul şi puse pe masă o bancnotă galbenă. Katia bău vinul, aşa cum îl beau femeile, adică fără să ia paharul de la gură, în multe înghiţituri mici, apoi luă hîrtia, sărută mîna lui Svidrigailov, pe care acesta i-o lăsă îngăduitor, cu un aer foarte serios, şi ieşi din odaie ; băieţelul cu flaşneta o urmă. Amîndoi fuseseră aduşi de pe stradă. Svidrigailov nu se afla nici de o săptămînă la Petersburg şi ai fi zis că este un vechi client al localului. Lacheul Filip îl „cunoştea" şi se linguşea pe lîngă el. Uşa care dădea în sală se încuia ; Svidrigailov era ca la el acasă în odaia aceea, unde poate că petrecea zile întregi. Tractirul era murdar şi nici măcar de mîna a doua.

— Mă duceam la dumneata, începu Raskolnikov, dar cum se face că am cotit deodată pe bulevardul X ? N-o iau niciodată încoace cînd trec prin Sennaia. O iau la dreapta. De altfel, nici locuinţa dumitale nu-i în partea asta. Şi cum am cotit, am dat de dumneata ! E ciudat !

— De ce nu spui de-a dreptul : e o minune !

— Fiindcă poate nu este decît o întîmplare.

— Asta e o trăsătură pe care o are toată lumea aici ! rîse Svidrigailov. Chiar cei care în sufletul lor ar crede în minuni n-au curajul s-o mărturisească ! Ai spus singur că „poate" nu este decît o întîmplare. Ce puţini au aici curajul părerilor lor, nici nu-ţi poţi închipui, Rodion Romanîci ! Nu vorbesc despre dumneata. Dumneata ai părerea dumitale personală, şi nu te-ai temut s-o afirmi. Tocmai prin aceasta mi-ai atras curiozitatea.

— Şi prin altceva nu ?

— Ajunge şi atît.

Svidrigailov era puțin înfierbîntat, deși nu băuse decît o jumătate de pahar de vin.

— Ai venit la mine, îmi pare, înainte de a afla dacă sînt în stare să am ceea ce numești dumneata o părere personală, observă Raskolnikov.

— Ei, atunci a fost altceva. Fiecare cu treburile lui. Cît despre minune, pot să-ți spun că dumneata pari să fi dormit ultimele două-trei zile. Păi, ți-am vorbit chiar eu despre acest tractir și nu-i nici o minune că ai ajuns aici ; ți-am explicat drumul, ți-am arătat locul unde se află și ți-am spus la ce oră mă poți găsi aci. Îți amintești ?

— Am uitat, răspunse cu mirare Raskolnikov.

— Cred. Ți-am explicat de două ori. Adresa ți s-a întipărit mecanic în minte. Și dumneata ai cotit încoace exact spre adresa indicată, fără să bănuiești măcar. De altminteri, pe cînd îți vorbeam, mi-am dat seama că ești cu gîndul aiurea. Te trădezi prea de tot, Rodion Romanîci. Da, încă ceva : sînt convins că la Petersburg mulți oameni umblă pe stradă vorbind singuri. Este un oraș de semi-nebuni. Dacă am avea oameni de știință, atunci medicii, juriștii și filozofii ar putea să facă la Petersburg cercetări din cele mai interesante, fiecare după specialitatea lui. Rar loc unde sufletul omului să fie supus unor influențe mai întunecate, mai brutale și stranii ca la Petersburg. Dacă n-ar fi decît influența climei ! Din păcate, Petersburgul este centrul administrativ al Rusiei, și caracterul lui trebuie să se răsfrîngă în toate. Dar nu despre asta e vorba, voiam să-ți spun că m-am uitat de cîteva ori la dumneata pe stradă. Cînd ieși din casă, dumneata îți ții capul drept. După douăzeci de pași, îl lași în piept și-ți pui mîinile la spate. Te uiți, dar este clar că nu vezi nimic, nici înainte, nici în jurul dumitale. Apoi începi să-ți miști buzele și să vorbești singur ; uneori îți iei mîna de la spate și declami, apoi te oprești în mijlocul drumului și rămîi așa multă vreme. Asta e foarte rău. Poate că te observă și altcineva în afară de mine, și ar putea să-ți strice. Mie, de fapt, puțin îmi pasă, de vindecat n-am să te vindec, dar dumneata mă înțelegi desigur.

— Va să zică dumneata știi că sînt urmărit ? întrebă Raskolnikov, privindu-l iscoditor.

— Nu, nu știu nimic, răspunse Svidrigailov cu un aer mirat.

— Atunci să nu mai vorbim despre mine, mormăi Raskolnikov, încruntîndu-se.

— Bine, să nu mai vorbim despre dumneata.

— Spune-mi mai bine de ce, dacă dumneata obișnuiești să vii în acest local și dacă e adevărat că mi-ai spus de două ori să vin să te caut aici, de ce atunci adineauri, cînd m-am uitat la dumneata din stradă, ai vrut să te ascunzi și s-o ștergi ? Am observat foarte bine acest lucru.

— He-he ! Și de ce, cînd am intrat deunăzi în odaia dumitale, unde zăceai cu ochii închiși pe divan, te-ai prefăcut că dormi, cu toate că nu dormeai de fel ? Și eu am observat foarte bine acest lucru.

— Poate că aveam... unele motive... știi și dumneata.

— Și eu poate că aveam motivele mele, cu toate că dumneata nu le cunoști.

Raskolnikov, cu cotul pe masă și bărbia sprijinită în pumn, se uita țintă la Svidrigailov. Îi cerceta chipul, care-i pricinuise totdeauna o mirare. Obrazul lui ciudat aducea cu o mască : alb și rumen, cu buzele prea roșii, cu barba prea blondă, părul de asemenea foarte blond și foarte des, ochii prea albaștri și privirea lor prea fixă, apăsătoare. Obrazul acesta frumos și uimitor de tînăr pentru vîrsta lui era grozav de antipatic. Svidrigailov purta haine elegante, ușoare, de vară, dar mai ales îi era elegantă rufăria. Pe mîna stîngă strălucea un inel masiv cu o piatră scumpă.

— Ce să ne mai ascundem după deget ? zise deodată Raskolnikov, pornind la atac deschis, cu o nerăbdare nervoasă. Cu toate că dumneata, dacă vrei, ești în măsură să-mi faci cel mai mare rău, eu însă n-am nici un chef să mă mai prefac. Am să-ți dovedesc îndată că nu țin atît de mult la mine pe cît îți închipui probabil. Să știi deci că am venit la dumneata ca să-ți spun că dacă ai cumva tot aceleași intenții cu privire la sora mea și dacă crezi că te poți folosi de ceea ce ai descoperit în ultima vreme ca să-ți ajungi scopul — am să te omor înainte ca dumneata să mă bagi la închisoare. Cuvîntul meu e hotărît : știi bine că am să mi-l pot ține. În al doilea rînd, dacă ai ceva să-mi spui — fiindcă toate zilele astea mi s-a părut că vrei să-mi spui ceva — spune mai iute căci timpul este prețios și poate în curînd va fi prea tîrziu.

— Unde te grăbești așa ? strigă Svidrigailov, cercetîndu-l cu interes.

— Fiecare cu treburile lui, răspunse Raskolnikov, ursuz şi nerăbdător.

— Dumneata mă îndemni la sinceritate şi tot dumneata refuzi să răspunzi chiar de la prima întrebare, observă Svidrigailov, zîmbind. Dumitale ţi se pare mereu că am anumite intenţii şi de aceea mă priveşti cu neîncredere. Ei, asta-i uşor de înţeles în situaţia dumitale. Dar, oricît de mult aş dori să ne împrietenim, n-am să mă ostenesc să-ţi scot asta din cap. Nu face, zău! Şi apoi, nu am nimic deosebit să-ţi spun.

— Atunci ce vrei de la mine? De ce-mi dai mereu tîrcoale?

— Pur şi simplu pentru că eşti un individ interesant de observat. M-ai atras prin situaţia dumitale fantastică, asta este! În afară de aceasta, dumneata eşti fratele unei persoane care m-a interesat foarte mult şi, în sfîrşit, chiar această persoană mi-a vorbit la un moment dat foarte mult despre dumneata, fapt din care am dedus că te bucuri de mare trecere; crezi poate că este puţin lucru? He-he-he! De altfel, recunosc că întrebarea dumitale este foarte complicată pentru mine şi că-mi vine greu să-ţi răspund. De pildă, dumneata n-ai venit acum numai pentru că ai treabă cu mine, ci sperînd că am să-ţi spun ceva nou. Nu-i aşa? stărui Svidrigailov, zîmbind viclean. Închipuieşte-ţi acum că, venind încoace, la Petersburg, m-am gîndit în vagon la dumneata, sperînd şi eu că ai să-mi spui ceva *nou*, că am să pot împrumuta ceva de la dumneata! Vezi cît de bogaţi sîntem?

— Ce să împrumuţi de la mine?

— Ştiu eu? N-aş putea spune. Vezi în ce tractir infect îmi fac veacul şi asta mă încîntă, adică nu mă încîntă, dar trebuie să-mi trec şi eu timpul undeva. Dar pe biata Katia, ai văzut-o... Să fi fost, bunăoară, un mîncău, un gastronom de club, dar vezi şi dumneata, atîta sînt în stare să mănînc! (El arătă cu degetul spre ungher, unde, pe o măsuţă mică, se zăreau într-o farfurioară de tablă resturile unui biftec dezgustător şi cartofi.) Dar stai, dumneata ai luat masa? Eu am luat o gustare şi nu mai vreau nimic. Cît despre vin, nu beau de loc, în afară de şampanie, şi nici şampanie nu beau mai mult de un pahar pe seară, altfel mă doare capul. Am comandat sticla asta fiindcă vreau să mă înviorez, trebuie să mă duc undeva, şi de aceea mă vezi într-o stare sufletească specială. Tocmai de aceea m-am

ascuns adineauri ca un şcolar, fiindcă mă temeam că ai să mă încurci ; dar cred că (el scoase ceasul) pot să rămîn cu dumneata o oră întreagă ; acum e patru şi jumătate. Poate nu-ţi vine a crede că uneori îmi pare rău că nu sînt nici măcar moşier, sau tată de familie, ulan, fotograf, jurnalist... că nu sînt nimic, n-am nici o specialitate. Uneori, mă plictisesc grozav. Zău, credeam că ai să-mi spui ceva nou !

— Dar cine eşti dumneata, în fond, şi pentru ce ai venit aici ?

— Cine sînt eu ? Ştii prea bine : sînt nobil, am servit doi ani în cavalerie, apoi m-am învîrtit pe aici prin Petersburg, pe urmă m-am însurat cu Marfa Petrovna şi am locuit la ţară. Asta-i toată biografia mea !

— Se spune că eşti cartofor, e adevărat ?

— Nu, ce cartofor ? ! Sînt trişor, nu cartofor.

— Trişai la cărţi ?

— Da.

— Şi n-ai mîncat palme ?

— Mi s-a întîmplat. De ce mă întrebi ?

— Prin urmare, puteai să te baţi în duel... şi asta e o senzaţie tare.

— Nu te contrazic şi apoi, nu sînt meşter în filozofie. Mărturisesc că m-am grăbit să vin aici mai mult pentru femei.

— Îndată după înmormîntarea Marfei Petrovna ?

— Da, zîmbi Svidrigailov cu o sinceritate dezarmantă. Şi ce-i ? Mi se pare că dumneata eşti scandalizat de felul meu de a vorbi despre femei ?

— Adică te miră că mă scandalizează desfrîul ?

— Desfrîu ? ! Uite unde a ajuns ! Dar stai să-ţi răspund în primul rînd în privinţa femeilor în general ; ştii, am chef de vorbă acum. Spune, pentru ce m-aş abţine ? Pentru ce să mă las de femei, dacă sînt nebun după ele ? E, cel puţin, o ocupaţie.

— Păi atunci, dumneata îţi pui toată nădejdea numai în desfrîu ?

— Ei, şi ? Fie şi desfrîu ! Desfrîu şi iar desfrîu ! Cel puţin îmi place că pui întrebarea deschis. Desfrîul acesta are cel puţin ceva statornic, ceva întemeiat pe firea însăşi a omului şi nesupus fanteziei, ceva care stăruie în sînge ca un tăciune aprins, ceva care te arde, un foc pe care multă vreme, chiar cu anii, nu-l poţi stinge. Trebuie să admiţi că este o ocupaţie !

— Şi de ce te bucuri ? Este o boală, şi încă o boală primejdioasă.

— A, asta ai fi vrut să spui ? Sînt de acord că este o boală, de altfel, ca tot ce întrece măsura — şi în asta se întrece întotdeauna măsura — dar, în primul rînd, unul reacţionează într-un fel, altul într-alt fel ; în al doilea rînd, fireşte, trebuie să păstrezi măsura în toate celea, da, măsură şi calcul, chiar de ar fi un calcul mîrşav, dar ce să-i faci ? Dacă n-ar fi asta, atunci nu ţi-ar mai rămîne poate altceva decît să te împuşti. Sînt de acord că fiecare om cinstit este dator să se plictisească, totuşi...

— Dumneata ai fi în stare să te împuşti ?

— Asta-i bună ! replică în silă Svidrigailov. Fii bun, te rog, şi să nu mai vorbim despre asta, adăugă el în grabă şi chiar fără fanfaronada care se simţise mai înainte în toate vorbele lui. Pînă şi expresia obrazului i se schimbă. Trebuie să-ţi mărturisesc o slăbiciune de neiertat, dar n-am ce face : mă tem de moarte şi nu-mi place cînd se vorbeşte despre ea. Ştii că sînt mistic într-o anumită măsură ?

— Aha, fantoma Marfei Petrovna ! Te mai vizitează şi acum ?

— Dă-o naibii, nu mai pomeni de ea ; la Petersburg nu m-a vizitat niciodată ; dracu s-o ia ! strigă el, enervat. Nu, hai mai bine să nu mai... de altfel... Hm ! Păcat că nu am timp şi nu pot să stau mai mult cu dumneata, mare păcat ! Aş avea ce să-ţi spun.

— E vorba de o femeie ?

— Da, de o femeie, o întîmplare... nu, nu la asta mă referream.

— Dar ticăloşia acestei ambianţe nu te mai impresionează ? Nu mai ai putere să te opreşti ?

— A, dumneata ai pretenţia că eşti un om tare ? He-he-he ! Mă uluieşti, Rodion Romanîci, cu toate că ştiam de mai înainte că aşa are să fie. Dumneata îmi vorbeşti de desfrîu şi despre estetică ! Dumneata — un Schiller, dumneata — un idealist ! Fireşte, aşa trebuie să fie şi ar fi fost de mirare dacă nu s-ar fi întîmplat aşa; totuşi, în realitate, pare cam ciudat... Vai ce păcat că nu am timp, fiindcă dumneata însuţi eşti un individ foarte interesant. Dar ia zi, dumitale îţi place Schiller ? Mie îmi place grozav !

— Mare fanfaron eşti ! rosti cu oarecare dezgust Raskolnikov.

— Nu sînt, crede-mă, nu sînt ! răspunse, rîzînd, Svidrigailov. De altfel, nu te contrazic, fie şi fanfaron ; de ce n-aş face pe fanfaronul, dacă e inofensiv ? Şapte ani am stat la ţară la Marfa Petrovna şi de aceea acum, cînd am dat peste un om inteligent ca dumneata, inteligent şi interesant în cel mai înalt grad, sînt încîntat să stau de vorbă, şi apoi am băut o jumătate de pahar de vin şi mi s-a urcat la cap. Principalul însă, există o anumită împrejurare care mă stimulează grozav, dar pe care... am s-o trec sub tăcere. Unde pleci ? întrebă el, speriat.

Raskolnikov dădu să se scoale. Îşi simţea inima grea, se înăbuşea şi parcă îi era ruşine că venise acolo. Svidrigailov îi părea cel mai uşuratic şi mai desfrînat ticălos din lume.

— E-eh ! Mai stai, rămîi cu mine, îl rugă acesta. Comandă măcar un ceai. Mai rămîi, n-am să mai spun prostii, adică n-am să mai vorbesc despre mine. Am să-ţi povestesc ceva. Vrei să-ţi spun cum o femeie a încercat, ca să mă exprim în stilul dumitale, să mă „salveze" ? Are să fie un răspuns la prima dumitale întrebare, fiindcă această persoană este chiar sora dumitale. Vrei să-ţi povestesc ? Ca să ne trecem timpul.

— Povesteşte, dar sper că...

— O, fii pe pace ! De altminteri, Avdotia Romanovna, pînă şi într-un om atît de stricat şi de nemernic ca mine, nu poate trezi decît cel mai profund respect.

IV

— Dumneata ştii, poate (mi se pare că ţi-am spus chiar eu), începu Svidrigailov, că am stat aici la închisoarea datornicilor pentru o sumă enormă de bani, neavînd în perspectivă nici cea mai mică nădejde de a putea plăti vreodată. N-are rost să povestesc cu de-amănuntul cum m-a răscumpărat Marfa Petrovna ; ştii dumneata cum îşi poate pierde minţile uneori o femeie îndrăgostită ! Marfa Petrovna era o femeie cinstită şi destul de deşteaptă (deşi absolut incultă). Închipuieşte-ţi că această femeie, pe cît de cinstită pe atît de geloasă, a ajuns, după nenumărate scene de furie şi mustrări, să încheie cu

mine un fel de contract, pe care l-a respectat în tot timpul căsniciei noastre. Era mult mai în vîrstă decît mine şi, în afară de aceasta, veşnic ţinea cuişoare în gură. Am fost destul de porc, şi într-o anumită măsură cinstit, ca să-i declar deschis că nu pot să-i fiu absolut credincios. Această mărturisire a făcut-o să turbeze, totuşi se pare că sinceritatea mea brutală i-a plăcut oarecum. „Prin urmare, zicea ea, nu vrea să mă înşele, dacă mi-o declară de la început" ; or pentru o femeie geloasă, ăsta-i lucrul cel mai important. După multe lacrimi, am încheiat între noi un contract verbal — punctul unu : nu o voi părăsi niciodată pe Marfa Petrovna şi voi rămîne totdeauna soţul ei ; doi : nu voi pleca nicăieri fără permisiunea ei ; trei : nu voi avea niciodată o amantă permanentă ; patru : pentru toate acestea Marfa Petrovna îmi permite să-mi fac cheful din cînd în cînd cu cîte o fetişcană de pe Sennaia, dar numai cu ştirea ei secretă ; cinci : să mă ferească Dumnezeu să mă îndrăgostesc de o femeie din societatea noastră ; şase : în cazul cînd — Doamne fereşte — m-aş îndrăgosti serios, trebuie să-i mărturisesc totul Marfei Petrovna. În ceea ce priveşte ultimul punct, Marfa Petrovna a fost, de altfel, destul de liniştită tot timpul ; era o femeie inteligentă şi, prin urmare, nu mă putea considera altfel decît ca pe un desfrînat şi un mujeratic incapabil să iubească serios. Dar o femeie inteligentă şi o femeie geloasă sînt două lucruri diferite, tocmai aici e nenorocirea. De altminteri, ca să judeci fără părtinire pe unii oameni trebuie mai întîi să renunţi la unele păreri preconcepute şi la obişnuinţa pe care ţi-o creează oamenii şi obiectele care ne înconjoară în toate zilele. Am dreptul să mă încred în părerea dumitale mai mult decît în părerea oricui. Poate că ai şi auzit multe lucruri ridicole şi absurde despre Marfa Petrovna. Într-adevăr, avea unele obiceiuri foarte caraghioase ; dar trebuie să-ţi spun deschis că-mi pare sincer rău pentru nenumăratele necazuri pe care i le-am pricinuit. Ei, cred că pentru o cuviincioasă *oraison funebre* * celei mai duioase soţii de la soţul ei iubitor — e destul. În cazul cînd ne certam, eu tăceam îndeobşte, nu mă enervam de fel, şi această purtare de gentleman îşi atingea aproape totdeauna ţelul ; o impresiona şi-i plăcea ; se întîmpla uneori chiar să fie mîndră de mine. Totuşi pe surioara dumitale n-a putut s-o suporte. Cum s-a întîm-

* Discurs funebru. (Fr.)

plat că a avut curajul să ia în casă o fată atît de frumoasă ca guvernantă, nu înțeleg ! Mi-o explic numai prin faptul că Marfa Petrovna era o femeie impresionabilă, care se înflăcăra ușor, și că ea însăși s-a îndrăgostit (s-a îndrăgostit literalmente) de surioara dumitale. De altfel, Avdotia Romanovna a făcut primul pas, nu știu dacă vrei să mă crezi ? Iar Marfa Petrovna a ajuns atît de departe, încît la început se supăra pe mine, fiindcă atunci cînd venea vorba despre surioara dumitale tăceam chitic și pentru că eram atît de nepăsător față de veșnicele sale laude de îndrăgostită la adresa Avdotiei Romanovna. Nici eu nu înțeleg ce ar fi vrut ! Și, firește, Marfa Petrovna i-a povestit Avdotiei Romanovna toată biografia mea. Avea obiceiul nenorocit de a povesti secretele noastre de familie tuturor celor care voiau s-o asculte și să se plîngă într-una de mine ; cum putea atunci să scape prilejul față de un prieten nou și atît de minunat ? Socot că nici nu discutau despre altceva și nu încape nici o îndoială că Avdotia Romanovna cunoștea acele povești sinistre și tainice care mi se pun în cîrcă.. Sînt gata să fac rămășag că și dumneata ai auzit cîte ceva de acest fel ?

— Am auzit. Lujin te învinuia chiar de moartea unui copil. Este adevărat ?

— Fii bun te rog și lasă deoparte toate aceste mahalagisme, răspunse Svidrigailov, dezgustat. Dacă vrei neapărat să afli această absurditate, am să-ți povestesc odată, iar acum...

— S-a mai vorbit de asemenea și despre un valet al dumitale de la țară și că tot dumneata ai purta vina pentru nu mai știu ce...

— Te rog, ajunge ! îl întrerupse din nou Svidrigailov, cu vădită nerăbdare.

— Nu cumva este vorba de acel valet care a venit să-ți umple pipa după moarte ?... Mi-ai povestit chiar dumneata, spuse cu enervare crescîndă Raskolnikov.

Svidrigailov îl privi lung, și lui Raskolnikov îi păru că în privirea aceasta fulgeră o sclipire sarcastică, dar Svidrigailov se stăpîni și răspunse foarte politicos :

— Chiar el. Văd că pe dumneata te interesează în chip deosebit toate acestea și am să-mi fac o datorie să-ți satisfac curiozitatea cu cea dintîi ocazie prielnică. Ei, drace ! Văd că într-adevăr pot să apar ca o persoană romantică. Judecă și dumneata, în cazul acesta cît trebuie să-i mulțumesc răposatei

Marfa Petrovna pentru că i-a îndrugat atîtea lucruri tainice și interesante surioarei dumitale ? Nu îndrăznesc să judec impresia produsă ; în orice caz, mie mi-a prins bine. Cu toată repulsia naturală a Avdotiei Romanovna, și în pofida aerului meu veșnic ursuz și respingător, i s-a făcut, pînă la urmă, milă de un om pierdut. Iar atunci cînd inima unei fete începe să simtă *milă,* asta-i foarte periculos pentru ea. Are să vrea neapărat și să-l „salveze" pe acel om, și să-i deschidă ochii, și să-l învie, și să-l întoarcă spre țeluri mai nobile, să-l readucă la o nouă viață și activitate, în sfîrșit, știi și dumneata tot ce se poate visa în genul ăsta. Mi-am dat seama numaidecît că păsărica zboară singură spre capcană și m-am pregătit la rîndul meu. Mi se pare că te încrunți, Rodion Romanîci? Nu-i nimic, după cum știi, toate acestea s-au soldat cu o nimica toată (Ei, drăcie, cît vin beau astăzi !). Știi, mi-a părut rău totdeauna, din clipa cînd am cunoscut-o, că destinul nu i-a hărăzit Avdotiei Romanovna să se nască în secolul al doilea sau al treilea al erei noastre, fiică a vreunui cneaz, a vreunui demnitar sau proconsul în Asia Minoră. Ar fi fost, fără îndoială, dintre acele mucenice care zîmbeau cînd li se ardeau sînii cu fierul înroșit. S-ar fi dus singură să caute martirajul, iar în secolul al patrulea sau al cincilea s-ar fi refugiat în pustiul egiptean și ar fi trăit acolo treizeci de ani, hrănindu-se cu rădăcini, exaltare și vedenii. Azi, abia așteaptă și dorește cu nesaț să pătimească pentru cineva, și asta cît mai repede, iar dacă nu i se va da acest prilej de martiraj, e în stare să sară pe fereastră. Am auzit ceva despre un oarecare domn Razumihin. Se zice că e un băiat chibzuit (de altfel, o arată și numele : trebuie să fie seminarist) ; s-o păzească bine pe surioara dumitale. Într-un cuvînt, mi se pare că am înțeles-o foarte bine și socot asta o mare cinste pentru mine. Dar atunci, adică la început de tot, înțelegi dumneata, cînd nu știi cu cine ai de-a face, judeci mai ușuratic și greșit, te poți înșela. Și apoi, la naiba, de ce este atît de frumoasă ? Nu-s eu de vină ! Într-un cuvînt, pasiunea mea a început printr-o puternică atracție fizică. Iar Avdotia Romanovna este de o puritate spăimîntătoare, nemaiauzită și nemaipomenită (Bagă de seamă, îți spun acest lucru despre sora dumitale ca un fapt cert. E de o puritate aproape bolnăvicioasă, cu toată inteligența ei, și acest lucru are să-i strice în viață.) Tocmai atunci s-a întîmplat să intre la noi, ca fată în casă, Parașa, o fată cu ochii negri,

abia adusă din alt sat, pe care eu n-o văzusem niciodată; era tare drăguță, dar proastă, de necrezut; a început să plîngă, să bocească de a răsunat toată curtea, și s-a făcut mare scandal. Într-o zi, după masă, Avdotia Romanovna m-a căutat anume, pe cînd eram singur în grădină și, cu ochii scînteind de indignare, *mi-a poruncit* s-o las în pace pe biata Parașa. Era poate prima oară cînd vorbeam între patru ochi. Eu, firește, am primit ca o cinste să-i satisfac dorința, am căutat să mă arăt înfrînt, rușinat; într-un cuvînt, mi-am jucat rolul destul de bine. Așa au început legăturile dintre noi, cu discuții tainice, morală, povețe, rugăminți, implorări, chiar lacrimi, dacă vrei să mă crezi — pînă și lacrimi! Iată unde ajunge la unele fete pasiunea pentru morală! Eu, firește, am dat vina pe soartă, m-am prefăcut dornic și ahtiat după lumină și, în sfîrșit, am folosit mijlocul cel mai tare și cel mai sigur pentru cucerirea unei femei, mijlocul care n-a trădat niciodată pe nimeni și care impresionează absolut pe toate, fără excepție. Acest mijloc arhicunoscut este: lingușirea. Nu există pe lume ceva mai greu decît sinceritatea și ceva mai ușor decît lingușirea. Dacă în sinceritate se strecoară numai a suta parte dintr-o notă falsă, se produce o disonanță și apoi e bucluc. Dacă în lingușire absolut toate notele sînt false, ea totuși face plăcere și este ascultată fără supărare. O plăcere grosolană, totuși plăcere. Oricît de grosolană ar fi lingușirea, ea pare cel puțin pe jumătate adevărată. Și asta la toate straturile sociale, culte sau inculte. Chiar și o vestală ar putea fi sedusă cu ajutorul lingușirii. Ce să mai vorbim atunci despre muritorii de rînd? Nu pot să-mi amintesc fără să rîd cum am sedus o cucoană credincioasă bărbatului, copiilor și virtuților ei. Ce bine m-am distrat și cît de puțină bătaie de cap am avut! Cucoana era într-adevăr virtuoasă, cel puțin în felul ei. Toată tactica mea consta numai în atît: în fiece clipă mă arătam strivit și mă prosternam în fața purității sale. O lingușeam fără rușine și abia obțineam, de pildă, să-i strîng mîna sau îi smulgeam o privire, că începeam numaidecît să mă dojenesc pentru că i le-am smuls cu forța, căci ea s-a împotrivit, s-a împotrivit atît de tare, că eu probabil n-aș fi obținut niciodată nimic, dacă n-aș fi fost atît de desfrînat. Ea, în nevinovăția ei, n-a simțit perfidia și s-a lăsat prinsă fără voia ei, fără să-și dea seama, fără să bănuiască măcar etc. etc. Într-un cuvînt, am obținut tot ce am vrut, iar cucoana mea a rămas ferm

convinsă că este nevinovată și curată, își îndeplinește toate îndatoririle și obligațiile, și că a căzut cu totul întîmplător. Dacă ai ști cît s-a înfuriat cînd, la urma urmelor, i-am declarat că după sincera mea părere a căutat și ea plăcerea la fel ca și mine ! Biata Marfa Petrovna era grozav de sensibilă la lingușire și, dacă aș fi vrut, ar fi trecut, încă de pe cînd trăia, toată averea pe numele meu. (Totuși beau și trăncănesc grozav de mult azi.) Sper că n-ai să te superi dacă am să amintesc acum că, la început, Avdotia Romanovna n-a rămas nici ea cu totul rece la lingușirile mele. Numai că eu am fost prost și cu nerăbdarea mea am stricat totul. Într-un cuvînt, n-am știut să-mi stăpînesc privirile cînd stam de vorbă cu ea ; mi se aprindea tot mai tare în ochi, și din ce în ce mai pătimaș, o anumită flacără care o neliniștea și pe care, pînă la urmă, a început s-o urască. N-are rost să-ți povestesc toate amănuntele, dar e destul să știi că a rupt orice relații cu mine. Atunci am făcut încă o greșeală. Am început să-mi bat joc grosolan de toate moralistele care vor să convertească oamenii ; Parașa a apărut din nou pe scenă, urmată de multe altele, pe scurt, casa a devenit o adevărată *Sodoma*. Ah, Rodion Romanîci, să fi văzut atunci cum știu uneori să scapere ochii surioarei dumitale ! Nu te uita că sînt beat și am dat pe gît un pahar întreg de vin, dar te asigur că privirea ei mă urmărea pînă și în somn. Ajunsesem la urmă că nu mai puteam să aud foșnetul rochiei sale. În adevăr, credeam că o să dau în boala copiilor, niciodată nu mi-aș fi putut închipui că aș putea să turbez pînă într-atît. Trebuia neapărat să mă împac cu Avdotia Romanovna și acest lucru era imposibil. Închipuiește-ți atunci, ce am făcut ? La ce grad de tîmpenie poate să aducă pe om o patimă ca asta ? Să nu întreprinzi niciodată nimic cînd te orbește patima, Rodion Romanîci ! Socotind că Avdotia Romanovna este săracă lipită pămîntului (ah, iartă-mă, am vrut să spun că... dar, la urma urmelor, nu-i totuna cum se exprimă un lucru, dacă în fond este tot același ?), într-un cuvînt, că trăiește din munca ei, că o întreține pe mama ei și pe dumneata... (ah, drace, iar te încrunți) am hotărît să-i ofer tot ce aveam (puteam realiza circa treizeci de mii de ruble pe vremea aceea) ca să fugă cu mine fie și aici, la Petersburg. Bineînțeles, aici i-aș fi jurat iubire eternă, fericire etc., etc. Dacă vrei să mă crezi, eram atît de îndrăgostit de ea că dacă mi-ar fi spus : „Omoar-o sau otrăvește-o pe Marfa Petrovna și

însoară-te cu mine" — aș fi făcut-o numaidecît! Dar lucrurile s-au sfîrșit prin catastrofa pe care o cunoști, de altfel, și-ți poți singur închipui în ce hal m-am înfuriat cînd am aflat că Marfa Petrovna l-a dezgropat nu știu de unde pe avocățelul acela ticălos, adică pe Lujin, și că mijlocește o căsătorie între el și Avdotia Romanovna. La urma urmei, n-ar fi fost mai bine să primească propunerea mea? Nu-i așa? Nu-i așa? Observ că ai început să mă asculți foarte atent... interesantul meu tînăr...

Iritat, Svidrigailov izbi cu pumnul în masă. Era roșu la față. Raskolnikov își dădu seama că acel pahar, sau un pahar și jumătate de șampanie pe care-l băuse, sorbind încet cîte o înghițitură, îl îmbătase, și hotărî să folosească acest prilej ca să-i afle gîndurile, căci Svidrigailov îi părea foarte suspect

— După toate cîte mi le-ai spus, m-am încredințat că ai venit aici cu gîndul la sora mea, zise el deschis, fără să se mai ascundă, ca să-l scoată din fire.

— Eh, lasă astea, se dezmetici Svidrigailov. Ți-am spus doar... și apoi, sora dumitale nu poate să mă sufere.

— Sînt sigur că nu poate să te sufere, dar nu despre asta este vorba acum.

— Ești sigur că nu poate să mă sufere? (Svidrigailov îl privi ironic printre gene.) Ai dreptate, nu mă iubește; dar niciodată să nu garantezi pentru ceea ce s-ar putea întîmpla între soț și soție sau între doi amanți. Este totdeauna un colțișor care rămîne necunoscut pentru restul lumii și pe care nu-l știu decît ei doi. Poți să garantezi că Avdotia Romanovna m-a privit totdeauna cu dezgust?

— După unele vorbe strecurate, fără să-ți dai seama, în cursul istorisirii dumitale, văd că tot mai nutrești în chip nestăvilit anumite speranțe și că, desigur, ai și acum intențiile cele mai mîrșave cu privire la Dunia.

— Cum? Mi-au scăpat astfel de vorbe? spuse Svidrigailov, sincer speriat, fără să țină seama de epitetul dat intențiilor lui.

— Îți scapă și acum. De pildă, de ce te temi așa de tare? De ce te-ai speriat deodată?

— Eu mă tem, mă sperii? Mă tem de dumneata? Mai degrabă dumneata ar trebui să te temi de mine, *cher ami*. Ce comedii spui... De altfel, m-am cherchelit, văd bine; cît pe aci să mă ia gura pe dinainte. La dracu cu vinul! Hei, apă!

Apucă sticla și, fără să stea la gînduri, o aruncă pe fereastră. Filip aduse apă.

— Toate astea-s fleacuri, zise Svidrigailov, muind un șervet în apă și apăsîndu-și-l pe frunte. Cu un singur cuvînt pot să-ți închid gura și să-ți nimicesc toate bănuielile. Știi, de pildă, că eu mă însor ?

— Mi-ai mai spus-o și altă dată.

— Ți-am spus ? Am uitat. Dar atunci nu puteam încă să-ți spun sigur, fiindcă nici nu-mi văzusem logodnica ; abia intenționam s-o fac. Pe cînd acum, totu-i hotărît, sînt logodit ; dacă n-aș fi ocupat, dacă n-ar fi ceva cu neputință de amînat, te-aș lua și te-aș duce acolo, fiindcă aș vrea să-ți dai părerea dacă am ales bine. Ei drace ! Numai zece minute au mai rămas. Vezi, uită-te la ceas ; totuși am să-ți spun povestea logodnei mele, fiindcă însurătoarea asta a mea este destul de interesantă în felul ei. Ei, tot vrei să pleci ?

— Nu, acum nu mai plec.

— N-ai să pleci de loc ? O să vedem ! Am să te duc și acolo, asta-i adevărat, am să-ți arăt logodnica, dar nu acum, fiindcă acum, peste puțin, dumneata va trebui să pleci. Dumneata ai s-o iei la dreapta, eu la stînga. O cunoști pe Reslih ? Pe madam Reslih la care stau cu chirie ? Auzi ? Da, da, chiar aceea despre care se spune, știi dumneata ce, povestea cu fetița, iarna, apa — mă asculți ? Auzi ? Ea le-a învîrtit toate pentru mine. „Tu, zice, te plictisești, să-ți căutăm o distracție.“ Căci eu, e adevărat, sînt un om ursuz, plictisit. Crezi poate că sînt vesel ? Nu, sînt posac : nu fac rău nimănui, dar stau uneori cîte trei zile la rînd într-un ungher, fără să deschid gura. Cît despre Reslih, trebuie să-ți spun că este o mare hahaleră, știu la ce se gîndește : crede că am să mă satur repede de nevastă-mea, că am s-o las și am să plec, și atunci are să-i rămînă ei și are s-o pună în circulație ; tot în cercurile noastre, dar ceva mai sus. Ei, și-mi spune Reslih că există un tată de familie bolnav, fost funcționar, de trei ani nu se clintește din jilțul lui și nu poate să-și miște picioarele. Există, zice, și o mamă, o doamnă foarte chibzuită mama asta. Fiul își face serviciul undeva în provincie și nu-i ajută. Fata cea mare s-a măritat și nu dă pe la ei ; au pe cap doi nepoți mici (nu le ajungeau copiii lor) și au luat acasă, înainte să-și isprăvească școala, pe cea mai mică dintre fete ; peste o lună împlinește șaisprezece ani și, prin urmare, peste o lună ar putea s-o mărite. Cu

mine adică. Ne-am dus; ce caraghios s-a petrecut totul acolo la ei; m-a recomandat: moşier, văduv, familie cunoscută, cu relaţii, capital — ce are a face că eu am cincizeci de ani şi dînsa n-a împlinit încă şaisprezece? Cine se uită la una ca asta? Şi totuşi e ispititor, nu-i aşa? Foarte ispititor, ha-ha! Dacă ai fi văzut ce bine m-am înţeles cu mămica şi tăticul! Făcea să plăteşti ca să mă vezi în clipa aceea. Pe urmă a venit ea, a făcut o reverenţă; îţi închipui: poartă rochiţă scurtă, un boboc încă neînflorit, roşeşte, se aprinde ca zorile (i s-a spus, firește). Nu ştiu ce părere ai dumneata despre chipurile feminine, dar după mine aceşti şaisprezece anişori, aceşti ochi candizi, această sfiiciune şi lacrimile rușinii sînt mai atrăgătoare decît frumuseţea, şi, pe deasupra, fetiţa este ca o cadră. Părul blond, cu bucle mărunte de mielușel, buze plinuţe, roşii, picioruşele — o minune!... Am făcut cunoştinţă, am anunţat că sînt grăbit din pricina unor chestiuni de familie, şi a doua zi, adică acum trei zile, ne-am logodit. De atunci, cum vin, o iau pe genunchi şi n-o mai las o clipă... Firește, ea se aprinde ca zorile, iar eu o sărut într-una; mămica i-a spus că sînt bărbatul ei, că aşa se face, într-un cuvînt — o plăcere! Situaţia asta de acum de logodnic, în adevăr este poate mai plăcută decît de soţ. În copila asta joacă cum s-ar zice: *la nature et la vérité* [37]. Ha-ha-ha! Am schimbat două-trei vorbe împreună — nu-i de loc proastă fetişcana; uneori, îmi aruncă o privire furişă care mă arde ca fierul înroşit. Şi, ştii, are obrazul Madonei lui Rafael. Madona Sixtină are un obraz fantastic, o expresie de durere şi nebunie, nu ţi-a sărit în ochi acest lucru? Ei bine, e ceva în genul ăsta. A doua zi după ce ne-am logodit, i-am adus cadouri de vreo mie şi cinci sute de ruble; un colier de briliante, altul de perle şi o casetă cu obiecte de toaletă de argint, uite atît de mare, cu tot dichisul; să fi văzut obrazul madonei mele cum strălucea de mulţumire! Am luat-o ieri pe genunchi, dar se vede că am apucat-o prea brutal, s-a înroşit toată, i-au ţîşnit lacrimile din ochi, dar căuta să le ascundă şi ardea toată. Pentru o clipă a ieşit toată lumea din odaie, am rămas numai noi doi şi cînd mi s-a aruncat deodată de gît (întîia oară), m-a cuprins cu mînuţele, m-a sărutat şi mi-a jurat că are să fie o soţie bună, ascultătoare şi credincioasă, că are să mă facă fericit, că are să-mi consacre întreaga ei viaţă, fiece clipă din viaţa ei, că are să-mi jertfească tot, tot

și pentru toate acestea nu vrea *decît stima mea*. „Altceva, zice, nu-mi trebuie nimic, nimic, nici un fel de cadouri!" Să asculți o asemenea mărturisire între patru ochi, de la un îngeraș de șaisprezece anișori, cu obrajii rumeniți de pudoarea virginală și cu lacrimi de entuziasm pe gene, trebuie să admiți și dumneata că e destul de ispititor. Este ispititor, nu-i așa? Face parale, ce zici? Face, nu-i așa? Ascultă... Trebuie să mergem acolo, la logodnica mea... dar nu acum!

— Într-un cuvînt, această diferență monstruoasă de vîrstă și de orizont te excită nemaipomenit! Și chiar ai de gînd să te însori cu adevărat?

— Dumneata ce crezi? Neapărat! Fiecare caută să fie fericit și cel care izbutește să se înșele singur o duce bine. Ha! Ha! Dar ce te-a apucat de te-ai făcut așa de moralist deodată? Fie-ți milă de mine, frățioare, sînt un păcătos! He-he-he!

— Totuși dumneata ai avut grijă de copiii Katerinei Ivanovna. De altfel... da, desigur, ai avut motivele dumitale să faci asta, acum înțeleg tot...

— Copiii îmi plac în genere, îi iubesc foarte mult, rîse Svidrigailov. În privința asta aș putea să-ți povestesc un episod foarte interesant și care nu s-a sfîrșit nici acum. În prima zi cînd am sosit aici, am pornit să cutreier diverse cloace; gîndește-te-te și dumneata cum m-am repezit după șapte ani! Ai observat, probabil, că nu m-am grăbit să dau ochi cu grupul meu de altădată, adică cu prietenii mei de odinioară. Și am să caut s-o duc cît mai mult fără ei. Știi, în sat, sub aripa Marfei Petrovna, m-a chinuit de moarte amintirea tuturor acestor locuri și locșoare tainice, unde omul priceput poate să găsească multe. Naiba să le ia! Lumea se îmbată, tineretul cultivat se consumă în inactivitate, făurind visuri și iluzii irealizabile, se mutilează sufletește, înglodîndu-se în diverse teorii; nu știu de unde au venit atîția cămătari, ascund banii, iar toți ceilalți trăiesc în desfrîu. Orașul acesta, din primele ceasuri, mi-a trimis în nas mirosul lui atît de bine cunoscut. Am ajuns, așadar, la o așanumită serată dansantă, o cloacă infectă (mie îmi plac cloacele și tocmai cele mai murdare); bineînțeles se dansa cancan, ceea ce nu exista pe vremea mea. Da, în acest domeniu s-au făcut progrese. Deodată, mă uit și văd o fetiță de vreo treisprezece ani, foarte drăguț îmbrăcată, dansînd cu un virtuoz; un altul — vizavi. Lîngă perete, pe un scaun, mămica. Poți să-ți închipui ce

cancan ! Fetiţa se ruşinează, roşeşte, pînă la urmă se simte jignită şi începe să plîngă. Virtuozul o ia pe sus şi începe s-o învîrtească şi să se izmenească în faţa ei ; toată lumea rîde cu hohote — tare-mi place publicul nostru, fie chiar de cancan, în astfel de clipe — şi ţipă : „Aşa-i trebuie, aşa-i trebuie ! Nu se aduc copiii aici !“ Mie, firește, puţin îmi păsa dacă e sau nu e vreo logică în distracţia asta a lor ! Eu mi-am fixat locul imediat, m-am aşezat lîngă mămica şi am început să-i spun că şi eu abia am venit la Petersburg, că aici lumea nu ştie să se poarte, că oamenii nu se pricep să deosebească adevăratele merite şi să aibă faţă de ele respectul cuvenit ; am făcut aluzie că am bani mulţi ; le-am invitat să le duc acasă în trăsura mea ; le-am condus, am făcut cunoştinţă mai bine (abia au sosit din provincie şi locuiesc într-o cămăruţă pe care au subînchiriat-o de la nu ştiu cine). Mi s-a spus că prietenia cu mine le face mare cinste ; am aflat că n-au para chioară, că au venit să intervină în nu ştiu ce chestiune, la nu ştiu care minister, le-am oferit serviciile mele şi bani ; am aflat că la serata aceea au nimerit din greşeală, crezînd că acolo se predă dansul ; le-am oferit să contribui la instruirea tinerei domnişoare în ceea ce priveşte limba franceză şi dansul. Propunerea a fost primită cu entuziasm, ca o cinste deosebită, şi am rămas prieteni şi astăzi... Dacă vrei să mergi cu mine la ele, dar nu acum.

— Încetează odată cu poveştile dumitale scîrboase, om stricat, josnic şi libidinos !

— Schiller, Schiller, curat Schiller ! *Où va-t-elle la vertu se nicher !* * Ştii, eu îţi povestesc anume astfel de lucruri ca să-ţi aud exclamaţiile de indignare. E o adevărată desfătare !

— Firește, crezi că nu simt că sînt ridicol în clipa asta ? mormăi Raskolnikov, furios.

Svidrigailov rîdea cît îl ţinea gura : în sfîrşit. îl strigă pe Filip, plăti şi se sculă.

— Uf, ce beat sînt, *assez causé* ** ! zise el. Ce desfătare !

— Cum să nu te desfeţi ?! strigă Raskolnikov, sculîndu-se de asemenea. Oare pentru un desfrînat cu simţurile tocite ca dumneata istorisirea acestor aventuri, în clipa cînd are în perspectivă o monstruozitate de acelaşi fel, nu este o desfătare ? Şi,

* Uite unde se cuibăreşte virtutea ! (Fr.)
** Destulă vorbă ! (Fr.)

mai ales în astfel de împrejurări, şi cînd le spune unui om ca mine... Asta excită.

— Dacă-i pe asta, răspunse Svidrigailov, cercetîndu-l cu oarecare mirare, atunci şi dumneata eşti destul de cinic. Cel puţin ai stofă, şi încă în cantitate uriaşă. Eşti în stare să cuprinzi cu mintea multe lucruri... de altfel, poţi să şi faci multe. Dar, ajunge ! Îmi pare sincer rău că am discutat aşa de puţin, dar nu-i nimic, n-ai să-mi scapi... Aşteaptă numai...

Svidrigailov porni afară din tractir. Raskolnikov îl urmă. Cel dintîi totuşi nu era prea beat ; i se urcase doar puţin la cap şi, acum, beţia se risipea cu fiecare clipă. Se încrunta şi părea îngrijorat, ca un om care este în aşteptarea unui lucru foarte important, care-l emoţionează şi-l nelinişteşte. În ultimele două-trei minute, atitudinea lui faţă de Raskolnikov se schimbase : se arăta tot mai argăţos şi sarcastic. Tînărul observă aceasta şi era destul de alarmat. Svidrigailov îi părea suspect şi el se hotărî să-l urmărească.

Coborîră în stradă.

— Acum, dumneata o iei la dreapta şi eu la stînga sau poate invers, dar *adieu, mon plaisir* *, pe curînd cu cea mai mare bucurie !

Şi el o luă la dreapta, spre Sennaia.

V

Raskolnikov porni după el.

— Ce înseamnă asta ?! exclamă Svidrigailov, întorcîndu-se. Mi se pare că ţi-am spus că...

— Asta înseamnă că am hotărît să te însoţesc.

— Cu-um ?

Amîndoi se opriră şi se priviră drept în ochi, parcă măsurîndu-se cu privirea.

— Din ceea ce mi-ai povestit fiind pe jumătate beat, spuse tăios Raskolnikov, m-am convins că nu numai că n-ai renunţat la intenţiile dumitale ticăloase cu privire la sora mea, dar chiar că eşti preocupat de ele mai mult decît oricînd. Sînt informat că astăzi dimineaţă sora mea a primit o scrisoare. Dumneata ai

* Adio, desfătarea mea. (Fr.)

avut vreme să pui ceva la cale... şi chiar dacă, între timp, ţi-ai găsit în drum o nevastă, asta nu înseamnă nimic. Vreau să mă încredinţez cu ochii mei...

Despre ce voia să se încredinţeze cu ochii lui, e greu de spus şi, desigur, nici el nu ştia prea bine.

— Aşa ! Vrei poate să chem poliţia ?

— Cheam-o !

Rămaseră din nou unul în faţa celuilalt. În cele din urmă, Svidrigailov îşi schimbă expresia feţei. Văzînd că Raskolnikov nu s-a speriat de loc de ameninţarea lui, îşi luă aerul cel mai vesel şi prietenos.

— Ce om ! Anume n-am deschis vorba despre afacerea dumitale, cu toate că, firește, ard de curiozitate. Este un caz fantastic. Voiam să amîn discuţia pe altă dată, dar, zău, dumneata eşti în stare să scoţi din sărite şi pe un mort... Hai să mergem, deşi îţi spun dinainte : intru acasă numai pentru o clipă, ca să iau bani ; apoi îmi încui locuinţa, iau o birjă şi mă duc să-mi petrec toată seara la Ostroave. Ce nevoie ai să te ţii de mine, spune şi dumneata ?

— Deocamdată te însoţesc pînă acasă, dar nu mă duc la dumneata, ci la Sofia Semionovna, să-i cer scuze că n-am fost la înmormîntare.

— Fă cum doreşti, dar Sofia Semionovna nu este acasă. E plecată să ducă copiii la o bătrînică, o veche prietenă de a mea şi epitroapă a nu ştiu cărui orfelinat. Am fermecat pe această doamnă, plătind o sumă pentru cei trei puişori ai Katerinei Ivanovna şi, în afară de aceasta, am făcut şi o danie pentru orfelinatul ei ; în sfîrşit, i-am spus povestea Sofiei Semionovna, în toate amănuntele, fără să ascund nimic. I-a făcut o impresie extraordinară. Şi de aceea a fost poftită Sofia Semionovna să se prezinte chiar azi la hotelul X, unde bătrîna cucoană locuieşte temporar cînd vine de la ţară.

— N-are a face, am să trec totuşi pe la dînsa.

— Cum vrei, dar eu nu te întovărăşesc în astă seară ; ce rost are ? Uite că am ajuns. Ascultă, eu sînt sigur că mă priveşti cu suspiciune numai fiindcă pînă acum am fost delicat, nu te-am plictisit şi n-am încercat să te descos... pricepi ce vreau să spun ? Acest lucru ţi s-a părut neobişnuit ; sînt gata să pun rămăşag că aşa este ! Să mai fii delicat după asta !

— Socoţi delicat să tragi cu urechea la uşă ?

— A, despre asta vorbeşti ? rîse Svidrigailov. M-ar fi mirat nespus dacă, după toate cîte au fost, ai fi trecut peste acest amănunt. Ha ! ha ! Deşi am înţeles cîte ceva din cele ce i-ai... îndrugat atunci Sofiei Semionovna, spune-mi totuşi, ce înseamnă asta ? Poate că sînt un retrograd şi nu pricep nimic. Lămureşte-mă, te rog, dragul meu ! Luminează-mi mintea cu teoriile cele noi !

— N-ai putut să auzi nimic, minţi !

— Nu despre asta, nu despre asta vorbesc (cu toate că eu într-adevăr am auzit ceva) nu, eu mă refer la faptul că dumneata oftezi într-una ! Schiller din sufletul dumitale se revoltă. Şi acum poftim — e împotriva celor care ascultă pe la uşi ! Dacă-i aşa, atunci du-te şi spune acolo unde se cuvine că uite ce s-a întîmplat cu dumneata, cum ţi-a cam dat greş teoria. Iar dacă crezi că pe la uşi nu-i voie să asculţi, dar pe bătrîne e voie să le loveşti în cap cu ce se nimereşte, după bunul dumitale plac, atunci fugi cît mai iute în America ! Fugi, tinere ! Poate că mai este timp. Sincer îţi spun. N-ai bani ? Îţi dau eu de drum.

— Nici nu mă gîndesc, îl întrerupse Raskolnikov cu dezgust.

— Înţeleg (de altfel, nu te obosi, dacă nu vrei, poţi să nu răspunzi), înţeleg ce fel de probleme îţi pui : morale, nu-i aşa ? Problema omului şi a cetăţeanului ? La dracu, ce nevoie ai de ele ? He-he ! Fiindcă tocmai eşti cetăţean şi om ? Dacă-i aşa, atunci trebuia să ţi le pui mai înainte şi să nu te apuci de treaba asta ; acum n-are rost, sau dacă e aşa, împuşcă-te ! Oare nu te atrage ?

— Mi se pare că dumneata vrei să mă enervezi anume ca să-ţi întorc spatele şi să plec...

— Om ciudat ce eşti, uite că am ajuns, poftim sus pe scară. Uite, acolo, este intrarea Sofiei Semionovna şi vezi şi dumneata că nu-i nimeni acasă ! Nu mă crezi ? Întreabă-l pe Kapernaumov — ea le lasă cheia cînd pleacă. Uite-o şi pe madame Kapernaumov. Cum ? (E cam surdă.) A plecat ? Ai auzit ? Nu, n-are să vină pînă seara tîrziu. Şi acum, hai la mine. Doar ai vrut să vii la mine ? Poftim, sîntem în locuinţa mea. Madame Reslih nu este acasă. Femeia asta se agită mereu, dar este de treabă, te încredinţez... Ţi-ar putea fi de folos dacă ai fi ceva mai rezonabil. Şi acum, uite : iau din biroul meu un bilet de cinci la sută (priveşte cîte mai am !), ăsta are să se ducă astăzi la telal. Ai văzut ? Acum nu mai am pentru ce să-mi pierd vremea aici.

încui biroul, încui locuința și iată-ne iar pe scară. Dacă vrei, hai să luăm o birjă ! Eu mă duc la Ostroave. Nu te atrage o mică plimbare ? Iau trăsura pînă la Elaghin. Cum ? Refuzi ? Nu mai poți ? De ce să nu mergem ? Are să plouă, dar nu-i nimic, tragem coviltirul...

Svidrigailov se și urcase în trăsură. Raskolnikov socoti că, cel puțin pentru moment, bănuielile lui nu erau întemeiate. Fără să răspundă un cuvînt, îi întoarse spatele și-o luă înapoi spre Sennaia. Dacă ar fi întors măcar o dată capul, ar fi văzut că Svidrigailov, după ce făcu vreo sută de pași cu trăsura, plăti birjarul și coborî pe trotuar. Dar el nu se întoarse, nu văzu nimic și coti după colț. Un adînc dezgust îl îndemna să se depărteze cît mai mult de Svidrigailov. „Cum de am putut măcar o clipă să aștept ceva de la acest ticălos grosolan, de la acest om stricat, libidinos și mîrșav ?“ exclamă el fără voie. Ce-i drept, această condamnare o rostise cam pripit și ușuratic. Era ceva în Svidrigailov, în tot felul lui de a fi, original și oarecum misterios. În privința Duniei, Raskolnikov rămăsese adînc convins că Svidrigailov nu renunțase la ea. Dar era prea greu, prea de neîndurat, să se gîndească la acest lucru !

Ca întotdeauna cînd rămînea singur, după douăzeci de pași, se cufundă într-o adîncă visare. Se urcă pe pod, se opri lîngă parapet și-și ațintì ochii asupra apei. În aceeași clipă, puțin mai încolo, se afla și Avdotia Romanovna.

Urcîndu-se pe pod, trecuse pe dinaintea ei fără s-o vadă. Iar Dunecika încă nu-l văzuse niciodată astfel pe stradă și-l privea mirată, aproape speriată. Se opri, neștiind ce să facă : să-l strige sau nu ? Deodată, îl zări pe Svidrigailov, care se apropia grăbit, venind dinspre Sennaia.

Dar Svidrigailov părea că se apropie cu grijă, făcînd pe misteriosul. Nu urcă pe pod — se opri mai la o parte, pe trotuar, căutînd să facă în așa fel ca Raskolnikov să nu-l vadă. O zărise pe Dunia și începu să-i facă semne. I se păru că o roagă să nu-și strige fratele, să-l lase în pace, și că o chema la el.

Așa și făcu. Se depărtă încet de Raskolnikov și îl ajunse pe Svidrigailov.

— Să mergem mai iute, șopti acesta. N-aș vrea ca Rodion Romanîci să afle despre întîlnirea noastră. Vă previn că am stat împreună într-un tractir din apropiere, unde m-a găsit singur, și abia am putut să scap de el. Nu știu de unde știe despre scrisoarea mea către dumneavoastră și bănuiește ceva. Bine-

înțeles, nu dumneavoastră i-ați spus. Dar dacă nu i-ați spus dumneavoastră, atunci cine ?

— Am cotit după colț, îl întrerupse Dunia. Acum fratele meu nu ne mai poate vedea. Vă spun hotărît că mai departe n-am să merg. Spuneți aici tot ce aveți de spus ; toate acestea pot fi spuse și în stradă.

— În primul rînd, ceea ce am de spus nu poate fi spus în stradă ; în al doilea rînd, trebuie s-o ascultați pe Sofia Semionovna ; în al treilea rînd, am să vă arăt unele documente... Și, în sfîrșit, dacă nu acceptați să intrați la mine, refuz să vă dau orice explicație și plec. Totodată, vă rog să nu uitați că un secret foarte interesant al iubitului dumneavoastră frate se află cu desăvîrșire în mîinile mele.

Dunia se opri șovăitoare, uitîndu-se pătrunzător la Svidrigailov.

— De ce vă temeți ? spuse acesta liniștit. Orașul nu-i sat. Și pînă și la țară mi-ați făcut mai mult rău mie decît eu dumneavoastră, așa că aici...

— Ați prevenit-o pe Sofia Semionovna ?

— Nu, nu i-am spus nici un cuvînt și nici nu sînt cu totul sigur că este acasă. De altfel, cred că este acasă. Azi și-a înmormîntat ruda ; nu-i o zi să se ducă în vizită. Pînă una alta, n-aș vrea să vorbesc nimănui despre toate acestea și chiar mă căiesc într-o oarecare măsură că v-am dezvăluit dumneavoastră ce știu. Orice imprudență, în astfel de cazuri, este echivalentă cu un denunț. Locuiesc aici, în casa de care ne apropiem. Uitați-vă : acesta este portarul casei noastre — mă cunoaște foarte bine ; poftim, mă salută... vede că vin cu o doamnă și, desigur, a și avut timpul să vă privească fața, iar acest lucru ar putea să vă liniștească, dacă vă temeți atît de mult de mine și mă suspectați. Iertați-mă că vă spun toate acestea atît de brutal. Stau cu chirie aici. De Sofia Semionovna mă desparte un singur perete ; dînsa de asemenea a subînchiriat la niște locatari. Tot etajul acesta este plin de chiriași. Și atunci, de ce vă temeți ca un copil ? Ce este atît de spăimîntător în mine ?

Obrazul lui Svidrigailov se strîmbă într-un zîmbet îngăduitor ; dar, de fapt, nu avea de loc chef să zîmbească. Inima îi bătea cu putere și răsuflarea i se tăia. Vorbea anume foarte tare ca să-și ascundă emoția crescîndă ; dar Dunia nu observă nimic deosebit ; prea o enervase observația că se teme ca un copil, ca să mai bage de seamă altceva.

— Cu toate că știu că sînteți un om... fără onoare, nu mă tem de fel. Arătați-mi drumul, zise ea, în aparență foarte liniștită, dar fața îi era palidă.

Svidrigailov se opri în fața locuinței Soniei.

— Dați-mi voie să întreb dacă este acasă. Nu este. Păcat! Dar știu că trebuie să se întoarcă foarte repede. Dacă a ieșit, atunci nu s-a putut duce decît la o doamnă, în privința orfanilor la care ține. Le-a murit mama. M-am ocupat și eu de chestiunea asta și i-am dat o mînă de ajutor. Dacă Sofia Semionovna nu se înapoiază în zece minute, am s-o trimit la dumneavoastră chiar astăzi, dacă vreți; iată și locuința mea. Aici sînt cele două odăi pe care le ocup. Dincolo, după ușă, șade gazda mea, doamna Reslih. Acum uitați-vă aici, am să vă arăt documentele cele mai importante: ușa din dormitorul meu duce în aceste două odăi absolut goale, care sînt de închiriat. Priviți... vă rog să vă uitați cu cea mai mare atenție.

Svidrigailov ocupa două odăi mobilate, destul de încăpătoare. Dunecika se uita, neîncrezătoare, în jurul ei, dar nu văzu nimic deosebit nici în mobilierul camerelor, nici în împărțirea lor, cu toate că ar fi putut să observe, de pildă, că locuința lui Svidrigailov era situată între două apartamente oarecum nelocuite. Intrarea la el nu era de-a dreptul din galerie, ci prin două camere ale gazdei, aproape goale. După ce descuie ușa din dormitor, încuiată cu cheia, Svidrigailov îi arătă încă o cameră goală care era de închiriat. Dunecika se opri în prag, neînțelegînd de ce este poftită să o cerceteze, dar Svidrigailov se grăbi s-o lămurească.

— Uitați-vă, aici în această a doua cameră mai mare. Observați ușa aceasta încuiată cu cheia. Lîngă ea se află un scaun, unul singur în cele două odăi goale: l-am adus din apartamentul meu, ca să-mi fie mai la îndemînă să ascult. Dincolo, în dosul ușii, se află masa Sofiei Semionovna; acolo a stat dînsa de vorbă cu Rodion Romanîci. Iar eu am stat dincoace și am ascultat; două seri de-a rîndul am stat pe scaun și am ascultat de fiecare dată cîte două ceasuri și, firește, am putut să aflu cîte ceva, nu-i așa?

— Ați tras cu urechea la ușă?

— Da, am ascultat la ușă; acum să mergem la mine; aici nu avem pe ce să ședem.

O conduse pe Avdotia Romanovna înapoi în prima odaie, care-i servea drept salon, și o pofti să ia loc pe scaun. El se

așează la capătul celălalt al mesei, la o distanță de cel puțin un stînjen, dar pesemne că în ochii lui ardea din nou acea flacără care o mai speriase o dată pe Dunecika. Ea tresări fără să vrea și, deși voia să se arate foarte stăpînă pe sine, se uită încă o dată, bănuitoare, de jur împrejur. În cele din urmă, își dădu seama de izolarea apartamentului. Vru să întrebe dacă cel puțin gazda era acasă, dar nu întrebă.. din mîndrie. Și apoi, o suferință infinit mai mare decît teama pentru ea însăși îi umplea sufletul și îi chinuia inima.

— Iată scrisoarea dumneavoastră, începu dînsa, punînd-o pe masă Este cu putință ce scrieți aici ? Faceți aluzie la o crimă pe care pretindeți că ar fi săvîrșit-o fratele meu. Aluzia este prea limpede ca să încercați să dați înapoi. Să știți însă că am mai auzit despre această poveste absurdă și că nu cred nimic, nici un cuvînt. Este o bănuială mîrșavă și ridicolă ; cunosc și cauzele care au creat-o Dumneavoastră mi-ați promis dovezi : vorbiți ! Dar să știți dinainte că nu vă cred ! Nu cred nimic !...

Dunecika spuse toate acestea foarte repede și o clipă tot sîngele îi năvăli în obraji.

— Dacă n-ați crede nimic, ați fi riscat oare să veniți singură la mine ? Pentru ce ați venit ? Din simplă curiozitate ?

— Nu mă chinuiți, vorbiți o dată !

— N-am ce spune, sînteți o fată curajoasă ! Credeam, în adevăr, că o să-l rugați pe domnul Razumihin să vă însoțească pînă aici Dar nu l-am zărit nici cu dumneavoastră, nici prin preajma noastră, m-am uitat bine : asta dovedește curaj și înseamnă că ați vrut să-l menajați pe Rodion Romanîci. De altfel, tot ce faceți este divin... Cît despre fratele dumneavoastră, ce v-aș putea spune ? L-ați văzut adineauri. Cum v-a părut ?

— Doar nu vă întemeiați numai pe asta ?

— Nu, nu numai pe asta, ci pe propriile lui vorbe. A venit de două ori la rînd seara, aici, la Sofia Semionovna. V-am arătat unde au șezut ei. A mărturisit totul fetei. Este un ucigaș. A ucis o bătrînă, văduva unui funcționar, cămătăreasă, la care el însuși amaneta unele obiecte ; a ucis-o și pe sora ei, o precupeață cu numele Lizaveta, care a intrat întîmplător în casă în clipa aceea. Le-a ucis pe amîndouă cu toporul pe care-l adusese cu el Le-a ucis ca să le jefuiască, și le-a jefuit ; a luat banii și unele obiecte de valoare... Toate acestea le-a spus cuvînt cu cuvînt Sofiei Semionovna. Numai ea îi cunoaște secretul, dar n-are nici un amestec în acest asasinat ; dimpotrivă, în

timpul mărturisirii lui s-a înfrigurat ca şi dumneavoastră acum. Dar fiţi pe pace, ea n-are să-l trădeze.

— E cu neputinţă ! şoptiră slab buzele palide, ca împietrite, ale Duniei, care se înăbuşea. E cu neputinţă, n-avea nici un motiv, nici cel mai mic motiv... Este o minciună ! O minciună !

— A jefuit, acesta este motivul. A luat bani şi obiecte. Ce-i drept, după cum a mărturisit singur, nu s-a folosit nici de bani, nici de obiectele acelea, şi le-a dus undeva, şi le-a ascuns sub o piatră unde mai zac şi acum. Dar asta numai fiindcă n-a cutezat să se folosească de ele.

— Dar este verosimil ca el să fure, să jefuiască ? E cu putinţă ca el să se fi gîndit măcar la una ca asta ? strigă Dunecika, sărind de pe scaun. Doar l-aţi cunoscut, l-aţi văzut. Poate el fi un hoţ ?

Părea că-l imploră pe Svidrigailov ; uitase cu totul de frica ei

— Această categorie, Avdotia Romanovna, cuprinde mii şi milioane de varietăţi. În genere, un hoţ fură şi ştie că este un ticălos ; eu însă am auzit despre un om foarte de treabă care a jefuit poşta ; cine ştie, poate că fratele dumneavoastră a crezut cu adevărat că face un lucru mare. Bineînţeles, eu însumi n-aş fi crezut, după cum nu credeţi nici dumneavoastră toată istoria asta, dacă mi s-ar fi povestit. Dar am auzit-o chiar din gura lui. El i-a explicat Sofiei Semionovna toate motivele, iar ei nu-i venea să-şi creadă urechilor şi ochilor, dar pînă la urmă s-a convins, fiindcă i le spunea chiar el.

— Şi care sînt... aceste motive ?

— Este o poveste lungă, Avdotia Romanovna. Cum să vă spun, este vorba de o anumită teorie, aceeaşi teorie după care eu, bunăoară, socot că fărădelegile izolate sînt admisibile dacă ţelul este bun. Un singur rău şi o sută de fapte bune ! Apoi, firește, este dureros pentru un tînăr plin de merite şi cu un orgoliu nemaipomenit să ştie că dacă ar avea numai trei mii de ruble, cariera lui, tot viitorul, tot scopul vieţii lui s-ar schimba ; şi el nu are aceste trei mii de ruble Adăugaţi pe deasupra enervarea provocată de foame, de locuinţa strîmtă, de zdrenţele pe care le poartă, de înţelegerea clară a „superbei" sale situaţii sociale şi, totodată, a poziţiei surorii şi mamei lui Dar cel mai mare rol l-au jucat desigur orgoliul, mîndria şi vanitatea ; Dumnezeu ştie, poate că avînd şi numai însuşiri bune... Să nu credeţi cumva că-l învinuiesc, eu nu-l învinuiesc de fel, şi nici nu e treaba mea. A fost la mijloc şi o teorie a lui

proprie — o teorie după care oamenii se împart, vedeți dumneavoastră, în material uman, adică oameni de rînd, și în oameni deosebiți, adică oameni cărora le este permis orice, care prin esența lor superioară nu se supun legilor, ci dimpotrivă ei făuresc aceste legi pentru ceilalți, adică pentru materialul uman, pentru pleavă. O teorie oarecare: *une théorie comme une autre* *. Îl pasiona grozav personalitatea lui Napoleon, adică, propriu-zis, îl pasiona faptul că mulți oameni geniali nu țin seama de răul izolat, ci trec peste el fără să stea pe gînduri. Mi se pare că și-a închipuit că este un om genial — adică a fost sigur de acest lucru un timp. A suferit grozav și mai suferă și acum la gîndul că a știut să făurească o teorie, dar n-a fost în stare să treacă limita fără să stea pe gînduri și că, deci, nu este un om genial. Și asta, desigur, este grozav de umilitor pentru un tînăr ambițios, mai ales în secolul nostru...

— Dar remușcările, conștiința? Îi refuzați așadar orice simț moral? Poate el fi așa?

— Eh, Avdotia Romanovna, acum toate s-au încurcat, adică, de fapt, niciodată n-a fost prea multă ordine pe lume. Rușii noștri sînt, în general, oameni cu sufletul larg, larg ca și țara lor, și extrem de înclinați spre tot ce e fantastic și dezordonat; dar e mare bucluc să ai sufletul larg, cînd nu ești totodată și genial. Vă aduceți aminte cît am discutat pe această temă între patru ochi, după masa de seară, pe terasa din grădină?... Dumneavoastră mă dojeneați tocmai pentru această largheță de suflet. Cine știe, poate că în vreme ce noi discutam acolo, el zăcea aici și-și făurea teoria. La noi, în societatea cultă, nu există tradiții sacre din cale-afară, Avdotia Romanovna; doar poate cîte unul și le formează din cărți... sau deduce cîte ceva din letopisețe. Dar asta o fac mai ales oamenii de știință, care, între noi fie vorba, sînt niște nătăfleți, așa că unui om de lume nici nu-i șade bine să se ia după ei. De altfel, îmi cunoașteți părerile; nu învinuiesc absolut pe nimeni. Eu sînt un trîntor și rămîn ca atare. Și despre asta am vorbit de nenumărate ori. Am avut chiar fericirea să vă trezesc interesul cu părerile mele... Sînteți foarte palidă, Avdotia Romanovna!

— Cunosc această teorie. Am citit articolul lui publicat într-o revistă, vorbește despre oamenii cărora le este totul permis... Mi l-a adus Razumihin...

---

*O teorie ca oricare alta. (Fr.)

— Domnul Razumihin ? Articolul fratelui dumneavoastră ? Publicat într-o revistă ? Există un asemenea articol ? N-am ştiut. Trebuie să fie foarte interesant. Dar unde plecaţi, Avdotia Romanovna ?

— Vreau s-o văd pe Sofia Semionovna, rosti Dunecika cu glasul stins. Cum să ajung la dînsa ? Poate că s-a întors ; vreau neapărat s-o văd chiar acum. Să-mi...

Avdotia Romanovna nu isprăvi ; răsuflarea i se tăie.

— Sofia Semionovna n-are să se înapoieze pînă la noapte. Aşa cred eu. Trebuia să vină foarte repede, iar dacă nu, atunci foarte tîrziu...

— A, va să zică minţi ! Văd... ai minţit... ai minţit ! Nu te cred ! Nu te cred ! Nu te cred ! strigă Dunecika într-un acces de furie, pierzîndu-şi stăpînirea de sine.

Aproape leşinată, se prăbuşi pe scaunul pe care Svidrigailov se grăbi să-l împingă spre ea.

— Avdotia Romanovna, ce-i cu dumneata, vino-ţi în fire ! Poftim apă. Ia o înghiţitură... O stropi cu apă. Dunecika tresări şi-şi reveni. Efectul a fost prea puternic ! murmură ca pentru el Svidrigailov, încruntîndu-se. Avdotia Romanovna, linişti-ţi-vă ! Să ştiţi că el are prieteni. O să-l salvăm, o să-l scoatem din încurcătură. Vreţi să-l duc în străinătate ? Am bani ; în trei zile îi fac rost de bilet. Cît despre faptul că a ucis, fratele dumitale are să facă o mulţime de fapte bune, care au să şteargă tot. Nu vă faceţi griji. Poate încă să ajungă un om mare. Ce-i cu dumneavoastră ? Cum vă simţiţi ?

— Om hain. Îţi baţi joc de mine. Lasă-mă...

— Unde ? Unde pleci ?

— Vreau să mă duc la el. Unde este ? Ştii unde este ? De ce uşa asta este încuiată ? Am intrat prin ea şi acum este încuiată cu cheia. Cînd ai avut timp s-o încui ?

— Nu trebuie să se audă în toată casa ce vorbim noi aici. Nu-mi bat joc de fel ; m-am săturat numai să folosesc acest limbaj. Unde să te duci aşa cum eşti acum ? Vrei să-l împingi la pierzanie ? Ai să-l faci să se înfurie şi are să se predea. Trebuie să ştii că este urmărit, că i s-a dat de urmă. Dumneata n-ai să faci altceva decît să-l trădezi. Aşteaptă puţin ; l-am văzut şi am stat de vorbă cu el chiar adineauri : mai poate fi salvat... Aşteaptă, aşază-te, să ne gîndim împreună. Te-am chemat tocmai ca să vedem împreună ce-i de făcut. Dar aşază-te odată !

— Cum ai putea să-l salvezi ? Oare mai poate fi salvat ? Dunia se așează. Svidrigailov își apropie scaunul.

— Toate acestea depind de dumneata, numai de dumneata, începu el aproape în șoaptă ; ochii îi scînteiau și de emoție se încurca și rostea cu greu unele cuvinte. Dunia se depărtă, îngrozită. El tremura de asemenea. Dumneata... un singur cuvînt și e salvat ! Eu... eu am să-l salvez. Am bani, am prieteni. Am să-l trimit imediat în străinătate, am să-i scot un pașaport, două pașapoarte. Unul pentru el, unul pentru mine. Am prieteni ; cunosc mulți oameni influenți... Vrei ? Am să scot un pașaport și pentru dumneata... și pentru mama dumitale... ce nevoie ai de Razumihin ? Și eu te iubesc... Te iubesc ca un nebun... Lasă-mă să-ți sărut tivul rochiei, lasă-mă, te rog ! Nu pot să-i aud foșnetul ! Poruncește-mi : fă asta — și am să fac ! Am să fac tot ce vrei. Am să fac imposibilul. Credința ta are să fie credința mea. Am să fac tot, tot ce vrei ! Nu te uita așa la mine, nu te uita ! Mă ucizi...

Începuse să delireze. Părea amețit, de parcă ar fi băut. Dunia sări la ușă și începu s-o zgîlțîie.

— Deschide ! Deschide ! strigă ea, sperînd că o va auzi cineva din casă. Deschideți odată ! Ah ! Nu e nimeni aici ?

Svidrigailov se sculă, se dezmetici. Un zîmbet răutăcios și batjocoritor i se ivi pe buzele tremurînde.

— Nu este nimeni acasă, rosti el încet, cu pauze. Gazda a plecat și nu are nici un rost să țipi ; să te enervezi degeaba.

— Unde este cheia ? Deschide numaidecît, om josnic ce ești !

— Am pierdut cheia și nu o pot găsi.

— Așa ? Dar asta-i siluire ! strigă Dunia, albă ca o moartă, și se repezi într-un colț, unde se baricadă cu o măsuță ce nimerise la-ndemînă.

Nu mai țipa ; îl sfredelea cu privirea pe călăul ei și-i urmărea cu luare-aminte fiecare mișcare. Svidrigailov sta în fața ei, la celălalt capăt al odăii, fără să se clintească. Își recăpătase stăpînirea de sine, cel puțin în aparență. Dar fața îi rămăsese palidă, și zîmbea batjocoritor ca și mai înainte.

— Ați rostit cuvîntul „siluire", Avdotia Romanovna. Dacă este vorba de „siluire", vă puteți închipui că mi-am luat toate măsurile. Sofia Semionovna nu este acasă, pînă la Kapernaumov este foarte departe : cinci camere încuiate. În sfîrșit, sînt cel puțin de două ori mai puternic ca dumneavoastră și, în afară de aceasta, nu am de ce mă teme fiindcă nu vă puteți plînge ;

doar n-o să vreţi să vă trădaţi fratele ! Şi apoi, nici nu v-ar crede nimeni : în ce scop o fată ar putea să vină singură acasă la un bărbat care trăieşte singur ? Aşa că, chiar dacă l-aţi jertfi pe fratele dumneavoastră, tot n-aţi dovedi nimic. Siluirea este foarte greu de dovedit, Avdotia Romanovna.

— Ticălosule ! şopti Dunia, indignată.

— Fie, dar ţineţi seama, dar ţineţi seama, vă rog, că pînă acum n-am făcut decît să judec din punctul de vedere al ipotezei dumneavoastră. După părerea mea personală, aveţi toată dreptatea : siluirea este o mîrşăvie. Am spus tot ce am spus numai ca să vă liniştesc conştiinţa dumneavoastră, în caz că... consimţiţi de bună voie să vă salvaţi fratele, aşa cum v-am propus... S-ar putea spune că v-aţi supus împrejurărilor, să zicem forţei, dacă nu putem evita acest cuvînt. Gîndiţi-vă bine ; soarta fratelui şi a mamei sînt în mîinile dumneavoastră. Iar eu am să fiu robul dumneavoastră... toată viaţa... am să aştept aici...

Svidrigailov se aşează pe divan la vreo opt paşi de Dunia. Pentru ea nu exista nici o îndoială că hotărîrea lui era nestrămutată Şi apoi, îl cunoştea bine...

Deodată, ea scoase din buzunar un revolver, ridică cocoşul şi lăsă mîna înarmată pe măsuţă. Svidrigailov sări în sus.

— Aha ! Aşa va să zică ! strigă el, uluit, zîmbind cu răutate. Ei, asta schimbă cu totul lucrurile ! Îmi uşuraţi nespus situaţia, Avdotia Romanovna ! De unde aţi luat revolverul ? Nu cumva vi l-a dat domnul Razumihin ? Ba ! E revolverul meu ! Un vechi prieten ! Cît l-am căutat... Prin urmare, lecţiile de tir, pe care am avut cinstea să vi le dau la ţară, n-au fost pierdute degeaba !

— Nu este revolverul tău, ci al Marfei Petrovna, pe care tu ai ucis-o, bestie ! Tu n-ai avut nimic al tău în casa aceea. L-am luat cînd am început să bănuiesc de ce eşti în stare. Îndrăzneşte să faci un pas şi-ţi jur că am să te ucid !

Dunia, în culmea furiei, ţinea revolverul gata să tragă.

— Şi fratele ? Întreb din pură curiozitate, zise Svidrigailov, fără să se clintească de la locul lui.

— Denunţă-l, dacă vrei ! Nu înainta, că trag ! Ţi-ai otrăvit soţia, o ştiu, tu însuţi eşti un ucigaş !...

— Sînteţi absolut sigură că eu am otrăvit-o pe Marfa Petrovna ?

— Da ! Tu însuţi mi-ai dat a înţelege mai de mult ; mi-ai vorbit despre otravă... ştiu că ţi-ai procurat... aveai totul pregătit. Numai tu ai făcut-o... ticălosule !

— Chiar dacă ar fi adevărat, aş fi făcut-o numai pentru tine, ar fi fost numai din pricina ta.

— Minţi ! Te-am urît totdeauna, totdeauna !

— Eh ! Avdotia Romanovna ! Aţi uitat pesemne cum, în zelul dumneavoastră moralizator, vă aplecaţi spre mine cu priviri galeşe... Vă citeam în ochi, vă amintiţi, într-o seară cu lună plină ?... Cînta privighetoarea...

— Minţi ! (Mînia fulgeră în ochii Duniei.) Minţi, clevetitorule !

— Mint ? Fie, mint. Am minţit. Nu trebuie niciodată să pomeneşti femeilor despre lucruri de acest fel. (Zîmbi.) Ştiu că ai să tragi, fiară mică şi frumoasă ! Hai, trage !

Dunia ridică revolverul ; albă ca o moartă, cu buza de jos tremurîndă, cu ochii mari negri care ardeau ca focul, îl privea hotărîtă, calculînd distanţa şi aşteptînd prima mişcare. Niciodată încă Svidrigailov n-o văzuse atît de frumoasă. Flacăra ce-i strălucea în ochi, în clipa cînd ridică revolverul, îl arse parcă şi inima i se strînse de durere. Făcu un pas înainte şi glonţul porni ; îi alunecă prin păr şi se izbi de peretele din spatele lui. Svidrigailov se opri şi rîse încet :

— A înţepat viespea ! Ţinteşte drept în cap... Ce-i asta ? Sînge ! Scoase batista ca să şteargă sîngele care se prelingea în şuviţă subţire pe tîmpla lui dreaptă ; glonţul, pesemne, îi atinsese uşor pielea craniului. Dunia lăsase revolverul jos şi-l privea, nu îngrozită numai, ci năucă. Părea că nu înţelege ce a făcut şi ce se petrece !

— Nu-i nimic, aţi greşit ţinta ! Trageţi din nou, aştept, rosti încet Svidrigailov, tot zîmbind, dar veselia lui avea ceva sinistru. Dacă întîrziaţi, am să vă apuc înainte de a fi avut timp să ridicaţi cocoşul !

Dunecika tresări, trase cocoşul şi ridică din nou revolverul.

— Lăsaţi-mă ! se rugă ea, deznădăjduită. Vă jur că am să trag din nou... Am... să vă ucid...

— Da... la trei paşi nu se poate să dai greş. Dar dacă nu mă ucizi... atunci...

Ochii lui Svidrigailov scînteiară şi el făcu încă doi paşi înainte.

Dunecika trase : glonţul nu porni !

— Aţi încărcat neglijent. Nu-i nimic ! Mai aveţi o capsulă. Îndreptaţi-o, am să aştept.

Stătea la doi paşi de ea şi aştepta, învăluind-o într-o privire plină de hotărîre sălbatică, pătimaşă, aprinsă şi apăsătoare. Dunia înţelese că mai bine ar muri decît s-o lase să plece... Şi... desigur, ea are să-l omoare acum, la doi paşi...

Deodată azvîrli revolverul.

— L-ai aruncat ! rosti Svidrigailov, mirat, şi răsuflă din adînc.

Părea că inima lui scăpase dintr-o strînsoare grozavă, şi poate că nu era numai groaza de moarte, pe care nici nu ştia dacă o simţise în acel moment, ci un alt sentiment, mai dureros şi mai întunecat, pe care nu era în stare să-l definească.

Se apropie de Dunia şi o luă uşor de mijloc. Ea nu se împotrivi, dar, tremurînd ca o frunză în bătaia vîntului, îl privi implorător. El voi să spună ceva, dar buzele i se strîmbau fără să poată rosti un cuvînt.

— Lasă-mă ! imploră Dunia.

Svidrigailov tresări : îl tutuise cu alt glas decît mai înainte.

— Va să zică nu mă iubeşti ? întrebă el încet.

Dunia clătină din cap.

— Şi... nici n-ai putea ?... Niciodată ?... şopti el, disperat.

— Niciodată ! răspunse tot în şoaptă Dunia.

Se scurse o clipă ; o luptă tăcută şi cumplită se dădea în sufletul lui. Se uita la ea cu o privire ce nu poate fi redată în cuvinte. Apoi, deodată, îşi luă braţul de pe talia ei, se întoarse, se apropie iute de fereastră şi rămase acolo.

Se mai scurse o clipă.

— Poftim cheia. (O scoase din buzunarul stîng al pardesiului şi o puse pe masă, la spatele lui, fără să se uite, fără să se întoarcă spre Dunia.) Luaţi-o şi plecaţi cît mai iute !...

Privea stăruitor pe fereastră.

Dunia se apropie şi luă cheia.

— Mai repede ! Mai repede ! repetă Svidrigailov, fără să se mişte şi fără să se întoarcă.

Dar acest „mai repede" suna ca o ameninţare.

Dunia înţelese, apucă cheia, se repezi la uşă, o descuie şi dădu buzna afară. Peste un minut alerga ca o nebună, fără să-şi dea seama ce e cu ea, de-a lungul canalului, în direcţia podului K.

Svidrigailov rămase la fereastră vreo trei minute; în sfîrșit, se întoarse, se uită în jurul lui și-și trecu încet mîna pe frunte. Un zîmbet ciudat îi strîmba fața, un zîmbet jalnic, trist, slab, zîmbetul deznădejdii. Sîngele care se închegase îi murdări mîna; se uită cu mînie la acest sînge, apoi muie prosopul în apă și-și spălă tîmpla. Privirea lui se opri deodată pe revolverul azvîrlit de Dunia, căzut lîngă ușă. Îl ridică și-l cercetă. Era un revolver mic de buzunar, de tip vechi, cu trei gloanțe; mai avea două încărcături și o capsulă. Se mai putea trage o dată. După o clipă de gîndire, Svidrigailov vîrî revolverul în buzunar, își luă pălăria și ieși.

VI

Toată seara, pînă la ora zece, și-o petrecu prin diverse cloace și prin tractire, trecînd dintr-unul într-altul. Cine știe de unde răsări și Katia, care cînta acum un alt cîntec trivial despre unul „ticălos și tiran — care pe Katia o săruta".

Svidrigailov îi dădu de băut și ei, și flașnetarului, și cîntăreților, și chelnerilor, și la doi conțopiști nenorociți. Cu aceștia se încurcase, de fapt, fiindcă amîndoi aveau nasul strîmb: unul îl avea strîmbat spre dreapta, celălalt spre stînga, ceea ce îi stîrnise mirarea. Cei doi îl atraseră pînă la urmă într-o grădină de vară, unde le plăti și lor intrarea. Toată vegetația grădinii se compunea dintr-un brăduț subțirel, de trei ani, și trei tufe. Tot acolo se afla o „haltă", de fapt, un debit de băuturi spirtoase, dar unde puteai să comanzi și ceai; afară de asta, se mai găseau cîteva măsuțe și scaune verzi. Un cor ca vai de lume și un neamț beat, din München, un fel de paiață cu nasul roșu, dar plouat din cale-afară înveseleau publicul. Cei doi conțopiști se luară la ceartă și apoi chiar la bătaie cu alți conțopiști. Svidrigailov fu ales judecător. Îi judeca de mai bine de un sfert de oră, dar tot grupul țipa așa de tare, că era absolut imposibil să înțelegi ceva. Pricepu pînă la urmă că unul din ei furase nu se știe ce și chiar izbutise să vîndă acel obiect șterpelit unui ovrei pripășit în local, iar după ce îl vînduse, refuzase să împartă cîștigul cu tovarășul lui. Pînă la urmă s-a constatat că obiectul furat era o linguriță care aparținea „haltei". Cei de la „haltă" îi observară lipsa și cazul luă o întorsătură

destul de serioasă. Svidrigailov plăti linguriţa, se sculă şi plecă. Era aproape zece seara. În tot acest răstimp, el nu băuse nici o picătură de vin şi nu comandase pentru el decît un pahar cu ceai, dar şi asta o făcuse numai de ochii lumii. Seara era înăbuşitoare şi mohorîtă. Nori negri se grămădiseră pe tot cerul, şi pe la zece izbucni furtuna ; ploaia turna cu găleata. Apa nu şiroia în picături, ci cădea în şuvoaie ce biciuiau pămîntul. Fulgerele brăzdau cerul în fiece clipă şi puteai să numeri pînă la cinci pînă se stingeau. Svidrigailov ajunse acasă ud leoarcă, încuie uşa, descuie biroul, scoase banii şi rupse două-trei hîrtii. Apoi vîrî banii în buzunar, vru să-şi schimbe hainele, dar se uită pe fereastră, ascultă cum răpăie ploaia şi renunţă, îşi luă pălăria şi ieşi fără să încuie. Se duse de-a dreptul la Sonia. Fata era acasă.

Nu era singură : în jurul ei se adunaseră patru din copilaşii lui Kapernaumov. Sofia Semionovna le dădea ceai. Ea îl întîmpină pe Svidrigailov, tăcută şi respectuoasă, privi cu mirare hainele lui ude, dar nu spuse nici un cuvînt. Copiii fugiră din odaie, îngroziţi la culme.

Svidrigailov se aşează la masă şi o rugă pe Sonia să ia loc lîngă el. Timidă, fata se pregăti să-l asculte.

— Sofia Semionovna, s-ar putea să plec în America, zise Svidrigailov. Şi cum ne vedem poate pentru ultima oară am venit să dau unele dispoziţii. Ai văzut-o astăzi pe doamna aceea ? Ştiu ce ţi-a spus, nu-i nevoie să-mi povesteşti (Sonia se foi pe scaun şi roşi). Lumea asta are o mentalitate specială. În ceea ce priveşte pe surioarele şi pe frăţiorul matale, i-am căpătuit, şi banii pe care i-am destinat lor au fost predaţi pentru fiecare în parte, contra chitanţă, cui trebuie, în mîini sigure. Ia aceste chitanţe, să le ai la dumneata pentru orice întîmplare. Poftim ! Aşa, acum cu asta am isprăvit. Iată aici trei bilete de bancă de cinci la sută, în valoare de trei mii de ruble. Ia-le pentru dumneata, pentru dumneata personal, şi să rămînă între noi, să nu ştie nimeni, orice ai auzi mai tîrziu. O să ai nevoie de ei, Sofia Semionovna, fiindcă să trăieşti cum ai trăit — nu e bine şi apoi, acum nu ar mai avea nici un rost !

— Mi-aţi făcut atît de mult bine şi mie, şi orfanilor, şi răposatei, se grăbi Sonia, că dacă nu v-am mulţumit destul pînă acum să nu... credeţi că...

— Lasă, lasă.

— Cît despre banii aceştia, Arkadi Ivanovici, vă mulţumesc foarte mult, dar eu nu mai am nevoie de ei de acum înainte. Dacă sînt singură, am să mă pot întreţine oricînd, să nu o luaţi ca o nerecunoştinţă ; fiindcă sînteţi atît de generos, atunci banii aceştia...

— Nu, nu, Sofia Semionovna, banii aceştia sînt pentru dumneata şi te rog să nu mai vorbim despre asta, fiindcă sînt foarte grăbit. O să ai nevoie de ei. Rodion Romanovici nu are decît două căi de ales : sau un glonte în cap, sau drumul Vladimirului [88]. (Sonia îl privi îngrozită şi începu să tremure.) Nu te speria, ştiu tot chiar din gura lui şi nu-s palavragiu din fire ; n-am să spun nimănui. Dumneata l-ai sfătuit foarte bine atunci să se ducă să se predea singur. E mult mai bine pentru el. Dacă îi rămîne Vladimirul şi o ia pe această cale, dumneata ai să-l urmezi, nu-i aşa ? Iar dacă-i aşa, atunci vei avea nevoie de bani. O să ai nevoie de ei chiar pentru dînsul. Pricepi ? Dacă ţi-i dau dumitale, e ca şi cum i-aş da lui. Şi apoi, dumneata ai promis să-i achiţi tot Amaliei Ivanovna, am auzit. Ce-i asta, Sofia Semionovna, de ce îţi tot iei aşa de necugetat fel de fel de obligaţii şi de îndatoriri ? Katerina Ivanovna i-a rămas datoare nemţoaicei şi nu dumneata, aşa că nu te priveşte. Aşa nu se poate trăi pe lume. Şi acum, dacă cineva are să te întrebe ceva de mine — fie mîine, fie poimîine — de mine sau despre mine (şi au să te întrebe negreşit), să nu pomeneşti nici un cuvînt că am fost la dumneata şi nici banii să nu-i arăţi şi nici să nu spui că ţi i-am dat, să nu spui nimănui. Şi acum, la revedere ! (Svidrigailov se ridică.) Salută din partea mea pe Rodion Romanîci. Iar pînă una alta, ţine banii la domnul Razumihin. Îl cunoşti pe domnul Razumihin ? Îl cunoşti, desigur. Nu-i băiat rău. Du-i banii mîine... sau cu primul prilej. Iar pînă atunci, ascunde-i bine.

Sonia sări de pe scaun şi-l privea, speriată. Tare ar fi vrut să-i spună ceva, să-l întrebe, dar în primele clipe nu îndrăzni şi nici nu ştia cum să înceapă.

— Dar cum... cum o să plecaţi pe ploaia asta ?

— Ei, cînd un om se hotărăşte să plece în America, nu se sperie de ploaie, he-he ! Rămîi cu bine, Sofia Semionovna. Îţi doresc să trăieşti mult, o să mai aibă şi alţii nevoie de dumneata. Da... şi să-i spui domnului Razumihin că-i trimit salutul meu. Chiar aşa să-i spui : „Arkadi Ivanovici Svidrigailov vă salută". Neapărat.

Svidrigailov ieşi, lăsînd-o pe Sonia înmărmurită, speriată, pradă unei bănuieli nelămurite şi apăsătoare.

În această seară, pe la douăsprezece, Svidrigailov mai făcu o vizită excentrică şi neaşteptată. Ploaia nu încetase. Ud pînă la piele, el intră la unsprezece şi douăzeci de minute în modestul apartament al părinţilor logodnicei sale din strada a treia din Vasilievski Ostrov, pe bulevardul Malîi. Bătu mult la uşă şi la început stîrni mare nedumerire; dar Arkadi Ivanovici, cînd voia, putea fi un om cuceritor, aşa încît prima bănuială, de altfel, foarte îndreptăţită, a celor doi părinţi chibzuiţi ai logodnicei lui — că Arkadi Ivanovici trebuie să se fi întrecut cu băutura — căzu de la sine. Părintele bolnav fu scos cu căruciorul în întîmpinarea musafirului de însăşi inimoasa şi chibzuita mamă, care, după cum îi era obiceiul, trecu numai-decît la unele întrebări ocolite. (Această femeie nu punea niciodată întrebări directe, ci întotdeauna începea cu zîmbete, îşi freca mîinile şi abia după aceea, dacă voia să afle neapărat şi sigur, de pildă: cînd ar dori Arkadi Ivanovici să fixeze nunta, se informa, plină de o curiozitate arzătoare, despre Paris, despre viaţa de la curtea regelui Franţei şi numai treptat, treptat ajungea şi la Vasilievski Ostrov.) În alt moment, acest procedeu ar fi fost privit cu respect, dar de data aceasta Arkadi Ivanovici se arătă grozav de nerăbdător şi-şi exprimă dorinţa expresă de a-şi vedea logodnica, cu toate că i se spusese de la început că s-a culcat. Bineînţeles, logodnica apăru pe dată. Arkadi Ivanovici îi anunţă de-a dreptul că o afacere foarte importantă îl sileşte să lipsească o bucată de vreme din Petersburg şi că îi adusese cincisprezece mii de ruble în bani de argint şi în diverse hîrtii de valoare, şi o roagă să primească aceşti bani, deoarece de mult avusese de gînd să-i facă acest mic dar înainte de nuntă. Legătura logică între acest dar, plecarea anunţată şi nevoia de a veni în acest scop la miez de noapte, cînd ploua cu cofa, firească, nu reieşea din explicaţiile lui, care totuşi fură bine primite. Părinţii nu arătară aproape nici o mirare faţă de aceste ciudăţenii şi fură foarte sobri în exclamări şi întrebări, în schimb, manifestară cea mai fierbinte recunoştinţă, la care chibzuita mamă adăugă şi cîteva lacrimi. Arkadi Ivanovici se sculă, rîse, îşi sărută logodnica, o mîngîie pe obrăjori, repetă că se va înapoia curînd şi, observînd în ochişorii ei, în dosul curiozităţii copilăreşti, o întrebare mută, dar serioasă, o mai sărută o dată şi se gîndi cu adevărată

ciudă că darul lui va fi pus de-a dreptul sub lacăt şi păstrat de cea mai chibzuită mamă. Ieşi, lăsîndu-i pe toţi într-o stare de surescitare nemaipomenită. Dar mărinimoasa mamă limpezi numaidecît, în şoaptă grăbită, unele nedumeriri mai mari, spunînd că Arkadi Ivanovici este un om important, cu afaceri şi cu legături considerabile, că este foarte bogat şi face tot ce-i trece prin cap, îi vine o idee şi pleacă, îi vine altă idee şi dă nişte bani, aşa că nu au de ce se mira. Firește, era cam ciudat să-l vezi atît de ud, dar englejii, de pildă, sînt şi mai excentrici, şi apoi, toţi aceşti oameni din societatea înaltă nu ţin seama de cele ce s-ar putea spune despre ei şi nu se sinchisesc de nimeni. Se prea poate că umblă anume astfel îmbrăcat, ca să arate că nu-i pasă de nimeni. Şi principalul este să nu sufle nici unul o vorbă nimănui despre toate acestea, fiindcă Dumnezeu ştie ce poate să mai iasă, iar banii trebuie ascunşi cît mai degrabă şi încuiaţi bine; desigur, este foarte bine că Fedosia a stat tot timpul la bucătărie şi, mai ales, nu trebuie să se spună nimic, nimic acelei pramatii de Reslih etc. etc Şuşotiră pînă la ora două după miezul nopţii. De altfel, logodnica plecă să se culce cu mult mai înainte, mirată şi puţin întristată.

Iar Svidrigailov, exact la miezul nopţii, trecea podul spre Petersburgskaia. Ploaia încetase, dar vîntul tot mai vuia încă. Tremura de frig şi o clipă se uită cu o anume curiozitate la apa neagră din Malaia Neva. Dar, foarte curînd, îi păru că era prea rece în apropierea apei; se întoarse şi porni spre bulevardul N. Mergea de mult pe acest bulevard nesfîrşit, poate de o jumătate de ceas, alunecînd uneori, din pricina întunericului, pe trotuarul de lemn, fără să înceteze de-a căuta ceva pe partea dreaptă a străzii. Acolo, spre capătul bulevardului, observase, trecînd nu demult, un hotel, care, după cît îşi amintea, purta firma „Adrianopol", sau ceva de felul ăsta. Nu-şi greşise socoteala: hotelul, situat într-un loc atît de părăsit, atrăgea atenţia numaidecît, aşa că nu se putea să nu-l găseşti chiar pe întuneric. Era o clădire lungă, de lemn, înnegrită, în care, cu toată ora tîrzie, se mai zăreau lumini şi se observa oarecare mişcare. Intră şi ceru unui servitor zdrenţăros, pe care-l întîlni pe coridor, să-i dea o cameră. Zdrenţărosul îl cîntări din ochi, se dezmetici şi-l conduse la o cămăruţă îndepărtată, strîmtă şi înăbuşitoare, din celălalt capăt al coridorului, într-un ungher

de sub scară. Alta nu avea : toate era ocupate. Zdrenţărosul îl privi întrebător.

— Ceai este ? întrebă Svidrigailov.

— Este.

— Ce mai aveţi ?

— Friptură de viţel, votcă, gustări.

— Adă viţel şi ceai.

— Altceva nu doriţi ? întrebă, nedumerit, zdrenţărosul.

— Nimic, nimic.

Zdrenţărosul se îndepărtă, foarte dezamăgit.

„Frumos locşor trebuie să fie... se gîndi Svidrigailov. Cum se face că n-am ştiut de el ? Iar eu trebuie să am aerul unui om care se întoarce de la *café-chantant* şi care a şi avut o aventură pe drum. M-ar interesa să ştiu ce fel de oameni trag aici şi rămîn peste noapte ?"

Aprinse lumînarea şi-şi inspectă odaia. Era o vizuină cu o singură fereastră, atît de mică şi de scundă, încît un om de statura lui abia putea sta în picioare în ea ; patul era neînchipuit de murdar ; masa de brad, vopsită, şi un scaun ocupau tot spaţiul liber. Pereţii păreau a fi de scînduri, cu tapetul jerpelit, atît de colbăit şi de rupt, încît culoarea (galbenă) mai putea fi deosebită, dar desenul — nu. O parte din tavan pornea oblic, ca la mansardă, dar aici era vorba de o scară. Svidrigailov puse lumînarea pe masă, se aşeză pe pat şi rămase pe gînduri. O şoaptă ciudată, neîntreruptă, care se urca uneori pînă la ţipăt, venind din colivia de alături, îi atrase, în sfîrşit, atenţia. Şoapta nu încetase o clipă de cînd intrase în odaie. Trase cu urechea. Cineva se certa sau dojenea, aproape plîngînd, pe altcineva, dar nu se auzea decît un singur glas. Svidrigailov se sculă, acoperi flacăra cu mîna şi în perete străluci numaidecît o crăpătură îngustă ; el se apropie şi privi. În odaia care era niţel mai mare decît a lui se aflau doi indivizi. Unul, fără surtuc, cu părul foarte creţ, cu faţa roşie, aprinsă, era oratorul ; cu picioarele larg desfăcute, ca să-şi menţină echilibrul, şi lovindu-se cu pumnul în piept îl dojenea patetic pe celălalt, spunîndu-i că este un cerşetor fără nici o situaţie, că l-a smuls din mocirlă, că poate să-l gonească cînd poftеşte, dar că toate acestea nu le vede decît Cel-de-Sus. Prietenul dojenit şedea pe scaun şi avea aerul unui om care ar vrea şi nu poate să strănute. Din cînd în cînd, se uita cu o privire tulbure de berbec la orator, dar se vedea bine că nu avea nici cea

mai mică idee despre ce se vorbește și probabil că nici măcar nu auzea nimic. Pe masă ardea un muc de lumînare, se afla o carafă de votcă aproape goală, pahare, pîine, castraveți și văsăria ceaiului de mult băut. Svidrigailov privi atent toată scena, apoi se depărtă nepăsător de crăpătură și se așeză din nou pe pat.

Zdrențărosul, care se întoarse cu ceai și cu friptură de viței, nu se putu împiedica să nu-l întrebe încă o dată dacă nu mai dorește ceva și, după ce primi răspunsul negativ, se depărtă definitiv. Svidrigailov se repezi la ceai și bău tot paharul, ca să se încălzească, dar nu putu să înghită nici o îmbucătură de viței, fiindcă își pierduse cu desăvîrșire pofta de mîncare din pricina febrei ce începea să crească în el. Își scoase pardesiul, haina, se înveli cu plapuma și se culcă. Îi era ciudă : „Tot era mai bine să fiu sănătos acum", se gîndi el și zîmbi. Aerul din odaie era înăbușitor, lumînarea pîlpîia slab, afară vuia vîntul, într-un colț se auzea un șoarece ; de altminteri, toată odaia mirosea a șoareci și parcă a piele. Sta lungit în pat, într-un fel de somnolență : gîndurile roiau nedeslușite. Ar fi vrut să se agațe măcar de unul singur. „Sub fereastră trebuie să fie o grădină, se gîndi el, vuiesc pomii ; tare nu-mi place zgomotul copacilor noaptea, pe furtună și pe întuneric — ce senzație neplăcută !" Își aminti că trecuse adineauri prin fața parcului Petrovski și avusese aceeași impresie apăsătoare. Apoi își aminti de pod, de Malaia Neva, și simți că i se face frig, ca și adineauri cînd stătuse în apropierea apei. „Niciodată în viața mea nu mi-a plăcut apa, nici măcar în peisaje, se gîndi el, și deodată un gînd ciudat îl făcu să zîmbească : Cred că acum n-ar trebui să-mi pese nici de estetică, nici de confort, și totuși, tocmai acum m-am făcut pretențios ca un animal care-și alege neapărat locul... într-un asemenea prilej. Trebuia să ocolesc adineauri spre Petrovski ! Dar, vezi Doamne, mi s-a părut că-i întuneric, frig, he-he ! Mai-mai că-mi caut senzații plăcute !... De ce n-am stins lumînarea ? (Suflă în lumînare.) Vecinii s-au culcat, se gîndi el, nemaivăzînd lumină în crăpătura de adineauri. Uite, Marfa Petrovna, acum ar trebui să poftești, e întuneric, locul prielnic, și momentul excepțional. Și iacă, tocmai acum nu vii"...

Își aminti deodată cum adineauri, cu o oră înainte de a-și aduce la îndeplinire planul împotriva Dunecikăi, îl sfătuise pe Raskolnikov să încredințeze paza ei lui Razumihin. „Oi fi spus-o ca să mă aflu singur, după cum a ghicit Raskolnikov. Ce poamă e și Raskolnikov ăsta ! Multe a pătimit. Ar putea

să ajungă mare pramatie cu timpul, cînd o să-i mai iasă gărgăunii din cap ; astăzi însă prea vrea să trăiască ! În privința asta, oamenii de teapa lui sînt tare ticăloși. Eh, lua-l-ar dracii, la urma urmelor, facă ce-o vrea, ce-mi pasă mie !"

Nu putea să adoarmă. Puțin cîte puțin chipul Dunecikăi, așa cum o văzuse cu cîteva ore mai înainte, răsări în fața lui și deodată simți că se cutremură. „Nu, trebuie să las toate acestea deoparte, se gîndi el, dezmeticindu-se, trebuie să mă gîndesc la altceva. Ciudat și ridicol ; n-am urît niciodată pe nimeni din cale-afară, nici măcar n-am avut vreodată dorința să mă răzbun pe cineva, ceea ce este un semn rău, un semn foarte rău ! Nu mi-a plăcut să mă cert, nu mă înfierbîntam, și asta de asemenea e un semn rău ! Cîte nu i-am promis adineauri, ptiu, drace ! Poate că totuși m-ar fi acceptat pînă la urmă..." Tăcu și scrîșni din dinți : chipul Dunecikăi răsări din nou, întocmai așa cum o văzuse cînd ea, după ce trăsese întîia oară, se speriase grozav, lăsase revolverul jos și, mai mult moartă decît vie, îl privea, așa că ar fi avut de două ori timpul să pună mîna pe ea și ea nici brațul nu și l-ar fi ridicat să se apere, dacă el singur nu i-ar fi adus aminte. Își aminti că în clipa aceea i se făcuse milă de ea, i se strînsese inima... „Eh, la dracu ! Iarăși aceleași gînduri, acum trebuie să mă lepăd de ele, de toate..."

Începea să aţipească : tremurul nervos încetase. Deodată, trecu ceva pe brațul și pe piciorul lui, sub plapumă. Tresări : „Ei, drace, nu cumva e un șoarece ? se gîndi. Am lăsat mîncarea pe masă..." Tare nu avea chef să se dezvelească, să se scoale, să-i fie iar frig, dar deodată trecu iarăși ceva neplăcut peste picioarele lui ; smulse plapuma și aprinse lumînarea. Cuprins de un frison, se aplecă să vadă patul : nu văzu nimic, scutură plapuma și un șoarece căzu pe cearșaf. Se repezi să-l prindă ; dar șoarecele nu voia să fugă din pat, alerga de colo-colo în zigzag, îi aluneca printre degete, trecea peste brațul lui și, în sfîrșit, se ascunse sub pernă ; el aruncă perna jos și, în aceeași clipă, simți că ceva îi intră în sîn, se mișcă pe trupul lui, pe spinare, sub cămașă. Începu să tremure nervos și se trezi. În odaie era întuneric, iar el zăcea în pat, învelit cu plapuma ca și mai înainte ; afară, la geam, vuia vîntul. „Ce porcărie !" gîndi el cu necaz.

Se sculă și se așeză pe marginea patului, cu spatele la fereastră. „Mai bine să nu dorm de loc", hotărî el. De la fereastră

venea o adiere rece și umedă ; fără să se ridice, trase plapuma pe umeri și se înfășură în ea. Nu aprinse lumînarea. Nu se gîndea la nimic și nici nu voia să se gîndească, dar nălucirile răsăreau una după alta ; îi treceau fulgerător prin minte fărîme de gînduri, fără legătură între ele. Era pe jumătate treaz, pe jumătate adormit. Fie frigul, fie întunericul, fie umezeala sau vîntul care șuiera la geam și legăna copacii trezeau în mintea lui o nostalgie infinită, o închipuire fantastică ; avea numai viziuni de flori. Îi părea că vede în fața ochilor o privelişte minunată, în zi de sărbătoare, luminoasă, caldă, aproape arzătoare, de Sfînta Treime. În mijlocul straturilor de flori se ridică un *cottage* elegant de țară, în stil englezesc ; terasa e îmbrăcată în plante agățătoare, și plină de trandafiri ; scara largă, însorită, e așternută cu un covor bogat, și la fiecare treaptă, în amîndouă părțile scării, sînt vase chinezești cu flori rare. Observă mai ales buchetele de narcise albe și gingașe, care-și plecau capetele pe lujerele înalte și groase, de un verde-intens, cu mireasmă îmbătătoare, în vase cu apă, la ferestre. Ar fi vrut să nu se mai depărteze de ele, dar sui scara și pătrunse într-un salon mare și înalt și iarăși zări pretutindeni, la ferestre, în fața ușilor deschise care dădeau pe o terasă, pe terasa însăși, peste tot, numai flori. Duşumelele erau presărate cu iarbă proaspăt cosită, numai mireasmă ; ferestrele erau larg deschise, un aer ușor, proaspăt și răcoros adia în odaie, păsărelele ciripeau în grădină ; iar în mijlocul salonului, pe masa acoperită cu atlaz alb, se afla un sicriu. Sicriul acesta era îmbrăcat pe dinăuntru cu brocart și împodobit cu volănașe albe. Ghirlande de flori îl înconjurau din toate părțile. Acoperită toată cu flori, zăcea în el o fetiță în rochie albă de tul, cu brațele încrucișate pe piept, ca sculptate în marmură. Dar părul ei blond-auriu era despletit și ud ; o cunună de trandafiri îi împodobea capul. Profilul sever și încremenit părea de asemenea cioplit în marmură, iar zîmbetul de pe buzele-i albe era atît de mustrător, plin de o durere nemărginită, care nu mai avea nimic copilăresc. Svidrigailov cunoștea fetița ; nici icoane, nici lumînări aprinse nu erau în preajma sicriului, nu se auzeau nici rugăciuni. Fetița aceasta era o sinucigașă — a murit înecată. Nu avea decît paisprezece ani, dar s-a aruncat singură în brațele morții, fiindcă i-a fost inima zdrobită de o jignire care a îngrozit și a zdruncinat mintea ei de copil, a acoperit de rușine nemeritată sufletul ei curat de înger batjocorit cu brutalitate

şi i-a smuls un ultim strigăt de deznădejde, care s-a stins neauzit de nimeni, în vuietul vîntului, întuneric, frig, într-o noapte întunecoasă şi umedă de dezgheţ...

Svidrigailov se trezi, se sculă din pat şi se apropie de fereastră. Găsi, bîjbîind, mînerul şi deschise geamul. Vîntul se năpusti turbat în odăiţa lui strîmtă şi-i învălui faţa şi pieptul, acoperit numai de cămaşă, cu un fel de promoroacă rece. Sub fereastră se afla parcă o grădină, un fel de grădină-restaurant de vară ; probabil că aici, ziua, cîntă lăutari şi se serveşte ceai pe măsuţe. Dar acum, din copaci şi de pe tufe zburau pînă în odaie picături reci, era întuneric ca într-o hrubă şi obiectele abia se puteau desluşi ca nişte pete negre. Svidrigailov, aplecat pe fereastră, sprijinindu-se cu coatele de pervaz, scrută vreo cinci minute bezna. În plină noapte răsunară una după alta două lovituri de tun.

„Aha, semnalul ! Creşte apa, se gîndi el ; spre dimineaţă are să năvălească acolo unde străzile sînt mai joase, are să umple pivniţele şi caturile de jos, au să iasă afară guzganii şi, în ploaie şi vînt, oamenii uzi, înjurînd, au să înceapă să-şi care mizeria în caturile de sus... Dar cît să fie ceasul ? Abia îşi pusese întrebarea că, în apropiere, ţăcănind şi parcă grăbindu-se din răsputeri, pendula bătu de trei ori. Ehe, peste o oră are să se lumineze de ziuă ! Ce mai aştept ? Trebuie să ies, să mă duc de-a dreptul în parcul Petrovski, să aleg o tufă mai mare, scăldată de ploaie, una pe care ajunge s-o atingi cu umărul şi milioane de stropi îţi cad pe cap..." Închise fereastra, aprinse lumînarea, îşi puse haina, pardesiul, pălăria şi ieşi din odaie cu lumînarea în mînă, ca să caute pe zdrenţărosul adormit undeva într-un ungher, printre boarfe şi mucuri de lumînări, să-i plătească odaia şi să plece. „E momentul cel mai bun, nici nu s-ar putea alege unul mai bun !"

Umblă ce umblă pe coridorul îngust şi lung, fără să întîlnească pe nimeni, şi se pregătea tocmai să strige cu glas tare, cînd zări într-un colţ întunecos, între un dulap vechi şi uşă, un obiect ciudat, care părea viu. Se aplecă cu lumînarea în mînă şi văzu un copil : o fetiţă de cel mult cinci ani, cu o rochiţă udă ca o cîrpă de spălat pe jos, care tremura şi plîngea. Nu părea speriată de Svidrigailov, dar îl privea cu un fel de uluire prostească în ochii mari şi negri, smiorcăindu-se în răstimpuri, aşa cum fac copiii care, după ce au plîns mult, s-au potolit şi mai suspină numai din cînd în cînd. Obrăjorul feti-

ţei era palid şi tras ; era îngheţată de frig, dar... „Cum de a ajuns aici ? S-a ascuns pesemne în colţul ăsta şi n-a dormit toată noaptea." Încercă s-o descoasă. Fetiţa se învioră şi începu să îndruge iute-iute în limba ei copilărească. Spunea ceva despre „mamisica", spunea că „mamisica ale s-o bată" şi despre o cană care s-a „spalt". Nu-i mai tăcea guriţa ; cu chiu, cu vai, din cele ce spunea, se putea deduce că este un copil nedorit, pe care mama, vreo bucătăreasă a hotelului, veşnic beată, o bate de o stinge şi de care copilul se teme de moarte ; că fetiţa spărsese o cană şi că se speriase atît de tare, încît fugise încă de cu seară ; se ascunsese pe afară şi stătuse multă vreme în ploaie ; în sfîrşit, se strecurase în coridor şi se aciuase în dosul dulapului acela, unde şezuse toată noaptea, plîngînd şi tremurînd de umezeală, de frica întunericului şi de groază că are să fie bătută rău pentru toate cîte le făcuse. Svidrigailov o luă în braţe, se întoarse cu ea în odaia lui, o aşeză pe pat şi începu să o descalţe. N-avea ciorapi. Ghetuţele erau rupte şi atît de ude, de parcă ar fi stat toată noaptea într-o băltoacă. O dezbrăcă, o culcă în pat, o înveli şi o înfăşură cu cap cu tot în plapumă. Fetiţa adormi imediat. După ce isprăvi cu toate acestea, Svidrigailov se mohorî şi căzu din nou pe gînduri.

„Cine m-a pus să mă amestec ? se gîndi el deodată, cu un sentiment de mînie. Ce prostie !" Înciudat, luă lumînarea ca să se ducă în căutarea zdrenţărosului, să-l descopere cu orice preţ şi să plece cît mai iute. „Eh, pitcoacea asta !" se gîndi el, blestemînd, gata să deschidă uşa, dar se întoarse să se mai uite o dată la ea, să vadă dacă doarme şi cum doarme ? Ridică uşurel plapuma. Fetiţa dormea un somn greu şi fericit. Se încălzise sub plapumă şi obrajii ei palizi începuseră să se rumenească. Dar, lucru ciudat, roşeaţa părea mai puternică şi mai vie decît o roşeaţă obişnuită de copil. „Are friguri", se gîndi Svidrigailov ; copila era roşie de parcă i-ar fi dat cineva să bea un pahar întreg de vin. Buzele roşii ard, răsuflarea e fierbinte, dar ce-i asta ? I se păru deodată că genele lungi, negre, tresar şi clipesc, se ridică şi printre ele se strecoară o privire vicleană, ageră, o privire îmbietoare, cîtuşi de puţin candidă, ca şi cum fetiţa n-ar dormi, ci s-ar preface numai. Chiar aşa şi este : buzele tresar, schiţează un zîmbet ; colţurile guriţei tremură de parcă ar încerca să-şi stăpînească rîsul. Dar iată că a încetat să se ferească ; rîde, rîde deschis ; ceva neobrăzat, obscen, se oglindeşte pe această mutrişoară care nu

mai are nimic copilăresc ; este chipul vicios al femeii de stradă, al prostituatei franceze. Fără să se mai ascundă, ochii se deschid larg ; îl cercetează cu o privire neruşinată, plină de foc, îl cheamă, rîd... Ceva nespus de hidos şi de jignitor e în rîsul, în ochii, în toată înfăţişarea obscenă a acestui copil. „Cum, o fetiţă de cinci ani ? !... şopti Svidrigailov, sincer îngrozit. Ce-i... ce-i asta ?" Fetiţa se întoarce către el, cu obrăjorul în flăcări, îi întinde braţele... „Ah, blestemato !" strigă, îngrozit, Svidrigailov şi ridică braţul s-o lovească... Dar în aceeaşi clipă se trezi.

Era tot culcat în pat, înfăşurat ca şi mai înainte în plapumă; lumînarea nu era aprinsă, afară se luminase de-a binelea.

„Am avut visuri rele toată noaptea asta !" Se sculă, furios, simţind că e frînt de oboseală ; îl dureau toate oasele. Afară era ceaţă şi nu se vedea nimic. Se făcuse ora cinci ; dormise prea mult ! Se ridică, îşi puse haina şi pardesiul, care erau încă ude. Pipăi în buzunar revolverul, îl trase afară, îndreptă capsula ; apoi se aşeză, scoase din buzunar un carneţel şi pe prima pagină, cea pe care o observă imediat toată lumea, scrise cu litere mari cîteva rînduri. Le reciti şi rămase adîncit în gînduri, cu coatele pe masă. Revolverul şi carneţelul zăceau alături, lîngă cotul lui. Muştele, trezite din somn, mişunau pe friptura neatinsă, rămasă tot acolo, pe masă. Le privi multă vreme, apoi, cu mîna dreaptă, liberă, încercă să prindă una. Se chinui mult timp, dar nu izbuti s-o prindă. În sfîrşit, dîndu-şi seama de ce lucru interesant se ocupă, se dezmetici, tresări, se sculă şi porni hotărît afară din odaie. Peste o clipă se afla în stradă.

O ceaţă deasă, lăptoasă, învăluia oraşul. Svidrigailov porni pe trotuarul de lemn, alunecos şi murdar, în direcţia Malaia Neva. I se părea că şi vede apa rîului crescută mult peste noapte. Petrovski Ostrov, cărările umede, iarba udă, copacii şi tufişurile ude şi, în sfîrşit, tufa aceea... Înciudat, începu să se uite la case, doar-doar s-o gîndi la altceva. Nu era nici un trecător, nici un birjar de-a lungul bulevardului. Triste şi murdare îl priveau căsuţele de lemn, vopsite în galben violent, cu obloanele închise. Frigul şi umezeala îl pătrundeau pînă la os şi simţi că-l apucă din nou frisoanele. Din cînd în cînd, zărea băcănii, chioşcuri de zarzavat şi citea cu atenţie firmele. Trotuarul de lemn se isprăvi. Ajunse în dreptul unei case mari de piatră. Un căţeluş murdar, răzbit de frig, cu coada între picioare, îi tăie drumul. Un individ beat, îmbrăcat într-o manta,

zăcea cu fața în jos de-a curmezișul trotuarului. Îl privi și merse mai departe. În stînga se ivi un turn înalt. „Stai !... se gîndi el. Uite locul, ce să mă mai duc la Petrovski ? Cel puțin aici am un martor oficial..." Acest gînd îl făcu aproape să zîmbească și coti în strada X. Aici se afla o casă mare de care ținea turnul. În fața porții mari, închise, sprijinindu-se cu umărul de ea, stătea un omuleț înfășurat într-o manta soldățească și avînd pe cap o cască grecească, de aramă, ca a lui Ahile. Văzîndu-l că se apropie, omulețul îi aruncă o privire piezișă, adormită. Pe obrazul lui se citea eterna tristețe morocănoasă, care s-a întipărit atît de amar pe toate figurile evreiești, fără excepție. Cei doi, Svidrigailov și Ahile, se cercetară cîteva clipe în tăcere. În sfîrșit, Ahile socoti o încălcare a ordinei faptul că un om, care nu este beat, stă la trei pași de el, îl privește țintă și nu spune o vorbă.

— Și se causi matale aisea ? întrebă el, fără să se miște și fără să schimbe poziția.

— Nimic, frățioare, bună ziua ! răspunse Svidrigailov.

— Tresi mai departe.

— Eu, frățioare, plec în țări străine.

— În sări străine ?

— În America !

— În America ?

Svidrigailov scoase revolverul și ridică cocoșul. Ahile ridică sprîncenele.

— Se glumă-i asta ? Aisea nu-i locul.

— Și de ce asta ?

— **Pentru că nu-i locul.**

— Ei, frățioare, n-are a face. Locul e bun ; dacă au să te întrebe, să spui că am plecat în America.

Își lipi revolverul de tîmpla dreaptă.

— Aisea nu se poate, aisea nu-i locul ! tresări Ahile, făcînd ochii tot mai mari.

Svidrigailov apăsă pe trăgaci...

VII

În aceeași zi, dar spre seară, pe la orele șapte, Raskolnikov se apropie de locuința mamei și surorii lui — acea locuință în casa lui Bakaleev pe care le-o găsise Razumihin. Intrarea

era de-a dreptul din stradă. Raskolnikov venea, începînd din ce în ce pasul și parcă șovăind încă dacă să intre sau nu. Dar nu s-ar fi înapoiat pentru nimic în lume : hotărîrea lui era nestrămutată. „De altminteri încă nu știu nimic, se gîndea el, și s-au obișnuit cu ciudățeniile mele..." Hainele lui erau îngrozitor de murdare, rupte, jerpelite și ude, după o noapte întreagă de stat afară, în ploaie. Obrazul îi era aproape sluțit de oboseală, de frig, de istovire fizică și de lupta cu el însuși, care ținea de mai bine de douăzeci de ore. Toată noaptea o petrecuse singur, Dumnezeu știe unde. Dar cel puțin, acum, era hotărît.

Bătu la ușă ; îi deschise mama. Dunecika nu era acasă. Pînă și servitoarea lipsea în clipa aceea. Pulheria Alexandrovna își pierdu graiul de uimire și fericire ; apoi îl apucă de mînă și-l trase în odaie.

— Ai venit, în sfîrșit ! începu ea, bîlbîindu-se de bucurie. Nu te supăra, Rodea, că te întîmpin ca o proastă, cu lacrimi în ochi ; nu plîng, rîd. Crezi că plîng ? Nu, mă bucur, dar am un năravcaraghios : una-două îmi curg lacrimile. De la moartea tatălui tău plîng pentru toate celea. Șezi, dragul meu, ești obosit, de bună seamă ; văd eu că ești obosit. Vai, ce te-ai murdărit !

— Am umblat ieri pe ploaie, mamă... începu Raskolnikov.

— Nu, nu !... tresări Pulheria Alexandrovna, întrerupîndu-l. Ai crezut că am să mă apuc numaidecît să te descos, după obiceiul meu muieresc de altădată ? Nu te neliniști : eu înțeleg, înțeleg tot acum ; am învățat să mă port așa cum se poartă lumea aici, și zău că este mult mai bine. Am judecat o dată pentru totdeauna : pot eu să înțeleg gîndurile tale și să-ți cer socoteală ? Pe tine cine știe ce treburi și planuri te frămîntă, în capul tău se nasc poate unele idei, și eu să te tulbur într-una cu întrebările mele ? Eu, vezi... Ah, Doamne ! Ce mă tot învîrtesc ca o zăpăcită ?... Eu, Rodea, am citit articolul tău publicat în revistă, îl citesc pentru a treia oară, mi l-a adus Dmitri Prokofici. Cînd l-am văzut, am țipat de uimire ; ce proastă sînt, m-am gîndit, iată ce-l preocupă ; iată unde este dezlegarea enigmei ! El poate tocmai are o idee nouă, o sucește și o răsucește în minte, și eu îl chinuiesc, îi bat capul. Îl citesc, dragul meu, și firește, multe lucruri îmi scapă ; nici nu-i de mirare, așa și trebuie să fie : cum pot eu să înțeleg ?

— Arată-mi-l și mie, mamă.

Raskolnikov luă revista, privi în treacăt articolul şi, deşi sentimentul care-l cuprinse nu se potrivea de loc cu starea lui sufletească şi cu situaţia în care se găsea, simţi acea senzaţie ciudată, înviorătoare şi plăcută pe care o încearcă autorul cînd îşi vede întîia operă tipărită, mai ales cînd autorul are numai douăzeci şi trei de ani. Dar asta nu ţinu decît o clipă. Citi cîteva rînduri, se încruntă şi o durere cumplită îi strînse inima. Toată lupta lăuntrică din ultimele luni i se perindă prin faţă într-o clipă. Azvîrli articolul pe masă, cu dezgust şi ciudă.

— Dar oricît de proastă sînt, Rodea, îmi pot da seama că tu foarte curînd ai să ajungi printre oamenii de frunte, dacă nu cumva cel mai mare savant de la noi. Şi ei au îndrăznit să te creadă nebun ! Ha-ha-ha ! Nici nu ştii că ei aşa au crezut ! Ah, bieţi viermi, de unde să înţelegeţi voi ce înseamnă adevărata inteligenţă ? ! Pînă şi Dunecika a fost cît pe-aci să le dea crezare ; ce zici de asta ? Răposatul taică-tău de două ori a trimis la ziare, mai întîi nişte versuri (mai păstrez şi acum caietul şi am să ţi-l arăt într-o zi), apoi o nuvelă întreagă (i-am cerut chiar voie s-o copiez), şi cît ne-am rugat lui Dumnezeu să fie primite — dar nu le-au primit ! Cu şase sau şapte zile în urmă, Rodea, m-am omorît cu firea, uitîndu-mă la hainele tale, la felul în care trăieşti, ce mănînci, cum eşti îmbrăcat! Acum însă văd că am fost o proastă, fiindcă tu, cum ai să vrei, ai să-ţi faci rost de toate dintr-o dată, ai să-ţi faci rost prin inteligenţa şi talentul tău. Înseamnă că deocamdată nu ţii la asta şi că eşti preocupat de lucruri mult, mult mai importante...

— Dunia nu este acasă, mamă ?

— Nu, Rodea. Pleacă mereu şi mă lasă singură. Mulţumesc lui Dmitri Prokofici că vine să mai stea cu mine, şi-mi tot vorbeşte de tine. Te iubeşte şi te respectă. N-aş putea să spun despre soră-ta că ar fi nerespectuoasă. Nu mă plîng. Ea are caracterul ei, eu îl am pe al meu ; are acum secretele ei ; eu însă n-am nici un fel de secrete. Eu, bineînţeles, sînt convinsă că Dunia este foarte deşteaptă şi că, în afară de asta, ne iubeşte mult pe mine şi pe tine... totuşi, nu ştiu unde au să ducă toate acestea. Tu, Rodea, m-ai făcut fericită, fiindcă ai venit acum, iar ea te-a pierdut cu plimbările ei ; are să vină şi eu am să-i spun : „În lipsa ta a fost fratele tău aici, şi tu pe unde mi-ai umblat ?“ Să nu mă răsfeţi din cale-afară, Rodea ; dacă poţi — vino, dacă nu — ce să-i faci, am să te aştept. Tot am să ştiu că ţii la mine, şi mie îmi ajunge. Am să-ţi citesc operele

am să aud despre tine de la toată lumea, din cînd în cînd ai să vii şi tu să mă vezi, ce-aş putea dori mai mult ? Astăzi ai venit ca să-ţi mîngîi mama, văd eu... Pulheria Alexandrovna izbucni deodată în lacrimi. Iarăşi ! Nu te uita la mine, femeie proastă ! Vai, Doamne, de ce stau ? strigă ea, sărind de la locul ei. Am cafea şi nici nu te-am tratat măcar ! Iată ce înseamnă egoismul bătrînesc ! Acuşi, acuşi !

— Lasă, mamă, nu stau mult. N-am venit pentru cafea. Te rog, ascultă-mă. Pulheria Alexandrovna se apropie, sfioasă. Mamă, orice s-ar întîmpla cu mine, orice ai auzi despre mine, orice ţi s-ar spune despre mine, ai să mă iubeşti, aşa cum mă iubeşti acum ? întrebă el din toată inima, fără să aibă timp să se gîndească, să-şi cîntărească vorbele.

— Rodea, Rodea, ce-i cu tine ? Cum poţi să întrebi una ca asta ? Şi cine ar îndrăzni să-mi spună ceva rău despre tine ? Nici n-aş crede ; oricine ar fi, l-aş da afară.

— Am venit să te încredinţez că te-am iubit mereu şi mă bucur, mă bucur nespus că sîntem singuri, că Dunecika lipseşte, adăugă el cu acelaşi avînt. Am venit să-ţi spun că, deşi poate ai să te simţi nenorocită, fiul tău te iubeşte acum mai mult decît pe el însuşi şi că n-ai avut dreptate să te îndoieşti de iubirea lui. Niciodată n-am să încetez de a te iubi... Şi acum, ajunge ; am crezut că trebuia înainte de toate să te încredinţez de acest lucru...

Pulheria Alexandrovna îl îmbrăţişă în tăcere, îl strînse la pieptul ei, plîngînd încetişor.

— Nu ştiu ce-i cu tine, Rodea, zise ea, în sfîrşit. Pînă azi am crezut că te plictisim, dar acum văd că te aştepţi la o mare durere şi că de aceea eşti atît de trist. Am simţit asta de mult, Rodea. Iartă-mă că ţi-o spun ; nu mă gîndesc decît la asta şi nu dorm nopţile. Noaptea trecută sora ta a delirat şi te-a tot pomenit în delirul ei. Am auzit cîte ceva, dar n-am înţeles nimic. Toată dimineaţa am rătăcit prin casă, ca un osîndit înainte de execuţie ; presimţeam că mă aşteaptă ceva şi iată că m-a ajuns ! Rodea, Rodea, unde te duci ? Pleci undeva ?

— Plec, mamă.

— Aşa am crezut şi eu ! Dar şi eu aş putea să plec cu tine, dacă este nevoie. Şi Dunia ; ea te iubeşte, te iubeşte foarte mult ; şi Sofia Semionovna ar putea să vină cu noi, dacă aşa trebuie ; vezi, o primesc cu plăcere, ca pe fiica mea. Dmitri

Prokofici are să ne dea o mînă de ajutor să ne facem bagajele... dar... unde... pleci ?

— Adio, mamă.

— Cum ? Chiar azi ? strigă ea, de parcă-l pierdea pentru totdeauna.

— Nu pot să mai rămîn, e timpul să plec, trebuie...

— Şi eu nu pot să te însoţesc ?

— Nu, dar îngenunchează şi roagă-te lui Dumnezeu pentru mine. Poate că are să-ţi asculte ruga...

— Vino atunci să te binecuvîntez, să-ţi fac cruce ! Uite aşa, uite aşa. Doamne-Dumnezeule !

Da, era fericit, era fericit că nu găsise pe nimeni acasă, că rămăsese singur cu maică-sa. Părea că după tot răstimpul acesta înfiorător, inima lui se moaie, în sfîrşit. Căzu în genunchi în faţa ei, îi sărută picioarele şi, îmbrăţişaţi, plînseră amîndoi. Ea nu se mai mira şi nu-l descosea. Înţelesese de mult că se petrece ceva groaznic cu fiul ei, şi că acum venise clipa cea grea.

— Rodea, dragul meu, primul meu născut ! spunea ea, suspinînd. Eşti acum aşa cum erai copil ; şi atunci tot aşa veneai la mine şi mă îmbrăţişai şi mă sărutai ; odinioară, pe vremea cînd trăia taică-tău, şi eram necăjiţi, numai prezenţa ta ne mîngîia, iar după ce l-am înmormîntat pe taică-tău — de cîte ori n-am plîns împreună, îmbrăţişaţi ca acum, pe mormîntul lui ! Dacă plîng de mult e că inima de mamă presimte nenorocirea. Cum te-am văzut atunci, în seara aceea cînd abia am sosit aici, am înţeles tot după privirea ta, şi mi s-a strîns inima, iar astăzi, cînd ţi-am deschis uşa şi m-am uitat la tine, m-am gîndit : a sosit clipa cea grea. Rodea, Rodea, nu pleci chiar acum ?

— Nu.

— Ai să mai vii ?

— Da... am să mai vin.

— Rodea, nu te supăra, nici nu îndrăznesc să te întreb, nu îndrăznesc, dar spune-mi numai două vorbe, pleci departe ?

— Foarte departe.

— Şi ce-i acolo, o să ai o slujbă, te aşteaptă o carieră ?

— Ce-o da Dumnezeu... roagă-te pentru mine, mamă...

Raskolnikov porni spre uşă, dar ea se agăţă de braţul lui şi-l privi, disperată, drept în ochi. Faţa îi era crispată de groază.

— Destul, mamă, zise Raskolnikov, căindu-se din toată inima că avusese ideea să vină acolo.

— Nu e pentru toată viaţa ? Doar nu e pentru toată viaţa ? Ai să mai vii, nu-i aşa ? Ai să vii mîine ?

— Am să vin, am să vin, rămîi cu bine.

Se smulse, în sfîrşit.

Afară, înserarea era dulce, răcoroasă, senină ; vremea se făcuse frumoasă încă de dimineaţă. Raskolnikov porni spre casă ; era grăbit. Ar fi vrut să isprăvească tot ce avea de făcut înainte de asfinţitul soarelui. Şi pînă atunci trebuia să se mai vadă cu unii oameni. Urcînd scara, observă că Nastasia, care pregătea samovarul, ridicase capul şi-l urmărea cu privirea. „Nu cumva este cineva la mine ?“ se întrebă el. Se gîndi cu dezgust la Porfiri. Dar, deschizînd uşa odăii lui, o zări pe Dunecika. Şedea singură, cufundată în gîndurile ei, şi părea că-l aşteaptă de multă vreme. Raskolnikov se opri în prag. Ea se sculă de pe divan, speriată, şi rămase dreaptă în faţa lui. Privirea aţintită asupra lui era plină de groază şi de o nemărginită durere. Şi numai după această privire el înţelese imediat că ea ştie tot.

— Ce să fac, să intru sau să plec ? întrebă el, şovăind.

— Am stat toată ziua la Sofia Semionovna ; te-am aşteptat amîndouă. Am crezut că ai să vii neapărat acolo.

Raskolnikov intră în odaie şi se aşeză, frînt, pe un scaun.

— Mă simt slab, Dunia ; sînt foarte obosit ; şi tocmai acum, în clipa asta, aş fi vrut să fiu deplin stăpîn pe mine.

Aruncă o privire neîncrezătoare spre ea.

— Unde ai fost toată noaptea ?

— Nu-mi aduc aminte ; vezi tu, surioară, am vrut să iau o hotărîre definitivă şi am umblat mereu pe lîngă apa Nevei ; asta îmi aduc aminte. Am vrut să isprăvesc, dar... nu m-am putut hotărî... şopti el, uitîndu-se din nou cu neîncredere la Dunia.

— Slavă ţie, Doamne ! Tocmai de asta ne-a fost frică nouă, Sofiei Semionovna şi mie ! Prin urmare, încă nu ţi-ai pierdut încrederea în viaţă. Slavă ţie, Doamne, slavă ţie, Doamne !

Raskolnikov zîmbi amar.

— Nu cred, dar am plîns adineauri, îmbrăţişînd-o pe mama ; nu cred, dar am rugat-o să se roage pentru mine. Dumnezeu ştie cum vine asta, Dunecika, eu nu pricep.

— Ai fost la mama ? I-ai spus ? strigă Dunia, îngrozită. Te-ai putut hotărî să-i spui ?

— Nu, nu i-am spus... de-a dreptul ; dar ea a înţeles multe lucruri. Te-a auzit aiurînd noaptea trecută. Sînt convins că înţelege pe jumătate. Poate că am făcut rău că m-am dus la ea.

Nici nu știu măcar pentru ce m-am dus. Sînt un om josnic, Dunia.

— Un om josnic și ești gata să-ți primești suferința ! Te duci, nu-i așa ?

— Mă duc. Chiar acum. Da. Ca să scap de rușinea asta am vrut să mă înec, Dunia, dar m-am gîndit, pe cînd stăteam lîngă apă, că dacă m-am socotit pînă acum un om puternic, atunci rușinea asta nu trebuie să mă sperie, zise el, luîndu-i-o înainte. Asta-i mîndrie, nu-i așa, Dunia ?

— Da, Rodea.

Un fulger trecu prin ochii lui stinși ; părea că-i face plăcere că și-a păstrat mîndria.

— Tu nu crezi că m-am speriat pur și simplu de apă ? întrebă el cu un zîmbet hîd, privind-o drept în față.

— O, Rodea, ajunge ! strigă cu amărăciune Dunia.

Urmă o tăcere de cîteva minute. Raskolnikov sta cu capul în piept și cu ochii ațintiți în pămînt ; Dunecika îl privea cu durere de la celălalt capăt al mesei. Deodată, el se sculă.

— E tîrziu, a venit momentul. Mă duc să mă predau. Dar nu știu pentru ce fac asta.

Lacrimi mari se rostogoleau pe obrajii Dunecikăi.

— Plîngi, surioară ? Dar mîna mi-o poți întinde ?

— Te-ai îndoit vreodată ?

Ea-l strînse tare în brațe.

— Oare tu, ducîndu-te să-ți primești osînda, nu-ți speli pe jumătate crima ? strigă ea, îmbrățișîndu-l și sărutîndu-l.

— Crima ? Care crimă ? tresări el, cuprins deodată de mînie. Am ucis un păduche scîrbos, răufăcător, o bătrînă cămătăreasă, de care nimeni nu avea nevoie, pe care dacă o ucizi ar trebui să ți se ierte patruzeci de păcate ; baba aceea, care sugea vlaga din oamenii sărmani, și asta înseamnă crimă ? Nu mă gîndesc la ea și nu mă gîndesc să spăl această crimă. De ce-mi repetă toată lumea : „crimă, crimă" ? Abia acum văd toată absurditatea lașității mele, abia acum, după ce m-am hotărît să accept această rușine inutilă ! Numai josnicia sufletului meu și neputința mea m-au împins la această hotărîre și poate pentru avantajul... pe care l-a propus Porfiri...

— Frate, frate, ce tot vorbești ?! Ai vărsat sînge ! strigă Dunia, deznădăjduită.

— Sînge pe care-l varsă toată lumea, urmă el aproape cu frenezie. Sînge care se varsă și s-a vărsat de cînd lumea și

pămîntul, care curge în şuvoaie, ca şampania, şi pentru care unii sînt încununaţi la Capitoliu şi numiţi mai tîrziu binefăcătorii lumii. Priveşte mai cu luare-aminte lucrurile, înainte să le judeci ! Şi eu am dorit binele oamenilor şi aş fi făcut sute, mii de fapte bune în locul acestei unice prostii, care nici măcar o prostie nu este, ci o neîndemînare, deoarece ideea în sine n-a fost chiar atît de stupidă cum pare acum, după ce a dat greş (cînd dai greş, totul pare o nerozie !) ...Prin nerozia asta n-am vrut decît să-mi cîştig independenţa, să fac primul pas, să obţin mijloace, apoi izbînda, incomparabil mai mare decît fapta în sine, ar fi şters totul... Dar eu, eu am dat greş de la primul pas, n-am rezistat fiindcă sînt un ticălos ! Iată unde-i vina ! Nu-mi pot însuşi părerea voastră ; dacă aş fi reuşit, aş fi fost încununat cu lauri, pe cînd aşa, mă aşteaptă ocna !

— Dar asta-i altceva, cu totul altceva ! Frate, gîndeşte-te ce spui !

— A ! E altă formă, o formă care, din punct de vedere estetic, nu este prea frumoasă ! N-am să înţeleg niciodată de ce a arunca în oameni cu bombe, a-i omorî în asediu reglementar este o formă mai respectabilă ? Teama de estetică este primul indiciu al neputinţei !... Niciodată, niciodată n-am simţit-o mai bine ca acum, şi înţeleg mai puţin ca oricînd care este crima mea ! Niciodată, niciodată n-am fost mai puternic şi mai convins ca acum !...

Sîngele îi coloră obrazul palid, istovit. Dar, rostind ultima exclamaţie, ochii lui se întîlniră din întîmplare cu ochii Duniei şi citi atîta durere în ei, că se dezmetici fără voie. Simţi cît de nefericite vor fi bietele femei din pricina lui. Totuşi, el era de vină...

— Dunia, draga mea ! Dacă am vreo vină, iartă-mă (cu toate că nu merit iertare, dacă sînt în adevăr vinovat). Rămîi cu bine ! Să nu ne certăm ! E timpul să plec, de mult e timpul. Nu veni după mine, te implor. Trebuie să mai trec... Du-te şi stai cu mama. Te rog mult ! Este ultima mare rugăminte pe care ţi-o fac. Nu te depărta de ea tot timpul ; am lăsat-o în prada unei nelinişti pe care nu cred s-o poată îndura ; ori o să moară, ori o să-şi piardă minţile. Rămîi cu ea ! Şi Razumihin are să fie cu voi ; i-am spus... Nu plînge pentru mine : am să caut să fiu curajos şi cinstit toată viaţa, cu toate că sînt un ucigaş. Poate că ai să-mi mai auzi numele. N-am să vă fac de ruşine, ai să vezi ; am să dovedesc încă... dar acum, la revedere, se grăbi el să

încheie, observînd la ultimele lui vorbe şi promisiuni o expresie ciudată în ochii Duniei. De ce plîngi ? Nu plînge, nu mai plînge ; nu ne despărţim pentru totdeauna !... Ah, da ! Stai, am uitat !...

Se apropie de masă, luă o carte groasă, plină de praf, o deschise şi scoase din ea o miniatură, o acuarelă pictată pe fildeş. Era portretul fiicei gazdei lui, al fostei lui logodnice, moartă acum, al acelei fete stranii, care voia să plece la mînăstire. O clipă privi trăsăturile expresive, bolnăvicioase, sărută portretul şi-l întinse Duniei.

— Mult am vorbit *despre toate acestea* cu dînsa, numai cu dînsa.. rosti el visător. Am încredinţat sufletului ei multe din cele ce s-au înfăptuit acum atît de monstruos. Nu te nelinişti, se întoarse el către Dunia, era revoltată de aceste idei aşa cum eşti şi tu, şi mă bucur că nu mai este în viaţă. Principalul este că de acum înainte toate or să meargă altfel, totul din ce a fost o să se frîngă ! strigă el deodată, întorcîndu-se la durerea lui. Totul, totul, dar oare sînt eu gata ? Doresc acest lucru ? Se zice că această încercare este necesară pentru mine ! Aşa să fie ? La ce bun aceste încercări absurde ? Oare am să fiu mai înţelept după douăzeci de ani de ocnă, strivit de suferinţă, idiotizat, neputincios de bătrîneţe ? Şi la ce să mai trăiesc atunci ? Iar eu primesc să duc o asemenea viaţă ? O, am simţit că sînt un laş, am ştiut sigur azi dimineaţă, în zori, pe cînd stăteam pe malul Nevei !

În sfîrşit, amîndoi ieşiră din odaie. Numai iubirea pentru fratele ei dădea Duniei putere în acest ceas greu. Se despărţiră în stradă ; ea porni în direcţia opusă, dar după cincizeci de paşi se întoarse să-l mai privească o dată. Îl mai putu zări. Ajuns în colţul străzii, se întoarse şi el : pentru ultima oară privirile lor se încrucişară ; dar, văzînd că ea se uită la el, Raskolnikov avu un gest de nerăbdare şi, înciudat, îi făcu semn să plece, apoi coti brusc colţul.

„Sînt rău, văd bine, gîndi el peste o clipă, ruşinat de gestul înciudat pe care-l făcuse Duniei. Dar de ce m-or fi iubind atîta, dacă nu merit ?! O, dacă eram singur, dacă nimeni nu m-ar fi iubit şi nici eu n-aş fi iubit pe nimeni ! Atunci nimic nu s-ar fi întîmplat ! Ar fi interesant de ştiut dacă în cei cincisprezece-douăzeci de ani, care vor urma, sufletul meu se va potoli întratît, încît să scîncesc smerit în faţa oamenilor, numindu-mă, cînd trebuie şi cînd nu trebuie, tîlhar ? Da, da, întocmai ! Pentru asta mă trimit ei la ocnă, de asta au ei nevoie... Uite-i cum mişună pe stradă încolo şi încoace, şi fiecare din ei este din firea

lui un ticălos şi un tîlhar ; mai rău încă : este un idiot ! Dar să încerce numai să nu mă trimită la ocnă şi ei toţi au să turbeze de nobilă indignare ! O, cît îi urăsc pe toţi !"

Raskolnikov se adînci în gîndurile lui : „care este procesul care-l va face pe el să se supună tuturora, fără să mai stea să judece, să se supună, convins că aşa trebuie să fie ? De ce nu ? Firește, aşa trebuie să se întîmple ! Oare douăzeci de ani de apăsare necontenită nu-l vor frînge definitiv ? Apa sapă pietrele. Pentru ce, pentru ce atunci să mai trăiesc, pentru ce mă duc, dacă ştiu că toate se vor întîmpla întocmai, ca la carte, şi nu altfel ?!"

De ieri îşi punea poate pentru a suta oară această întrebare şi totuşi mergea înainte.

VIII

Cînd intră în odaia Soniei, afară se înnopta. Toată ziua Sonia îl aşteptase, pradă unei nelinişti grozave. Mai întîi aşteptase împreună cu Dunia. Aceasta venise încă de dimineaţă, aducîndu-şi aminte de cuvintele lui Svidrigailov că Sonia „ştie". N-o să redăm amănuntele convorbirii celor două femei ; vom spune numai că au plîns împreună şi au legat prietenie. Dunia a rămas după această întîlnire cel puţin cu mîngîierea că fratele ei nu va fi singur ; la ea, la Sonia, se dusese el mai întîi să-şi descarce sufletul ; la ea s-a dus cînd a simţit nevoia de a se mărturisi unui om ; iar ea îl va urma oriunde l-ar trimite soarta. Fără s-o fi întrebat, Dunia era sigură de asta. Se uita la Sonia cu un fel de evlavie, ceea ce la început o ruşină pe aceasta pînă la lacrimi, căci ea se socotea nedemnă să-şi ridice ochii asupra Duniei. De la întîlnirea lor din odaia lui Raskolnikov, chipul frumos al tinerei fete, care o salutase cu deosebită politeţe, i se întipărise în suflet pentru toată viaţa, ca o vedenie minunată, de neatins.

La urmă, Dunecika, nemaiputînd îndura această încremenire, hotărî să plece să-şi aştepte fratele la el acasă, gîndindu-se că poate are să treacă mai întîi pe la locuinţa lui. Rămasă singură, pe Sonia o cuprinse groaza ca nu cumva el să-şi pună capăt vieţii. De acelaşi lucru se temea şi Dunia. Cît fuseseră împreună, căutaseră să-şi dea una alteia argumentele cele mai bune şi

convingătoare că nu se poate întîmpla acest lucru şi izbutiseră să se mai liniştească. Dar după ce se despărţiră, amîndouă nu se mai gîndeau la altceva. Sonia îşi aduse aminte că Svidrigailov îi spusese aseară că Raskolnikov nu avea decît două drumuri : Siberia sau... Ştia, pe de altă parte, că este orgolios şi că nu crede în Dumnezeu... „Este cu putinţă să se resemneze el să trăiască numai din laşitate, de frica morţii ?" se gîndea ea cu deznădejde. Soarele asfinţea. Sonia sta tristă în faţa ferestrei şi privea drept înainte ; dar nu se zărea decît peretele nevăruit, orb, al casei vecine. În sfîrşit, cînd nici nu se mai îndoia că nefericitul îşi pusese capăt zilelor, Raskolnikov intră în odaie.

Un strigăt de fericire îi izbucni din piept. Dar după ce îl privi mai cu luare-aminte, deodată păli.

— Ei da ! zise Raskolnikov, zîmbind ironic. Am venit după crucea ta, Sonia. Tu m-ai trimis la răscruce de drumuri ; de ce atunci te sperii acum, cînd a sosit clipa ?

Sonia îl privi cu mirare. Îi părea ciudat tonul lui ; un fior rece îi străbătu trupul, dar peste o clipă îşi dădu seama că şi tonul şi vorbele erau prefăcute. Îi vorbea, uitîndu-se într-un colţ, ca şi cum s-ar fi temut s-o privească în faţă.

— Vezi, Sonia, am judecat că aşa are să fie poate mai bine. Este o împrejurare la mijloc... Dar ar fi prea lung de povestit şi n-are rost. Ştii numai ce mă înfurie ? Mă înfurii cînd mă gîndesc la mutrele acelea imbecile, bestiale, care or să mă înconjoare îndată, or să caşte ochii la mine, or să-mi pună întrebări stupide, la care va trebui să răspund, or să mă arate cu degetul... Ptiu ! Ştii, eu n-am să mă duc la Porfiri Petrovici, m-am săturat de el. Am să mă duc mai bine la prietenul meu Dinamită. Ce are să se mai mire ! Ce impresie am să produc ! Dar ar trebui să am mai mult sînge rece ; prea sînt iritabil în ultima vreme. Mă crezi : aproape că am ameninţat-o cu pumnul, adineauri, pe sora mea, numai pentru că s-a întors ca să se mai uite o dată la mine. Starea asta este o adevărată pacoste ! Iată unde am ajuns ! Ei, unde-i crucea ta ?

Părea tulburat la culme. Nu putea să stea locului o clipă, nici să-şi fixeze atenţia asupra unui obiect oarecare ; gîndurile îi săreau de la una la alta, pierdea şirul ; îi tremurau uşor mîinile.

Sonia scoase în tăcere din sertar două cruci, una de chiparos, cealaltă de aramă, îşi făcu cruce, apoi făcu şi deasupra lui şi-i atîrnă de gît cruciuliţa de chiparos.

— Asta înseamnă că-mi iau crucea, he-he ! Ca şi cum n-aş fi suferit pînă acum ! Cruciuliţa de chiparos, adică o cruciuliţă cum poartă oamenii simpli ; cea de aramă, a Lizavetei, ţi-o păstrezi ţie ; arată-mi-o ! Va să zică o purta în clipa... aceea ? Cunosc alte două cruciuliţe asemănătoare, de argint, şi o iconiţă. Le-am aruncat pe pieptul bătrînei, atunci. Pe acelea ar fi trebuit să le pun acum, da... Dar îndrug vrute şi nevrute şi uit ceea ce este mai important : sînt cam zăpăcit !... Vezi, Sonia, am venit anume pentru un lucru, am venit să te anunţ, ca să ştii tu... Şi asta-i tot... Numai pentru asta am venit. (Hm, am crezut că o să spun mai mult.) Doar tu ai vrut să mă duc, am să stau la închisoare şi are să ţi se împlinească dorinţa. De ce plîngi ? Şi tu plîngi ? Încetează, ajunge, ah, ce greu îmi este !

Simţirea se născuse totuşi în sufletul lui ; inima i se strînse, privind-o pe Sonia. „Asta, asta de ce plînge ? se gîndea el. Ce sînt eu pentru dînsa ? De ce plînge, de ce se îngrijeşte de mine, de parcă ar fi mama sau Dunia ? Are să-mi fie dădacă !"

— Fă-ţi cruce, roagă-te măcar o dată, îl rugă Sonia cu glas tremurător, sfios.

— O, fie, am să mă rog cît poftesti ! Din toată inima, Sonia, din toată inima...

Ar fi vrut totuşi să spună altceva.

Îşi făcu cruce de cîteva ori. Sonia luă un şal şi-şi acoperi capul. Era acea broboadă verde, din lînă, despre care pomenise cîndva Marmeladov, „broboada familiei" lor. Raskolnikov se gîndi în treacăt la acest lucru, dar nu întrebă. Într-adevăr, se simţea cam zăpăcit şi foarte tulburat. Asta îl neliniştea. Deodată îl miră faptul că Sonia vrea să meargă cu el :

— Ce faci ? Unde te duci ? Rămîi, rămîi ! Vreau să fiu singur ! strigă el, iritat şi înspăimîntat, şi aproape furios porni spre uşă. Ce rost are să merg cu suită ? mormăi el, ieşind.

Sonia rămase în mijlocul camerei. Nici nu-şi luase măcar rămas bun de la ea, parcă ar fi uitat-o de pe acum ; sufletul lui era plin de îndoială şi de revoltă.

„Oare totul s-a încheiat ? Trebuie neapărat s-o fac ? se întrebă el, coborînd scara. Nu e chip să mai dau înapoi, să se dreagă lucrurile şi... să nu mă duc chiar acolo ?"

Totuşi, mergea înainte, simţind deodată că nu mai avea nici un rost să-şi pună întrebări. După ce ieşi în stradă, îşi

aduse aminte că nu-şi luase rămas bun de la Sonia, că ea a rămas în mijlocul camerei, cu broboada ei verde pe cap, ca ţintuită pe loc, în urma vorbelor lui răstite şi se opri. Dar, în aceeaşi clipă, un gînd îi străbătu fulgerător mintea, de parcă ar fi pîndit momentul să-l doboare cu totul.

„Pentru ce, pentru ce am venit la ea ? I-am spus că am treabă cu ea ; ce treabă ? N-am avut nici o treabă ! Să-i declar că *mă duc :* ei, şi ? Mare nevoie ! Nu cumva o iubesc ? Doar n-o iubesc... N-o iubesc ? Am alungat-o adineauri ca pe un cîine ! Ori am avut într-adevăr nevoie de crucea ei ? O, cît de jos am căzut ! Nu, am avut nevoie de lacrimile ei, trebuia să văd cum se sperie, să văd cum o doare inima şi cît suferă ! Trebuia să mă agăţ de ceva, să amîn, să văd un om ! Şi eu am îndrăznit să am încredere în mine, să visez lucruri mari, eu, un nemernic, un cerşetor, un ticălos ? !"

Mergea de-a lungul canalului şi nu mai avea mult de mers. Dar, ajuns lîngă pod, se opri şi deodată coti pe pod, luînd-o spre Sennaia.

Se uita cu nesaţ la stînga şi la dreapta, cerceta încordat fiecare obiect şi nu-şi putea concentra atenţia ; toate îi scăpau. „Peste o săptămînă, peste o lună am să trec iar, dus cu duba închisorii, peste podul acesta ; oare cu ce ochi voi privi eu atunci canalul ? Am să mai ţin minte că m-am uitat la el ? îi trecu prin creier. Uite, firma de colo ! Am să mai citesc atunci ca acum aceste litere ? Aici scrie Asociaţie, ce bine ar fi să nu uit acest A, litera A, şi să mă uit la acest A peste o lună. Ce am să simt şi ce am să gîndesc atunci ?... Doamne, cît de meschine sînt toate aceste... preocupări ale mele ! Firește, ar fi interesant... într-un fel... (ha-ha-ha ! La ce mă gîndesc !) sînt ca un copil, fac pe fanfaronul cu mine însumi ; şi de ce m-aş ruşina de gîndurile mele ? Uf, ce îmbulzeală ! Uite, grăsunul de colo — trebuie să fie neamţ — care m-a ghiontit adineauri ; ştie el oare pe cine a împins cu cotul ? Femeia asta cu copilul de mînă, care cere de pomană, mă crede poate mai fericit decît dînsa. Ar trebui să-i dau un ban, aşa, pentru ciudăţenia acestui fapt. Uite un pitac, a mai rămas în buzunar, de unde ? Ia... ia-l, maică !"

— Să-ţi răsplătească Dumnezeu ! se auzi glasul tînguitor al cerşetoarei.

Intră în Sennaia. Îl supăra, tare îl supăra că se lovea mereu de oameni, totuşi mergea tocmai acolo unde vedea mulţimea

mai deasă. Ar fi dat orice ca să rămînă singur, dar simţea că nu ar fi putut îndura nici o clipă. În mulţime făcea scandal un beţiv ; voia neapărat să joace şi tot cădea pe o parte. Lumea se înghesuia în jurul lui. Raskolnikov îşi croi drum prin gloată, cîteva clipe se uită la beţiv şi deodată începu să rîdă tare, scurt, sacadat. Peste o clipă uită de beţiv şi nici nu-l mai vedea, deşi se uita la el. Se depărtă fără să-şi mai dea seama unde se află şi, ajuns în mijlocul pieţei, o pornire ciudată îl îmboldi, stăpînindu-l trup şi suflet.

Îşi aminti de vorbele Soniei : „Du-te la răscruce de drumuri, închină-te în faţa oamenilor, sărută pămîntul faţă de care ai păcătuit şi spune cu glas tare lumii întregi : «Sînt un ucigaş !»" Tresări, aducîndu-şi aminte de aceste cuvinte. Şi atît de tare îl apăsa durerea şi neliniştea fără leac din ultima vreme, şi mai ales din ultimele ceasuri, că se repezi, ca spre o ieşire, spre acest nou simţămînt, lăsîndu-se cu totul în voia lui. Era ca într-o criză ; parcă i se aprinsese o scînteie în inimă şi acum ardea tot. I se muia firea şi-l podidiră lacrimile. Căzu în genunchi pe locul unde stătea.

Îngenuncheat în mijlocul pieţei, se închină pînă la pămînt şi sărută cu bucurie pămîntul noroios. Se sculă şi se închină pentru a doua oară.

— Ian te uită cît e de beat ! spuse un flăcău lîngă el.

Cineva rîse tare.

— Pleacă la Ierusalim, fraţilor, îşi ia rămas bun de la copii, de la glie, salută pe toată lumea, sărută capitala ţării, îşi lipeşte buzele de pămîntul Sanct-Petersburgului, adăugă un tîrgoveţ beat.

— Băiat tînăr ! se amestecă al treilea.

— De familie bună ! observă un glas de om aşezat.

— Azi nu mai poţi şti care-i de familie bună şi care nu.

Toate aceste vorbe şi observaţii îl împiedicară pe Raskolnikov şi cuvintele : „am ucis", care poate erau gata să iasă din gura lui, rămaseră nerostite. Îndură liniştit toate strigătele şi, fără să se uite înapoi, porni drept înainte prin ulicioară, spre secţia de poliţie. Îi răsări o nălucă în drum, dar se aşteptase s-o întîlnească şi de aceea nu se miră. În clipa cînd îngenunchease în Sennaia şi se închinase pentru a doua oară pînă la pămînt, zări la vreo cincizeci de paşi de el, în stînga, pe Sonia. Ea se ascundea de privirile lui după una din barăcile de lemn care se aflau în piaţă ; prin urmare, îl însoţea în drumul

lui dureros! Raskolnikov simți și înțelese în clipa aceea, o dată pentru totdeauna, că de acum încolo Sonia îl va urma pînă la moarte, fie și la capătul pămîntului, oriunde l-ar arunca soarta. Inima i se răsuci în piept... dar — iată-l ajuns la locul fatal...

Intră în curte destul de îmbărbătat. Trebuia să urce la etajul doi. „Cît urc, se gîndi el, mai am timp să mă răzgîndesc." Se amăgea, spunîndu-și că pînă în ultima clipă ar mai putea da înapoi.

Același gunoi, aceleași coji de ouă pe scara în spirală; ca și prima dată, aceleași uși deschise pe palier, aceleași bucătării din care venea fum și miros greu. Raskolnikov nu mai dăduse pe acolo din ziua aceea. Genunchii îi amorțeau și abia îl țineau picioarele în timp ce urca treptele. Se opri pentru o clipă să răsufle, să-și revină, să intre ca un om. „Dar pentru ce? Pentru ce? se întrebă el deodată. Dacă trebuie să beau paharul pînă la fund, oare nu-i totuna? Cu cît are să fie mai amar, cu atît mai bine." Văzu în închipuire chipul lui Ilia Petrovici Dinamită... „Să mă duc oare chiar la el? Nu s-ar putea să mă duc la altcineva? Nu s-ar putea să mă duc la Nikodim Fomici? Să mă întorc din drum și să mă duc la el acasă? Cel puțin, totul s-ar petrece ca în familie... Nu, nu! La Dinamită, la Dinamită! *Dacă trebuie să golesc cupa, s-o golesc pe nerăsuflate, pînă la fund.*"

Cu mîinile și picioarele reci ca gheața, aproape inconștient, deschise ușa secției de poliție. De data aceasta era foarte puțină lume înăuntru, un portar și un om din popor. Paznicul nici măcar nu-și scoase capul din cușcă. Raskolnikov trecu înainte. „Poate că s-ar putea încă să nu spun nimic", îi trecu prin cap. Un contopist oarecare, cu surtuc civil, se pregătea să scrie ceva pe birou. În colț stătea alt contopist. Zametov lipsea. Nikodim Fomici nu era pesemne nici el acolo.

— Nu e nimeni? întrebă Raskolnikov, întorcîndu-se spre contopistul de la birou.

— Cu cine doriți să vorbiți?

— A-a-a-a! De auzit nu se aude, de văzut nu se vede, dar de simțit se simte miros de creștin... cum zice povestea... am uitat! Respectele mele! strigă deodată o voce cunoscută.

Raskolnikov tresări. În fața lui stătea Dinamită; ieșise deodată din altă odaie. „Așa a fost sortit, se gîndi Raskolnikov; ce caut aici?"

— Aţi venit la noi ? Ce vînt vă aduce ? urma să strige Ilia Petrovici (Era, pare-se, cît se poate de bine dispus, chiar un pic surescitat.) Dacă vii cu treabă, e cam devreme. Eu am venit întîmplător... De altfel, dacă pot să-ţi fiu de folos... Mărturisesc... cum ? Cum ? Iartă-mă...

— Raskolnikov.

— Raskolnikov ! Ţi-ai putut închipui că ţi-am uitat numele ? Te rog să nu crezi că sînt chiar atît de... Rodion Ro.. Ro... Rodionici, aşa mi se pare ?

— Rodion Romanîci.

— Da, da, da ! Rodion Romanîci, Rodion Romanîci ! Tocmai asta am vrut să spun ! Am întrebat mereu de dumneata. Mărturisesc că mi-a părut foarte rău, sincer rău că ne-am purtat atunci cu dumneata cam... Mi s-a spus mai tîrziu, am aflat mai tîrziu că eşti un tînăr literat, un om de ştiinţă chiar... cum s-ar zice la primii paşi pe această cale... O, Doamne ! Care literat sau om de ştiinţă n-a dus la început o viaţă cam... originală ? Şi eu şi soţia mea admirăm literatura, soţia mea o adoră chiar !... Literatură şi artă ! Poţi fi de familie bună, dar tot restul îl obţii numai prin talent, cunoştinţe, inteligenţă, geniu ! Pălăria — bunăoară — ce înseamnă o pălărie ? Pălăria este un moft ; pot s-o cumpăr de la Ţimermann ; dar ceea ce se ascunde sub pălărie, ceea ce acoperă pălăria, asta n-o pot cumpăra nicăieri !... Mărturisesc că am vrut să vin la dumneata, să mă explic, dar m-am gîndit că poate... Ia te uită ! Nici nu te-am întrebat măcar ! Ai vreo treabă ? Se zice că ţi-a venit familia ?

— Da, mama mea şi sora mea.

— Am avut cinstea s-o întîlnesc pe surioara dumitale ; este o persoană fermecătoare şi foarte instruită. Mărturisesc că mi-a părut foarte rău că ne-am înfierbîntat aşa amîndoi, atunci. Ce caz ! Eu din pricina leşinului te-am privit atunci cu alţi ochi — asta s-a lămurit mai apoi în chipul cel mai strălucit ! Cruzime şi fanatism ! Îţi înţeleg indignarea. Poate că în legătură cu venirea familiei, îţi schimbi locuinţa ?

— N-u-u-nu, am venit aşa... Am venit să întreb... am crezut că-l voi găsi pe Zametov...

— Ah, da ! V-aţi împrietenit, am auzit. Zametov nu mai este la noi, n-o să-l găseşti. Da, Alexandr Grigorievici ne-a părăsit. De ieri nu mai face parte din cadrele noastre ; s-a

transferat... şi, transferîndu-se, s-a certat cu toţi... oarecum nepoliticos... Un băieţandru uşuratic, nimic altceva ; dădea speranţe ; dar vezi, aşa se întîmplă cu tineretul nostru strălucit ! Nu ştiu exact, mi se pare că voia să dea un examen, dar ştii cum se întîmplă la noi, vorbeşte omul, vorbeşte, face pe grozavul şi cu asta se isprăveşte examenul ! Bineînţeles, nu-i nici o asemănare între Zametov şi dumneata, sau domnul Razumihin, prietenul dumitale ! Cariera dumitale este ştiinţa, neizbînzile n-o să te întoarcă din cale ; pentru dumneata, toate frumuseţile vieţii s-ar putea spune — *nihil est !* Ascet ! Monah ! Sihastru !... Pentru dumneata nu există decît cartea, pana după ureche, cercetările ştiinţifice — iată unde îţi zboară gîndul ! Şi eu, într-o oarecare măsură... ai citit însemnările lui Livingstone [39] ?

— Nu.

— Eu le-am citit. De altfel, astăzi sînt foarte mulţi nihilişti : e şi de înţeles ; ce vremuri trăim, te întreb ? Îţi vorbesc aşa... de la om la om... dumneata, firește, nu eşti nihilist ! Răspunde sincer, sincer de tot !

— N-nu...

— Poţi să vorbeşti cu mine absolut sincer, fără rezervă, cum ai vorbi cu dumneata însuţi ! Una-i slujba, alta-i... ai crezut că am să spun prietenia ? Nu, n-ai ghicit. Nu prietenia, ci sentimentul de cetăţean şi de om, sentimentul uman şi de dragoste pentru Cel-de-Sus. Pot fi persoană oficială în exerciţiul funcţiunii, dar sînt dator să mă simt totdeauna cetăţean şi om, şi să răspund... Ai pomenit adineauri de Zametov. Zametov este un scandalagiu în stil franţuzesc, cînd a băut un pahar de şampanie sau de vin de Don, în vreun local dubios ; iată cine este Zametov ! Iar eu, poate, cum s-ar zice, ard de rîvnă şi sentimente înalte, în slujba pe care o ocup. De altminteri, am un grad, o situaţie, oarecare importanţă socială ! Sînt însurat şi am copii. Îmi îndeplinesc datoria de om şi de cetăţean, iar el, cine este el, dacă-mi îngădui întrebarea ? Mă adresez dumitale, ca unui om înnobilat de cultură. Şi apoi, poftim, şi moaşele astea s-au înmulţit în zilele noastre peste măsură !

Raskolnikov ridică sprîncenele, uluit. Cuvintele lui Ilia Petrovici, care vădit abia se sculase de la masă, îi sunau în

urechi ca niște vorbe goale. Le înțelegea totuși, de bine de rău, într-o anumită măsură; îl privea întrebător pe Dinamită și nu știa cum se vor isprăvi toate acestea

— Vorbesc despre fetele acelea cu părul tuns... urmă volubil Ilia Petrovici. Le-am poreclit cu de la mine putere „moașe", și găsesc porecla foarte potrivită. He-he! Se bagă la medicină, învață anatomia; spune și dumneata, dacă mă îmbolnăvesc, am să chem vreodată o fată să mă trateze? He-he!

Ilia Petrovici rîdea, încîntat de spiritele lui.

— Să zicem că setea după instrucțiune este nestăvilită; dar te-ai instruit și ajunge. Pentru ce să întrecem măsura? De ce să insultăm persoane de treabă, cum face ticălosul de Zametov. Pentru ce m-a insultat, vă întreb? Uite, și sinuciderile s-au înmulțit grozav în ultima vreme; nici nu-ți poți închipui cît s-au înmulțit. Toți indivizii aceștia mănîncă tot ce au, pînă la ultimul ban, și apoi se sinucid. Fetișcane, băiețandri, bătrîni își pun capăt zilelor... Azi dimineață, ni s-a anunțat sinuciderea unui individ care abia a sosit în capitală. Nil Pavlîci! Auzi, Nil Pavlîci! Cum îl cheamă pe gentlemanul acela a cărui sinucidere ne-a fost anunțată adineauri, acela care s-a împușcat în Petersburgskaia?

— Svidrigailov, răspunse cineva cu glas răgușit și nepăsător, din odaia de alături.

Raskolnikov tresări.

— Svidrigailov? Svidrigailov s-a împușcat? strigă el.

— Cum? Îl cunoști pe Svidrigailov?

— Da... îl cunosc... A venit nu demult...

— Da, da, a venit de curînd, și-a pierdut soția, un chefliu, un stricat, și deodată se împușcă, și încă atît de scandalos că nici nu-ți poți închipui... a lăsat în carnetul lui de note cîteva cuvinte, că moare în depline facultăți mintale și roagă ca nimeni să nu fie învinuit de moartea lui. Se zice că omul ăsta a avut parale. Va să zică, l-ai cunoscut?

— Da... l-am cunoscut... sora mea a fost guvernantă la ei în casă...

— Ba, ba, ba!... Prin urmare ne poți comunica unele lucruri. Și dumneata n-ai bănuit nimic?

— L-am văzut ieri... el... bea vin... și eu n-am bănuit nimic.

Raskolnikov simțea ca și cum s-ar fi prăbușit ceva pe umerii lui și-l apasă la pămînt.

— Iarăși parcă ai pălit. E un aer atît de închis la noi...

— Da, trebuie să plec, mormăi Raskolnikov, să mă iertați că v-am deranjat...

— Vai de mine, cu cea mai mare plăcere ! Mi-ai făcut mare plăcere și sînt bucuros să...

Ilia Petrovici îi întinse mîna.

— Am vrut numai... am venit la Zametov...

— Înțeleg, înțeleg, mi-ați făcut plăcere.

— Eu... îmi pare bine... la revedere, zîmbi Raskolnikov.

Ieși, clătinîndu-se. I se învîrtea capul. Nu-și simțea picioarele. Cobora scara, sprijinindu-se cu mîna dreaptă de zid. I se păru că un portar, cu registru sub braț, îl îmbrînci suind scara spre secție ; că un cățel lătra din răsputeri cu un etaj mai jos, că o femeie aruncă cu făcălețul după cățel și strigă ceva. Coborî și ieși în curte. Acolo, nu departe de intrare, stătea palidă, mai mult moartă decît vie, Sonia și se uita la el cu o privire sălbatică. El se opri în fața ei. Ceva bolnav și chinuit se răsfrînse pe chipul fetei, o adîncă deznădejde. Își împreună mîinile. Un zîmbet hîd, de om pierdut, strîmbă gura lui Raskolnikov. Rămase o clipă în fața Soniei, zîmbi din nou, se întoarse și porni iarăși sus, spre secție.

Ilia Petrovici se așezase la locul lui și răsfoia niște hîrtii. În fața lui stătea acel mujic care îl îmbrîncise pe Raskolnikov pe scară.

— A-a-a ! Te-ai întors ? Ai uitat ceva ?... Dar ce ai ?

Raskolnikov, cu buzele albe și privirea fixă, se apropie încet de masă, se sprijini cu mîna, voi să spună ceva, dar nu izbuti ; nu se auzeau decît niște sunete nearticulate.

— Ți s-a făcut rău ! Ia loc, șezi ! Apă !

Raskolnikov se așeză pe scaun, dar nu-și luă ochii de la Ilia Petrovici, foarte neplăcut surprins. Amîndoi se priviră o clipă în tăcere, așteptînd ceva. Cineva aduse apă.

— Eu... începu Raskolnikov.

— Poftim apă.

Raskolnikov dădu la o parte mîna care-i întindea paharul, și rosti încet, cu pauze, dar foarte clar :

— Eu am ucis cu toporul și am jefuit pe bătrîna văduvă de arhivar și pe sora ei.

Ilia Petrovici căscă gura. Din toate părțile se adună lume. Raskolnikov își repetă depoziția...

. . . . . .

I

Siberia. Pe malul unui rîu mare și pustiu se înalță un oraș, unul din centrele administrative ale Rusiei ; în oraș există o fortăreață, în fortăreață — o închisoare. În această închisoare se află de nouă luni deținut Rodion Raskolnikov, condamnat la muncă silnică cu deportare. Din ziua crimei a trecut aproape un an și jumătate.

Procesul lui a decurs fără prea mari greutăți. Criminalul își menținea depoziția cu hotărîre, precizie și claritate, nu încurca declarațiile, nu căuta circumstanțe atenuante, nu denatura faptele și nu uita nici cele mai mici amănunte. El a descris în întregime și amănunțit cum a săvîrșit crima ; a explicat misterul amanetului (plăcuța de lemn cu fîșia de metal), care s-a găsit în mîna bătrînei ucise ; a povestit cum a luat de la victimă cheile, a descris aceste chei, sipetul și lucrurile care-l umpleau ; enumeră chiar unele obiecte pe care le văzuse înăuntru ; lămuri enigma asasinatului Lizavetei ; povesti cum venise și bătuse la ușă Koh, apoi studentul, repetă tot ce vorbiseră ei ; istorisi cum el, criminalul, fugise jos pe scară, cum auzise țipetele lui Mikolka și Mitka ; cum s-a ascuns în apartamentul gol, cum s-a întors acasă și, în încheiere, a arătat piatra de lîngă poarta unei curți de pe bulevardul Voznesenski, sub care au fost găsite obiectele furate și punga. Într-un cuvînt, cazul era limpede. Anchetatorii și judecătorii se mirau grozav că el ascunsese obiectele și banii sub piatră, fără să se folosească

de ele, şi mai ales că, nu numai că nu-şi amintea detailat de obiectele pe care le furase, dar nu le ştia bine nici numărul. Faptul că n-a deschis niciodată punga, şi habar n-avea cîţi bani se aflau înăuntru, le-a părut neverosimil (în pungă se aflau trei sute şaptesprezece ruble de argint şi trei bancnote de douăzeci de copeici fiecare ; fiindcă zăcuseră multă vreme sub piatră, cîteva bilete, cele mai mari, care se aflau deasupra, se stricaseră aproape de tot). Mult timp au încercat să afle de ce inculpatul minte numai în această privinţă, pe cînd în toate celelalte mărturiseşte de bunăvoie şi spune numai adevărul. În sfîrşit, unii anchetatori (psihologi) au admis că era totuşi posibil ca el să nu se fi uitat în pungă şi s-o fi ascuns sub piatră fără să se fi interesat de ce conţine, dar din această împrejurare ei au dedus că însăşi crima n-a putut fi săvîrşită decît într-o stare de nebunie temporară, că, ziceau ei, era un caz de boală, de monomanie a asasinatului şi a jafului, că criminalul a ucis şi a jefuit fără scop şi fără să se gîndească la foloasele materiale pe care ar putea să le tragă din acţiunea lui. Tocmai atunci apăruse o teorie nouă, foarte la modă, despre alienarea mintală temporară, care, în vremurile noastre, este atît de des aplicată diverşilor criminali. În afară de aceasta, starea de ipohondrie, de care Raskolnikov suferea de multă vreme, a fost atestată de mulţi martori, de doctorul Zosimov, de foştii lui colegi de facultate, de gazda şi servitoarea ei. Toate acestea au dus la concluzia că Raskolnikov nu era întru totul un ucigaş, un tîlhar şi un jefuitor de rînd, şi că la mijloc se ascunde altceva. Spre marele necaz al celor care susţineau acest punct de vedere, criminalul aproape n-a încercat să se apere ; la întrebările definitive : ce anume l-a îndemnat să comită asasinatul şi ce l-a făcut să jefuiască, el a răspuns cît se poate de limpede, cu cea mai brutală sinceritate, că motivul crimei a fost proasta lui situaţie materială, sărăcia şi neputinţa de a ieşi din impas, dorinţa să consolideze primii săi paşi în viaţă, speranţa că va izbuti să facă carieră cu ajutorul a cel puţin trei mii de ruble, pe care credea că le va găsi la victima lui. Se hotărîse să ucidă fiindcă este uşuratic şi laş, şi pe deasupra înrăit de lipsuri şi insuccese. La întrebarea ce anume l-a făcut să se predea, a răspuns deschis că se căia sincer. Toate acestea erau prea brutale, prea de-a dreptul spuse...

Totuşi sentinţa a fost mai blîndă decît s-ar fi putut bănui, judecînd după gravitatea faptului, fiindcă criminalul nu numai

că refuza să se apere, dar parcă dorea cu tot dinadinsul să se învinuiască cît mai rău. S-a ţinut seama de toate împrejurările ciudate şi speciale ale cazului. Starea bolnăvicioasă şi mizeria criminalului înainte de săvîrşirea crimei erau absolut neîndoielnice. Faptul că el nu s-a folosit de roadele jafului a fost trecut parte pe seama remuşcărilor, parte pe seama stării nu tocmai perfecte a facultăţilor mintale în momentul crimei. Faptul că o ucisese din întîmplare pe Lizaveta servea chiar în sprijinul acestei presupuneri : omul comite două asasinate şi, în acelaşi timp, uită uşa deschisă ! În sfîrşit, faptul că s-a predat singur, tocmai atunci cînd justiţia fusese indusă în eroare prin falsa mărturie a unui fanatic cu mintea rătăcită de spaimă (Nikolai) şi cînd împotriva adevăratului criminal nu numai că nu existau indicii precise, dar nici măcar bănuieli (Porfiri Petrovici s-a ţinut de cuvînt pe deplin), au contribuit de asemenea la uşurarea soartei învinuitului.

Cu totul pe neaşteptate au fost descoperite şi alte fapte, care de asemenea au pledat în favoarea inculpatului. Astfel, fostul student Razumihin a dezgropat, nu se ştie cum, şi a reuşit să aducă toate dovezile că criminalul Raskolnikov, pe vremea studenţiei, a ajutat din puţinii bani pe care-i avea pe un coleg de facultate, sărac şi bolnav de tuberculoză, pe care aproape că l-a întreţinut o jumătate de an. Iar după moartea acestuia, a îngrijit de tatăl bătrîn şi bolnav al colegului său mort (care, muncind aproape de la vîrsta de treisprezece ani, fusese singurul sprijin al acestui nefericit părinte), l-a băgat într-un spital şi cînd a murit l-a înmormîntat. Toate aceste informaţii au avut o influenţă binefăcătoare asupra destinului său. Fosta lui gazdă, văduva Zarniţîna, mama logodnicei sale moarte, a declarat că încă pe vremea cînd stăteau în casa de la Cinci Colţuri, noaptea, a luat foc casa şi Raskolnikov, punîndu-şi viaţa în primejdie, a salvat dintr-un apartament în flăcări doi copilaşi ; cu acest prilej s-a ales cu arsuri destul de grave. Acest fapt a fost cercetat cu de-amănuntul şi confirmat de numeroşi martori. Pe scurt, ţinîndu-se seama de faptul că criminalul s-a predat singur şi de alte circumstanţe atenuante, procesul s-a încheiat cu o condamnare de opt ani muncă silnică cu deportare.

Încă de la începutul procesului, mama lui Raskolnikov a căzut la pat. Dunia şi Razumihin găsiră mijlocul s-o scoată din Petersburg pe tot timpul cît a ţinut procesul. Razumihin a ales

un orășel în apropiere de Petersburg, cu legătură de cale ferată, ca să poată urmări îndeaproape toate fazele procesului și, în același timp, să se vadă cît mai des cu Avdotia Romanovna. Boala Pulheriei Alexandrovna era o ciudată boală de nervi, însoțită de alienare mintală, cel puțin parțială, dacă nu totală. Întorcîndu-se de la ultima ei întîlnire cu fratele său, Dunia o găsise bolnavă, cu febră mare și delirînd. În aceeași seară, ea se înțelese cu Razumihin ce să-i răspundă mamei cînd va întreba de fiul ei și chiar născoci împreună cu el o întreagă poveste despre plecarea lui Raskolnikov departe, la granița Rusiei, unde era trimis într-o misiune particulară, care îi va aduce, în sfîrșit, bani și renume. Ceea ce i-a mirat, însă, era că Pulheria Alexandrovna nu le-a pus nici o întrebare și nu i-a descusut în această privință nici atunci, nici mai tîrziu. Dimpotrivă, născocise ea însăși o întreagă poveste cu plecarea neașteptată a fiului ei ; cu lacrimi în ochi, ea povestea că venise să-și ia rămas bun de la dînsa ; totodată, făcea aluzie că numai ea știe multe lucruri tainice, de mare importanță : spunea că Rodea are mulți dușmani, foarte puternici, așa că este nevoit chiar să se ascundă. În ceea ce privește cariera lui viitoare, o vedea sigură și strălucită, în clipa cînd vor trece unele împrejurări neprielnice ; îl încredința pe Razumihin că fiul ei va ajunge odată un mare om de stat, fapt care se vede din articolul ce dovedește cu prisosință extraordinarul lui talent literar. Recitea într-una acest articol, uneori chiar cu glas tare ; mai-mai că dormea cu revista în pat și totuși nu întreba unde se află Rodea, deși faptul că ceilalți evitau să vorbească despre acest lucru ar fi trebuit să-i trezească bănuielile. Pînă la urmă, această tăcere ciudată a Pulheriei Alexandrovna începu chiar să-i sperie. De pildă, ea nu se plîngea niciodată că nu primește scrisori de la el, cu toate că pe vremuri, în orășelul lor, trăise numai cu speranța și în veșnica așteptare de a primi cît mai iute vești de la iubitul ei Rodea. Acest lucru era atît de inexplicabil, încît Dunia se îngrijoră ; uneori se gîndea că mama ei presimte că s-a întîmplat ceva îngrozitor în soarta fiului ei și se teme să întrebe, ca să nu afle ceva și mai îngrozitor. În orice caz, Dunia vedea limpede că Pulheria Alexandrovna nu mai este în toate mințile.

Totuși, de două ori, ea singură a adus vorba despre el într-așa fel, încît n-a fost cu putință să-i răspundă fără să

pomenească unde se află Rodea ; iar după răspunsurile primite, care nu puteau fi decît încurcate şi şovăielnice, ea s-a întristat grozav, a rămas posomorîtă, tăcută, şi această stare a ţinut mult timp. Dunia îşi dădu seama, în sfîrşit, că minciunile şi născocirile nu prindeau şi că era mai bine să treacă cu totul sub tăcere anumite puncte ; dar îşi dădea seama din ce în ce mai limpede, şi acum era chiar sigură, că biata mamă bănuieşte ceva groaznic. Între altele, Dunia îşi aduse aminte de vorbele fratelui ei, care-i spusese că mamă-sa auzise unele lucruri spuse de ea prin somn în noaptea care a urmat după scena cu Svidrigailov ; ce-o fi prins ea din vorbele fiicei sale, scăpate în delir ? De multe ori, după cîteva zile sau chiar săptămîni de tăcere ursuză, posomorîtă şi lacrimi mute, bolnava se însufleţea, cuprinsă de-o exaltare nervoasă, şi începea deodată să vorbească cu glas tare, aproape fără întrerupere, despre fiul ei, despre speranţele ei, despre viitor... Fanteziile ei erau foarte ciudate. Cei din jur n-o contraziceau, îi cîntau în strună (uneori ea singură vedea poate clar că i se cîntă în strună numai pentru a o mîngîia) şi totuşi nu contenea să vorbească...

Cinci luni după ce criminalul şi-a mărturisit vina, s-a dat sentinţa. Razumihin îl vizita la închisoare de cîte ori era permis. Sonia, de asemenea. Apoi a sosit clipa despărţirii ; Dunia îi jură fratelui ei că această despărţire nu va fi lungă ; Razumihin făcu acelaşi lucru. În mintea tînără şi înflăcărată a lui Razumihin încolţise un proiect foarte hotărît : în următorii patru-cinci ani să cîştige şi să pună deoparte ceva bani, şi apoi să se mute în Siberia, unde terenul era bogat în toate privinţele, iar oameni care să muncească şi bani erau puţini ; se vor stabili în oraşul în care va fi Rodea şi... vor începe împreună o viaţă nouă. Luîndu-şi rămas bun, toţi au plîns. În ultimele zile, Raskolnikov a fost foarte îngîndurat, întreba mereu de mama lui şi era foarte îngrijorat din pricina ei. Era cu gîndul numai la ea, plin de durere, şi acest lucru o neliniştea pe Dunia. Aflînd amănunte despre starea mamei sale, Raskolnikov se posomorî adînc. Cu Sonia era foarte tăcut. Cu ajutorul banilor pe care i-i lăsase Svidrigailov, Sonia îşi făcuse de mult pregătirile ca să urmeze lotul de arestaţi cu care urma să plece Raskolnikov. Nici unul dintre ei nu pomenea niciodată despre acest lucru, dar amîndoi ştiau că aşa va fi. În ultima zi, cînd îşi luă rămas bun de la ai lui, Raskolnikov zîmbi ciudat la încredinţările înflăcărate ale surorii lui şi ale lui Razumihin

cu privire la viitorul lor fericit, după ce va ieşi el din ocnă, căci presimţea că boala mamei lui o va duce în scurt timp în mormînt. În sfîrşit, avu loc plecarea lui şi a Soniei.

Două luni mai tîrziu, Dunia s-a măritat cu Razumihin. A fost o nuntă tristă şi fără zgomot. Printre invitaţi se aflau Porfiri Petrovici şi Zosimov. În ultimul timp, totul vădea în Razumihin un om care a luat o hotărîre energică. Dunia credea orbeşte că el îşi va aduce la îndeplinire toate planurile şi nici nu se putea să nu creadă ; omul acesta dovedea o voinţă de fier ; s-a reînscris la facultate ca să isprăvească studiile ; amîndoi îşi făceau planuri de viitor ; erau hotărîţi ca peste cinci ani să se mute în Siberia ; pînă atunci, îşi puneau toată nădejdea în Sonia...

Pulheria Alexandrovna binecuvîntă cu bucurie căsătoria fiicei ei cu Razumihin ; dar după nuntă rămase parcă şi mai tristă, şi mai îngrijorată. Ca să-i facă plăcere, Razumihin îi vorbi, între altele, despre purtarea frumoasă a lui Raskolnikov faţă de acel student şi de tatăl bătrîn al acestuia, despre faptul că Rodea a salvat acum un an doi copilaşi dintr-un incendiu, şi apoi a zăcut la pat din pricina arsurilor. Aceste povestiri o aduseră pe Pulheria Alexandrovna, şi aşa bolnavă de nervi, într-o stare de exaltare. Nu mai vorbea decît despre aceste fapte ale lui Rodea, le împărtăşea şi oamenilor de pe stradă (deşi Dunia o însoţea totdeauna). În vehiculele de transport, în magazine, dacă punea mîna pe un ascultător, aducea vorba despre fiul ei, despre articolul lui, povestea cum a ajutat pe un student şi s-a ales cu arsuri grave în timpul unui incendiu etc. etc. Dunecika nu ştia cum s-o oprească. Această stare de exaltare, în afară că obosea pe bolnavă, era primejdioasă şi fiindcă s-ar fi putut întîmpla ca cineva să-şi aducă aminte de numele lui Raskolnikov din procesul penal şi să înceapă să vorbească despre el, ceea ce ar fi putut dezlănţui o catastrofă. Pulheria Alexandrovna află adresa mamei celor doi copilaşi salvaţi din incendiu şi voia neapărat să-i facă o vizită. În cele din urmă, neliniştea ei ajunse la culme. Uneori, începea deodată să plîngă, făcea mereu febră şi delira. Într-o dimineaţă, spuse hotărît că, după socotelile ei, Rodea trebuia să vină în curînd, deoarece ea-şi aminteşte că, luîndu-şi rămas bun de la dînsa, i-a spus că trebuia să-l aştepte exact peste nouă luni. Se apucă să strîngă în casă şi să se pregătească să-l întîmpine, i-a îngrijit şi aşezat în odaia pe care i-o destina (propria ei

odaie), a curățat mobila, a spălat și a pus la ferestre perdele noi etc. Dunia era alarmată, dar nu spunea nimic, și chiar o ajuta să așeze odaia fratelui ei. După o zi agitată, plină de închipuirile cele mai fanteziste, de visuri de fericire și de lacrimi, noaptea i-a fost rău tare, cu febră și delir, și dimineața s-a declarat congestia cerebrală. Peste două săptămîni, Pulheria Alexandrovna s-a prăpădit. În delir îi scăpau unele cuvinte, din care se putea deduce că bănuia mult mai mult despre soarta groaznică a fiului ei decît s-ar fi putut crede.

Raskolnikov nu știu multă vreme despre moartea mamei lui, deși era în corespondență cu familia chiar de la începutul ședерii în Siberia, prin intermediul Soniei ; aceasta scria punctual o dată pe lună la Petersburg, pe adresa lui Razumihin, și primea tot atît de punctual răspuns la scrisorile ei. La început, epistolele Soniei îi păreau Duniei și lui Razumihin cam seci și nesatisfăcătoare ; dar mai tîrziu ajunseră la concluzia că mai bine nici nu se putea scrie, fiindcă, la urma urmei, găseau în ele datele cele mai complete și exacte ale existenței sărmanului lor frate. Scrisorile Soniei erau pline de lucrurile cele mai obișnuite, de descrierile cele mai simple și precise ale vieții de ocnaș a lui Raskolnikov. Nu vorbea niciodată despre speranțele ei, nu încerca să ghicească ce va fi în viitor, nu descria propriile ei sentimente. În loc să încerce să lămurească starea lui sufletească și, în general, viața lui lăuntrică, ea se mărginea numai la fapte, adică le comunica vorbele lui, știri amănunțite despre starea sănătății, ce dorințe și-a exprimat cînd a fost să-l vadă, ce a rugat-o, ce a întrebat, ce însărcinări i-a dat etc. Toate acestea erau relatate foarte amănunțit. Și astfel, chipul nefericitului frate se desprindea de la sine, se contura clar și precis ; nu putea fi vorba de nici o greșeală, fiindcă nu erau decît fapte directe, simple.

Dar din toate aceste știri, Dunia și soțul ei nu puteau scoate decît prea puține lucruri îmbucurătoare, mai ales la început. Sonia scria că Raskolnikov este veșnic posomorît, puțin vorbăreț, că știrile pe care i le comunică, de cîte ori primește o scrisoare, aproape nu-l interesează ; că uneori întreabă de mama lui ; și că atunci cînd ea, simțind că el bănuiește adevărul, i-a spus, în sfîrșit, tot, spre marea ei mirare, știrea morții mamei lui nu i-a făcut o impresie prea mare, cel puțin așa i s-a părut după înfățișarea lui. Între altele, ea scria că,

deşi el s-a zăvorît în el însuşi şi pare străin de tot ce-l înconjură, a acceptat noua lui viaţă, deschis şi cu simplitate; că înţelege perfect situaţia, nu aşteaptă în viitorul apropiat nimic mai bun, nu nutreşte nici o speranţă deşartă (ceea ce ar fi atît de uşor de înţeles în situaţia lui), că nu-l miră nimic în ambianţa aceea atît de nouă şi atît de puţin asemănătoare cu cea de altădată. Scria că e sănătos. Se duce la lucru, nu se fereşte de muncă, dar nici nu arată mare rîvnă. Este absolut nepăsător faţă de mîncarea ce i se dă, dar că această mîncare, în afară de duminici şi zilele de sărbătoare, este atît de proastă, încît, în cele din urmă, a primit cu plăcere de la ea, Sonia, ceva bani ca să bea zilnic ceai; cît despre toate celelalte, a rugat-o să nu-i ducă grijă, fiindcă a asigurat-o că nu-i place să se ocupe cineva de el. Mai tîrziu, Sonia a comunicat că n-a văzut niciodată camera comună pe care o împarte cu ceilalţi deţinuţi şi, în general, interiorul închisorii, dar că deduce că acolo trebuie să fie mare înghesuială, urît şi nesănătos; că Rodea doarme pe priciul comun, aşternut cu o pătură de pîslă, şi că altceva nu vrea să-şi procure. Că duce o viaţă simplă şi sărăcăcioasă, nu din principiu sau după un plan conceput de mai înainte, ci pur şi simplu din nepăsare şi lipsă de grijă pentru soarta lui. Sonia mărturisea sincer că, mai ales la început, vizitele ei nu numai că nu-i făceau de loc plăcere, dar chiar îl iritau, că aproape nu vorbea cu ea şi uneori se purta grosolan; pînă la urmă, însă, s-a obişnuit cu aceste vizite, care au ajuns să-i fie aproape necesare, aşa că s-a simţit foarte trist cînd ea s-a îmbolnăvit şi n-a putut să vină să-l vadă cîteva zile. În zilele de sărbătoare se văd la poarta închisorii, sau la corpul de gardă, unde el este adus pentru cîteva minute; în cursul săptămînii se ducea să-l vadă la locul de muncă, unde ea poate să intre, fie în ateliere sau în fabricile de cărămizi, fie în şurile de pe malul Irtîşului. Despre ea, Sonia scria că a reuşit să facă unele cunoştinţe şi chiar să găsească protecţie; că face croitorie şi, cum în oraş nu există aproape nici o croitoreasă, e apreciată în multe case; numai despre faptul că, datorită ei, şi Raskolnikov a început să fie protejat de superiorii lui, care-i uşurează munca şi altele, Sonia n-a scris nimic. Apoi a sosit ştirea (Dunia observase o oarecare nelinişte şi îngrijorare în ultimele ei scrisori) că Raskolnikov se ţine departe de toţi ceilalţi, că ocnaşii nu l-au în-

drăgit; că tace zile întregi și este din ce în ce mai palid. Apoi, în ultima scrisoare, Sonia le scrise că el s-a îmbolnăvit destul de grav și zace în spital, în salonul pentru deținuți...

II

Era bolnav de multă vreme; dar nu grozăviile vieții de ocnaș, nu munca, nu hrana, nu capul ras, nu hainele vărgate îl frînseseră, nu! Ce-i păsa lui de toate aceste chinuri și suferințe? Dimpotrivă, era mulțumit să muncească; prin oboseala fizică cîștiga cel puțin cîteva ore de somn liniștit. Și ce însemna pentru el zeama lungă cu gîndaci care i se dădea drept mîncare? În viața lui de student, adeseori n-avusese nici atît. Hainele lui erau călduroase și potrivite cu felul de viață. Cătușele nu le simțea. Să se rușineze de capul lui ras, de haina lui vărgată? Dar în fața cui? În fața Soniei? Sonia se temea de el, cum ar fi putut să-i fie rușine de ea?

Atunci ce era? Totuși îi era rușine pînă și de Sonia, pe care o chinuia din pricina asta, purtîndu-se cu ea disprețuitor și brutal. Dar nu-i era rușine nici de capul lui ras, nici de cătușe; mîndria lui fusese crunt rănită și el din asta se îmbolnăvise. O, cît de fericit s-ar fi simțit dacă s-ar fi putut învinui singur! Atunci ar fi îndurat tot, pînă și rușinea și ocara. Dar oricît de aspru se judeca, cugetul lui înrăit nu găsea în trecutul lui nici o vină deosebită, nu-și imputa decît că a dat greș, ceea ce i se poate întîmpla oricui. Îi era rușine să se vadă pe el, Raskolnikov, pierdut prosteşte, fără leac, fără nădejde, fără rost, învins de destinul orb, și că trebuia să se supună, să se încline în fața „absurdității" acestei sentințe, dacă vrea să recapete un pic de liniște.

O neliniște fără scop și fără rost în prezent, o necontenită jertfire de sine, stearpă, fără folos în viitor — iată ce-i rezervă viața. Ce mîngîiere poate fi că peste opt ani nu va avea decît treizeci și doi de ani și că la vîrsta asta se poate reîncepe o viață nouă? Pentru ce să trăiască? Ce să spere? La ce să năzuiască? Să trăiască numai ca să trăiască? Dar de totdeauna a fost gata să-și dea viața pentru o idee, pentru o speranță, chiar și pentru o iluzie. Niciodată nu i-a fost de ajuns numai să trăiască; întotdeauna a dorit mai mult. Poate că numai da-

torită puterii pe care o aveau dorinţele lui se socotise cîndva un om căruia îi este permis mai mult decît altora.

Măcar să-i fi trimis soarta remuşcarea, o remuşcare arzătoare, care zdrobeşte inima, care alungă somnul, o remuşcare ale cărei chinuri cumplite te fac să vrei să te spînzuri ori să te îneci ! O, cît de fericit ar fi fost atunci ! Suferinţa şi lacrimile — sînt şi ele viaţă. Dar el nu simţea nici o remuşcare pentru crima săvîrşită.

Cel puţin ar fi putut să fie furios de prostia lui, aşa cum fusese altădată de faptele stupide şi odioase care l-au dus la închisoare. Dar acum, la ocnă, în libertate, a cîntărit şi şi-a judecat faptele de odinioară, şi nu le-a mai găsit atît de stupide şi odioase cum îi păruseră atunci.

„În ce, în ce a fost ideea mea mai proastă decît alte idei şi teorii care mişună şi se ciocnesc între ele pe lume, de cînd există acest pămînt ? se întreba el. Ajunge să priveşti acest lucru dintr-un punct de vedere independent, larg, dezbărat de prejudecăţile actuale şi atunci, firește, ideea mea n-are să mai pară atît de... ciudată. O, voi cei deştepţi, aşa-numiţi oameni cu spiritul larg, voi cugetători de cinci parale, de ce vă opriţi la mijlocul drumului !"

„De ce oare fapta mea le pare atît de urîtă ? se întreba el. Fiindcă este o fărădelege ? Dar ce înseamnă fărădelege ? Cugetul meu este liniştit. Firește, am săvîrşit o crimă penală ; firește, am trecut peste litera legii şi am vărsat sînge ; bine, fie şi aşa, n-aveţi decît să-mi tăiaţi capul... şi gata ! În cazul acesta, firește, mulţi dintre binefăcătorii omenirii, care n-au moştenit puterea, ci au pus singuri mîna pe ea, ar fi trebuit să fie executaţi de la primul pas. Dar oamenii aceia au mers pînă la capăt, şi de aceea ei au dreptate, iar eu n-am fost în stare şi, prin urmare, n-am avut dreptul să-mi permit să fac acest pas."

Era singurul punct în care-şi recunoştea vina : în faptul că a fost slab şi s-a predat singur.

Suferea şi la gîndul : de ce nu s-a omorît atunci ? De ce, în loc să se arunce în rîu, a preferat să se predea ? Oare atît de puternică este dorinţa de a trăi şi e atît de greu s-o învingi ? Dar Svidrigailov, care se temea de moarte, a învins-o totuşi...

Se chinuia, punîndu-şi mereu această întrebare, şi nu putea să înţeleagă că, dacă nu se aruncase atunci în rîu, e că poate presimţise că în sufletul şi în convingerile lui este o adîncă

eroare. Nu înțelegea că în această presimțire poate încolțea o nouă concepție de viață, începutul unei renașteri, semnul învierii lui.

Admitea mai curînd că se supusese forței brutale a instinctului, fiind prea slab și nemernic pentru ca să i se poată împotrivi. Se uita la tovarășii lui de ocnă și se minuna : cît de mult iubeau viața, cît o prețuiau ! I se părea că tocmai la închisoare viața e mai iubită, mai prețuită, mai scumpă decît în libertate. Ce chinuri cumplite, cîtă suferință n-au îndurat unii din ei, de pildă, vagabonzii ! Să fi avut atîta preț pentru ei o rază de soare, pădurea neumblată, un șipotel cu apă rece într-un desiș necunoscut de nimeni, pe care un vagabond și-l însemnase în minte încă de acum trei ani, și pe care visează să-l revadă ca pe ibovnica lui, pe care-l vede în somn înconjurat de iarbă verde, cu o păsărică ciripind într-un tufiș ? Privind din ce în ce mai atent, vedea alte exemple și mai inexplicabile.

În închisoare, în mediul ce-l înconjura, desigur, multe lucruri îi scăpau și, de altminteri, nici nu voia să vadă nimic. Trăia cu ochii în pămînt ; găsea nesuferit, dezgustător să privească viața în față. Dar pînă la urmă, multe lucruri, a căror existență nici nu o bănuise pînă atunci, îi treziră mirarea și, fără să vrea, începu să le observe. Dar ceea ce-l mira mai ales, din ce în ce mai mult, era prăpastia înfiorătoare, de nestrăbătut, care-l despărțea de toți oamenii aceia. Ai fi zis că ei și el făceau parte din două națiuni deosebite. Se priveau cu dușmănie și neîncredere. Cunoștea și înțelegea cauzele generale ale acestei dezbinări ; dar niciodată înainte n-ar fi admis că aceste cauze erau, într-adevăr, atît de profunde și atît de puternice. În închisoare se aflau deportați politici polonezi. Aceștia se uitau la toată lumea ca la o gloată incultă, o gloată de robi, și o priveau de sus, cu dispreț ; dar Raskolnikov nu putea împărtăși felul lor de a vedea ; își dădea seama că acești oameni inculți erau în unele privințe mai deștepți decît polonezii aceia. Se aflau în închisoare și ruși care, de asemenea, disprețuiau poporul — un fost ofițer și doi seminariști ; Raskolnikov vedea limpede greșeala lor.

Și, totuși, el nu era iubit, lumea se ferea de el. Pînă la urmă, începură chiar să-l urască — pentru ce ? Nu știa. Era disprețuit, batjocorit, și cei mai mari criminali, care erau mult mai vinovați decît el, rîdeau de crima lui.

— Boierule, ziceau unii, de ce ai pus mîna pe topor ? ! Treabă boierească-i asta ?

În a doua săptămînă a postului mare îi veni rîndul să se spovedească împreună cu toţi cei din sala lui. S-a dus la biserică. Într-o zi, n-ar fi ştiut să spună din ce, s-a iscat o ceartă şi toţi s-au năpustit furioşi asupra lui.

— Necredinciosule ! Nu crezi în Dumnezeu ! strigau ei. Ar trebui ucis.

Niciodată nu vorbise cu ei despre Dumnezeu şi despre credinţă, şi totuşi ei voiau să-l omoare ca pe un ateu ; tăcu şi nu le răspunse nimic. Un ocnaş se repezi la el, turbat de furie ; Raskolnikov îl aşteptă liniştit, tăcut, fără să se clintească, fără să-i tresară un muşchi pe obraz. Gardianul se aruncă la timp între ei — o clipă să fi întîrziat, ar fi curs sîngele.

O altă întrebare îi părea, de asemenea, de nerezolvat : de ce o îndrăgiseră cu toţii pe Sonia ? Ea nu încerca să se dea bine pe lîngă ei ; o întîlneau rar, doar cînd şi cînd, la locul de muncă, cînd venea să-l vadă o clipă. Şi cu toate acestea o cunoşteau toţi, cunoşteau şi faptul că ea l-a urmat pe el, ştiau cum trăieşte, unde stă. Sonia nu le dădea bani, nu le făcea nici un serviciu deosebit. Numai o singură dată, de Crăciun, a adus în dar, pentru întreaga închisoare — plăcinte şi colaci. Dar, încetul cu încetul, între ei şi Sonia s-au stabilit relaţii mai strînse ; ea scria familiilor lor şi expedia scrisorile. Rudele lor, venind în oraş, îi lăsau — după indicaţia lor — obiecte şi chiar bani. Soţiile şi ibovnicele o cunoşteau şi se duceau la ea. Cînd Sonia venea să-l vadă la locul lui de muncă sau întîlnea grupul de deţinuţi care se ducea la lucru, toţi îşi scoteau şepcile, toţi o salutau : „Măicuţa Sofia Semionovna, măicuţa noastră bună", spuneau aceşti ocnaşi brutali, înfieraţi, acestei fiinţe firave şi micuţe. Ea le zîmbea. Le era drag pînă şi mersul ei, îşi întorceau capul ca s-o privească din urmă, să vadă cum merge, şi o lăudau ; o lăudau pînă şi pentru faptul că este atît de mică ; aproape nu ştiau pentru ce s-o mai laude. Se duceau la ea după sfaturi şi leacuri cînd erau bolnavi.

Raskolnikov zăcu în spital pînă la sfîrşitul postului şi săptămîna mare. Aproape întremat, îşi aminti de visurile lui pe cînd zăcuse cu febră mare şi în delir. I se părea mereu că lumea întreagă este osîndită să cadă victimă unei ciume înfiorătoare, nemaiauzită şi nemaivăzută, venind din străfundurile Asiei spre Europa. Trebuia să piară toţi, în afară de cîţiva aleşi. Apăru-

seră niște trichine noi, niște ființe microscopice, care pătrundeau în corpul omului. Aceste ființe erau spirite înzestrate cu rațiune și voință. Oamenii în corpul cărora pătrundeau turbau și-și pierdeau mințile. Dar niciodată, niciodată oamenii nu s-au considerat atît de inteligenți și atît de siguri de adevărul lor ca cei atinși de boală. Li se părea că niciodată n-au existat verdicte, deducții științifice, convingeri morale și credințe mai neclintite ca ale lor. Sate întregi, orașe întregi, popoare întregi se molipseau și cădeau pradă nebuniei. Toți erau agitați și nu se înțelegeau între ei ; fiecare credea că el singur cunoaște adevărul și deznădăjduia, uitîndu-se la ceilalți, se bătea cu pumnul în piept, plîngea și-și frîngea mîinile. Oamenii nu mai știau să judece ce este bine și ce este rău. Nu știau pe cine să condamne și pe cine să achite. Se omorau între ei într-o furie absurdă. Se adunau în armate, dar armatele acestea, pornind în campanie, începeau să se destrame, rîndurile se desfăceau, ostașii se năpusteau unii împotriva celorlalți, se împungeau, se tăiau, se sfîrtecau și se mîncau între ei. În orașe, zile întregi suna clopotul de alarmă ; erau chemați toți, dar cine chema și pentru ce chema nu știa nimeni, și toți erau alarmați. Oamenii părăsiseră meșteșugurile cele mai obișnuite, fiindcă fiecare își propunea ideile, reformele, și nu puteau să cadă la o înțelegere între ei ; agricultura era părăsită. Ici-colo, oamenii se adunau grămadă, se învoiau să întreprindă o acțiune comună, jurau să nu se mai despartă, dar o clipă după aceea își uitau făgăduielile și începeau imediat cu totul altceva decît ceea ce propuseseră, se învinuiau reciproc, se băteau, se omorau. Casele luau foc, începuse și foametea. Toți și toate se prăpădeau. Ciuma se întindea, înainta mereu. Din lumea întreagă nu se puteau salva decît cîțiva oameni curați la suflet, oameni aleși, destinați să dea naștere unei noi omeniri, să reînnoiască viața, să purifice pămîntul ; dar nimeni nu-i lua în seamă nicăieri pe acești oameni, nimeni nu le auzea vorba și glasul.

Ce-l chinuia pe Raskolnikov era că visul acesta absurd lăsase în mintea lui urme adînci, care stăruiau, și că nu se putea scutura de spaimele acestui coșmar apăsător. Săptămîna mare trecuse ; zilele erau călduroase, senine, zile de primăvară ; în salonul deținuților fereastra era deschisă (fereastra cu gratii, sub care se plimba santinela). În tot timpul bolii lui, Sonia nu putuse să-l viziteze în salon decît de două ori : de fiecare dată trebui să scoată o autorizație specială, ceea ce

era foarte greu de obținut. Dar ea venea mereu în curtea spitalului, sub fereastră, mai ales pe înserate, uneori numai ca să stea cîteva clipe în ogradă și măcar de departe să se uite la fereastra salonului. Într-o după-amiază, Raskolnikov, aproape cu totul însănătoșit, adormi; cînd se trezi, se apropie întîmplător de fereastră și, deodată, o zări pe Sonia lîngă poarta spitalului; stătea pe loc și parcă aștepta ceva. Văzînd-o, Raskolnikov simți ca o săgeată în inimă; tresări și se depărtă cît mai iute. A doua zi, Sonia nu veni, a treia zi de asemenea; Raskolnikov își dădu seama că o așteaptă cu îngrijorare. În sfîrșit, ieși din spital și se întoarse la închisoare, unde află de la ceilalți arestați că Sofia Semionovna este bolnavă la pat și nu iese din casă.

Foarte îngrijorat, Raskolnikov trimise pe cineva să întrebe cum îi merge. Află repede că boala nu este gravă. Sonia, la rîndul ei, văzîndu-l îngrijorat și că îi e dor de ea, îi trimise un bilețel scris cu creionul, în care îi spunea că se simte mai bine, că nu e vorba decît de o simplă răceală, foarte ușoară, și că are să vină cît de curînd, să-l vadă la lucru. Citind biletul, inima îi bătu puternic și dureros.

Ziua era iarăși caldă și senină. Dimineața devreme, pe la șase, porni la lucru pe malul rîului, unde fusese instalat într-o șură un cuptor de ars alabastrul pe care deținuții îl pisau. Fură trimiși să lucreze acolo numai trei condamnați. Unul din ei îl luă pe soldatul de escortă și plecă la fortăreață după nu știu ce scule; altul începu să spargă lemne și să le pună pe foc. Raskolnikov ieși din șură pe malul apei, se așeză pe butucii stivuiți lîngă șură și începu să privească rîul lat și pustiu. De pe malul înalt se deschidea o priveliște întinsă. De foarte departe, de dincolo de rîu, veneau slabe sunete de cîntec. Acolo, în stepa fără margini, scăldată în soare, ca niște puncte negre, abia se zăreau iurtele nomazilor. Acolo era libertate, acolo trăiau alți oameni, care nu semănau de loc cu cei de pe malul acesta, acolo parcă însuși timpul se oprise în loc, de pe vremea lui Avraam și a turmelor lui. Raskolnikov privea țintă înainte această depărtată vedenie; gîndurile se topeau încet într-o visare, într-o contemplare; nu se mai gîndea la nimic, dar un dor nelămurit îl neliniștea și-i apăsa pieptul.

Deodată, Sonia răsări în fața lui. Se apropie încet și se așeză lîngă el. Era încă foarte devreme, se mai simțea frigul dimineții. Sonia purta vechiul ei paltonaș sărăcăcios și șăluțul

verde. Se vedea după obrazul ei slăbuț, palid și tras, că abia se ridicase din boală. Ea îi zîmbi cu dragoste și bucurie și, ca de obicei, îi întinse cu sfială mîna.

Îi întindea totdeauna cu sfială mîna, și uneori nu i-o întindea de fel, ca și cum s-ar fi temut să nu i-o respingă. El părea că-i strînge mîna totdeauna cu dezgust, o întîmpina cu ciudă și uneori tăcea îndărătnic tot timpul vizitei. Pe Sonia o cuprindea teama și pleca, copleșită de durere. Dar acum mîinile lor rămaseră strîns unite ; el îi aruncă în treacăt o privire, nu rosti nici o vorbă și-și lăsă ochii în pămînt. Erau singuri, nu-i vedea nimeni. Soldatul de escortă se întorsese într-altă parte.

Deodată, n-ar fi știut să spună cum s-a întîmplat, dar parcă o putere nevăzută l-a aruncat la picioarele ei. Plîngea și îi îmbrățișa genunchii. În prima clipă ea se sperie grozav, fața ei păli ca de moarte. Sări în sus și-l privi, tremurînd. Dar aproape numaidecît înțelese tot. În ochii ei se aprinse o fericire fără margini, înțelese că nu mai era nici o îndoială că el o iubea, o iubea nemăsurat : că, în sfîrșit, sosise clipa...

Voiau să vorbească și nu puteau. Le erau ochii plini de lacrimi. Amîndoi erau palizi și slabi ; dar pe chipurile acestea bolnăvicioase și palide străluceau zorile unor preschimbări depline, ale învierii și renașterii lor la o viață nouă. Îi regenerase dragostea, inima unuia cuprindea izvoare nesecate de viață pentru inima celuilalt.

Hotărîră să aștepte și să rabde. Mai rămîneau șapte ani și pînă atunci — cîtă suferință cumplită, cîtă fericire nemărginită! Dar el înviase și știa acest lucru, îl simțea cu întreaga lui ființă renăscută la viață, iar ea — ea nu trăia decît prin el !

În seara aceleiași zile, după ce fură încuiate porțile închisorii, Raskolnikov sta întins pe patul comun și se gîndea la ea. În ziua aceea îi părea că toți ocnașii, foștii lui dușmani, îl priveau altfel. Încercase să intre în vorbă cu ei și ei îi răspunseseră prietenoși. Își aminti toate acestea, dar nu se miră, așa trebuia să fie : oare nu trebuiau acum să se schimbe toate ?

Se gîndea la ea. Își aminti cît o chinuise, cît îi sfîșiase inima ; vedea în închipuire obrăjorul ei palid, slăbuț ; dar aceste amintiri aproape nu-l mai făceau să sufere ; știa că va răscumpăra toate suferințele ei cu dragostea lui nemăsurată.

Și apoi, ce însemnau toate acestea, toate suferințele din trecut ? În bucuria primelor clipe de renaștere la viață, totul,

chiar crima lui, condamnarea și deportarea în Siberia îi păreau acum ceva exterior, străin de el ; aproape se îndoia că toate acestea i se întîmplaseră în adevăr lui. De altfel, în seara aceea nu izbutea să se gîndească mai adînc, să se concentreze asupra unui singur lucru, să rezolve o chestiune cu mintea întreagă ; simțea, și nimic mai mult. Viața înlocuise judecata ; în conștiința lui se născuse ceva nou.

Sub perna lui se găsea Evanghelia. O luă fără gînd. Cartea era a ei, aceeași din care îi citise cîndva despre învierea lui Lazăr. La început, crezuse că Sonia are să-l bată la cap cu religia, are să aducă mereu vorba despre Evanghelie și să-l silească să ia cărți sfinte. Dar, spre marea lui mirare, ea nu-i vorbise niciodată despre toate acestea și nici măcar nu-i propusese să-i aducă Evanghelia. I-o ceruse el singur, cu puțin înainte de a se îmbolnăvi, și ea îi dăduse în tăcere cartea. Dar pînă atunci n-o deschisese.

N-o deschise nici acum, dar un gînd îi trecu prin minte, ca un fulger : „Oare poate, acum, credința ei să nu fie și credința mea ? Sentimentele, năzuințele ei, cel puțin..."

Sonia se simți și ea toată ziua agitată, iar noaptea se îmbolnăvi din nou. Dar era atît de fericită că aproape se temea de fericirea ei ! Șapte ani, numai șapte ani ! La începutul fericirii lor, erau gata să privească amîndoi acești șapte ani ca șapte zile : Raskolnikov nu știa că viața nouă nu se capătă de pomană, că trebuie răscumpărată cu preț mare, plătită cu îndelung eroism...

Dar aici începe o altă poveste, povestea regenerării treptate a unui om, a renașterii lui progresive, a trecerii lui nesimțite dintr-o lume într-alta, într-o realitate nouă, necunoscută de el pînă atunci. Aceasta ar putea fi tema unei noi povestiri — cea scrisă aici s-a sfîrșit.

PREZENTĂRI ŞI COMENTARII
DATE BIBLIOGRAFICE
NOTE EXPLICATIVE

Crimă și pedeapsă a apărut în revista *Russki Vestnik*, pe tot parcursul anului 1866. Se inaugura astfel o „aritmetică" strictă, de la care acerbul vrăjmaș al raționalizării rar se va mai abate. O scrisoare tîrzie explică mecanismul în felul următor : „Cu mine se întîmplă mai totdeauna așa : încep un roman lung (N.B. Volumul romanelor mele este de 40—45 coli) pe la mijlocul verii și-l duc aproape de jumătate pînă la Anul Nou, apoi, din ianuarie, apare de obicei în vreuna din reviste, prima parte. După aceea public romanul în respectiva revistă cu unele întreruperi, de-a lungul întregului an, inclusiv decembrie, și-l termin totdeauna în anul în care încep să-l tipăresc". (*Pisma* IV, *Moskva* 1959, p. 31).

Unde, cînd, cum și-a scris Dostoievski primul său roman „mare"? Iată filmul succint al evenimentelor. Anul 1864 îi rezervase surprize cumplite. După moartea soției și a fratelui său Mihail, Feodor Mihailovici Dostoievski încearcă, prin eforturi disperate, să redreseze situația revistei lui Mihail, să achite obligațiile acestuia. Tentativa se soldează cu un răsunător eșec : *Epoha* sucombă în condiții mai umilitoare decît *Vremea*, scriitorul se trezește înglodat în datorii, amenințat cu închisoarea pentru datornici (vezi comentariul la *Opere*, vol. IV al prezentei ediții, p. 563). În fața cămătarilor, nu-i mai rămîne decît evadarea în străinătate. A treia călătorie peste hotare nu durează decît două luni și jumătate, dar adaugă cîteva file dureroase la biografia romancierului. Dostoievski ajunge spre sfîrșitul lui iunie 1865 la Wiesbaden, se duce imediat la

tripou şi în cinci zile pierde la ruletă toţi banii pe care-i are. Exasperat, le cere bani lui Herzen şi Turgheniev ; acesta din urmă îi trimite jumătatea sumei cerute, cincizeci de taleri, pe care îi pierde de asemeni la casa de joc, ca şi sumele primite de la alţi prieteni. Scrisorile din Wiesbaden stau mărturie uneia dintre cele mai dramatice clipe din viaţa scriitorului : el este lipsit de elementare mijloace de trai, nu i se mai dă mîncare, zile în şir nu bea decît ceai. Uneori, i se refuză chiar lumînarea pentru munca de noapte. În aceste condiţii începe să-şi scrie romanul : disperările îşi trimit reciproc ecouri şi se amplifică ! Planul amănunţit al romanului este expediat în septembrie redactorului revistei ; luînd cunoştinţă de el, Katkov îi acordă un avans de trei sute de ruble. La 10 octombrie Dostoievski se întoarce, prin Copenhaga, la Petersburg. El continuă să lucreze pe vapor, apoi acasă, dar, nemulţumit de rezultat, pune totul pe foc. („Spre sfîrşitul lui noiembrie aveam scris şi terminat mult ; am ars totul ; pot să recunosc acum acest lucru. O formă nouă, un plan nou m-au atras şi am început din nou. Lucrez zi şi noapte şi totuşi e prea puţin" — *Pisma,* I, *Moskva-Leningrad* 1928, p. 430).

Redactarea definitivă a romanului are loc, probabil, din decembrie 1865 pînă în decembrie 1866. Munca era întreruptă des de accese de epilepsie, care-i impuneau întotdeauna cîteva zile de odihnă totală („Am tot timpul crize, din cele mai puternice, şi atît de des cum n-am avut pînă acum niciodată. Lucrul îmi merge tare greu..." *Pisma,* I, p. 430) ; creditorii îl hărţuiau fără încetare şi spectrul închisorii îl urmărea pretutindeni („Pot să stric romanul, presimt lucrul ăsta. Dacă mă bagă la puşcărie din cauza datoriilor, îl stric cu siguranţă, şi nici măcar nu-l termin ; atunci totul se duce pe copcă" — *Pisma,* I, 432) ; redactorii Katkov şi Liubimov îi tot făceau şicane (este vorba mai ales de episodul în care Raskolnikov sărută picioarele Soniei şi ascultă în lectura ei parabola învierii lui Lazăr, partea IV, capitolul IV. Apărătorii oficiali ai religiei pravoslavnice nu puteau admite o asemenea interpretare liberă a Bibliei, apropierea dintre „bine" şi „rău", Evanghelie şi prostituţie. Dostoievski a fost obligat să modifice episodul, dar redactorii l-au mutilat şi după aceea. Din vina redactorilor de la *Russki Vestnik,* forma originală a acestui important fragment a rămas pentru totdeauna necunoscută). Singura perioadă mai luminoasă a fost vara petrecută în localitatea Liublino, la sora lui. Toamna îi rezerva însă un nou supliciu (obligaţia de a onora contractul încheiat un an în urmă cu speculantul Stellovski),

soldat, de altminteri, cu cele mai favorabile rezultate — dictarea în douăzeci și șase de zile a romanului *Jucătorul* (vezi comentariul la *Opere*, vol. III al prezentei ediții, p. 595—598). Numai după ce și-a achitat datoria editorului șantajist, a reușit Dostoievski să termine *Crimă și pedeapsă*.

Aceasta este istoria nașterii lui Raskolnikov ; preistoria ei începe însă din anii petrecuți de Dostoievski la ocnă și înainte chiar. Propriu-zis, antecedentele și influențele sînt de cel puțin trei feluri : literare, istorice și personale.

O însemnare a romancierului îl invocă drept prototip literar al eroului său pe Aleko, criminalul năpăstuit din *Țiganii* lui Pușkin. Tema „napoleoneană" a jucat un rol de seamă în creația poetului, dovadă oda adresată în 1821 împăratului sau referirile — pentru înțelegerea genezei lui Raskolnikov deosebit de importante — din romanul versificat *Evgheni Oneghin* („Nu-i nicăieri prietenie, / Călcînd orice prejudecăți, / Ceilalți sînt zero toți — se știe ! / Iar noi — ilustre unități : / Oricine Napoleon se crede, / Iar milioane de bipede / Sînt simple nume. Ne-ndoios / Să simți e-un lucru caraghios" — în rom. de George Lesnea) și povestirea *Dama de pică* („Acest Hermann, continuă Tomski, e o figură cu totul romantică ; are profilul lui Napoleon și sufletul lui Mefisto. Cred că asupra conștiinței lui apasă cel puțin trei crime"). Dar nu se numără printre precursorii lui Rodion, alături de Evgheni și Hermann, o mulțime de revoltați ai romantismului, puternici sau neputincioși, însingurații lui Lermontov — Vadim, Demonul și cu deosebire Peciorin ?!

În primele numere pe 1866 ale revistei *Russki Vestnik* au apărut, concomitent, *Crimă și pedeapsă* și *Anul 1805*. Romanul lui Tolstoi era varianta inițială a primelor părți din *Război și pace*. Dar oare la serata Annei Pavlovna Scherer — scena de debut a epopeii — discuția la care sînt antrenați Pierre Bezuhov și Andrei Bolkonski nu se învîrte tot în jurul personalității lui Bonaparte ? ! Cititorului rus i se înfățișaseră astfel, prin intermediul celor două opere simultan publicate, fețetele uneia și aceleiași probleme, de o mare actualitate în momentul istoric dat.

Mărturie acestui interes mai stă încă o carte apărută în anul respectiv, *Istoria lui Iuliu Cezar*, scrisă de Napoleon al III-lea. Tradus în limba rusă imediat după apariție, acest manifest insolent al cezarismului și al veleităților nemăsurate de care era animat noul Bonaparte a suscitat discuții vii în presa vremii. Dostoievski,

totdeauna la curent cu publicistica timpului, a citit cu siguranță (afirmă cercetătorii problemei, Danilov, Ievnin ș.a.) comentariile la pretențiosul și găunosul tratat, ca și prefața Majestății-sale imperiale, în care de la început se postulase teoria drepturilor sacrosancte și nelimitate ale personalității conducătoare, dispozițiile căreia se cer orbește executate de către masa neînsuflețită și inertă. („Și ce poate fi mai greșit decît să nu recunoști preeminența acestor făpturi privilegiate, care apar cînd și cînd în istorie, ca niște faruri luminoase, ce risipesc beznele epocii lor și luminează viitorul?" „...cînd Providența ridică oameni ca Cezar, Charlemagne, Napoleon, o face pentru a trasa popoarelor calea ce o au de urmat, pentru a pune amprenta geniului lor pe o nouă eră și pentru a realiza în cîțiva ani munca mai multor secole. Fericite popoarele care îi înțeleg și-i urmează! Vai celor ce nu-i recunosc și-i combat!" (Napoleon III, *Histoire de Jules Cézar, Paris, Henri Plon,* 1865—1866, I, p. IV, VI). Replica romancierului a fost fulgerătoare și imparabilă!

Să nu o deslușim însă înainte de a întregi sistemul „relațiilor" exterioare, în al căror focar se situează *Crimă și pedeapsă*. Mult mai tîrziu, scriitorul va deconspira o altă „sursă" literară a romanului său, în afara celor amintite. Este vorba de *Moș Goriot*, de înrudirea dintre Raskolnikov și Rastignac. Interesantă sub acest raport nu e doar paralela de ansamblu a caracterelor și situațiilor, amplu comentată în istoriile literare, ci și o scenă concretă din Balzac, anume discuția lui Eugène cu prietenul său Bianchon din Grădina Luxemburg. Ipoteza absolvirii unei crime „mici" prin considerente umanitare „majore" se conturează tot atît de limpede cu acest prilej, ca și ideea drepturilor efectiv diferite de care se bucură, în această privință, personalitatea conducătoare și omul de rînd. Referindu-se la Rousseau, Rastignac își întreabă prietenul: „Îți amintești de pasajul în care îl întreabă pe cititor ce-ar face dacă ar putea să se îmbogățească ucigînd pe un mandarin din China printr-un simplu act de voință, fără măcar să se clintească din Paris?" Bianchon îi răspunde: „Dar tu pui problema de care se lovește oricine cînd intră în viață și vrei să tai nodul gordian cu sabia. Pentru asta, dragul meu, ori ești Alexandru Macedon, ori sfîrșești în pușcărie". Bianchon alege viața umilă și lipsită de furtuni, deoarece „Napoleon nu mînca seara de două ori și nici nu putea să aibă mai multe amante decît un simplu student în medicină cînd ajunge intern în spitalul Caputinilor. Fericirea fiecăruia, dragul meu, se va mărgini totdeauna între

talpa piciorului și occiput ; și fie că ne va costa un milion pe an sau numai o sută de ludovici, percepția intrinsecă a acestei fericiri va fi aceeași în străfundurile ființei noastre. Iată de ce conchid să nu-l ucidem pe chinezul tău." (Honoré de Balzac, *Moș Goriot*, 1964, p. 161—162) (Reține atenția referirea la aceeași discuție balzaciană, un deceniu și jumătate mai tîrziu, în materialele pregătitoare ale *Cuvîntării despre Pușkin !)*

Nu la fel a judecat Pierre François Lacenaire, implicat (stranie coincidență : cam pe vremea apariției romanului balzacian !) într-unul din cele mai răsunătoare procese penale din Franța. Intelectualul ucigaș, criminalul cu veleități poetice și filozofice, „demonul" romantic decăzut în absoluta imoralitate l-a interesat îndeaproape pe Dostoievski. Lacenaire a fost și el folosit în modelarea lui Raskolnikov și a „criminalului teoretician" în genere. Confirmarea ulterioară a acestui fapt, mai concludentă sub raport tipologic decît dovezile directe, dar seci, ne-o oferă *Idiotul*, anume caracterizarea cercului patronat de Ippolit („toți Lacenaire-ii ăștia autohtoni") de către Evgheni Pavlovici Radomski, într-o discuție cu prințul Mîșkin (Vezi partea III, capitolul VII).

Știrile judiciare, procesele verbale ale anchetelor și dezbaterilor din instanță, depozițiile acuzaților și martorilor s-au numărat printre lecturile constante ale lui Dostoievski. Nici nu se putea altfel pentru cel ce a descris uciderea Aleonei Ivanovna și a Lizavetei Ivanovna, a Nastasiei Filippovna, a lui Șatov și Feodor Karamazov. Chiar în timpul elaborării peripețiilor acestei ultime crime, referindu-se nedeclarat la ea, scriitorul se minuna de indignarea cu care e primită transpunerea literară a unor fapte zilnic relatate de ziare. „Descrieți-le — și vor țipa : neverosimil, calomnie, stare de spirit bolnăvicioasă ș.a.m.d. Boala și starea de spirit bolnăvicioasă se află în însuși miezul societății noastre, dar nemulțumirea generală se îndreaptă împotriva celui ce poate s-o observe și s-o arate." *(Pisma,* IV, p. 62—63).

Crima lui Raskolnikov părea și ea fantastică ; romancierul avea însă încredere în fantastic, atunci cînd îl știa învecinat cu realul și deci perfect verosimil. Că plăsmuirea cea mai năstrușnică se poate suprapune autenticului palpabil, a demonstrat-o în cazul de față viața însăși, și încă într-o manieră exagerată, semănînd cu un deserviciu. Începutul romanului se și afla în redacție cînd, la 12 ianuarie 1866, studentul moscovit D. Danilov l-a ucis pe cămătarul Popov și pe servitoarea lui. Cum s-ar spune, viața a copiat slugarnic literatura, cu o penibilă fidelitate, dînd dovadă

de o crasă lipsă de inventivitate, pe care criticul procedeelor naturaliste ar fi fost în drept s-o admonesteze sever !

Crima din ianuarie a fost urmată la 4 aprilie de un răsunător atentat politic, săvîrşit de studentul Dmitri Karakozov împotriva ţarului Alexandru al II-lea. Revoluţionar-terorist, adept al unor acţiuni anarhice, Karakozov făcea parte, împreună cu alţi tineri, majoritatea studenţi din Moscova şi Petersburg, din gruparea vărului său Nikolai Işutin. (Detalii semnificative : în momentul atentatului nereuşit, Karakozov şi Işutin aveau amîndoi douăzeci şi şase de ani — vîrsta eroilor lui Dostoievski ; primul a fost executat public la 3 septembrie, al doilea condamnat la moarte, iar pedeapsa comutată pe eşafod, în ultima clipă, în muncă silnică pe viaţă — ca în cazul scriitorului ! De altfel, s-a emis şi ipoteza că numele de Karamazov a fost ulterior derivat de romancier tot din al lui Karakozov.) Pentru autorităţi, cazul „işutiniştilor" a fost un bun prilej de a dezlănţui un nou val de teroare împotriva intelectualilor progresişti, de a persecuta iluştri oameni de cultură şi suprima revistele lor (printre ele, organul democraţilor revoluţionari, *Sovremennik*). Întîmplarea l-a zguduit puternic pe Dostoievski — de la părăsirea închisorii şi în măsură tot mai accentuată adept smerit al monarhului — şi l-a determinat să întărească „din mers" patosul „antinihilist" al romanului său, îndeosebi prin intermediul reflecţiilor lui Razumihin (vezi, de pildă, intervenţiile lui cu prilejul primei discuţii dintre acuzat şi anchetator — III, V). (Influenţa evenimentului de la 4 aprilie asupra cărţii în curs de elaborare este descrisă în studiul lui M. Gus : *Ideile şi imaginile lui F. M. Dostoievski*, Moskva, 1962, p. 263—266. Al treilea număr din *Russki Vestnik* a apărut după atentat, anunţînd amînarea continuării romanului. După opinia criticului, Dostoievski s-a folosit de această pauză pentru a da romanului o orientare mai accentuat antisocialistă, ipoteză confirmată de pasajele din *Crimă şi pedeapsă* publicate ulterior.)

Aceste fapte confirmă o dată mai mult stilul de lucru, lax, mobil, fluent al lui Dostoievski, neputinţa sa de a-şi definitiva dintr-o dată şi pînă la capăt intenţiile, obişnuinţa lui de a introduce neîncetat modificări, mergînd pînă la răsturnări de fond, de a aduce planurilor sale noi şi noi corective, salutare sau regretabile, toate izvorîte însă din dorinţa de a fi pe urmele actualităţii imediate. Ideea de bază a romanelor sale are adesea o vechime considerabilă, dar pe parcursul concretizărilor ea este permanent dez-

voltată și transformată, inclusiv în faza ultimelor (nu a ultimei!) redactări.

Dostoievski și-a anunțat fratele la 9 octombrie 1859 despre intenția sa de a scrie un „roman spovedanie", conceput încă la ocnă. Perioada de germinație poate fi considerată, așadar, potrivit unei socoteli mai riguroase, de șase ani, dar ea se lasă ușor dilatată pînă la un deceniu și jumătate. Ipoteza din urmă ni se pare în esență cea adevărată, „Casa morților" fiind de drept și de fapt împărăția „crimei și pedepsei". Este încărcată de o intenție profund simbolică suprapunerea dintre finalul poveștii lui Raskolnikov și cîteva elemente ale experienței evocate de scriitor în celebra sa carte de amintiri. Din acest unghi de vedere, *Amintirile din Casa morților* continuă în linie dreaptă *Crimă și pedeapsă*, mărturie eclatantă a filiației reale inverse.

Raskolnikov remarcă, consternat, ura ocnașilor țărani față de el, „boierul", față de intelectuali în genere. Dar nu același lucru îi fusese dat să observe și povestitorului autobiograf? E drept, ideea celor „două națiuni deosebite", despărțite printr-o prăpastie de nestrăbătut, capătă în acest context accente nedisimulat retrograde: intelectualii rupți de viață și de popor sînt deportații politici, cantonați cu fanatism în cercul strîmt al convingerilor lor abstracte și — pentru Dostoievski — absurde, „teoreticieni" pe care doar contactul cu mujicul pravoslavnic i-ar putea treptat regenera. Încrederea pe care Raskolnikov o încearcă față de țăranii simpli și inculți prevestește însă — dincolo de prejudecățile antiintelectualiste și de încercarea vizibilă de a ne sugera în acest fel „autocritica" nihilistului, capabil de renaștere sufletească — antologica exclamație prin care Dostoievski însuși își ia adio de la „Casa morților" (Vezi *Opere*, vol. III, al prezentei ediții, p. 718).

„Învierea din morți", motivul care încheie *Amintirile din Casa morților*, e reluat în finalul romanului, prin parabola învierii lui Lazăr — deci a lui Raskolnikov. „Viața nouă" a autorului s-a dovedit o iluzie la fel de deșartă ca și trecerea eroului „dintr-o lume într-alta". Programul pozitiv conceput întru mîntuirea sufletelor căzute în ispită rămîne oricum identic. Mult mai importante ni se par însă punctele comune în circumscrierea ispitei însăși și a urmărilor ei funeste. În acest sens, „ideea raskolnikoveană" prezintă certe similitudini cu mobilurile unui Aristov, Gazin, Petrov, Orlov (vezi caracterizarea lor în *Opere*, III, p. 746—747) ca și cu individualismul stirnerian al prințului Piotr Alexandrovici Valkovski,

tiran și călău al ființelor „umilite și obidite" (vezi prezentarea lui Valkovski și a filozofiei lui Stirner în *Opere*, III, p. 729—733).

Cu aceasta am epuizat panorama motivărilor și înrudirilor „exterioare", pe larg descrise de către istoricii literaturii. Prins în cercul personajelor „de familie", Raskolnikov își reclamă propria sa fișă de identitate, în care să se consemneze și diferențele sale specifice, așa cum reies ele dintr-o acțiune singulară și din raporturile concrete cu alți eroi ai romanului. În formularea observațiilor vom recurge, în afara cărții însăși, la un sprijin constant, pe care nu-l putem considera străin substanței intime a romanului, întrucît el este autocomentarul lui Dostoievski din epoca gestației : cele trei *Carnete la Crimă și pedeapsă*. Publicate de către profesorul I. Glivenko în 1932, ele conțin un material documentar extrem de valoros, în multe privințe indispensabil înțelegerii exacte și nuanțate a intențiilor scriitoricești. *Carnetele* prezintă, în raport cu redactarea definitivă, o particularitate care-i favorizează pe cercetători : formulările lor sînt mai nude, mai „teziste", eliberează scheletul ideatic de învelișul și pulsația sa vie, în cele din urmă indispensabile, dar și derutante. Hotărîtor este produsul finit ; nici un comentator onest nu poate însă nesocoti fazele succesive prin care a fost zămislit. Imperativul în cauză sporește în posesia unei atît de ample și de minuțioase mărturii de laborator. Ajutorul obiectiv suprem ni-l furnizează, în cazul operelor de căpătîi ale lui Dostoievski, aceste jurnale în cel mai înalt grad subiective, adevărate „romane ale romanelor", e drept, nu totdeauna ușor de descifrat. Cititorul lor se simte antrenat într-o palpitantă introspecție geologică, cunoaște diferite straturi, suprapuse nu într-o strictă ordine temporală, ci amestecate de voința unui demiurg fantezist. Dar chiar dacă sistemul notațiilor se reconstituie cu oarecare dificultate, disparat ele își păstrează nealterat sensul. Autorul preferă să fixeze replici, dialoguri, mici scene, adică însemnări de tip dramaturgic, însoțite uneori de sfaturi regizorale și alternîndu-le cu amintita postulare fățișă a ideilor, intențiilor proprii.

Modalitatea de expunere a povestirii din *Carnete* se schimbă de la „eu" la „el", mărturie a oscilațiilor lui Dostoievski între confesiunea directă și forma ei mascat-obiectivă. Romanul a fost conceput inițial ca o *„Icherzählung"* a eroului, din destăinuirile căruia (frecvente cu osebire în cel de al doilea carnet, cronologic mai vechi) s-a și reconstituit documentul cunoscut în istoriografia literară sub numele de *Jurnalul lui Raskolnikov*. (Vezi *Crime et*

châtiment, Bibl. de la Pléiade, Gallimard, 1950, pp. 631—685, în trad. lui. V. Pozner.) „Voi povesti totul. Scriu despre mine însumi, dar să citească şi ceilalţi şi toţi judecătorii mei. E vorba de o confesiune. Nu voi ascunde nimic." (*C.* 697 — fragmentele din *Carnete* le citäm tot după ediţia *Pléiade, Gallimard,* 1950, trad. lui B. de Schloezer, pp. 695—905.) Dostoievski arsese, probabil, tocmai varianta spovedaniei, optînd în redactarea definitivă pentru formula distanţării epice. Motivarea acestei opţiuni o găsim în primul carnet : mărturisirile criminalului păreau să depăşească limita rîvnită de autor (ca tonalitate, pondere, „castitate") şi, totodată, să nu o atingă (în privinţa obiectivului de a încrucişa în roman „toate problemele" epocii). În cazul unei întîmplări atît de delicate, aflată la răscrucea atîtor procese istorice esenţiale, măsura şi densitatea exactă le putea asigura numai autorul „omniscient şi impecabil", calm, drept, nepărtinitor, situat parcă în afara şi deasupra patimilor înfăţişate. („De e confesiune, unele pasaje nu vor fi caste, va fi dificil de explicat de ce este scrisă." „DAR ÎN NUMELE AUTORULUI. Trebuie prea multă naivitate şi francheţă. Trebuie presupus că autorul este o fiinţă OMNISCIENTĂ şi IMPECABILĂ care prezintă în văzul tuturor pe unul din membrii tinerei generaţii" — C. 725.) Schimbarea unghiului din care se desfăşoară povestirea nu a putut însă schimba caracterul prozei dostoievskiene, de a fi întotdeauna (în sensul estetic cuprinzător) o spovedanie. În apropierea amintitelor precizări, găsim următoarea remarcă asupra raporturilor dintre Rodion şi Sonia : „După ce ea a fost obidită şi umilită şi a vrut să se justifice, EL I SE SPOVEDEŞTE" (*C.* 730). E vorba de un pasaj concret şi devenit celebru al romanului, dar remarca nu poate fi privată de implicaţii generale. Sonia Marmeladova e cuprinsă într-o cunoscută categorie de eroi (de aceea e şi citat în ascuns titlul romanului premergător), ca şi Raskolnikov, situat printre eroii care se spovedesc. Chiar dacă romanul întreg nu este conceput sub forma unui „jurnal", momentele sale cheie sînt destăinuirile. Raskolnikov i se spovedeşte lui Razumihin, lui Porfiri sau Soniei (şi invers), autorul evitînd intimismul prin corelarea multor jurnale sau fragmente intime de jurnal ! Cu alte cuvinte, trăsătura „confesivă" stabilită cu prilejul discutării *Însemnărilor din subterană* (vezi *Opere,* IV, p. 578) rămîne o coordonată esenţială a romanului dostoievskian, indiferent dacă el se desfăşoară aparent la persoana întîi, ca *Adoles-*

centul, sau — tot aparent ! — la persoana a treia, formă justificat preferată de majoritatea romancierilor din secolul trecut.

(În trilogia lui Charles Lalo, *Arta şi viaţa*, capitolul care ne interesează este intitulat *Baudelaire şi Dostoievski în confesiune*. După opinia criticului francez, „homeopatia artistică" prin confesare poate fi lipsită de dorinţa absolvirii, ca la Montaigne, Stendhal sau Proust, şi poate urmări obţinerea iertării şi a reabilitării, precum în cazul lui Baudelaire, Dostoievski ori Rousseau. „Sufletului rus" continuă Lalo, îi este caracteristică confesiunea spre absolvire, proba fundamentală a acestei tendinţe fiind tocmai Dostoievski. „Este oare aceasta o confesiune autentică sau o ficţiune romanescă ?" se întreabă eseistul, şi continuă : „Această stare de spirit romancierul a împrumutat-o în mai multe rînduri personajelor sale, de o asemenea manieră, încît pare să se descarce el însuşi, prin gura lor, cu o adevărată plăcere, de vicii reale sau posibile." — Charles Lalo *L'Art et la Vie*. I. *L'Art près de la Vie, Paris*, 1946, p. 69.)

Crimă şi pedeapsă ilustrează mobilitatea metodei dostoievskiene de lucru, sistemul de mutaţii proprii creativităţii de acest tip. Situat la antipodul clasicismului nu numai prin sursele de inspiraţie şi rezultatul finit, ci şi prin drumul străbătut de la obiect la conţinutul artistic, romancierul îşi schimbă permanent proiectele, pe tot parcursul realizării lor. Unghiul său de vedere este cu desăvîrşire lipsit de fixitate, şi oricît de certe la începutul elaborării, intenţiile sale suferă pînă la sfîrşit întotdeauna transformări esenţiale. Romanul lui nu ni se înfăţişează de aceea ca monolit, sculptat într-un unic şi nefisurat bloc de marmură, ci ca o împletire de motive muzicale contrastante şi chiar contradictorii. Sau, de-ar fi să încercăm o comparaţie vizual-obiectivă, am putea vorbi de stratificări, amestecul unor roci diverse, un conglomerat de elemente, impresionînd, în cele din urmă, prin unitatea sa firească, printr-o organicitate naturală, o fuzionare intimă.

Haosul se cere distilat în ordine, dar ţinta sa integratoare Dostoievski o ascunde îndărătul unei gesticulaţii opuse, deseori de-a dreptul derutantă. Urmărind procesul elaborării romanelor sale, nu întîlnim în prim plan actul clasic al rotunjirii, cizelării, şlefuirii, cu alte cuvinte, al ordonării şi unificării materialului de viaţă eterogen ; dimpotrivă, autorul se adaptează fără încetare diversităţii obiective printr-o diversificare subiectivă corespunzătoare, diversificare succesivă sau simultană a punctelor sale de vedere, în genere a acelei forţe demiurgice, pe care din aceleaşi

vremi clasice ne-am obișnuit s-o considerăm riguroasă, constantă, totdeauna egală cu sine.

Perfecțiunea presupune delimitări, de aceea scriitorul principial străin atîtor foste și viitoare îngrădiri ni se pare adesea imperfect. Nu poate fi impecabil un edificiu pe care arhitectul îl modifică în timp ce-l clădește, introducînd în construcția lui pe rînd și noi elemente neprevăzute. Nu poate fi perfectă o acțiune motivată în zeci de feluri, un caracter văzut întîi dintr-un unghi, apoi dintr-altul, substanțial diferit, o comportare care se contrazice la tot pasul. Trăsăturile unei opere, inclusiv cele nefirești, sau pe care istoriografia literară le consideră — uneori, întemeiat — deficitare, rezultă firesc din metodologia ei.

Crimă și pedeapsă este dintre toate romanele lui Dostoievski cel mai „rotund", cel mai „construit", cel mai apropiat perfecțiunii tradiționale. S-a afirmat, pe drept cuvînt, că asemenea pentalogiei în ansamblu, această primă parte a ei poate fi interpretată tot ca o tragedie clasică : prologul este crima propriu zisă (Partea I) ; cele cinci acte înfățișează pedeapsa, într-o riguroasă înlănțuire a etapelor ei (Părțile II—VI) ; catastrofa e urmată de un epilog care o și atenuează oarecum. (Demonstrația o găsim în cartea lui Constantin Motchoulski : *Dostoievski, L'homme et l'oeuvre, Paris*, 1963, Cap. XIII, pp. 224—260.)

Dar poate tocmai fiindcă avem de-a face cu cea mai stabilă construcție a romancierului, se cuvine subliniat aci cu deosebire mobilitatea metodei sale de lucru, acele stratificații și deplasări prin care i-am caracterizat opera în totalitatea ei. Trecerea de la „Icherzählung" la povestirea obiectivă, îmbinarea confesiunii lirice cu imperativele prozei epice ilustrează tocmai oscilarea între variante cîndva antitetice. În același sens, ne vom referi la alte cîteva mutații, neobișnuite și ele pentru un roman sferic : din planul social în cel filozofic, de la „ideea lui Rastignac" la „ideea lui Napoleon", de la polemica împotriva democraților revoluționari la critica individualismului burghez...

Într-o primă variantă, cartea se intitulase *Bețivanii* și urma să înfățișeze decrepitudinea morală a orașului capitalist. Proiectul a fost abandonat, mai bine zis inclus într-altul, mai cuprinzător. *Crimă și pedeapsă*, așa cum o cunoaștem, este și o antologică sociografie petersburgheză, monografia orașului monoton și cenușiu, mohorît, mucegăit, dospind de vicii, cu uliți întunecoase și piețe murdare, cu birturi în care scandalurile se țin lanț și camere de

hotel în care s-au cuibărit ploşniţele, cu umbre slăbite de foame, înecate în alcoolism şi prostituţie, cu podurile de pe care nenorociţii ajunşi la capătul puterilor se aruncă în apa tulbure şi rece a Nevei.

Cel mai trist oraş din cîte există pe lume ! — va exclama autorul *Jurnalului unui scriitor*, descriind cîteva *Mici scene* petersburgheze, căldura şi praful sufocant al capitalei, arhitectura ei haotică, întru totul corespunzătoare unei epoci haotice, duminicile sale triste, cu mujicii, meseriaşii, mic-burghezii ei trişti, cu mărunţele ei făpturi ingrate, plăpînde, gălbejite, anemice, triste — copiii, ca întotdeauna invocaţi drept criteriu suprem al delimitării binelui de rău. Copilul are nevoie de lumină, de aer curat, de libertate, şi, în loc de toate astea, stă într-un subsol înăbuşitor cu iz de *cvas* şi de varză, cu igrasia scurgîndu-se de-a lungul pereţilor, într-o duhoare înspăimîntătoare, între gîndaci. Taţii beau, mamele beau, pruncii beau ! După eliberarea ţăranilor — scrie Dostoievski în legătură cu o dramă a lui Kişenski, consacrată urmărilor nefaste ale beţiei — egoismul, cinismul, robia, lipsa de solidaritate, mercantilismul în loc să dispară, s-au agravat şi s-au multiplicat : totul e tranzitoriu, totul se clatină, nu se văd nici măcar germenii unui viitor mai bun.

„Stimate domn, începu Marmeladov aproape solemn, sărăcia nu este un viciu, acesta este un adevăr. Mai ştiu, şi asta nu este mai puţin adevărat, că nici beţia nu este o virtute. Dar mizeria, stimate domn, mizeria este un viciu. În sărăcie mai păstrăm încă noblеţea sentimentelor înnăscute. În mizerie, însă, nu le mai păstrează nimeni şi niciodată." (I, II) Aşa îşi începe „măscăriciul" confesiunea din cîrciumă şi astfel ajunge Raskolnikov să-l cunoască pe fostul consilier titular, apoi pe Katerina Ivanovna şi pe cei trei copilaşi din magherniţa lor friguroasă, solii celei mai deznădăjduite mizerii petersburgheze. Beţivul va fi călcat de o trăsură, soţia lui îşi va ieşi din minţi, iar Polenka şi Lenia vor evita doar printr-o minune destinul Soniei.

Acţiunea romanului se desfăşoară în anul 1865, marcat de o gravă criză financiară, şi nu întîmplător debutează povestea lui Raskolnikov sub semnul aceleiaşi crize. Familia lui se află în pragul mizeriei, el însuşi trebuie să-şi întrerupă studiile din cauza stării materiale precare ; pentru a-şi ajuta mama şi fratele, Dunia vrea să se vîndă, întocmai ca prostituatele de rînd („Sonecika, Sonecika Marmeladova, eterna Sonecika, a cărei soartă va dăinui cît lumea şi pămîntul !" — I, IV). Ce putea fi mai firesc în Petersburgul mizeriei şi al cămătarilor decît uciderea şi jefuirea unei

cămătărese ?! Tema capitalului și a pauperității își ocupă pentru întîia oară locul său central în literatura rusă, motivul banilor, intonat în *Oameni sărmani* și reluat în variațiuni continue în *Adolescentul*, devine un adevărat laitmotiv în *Crimă și pedeapsă*. Mai precis : *una* dintre temele sale centrale, *unul* dintre laitmotivele ei !

Familia Marmeladov este nucleul dezbaterii nemijlocit și ostentativ sociale întreprinse de Dostoievski în romanul său. Vechea și permanenta lui preocupare pentru umilirii și obidirii soartei își atinge adevăratul ei apogeu. În episodul praznicului dat în memoria defunctului părinte, iar apoi în spectacolul isteric de pe stradă, încheiat prin hemoptizia care o și ucide, Katerina Ivanovna capătă dimensiuni de mare eroină tragică, o Antigonă modernă, înfruntînd vicisitudinile existenței și sfidîndu-le cu ostentație. În imaginea ei de un indiscutabil sublim, nenorocirile se revarsă însă din matca lor inițială, durerea e amplificată la nivel metatragic. Procedeul îl caracterizează pe scriitor : datele concrete el le transformă întotdeauna în simboluri cuprinzătoare, ca în coșmarul înfiorător al lui Raskolnikov despre mîrțoaga țărănească omorîtă de Mikolka în bătaie, lovită „chiar peste ochi" numai pentru că „e a mea !" (I, V), în care chinul ființei necuvîntătoare devine semnul laconic și expresiv al tuturor suferințelor abătute asupra tristei noastre planete.

Dincolo însă de lărgirea obișnuită a semnificațiilor, evidentă și în peripețiile familiei Marmeladov, întîlnim o tendință asemănătoare și totuși diferită de ea, în care amplificarea se obține grație substituirii datelor social-istorice prin incursiuni precumpănitor etice, religioase, filozofice. Cel mai simplu ar fi să ne rezumăm la ideea potrivit căreia cele două planuri se împletesc continuu, coexistă în fiecare scenă, în fond, acesta fiind și adevărul. Dar diferențiind acest incontestabil adevăr, nu greșim surprinzînd o anume deplasare din timpul elaborării cărții de la motivele direct și cu precădere istorice spre altele doar mijlocit sociale. „Linia" familiei Marmeladov, prelungind și îmbogățind tema „bețivanilor", acaparează în măsură descrescîndă atenția romancierului, Sonia însăși interesîndu-l tot mai vădit prin rolul ei etic-religios decît prin poziția ei efectivă în societate. Un proces similar se produce prin trecerea oarecum în umbră a domnului Lujin, paralel cu țîșnirea în prim plan a lui Svidrigailov. Acesta apare tîrziu, dar ajunge să-l umbrească aproape, în ultima parte

a romanului, pe Raskolnikov, *Carnetele* încheindu-se şi ele cu ample şi detaliate însemnări asupra lui. Or, imoralitatea lui Arkadi Ivanovici nu o pot elucida doar considerentele economice, istorice, sociale, ca în cazul exploatatorului pursînge Piotr Petrovici ; dacă Lujin este întruchiparea egoismului claselor stăpînitoare, Svidrigailov hipertrofiază individualismul şi cinismul, la urma urmei tot burgheze, în vicii abisale. Iar dacă în portretizarea celui dintîi precumpăneşte „sociologia", pentru caracterizarea acestuia din urmă se cere investigată mai ales „filozofia" sa.

Deosebirile amintite sînt relative, se lasă depistate doar ca tendinţe generale şi de subtext. Orice aplicare a lor primitivă ar avea efecte estetice dezastruoase. Cititorul poate, de altfel, invoca nenumărate exemple „inverse", demonstrînd fie prezenţa masivă a substanţei metafizice din chiar primele capitole ale romanului (Marmeladov îşi încheie peroraţia prin evocarea Atotputernicului care-i va ierta pe beţivi, pe cei slabi de înger şi păcătoşi, şi-i va chema în împărăţia sa), fie, dimpotrivă, constanţa caracterizărilor sociale pînă la capătul cărţii (vezi, de exemplu, cadrul dantesc pe deplin real în care Svidrigailov îşi petrece noaptea dinaintea sinuciderii). Acest lucru nu demonstrează decît insuficienţa oricărei analize teoretice, faţă de care arta vie îşi păstrează infinita sa complexitate. În măsura în care ştiinţa are totuşi dreptul de a stabili tendinţe de ansamblu — şi are neîndoielnic acest drept — de ce nu ne-am exprima şi noi opinia după care pe parcursul elaborării romanului se constată nu numai îmbinarea aspectelor sociale şi filozofice, dar şi o pendulare între varianta romanului *social* şi cel *filozofic*, cu accente din ce în ce mai vizibile în favoarea celei din urmă ?!

În sprijinul acestei păreri pot fi invocate şi feluritele motivări ale crimei comise de Raskolnikov. Uciderea Aleonei Ivanovna e declanşată de disperarea fostului student, ajuns în stare de mizerie, împreună cu întreaga lui familie. Acesta pare a fi în orice caz mobilul iniţial şi hotărîtor al omorului, dovadă efectul zguduitor al scrisorii Pulheriei Raskolnikova asupra tînărului. Alături de cauzele practice, din chiar primele clipe ale acţiunii se conturează însă un motiv ideal, ideologic, filozofic, mai întîi în surdină, apoi în *fortissimo*, pînă la eclipsarea oricărui alt argument. De la măsuţa vecină, Rodion ascultă întîmplător (!) discuţia unui student cu un tînăr ofiţer şi are sentimentul că aude justificarea teoretică a crimei tocmai în clipa în care şi în mintea

lui încolțesc aceleași gînduri : „...nu crezi tu că mii de binefaceri ar justifica o crimă, o singură crimă neînsemnată ? (...) O singură moarte și, în schimb, sute de vieți salvate — nu vezi, e aproape o chestiune de aritmetică !" (I, VI) Această „aritmetică" seamănă deocamdată cu a lui Rastignac, invocă argumente umanitare, absolvă crima „mică" în numele binefacerilor „mari". Cu ocazia primei confruntări și înfruntări cu anchetatorul, aflăm însă de articolul pe care Raskolnikov îl publicase înaintea crimei, și în încheierea căruia schițase împărțirea oamenilor în „obișnuiți" și „neobișnuiți", ca și dreptul celor aleși de a trece peste legi și de a comite crime — adică celebra sa „idee napoleoneană". „Eu cred însă în ideea mea — îi mărturisește el cu acest prilej lui Porfiri Petrovici, anume pentru a-l atîța, mînat de patima jocului, dintr-o pornire hazardată de *«vivere pericolosamente»* — și anume că oamenii, prin însăși firea lor, se împart în două categorii : în inferiori (oameni obișnuiți), material uman care servește numai la procreare, și în oameni în adevăratul înțeles al cuvîntului, cei care au dreptul sau talentul de a spune în mediul lor *un cuvînt nou*". (III, V) Nu mai este vorba aici nici de starea sa materială, nici de liniștea mamei sau de onoarea Dunieî, ci de o *experiență filozofică*, menită să verifice prerogativele ieșite din comun ale supraomului. Numai prin prisma acestei destăinuiri tîrzii se înțelege pe deplin disprețul manifest pentru banii jefuiți, ascunși nu doar din teamă, ci și dintr-un dezinteres neechivoc față de latura practică a întîmplării. Majoritatea ucigașilor și sinucigașilor lui Dostoievski sînt teoreticieni, interesați nu de fapta ca atare, ci de ideea ei, antrenați prin intermediul faptei într-o *aventură intelectuală* care îi obsedează mai presus de orice implicații practice.

Deconspirîndu-i Soniei omorul, Raskolnikov enumeră pe rînd diverse explicații posibile, șovăie chiar — asemenea scriitorului — pentru care dintre ele să opteze, dar alege, în cele din urmă, varianta nietzscheană, absolut inedită pentru acele timpuri și ale cărei dimensiuni abisale omenirea le va putea percepe doar în lumina experiențelor ei viitoare.

„...n-am fost chiar atît de flămînd... am vrut într-adevăr s-o ajut pe mama, dar... nici asta nu este tot adevărul" „...dacă aș fi ucis numai din pricina foamei, urmă el, apăsînd pe fiecare cuvînt, și privirea lui, deși sinceră, avea ceva enigmatic, aș fi fost... *fericit* acum !" (V, IV) Ar fi fost fericit, pentru că deși mizeria este neîndoielnic un viciu, ea este un viciu „natural", iar nele-

giuirile la care împinge sînt oricum explicabile şi deci pot fi mai lesne iertate, cîtă vreme crima din motive teoretice, comisă cu premeditare şi sînge rece, numai pentru verificarea aptitudinilor excepţionale ale făptaşului, este o monstruozitate absolută, rezultatul înumanităţii totale, „geometrice". Rodion îi explică fetei cu zîmbet de copil — cu expresia Lizavetei, aşa cum i se întipărise în minte, în timp ce se apropia de ea cu toporul — că a ucis pentru că a vrut să fie Napoleon, asigurîndu-şi cariera prin suprimarea unei băbuţe oarecare şi caraghioase, a unui păduche inutil, scîrbos şi dăunător, dar îşi dă seama din nou că fusese împins de cu totul alte cauze. Poate de faptul, continuă el, că se înrăise, ascuns în colţul său ca un păianjen, şi dorise să-i înfrunte şi să-i dispreţuiască pe oameni, să devină legiuitorul lor, respectat pentru nemăsurata lui cutezanţă. Îi apăruse adică ideea de a trece peste piedicile absurde pe care oamenii şi le ridicaseră în faţă, de a-şi verifica personalitatea, de a încerca, de a îndrăzni. „N-am ucis ca s-o ajut pe mama, astea-s vorbe! N-am ucis ca, obţinînd mijloace şi putere, să ajung binefăcătorul omenirii! Nu pentru asta! Am ucis şi atîta tot; am ucis pentru mine şi, în clipa aceea, desigur, nu mă gîndeam de loc dacă am să ajung binefăcătorul omenirii sau am să fiu toată viaţa un parazit social!... N-a fost banul motivul principal că am ucis. Sonia, altceva m-a îndemnat (...) atunci voiam să ştiu dacă sînt şi eu un păduche ca ceilalţi sau sînt un om în toată puterea cuvîntului. Dacă voi putea să trec peste unele piedici? Dacă voi cuteza să mă aplec şi să ridic de jos puterea? Dacă sînt o făptură tremurătoare sau am *dreptul*..." (V, IV).

Înlăturînd rînd pe rînd straturile de suprafaţă, aparenţele, nu lipsite de cîte un dram de adevăr, dar numai de cîte unul, depăşind pînă şi aspectele secundare ale ideii napoleoniene, Raskolnikov pune, în sfîrşit, degetul pe rană, numeşte cel mai important mobil al comportării sale — acelaşi care îl împinsese la acţiunile sale groteşti pe locuitorul „subteranei", acelaşi care va sta la temelia nesăbuitelor excese ale lui Stavroghin. Fiecare dintre aceste personaje are, de fapt, o unică dorinţă: de a nu fi păduche, de a se comporta ca un om în toată puterea cuvîntului, ca o personalitate cu drepturi nelimitate, de a verifica dacă într-adevăr ele nu au limite. Piedica peste care se simte obligat să treacă este viaţa aproapelui, fie el tată, iubită sau un necunoscut oarecare: înlăturîndu-i, aparent motivat sau gratuit, aceste fiinţe îşi asumă prerogativele judecătorului suprem, se substituie —

în viziunea dostoievskiană — lui Dumnezeu. Cutezanța lor nu poate rămîne nepedepsită, comportarea lor se dovedește, în cele din urmă, a fi fost tocmai o comportare de păduche. Cercul se închide astfel, dovadă că nimeni nu are dreptul să nesocotească legile morale și religioase, niciodată, în nici un fel !

Urmărind o atare concluzie, scriitorul s-a preocupat permanent de o cît mai exactă motivare a crimei. *Carnetele* probează o evoluție similară cu a romanului, ultimul dintre ele cuprinzînd notațiile cele mai elocvente : „am nevoie de putere" (*C.* 847) ; „ideea lui : să devină stăpînul acestei societăți. Despotismul — trăsătura sa caracteristică" (849) ; „Știu că vreau să domin și asta e de ajuns" (849) ; „Nu simt nici o nevoie de a săvîrși vreun bine. Este pentru mine, da, pentru mine" (852) ; „E nevoie de o lege pentru toți, dar nu pentru aleși" (865) ; a săvîrșit crima într-un „ELAN DE VOINȚĂ. Ideea s-a copt în toate astea — iată ce e important" (878) ; „sînt un despot — detest întreaga lume" (880) etc.

Experiența eșuează lamentabil, și Raskolnikov știe acest lucru. „N. B (Niciodată, niciodată nu voi mai putea vorbi cu oamenii)" (*C.* 879). Romancierul îi atribuie această exclamație, reluînd ideea de cîteva ori : asasinul se simte izolat, însingurat, incapabil de a-și iubi mama ori sora, de a dialoga cu semenii săi (cu excepția Soniei, care îi rămîne fidelă tot timpul). Este semnificativă intenția romancierului de a-și constrînge eroul „să-și zboare creierii" (*C.* 904), ca și grațierea lui ulterioară. Pedeapsa capitală autorul i-a rezervat-o ființei etic irecuperabile, Svidrigailov, acel *alter ego* al eroului care a avut misiunea să-i ducă pînă la capăt concepțiile. În ceea ce-l privește pe Raskolnikov, condamnarea lui a fost comutată în doar opt ani de muncă silnică cu deportare, judecătorul-autor prevăzînd din timp disponibilitățile sale pentru „învierea lui Lazăr". „Adevărul lui Dumnezeu, legea terestră dobîndesc ceea ce li se cuvine, iar el sfîrșește prin a fi obligat să se autodenunțe, pentru a reîntîlni oamenii, fie chiar și în deportare. Conștiința izolării sale, a rupturii cu umanitatea, pe care a resimțit-o imediat după comiterea crimei, îl fac să sufere prea mult. Criminalul decide el însuși să accepte pedeapsa pentru a-și răscumpăra fapta". (*C.* 841) Schițînd astfel subiectul romanului său în ciorna scrisorii expediate revistei *Russki Vestnik*, Dostoievski își manifestase de la început intransigența față de crimă, intenția de a desfășura romanul în principal ca o poveste a „pedepsei" și „pedepsei de sine", dar în sprijinul acestei atitudini

invocase două şiruri de argumente, pentru el complementare şi firesc legate între ele : terestre şi cereşti, etice şi religioase.

Raskolnikov este situat la răspîntia a două forţe care doresc a-l acapara în egală măsură. Lupta din sufletul său corespunde dedublării exterioare în „bine" şi „rău" ; solii acestor principii antitetice, cavalerii marelui turnir la care se decide soarta eroului sînt Sonia şi Svidrigailov. Schema „triunghiulară" a romanului a fost explicată de autor în finalul notelor sale : „Svidrigailov — disperarea cea mai cinică. Sonia — speranţa cea mai nerealizabilă. (Raskolnikov însuşi trebuie să exprime asta. El este cu pasiune ataşat de amîndoi" (*C.* 904). Svidrigailov personifică damnarea definitivă, infernul ; Sonia e o nouă Beatrice care deschide porţile raiului ; Raskolnikov se găseşte deci într-un purgatoriu cu două ieşiri, într-o poziţie „intermediară", cu şanse aproximativ egale de a merge în „jos" sau în „sus" ; în mod paradoxal, dacă va alege viaţa — va muri, iar dacă va găsi într-însul suficiente forţe pentru a muri — va renaşte. Situaţia lui Dmitri Karamazov va fi similară, iar celebrul moto al ultimului roman ar putea precede cu egală îndreptăţire *Crimă şi pedeapsă.*

„N.B. De la această crimă începe, de fapt, dezvoltarea sa morală şi apare posibilitatea anumitor chestiuni care nu existaseră înainte" (*C.* 736). Etica *sui generis* a autorului este integral cuprinsă în această notaţie. Pe Dostoievski nu-l preocupă cel care n-a gustat fructul oprit, omul neatins de ispite, ci păcătosul şi căile mîntuirii sale. El nu concepe binele decît ca asimilare şi înfrîngere a răului. Sfînt i se pare acela, care a trecut prin toate încercările, a cunoscut toate abisurile, a gustat din toate păcatele şi s-a curăţat de ele. Zosima însuşi va avea o tinereţe zbuciumată, şi-l va trimite pe Aleoşa în lume, pentru a cunoaşte îndeaproape durerile şi tentaţiile ei.

Dostoievski nu s-a interesat în mod concret şi detaliat de Dumnezeu-tatăl tronînd în azur nemişcat şi impasibil, înconjurat de arhangheli, heruvimi şi serafimi, la distanţe enorme de sărmana noastră planetă, ci totdeauna de Christos, Dumnezeu-fiul, Dumnezeu-omul, fiinţa supremă transfigurată în muritor de rînd, martirul, crucificatul ! De aceea comparaţia de mai sus este de fapt inexactă : raiul poate fi atins numai străbătînd cercurile infernului, raiul *nu este* altceva decît iadul repudiat după ce a fost cunoscut. Această concepţie religioasă nu se suprapune nici unei doctrine bisericeşti ; ea este un ortodoxism apocrif, pe care exponenţii oficiali ai bisericii pravoslavnice nu l-au putut accepta

pînă la capăt. Respingînd amintitele pasaje ale romanului, esențiale pentru autor, Katkov și Liubimov apărau biserica de Dostoievski : ei nu puteau fi nicicum de acord cu transformarea unei biete prostituate în Madonă, în idealul suprem al omului, glasul cel mai autorizat al creștinătății, judecătorul fără greș, ipostaza modernă a Mîntuitorului, a patimilor sale și a dragostei neistovite pentru păcătoși. Cenzurînd un capitol, oricît de important ar fi fost el, redactorii n-au putut totuși extirpa patosul întregii cărți. Înainte de a citi împreună capitolul unsprezece din Evanghelia lui Ioan, despre taina învierii lui Lazăr din Betania, prefigurînd în viziunea romancierului propria lor înviere, a amîndurora, sub semnul smereniei și dragostei creștinești, Rodion se pleacă pînă la pămînt și-i sărută Soniei picioarele : „Nu m-am plecat în fața ta, ci în fața întregii suferințe umane, spuse el straniu..." (IV, VI) Tot astfel se va lăsa bătrînul Zosima în genunchi în fața lui Dmitri Feodorovici și va bate o mătanie, explicîndu-i a doua zi lui Aleoșa : „...m-am închinat pînă la pămînt în fața patimilor ce-l așteaptă" *(Frații Karamazov,* VI, I).

Suferința este ideea etică centrală a lui Dostoievski. Omului îi e hărăzită suferința, el trebuie să se curețe de păcat prin chinuri multe și grele. Lovitura de teatru de la capătul celei de a doua întîlniri cu anchetatorul — neașteptata mărturisire a falsului criminal, tocmai cînd nervii lui Raskolnikov sînt pe cale de a ceda și arta psihologică a lui Porfiri Petrovici a reușit aproape să-i înfrîngă rezistența — îndeplinește în roman nu numai o funcție arhitectonică, ci și una de conținut, morală și filozofică. Ea *amînă* deznodămîntul fatal, pentru că Dostoievski nu vrea ca Raskolnikov să cadă într-o capcană, ci să-și recunoască el însuși vinovăția, în numele unei anume „idei" — și de fapt *apropie* acest deznodămînt în măsura în care ilustrează în ochii adevăratului ucigaș această idee ! Dacă oameni nevinovați se denunță, vor să se descarce de păcatele lor suferind pentru ale altora, atunci cu atît mai mult se cuvine recunoscută crima făptuită cu adevărat ! „Fiindcă suferința este mare lucru, Rodion Romanîci (...) nu rîde, în suferință este o idee" (VI, II). Iată argumentul principal prin care Porfiri Petrovici, dîndu-și definitiv cărțile pe față cu ocazia celei de a treia discuții, își înfrînge victima. De unde pînă acum anchetatorul apăruse în postura unui abil logician, urmărind fără scrupule și fără justificări morale deosebite, prin simpla mecanică a profesiei sale, dezarmarea adversarului, de unde pînă acum

îl suspectasem a fi un om rece și viclean, chiar cinic, Dostoievski îl „reînvie" și pe el, acordîndu-i favoarea de a o reprezenta pe Sonia, de a fi emisarul învățăturii lui Christos. În pledoaria lui, idealul etic umanist („vorbesc ca Schiller") se amestecă cu idealizarea supunerii creștinești. „Știi ce părere am despre dumneata? Dumneata ești dintre acei cărora poți să le scoți și mațele și au să stea să se uite zîmbind la călăii lor, numai să-și fi găsit o credință sau un Dumnezeu. Ai să-l găsești și ai să trăiești" (VI, II). Dostoievski și-a dat seama și a repetat fără încetare că omul nu poate trăi într-un veac haotic și dezechilibrat, decît găsindu-și sau regăsindu-și *credința;* vorbind de „o credință sau un Dumnezeu", de fapt, el nu concepea decît credința în Dumnezeu! Pentru el nu exista o altă alegere decît între Svidrigailov și Sonia. La început, Porfiri Petrovici, mînuitor al legilor lumești, pare întrucîtva înrudit cu Svidrigailov. Razumihin îl caracterizează astfel: „...e bănuitor, sceptic, cinic... îi place să tragă oamenii pe sfoară, adică mai bine zis îi place să păcălească lumea" (III, IV) (neîncrederea lui Dostoievski față de jurisprudența liberală, animată de „doctrina mediului", față de judecata lumească, funciar imperfectă, va atinge apogeul în *Frații Karamazov);* iar el însuși știe că „sînt un om sfîrșit, nimic mai mult". În final, el îi apare însă autorului — și desigur și nouă, chiar dacă nu întru totul consecvent cu premizele sale caracterologice — ca un aliat nedesmințit al Soniei.

Razumihin, Dunia, Pulheria Raskolnikova sînt în aceeași tabără, unite în jurul păcătoasei și sublimei Sonia Marmeladova. Ca în atîtea rînduri la Dostoievski, inima înfrînge rațiunea, compasiunea se dovedește superioară tuturor teoriilor reci, abstracte. „Ideea romanului", care este ideea Soniei și devine ideea lui Raskolnikov, a fost postulată de autor în acest *credo* al său lapidar: „Nu există fericire în confort, fericirea se răscumpără prin suferință. Omul nu e născut pentru fericire. Omul își merită fericirea totdeauna prin suferință. În asta nu e nici o nedreptate, deoarece cunoașterea vieții și conștiința (cu alte cuvinte ceea ce sufletul și corpul simt nemijlocit, adică întregul proces vital) se dobîndesc printr-o experiență PRO și CONTRA, pe care trebuie să ți-o asumi". (*C.* 848—849).

Dintre toți damnații, Raskolnikov are din capul locului cele mai evidente șanse de a obține îndurarea romancierului. Locuitorii „subteranei" dostoievskiene pendulează întotdeauna între sentimentul viu, dragostea eliberatoare și teoriile egoiste care mortifică

sufletul. Rareori va înclina însă balanța atît de hotărît spre virtute, ca în cazul lui Raskolnikov, în stare nu doar să ucidă pentru a-și verifica „drepturile", ci să-i și ajute cu ultimii săi bani pe năpăstuiți, s-o compătimească pe Sonia, să dorească arzător fericirea Duniei, să-l urască pe domnul Lujin, să nu cedeze tentațiilor lui Svidrigailov. Raskolnikov este cel mai „pozitiv" dintre „negativii" lui Dostoievski (pe alt plan, un altul va fi Ivan Karamazov), în caracterul său sfîșiat de contradicții surprindem doza cea mai mare de valori (reale sau presupuse de autor), disponibilitatea afirmativă cea mai evidentă. El este nu doar frate bun cu „omul din subterană", dar și opusul lui : pe scara păcătoșilor Raskolnikov ocupă în orice caz o treaptă relativ îndepărtată de a predecesorului său, cu toate că, în sens propriu, acela nu-și mînjise mîinile cu sînge !

Oricît de complicați i-ar înfățișa, Dostoievski își denunță imoraliștii ca fiind „mecanici" și ceea ce-i pierde este tocmai „aritmetica" simplistă, străină vieții. Pedeapsa lui Raskolnikov începe din clipa uciderii Lizavetei, a unei ființe blînde, curate, nevinovate, a unui alt copil de tipul Soniei, pe care nici prin gînd nu-i trecuse s-o omoare. Practica nu se conformează teoriilor prestabilite, aceste teorii se sfărîmă inevitabil în confruntarea cu dinamica vie a evenimentelor. Anchetatorii și judecătorii oficiali sînt, în fond, neputincioși în demascarea criminalului pentru că operează cu paragrafe, precepte, concluzii logice ; la îndemnul Soniei și din imperative etice lăuntrice, Raskolnikov își asumă singur sarcina de a ancheta, acuza și judeca. El își pronunță singur rechizitoriul și se pedepsește exemplar — unica procedură care îl poate finalmente absolvi... Nenumărate întîmplări obiective favorizează alibiul, îngrămădite tocmai cu intenția de a curăța terenul pentru o dezbatere pur lăuntrică, pentru a lăsa verdictul pe seama conștiinței. Teoria lui Raskolnikov sucombă sub loviturile conștiinței lui Raskolnikov — acest rezultat al încleștărilor sufletești romancierul îl celebrează ca pe cea mai de seamă victorie a omului asupra neomeniei.

„Voi aveți aritmetica, dar aici este viața". (C. 844) Opoziția tranșantă o cunoaștem din *Insemnările din subterană ;* patosul ei a rămas neschimbat. O discuție a lui Raskolnikov cu Zametov are loc în cîrciuma „Palatul de Cristal" (prevăzînd întîlnirea, autorul notează numele cîrciumii în limba franceză : *„Palais de Cristal"* — C. 874), iar Razumihin, aflat pe urmele prietenului său dispărut, i se adresează pe un ton violent : „Idiotule !... Ce

ai făcut la «Palatul de Cristal» ? Mărturisește, mărturisește chiar acum !" (II, VI) Trebuie oare să amintim și reluarea imaginii „furnicarului", sau cruzimea cu care la un moment dat Rodion îi înfățișează Soniei — întocmai precum omul subteran Lizei — ce are să se întîmple atunci cînd prostituția o va duce la boală și într-un spital, iar Katerina Ivanovna și copiii vor ieși cu toții pe stradă, „ea are să tușească, să ceară pomană și să se dea cu capul de pereți ca astăzi, iar copiii au să plîngă... Apoi are să cadă, au s-o ducă la secție, de-acolo la spital, are să moară, și copiii..." (IV, IV) (previziune în mare măsură exactă).

Suprapunerile de detaliu între *Crimă și pedeapsă* și *Însemnările din subterană* interesează mai cu seamă în lumina asemănărilor de substanță ale spiritului polemic. În ambele cazuri sînt vizați atît socialiștii cît și individualiștii burghezi, iar autorul amestecă din nou țintele în chip derutant. Nefirescul mixturii îl probaseră și *Însemnările;* în roman el ne apare cu o evidență de netăgăduit. Logica obiectivă a cărții înfrînge însă treptat prejudecățile scriitorului, lupta sa împotriva teoriei și practicii egoiste detașîndu-se net de polemica purtată cu democrații revoluționari și eclipsînd-o pe aceasta.

Cunoscuta mistificare o întîlnim de cîteva ori pe parcursul cărții în exprimări *teziste.* Domnul Lujin se situează pe poziția „egoismului rațional", pe care-l vulgarizează pînă la extrem : trebuie să nu-ți iubești aproapele, ci să te iubești pe tine însuți, căci totul pe lumea asta se bazează pe interesul personal ! „Încearcă să duci pînă la capăt ceea ce ai susținut adineauri și vei ajunge la rezultatul că ai tot dreptul să ucizi..." (II, V), îi replică Raskolnikov, sugerînd filiația sa cu Cernîșevski.

Și după părerea lui Razumihin, „punctul de vedere al socialiștilor" ar justifica omorul. Prietenul moralizator este de fapt oponentul lui Raskolnikov, precursorul lui Mîșkin, antrenat în polemica deschisă cu nihilismul. „De aceea urăsc ei atît de mult procesul *viu* al vieții : ei nu au nevoie de *suflete vii !* Sufletul viu cere viață, nu vrea să se supună ca un automat, sufletul viu este suspect, sufletul viu este retrograd !" (III, V) îi ironizează el pe cei ce reduc totul la influența mecanică a mediului și visează instaurarea falansterului.

Razumihin e „vocea" lui Dostoievski și nu, cum pretinde autorul, „un caracter", „o natură foarte puternică" (*C.* 850). El este manifestarea „pozitivă" a unor prejudecăți, exprimate „negativ" prin Lebeziatnikov. Această din urmă „voce" extremistă a

fost concepută pentru a-i denunța pe „progresiști, nihiliști, demascatori etc.", pentru a înfățișa aievea un reprezentant al „sufletelor moarte". Andrei Semionovici este sperietoarea caricaturală a „științei" și „socialismului", prin el se urmărește discreditarea lui Darwin, Fourier, Pisarev și Cernîșevski. „Propagandist" și adept al „comunei", Lebeziatnikov dezvoltă teorii ridicole despre felurite „probleme" — „problema copiilor", „problema feminină", „problema coarnelor" — înlocuind criteriul etic prin utilitarismul șarjat. Parodiere a opiniilor lui Lopuhov, Kirsanov și ale Verei Pavlovna din *Ce-i de făcut ?*, Lebeziatnikov îi servește romancierului pentru a acoperi de ridicol chemarea la o activitate concretă în folosul societății. Raporturile dintre Raskolnikov și Lebeziatnikov prefigurează legăturile lui Ivan Karamazov cu Rakitin : răzvrătiții subteranei îi urăsc din suflet pe acești însoțitori ai lor hidoși, dar se oglindesc într-înșii, nu pot să nu-i recunoască drept dublurile lor !

În desfășurarea concretă a intențiilor sale polemice, Dostoievski s-a îndepărtat vizibil de amintitele premize teziste. Opiniile subiectiviste s-au dovedit ele însele a fi mecanice și prin urmare moarte : viața vie a romanului nu s-a conformat „aritmeticii" antisocialiste, postulate de autor prin Razumihin și Lebeziatnikov. Ideea napoleoneană, amestecată în teorie cu idealul socialist, s-a detașat net de el în practică, s-a deplasat la antipodul acestuia. Gîndindu-se la cîrmuitorul care distruge Toulon-ul, dezlănțuie un măcel la Paris, uită o armată în Egipt, pierde o jumătate de milion de oameni în campania din Rusia, căruia adică „totul îi este permis", Raskolnikov trece la analiza propriei sale aventuri și exclamă furios : „Pentru ce prostănacul de Razumihin i-a ocărît deunăzi pe socialiști ? Sînt oameni muncitori, pricepuți în afaceri, preocupați de «fericirea generală»... Nu, eu am o singură viață și ea n-are să se mai repete niciodată ; nu vreau să aștept «fericirea generală». Vreau să trăiesc *eu !* Altminteri prefer să nu mai trăiesc de loc" (III, VI). Citim în *Carnete* cuvintele adresate de Raskolnikov Soniei : „Eu nu sînt ca socialiștii. Și, de altfel, nu-mi trebuie nimic, vreau să domin" (*C.* 885). Delimitarea este încă ambiguă, socialiștii autentici nefiind nicidecum „pricepuți în afaceri", dar individualismul — categoric opus, în orice caz, pornirilor cu adevărat sau presupus colectiviste. Cît despre domnul Lujin, cititorul nu se întreabă nici o clipă dacă el are în vedere fericirea generală sau numai pe a sa proprie ! Piotr Petrovici este primul care acționează sub impulsul convingerii că totul

îi e permis, şi anume în calitatea sa de reprezentant autorizat al ordinii burgheze. Experienţa lui Raskolnikov este, în fond, înrudită cu a lui Lujin, atîta doar că ei doresc să obţină puterea cu mijloace diferite : unul prin crimă, altul cu ajutorul banilor. (Dostoievski îl caracterizează astfel : „N.B. EL ESTE AVAR. E ceva din cavalerul avar al lui Puşkin în avariţia lui. El s-a prosternat în faţa banilor — căci dacă totul piere, banii nu pier ; sînt de obîrşie joasă şi vreau cu tot dinadinsul..." — C. 852) În ciuda paralelei insistent sugerate cu Bazarov sau Rahmetov, Raskolnikov îi este mai apropiat lui Lujin, şi desigur lui Svidrigailov, tot aşa cum Smerdeakov va deveni principala dublură a lui Ivan (iar Rakitin îşi va deconspira înrudirea cu bătrînul Karamazov şi cu Smerdeakov, ascunsă temporar în spatele unei mincinoase frazeologii democrate).

„Teoria lui Raskolnikov — scria Pisarev — nu are nimic comun cu ideile concepţiei despre lume a oamenilor contemporani avansaţi. Teoria aceasta a fost elaborată de el în liniştea prevestitoare de rele a însingurării sale adînci şi obositoare ; ea poartă pecetea propriului său caracter şi a situaţiei excepţionale care i-a generat apariţia". (D. I. Pisarev *Socineniia v cetîrioh tomah*, IV, *Moskva*, 1956, 351) Observaţia primă este neîndoielnic justă ; cea din urmă, aparent exactă şi ea, trădează totuşi limitele criticului. În studiul *Lupta pentru viaţă*, Pisarev a respins cu deplină îndreptăţire teoria cinică a dreptului la crimă, opinia după care oamenii de seamă au fost criminali şi invers, cultul personalităţii izolate şi puternice, profesate de Raskolnikov ; el a demonstrat mai ales contradicţia violentă a acestei întregi ipoteze cu viziunea democrat-revoluţionară asupra istoriei şi activităţii umane. Totodată el a fost tentat să reducă poziţia filozofică a lui Raskolnikov la un simplu absurd („o situaţie excepţională"), fără s-o surprindă ca semn al epocii, al deformărilor caracteristice pentru un anume stadiu al evoluţiei (şi involuţiei) ideologice. Criticul şi-a concentrat atenţia asupra condiţiilor de viaţă mizere din Petersburg, asupra sărăciei şi luptei duse pentru existenţă de eroii romanului, a explicat doar prin aceste condiţii crima descrisă şi n-a văzut legătura ei principială cu amintitele teorii. El a sesizat cauzele reale ale „crimei" şi ale „pedepsei", mai puţin motivarea lor ideală-filozofică, morală, psihologică. Individualismului şi iraţionalismului raskolnikovian el le-a opus poziţiile umanismului clasic, iluminist, de pildă „credinţa în forţa salvatoare a muncii", adică un punct de vedere nobil, dar insuficient, care nu putea înfrînge

definitiv eşafodajul filozofic al „subteranei" (după cum nici Lessing nu ar fi fost în stare să-l zdrobească pe Schopenhauer !)

Afirmasem că pe măsura definitivării romanului, autorul i-a acordat lui Svidrigailov un rol din ce în ce mai hotărîtor. De fapt, celelalte deplasări o explică şi pe aceasta : trecînd în prim-planul dezbaterii, filozofia supraomului trebuia să-şi găsească o întruchipare cît mai adecvată cu putinţă. Or, Svidrigailov este un ultra-Raskolnikov, un Raskolnikov eliberat de prejudecăţi morale, sterilizat de scrupule, un Raskolnikov dornic să-şi înfăptuiască integral teoriile. (În treacăt fie spus, şi Svidrigailov este un critic acerb al socialismului şi invocă în delimitarea sa de socialişti exact aceleaşi argumente ca şi Roskolnikov — vezi *C.* 855 ; e încă o dovadă că „egoismul raţional" al democraţilor revoluţionari nu poate fi apropiat egoismului animalic şi de esenţă burgheză al locuitorilor subteranei). Svidrigailov înseamnă pentru Rodion ceea ce Piotr Verhovenski reprezintă pentru Stavroghin, iar Smerdeakov şi diavolul pentru Ivan : posibilitatea realizată, ideea transpusă în fapt, închipuirea trăită. Unii elaborează teoretic experimentul, alţii îl realizează. În cazul lui Raskolnikov, nu crima, ci justificarea ei este esenţială ; ucigaşul autentic rămîne de fapt Svidrigailov, chiar dacă nu asistăm la chinuirea pînă la moarte a soţiei sale, Marfa Petrovna („N.B. Povesteşte în mod comic, cu un rîs cinic, cum o bătea. Detalii fizice — a apucat-o de nas, a ciupit-o" — *C.* 857 — gestul din urmă va fi reluat, uşor modificat, în *Demonii*), la omorîrea, cu voluptate, a slugilor sale sau la necinstirea copilelor de treisprezece-paisprezece ani („Fără vreo remuşcare de conştiinţă povesteşte că în timpul iobăgiei a biciuit de moarte doi oameni şi că profita de INOCENTE" — *C.* 858). „...îmi pare că e ceva în dumneata care face să ne asemănăm oarecum..." (IV, I) îi repetă el cu insistenţă lui Raskolnikov, iar groaza acestuia creşte pe măsură ce trebuie să-l aprobe. Ce-i drept, Rodion e un „posedat" umanitarist, „curat Schiller", cum îl apostrofează interlocutorul („...dumneata oftezi într-una ! Schiller din sufletul dumitale se revoltă" — VI, V) ; dar, bătîndu-şi joc de sentimentele înalte ale tînărului precum diavolul de ale lui Ivan, Arkadi Ivanovici nu urmăreşte decît să demonstreze tainica, dar tot mai făţişa identitate dintre ei. „...şi dumneata eşti destul de cinic. Cel puţin ai stofă, şi încă în cantitate uriaşă. Eşti în stare să cuprinzi cu mintea multe lucruri... de altfel, poţi să şi faci multe". Şi conchide : „...n-ai să-mi scapi. Aşteaptă numai." (VI, IV) Aceasta-i o replică fundamentală,

replica lui Mefisto în fața unui Faust încă nu iremediabil decăzut, dar care trebuie pervertit pînă la capăt. Svidrigailov este demonul modern și prozaic ce-l va împinge pe Stavroghin la sinucidere (gestul lui și al lui Smerdeakov e propus de cîteva ori lui Rodion) și pe Ivan la nebunie (cu prilejul primei lor discuții Raskolnikov îl crede cu adevărat „nebun").

Dostoievski este însă un dialectician consecvent și la un moment dat chiar și oribilul călău se întreabă dacă nu cumva e mai degrabă o victimă ! În *Carnete* e notată mirarea care îl cuprinde la gîndul că i-a putut vorbi lui Raskolnikov despre Dunia în termeni elevați, știind că într-o oră o să încerce s-o violeze. „...ce dedublare stranie, aproape de necrezut. Și totuși așa este : era în stare de toate acestea." (*C.* 854) Da, romancierul nu se sfiește să ni-l înfățișeze pe acest dușman al sentimentului viu ca fiind capabil totodată să încerce un asemenea sentiment (fie pentru o clipă măcar și agățîndu-se de el ca de un ultim colac de salvare), înfrățit cu Raskolnikov nu numai în cumplitul său cinism, dar și printr-o ascunsă speranță de a-l birui. „...dumitale îți place Schiller ? Mie îmi place grozav !" (VI, III) : sînt cuvinte nesincere și sincere, cuvintele unui fanfaron, care nu este numai un fanfaron ! Om din subterană și el, Svidrigailov se comportă ca o tîrîtoare și ca un deznădăjduit. „Un zîmbet ciudat îi strîmba fața, un zîmbet jalnic, trist, slab, zîmbetul deznădejdii" (VI, V). Ne aflăm în camera închiriată de Arkadi Ivanovici, la capătul teribilei scene în care încercase s-o cucerească pe Avdotia Romanovna și prin ea să se recucerească pe sine, și dîndu-și seama de imposibilitatea ambelor tentative, dorise să fie omorît de femeia adorată. În acest final regizat cu o veselie sinistră, Svidrigailov continuă să pozeze, dar și înțelege că i-a bătut ceasul, comedia e încheiată, trebuie să-și ia rămas bun de la viața sa nedemnă. Încercînd să se lase ucis, el comite, de fapt o tentativă de sinucidere ; soarta nu-i poate fi însă ușurată, iar verdictul îl va duce curînd la îndeplinire el însuși, cu o meticulozitate diabolică, nu înainte de a-și dona banii familiei Marmeladov și logodnicei sale minore, pe care, cu inima ușoară, ar fi nenorocit-o...

Înțelegîndu-i drama și trezind pentru cîteva clipe o undă de compasiune în sufletul cititorului, Dostoievski se arată totuși neiertător față de acest inamic al omului, cum neiertător va fi și față de „demonii" viitoarelor sale opere. Neînduplecarea autorului o probează *Carnetele* de nenumărate ori. Iată alte însemnări caracteristice, surprinzînd cîteva cauze și efecte : „N.B. Svidrigailov la

început vorbise îndelung cu Raskolnikov (despre depravarea sa), dar e imposibil de povestit asta. Nu se oprea în fața a nimic și expunea totul chiar cu VOLUPTATE..." (C. 854) „N.B. — UN OM NEOCUPAT (a lenevit toată viața, nu făcea nimic.)" (856) „Cum se face că nu credeți în ceva mai bun, mai just ? Dar poate că tocmai ASTA SĂ FIE JUST..." (856) (adică viziunea „veșniciei" — vezi partea IV, capitolul I) „Despre violarea copilelor, dar într-o manieră imposibilă. N.B. Anecdotele sale sînt îngrozitoare." (858) „Pare rece, dar oribil. NU ȘTIE CE SĂ FACĂ." (858) „Nu e batjocoritor, scuză pe toți și totul (neagă totul din cinism și admite totul)..." (859) „...N.B. Nici entuziasm, nici ideal. Nu i-a fost dat să aibă vreo orientare." (859) „N.B. PRINCIPALUL. — Svidrigailov e conștient de o serie de atrocități pe care nu le istorisește nimănui, dar pe care le revelează prin fapte : e o nevoie spasmodică, bestială de a sfîșia, de a omorî, cu o pasiune rece. Este o fiară. Un tigru." (859)

Svidrigailov este *pedeapsa* lui Raskolnikov, pedeapsa supremă a crimei și a ideilor criminale : de aceea i se rezervă lui anume *sfîrșitul* romanului ! Arkadi Ivanovici e *amintit* în scrisoarea Pulheriei Raskolnikova (partea întîi) ; el *apare* spre mijlocul cărții (partea a treia), cînd este și descris, deocamdată exterior, deși cu unele semne importante („Ochii albaștri aveau o privire rece, serioasă, fixă... — III, IV — ; în același capitol, Porfiri Petrovici ascultă explicațiile privitoare la starea financiară a lui Raskolnikov cu „răceală" și apoi face o observație „liniștit și rece" — dovadă a disponibilităților sale svidrigailoviene, mai sus precizate) ; e *confruntat* cu Raskolnikov într-o discuție revelatoare (partea a patra), în care își deconspiră viciile cu francheța și voluptatea prințului Valkovski ; în continuare *intră în acțiune*, spionîndu-l pe Raskolnikov, este prezent în chip tainic — cum se și cuvine unui diavol — la destăinuirea crimei făcută Soniei de către ucigaș, nicidecum pentru a-l denunța, ci dimpotrivă, pentru a-l asigura de înțelegerea și bunăvoința lui, de complicitatea și frăția lor.

Toate aceste scene, puține la număr și disparate, formează însă doar preistoria fiarei ; istoria sa propriu-zisă e relatată în capitolele III—VI ale părții a șasea, Svidrigailov, mai precis Svidrigailov ca ipostază extremă a lui Raskolnikov, devine eroul central al acestei părți. După ultima confruntare cu anchetatorul, cînd hotărîrea finală devenise iminentă, Rodion se grăbește să ajungă la Svidrigailov, omul cu o putere misterioasă asupra lui și care reprezintă

una din opțiunile *sale* posibile, o variantă a deznodămîntului *său*. „...oare nu cumva aștepta să afle de la el ceva *nou*, o indicație, un mijloc de scăpare ? Omul care se înecă se agață și de un pai !" Și apoi : „Avea de ales : sau drumul lui, sau drumul ei" (VI, III), al Soniei. Tot ce discută Svidrigailov cu el sau cu Dunia, tot ce întreprinde Svidrigailov în aceste capitole, monstruos și deznădăjduit, inclusiv sinuciderea finală, le face *pentru* Raskolnikov, *ca* un Raskolnikov ce a ales „drumul lui". Și tînărul recunoaște că, acceptînd varianta aceasta, va primi el însuși vizitele „strigoilor" — și oare Lizaveta nu se și numără acum printre ei ? — își va reprezenta veșnicia ca o baie țărănească, afumată, cu pînze de păianjen prin colțuri, că nu va mai avea dreptul să și-o închipuie mai liniștitor și mai drept și că visul voiajului „aeronaut" în balonul lui Berg va eșua într-o călătorie „în America" la fel de iluzorie ca în cazul lui Arkadi Ivanovici !

Peripețiile grotești și îngrozitoare ale lui Svidrigailov simbolizează deci *o alegere virtuală* a eroului. Iar sinuciderea monstrului denotă nu doar eșecul tentativei de a o cuceri pe Avdotia Romanovna, ci și neputința de a-l subjuga pe Rodion Romanîci. Fratele și sora au respins oferta diavolului, dracul trebuie să se întoarcă în infern fără sufletele ce-i fuseseră făgăduite. În acest sens, sinuciderea este premiza renașterii : Rodion a ales definitiv „drumul ei" ! Arhitectonic, cazul Svidrigailov este o imensă paranteză intercalată între îndemnul anchetatorului (al Soniei, de fapt) ca vinovatul să-și recunoască vina, și depoziția lui. La secția de poliție, Raskolnikov află vestea sinuciderii lui Svidrigailov : a scăpat de cătușe, nu-i rămîne decît să-și pună cătușele !

Crimă și pedeapsă este povestea unei aventuri, a unui destin. Nu doar pentru că Raskolnikov participă la douăzeci și șapte din cele patruzeci de episoade ale romanului, sau pentru că în cele două săptămîni, scurse de la prima vizită la bătrîna cămătăreasă pînă la autodenunțare, el se află permanent în centrul acțiunii (care durează efectiv doar nouă zile și jumătate), ci mai cu seamă fiindcă toți ceilalți eroi ai cărții — sora și mama lui, Sonia și Razumihin, Lujin și Svidrigailov — sînt laturile, valențele, posibilitățile sale, tot atîtea fațete ale unuia și aceluiași caracter. *Crimă și pedeapsă* este povestea unei idei, pe care o întruchipează, pro și contra, toate personajele cărții și nu doar Raskolnikov : ideea naturilor superioare, înfrîngînd obstacolele, a luptei cu stupidele prejudecăți umanitariste, a aleșilor ce dispun în voie de inertul

material uman, a conducătorilor cu drepturi nelimitate şi subjugînd pe temeiul unui plan calculat la rece milioane de sclavi, a forţei neîndurătoare căreia trebuie toţi să i se supună fără să crîcnească, ideea cezarismului, ideea napoleoneană, ideea supraomului ! („Raskolnikov din *Crimă şi pedeapsă* va încerca experienţa supraomului : depăşirea zidului moralei comune ; dar va suferi eşecul : delictul se va întoarce împotriva lui însuşi din pricina acelei intime prezenţe a lui Dumnezeu în conştiinţa vinovatului, care este remuşcarea şi, în acelaşi timp, mîntuirea. De aci pedeapsa implicată în crimă, şi o întreagă situaţie psihologică care revelează cum existenţa într-adevăr se realizează cînd găseşte curajul de a se nega." — *Enciclopedia Filosofica, Venezia-Roma,* 1957, p. 1726)

Crimă şi pedeapsă s-a publicat pentru întîia oară în româneşte în anul 1912, în „Revista pentru toţi" (ianuarie-mai). În 1921—1922, romanul a apărut în traducerea lui Mihail Canianu la „Editura romanelor ilustrate", cu ilustraţii semnate de pictori români. În 1928, Editura Steinberg din Bucureşti a editat cartea în tălmăcirea lui S. Avramof.

Prima ediţie a versiunii de faţă, ilustrată de Aurel Stoicescu, a apărut la Editura „Cartea Rusă", Bucureşti, 1957.

*
* *

1. (p. 18) *„Iată omul !"* — cuvinte rostite de Pontiu Pilat cînd l-a predat pe Isus spre a fi răstignit : „Deci a ieşit Isus afară, purtînd cununa cea de spini şi veştmîntul de porfiră. Iar Pilat către ei : Iată omul." (Evanghelia lui Ioan — XIX — 5.)

2. (p. 21) *Lewes,* George Henry (1817—1878), jurnalist şi filozof pozitivist englez, discipol al lui A. Comte. În domeniul filozofiei se situează pe poziţii ostile idealismului, combătînd teoria energiei specifice a diferitelor organe de simţ. Cartea la care se referă Dostoievski apăruse în traducere rusă în 1861 şi se bucurase de o largă răspîndire în rîndul intelectualităţii progresiste.

3. (p. 46) *„Schleswig-Holstein"* — vezi nota 12 la *Însemnări din subterană,* vol. 4 al prezentei ediţii, p. 591.

4. (p. 46) *„...sau a unui lituanian în slujba unui neamţ din Ostsee* — pe lîngă dominaţia ţaristă, locuitorii lituanieni aveau de suferit şi de pe urma exploatării baronilor germani, ce deţineau întinse latifundii

în regiunile de pe țărmul Mării Baltice. Ziarele timpului relatau adesea cazuri de fugă ale populație băștinașe din aceste regiuni.

5. (p. 58) „...are o *kicika* pe cap" — podoabă pentru cap, caracteristică vechiului port rusesc, purtată de femeile măritate.

6. (p. 109) *Confessions* — lucrare autobiografică a lui J. J. Rousseau, publicată după moartea scriitorului, în anii 1782 și 1789, și care cuprinde evenimentele din viața sa pînă în anul 1765.

7. (p. 109) *Radișcev,* Alexandr Nikolaevici (1749—1802), scriitor și filozof, influențat puternic în gîndirea sa de opera enciclopediștilor francezi, precum și de Marea Revoluție Franceză. Concretizarea cea mai deplină o capătă ideile lui revoluționare în cartea *Călătorie de la Petersburg la Moscova,* pentru care este, de altfel, condamnat la moarte, pedeapsa comutîndu-i-se, în cele din urmă, la deportare în Siberia.

8. (p. 114) „...*caftan*" — surtuc lung de modă veche.

9. (p. 114) „*Vrazumihin*" — joc de cuvinte : *Vrazumihin* — nume derivat de la verbul *vrazumit* — a convinge, a povățui ; *Razumihin* — nume derivat de la substantivul *razum* = rațiune, *razumet* — a înțelege.

10. (p. 141) „*Toate aceste noutăți, reforme, idei*" — Dostoievski face din nou aluzie la reforma din 1861 (vezi nota 1 la *O întîmplare penibilă,* vol. 4 al prezentei ediții, p. 566) precum și la ideile liberale din timpul său, apărute în legătură cu acest eveniment.

11. (p. 152) „...*Izler,* Ivan Ivanovici", proprietarul unei grădini de vară.

12. (p. 152) „*Bartola... Massimo... Aztecii*" — numele unor liliputani comedianți, înfățișați publicului petersburghez în vara anului 1865 și cărora li se făcea reclamă ca fiind urmași ai ultimelor triburi aztece.

13. (p. 155) „...*Moskovskie vedomosti*" — ziar fondat în 1756 pe lîngă Universitatea din Moscova și care apare pînă la sfîrșitul anului 1917. În afara unei scurte perioade (1779—1789), cînd s-a aflat în arenda editorului progresist N. I. Novikov, ziarul a fost purtătorul de cuvînt al ideologiei reacționare oficiale.

14. (p. 197) *Rubinstein,* Anton Grigorovici (1829—1894), pianist celebru, compozitor, dirijor și pedagog.

15. (p. 246) *(Noul Ierusalim)* în sens mistic religios, *Noul Ierusalim* (sau Ierusalimul ceresc) desemnează împărăția de apoi, a celor aleși.

16. (p. 258) *„...scapă cu un calambur la Vilna* — conform mărturiilor marchizului de Caulaincourt (1772—1827) — general şi fost ambasador al împăratului în Rusia — se spune că, după dezastrul suferit de armatele franceze în 1812, Napoleon ar fi exclamat : „De la sublim la ridicol nu e decît un pas... să judece posteritatea".

17. (p. 259) *„Contribui — adică — şi eu cu o cărămidă la clădirea fericirii generale şi mă simt împăcat"* — parafrazarea ironică a formulei de largă răspîndire în cercurile progresiste franceze din acel timp — adepte ale ideilor socialiste furieriste — *„apporter sa pierre à l'édifice nouveau"*.

18. (p. 260) *„O, cît de bine îl înţeleg pe profetul cu sabia în mînă, călare pe calul lui"* — referire la Mahomed (580—632), fondatorul islamismului, care, începînd din anul 630 — cînd e cucerită Mecca — răspîndeşte, ca profet al lui Allah, noua religie pe calea unui întreg şir de lupte şi de războaie.

19. (p. 265) *...„et nihil humanum"* — vers din piesa poetului latin Terentiu (190—159 î.e.n.) *Omul care se pedepseşte singur ;* în întregime versul sună : *„homo sum, humani nihil a me alienum puto"* (sînt om, nimic din ceea ce e omenesc nu-mi este străin) — este folosit pentru a exprima sentimentul solidarităţii umane.

20. (p. 266) *„...a fost făcut de ocară în faţa lumii întregi şi în literatură, fiindcă a bătut în tren pe o nemţoaică ?"* — referire la un fapt divers reprodus de ziarele timpului şi anume că un oarecare moşier — Kozlianov — a maltratat o femeie originară din Riga.

21. (p. 266) *„...s-a publicat «articolul neruşinat» în* Vek *(ei, despre lectura aceea publică a* Nopţilor egiptene*...)* — referire la un articol apărut într-unul din numerele ziarului *Vek* din 1861, în care a fost blamat faptul că în oraşul Perm, soţia unui înalt funcţionar îşi permisese să citească la o serată literară poezia lui Puşkin *Nopţile egiptene*, apreciind întîmplarea drept şocantă, nedemnă, impudică. Multe publicaţii ale timpului, printre care revista fraţilor Dostoievski — *Vremea*, luaseră atitudine împotriva „articolului neruşinat" din ziarul *Vek*.

22. (p. 268) *„...Dussot, petrecerile voastre"* — Dussot — numele proprietarului unui renumit restaurant petersburghez din acea vreme.

23. (p. 269) *„...Berg are de gînd să zboare cu un balon uriaş"* — în afişele din perioada respectivă se făcea reclamă spectacolelor date de „balerinul aeronaut" Berg.

24. (p. 276) *„...casa lui Viazemski..."* — azil de noapte.

25. (p. 285) „...*Rassudkin*" — joc de cuvinte. Numele Rassudkin vine de la verbul *rassudit* — a chibzui, iar *Razumihin* — de la *razumet* — a înțelege, a gîndi.

26. (p. 320) „...*că la Sevastopol, îndată după Alma*" — în cursul războiului Crimeii, armatele rusești suferiseră la 20 septembrie 1854 o înfrîngere în bătălia de pe rîul Alma și se retrăseseră la Sevastopol.

27. (p. 322) *Mack*, Karl (1752—1828), general austriac ; încercuit la Ulm de armatele lui Napoleon I, s-a predat, cu 30 000 de soldați, fără luptă.

28. (p. 348) „...*problema sărutatului de mînă*" — aluzie ironică la romanul lui N. G. Cernîșevski, în care la un moment dat, eroina principală, Vera Pavlovna, se pronunță împotriva sărutatului de mînă la femei.

29. (p. 349) „...*decît activitatea unui Rafael sau Pușkin*" — referire polemică la adresa lui Dmitri Ionnovici Pisarev (1840—1868), critic literar, democrat-revoluționar, care pretindea de la orice activitate, inclusiv cea artistică, un folos practic. Părerea lui Pisarev este exprimată de Lebeziatnikov în mod denaturat, vulgarizator.

30. (p. 355) „...*pînă azi te-am iubit numai, de acum înainte te stimez pentru că ai știut să protestezi*" — Dostoievski reia, prin intermediul lui Lebeziatnikov, în mod denaturat, pentru a le compromite, ideile morale exprimate de Cernîșevski în *Ce-i de făcut ?*

31. (p. 376) „...*Concluziile generale ale metodei pozitive... articolul lui Pederit (ca și pe al lui Wagner, de altfel)*" — Dostoievski se referă la o culegere de articole științifice scrise de cercetători străini, apărute la Petersburg în 1866 în redactarea lui N. Nekliudov, în care erau inserate și studiile susnumiților autori.

32. (p. 407) „...*Du hast Diamanten und Perlen*" — romanță pe versurile lui H. Heine.

33. (p. 408) „*Zăceam, la ceasu-amiezii, într-o vale*" — romanță pe versurile lui M. Lermontov (poezia *Visul*).

34. (p. 426) „...*e rascolnic*" — adept al mișcării religioase schismatice apărută în sec. al XVII-lea, îndreptată împotriva bisericii oficiale.

35. (p. 426) „...*beguni*" (de la *begat* — a fugi, a alerga) — sectă religioasă apărută în sec. al XVIII-lea, membrii căreia nu recunoșteau nici o autoritate lumească și vagabondau toată viața.

36. (p. 432) *„...ca micimanul Dîrka“* — Dostoievski numeşte greşit pe micimanul Dîrka din comedia lui Gogol *Căsătoria*. Personajul la care se referă este, de fapt, Petuhov.

37. (p. 451) *„...la nature et la verité“* — Dostoievski face din nou o aluzie, de data aceasta indirectă, la J. J. Rousseau (vezi nota 53 la *Însemnări de iarnă despre impresii de vară*, vol. 4 al prezentei ediţii, p. 572).

38. (p 470) *„...drumul Vladimirului“* — drumul deportării în Siberia.

39. (p. 496) *Livingstone*, David (1813—1873), explorator. Notele sale de călătorie au apărut în traducere rusă în anul 1867.

CUPRINS

PARTEA ÎNTÎI . 7

PARTEA A DOUA . 87

PARTEA A TREIA . 185

PARTEA A PATRA 264

PARTEA A CINCEA 339

PARTEA A ŞASEA . 441

EPILOG . 499

Prezentări şi comentarii. Date bibliografice. Note explicative de ION IANOŞI . . . 515

TIPARUL EXECUTAT LA
COMBINATUL POLIGRAFIC „CASA SCÎNTEII“
Coli tipar 34,5, c-da nr. 80 790